PREFACE.

The five MSS., which have been used for the present edition of the Vishnu-smriti and of selected portions of its old Commentary, may be divided into three classes.

1. V¹ = India Office MS. 915; V² India Office MSS. 1544, 1545; and V³ = India Office MSS. 1246-48. Each of these three Devanágarí MSS. contains the text of the Vishnu-smriti together with the Commentary of Nandapandita (N.), called Vaijayantí. They are from Colebrooke's collection and appear to have been written in North-India about the end of the last or beginning of the present century. The very numerous clerical errors, omissions and other defects exhibited by them are mostly common to all the three; and as it is tolerably clear that they cannot have been copied from one another, they must at least have been copied, either directly or very nearly so, from one and the same original. Of this rather faulty *codex archetypus*, V¹, a neatly written MS. consisting of 596 pages (299 leaves) à 15 lines à 53-56 aksharas, apparently the copy used by Colebrooke himself, would seem to be, on the whole, the best representative; but in several places, in the Commentary particularly, the original readings have been preserved in V² and V³.*

* The statement towards the end of V¹⁻³, वर्षे विक्रमभास्करस्य (v. l. [illegible]) १६[illegible].. काश्यां केशवनायकस्य पत्नेराज्ञामवाप्य स्मृतेर्विष्णोर्व्याकृतिमाच- [illegible] सौजन्यधर्मा सुधीः, which has enabled me to fix the date of [illegible]osition of the Vaijayantí at 1622 A. D. (see the Introduc[illegible]y translation, vol. VII of the Sacred Books of the East, page [illegible] fully confirmed by the biographical notices concerning [illegible]dita and his family in the Introduction to Mandlik's Vyava[illegible]úkha and Yájñavalkya (Bombay 1880).

1. V⁴, an excellent Devanágarí copy of the Vaijayantí in the possession of Dr. Bühler, consisting of 476 pages (239 leaves) à 15—18 lines, à 40—48 aksháras, written 'sake 1775 (*A. D.* 1853) *puṇyagráme*,' and corrected throughout. As might be expected from its southern origin, this MS., which was most kindly and liberally placed at my disposal by its owner, differs considerably from V¹⁻³, to which class, in spite of its modern date, it is infinitely superior in correctness nearly throughout, its only important blemish consisting in the fact that the Commentary on chapters VII—XVII, 22 is entirely omitted, while the Commentary on V and VI is defective, and the comments on I and III show also a few lacunae. The genuineness of the corresponding portions of V¹⁻³, which luckily enough are in a tolerably satisfactory condition, is proved by their agreement with the text of chapters I—XVII as given in V⁴, by their similarity in point of style with the remaining parts of the Commentary, and by the reference which they contain, in the gloss on XV, 9, to an earlier work of Nandapaṇḍita. A few other passages which are found in V¹⁻³ but wanting in V⁴, viz., part of the Introduction and the final portions of those MSS., cannot have formed part of the original work of Nandapaṇḍita, as he is repeatedly referred to in them in highly eulogistic terms.

3. v, a Devanágarí MS. of the text only, written *sam* [*vat*] 1807 (A. D. 1750), probably at Benares. It was kindly lent to me, together with the three other India Office MSS., by Dr. Rost. This MS. is defective in many parts, very carelessly written, and the least valuable of all, though it is the oldest.

Besides these MSS., I have collated the two hitherto printed editions of the Vishṇu-smṛiti. This collation has led to the result that the second edition (C²), published in Calcutta Paṇḍit Jíbánanda's Dharmashástra-sangraha, is simply of the first Calcutta edition (C¹); and that the MS. used latter, the evident faultiness of which had long ago de me to undertake a new edition, must have belonged, on to the same class as v. A very considerable part of

Corrigenda.

Page	line	for	read
2	1	1.	2.
3	23	giving	given
7	12	XIX	XIX, 6
२	६	०ष्ट	०ष्ठ०
८	१०	पारमान्तो	पारमन्तो
११	१८	दुर्गम	दुर्गम्
२५	२२	दद्यात	दद्यात्
३१	५	०पुत्रौ, पुत्र०	०पुत्रै, पुत्र०
३६	१३	7	9
४१	१२	०ऊर्ध०	०धर्म०
४२	६	०ऊर्ध,० ०र्मर्हसि	०ऊर्म०, ०मर्हसि
५७	८	वाक्षतम्	वा क्षतम्
५९	१९	मात्रेव	मन्त्रेव
६८	९	तदत्यन्त्यो	तदत्यन्तो०
७३	८	भैमिकैक्ते	भौमिकैक्ते
७३	१९	गवा	गवा-
७५	१	०स्वासीप्तमात्	०स्वाप्स्तमात्
७५	१४	चतुर्दशः	चतुर्दश
७६	७	०सुमास्यैव	०सुपास्यैव
८२	११	त्वाचार्य्यः	त्वाचार्यः
८३	१३	०मिश्रर्च	०मिश्रर्च
८५	११	योर्मध्ये	०योर्मध्ये
८६	३	निर्झरेषु	०निर्झरेषु
९०	२१	०नाम-	०नाम
९१	९	०माक्रान्ता	०माक्रान्तो

Page	line	for	read
९३	१६	०मम्	०ाममम
९४	९	०पर्त्तनम्	०वर्त्मनम्
९५	८	अन्नय०	अन्नय०
९६	१२	ऽनुवर्त्तते	[illegible]ते
९७	१८	०त्तागम	०र्द्दागम
९७	१९	०त्करया	०त्करी
९९	२१	प्रतान०	प्रेतान०
१००	१३	comment	comment
१००	२२,२३	वृत्त गन्म०	वृत्त- गन्म०
१०४	१८	घगठादयः	घगजादयः
१०९	१०	ादश्या	हादश्यां
११६	२२	Sa.	Sa.
११९	२०	परो०	पुरो०
२२३	१७	आकाश	आकाशे
१२३	१९	चेदम	चेदम्
१२४	३	द ष्टं	द्यष्टं
१२७	१५	ऽवगरगाम	ऽवगरगाम्
१३२	१	ब्राह्मं	ब्राह्मं
१३२	१२	०म्रनु	म नु
१३४	१	विक्रय	विक्रयेः
१३५	११	०न्कुर्यात	०न्कुर्यात्
१३५	२१	०दर्थम	०दर्थम्
१३६	१८	प्रामान	प्राम्नन्
१४०	१८	dele before 18 यवसोदकर्क all.	
१४३	२०	साघ०	साध०
१४६	९	पानामवे	ध्यानामने
१४९	२०	ग्रहोतिं	गृहोति
१५४	२२	०पर्व०	०पूर्व०
१५९	२२	०पत्रा०	०पुत्रा०

Page	line	for	read
१६४	१७	दद्यात	दद्यात्
१६८	१८	6	9
१७६	१८	14	13
१८०	१६	०श्रद्ध०	०श्राद्ध०
१८१	१८	चरित	चरत.
१८२	१६	०मोव०	०मौव०
१८४	६	पोषी	पौषी
१८८	२	भर्वन्ति	भवन्ति
१६३	१८	XLV	XCV
१६३	१६	त्यक्त्म	त्यक्त्वा
१६७	१३	पेप्रोर०	पेप्री०
२००	५	०स्थूलं	०स्थूलम्
२००	६	०सूक्ष्मं	०सूक्ष्मम्
VII	२८	उद्धरयितर्	उद्धरयितर

readings, &c., in $C^{1,2}$ has been traced in that MS. Some of them are found in V^{1-3} as well, and there are a few other instances of special agreement between $C^{1,2}$ and V^{1-3}, such as the highly characteristic omission of the greater part of chapter LXXXI, and the equally characteristic interpolation in LXV, 2. This interpolation is clearly due to a piece of the Commentary having crept into the text, and to the same source may be traced nearly all the other interpolations in $C^{1,2}$ *, as well as the far less numerous interpolations which the MSS. exhibit.

The Commentary, which is in most cases a running gloss on every word of the text (T), has not only enabled me to trace interpolations and omissions, and to establish the general superiority of V^{1} over the two other classes; it has also proved an excellent check on the whole text in V^{1}, which has served as basis for the present edition. In my endeavours to ascertain as nearly as possible the reading commented on by Nandapaṇḍita, I have naturally derived much aid from V^{1-3} as well, and even from $C^{1,2}$ and from v, which latter MS. has clearly been copied like the rest from a copy of the Vaijayantí. The difference between the three classes is nowhere so marked as to constitute them so many different recensions.

Readings opposed to the tenor of Nandapaṇḍita's Commentary (C.) have generally been giving in the notes only, the only important exception to this rule being the Vedic Mantras, many of which appear to have been altered and corrupted at a very early period. For amending these I have fully availed myself of the help afforded by the extensive analogous sections of the Káṭhaka Gṛihya-sútra, and in some cases, by the Vedic Saṃhitás and by the Bráhmaṇas. The Mantras in XLVIII, 9, 10 have been left as they are, because, though traceable to the White Yajurveda, they may have been remodelled in order to adapt them to the particular sacrificial rite described in chapter XLVIII. Violations of the

* See, *e. g.*, the critical notes on V, 91, 101; XI, 8; XLVII, 2; XLIX, 6; LXIV, 37; LXVIII, 16, LXIX, 3, 5; LXXV, 2, 3.

laws of saṃdhi have been constantly corrected in the Mantras, but not elsewhere, where they may be viewed as archaisms. The numerous analogous and identical passages in the other law-books have been carefully compared, and have occasionally determined my choice between the several traditional readings, but I have very rarely admitted a reading from them, whatever its intrinsic merits, if I did not find it in one of my texts as well, or if it was decidedly opposed to Nandapaṇḍita's comment. An equally sparing use has been made of the numerous quotations from the Vishṇu-smṛiti to be found in most other commentaries on law works. Among these, Aparárka's Commentary on Yájñavalkya-smṛiti (Ap.) has been preferentially used, both on account of its comparative antiquity, and because it contains a greater number of quotations from the Vishṇu-smṛiti, than all the other Dharmanibandhas, I know, taken together. Unfortunately Aparárka does not show himself more accurate in making quotations than Hindu jurists generally are, and among the passages taken from the Vishṇu-smṛiti are several which he quotes in confirmation of one doctrine in one place, and in confirmation of a totally different doctrine in another place. Readings found in the works of Aparárka, Vijñáneśvara and Jagannátha have been substituted for those given by Nandapaṇḍita in four or five cases, the only important one of which will be found in the chapter on debts (VI, 38, 39). It remains to add that in a certain number of mostly quite irrelevant cases Nandapaṇḍita's readings have been discarded in favour of readings found in MSS. or prints of one or several among the three classes, simply because the former seemed decidedly less suitable, or less certain, than the latter. But while I had from the first been very distrustful of my own discernment in this respect, a repeated examination of the whole text and commentary has caused me, before sending this edition to the press, to restore the readings apparently guaranteed by the authority of Nandapaṇḍita even in several places, where I had rendered different readings in the translation. It is to this cause that the majority among the

corrections subjoined at the end of this Preface (page 7) will be found to be due.

The Critical Notes given under the text will show how the principles explained above have been worked out. They contain all the vv. ll. of the MSS. and of C[1,2] excepting palpable clerical mistakes and misprints, and a few slight omissions, and those among Aparárka's vv. ll. which agree with one of the traditional readings. By quoting all his and his brethren's vv. ll., interesting as they are, the *apparatus criticus*, already extensive, would have been swelled beyond reasonable proportions.

In making the extracts from the Commentary, which have been added at the foot of each page, I have aimed above all at brevity, giving for the most part no more than what seemed required in order to justify the way in which the more difficult passages have been rendered in the translation, and omitting all the extraneous matter, to which the great bulk of the Vaijayantí, justly called an entire "body or digest of law" by Colebrooke,* is mainly due. The numerous quotations from other law-books, in particular, have nearly all been left out, because full references to the analogous passages in the Smṛitis of Manu (M.), Yájñavalkya (Y.), Apastamba and Gautama, all of which are generally accessible through the medium of reliable editions and translations and are very important for a right understanding of the present work, have been given in the footnotes to the translation.†

The *Anukramaṇiká* has been taken from V[4], with modifications and additions.

The first Index contains all the more remarkable terms occurring in the Vishṇu-smṛiti, especially those terms (including a number of epithets of Vishṇu and of remarkable compounds),

* Misc. Essays, II, p. 487.

† The Mantras are as a rule not explained by Nandapaṇḍita. For some of them Devapâla's interpretations in the Kâṭhakagṛihya-bhâshya have been quoted.

which are either not given at all in the great Petersburg Dictionary, or to which it has become necessary, in the translation and notes, to assign other, or more special, or more closely defined meanings, than those given in that standard *thesaurus* of Sanskrit words. The upwards of 370 words, of which the Index is made up, will go far to prove that the Vishṇu-smṛiti is perhaps hardly less important for the purposes of lexicography, than for the study of Indian Antiquities.* The most important among the words contained in the first Index have been communicated by me at various times to Dr. von Böhtlingk, and will be found inserted in their places in the hitherto published *fasciculi* of his new Dictionary; but it has been thought advisable to annex, at least, as complete a list of this kind as possible to the present publication, as a full Index of all the Sanskrit words contained in the Vishṇu-smṛiti would have far exceeded the limits assigned to it.

The second Index contains the *Pratîkas* of the Vedic Mantras quoted or referred to in the Vishṇu-smṛiti. Those places in the Saṃhitâs and other Vedic works, where the entire Mantras in question may be found, have been indicated in the Notes to the Translation.

The new meanings which have been asigned in the translation to a certain number of terms in the final and introductory and two or three other Vishṇuitic chapters, might perhaps seem far-fetched and objectionable from an European point of view. But their correctness is warranted by the authority of Nandapaṇḍitá, S'añkara, Sáyaṇa, Devapâla and other native commentators, whose statements have particular weight for the interpretation of such modern and highly artificial compositions as the Vishṇuitic portions of the present work. For a detailed attempt at distinguishing the modern accretions to the Vishṇu-smṛiti from the original stock, see the Introduction to the Translation (in Sacred Books of the East, vol. VII).

It remains for me to express my sincerest thanks to Dr. A. F. Rudolf Hoernle for his great kindness in charging himself with the final revision of each proof. I was not able to correct the proof sheets more than once myself, because they had to be sent out from India.

J. JOLLY.

Würzburg, April 2nd, 1881.

Corrections in the Translation (see above, p. 5).

I, 61 (p. 11) *read* four arms—III, 71 (p. 21) *after* avarice *add* or fear—V, 1 (p. 24) *after* death *add* excepting Brâhmanas—VIII, 1 (p. 48) *read* follow the incompetent witnesses—XVI, 5, 9 (p. 66) *read* Pulkasa, Pulkasas—XVI, 17 (p. 67) *after* descent *add* which depends on their parents—XIX, (p. 75) *read* left to right—XXI, 19 (p. 86) *read* for the twelfth time—p. 100, last note *read* 30-32—XXXII, 3 (p. 129) *for* their *read* a *and* an—LI, 31 (p. 166) *read* Kapiñgala—LI, 40 (p. 168) *for* seven *read* three—LIII, 4 (p. 174) *read* ox-cart—LIV, 16, lines 3-4 (p. 177) *read* a damsel married to one whose elder brother is not married—LXVIII, 17 (p. 219) *read* Nor in a cowering position.—XCVI, 67 and note (p. 281) *read* sthalaka—XCVII, general note (p. 287) *add* 17-21. Bhagavad-gîtâ XIII, 14-18.

The brackets have become misplaced: VII, 3 (p. 46) *read* in a court of judicature (on the king ordering it)—XXII, 34 (p. 90) *read* and their parents (in three nights)—XXII, 40 (p. 91) *close before* in—XXII, 78 (p. 93) *close after* pure—LIV, 31 (p. 180) *read* (blame or) shun.

॥ अथ श्रीविष्णुस्मृतिप्रारम्भः ॥

ब्रह्मरात्र्यां व्यतीतायां प्रबुद्धे पद्मसंभवे ।
विष्णुः सिसृक्षुर्भूतानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥ १ ॥
जलक्रीडारुचिशुभं कल्पादिषु यथा पुरा ।
वाराहमास्थितो रूपमुज्जहार वसुंधराम् ॥ २ ॥
वेदपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुदन्तश्चितीमुखः ।
अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपाः ॥ ३ ॥
अहोरात्रेक्षणो दिव्यो वेदाङ्गश्रुतिभूषणः ।
आज्यनासः स्रुवतुण्डः सामघोषस्वनो महान् ॥ ४ ॥
धर्मसत्यमयः श्रीमान्क्रमविक्रमसत्कृतः ।
प्रायश्चित्तमहाघोणः पशुजानुर्महाकृतिः ॥ ५ ॥

I, 3. क्रतुवक्त्र॰ $C^{1,2}$v. चिता॰ V^{1-3} $C^{1,2}$v; Harivamsa 2227 चिती॰ like V^4 N. 4. श्रुवत्तुण्डः V^{1-3}; श्रवत्तुण्डः $C^{1,2}$; स्रुवत्तुण्डः v. सामघोषमहास्वनः ॥ V^{1-3} $C^{1,2}$. 5. प्रायश्चित्तमयो वीरः पशुजानुर्महावृषः ॥ $C^{1,2}$v.

I, 3 ...महतीक सामश्रीं दृष्ट्यानुकूलं यस्य स तथेति । 4 ...वेदो द्विगुणितदर्भमुष्टिक्तौ चैष्टिकपाशुकभेदेन द्वावेव् । श्रुती कर्णौ । च्छङ्गं छिन्नो वेदाग्रभागः स्रुगादिसंमार्जनार्थः । तावेव तद्भूषणे कुण्डले च । आज्यमाज्यधारी... । स्रुवस्तुण्डं मुखाग्रभागः ।...

अविज्ञातां गतिं याते देवदेवे जनार्दने ।
वसुधा चिन्तयामास का धृतिर्मे भविष्यति ॥ १९ ॥
पृच्छामि कश्यपं गत्वा स मे वक्ष्यत्यसंशयम् ।
मदीयां वहते चिन्तां नित्यमेव महामुनिः ॥ २० ॥
एवं सा निश्चयं कृत्वा देवी स्त्रीरूपधारिणी ।
जगाम कश्यपं द्रष्टुं दृष्टवांस्तां च कश्यपः ॥ २१ ॥
नीलपङ्कजपत्त्राक्षीं शारदेन्दुनिभाननाम् ।
अलिसंघालकां शुभ्रां बन्धुजीवाधरां शुभाम् ॥ २२ ॥
सुभ्रूं सुसूक्ष्मदशनां चारुनासां नतभ्रुवम् ।
कम्बुकण्ठीं संहतोरूं पीनोरुजघनस्थलाम् ॥ २३ ॥
विरेजतुः स्तनौ यस्याः समौ पीनौ निरन्तरौ ।
शक्रेभकुम्भसंकाशौ शातकुम्भसमद्युती ॥ २४ ॥
मृणालकोमलौ बाहू करौ किशलयोपमौ ।
रुक्मस्तम्भनिभावूरू गूढे श्लिष्टे च जानुनी ॥ २५ ॥

---

21. स $C^{1,2}$v. 22. बन्धुपुष्पा॰ V^{4}. 23. सुशुभ्रस्पृष्टदशनां $C^{1,2}$; सुशुभ्रदशनां v. ॰स्थलं ॥ V^{1-3}; ॰स्थलीं ॥ $C^{1,2}$; ॰स्तनीं v. 24. विरेजतुस्तता $C^{1,2}$. मत्तेभकुम्भ॰ $C^{1,2}$v. 25. श्लिष्टे all; अश्लिष्टे अनभिव्यक्तसंधिनी N.

19...मयेदानीं धृतिराधारशक्तिः का भविष्यति ॥ 23...परस्परस्पर्शसुखानुबुभूषया चात्योन्यसंश्लिष्टोरुयुगलां ...पीनतामूपितोरुजघनविषयाम् ॥ 24. समौ गर्वपर्वताविव स्वस्थानादचलितौ । युगपत्तुलातुलिताविवान्यूनाधिकपरिमाणौ वा।...निरन्तरावन्योन्यसंश्लेषिणौ । शक्रेभकुम्भाविवाविमुक्तमुक्ताकलापौ । मदनमहाराजमहाराज्याभिषेकायासादितौ बकुलकुङ्कुमार्चितौ शातकुम्भकुम्भाविव राजमानावुरोजौ... 25...गूढे अतिमांसलतया

जङ्घे विरोमे सुसमे पादावतिमनोरमौ ।
जघनं च घनं मध्यं यथा केशरिणः शिशोः ॥ २६ ॥
प्रभायुता नखास्ताम्रा रूपं सर्वमनोहरम् ।
कुर्वाणां वीक्षितैर्नित्यं नीलोत्पलयुता दिशः ॥ २७ ॥
कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिमिरा दिशः ।
सुसूक्ष्मशुक्लवसनां रत्नोत्तमविभूषिताम् ॥ २८ ॥
पदन्यासैर्वसुमतीं संमार्जामिव कुर्वतीं ।
रूपयौवनसंपन्नां विनीतवदुपस्थिताम् ॥ २९ ॥
समीपमागतां दृष्ट्वा पूजयामास कश्यपः ।
उवाच तां वरारोहे विज्ञातं हृद्गतं मया ॥ ३० ॥
धरे तव विशालाक्षि गच्छ देवि जनार्दनम् ।
स ते वक्ष्यत्यशेषेण भाविनी ते यथा स्थितिः ॥ ३१ ॥
क्षीरोदे वसतिस्तस्य मया ज्ञाता शुभानने ।
ध्यानयोगेन चार्वङ्गि त्वदर्थं तत्प्रसादतः ॥ ३२ ॥
एवमित्युक्त्वा संपूज्य कश्यपं वसुधा ततः ।
प्रययौ केशवं द्रष्टुं क्षीरोदमथ सागरम् ॥ ३३ ॥
सा ददर्शामृतनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।

---

31. स्थितिः ॥ $C^{1,2}$v. 32. तज्ज्ञानं $C^{1,2}$; तदन्नं v. 33. इत्येवमुक्त्वा V^{1-3} $C^{1,2}$v; यथा भगवतोच्यते एवमित्युक्त्वा N.

---

26. आरोहावारोहाभ्यामतिसमौ... 27...दिशो दिग्भागान्नीलोत्पलयुतानिव कुर्वाणाम् ॥ 32...तत्प्रसादत इति निजयोगोपायनिर्देशः।...

पवनक्षोभसंजातवीचीशतसमाकुलम् ॥ ३४ ॥
हिमवच्छतसंकाशं भूमण्डलमिवापरम् ।
वीचीहस्तैः प्रचलितैराह्वयानमिव क्षितिम् ॥ ३५ ॥
तैरेव शुभ्रतां चन्द्रे विदधानमिवानिशम् ।
अन्तरस्थेन हरिणा विगताशेषकल्मषम् ॥ ३६ ॥
यस्मात्तस्मात्तु बिभ्रन्तं सुशुभ्रां तनुमूर्जिताम् ।
पाण्डुरं खगमागम्यमधोभुवनवर्तिनम् ॥ ३७ ॥
इन्द्रनीलकडाराढ्यं विपरीतमिवाम्बरम् ।
फलावलीसमुद्भूतवनसंघसमाचितम् ॥ ३८ ॥
निर्मोकमिव शेषाहेर्विस्तीर्णं तमतीव हि ।
तं दृष्ट्वा तत्र मध्यस्थं ददर्श केशवालयम् ॥ ३९ ॥
अनिर्देश्यपरीमाणमनिर्देश्यर्धिसंयुतम् ।
शेषपर्यङ्कगं तस्मिन्ददर्श मधुसूदनम् ॥ ४० ॥
शेषाहिफणरत्नांशुदुर्विभाव्यमुखाम्बुजम् ।
शशाङ्कशतसंकाशं सूर्यायुतसमप्रभम् ॥ ४१ ॥

35. °हस्तैर्वलितैरा° C^{r}v. 41. T (?)n. \

35. हिमाचलानां शतेन संकाशमानमपरं भूमण्डलमिव वीचीनां हिमवदाकारत्वात् । वीचय एव हस्तास्तैश्चलितैः क्षितिमाह्वयानमिव ॥ 36. तैरेव क्षारवीचीहस्तैरविशं प्रक्षालनेन चन्द्रमसि शुभ्रतातिशयं विदधानमिव ।... 37. यस्माद्धरिणा हृतकल्मषस्तस्मादतिशुद्धामूर्जितां स्फुरन्तीं तनुं धारयन्तम् । .. 38. ...विपरीतं भूगतमम्बरमिव तस्यापि नीलरक्तादिमयव्याप्तत्वात् । समुद्भूतं संजातशोभम्...

पीतवाससमक्षोभ्यं सर्वरत्नविभूषितम् ।
मुकुटेनार्कवर्णेन कुण्डलाभ्यां विराजितम् ॥ ४२ ॥
संवाह्यमानाङ्घ्रियुगं लक्ष्म्या करतलैः शुभैः ।
शरीरधारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समन्ततः ॥ ४३ ॥
तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं ववन्दे मधुसूदनम् ।
जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चाप्यथ ॥ ४४ ॥
उद्धृताहं त्वया देव रसातलतलं गता ।
स्वस्थाने स्थापिता विष्णो लोकानां हितकाम्यया ॥ ४५ ॥
तत्राधुना मे देवेश का धृतिर्वै भविष्यति ।
एवमुक्तस्तदा देव्या देवो वचनमब्रवीत् ॥ ४६ ॥
वर्णाश्रमाचाररताः शास्त्रैकतत्परायणाः ।
त्वां धरे धारयिष्यन्ति तेषां त्वद्भार आहितः ॥ ४७ ॥
एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभाषत ।
वर्णानामाश्रमाणां च धर्मान्वद सनातनान् ॥ ४८ ॥

45. स्वे स्थाने C[1-2]v. 47. रता. शास्त्रैकतत्पराः । V[4]. 48. धर्मान्मह्यं वदास्व भोः ॥ V[4] in mg: धर्मान्वद सनातन ॥ V[1-3]; सनातनान् ॥ C[1-2]v; C. defective. See 63 (शाश्वतान्).

43. ...मृदुतरैः करतलैः ससेहं संवाहितचरणकमलम् । शङ्खचक्रगदापद्माधिष्ठात्रीभिर्देवताभिर्मूर्तिमतीभिः पार्श्वयोरुपास्यमानम् ॥ 44. ... मधुसूदनमवलोक्यावनिकृतजानुमण्डला धारणी अभिवाद्यानन्तरं स्वाभिमतं विज्ञापयामास ॥ 45. ...स्वस्थाने स्थापिता...

त्वत्तोऽहं श्रोतुमिच्छामि त्वं हि मे परमा गतिः ।
नमस्ते देव देवेश देवारिबलसूदन ॥ ४९ ॥
नारायण जगन्नाथ शङ्खचक्रगदाधर ।
पद्मनाभ हृषीकेश महाबलपराक्रम ॥ ५० ॥
अतीन्द्रिय सुदुष्पार देव शार्ङ्गधनुर्धर ।
वराह भीम गोविन्द पुराण पुरुषोत्तम ॥ ५१ ॥
हिरण्यकेश विश्वाक्ष यज्ञमूर्ते निरञ्जन ।
क्षेत्र क्षेत्रज्ञ लोकेश सलिलार्णवशायक ॥ ५२ ॥
मन्त्र मन्त्रवहाचिन्त्य वेदवेदाङ्गविग्रह ।
जगतोऽस्य समग्रस्य सृष्टिसंहारकारक ॥ ५३ ॥
धर्माधर्मज्ञ धर्माङ्ग धर्मयोने वरप्रद ।
विष्वक्सेनामृत व्योम मधुकैटभसूदन ॥ ५४ ॥
बृहतां बृंहणाज्ञेय सर्व सर्वाभयप्रद ।
वरेण्यानघ जीमूताव्यय निर्माणकारक ॥ ५५ ॥

---

52. सलिलान्तर॰ $C^{1,2}$v. 53. यन्त्रमन्त्र॰ $C^{1,2}$. 54. धर्म धर्मज्ञ $C^{1,2}$. 55. ॰जेय $C^{1,2}$v. निर्वाण॰ $C^{1,2}$.

---

51. …सुतरां दुर्ज्ञेयं पारमन्तो यस्य । सुदुष्पारेति पाठे दुरधिगमः । देवो द्युतिमान् । 52. …विश्वस्मिन्नक्षिणी यस्य सर्वसाक्षित्वात् । विश्वतोऽक्षिणी यस्येति वा । 53. …मन्त्रो ऋगादिः… । …मन्त्रं वहति पठतीति होता । …वेदा ऋगादयः । वेदाङ्गानि शिक्षादीनि । उभयं विग्रहो यस्य । … 55. बृहतां परममहत्परिमाणानां कालाकाशादीनाम्… । अज्ञेयो ज्ञातुमशक्यः ।…सर्वरूपत्वात्सर्वः ।…जगतो विश्वस्य निर्माणं करोति…

आप्यायन अपां स्थान चैतन्याधार निष्क्रिय।
सप्तशीर्षाध्वरगुरो सुराण पुरुषोत्तम ॥ ५६ ॥
ध्रुवाक्षर सुसूक्ष्मेश भक्तवत्सल पावन।
त्वं गतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवादिनाम् ॥ ५७ ॥
तथा विद्दितवेद्यानां गतिस्त्वं पुरुषोत्तम।
प्रपन्नास्मि जगन्नाथ ध्रुवं वाचस्पतिं प्रभुम् ॥ ५८ ॥
सुब्रह्मण्यमनाधृष्यं वसुषेणं वसुप्रदम्।
महायोगबलोपेतं पृश्निगर्भं धृतार्चिषम् ॥ ५९ ॥
वासुदेवं महात्मानं पुण्डरीकाक्षमच्युतम्।
सुरासुरगुरुं देवं विभुं भूतमहेश्वरम् ॥ ६० ॥
एकव्यूहं चतुर्बाहुं जगत्कारणकारणम्।
ब्रूहि मे भगवन्धर्मांश्चातुर्वर्ण्यस्य शाश्वतान् ॥ ६१ ॥
आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्ससंग्रहान्।
एवमुक्तस्तु देवेशः पुनः क्षोणीमभाषत ॥ ६२ ॥

61. चतुर्वक्त्रं $C^{1,2}v$.

56. आप्याययति जगदिति। ... चैतन्यस्य विज्ञानस्याधारो निवासस्थानम्।... 57. सुतरां सूक्ष्माः परमाणवस्तेषामीशः क्रियादिहेतुः ... 59. ...सुतरां ब्रह्मण्य इति॥। ब्रह्मणे वेदाय ब्राह्मणाय वा हित इति ब्रह्मण्यः। ... पृश्निराकाशो गर्भो यस्य। तस्मात् ... आकाशः संभूत इति श्रुतेः। धृतान्यर्चींषि तेजांसि सूर्यादिषु येन। तेजस्तेजस्विनामहं प्रभास्मि शशिसूर्ययोः। इत्यादि स्मरणात्॥ 60. ...विभुर्व्यापकः ...। 61. एक एव व्यूहो विराट्स्वरूपो यस्य।... जगत्कारणानां महाभूतानाम्...

शृणु देवि धरे धर्मांश्चातुर्वर्ण्यस्य शाश्वतान् ।
आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्ससंग्रहान् ॥ ६३ ॥
ये तु त्वां धारयिष्यन्ति सन्तस्तेषां परायणान् ।
निषण्णा भव वामोरु काञ्चनेऽस्मिन्वरासने ॥ ६४ ॥
सुखासीना निबोध त्वं धर्मान्निगदतो मम ।
शुश्रुवे वैष्णवान्धर्मान्सुखासीना धरा तदा ॥ ६५ ॥ १ ॥

ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चेति वर्णाश्चत्वारः । १ । तेषामाद्या द्विजातयस्त्रयः । २ । तेषां निषेकाद्यः श्मशानान्तो मन्त्रवत्क्रियासमूहः । ३ । तेषां च धर्माः । ४ । ब्राह्मणस्याध्यापनम् । ५ । क्षत्रियस्य शस्त्रनित्यता । ६ । वैश्यस्य पशुपालनम् । ७ । शूद्रस्य द्विजातिशुश्रूषा । ८ । द्विजानां यजनाध्ययने । ९ । अथ तेषां वृत्तयः । १० । ब्राह्मणस्य याजनप्रतिग्रहौ । ११ । क्षत्रियस्य क्षितित्राणम् । १२ । कृषिगोरक्षवाणिज्यकुसीदयोनिपोषणानि वैश्यस्य । १३ । शूद्रस्य सर्वशिल्पानि । १४ । आपद्यनन्तरा वृत्तिः । १५ ।

II, 2. द्विजातयः । C[1,2]v.

II, 13. ...योनियेवव्रीह्यादिबीज तत्पोषणं रक्षणम् । ... 14. शिल्पानि चित्रकरणादीनि । सर्वशब्देन वैश्यवृत्तीनां कृष्यादीनामपि ग्रहणम् ।... 15...अनन्तरा संनिहिता कनीयसी...वृत्तिः ।...

क्षमा सत्यं दमः शौचं दानमिन्द्रियसंयमः ।
अहिंसा गुरुशुश्रूषा तीर्थानुसरणं दया ॥ १६ ॥
आर्जवं लोभशून्यत्वं देवब्राह्मणपूजनम् ।
अनभ्यसूया च तथा धर्मः सामान्य उच्यते ॥ १७ ॥ २ ॥

अथ राजधर्माः ।१। प्रजापरिपालनम् ।२। वर्णाश्रमाणां स्वे स्वे धर्मे व्यवस्थापनम् ।३। राजा च जाङ्गलं पशव्यं सस्योपेतं देशमाश्रयेत् ।४। वैश्यशूद्रप्रायं च ।५। तत्र धन्वनृमहीवारिवृक्षगिरिदुर्गाणामन्यतमं दुर्गमाश्रयेत् ।६। तत्र स्वस्वग्रामाधिपान्कुर्यात् ।७। दशाध्यक्षान् ।८। शताध्यक्षान् ।९। देशाध्यक्षांश्च ।१०। ग्रामदोषाणां ग्रामाध्यक्षः परीहारं कुर्यात् ।११। अशक्तो दशग्रामाध्यक्षाय निवेदयेत् ।१२। सोऽप्यशक्तः शताध्यक्षाय ।१३। सोऽप्यशक्तो देशाध्यक्षाय ।१४। देशाध्यक्षोऽपि सर्वात्मना दोषमुच्छिन्द्यात् ।१५। आकरशुल्कतरनागवनेष्वाप्तान्नियुञ्जीत ।१६। धर्मिष्ठान्धर्म-

---

17. आर्जवत्वमलोभश्च C[1,2] v. III, 5. ०शूद्रपार्दं च । C[1,2]; ०शूद्रवैश्याय च । v. 7. ग्रामाध्यक्षानपि कुर्यात् । C[1,2]; ग्रामाधियान्कुर्यात् । v.

III, 6. ... मरुर्हीदुर्गं मरुग्रामेष्टकापाषाणादिनिर्मित्तं दुर्गम । मरुर्हैवोच्चावचप्रदेशप्रदेशप्रचुरदुर्गमित्यन्ये ।... 7. तत्र दुर्गे स्थितः सन् ।... 16. ... तरत्तीर्यते नद्यादि येनेति तरो नौकादिस्तज्जं शुल्कं जलजं शुल्कमिति यावत् । नागा गजाः । वनानि अरण्यानि । नागवन्ति वनानीति वा । नगः पर्वतः । तत्संबन्धि नागम् । गिरिदुर्गमिति वा ।...

कार्येषु ।१७। निपुणानर्थकार्येषु ।१८। शूरान्संग्रामकर्मसु ।१९। उग्रानुग्रेषु ।२०। षण्ढान्स्त्रीषु ।२१। प्रजाभ्यो बल्यर्थं संवत्सरेण धान्यतः षष्ठमंशमादद्यात् ।२२। सर्वसस्येभ्यश्च ।२३। द्विकं शतं पशुहिरण्येभ्यो वस्त्रेभ्यश्च ।२४। मांसमधुघृतौषधिगन्धपुष्पमूलफलरसदारुपत्राजिनमृद्भाण्डाश्मभाण्डवैदलेभ्यः षष्ठभागम् ।२५। ब्राह्मणेभ्यः करादानं न कुर्यात् ।२६। ते हि राज्ञो धर्मकरदाः ।२७। राजा च प्रजाभ्यः सुकृतदुष्कृतषष्ठांशभाक् ।२८। स्वदेशपण्याच्च शुल्कांशं दशममादद्यात् ।२९। परदेशपण्याच्च विंशतितमम् ।३०। शुल्कस्थानादपक्रामन्सर्वापहारमाप्नुयात् ।३१। शिल्पिनः कर्मजीविनश्च शूद्राश्च मासेनैकं राज्ञः कर्म कुर्युः ।३२। स्वाम्यमात्यदुर्गकोशदण्डराष्ट्रमित्राणि प्रकृतयः ।३३। तद्दूषकांश्च हन्यात् ।३४। स्वराष्ट्रपरराष्ट्रयोश्च चारचक्षुः

25. ०पुष्प० om. C[1,2]v. 31. सर्वापहारित्वम् C[1,2].

18. अर्थकार्येषु सुवर्णादिपरीक्षासु … । यद्वा ऊहापोहादिनिर्णयवत्सु कार्येषु निपुणान्पण्डितान्नियुञ्जीत ॥ 23. सस्यानि वार्षिकानि श्यामाकादीनि … 27. करविषयेऽपि राज्ञो धर्मं निजाचारसंपन्नं करत्वेन ददति… 30. यत्पण्यं देशान्तरे … विक्रीणीते तस्मात्… 31. अपक्रामन्नपसरन्नन्यमार्गेण गच्छन्वणिक् । सर्वपण्यापहारमाप्नुयात् ।… 32. शिल्पिनः लोहकारादयः । कर्मोपजीविनः कारवो वर्धक्यादयः । चकारादन्योपजीविनः शूद्राश्च … यथाह मनुः (VII, 138) …

स्यात्। ३५। साधूनां पूजनं कुर्यात्। ३६। दुष्टांश्च हन्यात्। ३७। शत्रुमित्रोदासीनमध्यमेषु सामभेददानदण्डान्यथार्हं यथाकालं प्रयुञ्जीत। ३८। संधिविग्रहयानासनसंश्रयद्वैधीभावांश्च यथाकालमाश्रयेत्। ३९। चैत्रे मार्गशीर्षे वा यात्रां यायात्।४०। परस्य व्यसने वा।४१। परदेशावाप्तौ तद्देशधर्मान्नोच्छिन्द्यात्।४२। परेणाभियुक्तश्च सर्वात्मना स्वं राष्ट्रं गोपायेत्।४३। नास्ति राज्ञां समरे तनुत्यागसदृशो धर्मः।४४। गोब्राह्मणनृपमित्रधनदारजीवितरक्षणाद्ये हतास्ते स्वर्गलोकभाजः।४५। वर्णसंकररक्षणार्थं च।४६। राजा परपुरावाप्तौ तु तत्र तत्कुलीनमभिषिञ्चेत्।४७। न राजकुलमुच्छिन्द्यात्।४८। अन्यत्राकुलीनराजकुलात्।४९। मृगयाक्षस्त्रीपानाभिरतिं परिहरेत्।५०। वाक्पारुष्यदण्डपारुष्ये च।५१। नार्थदूषणं कुर्यात्।५२। आयद्वाराणि नोच्छिन्द्यात्।५३। नापात्रवर्षी स्यात्।५४। आकरेभ्यः सर्वमादद्यात्।५५।

43. स्वं om. C[1,2]v. 45. ०लोक० om. C[1,2]v. 47. पर० om. C[1,2]v. 50. ०पानेष्वभिरतिं न कुर्यात्। C[1,2]; ०पानाभिरतिं न कुर्यात्। v.

38. मध्यमः शत्रुविजिगीषुमध्यवर्ती नृपः ... 44. ...राज्ञां क्षत्रियानां न पार्थिवानाम्... 46. परदाराभिमर्शनेन जायमानाद्वर्णसंकराद्यद्रक्षणं वर्णानां तदर्थमपि ये हता बन्दिग्राहिजारादिभिस्तेऽपि स्वर्गलोकभाजो भवन्ति.... 52. अर्थस्य सुवर्णादेर्दूषणं वृथाव्ययः... 53. स्वपुरे परपुरे दुर्गेषु वा आयद्वाराणि पूर्वराजकृतानि तोरणगोपुरादीनि ...

निधिं लब्ध्वा तदर्धं ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् । ५६ । द्वितीयमर्धं कोशे प्रवेशयेत् । ५७ । निधिं ब्राह्मणो लब्ध्वा सर्वमादद्यात् । ५८ । क्षत्रियश्चतुर्थमंशं राज्ञेऽपरं चतुर्थमंशं ब्राह्मणेभ्योऽर्धमादद्यात् । ५९ । वैश्यस्तु चतुर्थमंशं राज्ञे दद्याद्ब्राह्मणेभ्योऽर्धमंशमादद्यात् । ६० । शूद्रश्चावाप्तं द्वादशधा विभज्य पञ्चांशान्राज्ञे दद्यात्पञ्चांशान्ब्राह्मणेभ्यो ऽंशद्वयमादद्यात् । ६१ । अनिवेदितविज्ञातस्य सर्वमपहरेत् । ६२ । स्वनिहिताद्राज्ञे ब्राह्मणवर्जं द्वादशमंशं दद्युः । ६३ । परनिहितं स्वनिहितमिति ब्रुवंस्तत्समं दण्डमावहेत् । ६४ । बालानाथस्त्रीधनानि च राजा परिपालयेत् । ६५ । चौरहृतं धनमवाप्य सर्वमेव सर्ववर्णेभ्यो दद्यात् । ६६ । अनवाप्य च स्वकोशादेव दद्यात् । ६७ । शान्तिस्वस्त्ययनैर्दैवोपघातान्प्रशमयेत् । ६८ । परचक्रोपघातांश्च शस्त्रनित्यतया । ६९ । वेदेतिहासधर्मशास्त्रार्थकुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्विनं पुरोहितं च वरयेत् । ७० । शुचीनलुब्धानवहिताञ्छक्तिसंपन्नान्सर्वार्थेषु च सहायान् । ७१ । स्वयमेव व्यवहारान्पश्ये-

65. ...अनाथोऽवेक्षकरहितोऽन्धपङ्ग्वादिः ... मध्येऽनाथपदप्रयोगादुभयत्रान्वयेन बालस्त्रियोरप्यनाथत्वं गम्यते ।... 68. प्रत्युत्पन्नारिष्टशमनाय क्रियमाणं कर्म शान्तिः । ग्रहशान्तिमहाशान्त्यादि । अनुत्पन्नारिष्टशान्त्यनुत्पत्त्यै क्रियमाणं कर्म स्वस्त्ययनम् । ... 69. ...शस्त्रनित्यतया शस्त्राभियोगेन... 70. ...अर्थोऽर्थशास्त्रमौशनसादि ।...

द्वद्भिर्ब्राह्मणैः सार्धम् । ७२ । व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं वा नियुञ्ज्यात् । ७३ । जन्मकर्मव्रतोपेताश्च राज्ञा सभासदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः कामक्रोधभय-लोभादिभिः कार्यार्थिभिरनाहार्याः । ७४ । राजा च सर्वकार्येषु सांवत्सराधीनः स्यात् । ७५ । देवब्राह्मणान्सततमेव पूजयेत् । ७६ । वृद्धसेवी भवेत् । ७७ । यज्ञयाजी च । ७८ । न चास्य विषये ब्राह्मणः क्षुधार्तोऽवसीदेत् । ७९ । न चान्योऽपि सत्कर्मनिरतः । ८० । ब्राह्मणेभ्यश्च भुवं प्रतिपादयेत् । ८१ । येषां च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यान्भुवःप्रमाणं (?)दानच्छेदोपवर्णनं च पटे ताम्रपट्टे वा लिखितं स्वमुद्राङ्कितं चागामिनृपविज्ञापनार्थं दद्यात् । ८२ । परदत्तां च भुवं नापहरेत् । ८३ ।

74. ०भय० om. V^{1-3} $C^{1,2}$v; भयं त्रासः N. 82. ननु प्रतिपादिताया अपि (this clause is from the Comm. on 81) भुव प्रमाणं V^{1-3}; येषां च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यानन्तरप्रमाणं $C^{1,2}$; ये० च प्र० स्ववंश्यानन्तरः प्रमाणं v. ताम्रपत्रे v.

74. जन्म विशिष्टमातृपितृतः । कर्म जातकर्मादिसंस्कारः । ...अनाहार्या अनाकर्षणीयाः ।... 82. येषां ब्राह्मणादीनां भुवं दद्यात्तेषां वक्ष्यमाणलक्षणं शासनपत्रं दद्यादिति संबन्धः ।... स्ववंश्यान्पित्रादीन्त्रीन् ।... चकारात् ... वंश्यानीत्मानं च । भुवः क्षेत्रादिकायाः प्रमाणं निवर्तनादिपरिमाणम् । दीयत इति दानं भूम्यादि तस्य च्छेदोऽपहारः । ...यद्वा दानस्य भूम्यादेः छेदोऽवच्छेदो ...पूर्वतोऽमुकनद्याः पश्चिमतोऽमुकस्थानस्येदम् ... चकारान्मतं मेऽमुकपुत्रस्य यदत्रोपरि लेखितम् । ... पटे कार्पासिके वस्त्रखण्डे ... स्वस्य मुद्रा हंसवराहादिका ... See also Burnell, Palaeogr. p. 95 seq., and p. 114.

ब्राह्मणेभ्यः सर्वदायान्प्रयच्छेत् । ८४ । सर्वतस्त्वात्मानं गोपायेत् । ८५ । सुदर्शनश्च स्यात् । ८६ । विषघ्नागदमन्त्रधारी च । ८७ । नापरीक्षितमुपयुञ्ज्यात् । ८८ । स्मितपूर्वाभिभाषी स्यात् । ८९ । वध्येष्वपि न भ्रूकुटीमाचरेत् । ९० । अपराधानुरूपं च दण्डं दण्ड्येषु दापयेत् । ९१ । सम्यग्दण्डप्रणयनं कुर्यात् । ९२ । द्वितीयमपराधं न स कस्यचित्क्षमेत । ९३ । स्वधर्ममपालयन्नादण्ड्यो नामास्ति राज्ञः । ९४ ।

यत्र श्यामो लोहिताक्षो दण्डश्चरति निर्भयः ।
प्रजास्तत्र विवर्धन्ते नेता चेत्साधु पश्यति ॥ ९५ ॥
स्वराष्ट्रे न्यायदण्डः स्याद्भृशदण्डश्च शत्रुषु ।
सुहृत्स्वजिह्मः स्निग्धेषु ब्राह्मणेषु क्षमान्वितः ॥ ९६ ॥
एवं वृत्तस्य नृपतेः शीलोञ्छेनापि जीवतः ।
विस्तीर्यते यशो लोके तैलबिन्दुरिवाम्भसि ॥ ९७ ॥
प्रजासुखे सुखी राजा तद्दुःखे यश्च दुःखितः ।
स कीर्तियुक्तो लोकेऽस्मिन्प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥ ९८ ॥ ३ ॥

94. राज्ञां V[1-4]; राज्ञः C[1,2]v; राज्ञ: (V[4]) or राज्ञो (V[1-3]) N.

85. सर्वतो यानशय्यासनादिभ्योऽप्यात्मानं गोपायेद्रक्षेत् । यथाह ... मनुः (VII, 220)... 87. विषघ्ना विषनाशका अगदा रोगनाशकाश्च ये मन्त्रास्तद्धारणशीलो भवेत ।... 95. निर्भयोऽप्रतिहतश्चरति ।...

जालस्थार्कमरीचिगतं रजस्त्रसरेणुसंज्ञकम् ।१। तदष्टकं लिक्षा ।२। तत्त्रयं राजसर्षपः ।३। तत्त्रयं गौरसर्षपः ।४। तत्षट्कं यवः ।५। तत्त्रयं कृष्णलम् ।६। तत्पञ्चकं माषः ।७। तद्द्वादशमक्षार्धम् ।८। अक्षार्धमेव सचतुर्माषकं सुवर्णः ।९। चतुःसुवर्णको निष्कः ।१०। द्वे कृष्णले समधृते रूप्यमाषकः ।११। तत्षोडशकं धरणम् ।१२। ताम्रकार्षिकः कार्षापणः ।१३।
पणानां द्वे शते सार्धे प्रथमः साहसः स्मृतः ।
मध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रं त्वेव चोत्तमः ॥१४॥ ४ ॥

अथ महापातकिनो ब्राह्मणवर्जं सर्वे वध्याः ।१। न शारीरो ब्राह्मणस्य दण्डः ।२। स्वदेशाद्ब्राह्मणं कृताङ्कं विवासयेत् ।३। तस्य च ब्रह्महत्यायामशिरस्कं पुरुषं ललाटे कुर्यात् ।४। सुराध्वजं सुरापाने ।५। श्वपदं स्तेये ।६। भगं गुरुतल्पगमने ।७। अन्यत्रापि वध्यकर्मणि तिष्ठन्तं समग्रधनमक्षतं विवासयेत् ।८।

IV, 8. तद्द्वादशकम् C[1,2]v Hemâdri. V, 1. ब्राह्मणवर्जं may possibly be a gloss, though N. has got it.

IV, 2. लिक्षा स्वेदजं यूकाण्डम् ॥ 8... द्वीदशं द्वादशानां समुदायः... 10... समधृते तुल्यपरिमाणे... V, 1. वधोऽत्र प्राणवियोगफलको व्यापारः।... 6... स्तेये सुवर्णस्तेये... 8. वध्यं वधार्हं वधनिमित्तमिति...

कूटशासनकर्तॄंश्च राजा हन्यात् । ९ । कूटलेख्यकारांश्च । १० । गरदाग्निदप्रसह्यतस्करान्स्त्रीबालपुरुषघातिनश्च । ११ । ये च धान्यं दशभ्यः कुम्भेभ्योऽधिकमपहरेयुः । १२ । धरिममेयानां शतादभ्यधिकम् । १३ । ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः । १४ । सेतुभेदकांश्च । १५ । प्रसह्यतस्कराणां चावकाशभक्तप्रदांश्च । १६ । अन्यत्र राजाशक्तेः । १७ । स्त्रियमशक्तभर्तृकां तदतिक्रमणीं च । १८ । हीनवर्णोऽधिकवर्णस्य येनाङ्गेनापराधं कुर्यात्तदेवास्य शातयेत् । १९ । एकासनोपवेशी कट्यां कृताङ्को निर्वास्यः । २० । निष्ठीव्योष्ठद्वयविहीनः कार्यः । २१ । अवशर्धयिता च गुदहीनः । २२ । आक्रोशयिता च विजिह्वः । २३ । दर्पेण धर्मोपदेशकारिणो राजा तप्तमासेचयेत्तैलमास्ये । २४ । द्रोहेण च नामजातिग्रहणे दशाङ्गुलोऽस्य शङ्कुर्निखेयः । २५ ।

18. ०क्रमणं $C^{1,2}$; ०क्रमिणा v. 22. अवशब्दयिता $C^{1,2}$; अवगर्भयिता v. 25. निखेयः $C^{1,2}$; विखेयः v.

10. राजशासनादितरत्कूटमपि व्यवहारिक लेख्यमृणादिपत्रम् ।... 13. ...धरिममेयानि सुवर्णरजतादीनि ।... 17. ...राज्ञस्तस्करनिवारणे न शक्तिस्तदा ग्रामनिवासिनामात्मत्राणाय चोरादिरक्षणेऽपि न वध इत्यर्थः ।... 18. भरणादिसमर्थोऽप्यशक्तो निरोद्धुमन्यायवर्ती भर्ता यस्यास्ताम् । तमतिक्रमितुं परपुरुषोपभोगलम्पटया शीलमैत्र्यास्तां च स्त्रियं हन्यात् ।... 24. ...उत्तमवर्णस्य धर्मोपदेशकारिणाम्... 25. अस्य हीनवर्णस्य मुखे ज्वलदयोमयः शङ्कुः ... 26. ...बहुवचनाच्छारीरमुपनयनादिसंस्कारकर्म...

श्रुतदेशजातिकर्मणामन्यथावादी कार्षापणशतद्वयं दण्ड्यः। २६। काणखञ्जादीनां तथावाद्यपि कार्षापणद्वयम्। २७। गुरूनाक्षिपन्कार्षापणशतम्। २८। परस्य पतनीयाक्षेपे कृते तूत्तमसाहसम्। २९। उपपातकयुक्ते मध्यमम्। ३०। त्रैविद्यवृद्धानां क्षेपे जातिपूगानां च। ३१। ग्रामदेशयोः प्रथमसाहसम्। ३२। न्यङ्गतायुक्ते क्षेपे कार्षापणशतम्। ३३। मातृयुक्ते तूत्तमम्। ३४। समवर्णाक्रोशने द्वादश पणान्दण्ड्यः। ३५। हीनवर्णाक्रोशने षड्दण्ड्यः। ३६। यथाकालमुत्तमसवर्णाक्षेपे तत्प्रमाणो दण्डः। ३७। त्रयो वा कार्षापणाः। ३८। शुक्लवाक्याभिधाने त्वेवमेव। ३९। पारजायी सवर्णागमने तूत्तमसाहसं दण्ड्यः। ४०। हीनवर्णागमने मध्यमम्। ४१। गोगमने च। ४२। अन्त्यागमने वध्यः। ४३। पशुगमने कार्षापणशतं दण्ड्यः। ४४।

---

31. °वृद्धाक्षेपे C[1,2]v. 33. व्यङ्गतायुक्ताक्षेपे C[1,2]v. 34. सवर्णा° C[1,2]v. 37—39 om. v. 38. तयोर्वा °कार्षापणास्त्रयः। C[1,2]; समोत्तरवर्णाक्षेपानन्तरमाक्षिपतो हीनवर्णस्य त्रयः कार्षापणा दण्डः। N.

30. ...उपपातकं गोवधादि... । 31. ...पूगानां सभ्यादिसंघानाम् ... 33. न्यङ्गमश्लीलम्। अश्लीलं न्यङ्गसंयुतमिति नारदस्मरणात्। (Nâr. XV, 3) ...त्वद्भगिनीं ग्रहिष्यामि चेत्कन्यां वा ... इत्यादिके ।... 37. कालोऽत्राक्षेपकालस्तमनतिक्रम्येति यथाकालम्।... तत्प्रमाणः षट्कार्षापणप्रमाणो दण्डः कार्यः।... 44. पशूनां गोव्यतिरिक्तानां गमने...

दोषमनाख्याय कन्यां प्रयच्छंश्च। ४५। तां च बिभृयात्। ४६। अदुष्टां दुष्टामिति ब्रुवन्नुत्तमसाहसम्। ४७। गजाश्वोष्ट्रगोघाती त्वेककरपादः कार्यः। ४८। विमांसविक्रयी च। ४९। ग्राम्यपशुघाती कार्षापणशतं दण्ड्यः। ५०। पशुस्वामिने तन्मूल्यं दद्यात्। ५१। आरण्यपशुघाती पञ्चाशतं कार्षापणान्। ५२। पक्षिघाती मत्स्यघाती च दश कार्षापणान्। ५३। कीटोपघाती च कार्षापणम्। ५४। फलोपगमद्रुमच्छेदी तूत्तमसाहसम्। ५५। पुष्पोपगमद्रुमच्छेदी मध्यमम्। ५६। वल्लीगुल्मलताछेदी कार्षापणशतम्। ५७। तृणच्छेद्येकम्। ५८। सर्वे च तत्स्वामिनां तदुत्पत्तिम्। ५९। हस्तेनोद्गूरयिता दश कार्षापणान्। ६०। पादेन विंशतिम्। ६१। काष्ठेन प्रथमसाहसम्। ६२। पाषाणेन मध्यमम्। ६३। शस्त्रेणोत्तमम्। ६४। पादकेशां-

49, 50. ०विक्रयी कार्षापणशतम्। ग्राम्यपशुघाती च। $C^{1,2}$v. 52. पञ्चशतं N. in V^{1-3}; पञ्चाशतं V^{1-4} $C^{1,2}$v N. in V^4 Ap. 53. दश om. $C^{1,2}$v. 54 om. $C^{1,2}$v. 55. ०च्छेदी कीटोपघाती तूत्तमसाहसं दण्ड्यः। $C^{1,2}$; ०छेदी। v.

45...दोषे तु नारदः (Nâr. XII, 36)... 49. विरुद्धमांसं श्वविड्वराहादेस्तद्विक्रयशीलो विमांसविक्रयी।... 55. फलैरुपगम्यन्त इति फलोपगमाः। फलोपकारिणः पनसाम्रादयः।... 56. पुष्पैरुपगम्यन्त इति पुष्पोपगमाः। पुष्पोपकारिणश्चम्पकादयः।... 60. ताडनार्थं हस्तमुद्गूर्य... 64 ...सजातीयविषयं सर्वमेतत्।... (Sû. 19) इति सामान्यसूत्रात्...

मुककरलुण्ठने दश पणान्दण्ड्यः । ६५ । शोणितेन विना दुःखमुत्पादयिता द्वात्रिंशत्पणान् । ६६ । सह शोणितेन चतुःषष्टिम् । ६७ । करपाददन्तभङ्गे कर्णनासाविकर्तने मध्यमम् । ६८ । चेष्टाभोजनवाग्रोधे प्रहारदाने च । ६९ । नेत्रकन्धराबाहुसक्थ्यंसभङ्गे चोत्तमम् । ७० । उभयनेत्रभेदिनं राजा यावज्जीवं बन्धनान्न विमुञ्चेत् । ७१ । तादृशमेव वा कुर्यात् । ७२ । एकं बहूनां निघ्नतां प्रत्येकमुक्ताद्दण्डाद्द्विगुणः । ७३ । उत्क्रोशन्तमनभिधावतां तत्समीपवर्तिनां संसरतां च । ७४ । सर्वे च पुरुषपीडाकरास्तदुत्थानव्ययं दद्युः । ७५ । ग्राम्यपशुपीडाकराश्च । ७६ । गोऽश्वोष्ट्रगजापहार्येककरपादः कार्यः । ७७ । अजाव्यपहार्येककरश्च । ७८ । धान्यापहार्येकादशगुणं दण्ड्यः । ७९ । सस्यापहारी च । ८० । सुवर्णरजतवस्त्राणां पञ्चाशतस्त्वभ्यधिकमपहरन्विकरः । ८१ । तदूनमेकादशगुणं दण्ड्यः । ८२ । सूत्रकार्पासगोमयगुडदधिक्षीरतक्रतृणलवणमृद्भस्मपक्षि-

74. क्रोशन्तमभिधावताम C[1,2]; तं क्रोशन्तमभिधावतां । v.

72. तादृशं नेत्रद्वयरहितं वा कुर्यात्कारयेदित्यर्थः ।... 74. ...अभिभूयमानसमीपवर्तिनां संसरतां ... चानभिधावकानामपि तन्निमित्ताद्दण्डाद्द्विगुणो दण्डो भवति । 79. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि...। 80. सस्यानि हेमन्तवसन्तोद्भवानि व्रीहियवादीनि ।...

मत्स्यघृततैलमांसमधुवैदलवेणुमृण्मयलोहभाण्डानामपहर्ता मूल्यात्त्रिगुणं दण्ड्यः । ८३ । पक्वान्नानां च । ८४ । पुष्पहरितगुल्मवल्लीलतापर्णानामपहरणे पञ्च कृष्णलान् । ८५ । शाकमूलफलानां च । ८६ । रत्नापहार्युत्तमसाहसम् । ८७ । अनुक्तद्रव्याणामपहर्ता मूल्यसमम् । ८८ । स्तेनैः सर्वमपहृतं धनिकस्य दाप्याः । ८९ । ततस्तेषामभिहितदण्डप्रयोगः । ९० । येषां देयः पन्थास्तेषामपथदायी कार्षापणपञ्चविंशतिं दण्ड्यः । ९१ । आसनार्हस्यासनमददच्च । ९२ । पूजार्हमपूजयंश्च । ९३ । प्रातिवेश्यब्राह्मणे निमन्त्रणातिक्रमे च । ९४ । निमन्त्रयित्वा भोजनादायिनश्च । ९५ । निमन्त्रितस्तथेत्युक्त्वा चाभुञ्जानः सुवर्णमाषकम् । ९६ । निमन्त्रयितुश्च द्विगुणमन्नम् । ९७ । अभक्ष्येण ब्राह्मणदूषयिता षोडश सुवर्णान् । ९८ । जात्यपहारिणा शतम् । ९९ । सुरया वध्यः । १०० । क्षत्रियं दूषयितुस्तदर्धम् । १०१ । वैश्यं दूषयितुस्तदर्धमपि । १०२ । शूद्रं दूषयितुः प्रथमसाहसम् । १०३ । अस्पृश्यः कामकारेण स्पृश्यं स्पृश-

91. कार्षापणानां $C^{1,2}$. From the C. 96. उक्त्वानभुञ्जानः $C^{1,2}$ v Ap. 104. अस्पृश्यैः (अस्पृश्य V^{2}) कामकारे संस्पृशन्स्पृश्यं वध्यः । V^{1-3};

92. अतिथ्यादेः... 104. अस्पृश्यश्चाण्डालादिः कामकारेण बुद्धिपूर्वकं स्पृश्यं त्रैवर्णिकं स्पृशन्वध्यः ।...

न्वध्यः । १०४ । रजस्वलां शिफाभिस्ताडयेत् । १०५ । पथ्युद्यानोदकसमीपेऽप्यशुचिकारी पणशतम् । १०६ । तच्चापास्यात् ।१०७। गृहभूकुड्याद्युपभेत्ता मध्यमसाहसं दण्ड्यः । १०८ । तच्च योजयेत् । १०९ । गृहे पीडाकरं द्रव्यं प्रक्षिपन्पणशतम् । ११० । साधारण्यापलापी च । १११ । प्रेषितस्याप्रदाता च । ११२ । पितृपुत्राचार्ययाज्यर्त्विजामन्योन्यापतितत्यागी च । ११३ । न च तांस्त्यजेत् । ११४ । शूद्रप्रव्रजितानां दैवे पित्र्ये भोजकश्च । ११५ । अयोग्यकर्मकारी च । ११६ । समुद्रगृहभेदकश्च । ११७ । अनियुक्तः शपथकारी । ११८ । पशूनां पुंस्त्वोपघातकारी च । ११९ । पितापुत्रविरोधे तु साक्षिणां दशपणो दण्डः । १२० । यस्तयोश्चान्तरे स्यात्तस्योत्तमसाहसः ।१२१। तुलामानकूटकर्तुश्च ।१२२।

अस्पृश्यः कामकारेण स्पृशंस्पृश्यं त्रैवर्णिकं वध्यः । V[1]; कामकारेणास्पृश्यस्त्रैवर्णिकं स्पृशन्वध्यः । C[1,2]; कामकारेण अदृश्यवानवार्थवान् v. See the C., which shows how these vv. ll. have sprung up.

105. रजस्वलां बुद्धिपूर्वकं त्रैवर्णिकं स्पृशन्तीम्... 108. भूरङ्गनादिः।... 109. ...त्यानद्रव्यं दद्यादित्यर्थः। ... 110. कण्टक०...०कार्मणपुंनलिकादि द्रव्यं प्रक्षिपन्... 112. दैवब्राह्मणाद्यर्थं प्रेषितस्यार्थस्य लोभेनाप्रदाता... 116. यदस्य योग्यं कर्म न भवति । यथानुपनीतस्याध्ययनम ।... 118. राज्ञा सभ्यैर्वा अनियुक्तो नादिष्टः ...

तदकूटे कूटवादिनश्च ।१२३। द्रव्याणां प्रतिरूपविक्रयिकस्य च । १२४ । संभूयवणिजां पण्यमनर्घेणावरुन्धताम् । १२५ । प्रत्येकं विक्रीणतां च । १२६ । गृहीतमूल्यं पण्यं यः क्रेतुर्नैव दद्यात्तस्यासौ सोदयं दाप्यः । १२७ । राज्ञा च पणशतं दण्ड्यः । १२८ । क्रीतमक्रीणतो या हानिः सा क्रेतुरेव स्यात् । १२९ । राजविनिषिद्धं विक्रीणतस्तदपहारः ।१३०। तारिकः स्थलजं शुल्कं गृह्णन्दश पणान्दण्ड्यः ।१३१। ब्रह्मचारिवानप्रस्थभिक्षुगुर्विणीतीर्थानुसारिणां नाविकः शौल्किकः शुल्कमाददानश्च । १३२ । तच्च तेषां दद्यात् । १३३ । द्यूते कूटाक्षदेविनां करच्छेदः । १३४ । उपधिदेविनां संदंशच्छेदः । १३५ । ग्रन्थिभेदकानां करच्छेदः । १३६ ।

124. प्रतिरूपक॰ V^1; सुवर्णरजतादीनां यत्प्रतिरूपं ... ताम्रम् N. 125 अनर्घ्येण॰ V^{1-4} N.; अनर्घेण॰ $C^{1,2}$v (and Y. II, 150). 131. तरिकः V^4. 136. ग्रन्थिभेदकानां च । उत्क्षेपकानां च करच्छेदः । V^4; ग्रन्थिभेदकानां राजाक्षेपकानां च करच्छेदः । v. See the C. 136. Jाते त्वनायदि $C^{1,2}$v.

125. ये ...देशान्तरगतं पण्यमनर्घ्येण हीनमूल्येन प्रार्थयमाना अवरुन्धन्ति... 126. ये चाधिकमूल्येन विक्रीणन्ति... 131. नाकादिशुल्काधिकारी तारिकः ।... 134. वस्त्राञ्चलबद्धं द्रव्यमुत्कृत्य येऽपहरन्ति ते ग्रन्थिभेदकास्तेषां करच्छेदः कार्यः । N in V^{1-3}; व॰ द्रव्यमुत्कृत्यापहरताम् । N. in V^4. The further Sûtra, which V^1 (see also v) inserts in this place, is not commented upon by Nandapandita, and seems to have crept into the text from a passage of Yâjñavalkya (II, 274), which he quotes further on.

दिवा पशूनां वृकाद्युपघाते पाले त्वनायति पालदोषः। १३७। विनष्टपशुमूल्यं च स्वामिने दद्यात्। १३८। अननुज्ञातां दुहन्पञ्चविंशतिं कार्षापणान्। १३९। महिषी चेत्सस्यनाशं कुर्यात्तत्पालस्त्वष्टौ माषान्दण्ड्यः। १४०। अपालायाः स्वामी। १४१। अश्वस्तूष्ट्रो गर्दभो वा। १४२। गौश्चेत्तदर्धम्। १४३। तदर्धमजाविकम्। १४४। भक्षयित्वोपविष्टेषु द्विगुणम्। १४५। सर्वत्र स्वामिने विनष्टसस्यमूल्यं च। १४६। पथि ग्रामे विवीतान्ते न दोषः। १४७। अनावृते च। १४८। अल्पकालम्। १४९। उत्सृष्टवृषभसूतिकानां च। १५०। यस्तूत्तमवर्णान्दास्ये नियोजयेत्तस्योत्तमसाहसो दण्डः। १५१। त्यक्तप्रव्रज्यो राज्ञो दास्यं कुर्यात्। १५२। भृतकश्चापूर्णे काले भृतिं त्यजन्सकलमेव मूल्यं दद्यात्। १५३। राज्ञे च पणशतं दद्यात्। १५४। तद्दोषेण यद्विनश्येत्तत्स्वामिने। १५५। अन्यत्र दैवोपघातात्। १५६। स्वामी चेद्भृतकमपूर्णे काले जह्यात्तस्य सर्वमेव मूल्यं दद्यात्। १५७। पणशतं च राजनि। १५८। अन्यत्र भृतकदोषात्। १५९। यः

141. अपालकायाः v Ap. 142–150 with C. om. V[1]. 146. विनष्टस्य. सस्यस्य V[4]. 147. ग्रामसीमान्ते C[1.2]v; सीमान्ते from the C. 149. अल्पकान्नं V[2,3]; अल्पकानां C[1,2]v; ग्रासमात्र भक्षणे न दोषः N. See Colebrooke, Dig. III, 4, XXI.

153. ...यावदभ्युपगतं तावत्सकलमेव मूल्यं वेतनं स्वामिने दद्यात।...

कन्यां पूर्वदत्तामन्यस्मै दद्यात्स चौरवच्छास्यः। १६०। वरदोषं विना। १६१। निर्दोषां परित्यजन्। १६२। पत्नीं च। १६३। अजानानः प्रकाशं यः परद्रव्यं क्रीणीयात्तत्र तस्यादोषः। १६४। स्वामी द्रव्यमाप्नुयात्। १६५। यद्यप्रकाशं हीनमूल्यं च क्रीणीयात्तदा क्रेता विक्रेता च चौरवच्छास्यौ। १६६। गणद्रव्यापहर्ता विवास्यः। १६७। तत्संविदं यश्च लङ्घयेत्। १६८। निक्षेपापहार्यर्थवृद्धिसहितं धनं धनिकस्य दाप्य: । १६९। राज्ञा चौरवच्छास्यः। १७०। यश्चानिक्षिप्तं निक्षिप्तमिति ब्रूयात्। १७१। सीमाभेत्तारमुत्तमसाहसं दण्डयित्वा पुनः सीमां लिङ्गान्वितां कारयेत्। १७२। जातिभ्रंशकरस्याभक्ष्यस्य भक्षयिता विवास्यः। १७३। अभक्ष्यस्याविक्रेयस्य विक्रयी देवप्रतिमाभेदकश्चोत्तमसाहसं दण्डनीयः। १७४। भिषङ्मिथ्याचरन्नुत्तमेषु पुरुषेषु। १७५।

163. यः स्त्रीं च। V^1. 172. लिङ्गान्वितां om. V^1v; the whole Sûtra and part of the C. is om. in V^{1-3}, the whole C. in V^4. 175. व्यभिचरन्नु° V^{1-4}; व्याचरन्नु° $C^{1,2}v$ A_1p. ; •उपचरति N.

163. ...अदुष्टां पत्नीं विवाहसंस्कृतां परित्यजत इति।... 167. गणो ब्राह्मणसमूहस्तदर्थं राजादिप्रेषितं द्रव्यं गणद्रव्यम्।... 173. जातिभ्रंशं यद्भक्षितं सत्करोति... तस्य कामतो भक्षयिता भोक्ता न तु भोजयिता। तद्दण्डस्य पूर्वमुक्तत्वात्। (Sû. 98)... 174. अभक्ष्याणि सुरादीनि... 175. राजसंबन्धिमनुष्येषु यो वैद्यशास्त्रपथमतिक्रम्य...उपचरति।...

मध्यमेषु मध्यमम् । १७६ । तिर्यक्षु प्रथमम् । १७७ । प्रतिश्रुतस्याप्रदायी तद्दापयित्वा प्रथमसाहसं दण्ड्यः । १७८ । कूटसाक्षिणां सर्वस्वापहारः कार्यः । १७९ । उत्कोचोपजीविनां सभ्यानां च । १८० । गोचर्ममात्राधिकां भुवमन्यस्याधीकृतां तस्मादानिर्मोच्यान्यस्य यः प्रयच्छेत्स वध्यः । १८१ । ऊनां चेत्षोडश सुवर्णान्दण्ड्यः । १८२ ।

एकोऽश्नीयद्यदुत्पन्नं नरः संवत्सरं फलम् ।
गोचर्ममात्रा सा क्षौणी स्तोका वा यदि वा बहुः॥१८३॥
ययोर्निक्षिप्त आधिस्तौ विवदेतां यदा नरौ ।
यस्य भुक्तिः फलं तस्य बलात्कारं विना कृता ॥ १८४ ॥
सागमेन तु भोगेन भुक्तं सम्यग्यदा तु यत् ।
आहर्ता लभते तत्र नापहार्यं तु तत्क्वचित् ॥ १८५ ॥
पित्रा भुक्तं तु यद्द्रव्यं भुक्त्याचारेण धर्मतः ।
तस्मिन्प्रेते न वाच्योऽसौ भुक्त्या प्राप्तं हि तस्य तत्॥१८६॥
त्रिभिरेव तु यद्भुक्ता पुरुषैर्भूर्यथाविधि ।

179. सर्वापहरणः V^{1-4}; सर्वस्वापहारः $C^{1,2}$v N. Ap. 183. बहु V^{1-4}; बहुः $C^{1,2}$v N. v Ap.

176. अराजसंबन्धिषु... 185. स्वत्वहेतुः प्रतिग्रहक्रयादिरागमस्तेन सह वर्तमानः सागमः।... 186. ...द्रव्यं गृहक्षेत्रादि... पितृग्रहणं पितामहस्याप्युपलक्षणम् ।... 187...पितृपितामहप्रपितामहैः...

लेख्याभावेऽपि तां तत्र चतुर्थः समवाप्नुयात् ॥ १८७ ॥
नखिनां शृङ्गिणां चैव दंष्ट्रिणामाततायिनाम् ।
हस्त्यश्वानां तथान्येषां वधे हन्ता न दोषभाक् ॥ १८८ ॥
गुरुं वा बालवृद्धौ वा ब्राह्मणं वा बहुश्रुतम् ।
आततायिनमायान्तं हन्यादेवाविचारयन् ॥ १८९ ॥
नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन ।
प्रकाशं वाप्रकाशं वा मन्युस्तं मन्युमृच्छति ॥ १९० ॥
उद्यतासिविषाग्निं च शापोद्यतकरं तथा ।
आथर्वणेन हन्तारं पिशुनं चैव राजसु ॥ १९१ ॥
भार्यातिक्रमिणं चैव विद्यात्सप्ताततायिनः ।
यशोवित्तहरानन्यानाहुर्धर्मार्थहारकान् ॥ १९२ ॥
उद्देशतस्ते कथितो धरे दण्डविधिर्मया ।
सर्वेषामपराधानां विस्तरादतिविस्तरः ॥ १९३ ॥
अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।

192 om. V[1].

188. नखिनो व्याघ्रादयः। शृङ्गिणो गोव्यतिरिक्ता अजादयः। दंष्ट्रिणो वराहादयः। अन्येषां मेषमहिषादीनां... तेषां मरणाभिसंधिनाधावतां वधे... 189. गुरुराचार्यो... यद्यपि बहुश्रुत इत्यनेनैव ब्राह्मणोपलब्धिस्तथापि... ब्राह्मणस्य... पुनरुपादानम्। जिघांसन्तमम्... 191... राजसु पिशुनं परदोषनिवेदकं विवादमन्तरेण।... 192. भार्यां परकीयामननुरक्तामतिक्रमितुं बलाद्भोक्तुं शीलमस्यासौ। ...धर्महरस्तडागादिभेदकः। अर्थो गृहक्षेत्रादिस्तद्धरस्तेयादीनन्यानप्याततायिनो धर्मज्ञा आहुः।...

दण्डं प्रकल्पयेद्राजा संमन्त्र्य ब्राह्मणैः सह ॥ १९४ ॥
दण्ड्यं प्रमोचयन्दण्ड्याद्द्विगुणं दण्डमावहेत् ।
नियुक्तश्चाप्यदण्ड्यानां दण्डकारी नराधमः ॥ १९५ ॥
यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्त्रीगो न दुष्टवाक् ।
न साहसिकदण्डघ्नौ स राजा शक्रलोकभाक् ॥ १९६ ॥ ५ ॥

अथोत्तमर्णोऽधमर्णाद्यथादत्तमर्थं गृह्णीयात् । १ । द्विकं त्रिकं चतुष्कं पञ्चकं च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमासम् । २ । सर्वे वर्णा वा स्वप्रतिपन्नां वृद्धिं दद्युः । ३ । अकृतामपि वत्सरातिक्रमेण यथाविहिताम् । ४ । आध्युपभोगे वृद्ध्यभावः । ५ । दैवराजोपघातादृते विनष्टमाधिमुत्तमर्णो दद्यात् । ६ । अन्तर्वृद्धौ प्रविष्टायामपि । ७ । न स्थावरमाधिमृते वचनात् । ८ । गृहीतधनप्रवेशा-

VI, 1. अतो॰ V⁴. 4. ॰विहितम् V¹⁻⁴; ॰विहिताम् C¹,² N.; ॰विहितात् v. 7. अन्त्यवृद्धौ V¹⁻⁴; अन्त्या॰ v.

195. यो दण्डाधिकारे राज्ञा नियुक्तः स चेद्दण्ड्यमदण्डयित्वैव मुञ्चति... VI, 2. वृद्धिपरिमाणमाह |... इदं (इयं?) बन्धालग्नके प्रयोगे च वृद्धिः |... 5. ...तत्र गोप्यस्याधिभोगे वृद्धिं न लभेतेत्यर्थः ॥ 7. ... अन्तर्वृद्धिर्वृद्धेरन्तम्... तस्मिन्प्रविष्टे ... आधिमुत्तमर्णोऽधमर्णाय दद्यात् । ... 8. यावद्वृद्धिलाभमेव त्वयेदमाम्रवनाद्युपभोक्तव्यमिति वचनव्यक्तिं विना यत्र वृद्ध्यपकरणायाम्रवनादि स्थावरमाधीकृतं तत्रान्तर्वृद्धिप्रवेशेऽपि न तदुत्तमर्णो दद्यात्किंतु तदनन्तरं भुञ्जीतैव यावन्मूललाभम् |...

र्थमेव यत्स्थावरं दत्तं तद्गृहीतधनप्रवेशे दद्यात्। ९। दीयमानं प्रयुक्तमर्थमुत्तमर्णस्याग्रह्णतस्ततः परं न वर्धते। १०। हिरण्यस्य परा वृद्धिर्द्विगुणा। ११। धान्यस्य त्रिगुणा। १२। वस्त्रस्य चतुर्गुणा। १३। रसस्याष्टगुणा। १४। संततिः स्त्रीपशूनाम्। १५। किण्वकार्पाससूत्रचर्मायुधेष्टकाङ्गाराणामक्षया। १६। अनुक्तानां द्विगुणा। १७। प्रयुक्तमर्थं यथा कथंचित्साधयन्न राज्ञो वाच्यः स्यात्। १८। साध्यमानश्चेद्राजानमभिगच्छेत्तत्समं दण्ड्यः। १९। उत्तमर्णश्चेद्राजानमियात्तद्विभावितोऽधमर्णो राज्ञे धनदशभागसंमितं दण्डं दद्यात्। २०। प्राप्तार्थश्चोत्तमर्णो विंशतितममंशम्। २१। सर्वापलाप्येकदेशविभावितोऽपि सर्वं दद्यात्। २२। तस्य च भावनास्तिस्रो भवन्ति लिखितं साक्षिणः समयक्रिया च। २३। ससाक्षिकमाप्तं ससाक्षिकमेव दद्यात्। २४। लिखितार्थे प्रविष्टे लिखितं पाटयेत्। २५। असमग्रदाने लेख्यासंनिधाने चोत्तमर्णः स्वलिखितं दद्यात्। २६।

14 om. C[1,2]v. 18. तिष्ठत्यकथंचित् V[4] for प्रयुक्तमर्थं यथाकथंचित। 25. लिखितार्थप्रविष्टो V[1-3] C[1,2]; लिखितान्ते प्रविष्टे v.

14. रसस्य तैलघृतादेः।... 16. ...एषामक्षया वृद्धिः कदापि न निवर्तत इत्यर्थः।... 25. लिखितार्थो गृहीतमृणम्। तस्मिन्नुत्तमर्णे प्रविष्टे सति तल्लिखितमृणपत्रं पाटयेच्छिन्द्यात।...

धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम्। २७। नातः परमनिच्छुभिः।२८। सपुत्रस्य वाप्यपुत्रस्य वा रिक्थग्राही ऋणं दद्यात्।२९। निर्धनस्य स्त्रीग्राही। ३०। न स्त्री पतिपुत्रकृतम्। ३१। न स्त्रीकृतं पतिपुत्रौ। ३२। न पिता पुत्रकृतम्। ३३। अविभक्तैः कृतमृणं यस्तिष्ठेत्स दद्यात्। ३४। पैतृकमृणमविभक्तानां भ्रातृणां च। ३५। विभक्ताश्च दायानुरूपमंशम्। ३६। गोपशौण्डिकशैलूषरजकव्याधस्त्रीणां पतिर्दद्यात्। ३७। वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम्। ३८। कस्यचित्कुटुम्बार्थे कृतं च। ३९।

यो गृहीत्वा ऋणं सर्वं श्वो दास्यामीति सामकम्।
न दद्याल्लोभतः पश्चात्तथा वृद्धिमवाप्नुयात् ॥ ४० ॥
दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभाव्यं विधीयते।

28. अनीप्सुभिः। $C^{1,2}$v. 29. वापुत्रस्य $C^{1,2}$; om. v. 38, 39. वा॰ नादेयं कस्यचित्। कुटुम्बार्थे कृतं च। all. See, however, Colebrooke, Dig I, 5, CXCII.

30. यदि धनाभावे॰ रिक्थग्राही नास्ति तदा यो यदीयां स्त्रियं भार्यात्वेन स्वीकरोति स तदीयमृणं दद्यात्।... 35. विभागात्प्राक्पित्रा कृतमृणमविभक्तानां भ्रातृणां चकारात्पौत्राणां संभूय देयं भवति।... 37. ...तदधीनवृत्तित्वात्।... 40. यः सर्वमृणं हिरण्यं धान्यादि गृहीत्वा श्वः परश्वो वेत्यादि॰ कृतेऽवधौ सामकं सममेव दास्यामीति प्रतिज्ञाय पश्चाल्लोभादिना कृतेऽवधौ न दद्यात्...

र्थमेव यत्स्थावरं दत्तं तद्गृहीतधनप्रवेशे दद्यात्। ९। दीयमानं प्रयुक्तमर्थमुत्तमर्णस्याग्रहणात्ततः परं न वर्धते। १०। हिरण्यस्य परा वृद्धिर्द्विगुणा। ११। धान्यस्य त्रिगुणा। १२। वस्त्रस्य चतुर्गुणा। १३। रसस्याष्टगुणा। १४। संततिः स्त्रीपशूनाम्। १५। किण्वकार्पाससूत्रचर्मायुधेष्टकाङ्गाराणामक्षया। १६। अनुक्तानां द्विगुणा। १७। प्रयुक्तमर्थं यथा कथंचित्साधयन्न राज्ञो वाच्यः स्यात्। १८। साध्यमानश्चेद्राजानमभिगच्छेत्तत्समं दण्ड्यः। १९। उत्तमर्णश्चेद्राजानमियात्तद्विभावितोऽधमर्णो राज्ञे धनदशभागसंमितं दण्डं दद्यात्। २०। प्राप्तार्थश्चोत्तमर्णो विंशतितममंशम्। २१। सर्वापलाप्येकदेशविभावितोऽपि सर्वं दद्यात्। २२। तस्य च भावनास्तिस्रो भवन्ति लिखितं साक्षिणः समयक्रिया च। २३। ससाक्षिकमाप्तं ससाक्षिकमेव दद्यात्। २४। लिखितार्थे प्रविष्टे लिखितं पाटयेत्। २५। असमग्रदाने लेख्यासंनिधाने चोत्तमर्णः स्वलिखितं दद्यात्। २६।

14 om. C[1,2]v.　18. तिष्ठत्यकथंचित् V[1] for प्रयुक्तमर्थं यथाकथंचित्।　25. लिखितार्थप्रविष्टो V[1–3] C[1,2]; लिखितान्ते प्रविष्टे v.

14. रसस्य तैलघृतादेः :..　16. ...एषामक्षया वृद्धिः कदापि न निवर्तत इत्यर्थः।...　25. लिखितार्थो गृहीतमृणम्। तस्मिन्नुत्तमर्णे प्रविष्टे सति तल्लिखितमृणपत्रं पाटयेच्छिन्द्यात्।...

धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम्। २७। नातः परमनिच्छद्भिः।२८। सपुत्रस्य वाप्यपुत्रस्य वा रिक्थग्राही ऋणं दद्यात्।२९। निर्धनस्य स्त्रीग्राही।३०। न स्त्री पतिपुत्रकृतम्।३१। न स्त्रीकृतं पतिपुत्रौ।३२। न पिता पुत्रकृतम्।३३। अविभक्तैः कृतमृणं यस्तिष्ठेत्स दद्यात्।३४। पैतृकमृणमविभक्तानां भ्रातॄणां च।३५। विभक्ताश्च दायानुरूपमंशम्।३६। गोपशौण्डिकशैलूषरजकव्याधस्त्रीणां पतिर्दद्यात्।३७। वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम्।३८। कस्यचित्कुटुम्बार्थे कृतं च।३९।

यो गृहीत्वा ऋणं सर्वं श्वो दास्यामीति सामकम्।
न दद्याल्लोभतः पश्चात्तथा वृद्धिमवाप्नुयात्॥ ४०॥
दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभाव्यं विधीयते।

28. अनीप्सुभिः। C[1.2] v. 29. वापुत्रस्य C[1.2]: om. v. 38, 39. वा॰ नादेयं कस्यचित्। कुटुम्बार्थे कृतं च। all. See, however, Colebrooke, Dig I, 5, CXCII.

30. यदि धनाभावे रिक्थग्राही नास्ति तदा यो यदीयां स्त्रियं भार्यात्वेन स्वीकरोति स तदीयमृणं दद्यात्।... 35. विभागात्प्राक्पित्रा कृतमृणमविभक्तानां भ्रातॄणां चकारात्पौत्राणां संभूय देयं भवति।... 37. ...तदधीनवृत्तित्वात्।... 40. यः सर्वमृणं हिरण्यं धान्यादि गृहीत्वा श्वः परश्वो वेत्यादि कृतेऽवधौ सामकं सममेव दास्यामीति प्रतिज्ञाय पश्चाल्लोभादिना कृतेऽवधौ न दद्यात्...

आद्यौ तु वितथे दाप्यावितरस्य सुता अपि ॥ ४१
बहवश्चेत्प्रतिभुवो दद्युस्तेऽर्थं यथाकृतम् ।
अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२
यमर्थं प्रतिभूर्दद्याद्धनिकेनोपपीडितः ।
ऋणिकस्तं प्रतिभुवे द्विगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥ ६

अथ लेख्यं त्रिविधम् ।१। राजसाक्षिकं ससाक्षि
साक्षिकं च ।२। राजाधिकरणे तन्नियुक्तकायस्थ
तदध्यक्षकरचिह्नितं राजसाक्षिकम् ।३। यत्र क्वचन
केनचिल्लिखितं साक्षिभिः स्वहस्तचिह्नितं सस
कम् ।४। स्वहस्तलिखितमसाक्षिकम् ।५। तद्बलात्क
तमप्रमाणम् ।६। उपधिकृताश्च सर्व एव ।७। दूषि
कर्मदुष्टसाक्ष्यङ्कितं ससाक्षिकमपि ।८। तादृग्वि
लेखकेन लिखितं च ।९। स्त्रीबालास्वतन्त्रमत्तोन्मत्तभी

VII. 9. लेखकेन om. C. K.

42. ...यथाकृतमहमेतावदर्थं दास्यामीति स्वस्वाभ्युपगतमर्थं दद्युः।
तु समांशतया विषमांशतया वार्थो न विशेषितः सर्वैश्च संभूयाभ्युप-
स्तदा प्रतिभूषु धनिकच्छन्देन धनिकेच्छया क्रियार्थग्रहणं भवति। यस्मा-
च्छक्तस्तस्माद्ग्राह्यादित्यर्थः।... VII, 3. तस्यां सभायां राजाध्यक्षः प्रा-
ड्विवाकस्तस्य करचिह्नेन युक्तम्।... 4. यत्र क्वचन यत्र राजसभायां वा
यमः... 7. उपधिना छलेन कृताः सर्व एव लेख्य लेखाः अप्रमाणम्।
8. दूषिता लोभादिहेतुभिर्वादिना। कर्मदुष्टाश्चौर्यादिकर्मभिर्ये साक्षि-
दुष्टास्तादृशैः साक्षिभिर्यदङ्कितं तत्ससाक्षिकमप्यप्रमाणम्।...

ताडितकृतं च ।१०। देशाचाराविरुद्धं व्यक्ताधिविधि-लक्षणमलुप्तक्रमाक्षरं प्रमाणम् । ११ ।

वर्णैश्च तत्कृतैश्चिह्नैः पत्त्रैरेव च युक्तिभिः ।
संदिग्धं साधयेल्लेख्यं तद्युक्तिप्रतिरूपकैः ॥ १२ ॥
यत्रर्णी धनिको वापि साक्षी वा लेखकोऽपि वा ।
म्रियते तत्र तल्लेख्यं तत्स्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३ ॥ ७ ॥

अथासाक्षिणः । १ । न राजश्रोत्रियप्रव्रजितकितव-तस्करपराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमत्तोन्मत्ताभि-शस्तपतितक्षुत्तृष्णार्तव्यसनिरागान्धाः । २ । रिपुमि-त्रार्थसंबन्धिविकर्मदृष्टदोषसहायाश्च । ३ । अनिर्दिष्टस्तु साक्षित्वे यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकश्चासाक्षी । ५ । स्तेयसाहसवाग्दण्डपारुष्यसंग्रहणेषु साक्षिणो न परी-क्ष्याः । ६ । अथ साक्षिणः । ७ । कुलजा वृत्तवित्तसंपन्ना

---

11. व्यक्ताधिकृत॰ V^{1-4} $C^{1,2}$; व्यक्ताविकृत॰ v; व्यक्ताविकृति॰ or व्यक्ताधिविधि॰ Nârada 4, 60. See the C. 12. प्रतिरूपितैः ॥ V^{1-3} $C^{1,2}$ N. VIII, 1. अथ साक्षिणः V^{1-3} $C^{1,2}$v. 3. ॰विकर्मि॰ V^{1-4}.

11. ...व्यक्ताधिविधिलक्षणमिति पाठे व्यक्तस्य स्पष्टमाधिविधेराधी-करणस्य लक्षणं...यस्मिन्निर्ययः ।... 12. तत्कृतैर्वर्णैस्तल्लिखितैः पत्त्राक्षरैः । तत्कृतैश्चिह्नैः श्रीकारादिभिः । तत्कृतैः पत्त्रैः पत्त्रान्तरैः स्वाक्षरसादृश्यनिरू-पणेन । युक्तिभिः ...अनयोरेवंविधो व्यवहारोऽस्मिन्देशेऽस्मिन्काले समा-व्यत(?) इत्यादिभिः । तथा तस्मिन्पत्त्रे या युक्तयो लिखनपरिपाय(॰पाट्य?)-स्तासां प्रतिरूपितानि सदृशलिखनानि तैश्च साधयेत् ।...

आद्यौ तु वितथे दाप्याावितरस्य सुता अपि ॥ ४१ ॥
बहवश्चेत्प्रतिभुवो दद्युस्तेऽर्थं यथाकृतम् ।
अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२ ॥
यमर्थं प्रतिभूर्दद्याद्धनिकेनोपपीडितः ।
ऋणिकस्तं प्रतिभुवे द्विगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥ ६ ॥

—०—

अथ लेख्यं त्रिविधम् ।१। राजसाक्षिकं ससाक्षिकमसाक्षिकं च ।२। राजाधिकरणे तन्नियुक्तकायस्थकृतं तदध्यक्षकरचिह्नितं राजसाक्षिकम् ।३। यत्र क्वचन येन केनचिल्लिखितं साक्षिभिः स्वहस्तचिह्नितं ससाक्षिकम् ।४। स्वहस्तलिखितमसाक्षिकम् ।५। तद्बलात्कारितमप्रमाणम् ।६। उपधिकृताश्च सर्व एव ।७। दूषितकर्मदुष्टसाक्ष्यङ्कितं ससाक्षिकमपि ।८। तादृग्विधेन लेखकेन लिखितं च ।९। स्त्रीबालास्वतन्त्रमत्तोन्मत्तभीत-

VII. 9. लेखकेन om. Cb v.

42. ...यथाकृतमहमेतावदर्थं दास्यामीति स्वस्वाभ्युपगतमर्थं दद्युः । यदा तु समांशतया विषमांशतया वार्थो न विशेषितः सर्पेण वा प्रत्येकमभ्युपगतस्तदा प्रतिभुषु धनिकच्छन्दतो धनिकेच्छया क्रियार्थदानं भवति । यस्मादिच्छेत्तस्माद्गृह्णीयादित्यर्थः ।... VII, 3. ...तस्यां सभायां योऽध्यक्षः प्राड्विवाकस्तस्य करचिह्नेन युक्तम् ।... 4. यत्र क्वचनेत्यनेन राजसभाया अनियमः... 7. उपधिना छलेन कृताः सर्व एव लेख्य (लेखाः?) अप्रमाणम् ।... 8. दूषिता लोभादिहेतुभिर्वादिना । कर्मदुष्टाश्चौर्यादिकर्मभिर्ये स्वयमेव दुष्टास्तादृशैः साक्षिभिर्यदङ्कितं तत्ससाक्षिकमप्यप्रमाणम् ।...

ताडितकृतं च ।१०। देशाचाराविरुद्धं व्यक्ताधिविधिलक्षणमलुप्तक्रमाक्षरं प्रमाणम् । ११ ।

वर्णैश्च तत्कृतैश्चिह्नैः पत्रैरेव च युक्तिभिः ।
संदिग्धं साधयेल्लेख्यं तद्युक्तिप्रतिरूपकैः ॥ १२ ॥
यद्यर्णी धनिको वापि साक्षी वा लेखकोऽपि वा ।
म्रियते तत्र तल्लेख्यं तत्स्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३ ॥ ७ ॥

अथासाक्षिणः ।१। न राजश्रोत्रियप्रव्रजितकितवतस्करपराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमत्तोन्मत्ताभिशस्तपतितक्षुत्तृष्णार्तव्यसनिरागान्धाः । २ । रिपुमित्रार्थसंबन्धिविकर्मदृष्टदोषसहायाश्च । ३ । अनिर्दिष्टस्तु साक्षित्वे यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकश्चासाक्षी । ५ । स्तेयसाहसवाग्दण्डपारुष्यसंग्रहणेषु साक्षिणो न परीक्ष्याः । ६ । अथ साक्षिणः । ७ । कुलजा वृत्तवित्तसंपन्ना

---

11. व्यक्ताधिकृत° V^{1-4} $C^{1,2}$; व्यक्ताविकृत° v; व्यक्ताविकृति° or व्यक्ताधिविधि° Nârada 4, 60. See the C. 12. प्रतिरूपितैः ॥ V^{1-3} $C^{1,2}$ N. VIII, 1. अथ साक्षिणः V^{1-3} $C^{1,2}$v. 3. °विकर्मि° V^{1-4}.

11. ...व्यक्ताधिविधिलक्षणमिति पाठे व्यक्तस्य स्पष्टमाधिविधेराधीकरणस्य लक्षणं...यस्मिन्नित्यर्थः ।... 12. तत्कृतैर्वर्णैस्तल्लिखितैः पत्राक्षरैः । तत्कृतैश्चिह्नैः श्रीकारादिभिः । तत्कृतैः पत्रैः पत्रान्तरैस्वाक्षरसादृश्यनिरूपणेन । युक्तिभिः ...अनयोरेवंविधो व्यवहारोऽस्मिन्देशेऽस्मिन्काले समाश्यत(?) इत्यादिभिः । तथा तस्मिन्पत्रे या युक्तयो लिखनपरिपाय(°पाद्य ?)स्तासां प्रतिरूपितानि सदृशलिखनानि तैश्च साधयेत् ।...

यज्वानस्तपस्विनः पुत्रिणो धर्मज्ञा अधीयानाः सत्य-
वन्तस्त्रैविद्यवृद्धाश्च । ८ । अभिहितगुणसंपन्न उभयानु-
मत एकोऽपि । ९ । द्वयोर्विवदमानयोर्यस्य पूर्ववादस्तस्य
साक्षिणः प्रष्टव्याः । १० । आधर्ये कार्यवशाद्यत्र पूर्व-
पक्षस्य भवेत्तत्र प्रतिवादिनोऽपि । ११ । उद्दिष्टसाक्षिणि
मृते देशान्तरगते वा तदभिहितश्रोतारः प्रमाणम् ।
। १२ । समक्षदर्शनात्साक्ष्यं श्रवणाच्च । १३ । साक्षिणश्च
सत्येन पूयन्ते । १४ । वर्णिनां यत्र वधस्तत्रानृतेन । १५ ।
तत्पावनाय कूष्माण्डीभिर्द्विजोऽग्निं जुहुयात् । १६ ।
शूद्र एकाह्निकं गोदशकस्य ग्रासं दद्यात् । १७ । स्व-
भावविकृतौ मुखवर्णविनाशेऽसंबद्धप्रलापे च कूटसाक्षिणं
विद्यात् । १८ । साक्षिणश्चाहूयादित्योदये कृतशपथा-
न्पृच्छेत् । १९ । ब्रूहीति ब्राह्मणं पृच्छेत् । २० । सत्यं
ब्रूहीति राजन्यम् । २१ । गोबीजकाञ्चनैर्वैश्यम् । २२ ।
सर्वमहापातकैस्तु शूद्रम् । २३ । साक्षिणश्च श्रावयेत् ।

13 om. V^4. 15. तत्रानृतं वदन्न दुष्यति । V^4. 18. विन्द्यात् । V^4.

VIII, 9. अभिहितैः कुलजन्मादिभिर्गुणैः संपन्नो यद्युभाभ्यामर्थि-
प्रत्यर्थिभ्यामप्युपगम्यते तदा एकोऽपि... 10. तत्र यो मदीयं धारयसीति
ब्रूते स पूर्ववादी पूर्वपक्षी वादी.... 11. यत्र पूर्वपक्षस्य ऋणाद्यभि-
योगस्य कार्यवशात्प्रतिदानादिवशात्... आधार्यमधर्षिभावाऽसाध्यता भव-
ति।... 22. गोबीजकाञ्चनानि ते निष्फलानीति शापितं वैश्यं पृच्छेत।...

।२४। ये महापातकिनां लोका ये चोपपातकिनां ते कूटसाक्षिणामपि ।२५। जननमरणान्तरे कृतसुकृतहानिश्च ।२६। सत्येनादित्यस्तपति ।२७। सत्येन भाति चन्द्रमाः ।२८। सत्येन वाति पवनः ।२९। सत्येन भूर्धारयति ।३०। सत्येनापस्तिष्ठन्ति ।३१। सत्येनाग्निः ।३२। खं च सत्येन ।३३। सत्येन देवाः ।३४। सत्येन यज्ञाः ।३५।

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम्।
अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेव विशिष्यते ॥ ३६ ॥
जानन्तोऽपि हि ये साक्ष्ये तूष्णींभूता उपासते।
ते कूटसाक्षिणां पापैस्तुल्या दण्डेन चाप्यथ।
एवं हि साक्षिणः पृच्छेद्वर्णानुक्रमतो नृपः ॥ ३७ ॥
यस्योचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवेत्।
अन्यथावादिनो यस्य ध्रुवस्तस्य पराजयः ॥ ३८ ॥
बहुत्वं प्रतिगृह्णीयात्साक्षिद्वैधे नराधिपः।
समेषु च गुणोत्कृष्टान्गुणिद्वैधे द्विजोत्तमान् ॥ ३९ ॥
यस्मिन्यस्मिन्विवादे तु कूटसाक्ष्यं कृतं वदेत्।
तत्तत्कार्यं निवर्तेत कृतं चाप्यकृतं भवेत् ॥ ४० ॥ ८ ॥

26. ०सुकृत० om. C[b.c] v. 32. सत्येनापस्तिष्ठति। C[b.c]; om. v.

25. महापातकिनो ब्रह्महादयः। उपपातकिनो गोघ्नादयः।...

अथ समयक्रिया। १। राजद्रोहसाहसेषु यथाकामम्। २। निक्षेपस्तेयेष्वर्थप्रमाणम्। ३। सर्वेष्वेवार्थजातेषु मूल्यं कनकं कल्पयेत्। ४। तत्र कृष्णलोने शूद्रं दूर्वाकरं शापयेत्। ५। द्विकृष्णलोने तिलकरम्। ६। त्रिकृष्णलोने रजतकरम्। ७। चतुःकृष्णलोने सुवर्णकरम्। ८। पञ्चकृष्णलोने सीतोद्धृतमहीकरम्। ९। सुवर्णार्धोने कोशो देयः शूद्रस्य। १०। ततः परं यथार्हं धटाग्न्युदकविषाणामन्यतमम्। ११। द्विगुणेऽर्थे यथाभिहिता समयक्रिया वैश्यस्य। १२। त्रिगुणे राजन्यस्य। १३। कोशवर्जं चतुर्गुणे ब्राह्मणस्य। १४। न ब्राह्मणस्य कोशं दद्यात्। १५। अन्यत्रागामिकालसमयनिबन्धनक्रियातः। १६। कोशस्थाने ब्राह्मणं सीतोद्धृतम-

IX, 4. एवार्थेषु C; एवार्थजातेषु [illegible] 7. [illegible] V. 10. सुवर्णार्धे C.

IX, 1. ...अलौकिकं प्रमाणं समयः।... 3. निक्षेपस्तेये पदाभियोगे बहुवचनात्साहसं च विप्रतिपन्नस्यार्थस्य प्रमाणं कल्पयित्वा दिव्यं स्थापयेत्। 4. निक्षेपाद्यर्थादिविषयेषु सर्वत्र [illegible] परिमाणं कल्पयित्वा तन्मूल्यत्वेन सुवर्णं कल्पयेत्। प्रमाणेन दिव्यव्यवस्थेति।... 12. ये...शपथाः शूद्रस्योक्तास्त एवतत्परिमाणाद्विगुणपरिमाणे वैश्ये क्रमाद्भवन्ति।...16. आगामिकालो भावी...तत्र यः समयः विश्वासस्तन्निबन्धना तद्धेतुः क्रिया प्रमाणं तामन्यत्र विनेत्यर्थः। भाविविश्वासार्थं ब्राह्मणस्यापि कोशो भवतीति तात्पर्यम्। यथाह पितामहः। [illegible] विश्वाससंधाने विभागे रिक्थिना तथा। क्रियासमयकाले तु कोशमेव प्रदापयेत्।...

ङ्गीकरमेव शापयेत्।१७। प्रागदृष्टदोषं स्वल्पेऽप्यर्थे दिव्यानामन्यतममेव कारयेत्।१८। सत्सु विदितं सच्चरित्रं न महत्यर्थेऽपि।१९। अभियोक्ता वर्तयेच्छीर्षम्।।२०। अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्यात्।२१। राजद्रोहसाहसेषु विनापि शीर्षवर्तनात्।२२। स्त्रीब्राह्मणविकलासमर्थरोगिणां तुला देया।२३। सा च न वाति वायौ।।२४। न कुष्ठ्यसमर्थलोहकाराणामग्निर्देयः।२५। शरद्ग्रीष्मयोश्च।२६। न कुष्ठिपैत्तिकब्राह्मणानां विषं देयं।।२७। प्रावृषि च।२८। न श्लेष्मव्याध्यर्दितानां भीरूणां श्वासकासिनामम्बुजीविनां चोदकम्।२९। हेमन्तशिशिरयोश्च।३०। न नास्तिकेभ्यः कोशो देयः।३१। न देशे व्याधिमरकोपसृष्टे च।३२।

सचैलं स्नातमाहूय सूर्योदय उपोषितम्।
कारयेत्सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसंनिधौ॥ ३३ ॥ ९ ॥

19. विदितसच्चरित्रं $C^{1,2}$; विदितसच्चरित्रो v; प्रथितं सच्चरित्रं Ap. 26. शरद्ग्रीष्मयोः। V[1]. 29. °व्याध्यर्दितभीरूणां V[1]. 30. °शिशिरयोः। v. 31. न om. $C^{1,2}$.

19. सत्सु शिष्टेषु...शिष्टत्वेन विदितम्। 20...शीर्षं विवादपराजयनिमित्तं पणं वर्तयेदङ्गीकुर्यात्। 28. असमर्थोऽतिवार्धकेन...29...अम्बुनि जले जीवनं येषां कैवर्तादीनाम्... 33 ..ब्राह्मणानां सभ्यानामन्येषां च...

नातिविलम्बितं मण्डलेषु पदन्यासं कुर्वन्व्रजेत् । ६ ।
ततः सप्तमं मण्डलमतीत्य भूमौ लोहपिण्डं जह्यात् ।७।
यो हस्तयोः क्वचिद्दग्धस्तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।
न दग्धः सर्वथा यस्तु स विशुद्धो भवेन्नरः ॥ ८ ॥
भयाद्वा पातयेद्यस्तु दग्धो वा न विभाव्यते ।
पुनस्तं हारयेल्लोहं समयस्याविशोधनात् ॥ ९ ॥
करौ विमृदितव्रीहेस्तस्यादावेव लक्षयेत् ।
अभिमन्त्यास्य करयोर्लोहपिण्डं ततो न्यसेत् ॥ १० ॥
त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तश्चरसि साक्षिवत् ।
त्वमेवाग्ने विजानीषे न विदुर्यानि मानवाः ॥ ११ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ १२ ॥ ११ ॥

6. नाविलम्बितं C[1,2]v. 7. लोह॰ om. V[3] C[1,2]v. 8. यद्यन्यचिह्नितकरस्तम॰ C[1,2]; यदि स स्यात्क्वचिद्ध्नकरस्तम॰ v. From the C. 9. धारयेत्पिण्डं C[1,2]v. 10. विमृदितव्रीहौ इति पाठे तु स्पष्टमेव । N.

8. यो दिव्यकर्ता हस्तयोः क्वचित्पूर्वकृतेषु चिह्नेषु ततोऽन्यत्र दग्धः... भवति तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।... 10. विमृदिता व्रीहयो येनासौ विमृदितव्रीहिस्तस्य करावादावेव पिप्पलपत्रन्यासात्प्रागेव व्रणकिणतिलकादिस्थानेष्वलक्तरसादिना लक्षयेदङ्कयेत् ।...लक्षयित्वा ततो न्यसेत् ।...पिण्डं वक्ष्यमाणैर्मन्त्रैः प्राड्विवाकः स्वयमभिमन्त्र्य... अस्य करयोर्लोहपिण्डं न्यसेत ।...मन्त्रानाह ॥

अथोदकम् । १ । पङ्कशैवालदुष्टग्राहमत्स्यजलौकादिवर्जितेऽम्भसि । २ । तत्रानाभिमग्नस्यारागद्वेषिणः पुरुषस्यान्यस्य जानुनी गृहीत्वाभिमन्त्रितमम्भः प्रविशेत् । ३ । तत्समकालं च नातिक्रूरमृदुना धनुषा पुरुषोऽपरः शरक्षेपं कुर्य्यात् । ४ । तं चापरः पुरुषो जवेन शरमानयेत् । ५ ।

तन्मध्ये यो न दृश्येत स शुद्धः परिकीर्तितः ।
अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाङ्गस्यापि दर्शने ॥ ६ ॥
त्वमम्भः सर्वभूतानामन्तश्चरसि साक्षिवत् ।
त्वमेवाम्भो विजानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ७ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषस्त्वयि मज्जति ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ ८ ॥ १२ ॥

अथ विषम् । १ । विषाण्यदेयानि सर्वाणि । २ । ऋते हिमाचलोद्भवाच्छार्ङ्गात् । ३ । तस्य च यवसप्तकं घृतप्लुतमभिशस्ताय दद्यात् । ४ ।

XII, 2. ...दुष्टाः कर्कटादयः ग्राहाः शिशुमारादयः ।... 3 वक्ष्यमाणमन्त्राभ्यां प्राड्विवाकेन ... अभिमन्त्रितम् ... XIII, 3. हिमगिरावपि यत् । शृङ्गोद्भवम् । तद्विना । ... तच्च शृङ्गाकृतिवद्वत्सनाभसंज्ञकम् ।...

विषं वेगक्रमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।
विशुद्धं तमिति ज्ञात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥ ५ ॥
विषत्वाद्विषमत्वाच्च क्रूरं त्वं सर्वदेहिनाम् ।
त्वमेव विष जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ६ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ ७ ॥ १३ ॥

अथ कोशः । १ । उग्रान्देवान्समभ्यर्च्य तत्स्नानोदकात्प्रसृतित्रयं पिबेत् । २ । इदं मया न कृतमिति व्याहरन्देवताभिमुखः । ३ ।
यस्य पश्येद्द्विसप्ताहात्त्रिसप्ताहादथापि वा ।
रोगोऽग्निर्ज्ञातिमरणं राजातङ्कमथापि वा ॥ ४ ॥
तमशुद्धं विजानीयात्तथा शुद्धं विपर्यये ।
दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कुर्याद्धार्मिको नृपः ॥ ५ ॥ १४ ॥

XIII, 5. वेगक्रमापेतं V[1]. 6. क्रूर C[1-v]. XIV, 3 and 4 a om. V[4]; इति वदन्स्नापितदेवताभिमुखः V[1-7]. ?दम् and स्नापित

5. तद्दूषितं विषं विषवेगानां सप्तानां ... तत्क्रमा रोमाञ्चादयस्तैरपेतं रहितं यदि जीर्यते ... XIV, 2. उग्रान्दुर्गादित्यादीन् ... 3. इदमिति...ऋणग्रहणादि कर्म पातकं वा मया न कृतमिति वदन्स्नापितदेवताभिमुखः पिबेत् ।... 5. ... सर्वेष्वपि दिव्येषु शुद्धं पुरुषं नृपो वस्त्रालंकारादिभिः सत्कुर्याद्योऽसौ धार्मिको धर्मनिर्णयकारीति ।...

अथ द्वादश पुत्रा भवन्ति ।१। स्वे क्षेत्रे संस्कृतायामुत्पादितः स्वयमौरसः प्रथमः ।२। नियुक्तायां सपिण्डेनोत्तमवर्णेन वोत्पादितः क्षेत्रजो द्वितीयः ।३। पुत्रिकापुत्रस्तृतीयः ।४। यस्तस्याः पुत्रः स मे पुत्रो भवेदिति या पित्रा दत्ता सा पुत्रिका ।५। पुत्रिकाविधिनाप्रतिपादितापि भ्रातृविहीना पुत्रिकैव ।६। पौनर्भवश्चतुर्थः ।७। अक्षता भूयः संस्कृता पुनर्भूः ।८। भूयस्त्वसंस्कृतापि परपूर्वा ।९। कानीनः पञ्चमः ।१०। पितृगृहेऽसंस्कृतयैवोत्पादितः ।११। स च पाणिग्राहस्य ।१२। गृहे च गूढोत्पन्नः षष्ठः ।१३। यस्य तल्पजस्तस्यासौ ।१४। सहोढः सप्तमः ।१५। या गर्भिणी संस्क्रियते तस्याः पुत्रः ।१६। स च पाणिग्राहस्य ।१७।

XV, 3. चोत्पादितः V^{1-4}. 5. यस्त्वस्याः $V^{4}v$. 6. पुत्रिकाविधिना प्रतिपादिता पितृभ्रातृविहीना $C^{1,2}$; पु० प्रतिपादितापि पितृभ्रातृविहीना v.

XV, 3. ... भार्यायां ... पुत्रोत्पत्त्यर्थं गुरुभिर्नियुक्तायां गुर्वनुज्ञातेनैव देवरेण कनिष्ठेन ज्येष्ठेन वा भर्तुर्भ्रात्रा तदभावे सपिण्डेन तस्याप्यभावे सगोत्रेण तस्याप्यभावे समानप्रवरेण तस्याप्यभावे उत्तमवर्णेन ब्राह्मणेन वोत्पादितः ।... 9. या तु संस्कारात्प्रागेव परपूर्वा परेणोपभुक्ता सा यद्यपि भूयो न संस्क्रियते क्रियमाणसंस्कारस्यैव प्रथमत्वात्तथापि पुनर्भूर्भवति पुनर्मिथुनीभवनात् ।... स्वैरिण्याः पुनःसंस्कारस्योपपादितोऽस्माभिः सविस्तरं मिताक्षराटीकायां प्रमिताक्षरायामिति नेहोच्यते ॥

दत्तकश्चाष्टमः।१८। स च मातापितृभ्यां यस्य दत्तः।१९। क्रीतश्च नवमः।२०। स च येन क्रीतः।२१। स्वयमुपगतो दशमः।२२। स च यस्योपगतः।२३। अपविद्धस्त्वेकादशः।२४। पित्रा मात्रा च परित्यक्तः।२५। स च येन गृहीतः।२६। यत्र क्वचनोत्पादितश्च द्वादशः।२७। एतेषां पूर्वः पूर्वः श्रेयान्।२८। स एव दायहरः।२९। स चान्यान्बिभृयात्।३०। अनूढानां स्ववित्तानुरूपेण संस्कारं कुर्यात्।३१। पतितक्लीबाचिकित्स्यरोगविकलास्त्वभागहारिणः।३२। रिक्थग्राहिभिस्ते भर्तव्याः।३३। तेषां चौरसाः पुत्रा भागहारिणः।३४। न तु पतितस्य।३५। पतनीये कर्मणि कृते त्वनन्तरोत्पन्नाः।३६। प्रतिलोमासु स्त्रीषु चोत्पन्नाश्चाभागिनः।३७। तत्पुत्राः पैतामहेऽप्यर्थे।३८। अंशग्राहिभिस्ते भरणीयाः।३९। यश्चार्थहरः स पिण्डदायी।४०। एकोढानामप्येकस्याः पुत्रः सर्वासां पुत्र

25. उभाभ्यामन्यतराभावेऽन्यतरेणैव वा परित्यक्तः.
27. उक्तविषयेभ्योऽन्यत्र यत्र क्वचन स्वजात्यां परजात्यां वा सवर्णायामसवर्णायां वा ऊढायामनूढायां वा क्षतायामक्षतायां वा इत्यादिः। संविद भावेऽपि बीजिनः सर्वत्राप्यपुत्रत्वे दत्तकक्रीतादीनामपि क्षेत्रजपुत्रत्वाभिधानाय यत्र क्वचनोत्पादितः साधारण्येनोच्यते इति न विरोधः। अथवा यत्र क्वचनेत्यनेनानूढा शूद्रा विवक्षिता तस्यां जातो द्वादशः पुत्र इति व्याख्येयम्।.. अत एव मनुः। (IX. 178)।

एव । ४१ । भ्रातृणामेकजातानां च । ४२ । पुत्रः पितृवित्तालाभेऽपि पिण्डं दद्यात् । ४३ ।

पुंनाम्नो नरकाद्यस्मात्पितरं त्रायते सुतः ।
तस्मात्पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवा । ४४ ।
ऋणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वं च गच्छति ।
पिता पुत्रस्य जातस्य पश्येच्चेज्जीवतो मुखम् ॥ ४५ ॥
पुत्रेण लोकाञ्जयति पौत्रेणानन्त्यमश्नुते ।
अथ पुत्रस्य पौत्रेण ब्रध्नस्याप्नोति पिष्टपम् ॥ ४६ ॥
पौत्रदौहित्रयोर्लोके विशेषो नोपपद्यते ।
दौहित्रोऽपि ह्यपुत्रं तं संतारयति पौत्रवत् । ४७ । १५ ।

समानवर्णासु पुत्राः सवर्णा भवन्ति । १ । अनुलोमासु मातृसवर्णाः । २ । प्रतिलोमास्वार्यविगर्हिताः । ३ । तत्र वैश्यापुत्रः शूद्रेणायोगवः । ४ । पुल्कसमागधौ क्षत्रियापुत्रौ वैश्यशूद्राभ्यां । ५ । चण्डालवैदेहकसूताश्च ब्राह्मणीपुत्राः शूद्रविट्क्षत्रियैः । ६ । संकरसंकराश्चासंख्येयाः । ७ । रङ्गावतरणमायोगवानाम् । ८ । व्याधता

XVI, 5, 9. पुल्कस°, पुल्कसानां V^{1-3} N.; पुक्कस° V^1 in mg; पुक्कस°, पुक्कसानां $C^{1,2}$ v. See the other Smritis. 6. °सुताश्च V^{1-3} $C^{1,2}$ N.; शूद्राश्च v. See 13.

XVI, 7. संकरेष्वनुलोमजेषु प्रतिलोमजेषु च वर्णेभ्यः पुनरानुलोम्येन प्रातिलोम्येन च परस्परं ये संकरास्ते ऽसंख्येयाः ।

पुल्कसानाम् । ९ । स्तुतिक्रिया मागधानाम् । १० । वध्यघातित्वं चण्डालानाम् । ११ । स्त्रीरक्षा तज्जीवनं च वैदेहकानाम् । १२ । अश्वसारथ्यं सूतानां । १३ । चण्डालानां बहिर्ग्रामनिवसनं मृतचैलधारणमिति विशेषः । १४ । सर्वेषां समानजातिभिर्व्यवहारः । १५ । स्वपितृवित्तानुहरणं च । १६ ।

संकरे जातयस्त्वेताः पितृमातृप्रदर्शिताः ।
प्रच्छन्ना वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः । १७ ।
ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा देहत्यागोऽनुपस्कृतः ।
स्त्रीबालाभ्युपपत्तौ च बाह्यानां सिद्धिकारणम् । १८ । १६ ।

पिता चेत्पुत्रान्विभजेत्तस्य स्वेच्छा स्वयमुपार्जितेऽर्थे । १ । पैतामहे त्वर्थे पितृपुत्रयोस्तुल्यं स्वामित्वम् । २ ।

15. ०विवाहः । V¹⁻⁴ ; विहारः । C⁴v. See the C. 18. स्त्रीबालाद्यवपत्तौ V⁴. See M. X, 62.

10. स्तुतिक्रिया सदसद्गुणकीर्तनं मागधानां वृत्तिः । ° मागधानां वणिक्पथमिति (०थ इति) मनुः । (X, 47). 11. वध्यानां चौरादीनाम् ।... 12. स्त्रीणां नर्तक्यादीनां रक्षा पोषणादि० तज्जीवनं तदुपार्जितद्रव्यजीवनं च... 14. ... इति प्रतिलोमजानां मध्ये चण्डालादीनां विशेषः ।... 15. ...स्वस्वसमानजातिधर्मैः सह विवाहादिर्व्यवहारः । गोत्रधर्मः ।... 16. सर्वेषामपि प्रतिलोमजानां स्वस्वपितृद्रव्यांशभागित्वमस्ति ।... 18 .. बाह्यानां प्रतिलोमजानाम् .. XVII, 1... यदि पिता स्वयमर्जितधनस्य ...अधिकं दित्सति तदा स्वेच्छया दद्यात्...

पितृविभक्ता विभागानन्तरोत्पन्नस्य भागं दद्युः।३। अपुत्रधनं पत्न्यभिगामि।४। तदभावे दुहितृगामि।५। तदभावे पितृगामि।६। तदभावे मातृगामि।७। तदभावे भ्रातृगामि।८। तदभावे भ्रातृपुत्रगामि।९। तदभावे बन्धुगामि।१०। तदभावे सकुल्यगामि।११। तदभावे सहाध्यायिगामि।१२। तदभावे ब्राह्मणधनवर्जं राजगामि।१३। ब्राह्मणार्थो ब्राह्मणानाम्। १४। वानप्रस्थधनमाचार्यो गृह्णीयात्।१५। शिष्यो वा।१६।

संसृष्टिनस्तु संसृष्टी सोदरस्य तु सोदरः।

दद्यादपहरेच्चांशं जातस्य च मृतस्य च।१७।

पितृमातृसुतभ्रातृदत्तमध्यग्न्युपागतमाधिवेदनिकं बन्धुदत्तं शुल्कमन्वाधेयकमिति स्त्रीधनम्।१८। ब्राह्म-

XVII, 4. अपुत्रस्य धनं $C^{1,2}$v. 13. ब्राह्मणवर्जं V^4.

3... विभागानन्तरोत्पन्नस्य भ्रातुः... 10.. तेषां भ्रातृपुत्राणामभावे बन्धवः सपिण्डास्त्वेव सगोत्रा असगोत्राश्च।... तत्रायं क्रमः। पितृसंताने भ्रातृपुत्राभावे भ्रातृपौत्रस्तदभावे पितामहस्तत्पुत्रस्तत्पौत्रश्च (तत्प्रपौत्रश्च V[1] sec. m. in mg.) तदभावे प्रपितामहस्तत्पुत्रस्तत्पौत्रस्तत्प्रपौत्रश्चेत्येवम् ...। पितृसपिण्डाभावे मातृसपिण्डा मातामहमातुलतत्सुताद्या गृह्णीयुः ...। तदभावे मातृष्वसृसुततत्सुताद्याः।... तेषांबान्धवानामभावे सकुल्यः पञ्चमादिसंततिस्तद्गामि। ...सकुल्याभावे आचार्यो गृह्णीयात्तदभावे शिष्यः।... तदभावे क इत्यत आह॥ 13.. तद्धनं राजा गृह्णीयाद्ब्राह्मणधनं वर्जयित्वा।... 19... चतुर्भिर्विवाहैरूढायाम्...

दिषु चतुर्षु विवाहेष्वप्रजायामतीतायां तद्भर्तुः । १९ । शेषेषु च पिता हरेत् । २० । सर्वेष्वेव प्रसूतायां यद्धनं तद्दुहितृगामि । २१ ।

पत्यौ जीवति यः स्त्रीभिरलंकारो धृतो भवेत् ।
न तं भजेरन्दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥ २२ ॥
अनेकपितृकाणां तु पितृतोऽंशप्रकल्पना ।
यस्य यत्पैतृकं रिक्थं स तद्गृह्णीत नेतरः ॥ २३ ॥ १७ ॥

ब्राह्मणस्य चतुर्षु वर्णेषु चेत्पुत्रा भवेयुस्ते पैतृकं रिक्थं दशधा विभजेयुः । १ । तत्र ब्राह्मणीपुत्रश्चतुरोंऽशानादद्यात् । २ । क्षत्रियापुत्रस्त्रीन् । ३ । द्वावंशौ वैश्यापुत्रः । ४ । शूद्रापुत्रस्त्वेकम् । ५ । अथ चेच्छूद्रवर्जं ब्राह्मणस्य पुत्रत्रयं भवेत्तदा तद्धनं नवधा विभजेयुः । ६ । वर्णानुक्रमेण चतुस्त्रिद्विभागीकृतानंशानादद्युः । ७ । वैश्यवर्जमष्टधाकृतं चतुरस्त्रीनेकं चाददुः । ८ । क्षत्रियवर्जं सप्तधाकृतं चतुरो द्वावेकं च । ९ । ब्राह्मणवर्जं षड्धाकृतं

21. तद्धनं V¹. 23. पितृतो भागकल्पना C (and Y. II, 120); पितृभागप्रकल्पना v. — XVIII, 6. ब्राह्मणपुत्रत्रयं v. V — place 32, 33 before 23.

22. गृहपतिना स्वपत्न्यै श्वशुराभ्यां वा विवाहकाले योऽलंकारो दत्तस्तानि धृतः परिहिता भवेन्न तथैव स्थापितस्तम

त्रीन्द्वावेकं च । १० । क्षत्रियस्य क्षत्रियावैश्याशूद्रापुत्रे-
ष्वयमेव विभागः । ११ । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणक्षत्रियौ
पुत्रौ स्यातां तदा सप्तधा कृताद्धनाद्ब्राह्मणश्चतुरोऽंशा-
नादद्यात् । १२ । त्रीन्राजन्यः । १३ । अथ ब्राह्मणस्य ब्रा-
ह्मणवैश्यौ तदा षड्धा विभक्तस्य चतुरोंऽशान्ब्राह्मण-
स्त्वादद्यात् । १४ । द्वावंशौ वैश्यः । १५ । अथ ब्राह्मणस्य
ब्राह्मणशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तद्धनं पञ्चधा विभजे-
याताम् । १६ । चतुरोंऽशान्ब्राह्मणस्त्वादद्यात् । १७ । एकं
शूद्रः । १८ । अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य वा क्षत्रियवैश्यौ
स्यातां तदा तद्धनं पञ्चधा विभजेयाताम् । १९ । त्रीनंशा-
न्क्षत्रियस्त्वादद्यात् । २० । द्वावंशौ वैश्यः । २१ । अथ
ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य वा क्षत्रियशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा
तद्धनं चतुर्धा विभजेयाताम् । २२ । त्रीनंशान्क्षत्रियस्त्वा-
दद्यात् । २३ । एकं शूद्रः । २४ । अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रि-
यस्य वैश्यस्य वा वैश्यशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तद्धनं
त्रिधा विभजेयाताम् । २५ । द्वावंशौ वैश्यस्त्वादद्यात् ।
२६ । एकं शूद्रः । २७ । अथैकपुत्रो ब्राह्मणस्य ब्राह्म-
णक्षत्रियवैश्याः सर्वहराः । २८ । क्षत्रियस्य राजन्य-
वैश्यौ । २९ । वैश्यस्य वैश्यः । ३० । शूद्रः शूद्रस्य ।
३१ । द्विजातीनां शूद्रस्त्वेकः पुत्रोऽर्धहरः । ३२ ।

अपुत्ररिक्थस्य या गतिः सार्धस्य द्वितीयस्य। ३३। मातरः पुत्रभागानुसारेण भागापहारिण्यः। ३४। अनूढाश्च दुहितरः। ३५। समानवर्णाः पुत्राः समानंशानादद्युः। ३६। ज्येष्ठाय श्रेष्ठमुद्धारं दद्युः। ३७। यदि द्वौ ब्राह्मणीपुत्रौ स्यातामेकः शूद्रापुत्रस्तदा नवधा विभक्तस्यार्थस्य ब्राह्मणीपुत्रावष्टौ भागानादद्यातामेकं शूद्रापुत्रः। ३८। अथ शूद्रापुत्रावुभौ स्यातामेको ब्राह्मणीपुत्रस्तदा षडधा विभक्तस्यार्थस्य चतुरोऽंशान्ब्राह्मणस्त्वादद्याद्द्वावंशौ शूद्रापुत्रौ। ३९। अनेन क्रमेणान्यत्राप्यंशकल्पना भवति। ४०।

विभक्ताः सह जीवन्तो विभजेरन्पुनर्यदि।
समस्तत्र विभागः स्याज्ज्यैष्ठ्यं तत्र न विद्यते ॥ ४१ ॥
अनुपघ्नन्पितृद्रव्यं श्रमेण यदुपार्जयेत्।
स्वयमीहितलब्धं तन्नाकामो दातुमर्हति ॥ ४२ ॥

33. सार्धस्य V. . . 38. नवधा विभक्तस्यार्थस्य om. C. P.

XVIII, 33 अपुत्रधनं पत्न्यभिगामीत्यादिना (XVII, 4 seq.) येऽपुत्रधनाधिकारिणोऽभिहितास्तेनैव क्रमेणैतदर्धं प्राप्नुयुः ... 34 सजातीयस्य पुत्रस्य यो भाग उक्तस्तदनुसारेणैव तज्जातीया माताप्यंशं हरेत्। ब्राह्मणी चतुरोऽंशानाहरेत्। क्षत्रिया त्रीन्। वैश्या द्वौ। शूद्रैकमिति।... 37. उद्धारं विंशांशादिकं ज्येष्ठाय सर्वापेक्षया कनीयांसो दद्युः।.. 42... यच्च स्वयमीहितं वाञ्छितं सन्मित्रादिभ्यो लब्धं तदकामोऽनिच्छन्भ्रात्रादिभ्यो दातुं नार्हति। यथाह योगीश्वरः (Y. II, 118)...

पैतृकं तु यदा द्रव्यमनवाप्तं यदाप्नुयात् ।
न तत्पुत्रैर्भजेत्सार्धमकामः स्वयमर्जितम् ॥ ४३ ॥
वस्त्रं पत्त्रमलंकारः कृतान्नमुदकं स्त्रियः ।
योगक्षेमं प्रचारश्च न विभाज्यं च पुस्तकम् ॥ ४४ ॥ १८ ॥

मृतं द्विजं न शूद्रेण निर्हारयेत् । १ । न शूद्रं द्विजेन । २ । पितरं मातरं च पुत्रा निर्हरेयुः । ३ । न द्विजं पितरमपि शूद्राः । ४ । ब्राह्मणमनाथं ये ब्राह्मणा निर्हरन्ति ते स्वर्गलोकभाजः । ५ । निर्हृत्य च बान्धवं प्रेतं सत्कृत्याप्रदक्षिणेन चितामभिगम्याप्सु सवाससो निमज्जनं कुर्युः । ६ । प्रेतस्योदकनिर्वपणं कृत्वैकं पिण्डं कुशेषु दद्युः । ७ । परिवर्तितवाससश्च निम्बपत्त्राणि विदश्य द्वार्यश्मनि पदन्यासं कृत्वा गृहं प्रविशेयुः । ८ ।

43. अनवाप्य C[1,2]v. XIX, 6. सत्कृत्य प्रदक्षिणेन v.

43... यच्च स्वयं विद्याशौर्यादिनार्जितं तदकामः स्वपुत्रैः सह न विभजेत् ।... 44. ... पत्त्रं वाहनं यदेनारूढं । ऋणादिपत्त्रं वा ।... XIX, 1. ...शूद्रेण सपिण्डेनासपिण्डेन वा न निर्हारयेत् ॥ 5. अनाथं सपिण्डादिरहितम्... 6. ... चितामप्रदक्षिणेनाभिगम्य... 7. पिण्डोदकदानानन्तर्यविधानेन प्रथमदिनादिकर्तव्यता बोधिता ।...

तिर्मन्वन्तरम् । ११ । चतुर्युगसहस्रं च कल्पः । १२ । स च पितामहस्याहः । १३ । तावती चास्य रात्रिः । १४ । एवंविधेनाहोरात्रेण मासवर्षगणनया सर्वस्यैव ब्रह्मणो वर्षशतमायुः । १५ । ब्रह्मायुषा च परिच्छिन्नः पौरुषो दिवसः । १६ । तस्यान्ते महाकल्पः । १७ । तावत्येवास्य निशा । १८ । पौरुषाणामहोरात्राणामतीतानां संख्यैव नास्ति । १९ । न च भविष्याणाम् । २० । अनाद्यन्तत्वात्कालस्य । २१ ।

एवमस्मिन्निरालम्बे काले सततयायिनि ।
न तद्भूतं प्रपश्यामि स्थितिर्यस्य भवेद्ध्रुवा ॥ २२ ॥
गङ्गायाः सिकताधारास्तथा वर्षति वासवे ।
शक्या गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥ २३ ॥
चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेश्वराः ।
सर्वलोकप्रधानाश्च मनवश्च चतुर्दश ॥ २४ ॥

21. अनाद्यन्तता C. F.

13. यः कल्प उक्तः स एष पितामहस्य ब्रह्मणोऽहःसंज्ञो भवति । 15. एवंविधेन कल्पद्वयपरिमितेनाहोरात्रेण त्रिंशत्संख्येन मासस्तद्द्वादशभिर्मासैर्वर्षं तानि शतं वर्षाणि सर्वस्यैव यो यो यदा यदा ब्रह्मा जायते तदा तदा तस्य तस्यायुर्भवति ।... 22. निरालम्बे निरुपादानके सततयायिनि नित्ये काले भगवति न तद्भूतं पृथिव्यादीन्यतमं पश्यामि ... 23. ... या वा वासवे वर्षति जलधारास्ता अपि लोके गणयितुं शक्यन्ते न त्वतीताः पितामहा ब्रह्माणः ... 24. एकस्मिन्कल्पे ब्रह्मदिवसे चतुर्दश देवप्रधाना इन्द्रा मनुष्यप्रधाना मनवश्च विनश्यन्ति ॥

बहूनीन्द्रसहस्राणि दैत्येन्द्रनियुतानि च ।
विनष्टानीह कालेन मनुजेष्वथ का कथा ॥ २५ ॥
राजर्षयश्च बहवः सर्वे समुदिता गुणैः ।
देवा ब्रह्मर्षयश्चैव कालेन निधनं गताः ॥ २६ ॥
ये समर्था जगत्यस्मिन्सृष्टिसंहारकारणे ।
तेऽपि कालेन लीयन्ते कालो हि दुरतिक्रमः ॥ २७ ॥
आक्रम्य सर्वः कालेन परलोकं च नीयते ।
कर्मपाशवशो जन्तुस्तत्र का परिवेदना ॥ २८ ॥
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
अर्थे दुष्परिहार्येऽस्मिन्नास्ति लोके सहायता ॥ २९ ॥
शोचन्तो नोपकुर्वन्ति मृतस्येह जना यतः ।
अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तितः ॥३०॥

27. नीयन्ते V¹⁻⁴.

25. एकैकस्मिन्कल्पे चतुर्दश चतुर्दशेत्येवं कल्पानामानन्त्यत्वाद्बहूनीन्द्रसहस्राणीत्युक्तस्यैव प्रपञ्चः । तथा दैत्येन्द्राणां हिरण्यकशिपुहिरण्याक्षादीनां नियुतानि लक्षाणि स्वस्वाधिभूतेन कालेन नष्टानि । तत्राल्पतरायुषां मनुजानां कथैव का... । 27. न केवलमतीतकाल एव विशिष्टा नष्टाः किं त्विदानीमप्यस्मिञ्जगति वर्तमानेऽपि लोके सृष्टिसंहारणे उत्पत्तिविनाशविधाने ये समर्थाः सोमसूर्यादयो ग्रहास्तेऽपि... 28. न केवलं मानुषेष्वेव कालप्राभवमपि तु सर्वोऽपि जन्तुरवधिसमाप्तावाक्रम्य निष्पीड्य परलोकं पञ्चत्वं नीयते ।... 29. ...अस्मिन्नर्थे प्रवृत्तिनिवृत्त्योः सहायता सहचरिता नास्ति । यतोऽयमर्थो दुःखेनाप्यपरिहरणीयः प्रारब्धकर्मणां भोगैकनाश्यत्वात् ॥ 30... श्राद्धादिक्रियाः शक्त्यनुसारेण कार्याः ॥

सुकृतं दुष्कृतं चोभौ सहायौ यस्य गच्छतः ।
बान्धवैस्तस्य किं कार्यं शोचद्भिरथवा न वा ॥ ३१ ॥
बान्धवानामशौचे तु स्थितिं प्रेतो न विन्दति ।
अतस्त्वभ्येति तानेव पिण्डतोयप्रदायिनः ॥ ३२ ॥
अर्वाक्सपिण्डीकरणात्प्रेतो भवति यो मृतः ।
प्रेतलोकगतस्यान्नं सोदकुम्भं प्रयच्छत ॥ ३३ ॥
पितृलोकगतश्चान्नं श्राद्धे भुङ्क्ते स्वधासमम ।
पितृलोकगतस्यास्य तस्माच्छ्राद्धं प्रयच्छत ॥ ३४ ॥
देवत्वे यातनास्थाने तिर्यग्योनौ तथैव च ।
मानुष्ये च तथाप्नोति श्राद्धं दत्तं स्वबान्धवैः ॥ ३५ ॥
प्रेतस्य श्राद्धकर्तुश्च पुष्टिः श्राद्धे कृते ध्रुवम ।
तस्माच्छ्राद्धं सदा कार्यं शोकं त्यक्त्वा निरर्थकम ॥ ३६ ॥
एतावदेव कर्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
नोपकुर्यान्नरः शोचन्प्रेतस्यात्मन एव वा ॥ ३७ ॥

34. स्वधासमम् [illegible]; समंचकम् V. 37. शोचन् [illegible].

32. ...पिण्डतोयप्रदायिनो बान्धवानेव [illegible] 33. [illegible] सपिण्डीकरणकालेषु यावत्सपिण्डीकरणं भवति तावत्प्रेतो [illegible] दुःखानुभववान्भवति । 34. ...श्राद्धे पार्वणादौ [illegible] स्वधया पितृभाग्येनामृतविशेषेण समं तुल्यं भुङ्क्ते । ... 37. शोकेन श्राद्धम् अकुर्वन्... प्रतिकूलं कुर्यात्... एतावत्पर्वाणि श्राद्धादि.

दृष्ट्वा लोकमनाक्रन्दं म्रियमाणांश्च बान्धवान् ।
धर्ममेकं सहायार्थं वरयध्वं सदा नराः ॥ ३८ ॥
मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नानुगन्तुं नरं मृतम् ।
जायावर्जं हि सर्वस्य याम्यः पन्था विरुध्यते ॥ ३९ ॥
धर्म एकोऽनुयात्येनं यत्र क्वचनगामिनम् ।
नन्वसारे नृलोकेऽस्मिन्धर्मं कुरु माचिरम् ॥ ४० ॥
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्णिकम् ।
न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं कास्य न वाकृतम् ॥ ४१ ॥
क्षेत्रापणगृहासक्तमन्यत्रगतमानसम् ।
वृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥ ४२ ॥
न कालस्य प्रियः कश्चिद्द्वेष्यश्चास्य न विद्यते ।
आयुष्ये कर्मणि क्षीणे प्रसह्य हरते जनम् ॥ ४३ ॥
नाप्राप्तकालो म्रियते विद्धः शरशतैरपि ।
कुशाग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४४ ॥

३८. आक्रन्दः प्रत्युत्तरकः मृतस्य लोके पश्चात्प्रियानुष्ठानेनोपकर्ता तद्रहितोऽयं लोको यतः प्रतिदिनं म्रियमाणा एव बान्धवा दृश्यन्ते अतः स्वस्यासहायतां ज्ञात्वा इहामुत्र च सहायार्थं धर्ममेवैकं भो नराः सदा वरयध्वम् ॥ ३९. सह मृतानामपि ... सहायोपयोगः ... । जायायाः प्रत्येकशरीरत्वेन ... व्यालग्राही यथा व्यालं बलादुद्धरते बिलात् । तद्वदुद्धृत्य सा नार्यात्याद्युपकाराय स्वर्गं व्रजत्येव ता विनान्यस्य सर्वस्यापि यमलोकमार्गोऽनुसरणं विरुद्धमेव ... ४२... गृहे मेदं कृतमिदमकृतमित्यादि... अन्यत्र पुत्रदुहित्राद्युपनयनविवाहादौ गतमानसम्... ४३... तस्य प्रियः प्राप्ते काले रक्षणीयो द्वेष्यश्चाप्राप्ते काले मारणीयो वा नास्ति ।

नौषधानि न मन्त्राश्च न होमा न पुनर्जपाः ।
त्रायन्ते मृत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ४५ ॥
आगामिनमनर्थं हि प्रतिविधानशतैरपि ।
न निवारयितुं शक्तस्तत्र का परिवेदना ॥ ४६ ॥
यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारं विन्दते ध्रुवम् ॥ ४७ ॥
अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि चाप्यथ ।
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिवेदना ॥ ४८ ॥
देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ ४९ ॥
गृह्णातीह यथा वस्त्रं त्यक्त्वा पूर्वधृतं नरः ।
गृह्णात्येवं नवं देही देहं कर्मनिबन्धनम् ॥ ५० ॥
नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ ५१ ॥
अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ।
नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ५२ ॥

45—47 om. Y.

46... उपायशतैः... 49... धीरो धीमान् ।... 52 .. नित्योऽविनाशी । सततगः सर्वकालवर्ती । स्थाणुः स्थिरस्वरूपो रूपान्तरापत्तिशून्यः । अचलः पूर्वदेहापरित्यागी । सनातनोऽनादिः ।...

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हथ ॥ ५३ ॥ २० ॥

अथाशौचव्यपगमे सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तस्त्वेवंविधान्ब्राह्मणान्यथाशक्त्युदङ्मुखान्गन्धमाल्यवस्त्रालंकारादिभिः पूजितान्भोजयेत् । १ । एकवन्मन्त्रानूहेदेकोद्दिष्टे । २ । उच्छिष्टसंनिधावेकमेव तन्नामगोत्राभ्यां पिण्डं निर्वपेत् । ३ । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु दक्षिणयाभिपूजितेषु प्रेतनामगोत्राभ्यां दत्ताक्षय्योदकश्चतुरङ्गुलपृथ्वीस्तावदन्तरास्तावदधःखाता वितस्त्यायतास्तिस्रः कर्षूः कुर्यात् । ४ । कर्षूसमीपे चाग्नित्रयमुपसमाधाय परिस्तीर्य तत्रैकैकस्मिन्नाहुतित्रयं जुहुयात् । ५ । सोमाय पितृमते स्वधा नमः । ६ । अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नमः । ७ । यमायाङ्गिरसे स्वधा नमः ।

XXI, 1. स्वाचान्त° (C.) 2. ऊहेत° (C.)

XXI, 1... तत्राशौचानन्तरदिनकर्तव्यमाह ।... सुस्नातो मन्त्रवत्कृतस्नानः ।... तत्र संख्याविशेषविधानाय यथाशक्तीति ... आदिशब्दाद्धूपदीपादिग्रहणम् ।... 2. प्रकृतौ पार्वणे बहुवचनान्तान्मन्त्रान्विकृतावेकोद्दिष्टे एकवचनान्तत्वेनोहेत् । वचनमुपलक्षणं तेन प्रकृतेरप्यूहः ।... 3. प्रेते इहैव न तत्पित्रादीनां तन्नामगोत्राभ्यामेव दद्यात् इति भावः निर्वपेत् । 4... उत्तिष्ठतामित्यक्षय्योदकं तेषु दत्त्वाभिरम्यतामिति तान्विसृज्य... 5. तत्रैकैकस्मिन्नाहुतित्रयं मोदनस्य जुहुयात् । तत्र मन्त्रानाह ॥

।८। स्थानत्रये च प्राग्वत्पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् । ९ । अन्नदधिघृतमधुमांसैः कर्षूत्रयं पूरयित्वैतत्त इति जपेत् । १० । एवं मृताहे प्रतिमासं कुर्यात् । ११ । संवत्सरान्ते प्रेताय तत्पित्रे तत्पितामहाय तत्प्रपितामहाय च ब्राह्मणान्देवपूर्वान्भोजयेत् । १२ । अत्राग्नौकरणमावाहनं पाद्यं च कुर्यात् । १३ । संसृजतु त्वा पृथिवी समानी व इति च प्रेतपाद्यपात्रं पितृपाद्यपात्रत्रये योजयेत् । १४ । उच्छिष्टसंनिधौ पिण्डचतुष्टयं कुर्यात् । १५ । ब्राह्मणांश्च स्वाचान्तान्दत्तदक्षिणांश्चानुव्रज्य विसर्जयेत् । १६ । ततः प्रेतपिण्डं पाद्यपात्रोदकवत्पिण्डत्रये निदध्यात् । १७ । कर्षूत्रयसंनिकर्षेऽप्येवमेव । १८ ।

10. पूरयित्वैतदिति C. v. 21. एकं च C. v.

9... प्राग्वत्कर्षूषु प्रेतनामगोत्राभ्यामेकैकं पिण्डं दद्यात् ॥ 10... प्रत्येकं कर्षूत्रयं पूरयित्वैतत्ते तत ये च त्वामत्रान्वित्यास्मिन्नधनादकं मन्त्रं यथाक्रमं जपेत् । अत्र ततशब्दस्थाने प्रेतशब्दस्योहः ।... 12... तत्र प्रेतादिभ्यस्त्रि-भ्यश्चत्वारो वैश्वदेविके च द्वावित्येवं षड्ब्राह्मणान्प्रेतस्यैकोद्दिष्टविधिना भोजयेत् ।... 13. अत्र सपिण्डीकरणान्तर्गत एकोद्दिष्टे ... 14. पाद्यं च पात्रं च पाद्यपात्रे प्रेतपाद्यपात्रं प्रेतपाद्यं प्रेतपाद्योदकं पार्घं प्रेतार्घ्यपात्रोदकं तदुभयं पितृपाद्योदकत्रयं पित्रर्घ्यपात्रोदकत्रयं च यथाक्रमं मन्त्राभ्यां योजयेत् ।... 17. यथा प्रेतपाद्योदकं पितृपाद्योदकत्रयेण प्रेतार्घ्यपात्रोदकं च पित्रर्घ्यपात्रोदकत्रयेण योजितं तथैव प्रेतपिण्डं त्रिधा विभज्य पित्रादिपिण्डत्रये ताभ्यामेव मन्त्राभ्यां योजयेत् । तदुक्तं काठकगृह्ये ....

सपिण्डीकरणं मासिकार्थवद्द्वादशाहं श्राद्धं कृत्वा त्रयोदशेऽह्नि वा कुर्यात् । १९ । मन्त्रवर्जं हि शूद्राणां द्वादशेऽह्नि । २० । संवत्सराभ्यन्तरे यद्यधिमासो भवेत्तदा मासिकार्थे दिनमेकं वर्धयेत् । २१ ।

सपिण्डीकरणं स्त्रीणां कार्यमेवं तथा भवेत् ।
यावज्जीवं तथा कुर्याच्छ्राद्धं तु प्रतिवत्सरम् ॥ २२ ॥
अर्वाक्सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सरात्कृतम् ।
तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्याद्वर्षं द्विजन्मने ॥ २३ ॥ २१ ॥

ब्राह्मणस्य सपिण्डानां जननमरणयोर्दशाहमाशौचम् । १ । द्वादशाहं राजन्यस्य । २ । पञ्चदशाहं वैश्यस्य । ३ । मासं शूद्रस्य । ४ । सपिण्डता च पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते । ५ । आशौचे होमदानप्रतिग्रहस्वाध्याया निवर्तन्ते । ६ । नाशौचे कस्यचिदन्नमश्नीयात् । ७ । ब्राह्मणादीनामशौचे यः सकृदेवान्नमश्नाति तस्य तावद्-

19 मासिकसपिण्डीकरणयोः कालान्तरमप्याह । मासिभवं मासिकं तदर्थः प्रेताप्यायनादिः साकल्यसिद्धिरिति मासिकार्थवत् ।... द्वादशाहे द्वादशस्वहःसु कृत्वा त्रयोदशेऽह्नि वा दशाहे वा सपिण्डीकरणं कुर्यात् ।... द्वादशाह इत्याशौचान्तोपलक्षणम् ।... 22... यावज्जीवं प्रतिसंवत्सरं मृताहे श्राद्धमपि वक्ष्यमाणविधिना कुर्यात् । XXII, 6. होमो वैश्वदेवः... 7. अशौचिनः सवर्णस्यासवर्णस्य वासपिण्डस्यान्नमन्यो नाश्नीयात् । सपिण्डस्य तु न दोषः ।

शौचं यावत्तेषाम् । ८ । आशौचापगमे प्रायश्चित्तं कुर्यात् । ९ । सवर्णस्याशौचे द्विजो भुक्त्वा स्रवन्तीमासाद्य तन्निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वोत्तीर्य गायत्र्यष्टसहस्रं जपेत् । १० । क्षत्रियाशौचे ब्राह्मणस्त्वेतदेवोपोषितः कृत्वा शुध्यति । ११ । वैश्याशौचे राजन्यश्च । १२ । वैश्याशौचे ब्राह्मणस्त्रिरात्रोपोषितश्च । १३ । ब्राह्मणाशौचे राजन्यः क्षत्रियाशौचे वैश्यश्च स्रवन्तीमासाद्य गायत्रीशतपञ्चकं जपेत् । १४ । वैश्यश्च ब्राह्मणाशौचे गायत्र्यष्टशतं जपेत् । १५ । शूद्राशौचे द्विजो भुक्त्वा प्राजापत्यं चरेत् । १६ । शूद्रश्च द्विजाशौचे स्नानमाचरेत् । १७ । शूद्रः शूद्राशौचे स्नातः पञ्चगव्यं पिबेत् । १८ । पत्नीनां दासानामानुलोम्येन स्वामिनस्तुल्यमाशौचम् । १९ । मृते स्वामिन्यात्मीयम् । २० । हीनवर्णानामधिकवर्णेषु सपिण्डेषु तदाशौचव्यपगमे शुद्धिः । २१ । ब्राह्मणस्य क्षत्रविट्शूद्रेषु सपिण्डेषु षड्रात्रत्रिरात्रैकरात्रैः । २२ । क्षत्रि

XXII. 16. C. read प्राजापत्यं and make a Śloka of the two Sûtras 15, 16. — 22. सपिण्डेषु [illegible]

11. ... पूर्वदृष्टरूपाद्य [illegible] पञ्चगव्यं कृत्वा शुध्यति । 13. [illegible] विप्राशौचे भुक्त्वा नदीं गत्वाष्टोत्तरशतं गायत्रीं जपेत् । 20. स्वामि-मरणानन्तरं पृथगवस्थिताश्चेत् वा पत्न्यादयः [illegible] तदात्मीयमेवाशौचम् 21. हीनवर्णानां क्षत्रियादीनामधिकवर्णेषु ब्राह्मणादिषु सपिण्डेषु जातमृतेषु वा यदुत्तमवर्णाशौचं तदपगम एव शुद्धिः ।

यस्य विट्शूद्रयोः षड्रात्रत्रिरात्राभ्याम्। २३। वैश्यस्य शूद्रेषु षड्रात्रेण। २४। मासतुल्यैरहोरात्रैर्गर्भस्रावे। २५। जातमृते मृतजाते वा कुलस्य सद्यः शौचम्। २६। अदन्तजाते बाले प्रेते सद्य एव। २७। नास्याग्निसंस्कारो नोदकक्रिया। २८। दन्तजाते त्वकृतचूडे त्वहोरात्रेण। २९। कृतचूडे त्वसंस्कृते त्रिरात्रेण। ३०। ततः परं यथोक्तकालेन। ३१। स्त्रीणां विवाहः संस्कारः। ३२। संस्कृतासु स्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे। ३३। तत्प्रसवमरणे चेत्पितृगृहे स्यातां तदैकरात्रं त्रिरात्रं च। ३४। जननाशौचमध्ये यद्यपरं जननाशौचं स्यात्तदा पूर्वाशौचव्यपगमे शुद्धिः। ३५। रात्रिशेषे दिनद्वयेन। ३६। प्रभाते दिनत्रयेण। ३७। मरणाशौचमध्ये ज्ञातिमरणेऽप्येवम्। ३८। श्रुत्वा देशान्तरस्थो जननमरणे आशौचशेषेण शुध्येत्। ३९। व्यतीतेऽशौचे संवत्सरान्त-

39. आशौच॰ om. C. V.

25. यावन्तो मासा गर्भस्य तत्समसंख्यैरहोरात्रैर्गर्भस्रावे माता शुध्यति। ... 26. जात एव मृतो जातमृतो नाभिच्छेदात्पूर्वमेव मृत इति यावत्। मृत एव जातो मृतजातः। ... 31. ततः उपनयनात्परं स्वस्वकालेन दशाहादिना सर्वे वर्णाः शुद्ध्यन्ति। ... 34. पित्रोस्त्रिरात्रं बन्धूनामेकरात्रं ज्ञेयम्। ... 37. प्रभाते रात्रेश्चरमे यामे। ... शातातपोऽपि 'रात्रिशेषे द्वाभ्यां शुद्धिर्यामशेषे त्र्यहाच्छुचिः' इति॥ 39. आशौचमध्य इत्यनुवर्तते। ...

स्त्वेकरात्रेण । ४० । ततः परं स्नानेन । ४१ । आचार्ये मातामहे च व्यतीते त्रिरात्रेण । ४२ ।

अनौरसेषु पुत्रेषु जातेषु च मृतेषु च ।
परपूर्वासु भार्यासु प्रसूतासु मृतासु च ॥ ४३ ॥

आचार्यपत्नीपुत्रोपाध्यायमातुलश्वशुरश्वशुर्यसहाध्यायिशिष्येष्वतीतेष्वेकरात्रेण । ४४ । स्वदेशराजनि च । ४५ । असपिण्डे स्ववेश्मनि मृते च । ४६ । भृग्वग्न्यनाशकाम्बुसंग्रामविद्युन्नृपहतानां नाशौचम् । ४७ । न राज्ञां राजकर्मणि । ४८ । न व्रतिनां व्रते । ४९ । न सत्त्रिणां सत्त्रे । ५० । न कारूणां कारुकर्मणि । ५१ । न राजाज्ञाकारिणां तदिच्छया । ५२ । न देवप्रतिष्ठाविवाहयोः पूर्वसंभृतयोः । ५३ । न देशविभ्रमे । ५४ ।

---

43. परपूर्वासु नारीषु V¹. 50—52 om. V; but 53 is marked ५३. 51. स्वकर्मणि C.

---

40. दशाहादावाशौचकालेऽतिक्रान्ते पुनर्वर्षमध्ये ज्ञातिमरणश्रवणे देशान्तरस्थोऽहोरात्रेण शुध्येत्।... 45. यस्मिन्देशे स्वयमुष्यते स स्वदेशस्तस्य राजनि प्रेते... 46. सपिण्डः पूर्वोक्तस्तद्भिन्नोऽसपिण्डस्तस्मिन्स्ववेश्मनि मृते एकरात्रेण शुद्धिः॥ 47. भृगुर्गिरिकूटकः।... 48. ...राजकर्मणि प्रजापालनोपयुक्तहोमदानव्यवहारदर्शनादौ नाशौचम्।... 50... यजमानानां... सत्त्रे गवामयनादिसत्त्रादौ नाशौचम्।... 53 विष्ण्वादिमूर्तिप्रतिष्ठापने ... पूर्वमाशौचात्संभारः प्रारब्धश्चेत्।... 54. देशोपप्लवे नाशौचं स्पर्शादौ तन्निमित्तशान्त्यादौ च। ..

आपद्यति च कष्टायाम् । ५५ । आत्मत्यागिनः पतिताश्च नाशौचोदकभाजः । ५६ । पतितस्य दासी मृताहे.पदापां घटमपवर्जयेत् । ५७ । उद्बन्धनमृतस्य यः पाशं छिन्द्यात्स तप्तकृच्छ्रेण शुध्यति । ५८ । आत्मत्यागिनां संस्कर्ता च । ५९ । तदश्रुपातकारी च । ६० । सर्वस्यैव प्रेतस्य बान्धवैः सहाश्रुपातं कृत्वा स्नानेन । ६१ । अकृतेऽस्थिसंचये सचैलस्नानेन । ६२ । द्विजः शूद्रप्रेतानुगमनं कृत्वा स्रवन्तीमासाद्य तन्निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वोत्तीर्य गायत्र्यष्टसहस्रं जपेत् । ६३ । द्विजप्रेतस्याष्टशतम् । ६४ । शूद्रः प्रेतानुगमनं कृत्वा स्नानमाचरेत् । ६५ । चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः स्नानमाचरेयुः । ६६ । मैथुने दुःस्वप्ने रुधिरोपगतकण्ठे वमनविरेकयोश्च । ६७ । श्मश्रुकर्मणि कृते च । ६८ । शवस्पृशं च स्पृष्ट्वा रजस्वलाचाण्डालयूपांश्च । ६९ । भक्ष्यवर्ज पञ्चनखशवं तदस्थि सस्नेहं च । ७० । सर्वेष्वेतेषु स्नानेषु वस्त्रं नाप्रक्षालितं बिभृयात् । ७१ । रजस्वला चतुर्थेऽह्नि स्नानाच्छुध्यति ।

57. मृतऽह्नि \ °(\. 71. पूर्वं वस्त्र (·v

---

55. कष्टापद्भिश्चरोगादिभिस्तत्र प्रतिग्रहदानादौ नाशौचम् ।...
57. पतितस्य मरणादिने दासी अपां घटं पदापवर्जयेत् । इदं त्वं पिबेति ।...
63... अष्टाधिकं सहस्रं गायत्रीं जपेत् ।... 64... पूर्ववदघमर्षणं जप्त्वाष्टाधिकं शतं गायत्रीं जपेत् ।... 67...दुःस्वप्ने गर्धभाद्यारोहणाद्या...
69. शववाहकं... चाण्डालं तत्समानधर्म श्वपचादिकं च ।...

।७२। रजस्वला हीनवर्णां रजस्वलां स्पृष्ट्वा न तावदश्नीयाद्यावन्न शुद्धा ।७३। सवर्णामधिकवर्णां वा स्पृष्ट्वा सद्यः स्नात्वा शुध्यति ।७४। क्षुत्वा सुप्त्वा भुक्त्वा भोजनाध्ययनेप्सुः पीत्वा स्नात्वा निष्ठीव्य वासः परिधाय रथ्यामाक्रम्य मूत्रपुरीषे कृत्वा पञ्चनखास्थ्यस्नेहं स्पृष्ट्वा चाचामेत् ।७५। चाण्डालम्लेच्छसंभाषणे च ।७६। नाभेरधस्तात्प्रबाहुषु च कायिकैर्मलैः सुराभिर्मद्यैश्चोपहतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य शुध्येत् ।७७। अन्यत्रोपहतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य स्नानेन ।७८। वक्त्रोपहतस्तूपोष्य स्नात्वा पञ्चगव्येन ।७९। दशनच्छदोपहतश्च ।८०।

वसा शुक्रमसृङ्मज्जा मूत्रं विट्कर्णविण्नखाः ।
श्लेष्मास्रु दूषिका स्वेदो द्वादशैते नृणां मलाः ॥ ८१ ॥
गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया त्रिविधा सुरा ।
यथैवैका तथा सर्वा न पातव्या द्विजातिभिः ॥ ८२ ॥

74. सद्यः om. C[2]v Ap. स्नात्वा॰ आचान्त् V[2] C[2]. 75. भुक्त्वा om. C[2]. भोजनाध्ययने C[2]; भोजनेप्सुः v. 77. सुराभिर्वोपहतः C[1.2]v. 79. is repeated in V[2].

78 उक्तार्थमन्यत्र नाभिरूर्ध्वम्... 81 ...मलान् शिरोमध्ये पिण्डित(॰तः) कल्कः (Kulluka)... 82.. माध्वी मधुविकार.... यथाह हारीतः... माध्वीकं मधुकं माध्वं मधुना संभृतास्त्रयः |...

माधूकमैक्षवं टाङ्कं कौलं खार्जूरपानसे ।
मृद्विकारसमाध्वीके मैरेयं नारिकेलजम् ॥ ८३ ॥
अमेध्यानि दशैतानि मद्यानि ब्राह्मणस्य च ।
राजन्यश्चैव वैश्यश्च स्पृष्ट्वैतानि न दुष्यतः ॥ ८४ ॥
गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् ।
प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुध्यति ॥ ८५ ॥
आचार्यं स्वमुपाध्यायं पितरं मातरं गुरुम् ।
निर्हृत्य तु व्रती प्रेतान्न व्रतेन वियुज्यते ॥ ८६ ॥
आदिष्टी नोदकं कुर्यादा व्रतस्य समापनात् ।
समाप्ते तूदकं कृत्वा त्रिरात्रेणैव शुध्यति ॥ ८७ ॥
ज्ञानं तपोऽग्निराहारो मृन्मनो वार्युपाञ्जनम् ।
वायुः कर्मार्ककालौ च शुद्धिकर्तॄणि देहिनाम् ॥ ८८ ॥
सर्वेषामेव शौचानामन्नशौचं परं स्मृतम् ।
योऽन्ने शुचिः स हि शुचिर्न मृद्वारिशुचिः शुचिः ॥ ८९ ॥

87. त्रिरात्रेण विशुध्यति C. See M. v, 88.

83. माधूकं मधूकपुष्पोद्भवम् ... टङ्कः कपित्थविशेषः...माध्वीकं मधूद्भवं माध्व्यतिरिक्तम् । मैरेयं धातकीपुष्पजं गुडधान्याम्लसहितमिति शब्दार्णवे वाचस्पतिः ।... 84. स्पर्शः पानाद्युपलक्षणम् ... 85... प्रेताहारैः प्रेतसपिण्डैः... 86... व्रती ब्रह्मचारी व्रतेन ब्रह्मचर्येण न वियुज्यते न भ्रश्यति । 87... आदिष्टी ब्रह्मचारी प्रक्रान्तप्रायश्चित्त इत्यन्ये ।... 88. ज्ञानमाध्यात्मिकं बुद्धेः शुद्धिहेतुः ।... आहारः पञ्चगव्यादीनाम् ।...कर्म संध्यादि अहोरात्रकृतपापस्य ।... 89...योऽन्ने शुचिः शुद्धमादः स शुचिः ।...अर्थशौचमिति पाठे (See M. v. 106) ऽप्याहारशुद्ध्यर्थमेवार्थशौचापेक्षेति ।...

क्षान्त्या शुध्यन्ति विद्वांसो दानेनाकार्यकारिणः ।
प्रच्छन्नपापा जप्येन तपसा वेदवित्तमाः ॥ ९० ॥
मृत्तोयैः शोध्यते शोध्यं नदी वेगेन शुध्यति ।
रजसा स्त्री मनोदुष्टा संन्यासेन द्विजोत्तमाः ॥ ९१ ॥
अद्भिर्गात्राणि शुध्यन्ति मनः सत्येन शुध्यति ।
विद्यातपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यति ॥ ९२ ॥
एष शौचस्य ते प्रोक्तः शारीरस्य विनिर्णयः ।
नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणु विनिर्णयम् ॥ ९३ ॥ २२ ॥

शारीरैर्मलैः सुराभिर्मद्यैर्वा यदुपहतं तदत्यन्तोपहतम । १ । अत्यन्तोपहतं सर्वं लोहभाण्डमग्नौ प्रक्षिप्तं शुध्येत् । २ । मणिमयमश्ममयमब्जं च सप्तरात्रं महीनिखननेन । ३ । शृङ्गदन्तास्थिमयं तक्षणेन । ४ । दारवं

XXIII. 1 [illegible]

90. अकार्यं निषिद्धं तत्कारिणः ... 91. शोध्यममेध्यादिलिप्तमङ्गम् । द्विजोत्तमा ब्राह्मणाः ... 92 गात्राणि शरीराणि लिप्तान्यद्भिः स्नानैः शुध्यन्ति । मनः सदसत्संकल्पात्मकमसत्संकल्पादशुद्धं कथन सत्संकल्पेन शुध्यति ... विद्यातपोभ्यां ... शुद्धिः शरीराभिमानजन्यदुरितनिवृत्तिः । बुद्धिः संशयविपर्ययात्मिका ज्ञानेन प्रमारूपेण ... XXIII. 2 लोहानि सुवर्णरजतताम्रायस्त्रपुसीसकानि सप्तविधा धातवः सर्वशब्दात्तद्विकाराः पित्तलादयश्च तन्मयं भाण्डम् ... 3 ... अब्जं शङ्खशुक्त्यादि. 4. शृङ्गं खड्गादीनां दन्ता गजादीनामस्थि कूर्मादीनाम् .

मृन्मयं च जह्यात् । ५ । अत्यन्तोपहतस्य वस्त्रस्य यत्प्रक्षालितं मद्विरज्यते तच्छिन्द्यात् । ६ । सौवर्णराजताब्जमणिमयानां निर्लेपानामद्भिः शुद्धिः । ७ । अश्ममयानां चममानां ग्रहाणां च । ८ । चरुस्रक्स्रुवाणामुष्णेनाम्भसा । ९ । यज्ञकर्मणि यज्ञपात्राणां पाणिना संमार्जनेन । १० । स्फ्यशूर्पशकटमुसलोलूखलानां प्रोक्षणेन । ११ । शयनयानासनानां च । १२ । बहूनां च । १३ । धान्याजिनरज्जुतान्तववैदलसूत्रकार्पासवाससां च । १४ । शाकमूलफलपुष्पाणां च । १५ । तृणकाष्ठशुष्कपलाशानां च । १६ । एतेषां प्रक्षालनेन । १७ । अल्पानां च । १८ । ऊषैः कौशेयाविकयोः । १९ । अरिष्टकैः कुतपानाम् । २० । श्रीफलैरंशुपट्टानाम् । २१ । गौर-

6 मद om. C. V.

7. अन्योपघातशुद्धिमाह ... निर्लेपानामुच्छिष्टादिमात्रस्पर्शे ... 8... तेषां निर्लेपानामद्भिरेव शुद्धिः ।... 9 एतेषां चर्वादिलेपरहितानाम्... 10... कूर्चदर्भादिविशेषेण च ... संमार्जनेन ।... 12. स्पर्शशुद्धिमाह ।... एषां चाण्डालादिस्पर्शेऽपि प्रोक्षणेनैव शुद्धिः ॥ 14... वैदलं वेणुविदलकृतं व्यजनादि ।... वासांसि सर्वमच्छिन्नतन्तुनिर्मितं क्षालनार्हं कौसुम्भादिरक्तं च ।... एतेषां बहूनामपि चाण्डालादिस्पर्शे प्रोक्षणेन शुद्धिः ।... 16... शुष्कं गोमयपिण्डः । पलाशं पर्णं मधूकपलाशादेः एतेषां चाण्डालादिस्पर्शेऽपि... 17. एतेषां शाकादीनां पलाशान्तानां विष्ठादिलिप्तानां प्रक्षालनेन लेपापनोदकेन द्रव्याविनाशेन च क्षालनेन शुद्धिः ... 18. येषां धान्यवासःप्रभृतीनां बहूनां स्पर्शे प्रोक्षणमुक्तं तेषामेवाल्पानां तत्रैव क्षालनेन शुद्धिः । नेदं लेपशुद्धौ पूर्वसूत्रेणैव विधानात् ।... 21. अंशुपट्टाः वल्कलतन्तुनिर्मिताः...

सर्षपैः क्षौमाणाम् ।२२। शृङ्गास्थिदन्तमयानां च ।२३। पद्माक्षैर्मृगलोमिकानाम् ।२४। ताम्ररीतित्रपुसीसमयानामम्लोदकेन ।२५। भस्मना कांस्यलोहयोः ।२६। तक्षणेन दारवाणाम् ।२७। गोवालैः फलसंभवानाम् ।२८। प्रोक्षणेन संहतानाम् ।२९। उत्प्लवनेन द्रवाणाम् ।३०। गुडादीनामिक्षुविकाराणां प्रभूतानां गृहनिहितानां वार्यग्निदानेन ।३१। सर्वलवणानां च ।३२। पुनःपाकेन मृन्मयानाम् ।३३। द्रव्यवदुक्तशौचानां देवतार्चानां भूयः प्रतिष्ठापनेन ।३४। असिद्धस्यान्नस्य यन्मात्रमुपहतं तन्मात्रं परित्यज्य शेषस्य कण्डनप्रक्षालने कुर्यात् ।३५। द्रोणाभ्यधिकं सिद्धमन्नमुपहतं न दुष्यति ।३६। तस्योपहतमात्रमपास्य गायत्र्याभिम

३५ यावन्मात्रम् [illegible] ३६ [illegible]

२४. [illegible] २८. [illegible] नारिकेला[illegible] फलसंभवानां [illegible] शुद्धिः [illegible] शुद्धिमाह [illegible] द्रवाणां [illegible] दानाम् [illegible] [illegible] तत्वंक[illegible] [illegible] [illegible] चर्मादीनां [illegible] [illegible] ३४. देवतार्चा [illegible] [illegible] सुवर्णादिधातुप्रकृतिकाया [illegible] शुद्धिः [illegible] ३६ [illegible] न दुष्यति न त्यज्यते [illegible] त्यागः ।

न्वितं सुवर्णाम्भः प्रक्षिपेत्। वस्त्रस्य प्रदर्शयेदग्नेश्च ।३७।
पक्षिजग्धं गवा घ्रातमवधूतमवक्षुतम्।
दूषितं केशकीटैश्च मृत्प्रक्षेपेण शुध्यति ॥ ३८ ॥
यावन्नापैत्यमेध्याक्ताद्गन्धो लेपश्च तत्कृतः।
तावन्मृद्वारि देयं स्यात्सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥ ३९ ॥
अजाश्वं मुखतो मेध्यं न गौर्न नरजा मलाः।
पन्थानश्च विशुध्यन्ति सोमसूर्यांशुमारुतैः ॥ ४० ॥
रथ्याकर्दमतोयानि स्पृष्टान्यन्त्यश्ववायसैः।
मारुतेनैव शुध्यन्ति पक्वेष्टकचितानि च ॥ ४१ ॥
प्राणिनामथ सर्वेषां मृद्भिरद्भिश्च कारयेत्।
अत्यन्तोपहतानां च शौचं नित्यमतन्द्रितः ॥ ४२ ॥
भूमिष्ठमुदकं पुण्यं वैतृष्ण्यं यत्र गोर्भवेत्।
अव्याप्तं चेदमेध्येन तद्वदेव शिलागतम् ॥ ४३ ॥
मृतपञ्चनखात्कूपादत्यन्तोपहतात्तथा।
अपः समुद्धरेत्सर्वाः शेषं वस्त्रेण शोधयेत् ॥ ४४ ॥

37. वस्त्रस्य च प्रदर्शयेदग्नेः [illegible] 38. मृदः क्षेपेण [illegible] 44. [illegible]

37 ... हेमाम्भः प्रक्षिपेत् ... अजो ऽश्वोपलक्षणम् ([illegible] ४०).... 38. पक्षिणः स्पृष्टाः ... भक्षिताश्च ... केशा मानुषाः ... 42. प्राणिना मनुष्याणाम्... कारयेदुपदेशं दद्यादाचार्यः ॥ 43. अमेध्येन केशादिना अव्याप्तमत्यन्तसंपर्करहितम्... यत्र गोर्वैतृष्ण्यं भवेदवशिष्टेच्च तत्.... शिलागतं पर्वतादिशिलाभवम् ... 44. मृताः प्राणिनः पञ्चनखा मनुष्यादयो ऽभक्ष्या यस्मिन्... शेषमपो वस्त्रेण शोधयेदपनयेत् ...

वह्निप्रज्वालनं कुर्यात्कूपे पक्वेष्टकाचिते ।
पञ्चगव्यं न्यसेत्पश्चान्नवतोयसमुद्भवे ॥ ४५ ॥
जलाशयेष्वथाल्पेषु स्थावरेषु वसुंधरे ।
कूपवत्कथिता शुद्धिर्महत्सु च न दूषणम् ॥ ४६ ॥
त्रीणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।
अदृष्टमद्भिर्निर्णिक्तं यच्च वाचा प्रशस्यते ॥ ४७ ॥
नित्यं शुद्धः कारुहस्तः पण्यं यच्च प्रसारितम् ।
ब्राह्मणान्तरितं भैक्षमाकराः सर्व एव च ॥ ४८ ॥
नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुनिः फलपातने ।
प्रस्रवे च शुचिर्वत्सः श्वा मृगग्रहणे शुचिः ॥ ४९ ॥
श्वभिर्हतस्य यन्मांसं शुचि तत्परिकीर्तितम् ।
क्रव्याद्भिश्च हतस्यान्यैश्चण्डालाद्यैश्च दस्युभिः ॥ ५० ॥

45... इष्टका पाषाणोपलक्षणम् [illegible] ... 46... अल्पेष्वथाल्पेषु स्थावरेषु वाप्यादिषु जलाशयेषु । स्थावरग्रहणादस्थावरा-दिनिवृत्तिः । महत्त्वात् न दूषणमिति दोषाभाव [illegible] ... 47... मनस्तुष्टिकारणं शुद्धमेतदस्त्विति ब्राह्मणानां वाचा प्रशस्यते ... 48. कारुणां सूपकारादीनाम्... यच्च पण्यं प्रसारितं विक्रये पण्यं तदनेकग्रहण[illegible]-कलितमपि शुचि ।... ब्राह्मणेन दापितं [illegible]मपि... शुचि [illegible] विना ।...गुडलवणाद्युत्पत्तिस्थानानि... [illegible] 49. स्त्रीणां स्वीयानामास्यं सर्वाङ्गोपलक्षणं चुम्बनालिङ्गनादौ शुचि काकादि पक्षिणां चञ्चुप्रपातपतितं फलं शुचि (Kullūka)। वत्सो वत्सतरो बालो वा ।... 50... क्रव्याद्भिर्व्याघ्रश्येनादिभिश्चाण्डालादिः चण्डालः श्वपचः क्षत्ता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायोगवश्चैव सप्तैते त्वन्त्यजाः स्मृताः ॥ इत्युक्तैर्दस्युभिर्व्याधैश्च हतस्य मांसं [illegible] शुचीति ॥

ऊर्ध्वं नाभेर्यानि खानि तानि मेध्यानि निर्दिशेत्।
यान्यधस्तान्यमेध्यानि देहाच्चैव मलाश्च्युताः ॥ ५१ ॥
मक्षिका विप्रुषश्छाया गौर्गजाश्वमरीचयः।
रजो भूर्वायुरग्निश्च मार्जारश्च सदा शुचिः ॥ ५२ ॥
नोच्छिष्टं कुर्वते मुख्या विप्रुषोऽङ्गे पतन्ति याः।
न श्मश्रूणि गतान्यास्यं न दन्तान्तरवेष्टितम् ॥ ५३ ॥
स्पृशन्ति बिन्दवः पादौ य आचामयतः परान्।
भौमिकैस्ते समा ज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ५४ ॥
उच्छिष्टेन तु संस्पृष्टो द्रव्यहस्तः कथंचन।
अनिधायैव तद्द्रव्यमाचान्तः शुचितामियात् ॥ ५५ ॥
मार्जनोपाञ्जनैर्वेश्म प्रोक्षणेन च पुस्तकम्।
संमार्जनेनाञ्जनेन सेकेनोल्लेखनेन च ॥ ५६ ॥
दाहेन च भुवः शुद्धिर्वासेनाप्यथवा गवाम्।
गावः पवित्रं मङ्गल्यं गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५७ ॥
गावो वितन्वते यज्ञं गावः सर्वाघसूदनाः।
गोमूत्रं गोमयं सर्पिः क्षीरं दधि च रोचना ॥ ५८ ॥

53. न यान्ति याः V1—3 C1. 2; नश्यन्ति याः v. See M. v, 141.

55. ऊर्ध्वमधो वा उच्छिष्टेन कथंचन प्रमादेन संस्पृष्टः।... हस्तशब्दः स्कन्धाद्युपरः... 56... पुस्तकं ताडपत्त्रभूर्जपत्त्रादिविनिर्मितम्। 57...गवामेकरात्रं वासोऽवस्थानम्। अथवेति ब्राह्मणवचनम्।... 58. गावो यज्ञं ज्योतिष्टोमादि हविःसंपादनेन संपादयन्ति।

षडङ्गमेतत्परमं मङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ।
शृङ्गोदकं गवां पुण्यं सर्वाघविनिषूदनम् ॥ ५९ ॥
गवां कण्डूयनं चैव सर्वकल्मषनाशनम् ।
गवां ग्रासप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ ६० ॥

गवां हि तीर्थे वसतीह गङ्गा
पुष्टिस्तथासां रजसि प्रवृत्ता ।
लक्ष्मीः करीषे प्रणतौ च धर्म-
स्तासां प्रणामं सततं च कुर्यात् ॥ ६१ ॥ २३ ॥

अथ ब्राह्मणस्य वर्णानुक्रमेण चतस्रो भार्या भवन्ति । १ । तिस्रः क्षत्रियस्य । २ । द्वे वैश्यस्य । ३ । एका शूद्रस्य । ४ । तासां सवर्णावेदने पाणिर्ग्राह्यः । ५ । असवर्णावेदने शरः क्षत्रियकन्यया । ६ । प्रतोदो वैश्यकन्यया । ७ । वसनदशान्तः शूद्रकन्यया । ८ । न सगोत्रां न समानार्षप्रवरां भार्यां विन्देत । ९ । मातृ-

61. तथा सा C : तथा V. प्रवृद्धा V C ... XXIV. 9. विन्देत V : विन्देत ... V.

59... गोशृङ्गोदकेन स्नानं मार्जनं च पुण्यं पुण्यजनकम् ... 61. तीर्थं गोमूत्रं ... रजसि करीषादि... XXIV. 9. गोत्रमेकस्य पुरुषस्य ... तत्सन्तानमेकवंशप्रवर्तकं ... यस्यास्तु सा सगोत्रा ... न समानार्षेति भृगोर्गोत्रद्वयस्य ... जमदग्निगोत्रभरद्वाजेति ... मुद्गलादि तदार्षं समानमार्षमुक्तं ... यस्याः सा समानार्षा ... न स्वं गोत्रार्षभेदेऽपि प्रवरैक्ये विवाहः स्यादित्यर्थ ... प्रवरास्तु ... मन्त्रकर्तारो मन्त्रद्रष्टारो वा ऋषयः ... 10... पृथगर्थं निषेधः...

तस्त्वा पञ्चमात्पुरुषात्पितृतश्चासप्तमात् । १० । नाकुलीनाम् । ११ । न च व्याधिताम् । १२ । नाधिकाङ्गीम् । १३ । न हीनाङ्गीम् । १४ । नातिकपिलाम् । १५ । न वाचाटाम् । १६ । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति । १७ । ब्राह्मो दैव आर्षः प्राजापत्यो गान्धर्व आसुरो राक्षसः पैशाचश्चेति । १८ । आहूय गुणवते कन्यादानं ब्राह्मः । १९ । यज्ञस्थ ऋत्विजे दैवः । २० । गोमिथुनग्रहणेनार्षः । २१ । प्रार्थितप्रदानेन प्राजापत्यः । २२ । द्वयोः सकामयोर्मातापितृरहितो योगो गान्धर्वः । २३ । क्रयेणासुरः । २४ । युद्धहरणेन राक्षसः । २५ । सुप्तप्रमत्ताभिगमनात्पैशाचः । २६ । एतेषाद्याश्चत्वारो धर्म्याः । २७ । गान्धर्वोऽपि राजन्यानाम् । २८ । ब्राह्मीपुत्रः पुरुषानेकविंशतिं पुनीते । २९ । दैवीपुत्रश्चतुर्दश । ३० । आर्षीपुत्रश्च सप्त । ३१ । प्राजापत्यश्चतुरः । ३२ ।

32. प्राजापत्यीपुत्र० V.

11. कर्धकराजसेवकादीनां कुलमकुलम् । 13. अधिकमङ्गमङ्गुल्यादिकं यस्यास्तां न॥ 23. द्वयोः कन्यावरयोः सकामयोरन्योन्यानुरक्तयोर्मातापितृभ्यां रहितोऽननुज्ञातो योगः... 26... प्रमत्ता मदातिशयेन नष्टचेतना तस्या अभिगमनं मैथुनं तस्मात्पैशाचः । सु० इति मनुस्मरणात् (III, 34) असंविज्ञातोपसंगमनात्पैशाच इति गौतमस्मरणाच्च (IV, 13)।... 29. ब्राह्मोढापुत्रो दशावरान्दश परान्दातारं चैकविंशं पुनाति वक्ष्यमाणलोकान्तराण्करोति।... 32. प्राजापत्येभवः प्राजापत्यः...

ब्राह्मेण विवाहेन कन्यां ददद्ब्रह्मलोकं गमयति। ३३। दैवेन स्वर्गम्। ३४। आर्षेण वैष्णवम्। ३५। प्राजापत्येन देवलोकम्। ३६। गान्धर्वेण गन्धर्वलोकं गच्छति। ३७। पिता पितामहो भ्राता सकुल्यो मातामहो माता चेति कन्याप्रदाः। ३८। पूर्वाभावे प्रकृतिस्थः परः पर इति। ३९।

ऋतुत्रयमुपास्यैव कन्या कुर्यात्स्वयं वरम्।
ऋतुत्रये व्यतीते तु प्रभवत्यात्मनः सदा ॥ ४० ॥
पितृवेश्मनि या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता।
सा कन्या वृषली ज्ञेया हरंस्तां न विदुष्यति ॥४१॥२४॥

अथ स्त्रीणां धर्माः। १। भर्तुः समानव्रतचारित्वम्। २। श्वश्रूश्वशुरगुरुदेवतातिथिपूजनम्। ३। सुसंस्कृ-

33—37 om. v. 35 om. C[1,2]. 39. परः परः। C[2]. 41. विदुष्यति all. XXV, 3. °देवपादवन्दनादिनातिथि° V[2]. पादवन्दनादिना from the C.

33... ब्रह्मलोकं गमयति स्वयं च गच्छति ... 37. गान्धर्वेण कन्यां ददद्गन्धर्वलोकं स्वयमेव गच्छति।... 41... सा वृषली तद्धर्तुः पातकं राजदण्डो वा नास्ति।... XXV, 2 भर्तुर्व्रतेन भर्तृसंकल्पेन समानव्रतचारिणी समानसंकल्पा भवेत्। भर्तृसंकल्पानुसारशीला स्यादित्यर्थः।... 3... गुरवो ज्येष्ठादिः।... तथा पूजां पादवन्दनादिना कुर्यात्।...

तोपस्करता । ४ । अमुक्तहस्तता । ५ । सुगुप्तभाण्डता । ६ । मूलक्रियास्वनभिरतिः । ७ । मङ्गलाचारतत्परता । ८ । भर्तरि प्रवसितेऽप्रतिकर्मक्रिया । ९ । परगृहेष्वनभिगमनम् । १० । द्वारदेशगवाक्षेष्वनवस्थानम् । ११ । सर्वकर्मस्वस्वतन्त्रता । १२ । बाल्ययौवनवार्धक्येष्वपि पितृभर्तृपुत्राधीनता । १३ । मृते भर्तरि ब्रह्मचर्यं तदन्वारोहणं वा । १४ ।

नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषितम् ।
पतिं शुश्रूषते यत्तु तेन स्वर्गे महीयते ॥ १५ ॥
पत्यौ जीवति या योषिदुपवासव्रतं चरेत् ।
आयुः सा हरते भर्तुर्नरकं चैव गच्छति ॥ १६ ॥
मृते भर्तरि साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्ये व्यवस्थिता ।
स्वर्गं गच्छत्यपुत्रापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १७ ॥ २५ ॥

सवर्णासु बहुभार्यासु विद्यमानासु ज्येष्ठया सह धर्म-

15. उपोषणम् C. See M. v, 155.

4... उपस्कराः शूर्पादयः ।... 6... भाण्डानि गृहोपकरणानि मुसलोलूखलादीनि । 7. मूलक्रिया वशीकरणादिका कर्माणि ।... 9. प्रतिकर्मालंकरणं क्रिया क्रीडादिषु... 10. भर्तरि प्रवसिते परेषां पितृश्वशुरभ्रातृमातुलादिव्यतिरिक्तानां गृहेष्वनभिरुच्यागमनाभावः ।... 11. द्वारदेशो द्वारचत्वरः ।... 16. या... स्वातंत्र्येणोपवासस्य व्रतं च तयोः समाचारमन्तं कुर्यात् ।... 17... यथा ते नैष्ठिकब्रह्मचारिणः ।...

कार्यं कुर्यात् । १ । मिश्रासु च कनिष्ठयापि समानवर्णया । २ । समानवर्णाया अभावे त्वनन्तरयैवापदि च । ३ । न त्वेव द्विजः शूद्रया । ४ ।

द्विजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थं न भवेत्क्वचित् ।
रत्यर्थमेव सा तस्य रागान्धस्य प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥
हीनजातिस्त्रियं मोहादुद्वहन्तो द्विजातयः ।
कुलान्येव नयन्त्याशु ससन्तानानि शूद्रताम् ॥ ६ ॥
दैवपित्र्यातिथेयानि तत्प्रधानानि यस्य तु ।
नाश्नन्ति पितृदेवास्तु न च स्वर्गं स गच्छति ॥ ७ ॥ २६ ॥

गर्भस्य स्पष्टताज्ञाने निषेककर्म । १ । स्पन्दनात्पुरा पुंसवनम् । २ । षष्ठेऽष्टमे सीमन्तोन्नयनम् । ३ । जाते च दारके जातकर्म । ४ । आशौचव्यपगमे नामधेयम् ।

XXVI, 3. समानवर्णाभावे C. च om. ... See the C. 7. नाश्नन्ति C... See M. III, 18. XXVII, 3. ऽष्टमे वा C. वा from the C. ... place 5–12 between 20 and 21.

XXVI, 3. सवर्णाभावे त्वापदि च सवर्णाप्रतिलाभे प्रधानभार्याप्रसङ्गे चानन्तरेण विप्रस्य क्षत्रियेण क्षत्रियस्य वैश्यैव वैश्यस्य शूद्रया च ॥ 4. विप्रस्यैकान्तगाम्यनूढायायाह ।... 7... पितृदेवा बहुवचनादतिथ यस्य... XXVII, 1. गर्भो ऋतुः । ...तस्य स्पष्टतां प्रादुर्भावं ज्ञात्वा । निषेको गर्भाधानाख्यं कर्म कार्यम् । . इदं च क्षेत्रसंस्कारत्वात्सकृत्कार्यम् । अथ ऋतुमत्याः प्राजापत्यमृतौ प्रथम इति परिशिष्टात् । . 3... षष्ठे ऽष्टमे वा मासि... यथाकुलधर्मं विकल्पः ।...

। ५ । माङ्गल्यं ब्राह्मणस्य । ६ । बलवत्क्षत्रियस्य । ७ । धनोपेतं वैश्यस्य । ८ । जुगुप्सितं शूद्रस्य । ९ । चतुर्थे मास्यादित्यदर्शनम् । १० । षष्ठेऽन्नप्राशनम् । ११ । तृतीयेऽब्दे चूडाकरणम् । १२ । एता एव क्रियाः स्त्रीणाममन्त्रकाः । १३ । तासां समन्त्रको विवाहः । १४ । गर्भाष्टमेऽब्दे ब्राह्मणस्योपनयनम् । १५ । गर्भैकादशे राज्ञः । १६ । गर्भाद्द्वादशे विशः । १७ । तेषां मुञ्जज्याबल्वजमय्यो मौञ्ज्यः । १८ । कार्पासशणाविकान्युपवीतानि वासांसि च । १९ । मार्गवैयाघ्रबास्तानि चर्माणि । २० । पालाशखादिरौडुम्बरा दण्डाः । २१ । केशान्तललाटनासादेशतुल्याः । २२ । सर्व एव वा । २३ । अकुटिलाः सत्वचश्च । २४ । भवदाद्यं भवन्मध्यं भवदन्तं च भैक्षचरणम् । २५ ।

आ षोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते ।
आ द्वाविंशात्क्षत्रबन्धोरा चतुर्विंशतेर्विशः ॥ २६ ॥
अत ऊर्ध्वं त्रयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः ।

21 om. C [illegible] 25. तदन्तं च V.

10... जन्मतश्चतुर्थे मासि... 13... एता एव जातकर्मादिकाः क्रियाः स्त्रीणां कन्यकानाम्... 15... गर्भाष्टमं जन्माष्टमोपलक्षणम् ।... 23. सर्वेषां सर्व एव वा दण्डा भवन्ति ।... 25. आदिमध्यावसानेषु भवच्छब्दो भैक्षचरणे क्रमेण योज्यः ॥

सावित्रीपतिता व्रात्या भवन्त्यार्यविगर्हिताः ॥ २७ ॥
यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूत्रं या च मेखला ।
यो दण्डो यच्च वसनं तत्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८ ॥
मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।
अप्सु प्रास्य विनष्टानि गृह्णीतान्यानि मन्त्रवत् ॥२९॥२७॥

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुलेवासः । १ । संध्याद्वयोपासनम् । २ । पूर्वां संध्यां जपंस्तिष्ठेत्पश्चिमामासीनः । ३ । कालद्वयमभिषेकाग्निकर्मकरणम् । ४ । अप्सु दण्डवन्मज्जनम् । ५ । आहूताध्ययनम् । ६ । गुरोः प्रियहिताचरणम् । ७ । मेखलादण्डाजिनोपवीतधारणम् । ८ । गुरुकुलवर्जं गुणवत्सु भैक्षचरणम् । ९ । गुर्वनुज्ञातं भैक्षाभ्यवहरणम् । १० । श्राद्धक्तलवणशुक्तपर्युषितनृत्यगीतस्त्रीमधुमांसाञ्जनोच्छिष्टप्राणिहिंसा-

28. यस्यावहितं V¹; यस्याविहितं V². XXVIII, 1. ब्रह्मचारिणो V. गुरुकुले C¹². 11. °शुक्त° V¹².

27... व्रात्यसंज्ञा भवन्ति ।... 28. यानि ब्राह्मणादीनां चर्मयज्ञोपवीतमेखलादण्डवस्त्राण्युपनयनेऽभिहितानि तान्येव तेषां व्रतेषु महानाम्न्यादिषु भवन्ति ।... XXVIII, 4. कालद्वयं सायं प्रातश्चाभितः कोऽभिषेकः परिसमूहनपर्युक्षणानि स्नानं तत्पूर्वकमग्नौ कर्म समित्प्रक्षेपकरणम् ।... 5... दण्डवत्स्नानीयमन्यवर्जम्... 9 गुरोः कुलं स्वस्य च ज्ञातिबन्धुकुलानि वर्जयित्वा... 10...तच्च सायंप्रातः । सायंप्रातर्भुञ्जीतेति गौतमीयात् (Gaut IX, 50) ।...

स्त्रीलपरिवर्जनम्। ११। अधःशय्या।१२। गुरोः पूर्वोत्थानं चरमं संवेशनम्।१३। कृतसंध्योपासनश्च गुर्वभिवादनं कुर्यात्।१४। तस्य च व्यत्यस्तकरः पादावुपस्पृशेत्।१५। दक्षिणं दक्षिणेनेतरमितरेण।१६। स्वं च नामास्याभिवादनान्ते भोःशब्दान्तं निवेदयेत्।१७। तिष्ठन्नासीनः शयानो भुञ्जानः पराङ्मुखश्च नास्याभिभाषणं कुर्यात्।१८।

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छंस्तु गच्छतः।
आगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावंस्तु धावतः॥ १९॥

पराङ्मुखस्याभिमुखः।२०। दूरस्थस्यान्तिकमुपेत्य।२१। शयानस्य प्रणम्य।२२। तस्य च चक्षुर्विषये न यथेष्टासनः स्यात्।२३। न चास्य केवलं नाम ब्रूयात्।२४। गतिचेष्टाभाषिताद्यं नास्यानुकुर्यात्।२५। यच्चास्य

19. आसीनस्योपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छन्नागच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावन्धावतः। C; आसीनस्य स्थितः कुर्यात्। तिष्ठतस्त्वभिगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावरतः प्रधावतः। V. 20. ॰परिवादौ V.

11... कृतलवणं कृत्रिमं लवणम्। सक्तं निष्ठुरभाषणम्। शुक्ता वाच इति गौतमीयात् (II, 19)। न तु कालेनाम्लीभूतं पर्युषितनिषेधेन तन्निषेधात्।... उच्छिष्टमगुरोः।... 17. अभिवादय इति शब्दान्ते भो इति शब्दान्ते यस्य तादृशं स्वं च नाम निवेदयेत्।... 23... यथेष्टमवसक्थिकादिबन्धेनासनं यस्येति स तथोक्तो न स्यात्।... 24. अस्य गुरोः केवलं आशब्दादिशून्यं नाम न ब्रूयात्। समक्षं परोक्षं वा।...

सावित्रीपतिता व्रात्या भवन्त्यार्यविगर्हिताः ॥ २७ ॥
यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूत्रं या च मेखला ।
यो दण्डो यच्च वसनं तत्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८ ॥
मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।
अप्सु प्रास्य विनष्टानि गृह्णीतान्यानि मन्त्रवत् ॥२९॥२७॥

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुले वासः । १ । संध्याद्वयोपासनम् । २ । पूर्वां संध्यां जपंस्तिष्ठेत्पश्चिमामासीनः । ३ । कालद्वयमभिषेकाग्निकर्मकरणम् । ४ । अप्सु दण्डवन्मज्जनम् । ५ । आहूताध्ययनम् । ६ । गुरोः प्रियहिताचरणम् । ७ । मेखलादण्डाजिनोपवीतधारणम् । ८ । गुरुकुलवर्जं गुणवत्सु भैक्षचरणम् । ९ । गुर्वनुज्ञातं भैक्षाभ्यवहरणम् । १० । श्राद्धकृतलवणशुक्तपर्युषितनृत्यगीतस्त्रीमधुमांसाञ्जनोच्छिष्टप्राणिहिंसा-

28. यस्यावहितं V.; यस्याविहितं V. XXVIII, 1. ब्रह्मचारिणो v. गुरुकुले C. 11. °शुक्त° V.

27... व्रात्यसंज्ञा भवन्ति ।... 28. यानि [illegible] चर्मयज्ञोपवीतमेखलादण्डवस्त्राण्युपनयनेऽभिहितानि तान्येव तथा व्रतेषु महानाम्न्यादिषु भवन्ति ।... XXVIII, 4. कालद्वयं सायं प्रातश्चाभिषेकः [illegible] ऽभिषेकः परिसमूहनपर्युक्षणं [illegible] तत्पूर्वकमग्नौ समित्प्रक्षेपकरणम् ।... 5... दण्डवत्स्थानीयमज्जनम् .. 9 गुरोः कुलं तस्य च ज्ञातिबन्धुकुलानि वर्जयित्वा... 10...तच्च सायंप्रातः । सायंप्रातर्भुञ्जीतेति गौतमीयात् (Gaut. IX, 59) ...

स्त्रीलम्परिवर्जनम्। ११। अधःशय्या।१२। गुरोः पूर्वोत्थानं चरमं संवेशनम्। १३। कृतसंध्योपासनश्च गुर्वभिवादनं कुर्यात्।१४। तस्य च व्यत्यस्तकरः पादावुपस्पृशेत् ।१५। दक्षिणं दक्षिणेनेतरमितरेण ।१६। स्वं च नामास्याभिवादनान्ते भोःशब्दान्तं निवेदयेत्। १७। तिष्ठन्नासीनः शयानो भुञ्जानः पराङ्मुखश्च नास्याभिभाषणं कुर्यात्। १८।

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छंस्तु गच्छतः।
आगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावंस्तु धावतः॥ १९॥

पराङ्मुखस्याभिमुखः। २०। दूरस्थस्यान्तिकमुपेत्य। २१। शयानस्य प्रणम्य। २२। तस्य च चक्षुर्विषये न यथेष्टासनः स्यात्। २३। न चास्य केवलं नाम ब्रूयात् ।२४। गतिचेष्टाभाषितादि नास्यानुकुर्यात्।२५। यच्चास्य

19. आसीनस्योपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छन्नागच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावन्धावतः। (...: आसीनस्य स्थितः कुर्यात्। तिष्ठतस्त्वभिगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावरतः प्रधावतः V. 20. ॰परिवादौ V...

11... कृतलवणं कृत्रिमं लवणम्। सक्तं नियोरभावगमम् मुक्ता वाच इति गौतमीयात् (II, 19)। सं तु कालेनाश्वीनं पर्युषितनिषेधेन तन्निषेधात्।... उच्छिष्टमगुरोः... 17. अभिवादय इति शब्दान्ते भो इति शब्दान्ते यस्य तादृशं स्वं च नाम निवेदयेत्।... 23... यथेष्टमवसक्थिकादिबन्धेनासनं यस्येति सं तथोक्तो न स्यात्।... 24. अस्य गुरोः केवलं आशब्दादिशून्यं नाम न ब्रूयात्। समस्तं परोक्षं वा।...

निन्दापरीवादौ स्यातां न तत्र तिष्ठेत् । २६ । नास्यैकासनो भवेत् । २७ । ऋते शिलाफलकनौयानेभ्यः । २८ । गुरोर्गुरौ संनिहिते गुरुवद्वर्तेत । २९ । अनिर्दिष्टश्च गुरुणा स्वान्गुरून्नाभिवादयेत् । ३० । बाले समानवयसि वाध्यापके गुरुपुत्रे गुरुवद्वर्तेत । ३१ । नास्य पादौ प्रक्षालयेत् । ३२ । नोच्छिष्टमश्नीयात् । ३३ । एवं वेदं वेदौ वेदान्वा स्वीकुर्यात् । ३४ । ततो वेदाङ्गानि । ३५ । यस्त्वनधीतवेदोऽन्यत्र श्रमं कुर्यादसौ ससंतानः शूद्रत्वमेति । ३६ । मातुरग्रे विजननं द्वितीयं मौञ्जिबन्धनम् । ३७ । तत्रास्य माता सावित्री भवति पिता त्वाचार्य्यः । ३८ । एतेनैव तेषां द्विजत्वम् । ३९ । प्राङ्मौञ्जीबन्धनाद्द्विजः शूद्रसमो भवति । ४० । ब्रह्मचारिणा मुण्डेन जटिलेन वा भाव्यम् । ४१ । वेदस्वीकरणादूर्ध्वं गुर्वनुज्ञातस्तस्मै वरं दत्त्वा स्नायात् । ४२ । ततो गुरुकुल एव वा जन्मनः शेषं नयेत् । ४३ । तत्रा-

37. मौञ्जि० all. 43. वा om. (

26. निन्दा असद्दोषख्यापनम् । परीवादो विद्यमानदोषोद्घाटनम् ।... 28. शिलाफलकं शिलापट्टः । नौर्नावः ।... 30... स्वान्गुरून्पितृव्यादीन्... 36... अन्यत्र शास्त्रादौ... 39. एतेन द्वितीयेनोपनयनाख्येन जन्मना तेषां त्रैवर्णिकानां द्विजत्वम् । एवकारो निषेकादिजन्मनामसंस्कारवतोऽप्यनुपनीतस्य द्विजत्वनिरासार्थः । 40... शूद्रसमः शूद्रवद्वेदानधिकारी ..

चार्ये प्रेते गुरुवद्गुरुपुत्रे वर्तेत । ४४ । गुरुदारेषु सवर्णेषु वा । ४५ । तदभावेऽग्निशुश्रूषुर्नैष्ठिको ब्रह्मचारी स्यात् । ४६ ।

एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमतन्द्रितः ।
स गच्छत्युत्तमं स्थानं न चेहाजायते पुनः ॥ ४७ ॥
कामतो रेतसः सेकं व्रतस्थस्य द्विजन्मनः ।
अतिक्रमं व्रतस्याहुर्धर्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ ४८ ॥
एतस्मिन्नेनसि प्राप्ते वसित्वा गर्दभाजिनम् ।
सप्तागारं चरेद्भैक्षं स्वकर्म परिकीर्तयन् ॥ ४९ ॥
तेभ्यो लब्धेन भैक्षेण वर्तयन्नेककालिकम् ।
उपस्पृशंस्त्रिषवणमब्देन स विशुध्यति ॥ ५० ॥
स्वप्ने सिक्त्वा ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः ।
स्नात्वार्कमर्चयित्वा त्रिः पुनर्मामित्यृचं जपेत् ॥ ५१ ॥
अकृत्वा भैक्षचरणमसमिध्य च पावकम् ।
अनातुरः सप्तरात्रमवकीर्णिव्रतं चरेत् ॥ ५२ ॥

48 om. V[?]. धर्मज्ञा ब्रह्मचारिणः ॥ V[4] N. (in V[4]); ब्रह्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ J[?]v. See M. XI. 121. 49. एकस्मिन् V[4] N. in V[4]. See M. XI. 123.

45... दारशब्दोपादानं बह्वीष्वन्यतमाप्राप्त्ययम् ।... 47...यो विप्रो ऽनलसः सन्ब्रह्मचर्यं चरति स उत्तमं स्थानं... ब्रह्म गच्छति प्राप्नोति ब्रह्मलोकमवाप्नोति ।... 48. त्रैवर्णिकस्य ब्रह्मचारिणो बुद्धिपूर्वं स्त्रीसंगममन्तरेण रेतःसेकम् (स्त्रीयोनौ शुक्रोत्सर्गम् Kullūka on M. XI, 121)... 51... प्रातः स्नात्वार्कं गन्धादिभिरभ्यर्च्य पुनर्मामैत्विन्द्रियमित्येतामृचम्... 52....तदा वकीर्णी भवतीति तद्व्रतं कुर्यात् ।...

तं चेदभ्युदियात्सूर्यः शयानं कामकारतः ।
निम्लोचेद्वाप्यविज्ञानाज्जपन्नुपवसेद्दिनम् ॥ ५३ ॥ २८ ॥

यस्तूपनीय व्रतादेशं कृत्वा वेदमध्यापयेत्तमाचार्यं विद्यात् । १ । यस्त्वेनं मूल्येनाध्यापयेत्तमुपाध्यायमेकदेशं वा । २ । यो यस्य यज्ञे कर्माणि कुर्यात्तमृत्विजं विद्यात् । ३ । नापरीक्षितं याजयेत् । ४ । नाध्यापयेत् । ५ । नोपनयेत् । ६ ।

अधर्मेण च यः प्राह यश्चाधर्मेण पृच्छति ।
तयोरन्यतरः प्रैति विद्वेषं वाधिगच्छति ॥ ७ ॥
धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि तद्विधा ।
तत्र विद्या न वप्तव्या शुभं बीजमिवोषरे ॥ ८ ॥

XXIX. 5 यज्ञकर्माणि A. 7. पृच्छति C.

53. तं ब्रह्मचारिणं [illegible] शयानं सूर्योऽभ्युदेति [illegible] अपवसेत् [illegible]. XXIX. 1. व्रतानि [illegible] वेदमेकशाखां साङ्गमध्यापयेत्सः [illegible] 2. यः पुनरेनमनुपनीतं मूल्येन [illegible] एकदेशं वेदस्य [illegible] 3. यज्ञे श्रौते ज्योतिष्टोमादौ स्मार्ते च पाकयज्ञादौ [illegible] कुर्यात् 4. कुलशीलादिभिरपरीक्षितम् [illegible] 7. [illegible] न [illegible] धर्मं [illegible] यश्च [illegible] पृच्छति [illegible] तयोरेकतरः प्रैति म्रियते । उभयोरपि [illegible] म्रियते ।

विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम
गोपाय मा शेवधिस्ते ऽहमस्मि ।
असूयकायानृजवे ऽयताय
न मां ब्रूया वीर्यवती तथा स्याम् ॥ ९ ॥
यमेव विद्याः शुचिमप्रमत्तं
मेधाविनं ब्रह्मचर्योपपन्नम् ।
यस्ते न द्रुह्येत्कतमच्च नाह
तस्मै मां ब्रूया निधिपाय ब्रह्मन् ॥ १० ॥ २९ ॥

श्रावण्यां प्रौष्ठपद्यां वा छन्दांस्युपाकृत्यार्धपञ्चमान्मासानधीयीत । १ । ततस्तेषामुत्सर्गं बहिः कुर्यान्नानुपाकृतानाम् । २ । उत्सर्जनोपाकर्मणोर्मध्ये वेदाङ्गाध्ययनं कुर्यात् । ३ । नाधीयीताहोरात्रं चतुर्दश्यष्टमीषु च । ४ । नर्त्वन्तरग्रहसूतके । ५ । नेन्द्रप्रयाणे । ६ । न

10. कतमाच्च C¹·². XXX. 2. कुर्यात् । V³⁻⁴v. See the C. 3. उत्सर्जनोपाकर्ममध्ये V¹; उत्सर्गोपाकर्मणोर्मध्ये C¹·²v. 6. नेन्द्रियप्रयाणे । C¹·²; नेतप्रयाणे v.

10... मेधाविनं धारणावन्तं ...यस्य ते तुभ्यं न द्रुह्येदनिष्टकारी न स्यात्कतमच्च किमप्यप्रियं प्राह मे ब्रूतु .. XXX. 1... तेषां दिनद्वयप्राप्तावुत्तरं ग्राह्यम् ।... 2. तत उपाकर्मानन्तरम् । तेन च कथंचित्स्वकालेऽनुपाकृतावुत्सर्गकालप्राप्तावपि नोत्सर्गः किंतूपाकर्माकरणप्रायश्चित्तपूर्वकमेव... 5. ऋतूनां चतुर्मासात्मकानां त्रयाणामन्तरे संधौ द्वितीयास्वनध्यायः । ग्रहो ग्रहणं तत्संभवं सूतकमशुचित्वम् । तत्र त्रिरात्रम् ।...6. इन्द्र इन्द्रध्वजस्तस्य प्रयाणं पातनं तेनोत्क्रयोऽपि लक्ष्यते । तत्रोभयत्राहोरात्रम्...

वाति चण्डपवने। ७। नाकालवर्षविद्युत्स्तनितेषु। ८। न भूकम्पोल्कापातदिग्दाहेषु। ९। नान्तःशवे ग्रामे ।१०। न शस्त्रसंपाते।११। न श्वसृगालगर्दभनिर्ह्रादेषु ।१२। न वादित्रशब्दे।१३। न शूद्रपतितयोः समीपे ।१४। न देवतायतनश्मशानचतुष्पथरथ्यासु।१५। नोदकान्तः।१६। न पीठोपहितपादः।१७। न हस्त्यश्वोष्ट्रनौगोयानेषु।१८। न वान्तः।१९। न विरिक्तः ।२०। नाजीर्णे।२१। न पश्वनखान्तरागमने।२२। न राजश्रोत्रियगोब्राह्मणव्यसने।२३। नोपाकर्मणि ।२४। नोत्सर्गे।२५। न सामध्वनावृग्यजुषी।२६। नापररात्रमधीत्य शयीत।२७। अभियुक्तोऽप्यनध्यायेष्वध्ययनं परिहरेत्।२८। यस्मादनध्यायाधीतं नेहामुत्र फलदम्।२९। तदध्ययनेनायुषः क्षयो गुरुशिष्ययोश्च।३०। तस्मादनध्यायवर्जं गुरुणा ब्रह्मलोकका-

12 °निर्ह्रादे C... 29 नेह नामुत्र C...

8. अकाले वर्षाकालादन्यत्र ... त्रिरात्रमनध्यायः। 9. N. quotes M. IV. 105. 18. हस्त्यश्वारूढस्य यानगतस्य ... पादियानस्थस्य चानध्यायः।... 19. वान्तः कृतवमनः नाधीयीताहोरात्रम्। 20. ... नाधीयीताहोरात्रम्। 21. अजीर्णे यावदन्नसंपाकं नाधीयीत। 22... अहोरात्रमनध्यायः तत्र विशेषः।... 23. श्रोत्रिय ... यावदुपशमनमनध्यायः ... 24. उपाकर्मानन्तरं त्र्यहमनध्यायः।... 25. उत्सर्जनेऽपि त्र्यहम्।... 27. तत्राधीत्य न शयीत किंतु यावत्सूर्योदयं जागृयात्।... 28. अभियुक्तोऽन्येन एवंऽपि...

मेन विद्या सच्छिष्यक्षेत्रेषु वप्तव्या । ३१ । शिष्येण ब्रह्मारम्भावसानयोर्गुरोः पादोपसंग्रहणं कार्यम् । ३२ । प्रणवश्च व्याहर्तव्यः । ३३ । तत्र च यदृचोऽधीते तेनास्याज्येन पितृणां तृप्तिर्भवति । ३४ । यद्यजूंषि तेन मधुना । ३५ । यत्सामानि तेन पयसा । ३६ । यदाथर्वणं तेन मांसेन । ३७ । यत्पुराणेतिहासवेदाङ्गधर्मशास्त्राण्यधीते तेनास्यान्नेन । ३८ । यश्च विद्यामासाद्यास्मिंल्लोके तया जीवेन्न सा तस्य परलोके फलप्रदा भवेत् । ३९ । यश्च विद्यया यशः परेषां हन्ति । ४० । अननुज्ञातश्चान्यस्मादधीयानान्न विद्यामाददीत । ४१ । तदादानमस्य ब्रह्मस्तेयं नरकाय भवति । ४२ ।

लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा ।
आददीत यतो ज्ञानं न तं द्रुह्येत्कदाचन ॥ ४३ ॥

उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गरीयान्ब्रह्मदः पिता ।
ब्रह्मजन्म हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ ४४ ॥

37. यद्वा॰ C. v. 41. अनुज्ञात॰ C. 42. ब्रह्मणः स्तेयं C.

40. यस्य विद्यया वादजल्पाभ्यां परेषां यशः पराजयेन नाशयति तस्यापि परत्राफलैव विद्या ॥ 41. गुर्वनुज्ञामन्तरेणान्यार्थमधीयानादपि गुरोर्विद्यां नाददीत। आहूतश्चाप्यधीयीतेति स्मरणात् (Y. I, 27)॥ 43. लौकिकं काव्यालंकारादिविषयं वैदिकं साङ्गवेदविषयम्।...

कामान्माता पिता चैनं यदुत्पादयतो मिथः ।
संभूतिं तस्य तां विद्याद्यद्योनाविह जायते ॥ ४५ ॥
आचार्यस्त्वस्य यां जातिं विधिवद्वेदपारगः ।
उत्पादयति सावित्र्या सा सत्या साजरामरा ॥ ४६ ॥

य आवृणोत्यवितथेन कर्णा-
वदुःखं कुर्वन्नमृतं संप्रयच्छन् ।
तं वै मन्येत्पितरं मातरं च
तस्मै न द्रुह्येत्कृतमस्य जानन् ॥ ४७ ॥ ३० ॥

त्रयः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति । १ । पिता माता आचार्यश्च । २ । तेषां नित्यमेव शुश्रूषुणा भवितव्यम् । ३ । यत्ते ब्रूयुस्तत्कुर्यात् । ४ । तेषां प्रियहितमाचरेत् । ५ । न तैरननुज्ञातः किंचिदपि कुर्यात् । ६ ।

एत एव त्रयो वेदा एत एव त्रयः सुराः ।
एत एव त्रयो लोका एत एव त्रयोऽग्नयः ॥ ७ ॥

XXXI, 7 एत ए० त्र० सुराः om. V. See M. II, 230.

46. वेदपारगोऽखिलवेदविदाचार्य... 47. वेदाध्यापनेन कर्णावमृतभाक्-कमन्दुःखमित्यारोहयन्नाम अदुःखं कुर्वन्न तु अमृतं मोक्षं महावाक्या-ध्यापनार्थप्रतिपादनद्वारा संप्रयच्छन्... तस्य कृतमुपकारं वेदाध्यापनलक्षणं जानन्... XXXI, 7... त्रयः सुरा ब्रह्मविष्णुशिवाः पूज्यत्वेन तुल्य-त्वात्... त्रयो लोका नरसुरब्रह्मलोकाः ।...

पिता गार्हपत्योऽग्निर्दक्षिणाग्निर्माता गुरुराहवनीयः॥८॥
सर्वे तस्यादृता धर्मा यस्यैते त्रय आदृताः ।
अनादृतास्तु यस्यैते सर्वास्तस्याफलाः क्रियाः ॥ ९ ॥
इमं लोकं मातृभक्त्या पितृभक्त्या तु मध्यमम् ।
गुरुशुश्रूषया त्वेव ब्रह्मलोकं समश्नुते ॥ १० ॥ ३१ ॥

राजर्त्विक्श्रोत्रियाधर्मप्रतिषेध्युपाध्यायपितृव्यमातामहमातुलश्वशुरज्येष्ठभ्रातृसंबन्धिनश्चाचार्यवत् ॥ १ ॥ पत्न्य एतेषां सवर्णाः । २ । मातृष्वसा पितृष्वसा ज्येष्ठा स्वसा च । ३ । श्वशुरपितृव्यमातुलर्त्विजां कनीयसां प्रत्युत्थानमेवाभिवादनम् । ४ । हीनवर्णानां गुरुपत्नीनां दूरादभिवादनं न पादोपसंस्पर्शनम् । ५ । गुरुपत्नीनां गात्रोत्सादनाञ्जनकेशसंयमनपादप्रक्षालनादीनि न कु-

XXXII. 6. ०प्रक्षालनं न कुर्यात् । C. v.

10. मध्यमं देवलोकम् । XXXII. 1...अधर्मप्रतिषेधी निषिद्धकर्मणो निवर्तकः । २. संबन्धिनौ पुत्रदुहितृश्वशुरौ ... 5. हीनवर्णा क्षत्रियवैश्ये बहुवचनात्सवर्णावमिकादयः न शूद्रापत्नी त्वविशेषणात्तासां दूरादेवाभिवादनं कार्यम् न पादावुपस्पृश्य । प्रत्युत्थानं त्वनुवर्तत ।... 6...गात्राणामुत्सादनमुद्वर्तनमभ्यञ्जनं च । अञ्जनं नेत्रयोः कज्जलादिना ।... आदिपदात्स्नापनादिग्रहणम् । नोच्छिष्टाशनस्नापन० इति गौतमीयात् । (Gaut. II, 32) ।० गुरुपत्नीनामिति शेषः ॥

यात् । ६ । असंस्तुतापि परपत्नी भगिनीति वाच्या पुत्रीति मातेति वा । ७ । न च गुरूणां त्वमिति ब्रूयात् । ८ । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं प्रसाद्याश्नीयात् । ९ । न च गुरुणा सह विगृह्य कथाः कुर्यात् । १० । न चैवास्य परीवादम् । ११ । न चानभिमतम् । १२ ।

गुरुपत्नी तु युवतिर्नाभिवाद्येह पादयोः ।
पूर्णविंशतिवर्षेण गुणदोषौ विजानता ॥ १३ ॥
कामं तु गुरुपत्नीनां युवतीनां युवा भुवि ।
विधिवद्वन्दनं कुर्यादसावहमिति ब्रुवन् ॥ १४ ॥
विप्रोष्य पादग्रहणमन्वहं चाभिवादनम् ।
गुरुदारेषु कुर्वीत सतां धर्ममनुस्मरन् ॥ १५ ॥

10. कथा C. K. 11. नैव चास्य C. K. 14. अभिवादनकं कुर्याद० C. K. See M. II, 216.

7. असंस्तुता अपरिचिता ... परपत्नी न परदारादि भगिन्यादिशब्दैर्वाच्या । एवमिष्यतेऽस्याः [illegible] विकल्पः समानवयस्का भगिनीति न्यून वयस्का पुत्रीति अधिकवयस्का मातेति ... 9. तथा गुरूणामतिक्रमे त्वंकारादिवचने आहाररहितः सायं तं गुरुं प्रसाद्य पश्चात् समश्नीयात् । ... 10. गुरुणा सह विगृह्य विजिगीषया कथा जल्पवितण्डावादान् न कुर्यात् ... 12. गुरोरनभिमतं प्रतिकूलम् ... 14. युवा शिष्यो युवतीनां भुवि पादावनुपस्पृशन्नसावहमित्यभिवादयेऽहं भो अमुकशर्मेति स्वनामनिर्दिशन्विधिवद्[illegible] कामं [illegible] अभिवादनं कुर्यात् ॥

वित्तं बन्धुर्वयः कर्म विद्या भवति पञ्चमी ।
एतानि मानस्थानानि गरीयो यद्यदुत्तरम् ॥ १६ ॥
ब्राह्मणं दशवर्षं च शतवर्षं च भूमिपम् ।
पितापुत्रौ विजानीयाद्ब्राह्मणस्तु तयोः पिता ॥ १७ ॥
विप्राणां ज्ञानतो ज्यैष्ठ्यं क्षत्रियाणां तु वीर्यतः ।
वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मतः ॥ १८ ॥ ३२ ॥

अथ पुरुषस्य कामक्रोधलोभाख्यं रिपुत्रयं सुघोरं
भवति । १ । परिग्रहप्रसङ्गाद्विशेषेण गृहाश्रमिणः । २ ।
तेनायमाक्रान्तोऽतिपातकमहापातकानुपातकोपपातकेषु
प्रवर्तते । ३ । जातिभ्रंशकरेषु संकरीकरणेष्वपात्रीकर-
णेषु च । ४ । मलावहेषु प्रकीर्णकेषु च । ५ ।
त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

मातृगमनं दुहितृगमनं स्नुषागमनमित्यतिपातका-
नि । १ ।

18. जन्मनः CP. XXXIII, 2. गृहाश्रमिणाम Vk.

16... बन्धुरभिजनः ।... कर्म श्रौतस्मार्तादि ।... XXXIII, 2. परिग्रहो गृहदारादिस्वीकारः ।... 4... असंकरं ब्राह्मणादिवर्णमपि संकरं संकरसमानधर्माणं कुर्वन्तीति संकरीकरणानि । पात्रं प्रतिग्रहाद्यर्ह-मप्यपात्रं प्रतिग्रहाद्यनर्हं कुर्वन्तीत्यपात्रीकरणानि ॥

अतिपातकिनस्त्वेते प्रविशेयुर्हुताशनम्।
न ह्यन्या निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कथं च न ॥२॥३४॥

ब्रह्महत्या सुरापानं ब्राह्मणसुवर्णहरणं गुरुदारगमनमिति महापातकानि ।१। तत्संयोगश्च ।२। संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् ।३। एकयानभोजनासनशयनैः ।४। यौनस्रौवमौखैः संबन्धैस्तु सद्य एव ।५।

अश्वमेधेन शुद्ध्येयुर्महापातकिनस्त्विमे।
पृथिव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरणेन च ॥ ६ ॥ ३५ ॥

यागस्थस्य क्षत्रियस्य वैश्यस्य च रजस्वलायाश्चान्तर्वत्न्याश्चात्रिगोत्रायाश्चाविज्ञातस्य गर्भस्य शरणागतस्य च घातनं ब्रह्महत्यासमानि ।१। कूटसाक्ष्यं सुहृ-

XXXV, 5. यौनस्रौवमुखैः संबन्धम् V. | N. यौनस्रौवमौखसंबन्धात्म° C. ; यौनमौखस्रौवसंबन्धात्म° V. मौख seems the *lectio difficilior* and corresponds to यौनस्रौव. See also the Pet. Dict. 6. वा for च C., Ap. XXXVI, 1. अविज्ञातगर्भस्य V.

XXXV, 5... स्रुवभाण्डैः सं वा स च पतितस्य पतितेन सह वा याजनम्।... 6...चकारः साधनतासमुच्चयार्थः।... XXXVI, 1...अविज्ञातः स्त्रीपुंनपुंसकत्वेनानिर्णीतो यो गर्भस्तस्य हननम्।...

द्ध एतौ सुरापानसमौ । २ । ब्राह्मणस्य भूम्यपहरणं निक्षेपापहरणं सुवर्णस्तेयसमम् । ३ । पितृव्यमातामहमातुलश्वशुरनृपपत्न्यभिगमनं गुरुदारगमनसमम् । ४ । पितृष्वसृमातृष्वसृस्वसृगमनं च । ५ । श्रोत्रियर्त्विगुपाध्यायमित्रपत्न्यभिगमनं च । ६ । स्वसुः सख्याः सगोत्राया उत्तमवर्णायाः कुमार्या अन्त्यजाया रजस्वलायाः शरणागतायाः प्रव्रजिताया निक्षिप्तायाश्च । ७ ।

अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो यथा ।
अश्वमेधेन शुध्यन्ति तीर्थानुसरणेन च ॥ ८ ॥ ३६ ॥

अनृतवचनमुत्कर्षे । १ । राजगामि पैशुन्यम् । २ । गुरोश्चालीकनिर्बन्धः । ३ । वेदनिन्दा । ४ । अधीतस्य

XXXVI, 8. वा for च V. C. v. XXXVII, 2. C. v. ins. च before पैशुन्यम् ।

3. ब्राह्मणस्येति षष्ठ्यन्तस्य पृथक्करणं त्रितयेनापि संबन्धार्थम् । तेन ब्राह्मणस्वामिकाया भूमेर्ब्राह्मणस्वामिकस्य सुवर्णातिरिक्तनिक्षेपस्य च हरणं ब्राह्मणस्वामिकसुवर्णस्तेयसमम् ।... 7. सख्याः पृथङ्निर्देशः स्वसख्या अपि प्रायश्चित्तार्थः ।... कुमारी अनूढा अनुपभुक्ता च ब्राह्मणकन्या । अन्त्यजा रजकादिः ।... शरणागता त्राणार्थिनी । प्रव्रजिता संन्यस्ता । निक्षिप्ता रक्षार्थं समर्पिता ।... XXXVII, 1. उत्कर्षनिमित्तं मिथ्यावचनं मयेदं विहितं मयेदं ज्ञापितमित्यादि... 2. राजन्यविदितान्यदोषख्यापनम् । यत्तु राजन्यविद्यमानपरकीयमहादोषवचनं तद्ब्रह्महत्यासमम् । 3. गुरोरर्जनकस्यालीको मिथ्या निर्बन्धो दोषारोपणम् । त्वयेदं गृहकार्यं नाश्रितमिति ।

च त्यागः । ५ । अग्निपितृमातृसुतदाराणां च । ६ । अभोज्यान्नाभक्ष्यभक्षणम् । ७ । परस्वापहरणम् । ८ । परदाराभिगमनम् । ९ । अयाज्ययाजनम् । १० । विकर्मजीवनम् । ११ । असत्प्रतिग्रहश्च । १२ । क्षत्रविट्शूद्रगोवधः । १३ । अविक्रेयविक्रयः । १४ । परिवित्तितानुजेन ज्येष्ठस्य । १५ । परिवेदनम् । १६ । तस्य च कन्यादानम् । १७ । याजनं च । १८ । व्रात्यता । १९ । भृतकाध्यापनम् । २० । भृताच्चाध्ययनादानम् । २१ । सर्वाकरेष्वधीकारः । २२ । महायन्त्रप्रवर्त्तनम् । २३ । द्रुमगुल्मवल्लीलतौषधीनां हिंसा । २४ । स्त्रिया

11. विकर्मणा जीवनं च C[1]; वि० जीवनस्य C[2]. 24, 25. द्रुम० हिंसया जीवनम् । v. 25. स्त्रीजीवनम् C[1,2].

8. सुवर्णतत्समव्यतिरिक्तस्य परस्वस्य धान्यकुप्यादेरपहरणम् ।... 10. अयाज्या जातिकर्मदुष्टाः शूद्रव्रात्यादयस्तेषां याजनं पतितयाजनस्य महापातकत्वात् ॥ 11. विपरिवृत्तं कर्म विकर्म यथा ब्राह्मणस्य क्षत्त्रियवैश्यवृत्ती तदुपजीवनम् ।... 14. अविक्रेयं लाक्षालवणादि... 17. तस्य परिवेत्तुस्तत्कारात्परिवित्तेश्च... 19. यथाकालमनुपनयनम् ।... 20... यद्यप्युपाध्यायलक्षणेऽस्यानुज्ञा गम्यते तथाप्यापद्विषयासौ मन्तव्या । ...अनापदि भृतकाध्यापनमुपपातकमिति न विरोधः ।... 22. सर्वे च आकराः सुवर्णरजताद्युत्पत्तिस्थानानि तेषां राजादेशेनाधिकारः । सर्वं प्रब्दात्कृत्रिमाणां वस्त्राद्युत्पत्तिस्थानानामपि ग्रहणम् ।... 23. एकप्रयोगेनानेकहिंसाकरं नाल्यादिमहायन्त्रं तस्य प्रवर्तनं निर्माणम् । 24... लताः दीर्घयायिन्यो द्राक्षादयः ।... हिंसा छेदः इन्धनाद्युद्देशेन...

जीवनम् । २५ । अभिचारबलकर्मसु च प्रवृत्तिः । २६ । आत्मार्थे क्रियारम्भः । २७ । अनाहिताग्निता । २८ । देवर्षिपितृऋणानामनपक्रिया । २९ । असच्छास्त्राभिगमनम् । ३० । नास्तिकता । ३१ । कुशीलवता । ३२ । मद्यपस्त्रीनिषेवणम् । ३३ । इत्युपपातकानि । ३४ ।

उपपातकिनस्त्वेते कुर्युश्चान्द्रायणं नराः ।
पराकं च तथा कुर्युर्यजेयुर्गोसवेन च ॥ ३५ ॥ ३७ ॥

ब्राह्मणस्य रुजस्करणम् । १ । अघ्रेयमद्ययोर्घ्रातिः । २ । जैह्म्यम् । ३ । पशुषु मैथुनाचरणम् । ४ । पुंसि च । ५ । इति जातिभ्रंशकराणि । ६ ।

जातिभ्रंशकरं कर्म कृत्वान्यतममिच्छया ।
कुर्यात्सांतपनं कृच्छ्रं प्रांजापत्यमनिच्छया ॥ ७ ॥ ३८ ॥

---

29 T. om. V[1-4]. अनपाक्रिया C[1,2]v; अनपक्रिया N. 35. गोसवेन च V[1-4] N. XXXVIII. v makes one Sûtra of 1–6.

26. परमरणाय जपहोमाद्यभिचारः। अनिर्षिद्धस्यापि परानभिमतस्य बलावष्टम्भेन करणं बलकर्म।... 27. अत्र क्रियासामान्येऽपि पचनक्रिया गृह्यते। अघं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्यात्मकारणादिति स्मरणात् (below, LXVII, 43)।...30. असतां वेदबाह्यादीनां शास्त्रेष्वभिगमनमायासः। 35... चशब्दो धिक्कल्पार्थः... XXXVIII. 2. अघ्रेयं विगमत्रादि... 5...चकारात्स्त्रियामप्ययोनौ गमनम्। ...इति योगिस्मरणात् (Y. II, 293).

ग्राम्यारण्यानां पशूनां हिंसा संकरीकरणम्। १।
संकरीकरणं कृत्वा मासमश्नीत यावकम्।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रमथवा प्रायश्चित्तं तु कारयेत्॥ २॥ ३९॥

निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं कुसीदजीवनमसत्यभाषणं शूद्रसेवनमित्यपाचीकरणम्। १।
अपाचीकरणं कृत्वा तप्तकृच्छ्रेण शुध्यति।
शीतकृच्छ्रेण वा भूयो महासांतपनेन वा॥ २॥ ४०॥

पक्षिणां जलचराणां जलजानां च घातनम्। १।

XL. 2. भूमि v.

XXXIX, 1. ग्राम्या अव्यादयः। आरण्या महिषादयः।... तत्र गोमनुष्यवधस्योपपातकादिपरिहारात्तदितरहिंसा संकरीकरणम्। ...2. इच्छानिच्छेऽनुवर्तेते। तत्रेच्छया संकरीकरणं कृत्वा... यावकम्... अश्नीयात्। अनिच्छया तत्करणे कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्यात्। स्वस्यासामर्थ्ये ब्राह्मणद्वारापि कारयितुं णिच्प्रयोगः।... XL, 1. निन्दितेभ्यो म्लेच्छादिभ्यो विनापि प्रतिग्रहं वृद्ध्यादिरूपेण धनादानम्। वाणिज्यमनिषिद्धस्यापि वस्तुनः क्रयविक्रयौ। कुसीदमनिषिद्धयापि वृद्ध्या जीवनम्। असत्यभाषणं साक्ष्यमन्तरेणापि। शूद्रसेवनं प्रेष्यत्वं विनाप्याश्रयकरणं त्रैवर्णिकानाम्। इत्येवंप्रकारमपाचीकरणमसत्प्रतिग्रहनिषिद्धविक्रयनिषिद्धसाक्ष्यानृतशूद्रप्रेष्यत्वानामुपपातकत्वात्।... 2. इच्छया अपाचीकरणं कृत्वा वक्ष्यमाणेन तप्तकृच्छ्रेण शुध्यति। अनिच्छया तत्करणे तु शीतकृच्छ्रेण। भूयोऽभ्यासेन तत्करणे महासांतपनेन शुध्यति।... XLI, 1. ५ जलचरा ये जलं प्रविश्य मत्स्यादीन्गृह्णन्ति ते उदादयो (उद्रा० ?) जीवविशेषाः। जलजा मत्स्यादयः। तेषां घातनम्॥

कृमिकीटानां च । २ । मद्यानुगतभोजनम् । ३ । इति मलावहानि । ४ ।

मलिनीकरणीयेषु तप्तकृच्छ्रं विशोधनम् ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रमथवा प्रायश्चित्तं विशोधनम् ॥ ५ ॥ ४१ ॥

यदनुक्तं तत्प्रकीर्णकम् । १ ।

प्रकीर्णपातके ज्ञात्वा गुरुत्वमथ लाघवम् ।
प्रायश्चित्तं बुधः कुर्याद्ब्राह्मणानुमतः सदा ॥ २ ॥ ४२ ॥

अथ नरकाः । १ । तामिस्रम् । २ । अन्धतामिस्रम् । ३ । रौरवम् । ४ । महारौरवम् । ५ । कालसूत्रम् । ६ । महानरकम् । ७ । संजीवनम् । ८ । अवीचिः । ९ । तापनम् । १० । संप्रतापनम् । ११ । संघातकम् । १२ । काकोलम् । १३ । कुड्मलम् । १४ । पूतिमृत्तिकम् । १५ ।

XLII, 2. ०मतो यथा ॥ V[1-4]. XLIII, 10. तपनम् । V[1-4]. See 11; Y. III, 224; and the C. 13. काकोलः । V[1-4]. See the P. Dict. 14. कुड्मलं । V[1-3]; कुण्डलं । कुट्टानं । C[1,2]; कटालं v. See M. IV, 89; Y. III, 232; and the C.

3. मद्येन पूर्वोक्तेन द्वादशविधेनानुगतं सदृशं मदजनकतया जातीफलादि तद्भक्षणम् । यद्वा मुखस्य सुराया अनु पश्चाद्गतमुत्पन्नं भङ्गादि तद्भक्षणम् ।... 5. कामकृतेषु मलिनीकरणीयेषु तप्तकृच्छ्रेण ... अकामतः पुनस्तत्करणे कृच्छ्रेण (कृच्छ्रातिकृच्छ्रेण) ... विशुद्धिः ॥ XLIII, 10. अग्निसंनिकर्षेण तापानुभवः ॥ 14. गोण्यादिषु प्रक्षिप्य तन्मुखबन्धनम् ॥ 17. पटपाकः ॥

लोहशङ्कुः । १६ । ऋचीषम् । १७ । विषमपन्थानम् । १८ । कण्टकशाल्मलिः । १९ । दीपनदी । २० । असिपत्त्रवनम् । २१ । लोहचारकमिति । २२ । एतेष्वकृतप्रायश्चित्ता अतिपातकिनः पर्यायेण कल्पं पच्यन्ते । २३ । महापातकिनो मन्वन्तरम् । २४ । अनुपातकिनश्च । २५ । उपपातकिनश्चतुर्युगम् । २६ । कृतसंकरीकरणाश्च संवत्सरसहस्रम् । २७ । कृतजातिभ्रंशकरणाश्च । २८ । कृतापात्रीकरणाश्च । २९ । कृतमलिनीकरणाश्च । ३० । प्रकीर्णकपातकिनश्च बह्वन्वर्षपूगान् । ३१ ।

कृतपातकिनः पापाः प्राणत्यागादनन्तरम् ।
याम्यं पन्थानमासाद्य दुःखमश्नन्ति दारुणम् ॥ ३२ ॥
यमस्य पुरुषैर्घोरैः कृष्यमाणा यतस्ततः ।
सुकष्टेनानुकारेण नीयमानाश्च ते यथा ॥ ३३ ॥

17. ऋबीसं । V^{1-4}v ; ऋचीमं । $C^{1,2}$. See the C. 25 om. $C^{1,2}$v. 26. चातुर्युगम् । V^{1-4} $C^{1,2}$v ; चतुर्युगं N. 31. ०युगान् $C^{1,2}$v. 32. सर्वे for पापाः $C^{1,2}$v.

23... पर्यायेण पच्यन्ते यातनामनुभवन्ति ॥ 31. बह्वन्वीन् । वर्षपूगान्वर्षसङ्घातानि ।... 32. कृतानि नवविधानि पातकानि यैस्ते । अकृतप्रायश्चित्ता अत एव पापाः पापाक्रान्ताः ... 33. भयानकैर्यमदूतैः समविषमेषु देशेषु कृष्यमाणाः कष्टानुकारिणा करविक्षेपेण नरकं नीयमानास्ते यथा दुःखमनुभवन्ति एवं नरकोपभोगानन्तरमपि तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि चेत्यध्यायान्तेनान्वयः ॥

श्वभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककङ्कबकादिभिः ।
अग्नितुण्डैर्भक्ष्यमाणा भुजङ्गैर्वृश्चिकैस्तथा ॥ ३४ ॥
अग्निना दह्यमानाश्च तुद्यमानाश्च कण्टकैः ।
क्रकचैः पाट्यमानाश्च पीड्यमानाश्च तृष्णया ॥ ३५ ॥
क्षुधया व्यथमानाश्च घोरैर्व्याघ्रगणैस्तथा ।
पूयशोणितगन्धेन मूर्छमानाः पदे पदे ॥ ३६ ॥
परान्नपानं लिप्सन्तस्ताड्यमानाश्च किंकरैः ।
काककङ्कबकादीनां भीमानां सदृशाननैः ॥ ३७ ॥
क्वचित्क्वाथ्यन्ते तैलेन ताड्यन्ते मुसलैः क्वचित् ।
आयसीषु च वध्यन्ते शिलासु च तथा क्वचित् ॥ ३८ ॥
क्वचिद्वान्तमथाश्नन्ति क्वचित्पूयमसृक्क्वचित् ।
क्वचिद्विष्ठां क्वचिन्मांसं पूयगन्धि सुदारुणम् ॥ ३९ ॥
अन्धकारेषु तिष्ठन्ति दारुणेषु तथा क्वचित् ।
कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्च वह्नितुण्डैश्च दारुणैः ॥ ४० ॥
क्वचिच्छीतेन बाध्यन्ते क्वचिच्चामेध्यमध्यगाः ।
परस्परमथाश्नन्ति क्वचित्प्रेताः सुदारुणाः ॥ ४१ ॥

38. विध्यन्ते C[1,2]; पच्यन्ते v. 41. ॰मध्यमाः । V[1].

34... अग्निमुखाड्(?) येषां ते भल्लूकादयः शेषं प्रसिद्धम् ॥ 37... काकाद्याननत्वं किंकरविशेषणम् ॥ 38...वध्यन्ते पिष्यन्ते आयसीषु लोहस्थलीषु (॰स्थालीषु ?) शिलासु च ।... 41. अमेध्यं विष्ठादि । परस्परं प्रेताः प्रेतानश्नन्ति सुदारुणा बभुक्षातिशयेन ॥

क्वचिद्भूतेन ताद्यन्ते लम्बमानास्तथा क्वचित् ।
क्वचित्क्षिप्यन्ति बाणौघैरुत्कृत्यन्ते तथा क्वचित् ॥ ४२ ॥
कण्टेषु दत्तपादाश्च भुजङ्गाभोगवेष्टिताः ।
पीड्यमानास्तथा यन्त्रैः कृष्यमाणाश्च जानुभिः ॥ ४३ ॥
भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः सूचीकण्ठाः सुदारुणाः ।
कूटागारप्रमाणैश्च शरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ ४४ ॥
एवं पातकिनः पापमनुभूय सुदुःखिताः ।
तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥ ४५ ॥ ४३ ॥

अथ पापात्मनां नरकेष्वनुभूतदुःखानां तिर्यग्योनयो भवन्ति । १ । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावरयोनयः । २ । महापातकिनां च कृमियोनयः । ३ ।

---

43. कण्ठेषु V¹⁻⁴ C¹,²v N. in V⁴. 44. सुदारुणाः all. No comment. Cf. 39, 40, 41.

42. भूतेन पूर्ववृत्तेन लम्बमाना वृक्षादौ बन्धनेन । क्षिप्यन्तीति पदव्यत्ययः ॥ 43. कण्टाः कण्टकास्तेषु । भुजङ्गाभोगाः सर्पशरीराणि । यन्त्रैस्तिलेक्षुनिष्पीडनयन्त्रैः पीड्यमानाः । कण्टकाक्रान्तपादत्वेन गमनाशक्तया जानुभिः कृष्यमाणाः ॥ 44. भग्नं पृष्ठं पृष्ठभागः शिरो मस्तकं ग्रीवा शिरोधिर्येषां... सूचीस्थौल्यप्रमाणः कण्ठनालो येषाम् । कूटाख्यमगारं गृहविशेषस्तत्प्रयोजनं । यातनाक्षमैरिति यातनासु दुःखानुभवेष्वतिस्थूलान्येव शरीराणि क्षमन्ते न सूक्ष्माणि स्वल्पदुःखेनैव तेषां क्षिप्रं नाशात् ॥ 45. पातकिनो नरकं नीयमाना यथा दुःखान्यनुभवन्त्येवमेव नरकेषु पापफलमनुभूय पापशेषेण... दुःखानि प्रपद्यन्ते ॥ XLIV, 3... कृमि गुल्मलतादिका... योनयः...

अनुपातकिनां पक्षियोनयः।४। उपपातकिनां जलज-
योनयः।५। कृतजातिभ्रंशकराणां जलचरयोनयः।६।
कृतसंकरीकरणकर्मणां मृगयोनयः।७। कृतापात्री-
करणकर्मणां पशुयोनयः।८। कृतमलिनीकरणकर्मणां
मनुष्येष्वस्पृश्ययोनयः।९। प्रकीर्णेषु प्रकीर्णा हिंस्राः
क्रव्यादा भवन्ति।१०। अभोज्यान्नाभक्ष्याशी कृमिः
।११। स्तेनः श्येनः।१२। प्रकृष्टवर्त्मापहारी बिलेशयः
।१३। आखुर्धान्यहारी।१४। हंसः कांस्यापहारी।१५।
जलं हृत्वाभिप्लवः।१६। मधु दंशः।१७। पयः
काकः।१८। रसं श्वा।१९। घृतं नकुलः।२०। मांसं
गृध्रः।२१। वसां मद्गुः।२२। तैलं तैलपायिकः।२३।
लवणं चीविवाक्।२४। दधि बलाका।२५। कौशेयं
हृत्वा भवति तित्तिरिः।२६। क्षौमं दर्दुरः।२७।

XLIV, 4 om. C[1,2]v. 24 T. om. V[1,3]. वीचिवाकः। V[2]; वीचिवाक् C[1,2]; चारिक् v. See the C. and M. XII, 63.

9. मनुष्येष्वस्पृश्याश्चाण्डालादयस्तद्योनयः॥ 10... व्याघ्राद्यो भवन्ति॥ 12. सुवर्णातिरिक्तद्रव्यापहारी... 13. प्रकृष्टस्य महतो वर्त्मनोऽपहारी भूमिग्रहणेन संकोचको बिलेशयः सर्पादिः॥ 16... अभिप्लवो जल-कुक्कुटः॥ 19. रसमिक्ष्वादिः... 23... तैलपायिकः परोष्णीनामकः पक्षिविशेषः (? मक्षिकाविशेषः V[1,2,3]: for मक्षिका?)॥ 24... चीव्यनुकारिणी (वीच्य॰ V[1,2,3]) वाग्यस्य स चीर्याख्यो मक्षिकाविशेषः॥ 25. बलाका बिसकण्ठकः॥

कार्पासतान्तवं क्रौञ्चः ।२८। गोधा गाम् । २९ । वाल्गुदो गुडम् । ३० । छुच्छुन्दरिर्गन्धान् । ३१ । पत्रशाकं बर्ही ।३२। कृतान्नं सेधा ।३३। अकृतान्नं शल्यकः । ३४। अग्निं बकः । ३५ । गृहकार्युपस्करम् । ३६ । रक्तवासांसि जीवजीवकः ।३७। गजं कूर्मः ।३८। अश्वं व्याघ्रः ।३९। फलं पुष्पं वा मर्कटः । ४० । ऋक्षः स्त्रियम् । ४१ । यानमुष्ट्रः । ४२ । पशून्खरः । ४३ ।

यद्वा तद्वा परद्रव्यमपहृत्य बलान्नरः ।
अवश्यं याति तिर्यक्त्वं जग्ध्वा चैवाहुतं हविः ॥ ४४ ॥
स्त्रियोऽप्येतेन कल्पेन हृत्वा दोषमवाप्नुयुः ।
एतेषामेव जन्तूनां भार्यात्वमुपयान्ति ताः ॥ ४५ ॥ ४४ ॥

अथ नरकाभिभूतदुःखानां तिर्यक्त्वमुत्तीर्णानां मनुष्येषु लक्षणानि भवन्ति । १ । कुष्ठ्यतिपातकी । २ ।

---

30. वान्तुदो C[1,2]. 33. श्वावित् । C[1,2]v. 37. जविञ्जविकः । C[1,2]. 43. पशूञ्जजः । प्रेतः पारजायी । C[1,2]; पशूनजः । v. This is probably a correction. See Sûtra 21 and M. XII, 67. XLV, 1. नरकान्नभूत० V[1–4]. See the C.

30... वाल्गुदो वल्गुलः वान्तरपक्षिविशेषः ।... 33. सेधा श्वावित् ॥ 36... गृहकारी चरटाख्यः कीटविशेषः ॥ 37... जीवजीवकश्चकोरः ॥ XLV, 1. नरकेषु तामिस्रादिष्वभिभूतः सर्वेषु भूतान्युत्पन्नानि दुःखानि येषाम्...मनुष्यजन्मसु वक्ष्यमाणानि क्षयादीनि लक्षणानि तत्पापसूचकानि भवन्ति ।... 4 ..श्यावाः स्वभावकृष्णा दशना यस्य तादृक्...

ब्रह्महा यक्ष्मी । ३ । सुरापः श्यावदन्तकः । ४ । सुवर्णहारी कुनखी । ५ । गुरुतल्पगो दुश्चर्मा । ६ । पूतिनासः पिशुनः । ७ । पूतिवक्त्रः सूचकः । ८ । धान्यचौरोऽङ्गहीनः । ९ । मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । १० । अन्नापहारकस्त्वामयावी । ११ । वागपहारको मूकः । १२ । वस्त्रापहारकः श्वित्री । १३ । अश्वापहारकः पङ्गुः । १४ । देवब्राह्मणाक्रोशको मूकः । १५ । लोलजिह्वो गरदः । १६ । उन्मत्तोऽग्निदः । १७ । गुरोः प्रतिकूलोऽपस्मारी । १८ । गोघ्नस्त्वन्धः । १९ । दीपापहारकश्च । २० । काणश्च दीपनिर्वापकः । २१ । त्रपुचामरसीसकविक्रयी रजकः । २२ । एकशफविक्रयी मृगव्याधः । २३ । कुण्डाशी भगास्यः । २४ । घाण्टिकः स्तेनः । २५ । वार्धुषिको भ्रामरी । २६ । मृष्टाश्यैकाकी वातगुल्मी । २७ । समय-

---

27. मिष्टाश्यैकाकी C[1,2] ; मृष्टाश्यैको v.

5. ब्राह्मणस्वामिकसुवर्णापहारी... 6... दुश्चर्मा त्वग्दोषी भवति ।... 10. धान्येष्वेवोत्कृष्टमपहृत्य तत्परिमाणपूरणायावकृष्टं तन्मध्ये प्रक्षिपति स मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः षडङ्गुल्यादिः ।..., 12. अननुज्ञाताध्यायी पुस्तकापहारी संदेशाप्रवक्ता वा..., 15... देवद्विजयोर्गालिप्रदाता मूकः ॥ 18. पितृप्रतिकूलकार्यपस्मारी ॥ 22... रजको वस्त्ररागकरः प्रतिलोमजः ॥ 23. एकशफा कम्बादयः... 24. कुण्डस्यान्नं कुण्डपरिमितं वाश्नातीति कुण्डाशी भगवदास्यं यस्येति मैथुनाय मुखसमर्पकः ॥ 25. सुवर्णातिरिक्तद्रव्यस्तेनो घण्टिको वैतालिकः ॥ 27. एकाकी मृष्टाशनो वातगुल्मवान् ॥ 28. संविद्व्यतिक्रमकारी खल्वाटः शिरःखल्लिकावान् ॥

भेत्ता खल्वाटः । २८ । स्त्रीपद्यवकीर्णी । २९ । परवृत्तिघ्नो दरिद्रः । ३० । परपीडाकरो दीर्घरोगी । ३१ ।

एवं कर्मविशेषेण जायन्ते लक्षणान्विताः ।
रोगान्वितास्तथान्धाश्च कुब्जखञ्जैकलोचनाः ॥ ३२ ॥
वामना बधिरा मूका दुर्बलाश्च तथापरे ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ३३ ॥ ४५ ॥

अथ कृच्छ्राणि भवन्ति । १ । त्र्यहं नाश्नीयात् । २ । प्रत्यहं च त्रिषवणं स्नानमाचरेत् । ३ । त्रिः प्रतिस्नानमप्सु मज्जनम् । ४ । मग्नस्त्रिरघमर्षणं जपेत् । ५ । दिवा स्थितस्तिष्ठेत् । ६ । रात्रावासीनः । ७ । कर्मणोऽन्ते पयस्विनीं दद्यात् । ८ । इत्यघमर्षणम् । ९ । त्र्यहं सायं त्र्यहं प्रातस्त्र्यहमयाचितमश्नीयादेष प्राजापत्यः । १० । त्र्यहमुष्णाः पिबेदपस्त्र्यहमुष्णं घृतं त्र्यहमुष्णं पयस्त्र्यहं च नाश्नीयादेष तप्तकृच्छ्रः । ११ । एष एव शीतैः शीतकृच्छ्रः । १२ । कृच्छ्रातिकृच्छ्रः पयसा दिवसैकविंशतिक्षपणम् । १३ । उदकसक्तूनां मासाभ्यवहारेणोदक-

29. अवकीर्णी क्षतव्रतः स्त्रीपदा उत्कटजङ्घचरणः ॥ 31. निष्कारणं परपीडाकरोऽसाध्यव्याधिमान् ॥ 33. तथापरे... षण्ढादयः । XLVI, 8. त्रिरात्रान्ते पयस्विनीं गां ब्राह्मणाय दद्यात् ॥ 10. सायं दिवाभोजनपरिहारेण नक्तकाले । प्रातः रात्रिभोजनपरिहारेण मध्याह्ने ।...दिवा रात्रौ वैकवारमयाचितं स्वीयं परकीयं वा, याचनव्यतिरेकेणोपस्थितम् ।... त्र्यहं नाश्नीयादित्यनुवर्तते तेनान्ते त्रिरात्रमुपवसतोऽयं प्राजापत्यः । त्र्यहम्...इति मनुस्मरणात् (XI, 212) ... 13. एकविंशतिरात्रं पयसा दुग्धेन वर्तनं कृच्छ्रातिकृच्छ्रः ।...

कृच्छ्रः ।१४। बिसाभ्यवहारेण मूलकृच्छ्रः ।१५। बिल्वाभ्यवहारेण श्रीफलकृच्छ्रः ।१६। पद्माक्षैर्वा ।१७। निराहारस्य द्वादशाहेन पराकः ।१८। गोमूत्रगोमयक्षीरदधिसर्पिःकुशोदकान्येकदिवसमश्नीयाद्द्वितीयमुपवसेदेतत्सांतपनम् ।१९। गोमूत्रादिभिः प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासांतपनम् ।२०। त्र्यहाभ्यस्तैश्चातिसांतपनम् ।२१। पिण्याकाचामतक्रोदकसक्तूनामुपवासान्तरितोऽभ्यवहारस्तुलापुरुषः ।२२। कुशपलाशोडुम्बरपद्मशङ्खपुष्पीवटब्रह्मसुवर्चलापत्त्रैः क्वथितस्याम्भसः प्रत्येकं पानेन पर्णकृच्छ्रः ।२३।

कृच्छ्राण्येतानि सर्वाणि कुर्वीत कृतवापनः ।
नित्यं त्रिषवणस्नायी अधःशायी जितेन्द्रियः ॥२४॥

XLVI, 18. द्वादशाहेनैव $C^{1,2}$; ०नैव v. 23. ०ब्राह्मीसुवर्चला० V^{1-4} N.; ०ब्रह्मसुवर्चलानां $C^{1,2}$; ब्रह्मसुर्चलां v. 24. कृतपावनः । $C^{1,2}$.

15. मृणालस्य मासं भोजनेन मूलकृच्छ्रः ।... 16. मासं बिल्वफलभक्षणेन श्रीफलकृच्छ्रः ।... 17. पद्मबीजैर्मासं भक्षितैर्वा श्रीफलकृच्छ्रः ।... 20. गोमूत्रादिभिः षड्भिर्गव्यैः प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासांतपनम् । षडहसाध्यं भवति ।... 21. तैरेव गोमूत्रादिभिः षड्भिः प्रत्येकं त्र्यहाभ्यस्तैरष्टादशाहिकमतिसांतपनं भवति ।... 22... दशाहिकस्तुलापुरुषः ।... 23... एषां सप्तानां पत्त्रैः क्वथितमम्भः सप्ताहं पीत्वा पर्णकृच्छ्रः ।...

स्त्रीशूद्रपतितानां च वर्जयेच्चाभिभाषणम् ।
पवित्राणि जपेन्नित्यं जुहुयाच्चैव शक्तितः ॥ २५ ॥ ४६ ॥

अथ चान्द्रायणम् । १ । ग्रासानयिकारानश्नीयात् ।
२ । तांश्चन्द्रकलाभिवृद्धौ वर्धयेद्धानौ ह्रासयेदमावा-
स्यायां नाश्नीयादेष चान्द्रायणो यवमध्यः । ३ । पिपी-
लिकामध्यो वा । ४ । यस्यामावास्या मध्ये भवति स
पिपीलिकामध्यः । ५ । यस्य पौर्णमासी स यवमध्यः ।
६ । अष्टौ ग्रासान्प्रतिदिवसं मासमश्नीयात्स यतिचा-
न्द्रायणः । ७ । सायं प्रातश्चतुरश्चतुरः स शिशुचान्द्रा-
यणः । ८ । यथाकथंचित्पष्ट्योनां त्रिशतीं मासेनाश्नी-
यात्स सामान्यचान्द्रायणः । ९ ।
व्रतमेतत्पुरा भूमि कृत्वा सप्तर्षयोऽमलाः ।
प्राप्तवन्तः परं स्थानं ब्रह्मा रुद्रस्तथैव च ॥ १० ॥ ४७ ॥

XLVII, 1 om. v. 3. ०वृद्धौ क्रमेण व० C[1,2] v. 9. षट्कानां C[1,2]; om. v. 10. प्राप्नुवन्तः C[1,2]. ०वरम् । C[1,2]; ऽखिलाः । v.

XLVII, 3... शुक्लपक्षे यथा चन्द्रकला वर्धन्ते तथैवैकापचयेन ग्रासान्वर्धयेत् । प्रतिपद्येका । द्वितीयस्यां द्वौ । तृतीयायां त्रय इत्यादि वृद्ध्या । पौर्णमास्यां पञ्चदश भवन्ति । ततः पुनश्चन्द्रकलाहानौ कृष्णपक्षे एकैकापचयेन ह्रासयेत् । प्रतिपदि चतुर्दश । द्वितीयस्यां त्रयोदश । तृतीयायां द्वादशेति हान्या । चतुर्दश्यामेका भवति । ततोऽमावास्यां नाश्नीयादुपवसेत् ।... 9. एतदुक्तविधिनेदं चान्द्रायणं पुरा कल्पान्तरे कृत्वा...

अथ कर्मभिरात्मकृतैर्गुरुमात्मानं मन्येतात्मार्थे प्रसृतियावकं श्रपयेत् । १ । न ततोऽग्नौ जुहुयात् । २ । न चात्र बलिकर्म । ३ । अशृतं श्रप्यमाणं शृतं चाभिमन्त्रयेत् । ४ । श्रप्यमाणे रक्षां कुर्यात् । ५ । ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनां ऋषिर्विप्राणां महिषो मृगाणां श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्निति दर्भान्बध्नाति । ६ । शृतं च तमश्नीयात्पात्रे निषिच्य । ७ । ये देवा मनोजाता मनोजुषः सुदक्षा दक्षपितरस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहेत्यात्मनि जुहुयात् । ८ । अथाचान्तो नाभिमा-

XLVIII, 5. कुर्यात् and the following section up to LI, 28 क्रव्याद॰ is wanting in v, two leaves having been lost.

XLVIII, 1... अत एव यावकोपक्रमे हारीतः । अयाज्ययाजनं कृत्वा प्राश्य मूत्रपुरीषके । अप्रतिग्राह्यमादाय याजयित्वा तु निन्दितानिति स्वकृतमेव कर्माभिहितवान् । कर्मभिरयाज्ययाजनादिभिर्गुरुमात्मानं मन्येत । स्वकृतशुभाशुभकर्मणः स्वान्तरात्मसाक्षितया तत्कृतात्मगौरवलाघवैः स्वप्रत्यक्षे तज्ज्ञानं च निमित्तमत्र दर्शितम् । यद्वा तुलापुरुषप्रत्यक्षोक्तप्रकारेण परात्मप्रतिकृतितोलने आत्मप्रतिकृतेर्गौरवं मन्येतेति व्याख्येयम् ।... 2... अग्नौ होमं वैश्वदेवं न कुर्यात् । न चासंस्कृतान्नभोजनदोषः ।... 4... वक्ष्यमन्त्रैर्वक्ष्यमाणैरभिमन्त्रयेत् ॥ 5... तत्र मन्त्रः ॥ 6. अनेन मन्त्रेण चरुस्थालीकण्ठे दर्भान्बध्नीयात् ।... 7.. शृतं च चरुं पात्रान्तरे निषिच्य तमश्नीयात् । तत्र मन्त्रः ॥ 8. अनेन मन्त्रेण चरुं प्राश्नीयात् । न मन्त्रान्तरेण ।... 9. चरुप्राशनोत्तरं यथोक्तमालभेत । तत्र मन्त्रः ॥

लभेत । ९ । स्नाताः पीता भवत यूयमापोऽस्माकमुदरे यवाः । ता अस्मभ्यमनमीवा अयक्ष्मा अनागसः सन्तु देवीरमृता ऋतावृध इति । १० । त्रिरात्रं मेधार्थी । ११ । षड्रात्रं पापकृत् । १२ । सप्तरात्रं पीत्वा महापातकिनामन्यतमं पुनाति । १३ । द्वादशरात्रेण पूर्वपुरुषकृतमपि पापं निर्दहति । १४ । मासं पीत्वा सर्वपापानि । १५ । गोनिर्हारमुक्तानां यवानामेकविंशतिरात्रं च । १६ ।

यवोऽसि धान्यराजोऽसि वारुणो मधुसंयुतः ।
निर्णोदः सर्वपापानां पवित्रमृषिभिः स्मृतम् ॥ १७ ॥
घृतमेव मधु यवा आपो वा अमृतं यवाः ।
सर्वं पुनीत मे पापं यन्मे किंचन दुष्कृतम् ॥ १८ ॥

10. पीता भवन्तो C[1,2]. ता अस्ममनमीवा, अयच्या (अपच्या V[2]) अनागसा सन्तु V[1-5]; ता अममनमीवा अपच्या अनागसा C[1,2]. ऋतावृद्ध V[1,2,4] C[1,2]. See Preface. 11. मेधावी । C[1,2]. 14. निर्हन्ति V[4]. 16. ॰निर्हार॰ C[1,2]. 17. घृतं V[4]; घृतं V[1-5]; स्मृतम् C[1,2] and Baudhâyana. 18. सर्वं all; सर्वं Baudh.

10. अनेन नाभिमालभेत । उक्तकर्मणो यथाधिकारं विनियोगमाह ॥ 11. मेधा धारणावती बुद्धिस्तदर्थी त्रिरात्रं प्राश्नीयात् ॥ 13. सप्तरात्रपानेन ब्रह्महादीनामेकं पुनाति ।... 14. द्वादशाहं पीत्वा पित्रादिकृतमपि पापं निर्दहति ।... 15... सर्वाणि महापापोपपापादीनि सर्वेषां स्वस्य पित्रादीनां च पापानि निर्दहति ।... 16. गोनिर्हारो गोमयं तेन सह मुक्ताः... सर्वपापानि निर्दहति ।.. 17. स्मृतमित्योपगमं ॥

वाचा कृतं कर्मकृतं मनसा दुर्विचिन्तितम् ।
अलक्ष्मीं कालकर्णीं च नाशयध्वं यवा मम ॥ १९ ॥
श्वसूकरावलीढं च उच्छिष्टोपहतं च यत् ।
मातापित्रोरशुश्रूषां तत्पुनीध्वं यवा मम ॥ २० ॥
गणान्नं गणिकान्नं च शूद्रान्नं श्राद्धसूतकम् ।
चौरस्यान्नं नवश्राद्धं पुनीध्वं च यवा मम ॥ २१ ॥
बालधूर्तमधर्मं च राजद्वारकृतं च यत् ।
सुवर्णस्तैन्यमव्रात्यमयाज्यस्य च याजनम् ॥
ब्राह्मणानां परीवादं पुनीध्वं च यवा मम ॥ २२ ॥ ४८ ॥

मार्गशीर्षशुक्लैकादश्यामुपोषितो द्वादश्यां भगवन्तं वासुदेवमर्चयेत् ।१। पुष्पधूपानुलेपनदीपनैवेद्यैर्ब्राह्मणतर्पणैश्च ।२। व्रतमेतत्संवत्सरं कृत्वा पापेभ्यः पूतो

20. पुनीध्वं च C[1,2]. 21. शूद्रसूतकम् । Baudh. 22 om. C[1,2]. बालवृद्धम् .. अव्रत्यम् Baudh.

19. अलक्ष्मीं कालकर्णीं च सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौशनसे ॥ 21. श्राद्धसहितं सूतकं तथाभक्ष्यम्। सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौशनसे ॥ 22. धूर्तमित्यत्र भावप्रधानो निर्देशः। अव्रतसमूहो अव्रात्यम्। सुवर्णस्तैन्यं महापातकोपलक्षणम् ।... परीवादो निन्दा ॥ XLIX, 3. मार्गशीर्षशुक्लद्वादशीमारभ्य कार्त्तिकशुक्लद्वादशीपर्यन्तं द्वादशस्वपि शुक्लद्वादशीषु पूर्वोक्तं व्रतं कृत्वातिपातकादिभ्यो नवविधेभ्यः पापेभ्यो मुक्तः पूतो भवति ।...

भवति । ३ । यावज्जीवं कृत्वा श्वेतद्वीपमाप्नोति । ४ । उभयपक्षद्वादशीष्वेवं संवत्सरेण स्वर्गलोकं प्राप्नोति । ५ । यावज्जीवं कृत्वा विष्णुलोकम् । ६ । एवमेव पञ्चदशीष्वपि । ७ ।

ब्रह्मभूतममावास्यां पौर्णमास्यां तथैव च ।
योगभूतं परिचरन्केशवं महदाप्नुयात् ॥ ८ ॥
दृश्येते सहितौ यस्यां दिवि चन्द्रबृहस्पती ।
पौर्णमासी तु महती प्रोक्ता संवत्सरे तु सा ॥ ९ ॥
तस्यां दानोपवासाद्यमक्षय्यं परिकीर्तितम् ।
तथैव द्वादशी शुक्ला या स्याच्छ्रवणसंयुता ॥ १० ॥ ४९ ॥

XLIX. 5 T. om. V ... उभयपक्षद्वादशीष्वेवं संवत्सरेण V¹ Ap.: उभयपक्षद्वादशीष्वेकं स्वर्गलोकं C. 6. विष्णुलोकम् । V¹ Ap.: विष्णुकम् । V ... विष्णोर्लोकमाप्नोति C.: from the C.

4...श्वेतद्वीपं हरिवंशादिप्रसिद्धं भगवदधिष्ठानं प्राप्नोति ॥ 5. संवत्सरं यावत्कृष्णशुक्लद्वादश्योर्वं पूर्वोक्तप्रकारकं व्रतं कृत्वा ... 6. चतुर्विंशतिद्वादशीषु यावज्जीवमुक्तव्रताचरणेन विष्णुलोकं प्राप्नोति ॥ 7. एवमेव चतुर्दश्यामुपोष्य पञ्चदशीषु पौर्णमासीष्वमावास्यासु च... उक्तमेव फलमाप्नोति ॥ 8. तत्रैव पञ्चदशीव्रते यदि ... योगभूतं योगशायिनं केशवमर्चयति तदा महद्बृहस्पततामाप्नोति । 9, 10. अस्मिन्संवत्सरे यस्यां पौर्णमास्यां गुरुचन्द्रावेकनक्षत्रे एकरात्रौ वा दिवि दृश्येते या च शुक्लद्वादशी श्रवणनक्षत्रयुक्ता भवति सोभयापि तस्मिन्संवत्सरे महतीत्युच्यते स्नानदानव्रतोपवासादेरक्षय्यहेतुत्वात् ।...

वने पर्णकुटीं कृत्वा वसेत् ।१। त्रिषवणं स्नायात् ।२। स्वकर्म चाचक्षाणो ग्रामे ग्रामे भैक्षमाचरेत् ।३। तृणशायी च स्यात् ।४। एतन्महाव्रतं ।५। ब्राह्मणं हत्वा द्वादशसंवत्सरं कुर्यात् ।६। यागस्थं क्षत्त्रियं वैश्यं वा ।७। गुर्विणीं रजस्वलां वा ।८। अत्रिगोत्रां वा नारीम् ।९। मित्रं वा ।१०। नृपतिवधे महाव्रतमेव द्विगुणं कुर्यात् ।११। पादोनं क्षत्त्रियवधे ।१२। अर्धं वैश्यवधे ।१३। तदर्धं शूद्रवधे ।१४। सर्वेषु शवशिरोध्वजी स्यात् ।१५। मासमेकं कृतवापनो गवानुगमनं कुर्यात् ।१६। आसीनास्वासीत ।१७। स्थितासु स्थितश्च स्यात् ।१८। सन्नां चोद्धरेत् ।१९। भयेभ्यश्च रक्षेत् ।२०। तासां

L, 7. वैश्यं om. $C^{1,2}$. ॰च V^{1}. 15 $C^{1,2}$ add सर्वेषु जीवेषु क्षमी स्यात् । 16. ॰पावनो $C^{1,2}$. 18. स्थितः $C^{1,2}$. 19. अवसन्ना $C^{1,2}$.

L, 1...इदानीमकामकृतेषु प्रायश्चित्तं वक्तुं पञ्चाशत्तमेन ब्रह्महत्यायां तावदाह ।... 2... त्रिकालग्रहणात्त्रिकालसंध्योपासनमपि गम्यते ।... 6. यः साक्षादकामतो ब्राह्मणं हन्ति सः...।... 7... इदं चाकामतः । कामतो द्विगुणम् ... 8... तामकामतो हत्वा... 11... इदं चाकामतः ।... 12. यागस्थनृपतिव्यतिरिक्तसद्गुणश्रोत्रियक्षत्त्रियवधे ... नववार्षिकव्रतं कुर्यात् ॥ 13. अर्द्धोक्तसद्गुणवैश्यवधे... षडब्दं व्रतं कार्यम् ॥ 14. सद्गुणशूद्रवधे... त्र्यब्दं व्रतं कार्यम् । इदं चाकामतः । कामतो द्विगुणं सर्वत्र ।... 19. अनुगम्यमानासु गोषु या सन्ना पतिता पङ्कलग्ना वा तामुद्धरेत् ।... 20. सिंहव्याघ्रादिजनितेभ्यो भयेभ्यो रक्षेत् ।...

अन्नाद्यजानां सत्त्वानां रसजानां च सर्वशः ।
फलपुष्पोद्भवानां च घृतप्राशो विशोधनम ॥ ४९ ॥
कृष्टजानामौषधीनां जातानां च स्वयं वने ।
वृथालम्भे तु गच्छेद्गां दिनमेकं पयोव्रतः ॥ ५० ॥ ५० ॥

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान्वर्षमश्नीयात् । १ । मलानां मद्यानां चान्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात् । २ । लशुनपलाण्डुगृञ्जनैतद्गन्धिविड्वराहग्रामकुक्कुटवानरगोमांसभक्षणे च । ३ । सर्वेष्वेतेषु द्विजानां प्रायश्चित्तान्ते भूयः संस्कारं कुर्यात् । ४ । वपनमेखलादण्डभैक्षचर्याव्रतानि पुनःसंस्कारकर्मणि वर्जनीयानि । ५ । शशकशल्यकगोधाखड्गकूर्मवर्जं पञ्चनखमांसाशने सप्त-

49. अन्नजानां C[2]. See M. XI, 144.

49. अन्नमोदनादि । आद्यं मोदकादि । रसा गुडादयः ।... सर्वशः-शब्देन जलार्द्रजातानामपि वध एतदेव । अकामतस्त्वेदम् ।... 50. कृष्टजा यवव्रीह्यादयः । वने स्वयमेवाकृष्टजा नीवारादयः ।... LI, 1... सर्वैः संध्यावन्दनसहितैर्यजनयाजनादिकर्मभिर्वर्जितः सन्... 2... मद्यानि मधूकादीनि पूर्वोक्तानि दश द्वादशेति तालमैरारिष्टानामप्युपलक्षणम् ।... 3... एतेषामिव गन्धो यस्य सत्कन्दादिदलादिः ।... इदं च ग्रामवासिपक्षिमात्रोपलक्षणम् । सर्वांश्च च ग्रामवासिन इति योगिस्मरणात् (Y. I, 172) ।... कामतस्त्वेदम् ।... 5. पुनःसंस्कारेषूपनयने क्रियमाणे वपनादीनि व्रतानि ब्रह्मचर्यादिधर्मा अगन्धमाल्यादिवर्जनादयः ।...

रात्रमुपवसेत् । ६ । गणगणिकास्तेनगायनान्नानि भुक्त्वा सप्तरात्रं पयसा वर्तेत । ७ । तक्षकान्नं चर्मकर्तुश्च । ८ । वार्धुषिककदर्यदीक्षितबन्धनिकाभिशस्तषण्ढानां च । ९ । पुंश्चलीदाम्भिकचिकित्सकलुब्धकक्रूरोग्रोच्छिष्टभोजिनां च । १० । अवीरास्त्रीसुवर्णकारसपत्नपतितानां च । ११ । पिशुनानृतवादिक्षतधर्मात्मरसविक्रयिणां च । १२ । शैलूषतन्तुवायकृतघ्नरजकानां च । १३ । कर्मकारनिषादरङ्गावतारिवेणशस्त्रविक्रयिणां च । १४ । श्वजीविशौण्डिकतैलिकचैलनिर्णेजकानां च । १५ । रजस्वलासहोपपतिवेश्मनां च । १६ । भ्रूणघ्नावेक्षितमुदक्यासंस्पृष्टं पतत्रिणावलीढं शुना संस्पृष्टं गवा घ्रातं च । १७ । कामतः पदा स्पृष्टमवक्षुतम् । १८ । मत्तक्रुद्धातु-

LI, 9. ०बन्धनिका० V[4]; ०बद्धनिगडा० V[1-3] C[1,2] N. See Gautama XVII, 17. 18. कामतो यदा संस्पृष्टम० C[1,2].

6... अकामतश्चेदम् ।... 9... बद्धो रज्ज्वादिना निगडः शृङ्खला सास्यास्तीति ।... 10. क्रूरो दृढकोपः । उग्रो वाक्कायाभ्यामुद्वेजकः ।... 11...सपत्नः शत्रुः ।... 12. पिशुनः सूचकः ।...क्षतधर्मा विधिनिषेधातीतः ।... 13...रजको वस्त्ररागकृत् ॥ 14...निषादो मत्स्यघातजीवी । रङ्गावतारी मल्लादिः । वेणो वेणुच्छेदजीवी प्रतिलोमजः ।... 15. श्वजीवी कुक्कुरपोषणवृत्तिः ।... 16. रजस्वलादर्शी तत्स्वामिकं तदर्थं पक्वं च । उपपतिना जारेण सह वर्तमानं वेश्म यस्यासौ सहोपपतिवेश्मा स्वगृहे स्थितजारः ।... 17. भ्रूणघ्नो ब्रह्मगर्भहा तेन चावेक्षितम् ।...

राणां च । १९ । अनर्चितं वृथामांसं च । २० । पाठीनरोहितराजीवसिंहतुण्डशकुलवर्जं सर्वमत्स्यमांसाशने त्रिरात्रमुपवसेत् । २१ । सर्वजलजमांसाशने च । २२ । अपः सुराभाण्डस्थाः पीत्वा सप्तरात्रं शङ्खपुष्पीशृतं पयः पिबेत् । २३ । मद्यभाण्डस्थाश्च पञ्चरात्रम् । २४ । सोमपः सुरापस्याघ्राय गन्धमुदकमग्नस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वा घृतप्राशनमाचरेत् । २५ । खरोष्ट्रकाकमांसाशने चान्द्रायणं कुर्यात् । २६ । प्राश्याज्ञातं सूनास्थं शुष्कमांसं च । २७ । क्रव्यादमृगपक्षिमांसाशने तप्तकृच्छ्रम् । २८ । कलविङ्कप्लवचक्रवाकहंसरज्जुदालसारसदात्यूहशुकसारिकाबलाकाबककोकिलखञ्जरीटाशने त्रिरात्रमुपवसेत् । २९ ।

25. घृतप्राशनो भवेत् C[1,2].

20. अर्चा गायत्र्या प्रोक्षणादिक्रिया तद्रहितम् । वृथा देवतातिथ्यर्थं विना साधितं मांसम् ।... 21... अकामतस्त्विदम् ।... 22. जलजा नक्रशिशुमारादयः ।.. 23... कामतस्त्विदम् ।... 24... कामतस्त्विदम् ।... 25... अघमर्षणं प्राणायामोपलक्षणम् । कामतो द्विगुणम् ।... 26... कामतस्त्विदम् ।... 27. भक्ष्याभक्ष्यत्वेनाज्ञातपशुपक्षिसंबन्धि मांसमज्ञातम् ।... न तु दुष्टसंपर्कादिदोषदूषितत्वेनाज्ञातम् ।... इदं च कामतोऽत्यन्ताभ्यासे... 28... क्रव्यादाश्च ते मृगपक्षिणश्चेति । मृगा व्याघ्रादयः । पक्षिणः श्येनादयः ।... अकामतस्त्विदम् ।... 29. रज्जुदालो वृक्षकुक्कुटः । सारसो लक्ष्मणः । दात्यूहः कालकण्टकः काकावान्तरजातिः ।... कामतस्त्विदमकामतोऽभक्ष्यपक्षिप्रक्रमे (Sû. ३१)

एकशफोभयदन्ताशने च । ३० । तित्तिरिकपिञ्जल-लावकवर्तिकामयूरवर्जं सर्वपक्षिमांसाशने चाहोरात्रम् । ३१ । कीटाशने दिनमेकं ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् । ३२ । शुनां मांसाशने च । ३३ । छत्राककवकाशने सांतपनम् । ३४ । यवगोधूमपयोविकारं स्नेहाक्तं शुक्तं खाण्डवं च वर्जयित्वा पर्युषितं तत्प्राश्योपवसेत् । ३५ । वृश्चनामेध्यप्रभवांल्लोहितांश्च वृक्षनिर्यासान् ।३६। शालूकवृथाकृसरसंयावपायसापूपशष्कुलीर्देवान्नानि हवींषि च । ३७ । गोऽजामहिषीवर्जं सर्वपयांसि च । ३८ । अनिर्दशाहानि तान्यपि । ३९ । स्यन्दिनीसंधिनीवि-

31. °कपिञ्जल° V¹v Ap; °कापिञ्जल° V¹⁻³ C¹·².

30. एकशफा अश्वादयः । उभयतोदन्ता रोहितादयः । .. इदं चाकामतः ।... 31... अकामतश्चेदम् ।... 32. कीटाः पिपीलिकादयः ।... एतच्च कामतः ।... 33... अकामतश्चेदम् ।... 34... इदं चाकामतः ।... 35. यवविकारः पोलिकादिः । गोधूमविकारो मण्डकादिः । पयोविकारोऽन्नामिक्षादिः । स्नेहेन घृतादिना अक्तमोदनादि ।... एतच्चाकामतः ।... 36... अमेध्य विष्ठादि । तत्प्रभवान्तण्डुलीपङ्कादीन् ।... तद्भक्षणे चैकाहोपवासः । कामाकामादिव्यवस्था पूर्ववं ।... 37... कृसरं तिलैर्मुद्गैर्वा मिश्र ओदनः ।... पायसं परमान्नम् । अपूपो मण्डकः । शष्कुली स्नेहपक्वो गोधूमविकारः । सोहारीति मध्यदेशभाषायाम् । देवार्थं कृतमन्नमेतानि वृथा देवाद्यनिवेदितानि । हविर्होमार्थं कृतमकृतम् । एषां चाशनेऽहोरात्रोपवासः । व्यवस्था च पूर्ववं ।... 38... पयोनिषेधात्तद्विकाराणां दध्यादीनामपि निषेधात्तद्भक्षणेऽपीदमेक प्रायश्चित्तम् ।... 41. अमेध्यं विष्ठादि तद्भुजस्य गोः क्षीरं भुक्त्वैकाहोपवासः ।

वत्साक्षीरं च । ४० । अमेध्यभुजश्च । ४१ । दधिवर्ज्जं केवलानि च शुक्तानि । ४२ । ब्रह्मचर्य्याश्रमी श्राद्धभोजने त्रिरात्रमुपवसेत् । ४३ । दिनमेकं चोदके वसेत् । ४४ । मधुमांसाशने प्राजापत्यम् । ४५ । विडालकाकनकुलाखूच्छिष्टभक्षणे ब्रह्मसुवर्च्चलां पिबेत् । ४६ । श्वोच्छिष्टाशने दिनमेकमुपोषितः पञ्चगव्यं पिबेत् । ४७ । पञ्चनखविण्मूत्राशने सप्तरात्रम् । ४८ । आमश्राद्धाशने त्रिरात्रं पयसा वर्त्तेत । ४९ । ब्राह्मणः शूद्रोच्छिष्टाशने सप्तरात्रम् । ५० । वैश्योच्छिष्टाशने पञ्चरात्रम् । ५१ । राजन्योच्छिष्टाशने त्रिरात्रम् । ५२ । ब्राह्मणोच्छिष्टाशने त्वेकाहम् । ५३ । राजन्यः शूद्रोच्छिष्टाशी पञ्चरात्रम् । ५४ । वैश्योच्छिष्टाशी त्रिरात्रम् । ५५ । वैश्यः

46. श्वोच्छिष्टाशने ।

42... कालेनाम्लीभूतानि शुक्तानि दधिव्यतिरिक्तानि भुक्त्वा त्र्यहोपवासः । दधिग्रहणं तद्विकाराणामप्युपलक्षणम् । 43... अकामतश्चेदम् ।... 45. ब्रह्मचारी मधुमांसाशने प्राजापत्यं कुर्य्यात् । श्राद्धे ऽश्राद्धे च ।... 46... इदं चाकामतः सकृद्भक्षणे ।... 47... अकामतश्चेदम् ।... 48. मानुषातिरिक्तं पञ्चनखविण्मूत्राशने सप्तरात्रोपोषितोऽन्त्येऽह्नि पञ्चगव्यं पिबेत् । कामतश्चेदम् । . 49. ब्रह्मचार्य्यतिरिक्तस्यामश्राद्धाशने त्र्यहं पयःपानम् । इदं चाकामतः ।...

शूद्रोच्छिष्टाशी च । ५६ । चण्डालान्नं भुक्त्वा त्रिरात्र-
मुपवसेत् । ५७ । सिद्धं भुक्त्वा पराकः ॥ ५८ ॥
असंस्कृतान्पशून्मन्त्रैर्नाद्याद्विप्रः कथं च न ।
मन्त्रैस्तु संस्कृतानद्याच्छाश्वतं विधिमास्थितः ॥ ५९ ॥
यावन्ति पशुरोमाणि तावत्कृत्वेह मारणम् ।
वृथापशुघ्नः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥ ६० ॥
यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा ।
यज्ञो हि भूत्यै सर्वस्य तस्माद्यज्ञे वधोऽवधः ॥ ६१ ॥
न तादृशं भवत्येनो मृगहन्तुर्धनार्थिनः ।
यादृशं भवति प्रेत्य वृथामांसानि खादतः ॥ ६२ ॥
ओषध्यः पशवो वृक्षास्तिर्यञ्चः पक्षिणस्तथा ।
यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्त्युच्छ्रितीः पुनः ॥ ६३ ॥
मधुपर्के च यज्ञे च पितृदैवतकर्मणि ।
अत्रैव पशवो हिंस्या नान्यत्रेति कथं च न ॥ ६४ ॥

57. चण्डालः श्वपचः क्षत्ता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायोगवौ चैव सप्तैते त्वाततायिन इत्येते चण्डालग्रहणेन गृह्यन्ते ।... एतच्च कामतः ।... 58... अकामतस्त्वेदम् ।... 59... शाश्वतं वैदिकम् ... 60. पशुघ्न इह-लोके वृथा अश्रौतस्मार्तपशुयागादिमन्तरेण पशुमारणं कृत्वा पशुरोमसम-संख्यानि दिनानीहलोके परलोके च निष्कृतिं दुःखानुभवनरकोपभोगरूपां प्राप्नोति ।... 63. ओषध्यः पुरोडाशार्थं व्रीहियवादयः ।... उत्कृष्टं गन्धर्वादियोनित्वं परलोकं पुनः पुनः प्राप्नुवन्ति ॥

यज्ञार्थेषु पशून्हिंसन्वेदतत्त्वार्थविद्द्विजः ।
आत्मानं च पशूंश्चैव गमयत्युत्तमां गतिम् ॥ ६५ ॥
गृहे गुरावरण्ये वा निवसन्नात्मवान्द्विजः ।
नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत् ॥ ६६ ॥
या वेदविहिता हिंसा नियतास्मिंश्चराचरे ।
अहिंसामेव तां विद्याद्वेदाद्धर्मो हि निर्बभौ ॥ ६७ ॥
योऽहिंसकानि भूतानि हिनस्त्यात्मसुखेच्छया ।
स जीवंश्च मृतश्चैव न क्वचित्सुखमेधते ॥ ६८ ॥
यो बन्धनवधक्लेशान्प्राणिनां न चिकीर्षति ।
स सर्वस्य हितप्रेप्सुः सुखमत्यन्तमश्नुते ॥ ६९ ॥
यद्ध्यायति यत्कुरुते रतिं बध्नाति यत्र च ।
तदेवाप्नोत्ययत्नेन यो हिनस्ति न किं च न ॥ ७० ॥
नाकृत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् ।
न च प्राणिवधः स्वर्ग्यस्तस्मान्मांसं विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥
समुत्पत्तिं च मांसस्य वधबन्धौ च देहिनाम् ।
प्रसमीक्ष्य निवर्तेत सर्वमांसस्य भक्षणात् ॥ ७२ ॥
न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशाचवत् ।
स लोके प्रियतां याति व्याधिभिश्च न पीड्यते ॥ ७३ ॥

---

65. यो...वेदविहितयज्ञार्थे न तु भक्षणार्थं पशून्हिनस्ति... 69. यः प्राणिनां वधबन्धादिक्लेशान्न चिकीर्षति स सर्वेषामपि हितप्रेप्सुत्वादात्यन्तिकसुखभाग्भवति । 73. पिशाचा ह्यविधिनैव मांसं भक्षयन्ति ।...

अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी ।
संस्कर्ता चोपहर्ता च खादकश्चेति घातकाः ॥ ७४ ॥
स्वमांसं परमांसेन यो वर्धयितुमिच्छति ।
अनभ्यर्च्य पितॄन्देवान्नततोऽन्योऽस्त्यपुण्यकृत् ॥ ७५ ॥
वर्षे वर्षेऽश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ।
मांसानि च न खादेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥ ७६ ॥
फलमूलाशनैर्दिव्यैर्मुन्यन्नानां च भोजनैः ।
न तत्फलमवाप्नोति यन्मांसपरिवर्जनात् ॥ ७७ ॥
मां स भक्षयितामुत्र यस्य मांसमिहाद्म्यहम् ।
एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ७८ ॥ ५१ ॥

सुवर्णस्तेयकृद्राज्ञे कर्माचक्षाणो मुसलमर्पयेत् । १ । वधात्त्यागाद्वा प्रयतो भवति । २ । महाव्रतं द्वादशाब्दानि वा कुर्यात् । ३ । निक्षेपापहारी च । ४ । धान्यधनापहारी च कृच्छ्रमब्दम् । ५ । मनुष्यस्त्रीकूपक्षेत्र-

75. देवांस्ततोऽन्यो नास्त्यपुण्यकृत् ॥ C[2] (and M. V, 52).

77. दिव्यैः स्वर्गसाधनः फलमूलनीवारादिभोजनैस्तादृशी स्वर्गप्राप्तिर्नास्ति यादृशी मांसवर्जनेन ॥ LII, 1... तच्च ब्राह्मणस्वामिकमेव ।... 3. अकामतः सुवर्णस्तेय आह ॥ 4... तस्य कामतोऽपहारी ।... 5... चकारात्सिद्धान्नं च ब्राह्मणस्वमेतदपहृत्याब्दं कृच्छ्रं चरेत् । एतच्च कामतः ।... 6. मनुष्यो दासः । स्त्री दासी । शेषं प्रसिद्धम् । एषां क्षत्रियादिस्वामि-

वापीनामपहारे चान्द्रायणम्। ६। द्रव्याणामल्पसाराणां सांतपनम्। ७। भक्ष्यभोज्यपानशय्यासनपुष्पमूलफलानां पञ्चगव्यपानम्। ८। तृणकाष्ठद्रुमशुष्कान्नगुडवस्त्रचर्मामिषाणां त्रिरात्रमुपवसेत्। ९। मणिमुक्ताप्रवालताम्ररजतायःकांस्यानां द्वादशाहं कणानश्नीयात् । १०। कार्पासकीटजोर्णाद्यपहरणे त्रिरात्रं पयसा वर्तेत ।११। द्विशफैकशफापहरणे त्रिरात्रमुपवसेत्।१२। पक्षिगन्धौषधिरज्जुवैदलानामपहरणे दिनमुपवसेत् ।१३।

दत्त्वैवापहृतं द्रव्यं धनिकस्याप्युपायतः।
प्रायश्चित्तं ततः कुर्यात्कल्मषस्यापनुत्तये ॥ १४ ॥
यद्यत्परेभ्यस्त्वादद्यात्पुरुषस्तु निरङ्कुशः।
तेन तेन विहीनः स्याद्यत्र यत्राभिजायते ॥ १५ ॥

LII, 8. ॰यान॰ C[1,2]v (and M. XI, 160). 12. ॰शफहरणे C[1,2]v.

कानामपक्वस्तज्जातीयानामपहारे चान्द्रायणम्।... वापीकूपयोर्न स्वरूपेणाहरणम्... किंतु जलवतामेव। वापीकूपजलानां च शुद्धिश्चान्द्रायणं स्मृतमिति मानवात् (M. XI, 164)।... 7. अल्पसाराण्यल्पमूल्यानि त्रपुसीसादीनि।... पञ्चविंशतिपणालभ्यविषयमेतत्।... 8. भक्ष्यं मोदकादि। भोज्यमोदनादि। पानं दुग्धादि।... 10... कामतस्त्विदम्।... 11... आदिशब्दात्तुमादितन्तवः।... इदं च पूर्वदृष्टप्रतुल्यत्वादकामतः।... 14. धनस्वामिनोऽपहृतं द्रव्यं साक्षादेव दत्त्वा लज्जादिना साक्षाद्दानाशक्तावुपायान्तरेण यौतकादिमिषेणापि दत्त्वा प्रायश्चित्तं कार्यम्।... 15. रागाभिभवेन निषेधमतिक्रम्य यद्यद्द्रव्यमपहरति...

जीवितं धर्मकामौ च धने यस्मात्प्रतिष्ठितौ ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन धनहिंसां विवर्जयेत् ॥ १६ ॥
प्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्तथा ।
महद्दुःखमवाप्नोति धनहिंसापरस्तयोः ॥ १७ ॥ ५२ ॥

अथागम्यागमने महाव्रतविधानेनाब्दं चीरवासा वने प्राजापत्यं कुर्यात् । १ । परदारगमने च । २ । गोव्रतं गोगमने च । ३ । पुंस्ययोनावाकाशेऽप्सु दिवा गोयाने च सवासाः स्नानमाचरेत् । ४ । चण्डालीगमने तत्साम्यमाप्नुयात् । ५ । अज्ञानतश्चान्द्रायणद्वयं कुर्यात् । ६ । पशुवेश्यागमने च प्राजापत्यम् । ७ । सकृद्दुष्टा स्त्री यत्पुरुषस्य परदारे तद्व्रतं कुर्यात् । ८ ।

यत्करोत्येकरात्रेण वृषलीसेवनाद्द्विजः ।
तद्भैक्षभुग्जपन्नित्यं त्रिभिर्वर्षैर्व्यपोहति ॥ ९ ॥ ५३ ॥

15. परेभ्य आदद्यात् C[1-5]V. LIII, 7. च om. C[1,2].

LIII, 1... तत्रागम्या सूनां पितृभार्या । तस्यामकामतो गमने... 2. गुरुतल्पतत्समव्यतिरिक्तस्वसजातिपरदारगमनेऽपि... 3... आकाशेऽन्तरिक्षे करव्यापारादिना । अप्सु जलमध्ये ।... 5. कामतस्त्वगम्यागमनमाह ।... 7. पशवो ऽश्वादयः ।... कामतस्त्विदम ।... 8. सकृदेकवारं व्यभिचारिता स्त्री... 9... भैक्षं भुञ्जानो गायत्रीं जपन्...

यः पापात्मा येन सह संयुज्यते स तस्यैव प्रायश्चित्तं कुर्यात् । १ । मृतपञ्चनखात्कूपादत्यन्तोपहताच्चोदकं पीत्वा ब्राह्मणस्त्रिरात्रमुपवसेत् । २ । द्व्यहं राजन्यः । ३ । एकाहं वैश्यः । ४ । शूद्रो नक्तम् । ५ । सर्वे चान्ते व्रतस्य पञ्चगव्यं पिबेयुः । ६ ।

पञ्चगव्यं पिबेच्छूद्रो ब्राह्मणस्तु सुरां पिबेत् ।
उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंज्ञितम् ॥ ७ ॥

पर्वानारोग्यवर्जमृतावगच्छन्पत्नीं त्रिरात्रमुपवसेत् ।८। कूटसाक्षी ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् ।९। अनुदकमूत्रपुरीषकरणे सचैलं स्नानं महाव्याहृतिहोमश्च । १० । सूर्याभ्युदितनिर्मुक्तः सचैलस्नातः सावित्र्यष्टशतमावर्तयेत् । ११ । श्वशृगालविड्वराहखरवानरवायसपुंश्चलीभिर्दष्टः स्रवन्तीमासाद्य षोडश प्राणायामान्कुर्यात् । १२ । वेदाग्न्युत्सादी त्रिषवणस्नाय्यधःशायी संवत्सरं सकृद्भैक्षेण वर्तेत ।१३। समुत्कर्षानृते गुरोश्चालीकनिर्बन्धे

LIV, 7. यातौ V⁴. 12: षोडश om. V⁴.

LIV, 6. सर्वे त्रैवर्णिका उक्तव्रतान्ते पञ्चगव्यं पिबेयुर्न शूद्रस्तस्य वचनमात्रात्तन्निषेधात् ।... 10... अकामतश्चेदम् ।... 12... नदीं गत्वा तत्र स्नात्वा जले षोडश प्राणायामान्कुर्यात् ।.... 13. वेदोत्सादाद्धीतवेदविस्मर्ता । अग्न्युत्सादादाहिताग्नीनामग्नीनां श्रौतस्मार्तानां त्यक्ता ।...

तदाक्षेपणे च मासं पयसा वर्त्तेत । १४ । नास्तिको नास्तिकवृत्तिः कृतघ्नः कूटव्यवहारी ब्राह्मणवृत्तिघ्नश्चैते संवत्सरं भैक्षेण वर्त्तेरन् । १५ । परिवित्तिः परिवेत्ता यया च परिविद्यते दाता याजकश्च चान्द्रायणं कुर्यात् । १६ । प्राणिभूपुण्यसोमविक्रयी तप्तकृच्छ्रम् । १७ । आर्द्रौषधिगन्धपुष्पफलमूलचर्मवेत्रविदलतुषकपालकेश-भस्मास्थिगोरसपिण्याकतिलतैलविक्रयी प्राजापत्यम् । १८ । श्लेष्मजतुमधूच्छिष्टशङ्खशुक्तित्रपुसीसकांस्यलोहौ-दुम्बरखड्गपात्रविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात् । १९ । रक्त-वस्त्ररङ्गरत्नगन्धगुडमधुरसोर्णाविक्रयी त्रिरात्रमुपवसेत् । २० । मांसलवणलाक्षाक्षीरविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात्

16. या च परिविद्यते V1-2 C Pv ; या च परिवेत्ता या च परिविद्यते C2. 17. °लात्विक्रयी C2. C1-2 Ap add कुर्यात् at the end. 18. °त्रैदल° C1-2.

15. नास्तिकवृत्तिर्नास्तिकाचारोपजीवी । नास्तिकेभ्यो वृत्तिर्जीवनं यस्येति वा ।... कूटव्यवहारी कूटेन कपटेन तुलामानादिकृतेन क्रयविक्रयकर्ता । ब्राह्मणवृत्तिघ्नो राजादिदत्तब्राह्मणग्रासाद्यपहर्ता । 16. परिवित्त्यादयः पञ्चापि चान्द्रायणं कुर्युः ।... 17. प्राणिनो गोमनुष्यादयः ।... पुण्यं यागादिजन्यो धर्मः ।... 18. आर्द्रमार्द्रकम् । ओषध्यो यवव्रीह्यादयः ।... विदलं ...शूर्पव्यजनादि ।... गोरसो क्षीरदध्यादिः । 19. श्लेष्माणि श्लेष्मातकफलानि । जतु लाक्षा । कांस्यलोहमायसम् । औदुम्बरं ताम्रम् । खड्गपात्रं खड्गशृङ्गमयं पात्रं पितृतर्पणसाध्यम् ।... 20. रक्तवस्त्रमञ्जिष्ठादिरञ्जितम् । रङ्गं धातुविशेषः ।... रसा गुडलवणादिव्यतिरिक्तास्तिक्तकटुकादयः ।...

। २१ । तं च भूयस्त्वोपनयेत् । २२ । उष्ट्रेण खरेण वा गत्वा नग्नः स्नात्वा सुप्त्वा भुक्त्वा प्राणायामत्रयं कुर्यात् । २३ ।

जपित्वा त्रीणि सावित्र्याः सहस्राणि समाहितः ।
मासं गोष्ठे पयः पीत्वा मुच्यतेऽसत्प्रतिग्रहात् ॥ २४ ॥
अयाज्ययाजनं कृत्वा परेषामन्त्यकर्म च ।
अभिचारमहीनं च त्रिभिः कृच्छ्रैर्व्यपोहति ॥ २५ ॥
येषां द्विजानां सावित्री नानूच्येत यथाविधि ।
तांश्चारयित्वा त्रीन्कृच्छ्रान्यथाविध्युपनाययेत् ॥ २६ ॥
प्रायश्चित्तं चिकीर्षन्ति विकर्मस्थास्तु ये द्विजाः ।
ब्राह्मण्याच्च परित्यक्तास्तेषामप्येतदादिशेत् ॥ २७ ॥
यद्गर्हितेनार्जयन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम् ।
तस्योत्सर्गेण शुध्यन्ति जप्येन तपसा तथा ॥ २८ ॥
वेदोदितानां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे ।
स्नातकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनम् ॥ २९ ॥

22. तं प्राण्याद्यपण्यविक्रयिणम्... 23... इदं च कामतोऽकामतस्तु स्नानमेव ।... 25. अयाज्या याजनानर्हाः । ते च द्विविधा जात्या शूद्रप्रतिलोमादयः कर्मणा पातित्योपपातकादियुक्ताः ।... अभिचारः परमरणाद्यर्थो दृष्टोपायः । श्येनयागादिः ।... 26. त्रीन्प्राजापत्यांश्चारयित्वा यथाविध्युपनाययेत् ।... यत्किंचिदुपनयनाङ्गहानेऽप्येतदेव नानूच्येत यथाविधीति सामान्येनाभिधानात् ।... 28. गर्हितेन शास्त्रनिषिद्धेन द्यूतादिकर्मणा... गर्हितपदोपादानान्निषिद्धप्रतिग्रहादावप्येतदेव ज्ञेयम् ।... 29. वेदः स्मृत्युपलक्षणः । तेन श्रौतस्मार्तसंध्यास्नानादिनित्यकर्मलोपे...

अवगूर्य चरेत्कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्वीत विप्रस्योत्पाद्य शोणितम् ॥ ३० ॥
एनस्विभिरनिर्णिक्तैर्नार्थं कंचित्समाचरेत् ।
कृतनिर्णेजनांश्चैतान्न जुगुप्सेत धर्मवित् ॥ ३१ ॥
बालघ्नांश्च कृतघ्नांश्च विशुद्धानपि धर्मतः ।
शरणागतहन्तॄंश्च स्त्रीहन्तॄंश्च न संवसेत् ॥ ३२ ॥
अशीतिर्यस्य वर्षाणि बालो वाप्यूनषोडशः ।
प्रायश्चित्तार्धमर्हन्ति स्त्रियो रोगिण एव च ॥ ३३ ॥
अनुक्तनिष्कृतीनां तु पापानामपनुत्तये ।
शक्तिं चावेक्ष्य पापं च प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् ॥ ३४ ॥ ५४ ॥

अथ रहस्यप्रायश्चित्तानि भवन्ति । १ । स्रवन्तीमासाद्य स्नातः प्रत्यहं षोडश प्राणायामान्कृत्वैककालं हविष्याशी मासेन ब्रह्महा पूतो भवति । २ । कर्मणो

LV, 2. प्राणायामान्सलक्षणान्कृत्वै° V[1]. सलक्षणान् from the C.

30. विप्रजिघांसया दण्डाद्युद्यमो ऽवगूरणम् । तत्कृत्वा कृच्छ्रं प्राजापत्यम् ।... 32... न संवसेन्न व्यवहरेदिति वाचनिको ऽयं निषेधः ।... LV, 1. द्विविधं पापं प्रकाशं रहस्यं च । प्रकाशं लोकविदितं रहस्यं कर्तृमात्रज्ञातम् ।... 2. स्रवन्तीं नदीं तामासाद्य गत्वा तत्र स्नात्वा मासं प्रत्यहं षोडश प्राणायामान्सलक्षणान्कृत्वैकवारमेव हविष्यभुग्ब्रह्महा शुध्यति ।... 3. उक्तस्य कर्मणः समाप्तौ

ऽन्ते पयस्विनीं गां दद्यात् । ३ । व्रतेनाघमर्षणेन च सुरापः पूतो भवति । ४ । गायत्रीदशसाहस्रजपेन सुवर्णस्तेयकृत् । ५ । त्रिरात्रोपोषितः पुरुषसूक्तजपहोमाभ्यां गुरुतल्पगः । ६ ।

यथाश्वमेधः क्रतुराट् सर्वपापापनोदकः ।
तथाघमर्षणं सूक्तं सर्वपापापनोदकम् ॥ ७ ॥

प्राणायामं द्विजः कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये ।
दह्यन्ते सर्वपापानि प्राणायामैर्द्विजस्य तु ॥ ८ ॥

सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह ।
त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ९ ॥

अकारं चाप्युकारं च मकारं च प्रजापतिः ।
वेदत्रयान्निरदुहद्भूर्भुवःस्वरितीति च ॥ १० ॥

त्रिभ्य एव तु वेदेभ्यः पादं पादमदूदुहत् ।
तदित्यृचोऽस्याः सावित्र्याः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥ ११ ॥

एतदक्षरमेतां च जपन्व्याहृतिपूर्विकाम् ।
संध्ययोर्वेदविद्विप्रो वेदपुण्येन युज्यते ॥ १२ ॥

5. °सहस्र° V[1-3]. 7. °नोदनः । and °नोदनम् ॥ (C. and M. XI, 261). 12. वेदविदुषो C. v.

4. व्रतेन सवन्तीमासमित्यादिना मासिकव्रतेन । ... प्राणायामस्थाने ऽघमर्षणम् ।... 5. व्रतेनेत्यत्र पि संबध्यते ।... 6. षोडशर्चेन तेनैव कृत्वा गुरुतल्पगः पूते ।... 12. एतत् - जपन्विप्रो ऽनधीतवेदो ऽपि वेदविद्भवति ।...

सहस्रकृत्वस्त्वभ्यस्य बहिरेतत्त्रिकं द्विजः ।
महतोऽप्येनसो मासात्त्वचेवाहिर्विमुच्यते ॥ १३ ॥
एतत्त्रयविसंयुक्तः काले च क्रियया स्वया ।
विप्रक्षत्रियविड्जातिर्गर्हणां याति साधुषु ॥ १४ ॥
ओंकारपूर्विकास्तिस्रो महाव्याहृतयोऽव्ययाः ।
त्रिपदा चैव गायत्री विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ १५ ॥
योऽधीतेऽहन्यहन्येतां त्रीणि वर्षाण्यतन्द्रितः ।
स ब्रह्म परमभ्येति वायुभूतः खमूर्तिमान् ॥ १६ ॥
एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामाः परं तपः ।
सावित्र्यास्तु परं नान्यन्मौनात्सत्यं विशिष्यते ॥ १७ ॥
क्षरन्ति सर्ववैदिक्यो जुहोतियजतिक्रियाः ।
अक्षरं त्वक्षरं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ १८ ॥

14. गर्हणां $C^{1.2}$. See M. II, 80. 15. विज्ञेया V^{4}. 17. परं नास्ति $C^{1.2}$v (and M. II, 83).

14. यस्त्रैवर्णिको गायत्र्यादिकं न जानाति जानन्नपि वा संध्याकाले स्वां क्रियां गायत्रीजपरूपां न करोति स साधुषु वैदिकेषु गर्हणां निन्दां प्राप्नोति ।... 16. यो वर्षत्रयं... प्रत्यहं प्रणवेन व्याहृतिपूर्विकां गायत्रीं सहस्रकृत्वो जपति स वायुभूतो दृश्यरूपरहितः कामचारी खमूर्तिमानाकाशवन्निर्लेपो लिङ्गशरीरनाशेन मुक्तस्वरूपः ... परं ब्रह्माभ्येति ॥ 18. श्रुतिस्मृतिविहिता यागदानहोमजपादिक्रिया ।...

विधियज्ञाज्जपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
उपांशुः स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः स्मृतः ॥ १९ ॥
ये पाकयज्ञाश्चत्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २० ॥
जप्येनैव तु संसिध्येद्ब्राह्मणो नात्र संशयः ।
कुर्यादन्यन्नवा कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २१ ॥ ५५ ॥

अथातः सर्ववेदपवित्राणि भवन्ति । १ । येषां जपैश्च होमैश्च द्विजातयः पापेभ्यः पूयन्ते । २ । अघमर्षणम् । ३ । देवकृतम् । ४ । शुद्धवत्यः । ५ । तरत्समंदीयम् । ६ । कूष्माण्ड्यः । ७ । पावमान्यः । ८ । दुर्गासावित्री । ९ । अतीषङ्गाः । १० । पदस्तोभाः । ११ । सामानि व्याहृतयः । १२ । भारुण्डानि । १३ । चन्द्रसाम । १४ । पुरु-

19. सहस्रो all and N. See M. II, 85.

19... विधियज्ञो ज्योतिष्टोमादिः... 21... मैत्री स्वाभाविकः प्राणिमात्रे ऽद्वेषस्तद्वान्ब्राह्मणः ।... श्रौतस्मार्तयज्ञप्रयंपसुर्वीत्यर्थाह्मंसत्वेनैव ब्राह्मणो ब्रह्मसंबन्धीत्युच्यते ॥ LVI, 4. देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यादयो मन्त्राः ॥ 9. जातवेदसे सुनवाम सोममित्येषा ऋक् ॥ 14. श्वयाहगोरमन्वतेत्यस्यामृचि गीयमानं साम ॥

षव्रते सामनी ।१५। अग्निलिङ्गम् ।१६। बार्हस्पत्यम् ।१७। गोसूक्तम् ।१८। अश्वसूक्तम् ।१९। सामनी चन्द्रसूक्ते च ।२०। शतरुद्रियम् ।२१। अथर्वशिरः ।२२। त्रिसुपर्णम् ।२३। महाव्रतम् ।२४। नारायणीयम् ।२५। पुरुषसूक्तं च ।२६।

त्रीण्याज्यदोहानि रथन्तरं च
अग्निव्रतं वामदेव्यं बृहच्च ।
एतानि गीतानि पुनन्ति जन्तू-
ञ्जातिस्मरत्वं लभते यदीच्छेत् ॥ २७ ॥ ५६ ॥

अथ त्याज्याः ।१। व्रात्याः ।२। पतिताः ।३। त्रिपुरुषं मातृतः पितृतश्चाशुद्धाः ।४। सर्व एवाभोज्याश्चाप्रतिग्राह्याः ।५। अप्रतिग्राह्येभ्यश्च प्रतिग्रहप्रसङ्गं वर्ज-

---

LVI, 15, 16. पुरुषव्रते सामनी । V²; पुरुषव्रते । भासम् । C¹·²; पुरुषव्रते । भासमग्लिङ्गं v; पुरुषव्रते भासमग्लिङ्गम् Ap. 20. चन्द्रशुद्धे V¹⁻³ V⁴ in mg. (इन्द्रशुद्धे Vasishtha XXVIII, 14). 27. य इच्छेत् ॥ C¹·²v Ap. See Vas. XXVIII, 15.

---

15. सहस्रशीर्षा पुरुषः त्रिपादूर्ध्व उदैदित्येतयोर्गीयमाने सामनी ॥ 16. आपो हि ष्ठेत्यृचि गीयमानम् ॥ 18. यदिन्द्राहं यथा त्वमस्यामृचि गीयमानं साम ॥ 19. इदमपि तस्यामेव गीयमानं साम ॥ 20. एतो न्विन्द्रं स्तवामेत्यस्यामृचि गीयमानम् ।... 21. नमस्ते रुद्र मन्यव इत्येकादशानुवाकास्तैत्तिरीयप्रसिद्धाः ॥ 23. ब्रह्म मेतु मां मधु मेतु मामित्याद्यनुवाकत्रयं तैत्तिरीयप्रसिद्धम् ॥ 24. सोमं राजानमित्यस्यां गीयमानं साम ॥

येत् । ६ । प्रतिग्रहेण ब्राह्मणानां ब्राह्मं तेजः प्रणश्यति । ७ । द्रव्याणां वाविज्ञाय प्रतिग्रहविधिं यः प्रतिग्रहं कुर्यात्स दात्रा सह निमज्जति । ८ । प्रतिग्रहसमर्थश्च यः प्रतिग्रहं वर्जयेत्स दातृलोकमाप्नोति । ९ । एधोदकमूलफलाभयामिषमधुशय्यासनगृहपुष्पदधिशाकांश्चाभ्युद्यतान्न निर्णुदेत् । १० ।

आहूयाभ्युद्यतां भिक्षां पुरस्तादप्रचोदिताम् ।
ग्राह्यां प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥ ११ ॥
नाश्नन्ति पितरस्तस्य दश वर्षाणि पञ्च च ।
न च हव्यं वहत्यग्निर्यस्तामभ्यवमन्यते ॥ १२ ॥
गुरून्भृत्यानुज्जिहीर्षुरर्चिष्यन्पितृदेवताः ।
सर्वतः प्रतिगृह्णीयान्नतु तृप्येत्स्वयं ततः ॥ १३ ॥
एतेष्वपि च कार्येषु समर्थस्तत्प्रतिग्रहे ।
नाद्यात्कुलटाषण्ढपतितेभ्यस्तथा द्विषः ॥ १४ ॥

LVII, 8. ब्राह्म C[1,2]v ; ब्राह्ममिति पाठे N. See M. IV, 186. 12. पञ्च –ie. from ... to LIX, 30. प्रयाति om. v.

LVII, 5. त्यक्ताः सर्वं ह्यभोज्या... 6. अप्रतिग्राह्याः पूर्वोक्तास्तेभ्यः प्रतिग्रहाभ्यासो न कार्यः।... 7. ब्राह्मं ब्रह्मलोकार्हम् ।... 9. प्रतिग्रहे सामर्थ्यं तपोविद्याचारास्तद्वानपि ।... 11. गृहाण भोरिमां भिक्षामित्याहूय पुरस्तादानीतां दुष्कृतकर्मणो यथोक्तमंथ्याभ्यकारिणोऽपि न तु पतितादेः प्रजापतिर्ग्राह्यामीह ॥ 13. गुरवो मातृपित्रादयः। भृत्या भार्यादयः। तानापद्गतानुज्जिहीर्षुर्मोक्षयिषुः ।... 14. एतेषु पूर्वोक्तेषु मातृपितृभरणादिष्वपि कर्तव्येषु...

गुरुषु त्वभ्यतीतेषु विना वा तैर्गृहे वसन्।
आत्मनो वृत्तिमन्विच्छन्गृह्णीयात्साधुतः सदा ॥ १५ ॥
आर्धिकः कुलमित्रं च दासगोपालनापिताः।
एते शूद्रेषु भोज्यान्ना यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ १६ ॥ ५७ ॥

अथ गृहाश्रमिणस्त्रिविधोऽर्थो भवति। १। शुक्लः शबलोऽसितश्च। २। शुक्लेनार्थेन यदौर्ध्वदेहिकं करोति तेनास्य देवत्वमासादयति। ३। यच्छबलेन तन्मानुष्यम्। ४। यत्कृष्णेन तत्तिर्यक्त्वम्। ५। स्ववृत्त्युपार्जितं सर्वेषां शुक्लम्। ६। अनन्तरवृत्त्युपात्तं शबलम्। ७। एकान्तरवृत्त्युपात्तं च कृष्णम्। ८।
क्रमागतं प्रीतिदायः प्राप्तं च सह भार्यया।
अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्लमुदाहृतम् ॥ ९ ॥

LVIII, 2. ०सितश्चार्थः। $C^{1,2}$. 3. यदैहिकं करोति तद्देवमासादयति $C^{1,2}$. 5. तत्० om. V^{4}. 6. सर्वं सर्वेषां $C^{1,2}$. 8. व्यन्तरितवृत्त्युपात्तं $C^{1,2}$. 9. प्रीतिदायं V^{1-4} $C^{1,2}$; ०दायः Nârada 3, 53.

15. गुरुषु पूर्वोक्तेष्वतीतेषु...। साधुभ्यस्त्रैवर्णिकेभ्य एव प्रतिगृह्णीयान्न तु शूद्रादिभ्यः।... 16. अर्धं क्षेत्रफलं यो राज्ञे समर्पयति सोऽर्धिकः। अर्धसीरिण इति योगिस्मरणात् (Y. I, 66)।... दासो गृहदासः।... यश्च तवाहमित्यात्मानं निवेदयेत्।... LVIII, 3. मृतस्य पित्रादेः पुत्रादिर्यच्छुक्लेन धनेनौर्ध्वदेहिकं पारलौकिकं पिण्डोदकदानादि करोति तेनास्य देवत्वं संपादयति॥ 9. पितृपितामहादिक्रमेण यद्दायरूपतया प्राप्तं यच्च प्रीत्या मित्रादिभ्यो लब्धम्...

उत्कोचशुल्कसंप्राप्तमविक्रेयस्य विक्रयैः ।
कृतोपकारादाप्तं च शबलं समुदाहृतम् ॥ १० ॥
पार्श्विकद्यूतचौर्याप्तप्रतिरूपकसाहसैः ।
व्याजेनोपार्जितं यच्च तत्कृष्णं समुदाहृतम् ॥ ११ ॥
यथाविधेन द्रव्येण यत्किंचित्कुरुते नरः ।
तथाविधमवाप्नोति स फलं प्रेत्य चेह च ॥ १२ ॥ ५८ ॥

गृहाश्रमी वैवाहिकेऽग्नौ पाकयज्ञान्कुर्यात् । १ । सायं प्रातश्चाग्निहोत्रम् । २ । देवताभ्यो जुहुयात् । ३ । चन्द्रार्कसंनिकर्षविप्रकर्षयोर्दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत । ४ । प्रत्ययनं पशुना । ५ । शरद्ग्रीष्मयोश्चाग्रयणेन । ६ ।

11. चौर्याप्तं प्रतिरूपकसाहसौ C[1,2]; चौर्यार्तिप्रतिरूपकसाहसैः Nârada 3, 49.

10... शुल्कं घट्टादिदेयम् । कन्यादिमूल्यं च । अविक्रेयं लाक्षालवणादि । तद्विक्रयेण यल्लब्धम् । यच्च पूर्वोपकृताल्लब्धम् । तत्सर्वेषां शबलमुच्यते ॥ 11. पार्श्वे स्थित्वा चामरचालना पार्श्विकम् ।... चौर्यं प्रसिद्धम् । आप्तं भृत्यकर्म । प्रतिरूपकमन्यप्रदर्शनेन स्वयं दानादिग्रहणम् । कृत्रिमसुवर्णादि करणं वा ।... व्याजमन्यद्रव्यप्रदर्शनेनान्यद्रव्यार्पणम् ।... 12... यादृशेन शुक्लादिना द्रव्येण यदैहिकामुष्मिकफलसाधनं कर्म करोति तादृशमेव... फलं प्राप्नोति ॥ LIX, 2... श्रौतस्मार्तकर्मणोः श्रौतस्मार्ताग्निनियमेन स्मार्तेषु गृह्याग्निविधानाच्छ्रौतेषु त्रेताग्निसिद्धिरर्थसिद्धेवेति न पृथग्वचनम् ।... 3. अग्निहोत्रासंभवेऽग्निहोत्रदेवताभ्यो.., गृह्याग्नौ जुहुयात्...

व्रीहियवयोर्वा पाके ।७। त्रैवार्षिकाभ्यधिकान्नः ।८। प्रत्यब्दं सोमेन ।९। वित्ताभावे इष्ट्या वैश्वानर्या ।१०। शूद्रान्नं यागे परिहरेत् ।११। यज्ञार्थं भिक्षितमवाप्तमर्थं सकलमेवं वितरेत् ।१२। सायं प्रातर्वैश्वदेवं जुहुयात् ।१३। भिक्षां च भिक्षवे दद्यात् ।१४। अर्चितभिक्षादानेन गोदानफलमाप्नोति ।१५। भिक्ष्वभावे ग्रासमात्रं गवां दद्यात् ।१६। वह्नौ वा प्रक्षिपेत् ।१७। भुक्तेऽप्यन्ने विद्यमाने न भिक्षुकं प्रत्याचक्षीत ।१८। कण्डनी पेषणी चुल्ली कुम्भ उपस्कर इति पञ्च सूना गृहस्थस्य ।१९। तन्निष्कृत्यर्थं च ब्रह्मदेवभूतपितृनरयज्ञान्कुर्यात ।२०। स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः ।२१। होमो

LIX, 8, 9. are connected in C[1,2]. 11 T. and C. om. V[1]; but 13 is marked १३; V[1–3] omit 11 T. See M. XI,

7. हेमन्ते व्रीहिपाको वसन्ते यवपाकः ।... 8... तथाविधः सोमेन यजेत । त्रैवार्षिका० इति योगिस्मरणात् (Y. I, 124)... 9. अब्दसामान्यश्रवणेऽपि वसन्ते ।... 10. पशुसोमचातुर्मास्यादिपर्याप्तवित्ताभावे... 12...न किंचिदपि तस्मात्स्वयमुपयुञ्जीत ।... 14. सायंप्रातर्भिक्षवे संन्यासिने भिक्षां...दद्यात् ।... 15. आद्यन्तयोर्भिक्षादानस्य जलदानमर्चनम् ।... 16. संन्यासिब्रह्मचार्याद्यभावे... 18. 'गृहपतिभोजनानन्तरमपि पूर्वशिष्टेनान्नेन भिक्षवे न भिक्षादेयैव ।... 19... पञ्च सूनाः प्राणिहिंसास्थानानि ।... 20. तासां प्राणिहिंसानां निष्कृतिर्दुरितापगमस्तदर्थम्... 21... क्रियाविशेषानुपादानादध्ययनमध्यापनं वा ब्रह्मयज्ञः ।...

दैवः । २२ । पितृतर्पणं पित्र्यः । २३ । बलिर्भौतः । २४ ।
नृयज्ञश्चातिथिपूजनम् । २५ ।

देवतातिथिभृत्यानां पितॄणामात्मनस्तथा ।
न निर्वपति पञ्चानामुच्छ्वसन्न स जीवति ॥ २६ ॥

ब्रह्मचारी यतिर्भिक्षुर्जीवन्त्येते गृहाश्रमात् ।
तस्मादभ्यागतानेतान्गृहस्थो नावमानयेत् ॥ २७ ॥

गृहस्थ एव यजते गृहस्थस्तप्यते तपः ।
ददाति च गृहस्थस्तु तस्माज्ज्येष्ठो गृहाश्रमी ॥ २८ ॥

ऋषयः पितरो देवा भूतान्यतिथयस्तथा ।
आशासते कुटुम्बिभ्यस्तस्माच्छ्रेष्ठो गृहाश्रमी ॥ २९ ॥

त्रिवर्गसेवां सततान्नदानं
सुरार्चनं ब्राह्मणपूजनं च ।
स्वाध्यायसेवां पितृतर्पणं च
कृत्वा गृही शक्रपदं प्रयाति ॥ ३० ॥ ५९ ॥

24; Y. I, 127. C[1,2] place 24 before 23; but the reading of V[1-4].N. seems the *lectio doctior*.

26. भृत्यानां पुत्रकलत्रादीनाम् ।... 27... अभ्यागतान्भिक्षाकाले प्राप्तान्... 29... भूतानि श्वादीनि ।... 30... स्वाध्यायस्य वेदस्य सेवाध्ययनाध्यापनार्थजिज्ञासा ।...

ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय मूत्रपुरीषोत्सर्गं कुर्यात् । १ । दक्षिणाभिमुखो रात्रौ दिवा चोदङ्मुखः संध्ययोश्च । २ । नाप्रच्छादितायां भूमौ । ३ । न फालकृष्टायाम् । ४ । न छायायाम् । ५ । न चोषरे । ६ । न शाद्वले । ७ । न ससत्त्वे । ८ । न गर्ते । ९ । न वल्मीके । १० । न पथि । ११ । न रथ्यायाम् । १२ । न परशुचौ । १३ । नोद्याने । १४ । नोद्यानोदकसमीपयोः । १५ । न भस्मनि । १६ । नाङ्गारे । १७ । न गोमये । १८ । न गोव्रजे । १९ । नाकाशे । २० । नोदके । २१ । न प्रत्यनिलानलेन्द्वर्कस्त्रीगुरुब्राह्मणानां च । २२ । नैवानवगुण्ठितशिराः । २३ । लोष्टेष्टकापरिमृष्टगुदो गृहीतशिश्नश्चोत्थायाद्भिर्मृद्भिश्चोद्धृताभिर्गन्धलेपक्षयकरं शौचं कुर्यात् । २४ ।

LX, 17 om. v; C[1,2] place it before 16. 23. नैवाव॰ C[3]. 24. लोष्टेष्टकाभिः परिमृज्य गुदं C[1,2]v.

LX, 1. रात्रेः पश्चिमो यामो ब्राह्ममुहूर्तः ।... 3. तृणादिभिरनाच्छादितायां भूमौ... 5. छाया यस्मिन्वृक्षच्छायाम्... 8. सत्त्वानि कृमयस्तद्युक्ते देशे ॥ 9. श्वभ्रं तद्बिलस्याप्युपलक्षणम् । वर्जयेद्वृक्षमूलानि चैत्यश्वभ्रबिलानि च्वेति याज्ञवल्कृत् ॥ 13. परकीयमूत्रपुरीषादौ ॥ 15... उदकं जलाशयः ।... 22. वाय्वग्निचन्द्रसूर्यस्त्रीपित्रादिब्राह्मणानां प्रत्याभिमुख्येन ।... 24. इदं च काष्ठतृणयोरप्युपलक्षणम् ।... वामकरेण धृतमेहनमकारादुत्थितवासाः ।...उद्धृताभिः...तेन जलान्तःशौचनिषेधः ।...

एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्तथैकत्र करे दश ।
उभयोः सप्त दातव्या मृदस्तिस्रस्तु पादयोः ॥ २५ ॥
एतच्छौचं गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।
त्रिगुणं च वनस्थानां यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥ २६ ॥ ६० ॥

अथ पालाशं दन्तधावनं नाद्यात् । १ । नैव श्लेष्मान्तकारिष्टविभीतकधवधन्वनजम् । २ । न च बन्धूकनिर्गुण्डीशिग्रुतिल्वतिन्दुकजम् । ३ । न च कोविदारशमीपीलुपिप्पलेङ्गुदगुग्गुलजम् । ४ । न पारिभद्रकाम्लिकामोचकशाल्मलीशणजम् । ५ । न मधुरम् । ६ । नाम्लम् । ७ । नोर्ध्वशुष्कम् । ८ । न सुषिरम् । ९ । न पूतिगन्धि । १० । न पिच्छिलम् । ११ । न दक्षिणापराभिमुखः । १२ । अथाचोदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा । १३ । वटासनार्कखदिरकरञ्जबदरसर्जनिम्बारिमेदापामार्गमालतीककुभबिल्वानामन्यतमम् । १४ । काषायं तिक्तं कटुकं च ॥ १५ ॥

LXI, 9. शुषिरम् C[1,2].

---

25. ... एकत्र वामकरे ... LXI, 2. श्लेष्मान्तकः शेलुः । ... विभीतकः कलिद्रुमः । ... 4. कोविदारो युगपत्त्रकः । ... पीलुर्गुडफलः । ... 5. पारिभद्रकः शक्रपादपः । ... 6. मधुरं मधुरसं मधुयष्टिकादि ॥ 7. आम्लरसमाम्रातकादि ॥ 8. ऊर्ध्वं वृक्षशाखायामेव शुष्कम् ॥ 9. सुषिरं सच्छिद्रम् ॥ 11. श्लक्ष्णम् ॥

कनीन्यग्रसमस्थौल्यं सकूर्चं द्वादशाङ्गुलम् ।
प्रातर्भुक्त्वा च यतवाग्भक्षयेद्दन्तधावनम् ॥ १६ ॥
प्रक्षाल्य भुक्त्वा तज्जह्याच्छुचौ देशे प्रयत्नतः ।
अमावास्यां न चाश्नीयाद्दन्तकाष्ठं कदा चन ॥ १७ ॥ ६१ ॥

अथ द्विजातीनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम तीर्थम् । १ । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मम् । २ । अङ्गुल्यग्रे दैवम् । ३ । तर्जनीमूले पित्र्यम् । ४ । अनग्न्युष्णाभिरफेनिलाभिर्न शूद्रैककरावर्जिताभिरक्षाराभिरद्भिः शुचौ देशे स्वासीनोऽन्तर्जानुः प्राङ्मुखश्चोदङ्मुखो वा तन्मनाः सुमनाश्चाचामेत् । ५ । ब्राह्मेण तीर्थेन त्रिराचामेत् । ६ । द्विः प्रमृज्यात् । ७ । खान्यद्भिर्मूर्धानं हृदयं स्पृशेत् । ८ ।

हृत्कण्ठतालुगाभिस्तु यथासंख्यं द्विजातयः ।
शुध्येरन्स्त्री च शूद्रश्च सकृत्स्पृष्टाभिरन्ततः ॥ ९ ॥ ६२ ॥

17... अमावास्या पूर्णमास्युपलक्षणम् ।... LXII, 5... अफेनिलाः फेनरहिताः । फेनो बुद्बुदग्रहणाय ।... शूद्रो ऽनुपनीतोपलक्षणम् । शूद्रस्यैककरस्य ताभ्यामावर्जिता या न भवन्त्यापन्ना एक एव करो यस्यासावेककरः... । अक्षाराः क्षाररसरहिताः ।... दक्षिणं बाहुं जान्वन्तराकृत्वेति गौतमीयाद्वामस्यानियमः । (Gaut. I, 36)... चकाराद्दैशान्यभिमुखः ।...
6. ब्राह्मदैवप्राजापत्यानामन्यतमेन तीर्थेन पुण्यभागेन... आचामेत् ।...
7. अङ्गुष्ठमूलेन मुखमिति शेषः ।... 8. खानि नाभेरूर्ध्ववर्तीनि ।...

अथ योगक्षेमार्थमीश्वरमधिगच्छेत् । १ । नैकोऽध्वानं प्रपद्येत । २ । नाधार्मिकैः सार्धम् । ३ । न वृषलैः । ४ । न द्विषद्भिः । ५ । नातिप्रत्यूषसि । ६ । नातिसायम् । ७ । न संध्ययोः । ८ । [न मध्याह्ने । ९ । न संनिहितपानीयम् । १० ।] नातितूर्णम् । ११ । न रात्रौ । १२ । न संततं बालव्याधितार्तैर्वाहनैः । १३ । न हीनाङ्गैः । १४ । न दीनैः । १५ । न गोभिः । १६ । नादान्तैः । १७ । यवसोदके वाहनानामदत्त्वात्मनः क्षुत्तृष्णापनोदने न कुर्यात् । १८ । न चतुष्पथमधितिष्ठेत् । १९ । न रात्रौ वृक्षमूलम् । २० । न शून्यालयं । २१ । न तृणम् । २२ । न पशूनां बन्धनागारम् । २३ । न केशतुषकपालास्थिभस्माङ्गारान् । २४ । न कार्पासास्थि । २५ । चतुष्पथं प्रदक्षिणीकुर्यात् । २६ । देवतार्चां च । २७ । प्रज्ञातांश्च वनस्पतीन् । २८ । अग्निब्राह्मणगणिकापूर्ण-

---

LXIII, 1. अधिगच्छेत् । V^4 (and Gautama IX, 63); उपगच्छेत् । V^{1-3} $C^{1,2}v$; अभिगच्छेत् । N. 9, 10 om. V^4. 9 om. Ap. $C^{1,2}v$. 13. व्याल° $C^{1,2}v$; $C^{1,2}v$ after 14 add न रोगिभिः । यवसोदकैर्वा° all. 18. यवसोदकैर्वा°, all. 25—29 om. v. 27. देवतां च । $C^{1,2}$.

LXIII, 4. वृषलाः शूद्राः ।..; 13... वाहनैरश्वादिभिः ॥ 15. दीनैर्दुर्बलैः ॥ 16. गोभिर्बलीवर्दैः ॥ 22. संलग्नप्रदेशम् ॥

कुम्भादर्शच्छत्त्रध्वजपताकाश्रीवृक्षवर्धमाननन्द्यावर्तांश्च ।
२९ । तालवृन्तचामराश्वगजाजगोदधिक्षीरमधुसिद्धार्थ-
कांश्च । ३० । वीणाचन्दनायुधार्द्रगोमयफलपुष्पार्द्रशाक-
गोरोचनादूर्वाप्ररोहांश्च । ३१ । उष्णीषालंकारमणि-
कनकरजतवस्त्रासनयानामिषांश्च । ३२ । भृङ्गारोद्धृतो-
र्वराबद्धैकपशुकुमारीमीनांश्च दृष्ट्वा प्रयादिति । ३३ ।
अथ मत्तोन्मत्तव्यङ्गान्दृष्ट्वा निवर्तेत । ३४ । वान्तवि-
रिक्तमुण्डितजटिलवामनांश्च । ३५ । काषायिप्रव्रजित-
मलिनांश्च । ३६ । तैलगुडशुष्कगोमयेन्धनतृणपलाश-
भस्माङ्गारांश्च । ३७ । लवणक्लीबासवनपुंसककार्पास-
रज्जुनिगडमुक्तकेशांश्च । ३८ । वीणाचन्दनार्द्रशाकोष्णी-

31. °गोमयपुष्पशाक° C[1,2]. 33. °रज्जुबद्धपशु° C[1,2]; °रज्जु° from the C. 35. °मुण्डमलिनवसनजटिल° C[1,2]. 36. कषायि° C[1,2]v. 37. °तृणकुशपलाश° C[1,2].

---

29. प्रयाणे शकुनान्याह ।... ब्राह्मणं सोष्णीषम् ।... पूर्णकुम्भं जलेन ।... वर्धमानः शरावकः । नन्द्यावर्तो राजगृहविशेषः ।... 30... गौः सवत्सा ।... 32... आमिषं सरुधिरं मांसम् ।... 33... उद्धृता ऊह्यमाना उर्वरा सर्वसस्याढ्या मृत्तिका ।... रज्जुबद्ध एकाकी पशुर्बलीवर्दादिः ।... कुमार्यनूढा कन्या । सा च श्वेताम्बरा ।... मीना पंक्तो मत्स्याः ।... एतान्प्रदक्षिणीकृत्य प्रयायात् ।... 36. काषायिणो वृथालिङ्गधारिणः । प्रव्रजितः संन्यासी । मलिनो मलाक्रान्तदेहः कापालिकादिः ।... 37... तृणं कुशदूर्वाव्यतिरिक्तम् । पलाशं पलाशादिपर्णं न. ताम्बूलपर्णानि ।... 38. निगडः पादशृङ्खला । मुक्ताः प्रकीर्णाः केशा यस्य सः ।...

षालंकरणकुमारीस्तु प्रस्थानकालेऽभिनन्दयेदिति। ३९। देवब्राह्मणगुरुबभ्रुदीक्षितानां छायां नाक्रामेत्। ४०। निष्ठूनवान्तरुधिरविण्मूत्रस्नानोदकानि च। ४१। न वत्सतन्त्रीं लङ्घयेत्। ४२। प्रवर्षति न धावेत्। ४३। न वृथा नदीं तरेत्। ४४। न देवताभ्यः पितृभ्यश्चोदकमप्रदाय। ४५। न बाहुभ्याम्। ४६। न भिन्नया नावा। ४७। न कूलमधितिष्ठेत्। ४८। न कूपमवलोकयेत्। ४९। न लङ्घयेत्। ५०।

वृद्धभारिनृपस्नातस्त्रीरोगिवरचक्रिणाम्।
पन्था देयो नृपस्त्वेषां मान्यः स्नातश्च भूपतेः ॥ ५१ ॥ ६३ ॥

परनिपानेषु न स्नानमाचरेत्। १। आचरेत्पञ्च पिण्डानुद्धृत्यापस्तथापदि। २। नाजीर्णे। ३। न चातुरः। ४। न नग्नः। ५। न रात्रौ। ६। राहुदर्शनवर्जम्। ७।

42—47 om. v. 43. पितृभ्यश्चोदकामं प्रदाय। C[1,2]. 48. कूपम् V[4]. 51. तेषां V[1–4]. LXIV, 2. उद्धृत्यापदि। C[1,2]v.

40. देवो देवप्रतिमा। ब्राह्मणो बहुश्रुतः। न जातिमात्रम्।... गुरुराध्यापकः। मन्त्रोपदेष्टा च। बभ्रुः कपिलवर्णो गौरन्यो वा।... एषां छायां कामतो नाक्रामेन्नोल्लङ्घयेदधितिष्ठेद्वा। 42... वत्सग्रहणं गोमात्रोपलक्षणम्।... 51. स्नातो विद्याव्रतोभयस्नातः।... LXIV, 2. जलान्तराभावे सप्त पञ्च चतुरस्त्रीन्वा मृत्पिण्डान्कूपादुद्धृत्य जलं चोद्धृत्य परकायेष्वपि स्नायात्।... 4. आतुरो ज्वराद्यभिभूतः॥

न संध्ययोः । ८ । प्रातःस्नानशीलोऽरुणताम्रां प्राचीमालोक्य स्नायात् । ९ । स्नातः शिरो नावधुनेत् । १० । नाङ्गेभ्यस्तोयमुद्धरेत् । ११ । न तैलवत्संस्पृशेत् । १२ । नाप्रक्षालितं पूर्वधृतं वसनं बिभृयात् । १३ । स्नातः सोष्णीषो धौतवाससी बिभृयात् । १४ । न म्लेच्छान्त्यजपतितैः सह संभाषणं कुर्यात् । १५ । स्नायात्प्रस्रवणदेवखातसरोवरेषु । १६ । उद्धृताद्भूमिष्ठमुदकं पुण्यं स्थावरात्प्रस्रवत्तस्मान्नादेयं तस्मादपि साधुपरिगृहीतं सर्वत एव गाङ्गम् । १७ । मृत्तोयैः कृतमलापकर्षोऽप्सु निमज्योपविश्यापो हि ष्ठेति तिसृभिर्हिरण्यवर्णा इति चतसृभिरिदमापः प्रवहतेति च तीर्थमभिमन्त्रयेत् । १८ । ततोऽप्सु निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जपेत् । १९ । तद्विष्णोः

---

9 T. om. V[1-3]. °स्नानशीलो ऽरुण° V[4]; स्नानशीलो from the C. °स्नाय्यरुणविकिरणग्रस्तां प्राचीमवलोक्य C[1,2]. 17. प्रस्रवणं C[1,2]. 18. निमज्यापो C[1,2]; निमस्पृश्यापो v. प्रवहत इति चतुर्थम् V[1-3] C[1,2].

9. प्रातः स्नानशीलः स्नायात् । अनेनारुणोदयात्प्राक्स्नानं निषिद्धम् ।... 10. स्नानानन्तरं शिरःस्थितान्केशान्... न कम्पयेत् ।... 11. हस्तेन वस्त्रेण वाङ्गशोधनं न कुर्यात् ।... 14... उष्णीषं जलापसारणाय शिरोवेष्टनं तेन सहितः । तच्चागाढबन्धनं शिरसि वेष्टयेत् ।...धौते स्वयमेव... 15. स्नानोत्तरं निषेधमाह ।... 17.... साधुभिर्वसिष्ठादिभिः परिगृहीतम् । नदीसंबन्धि । यथा वसिष्ठप्राची विश्वामित्रप्राचीत्यादि ।... 18... निमज्य तीरे उपविश्य आपो हि ष्ठेत्याद्यष्टभिर्मन्त्रैस्तीर्थमभिमन्त्रयेत् । निमज्योपस्पृशेदिति पाठे निमज्जनानन्तरमाचम्य तीर्थमभिमन्त्रयेत् ॥

परमं पदमिति वा । २० । द्रुपदां सावित्रीं वा । २१ । यञ्जते मन इत्यनुवाकं वा । २२ । पुरुषसूक्तं वा । २३ । स्नातश्चार्द्रवासा देवपितृतर्पणमम्भःस्थ एव कुर्यात् । २४ । परिवर्तितवासाश्चेत्तीर्थमुत्तीर्य । २५ । अकृत्वा देवपितृतर्पणं स्नानशाटीं न पीडयेत् । २६ । स्नात्वाचम्य विधिवदुपस्पृशेत् । २७ । पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचं पुरुषाय पुष्पाणि दद्यात् । २८ । उदकाञ्जलिं पश्चात् । २९ । आदावेव दिव्येन तीर्थेन देवतानां कुर्यात् । ३० । तदनन्तरं पित्र्येण पितॄणाम् । ३१ । तत्रादौ स्ववंश्यानां तर्पणं कुर्यात् । ३२ । ततः संबन्धिबान्धवानाम् । ३३ । ततः सुहृदाम् । ३४ । एवं नित्यस्नायी स्यात् । ३५ । स्नातश्च पवित्राणि यथाशक्ति जपेत् । ३६ । विशेषतः

26. स्नानवस्त्रादि $C^{1,2}$v. 29, 30 T. om. V^{1-4}. 33. संबन्धिनां बान्धवानाम्

20... त्रिरित्यनुवर्तते ॥ 21. द्रुपदादिवेन्मुमुचान इति यजुर्वेदप्रसिद्धा । तां वा त्रिर्जपेत् ।... 25. यस्तु स्नात्वा जलं त्यक्तुमशक्तः शुष्कं वासः परिधत्ते स तीर्थाद्बहिरागत्य स्थल एव स्नानाङ्गं तर्पणं कुर्यात् ।... 26. परिवर्तितवासा अपि देवपितृतर्पणात्प्राक् स्नानवस्त्रं न निष्पीडयेत् ।... 27. वस्त्रनिष्पीडनात्स्नानविध्यानन्तर्यं हि आचमनस्य गमयितुम्... 28... षोडश पुष्पाणि ।... 32... पितृमातृमातामहपक्षादनन्तरं... पितृव्यभ्रातृमातुलादींस्तर्पयेत् ।... 33. संबन्धिनो भागिनेयश्वशुरश्यालादयः । बान्धवाः पैतृष्वस्रेयमातृष्वस्रेयमातुलादयः ।... 35. उक्तेन विधिना प्रत्यहं स्नायात् ।... 36... पवित्राणि... अनियतसंख्यानि जपेत ॥

सावित्रीम् । ३७ । पुरुषसूक्तं च । ३८ । नैताभ्यामधिकमस्ति । ३९ ।

स्नातोऽधिकारी भवति दैवे पित्र्ये च कर्मणि ।
पवित्राणां तथा जप्ये दाने च विधिबोधिते ॥ ४० ॥
अलक्ष्मीः कालकर्णी च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम् ।
अद्भिः स्नातेनाभिषिक्तस्य नश्यंत इति धारणा ॥ ४१ ॥
याम्यं हि यातनादुःखं नित्यस्नायी न पश्यति ।
नित्यस्नानेन पूयन्ते येऽपि पापकृतो नराः ॥४२॥ ६४ ॥

अथातः सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तो देवतार्चायां स्थले वा भगवन्तमनादिनिधनं वासुदेवमभ्यर्चयेत् । १ । अश्विनोः प्राणस्तौ त इति जीवादानं दत्त्वा युञ्जते मन इत्यनुवाकेनावाहनं कृत्वा जानुभ्यां पाणिभ्यां शिरसा च नमस्कारं कुर्यात् । २ । आपो हि ष्ठेति

37. सावित्रीं त्ववश्यं जपेत् । V^{1-3} $C^{1,2}$; see the C. 40. °बोधिते ॥ V^{4} N.; °नोचिते V^{1-3}; °नोदिते $C^{1,2}$v; चोदिते Ap. 41. स्नातस्य जलमात्रेण नश्यते $C^{1,2}$. LXV, 2. अश्विनोः प्राणस्तौत V^{4}; अश्विनौ प्राणिस्तौत V^{1-3}; अश्विनैः प्राणैस्तवेते $C^{1,2}$; अश्विनोः प्राणैः सौत v; see Kâṭhaka XI, 7. My reading is conjectural. After इति V^{1-3} $C^{1,2}$ insert, काचकीय(कीचकीय)-मन्त्रेणाहृत्यजीवस्य भगवतो; see the C. जीवोविनिवोवादानं V^{1-3}.

37. पूर्वोक्तसंख्यापेक्षयाधिकसंख्यया गायत्रीं जपेत् ।... 41... उद्धृतेनानुद्धृतेन वा तीर्थातीर्थसाधारणेन ।... LXV, 2... इति काचकीयमन्त्रेण चेतव्यजीवस्य भगवतो जीवो विनयिता साक्षीति स्मरणात् ।

तिसृभिरर्घ्यं निवेदयेत्। ३। हिरण्यवर्णा इति चतसृभिः पाद्यम्। ४। शं न आपो धन्वन्या इत्याचमनीयम्। ५। इदमापः प्रवहतेति स्नानीयम्। ६। रथेष्वक्षेषु वृषभराजा इत्यनुलेपनालंकारौ। ७। युवा सुवासा इति वासः। ८। पुष्पावतीरिति पुष्पम्। ९। धूरसि धूर्वेति धूपम्। १०। तेजोऽसि शुक्रमिति दीपम्। ११। दधिक्राव्ण इति मधुपर्कम्। १२। हिरण्यगर्भ इत्यष्टाभिर्नैवेद्यम्। १३।

चामरं व्यजनं मात्रां छत्त्रं यानासने तथा।
सावित्रेणैव तत्सर्वं देवाय विनिवेदयेत्॥ १४।
एवमभ्यर्च्य च जपेत्सूक्तं वै पौरुषं ततः।
तेनैव जुहुयादाज्यं य इच्छेच्छाश्वतं पदम्॥ १५॥ ६५॥

---

5. शन्न $C^{1,2}$v. धनुन्या V^{1-4} N. See Ath. V. I, 6, 4. 7. रथेस्वर्क्षेषु V^{1-4} $C^{1,2}$ N.; °स्वक्षेषु v. See Taitt. Brâhm. II, 7, 7, 2. 10. धूर्व इति V^{1-4}v; धूर्पमिति $C^{1,2}$. See the C. and Vâjas. Sa*m*h. I, 8.

5. शन्न आपो धनुन्या इति काठशाखीययर्चा… 6. इदमापः प्रवहतेत्येकयर्चा… 7. रथेस्वर्क्षेष्विति काठशाखीयस्वतुर्भिः… 8. युवा सुवासा इत्येकयर्चा… 9. पुष्पावतीः प्रसूवतीरिति तैत्तिरीयर्चा पुष्पम्॥ 10. धूरसि धूर्व धूर्वन्तमिति तैत्तिरीययजुषा धूपम्॥ 11. तेजोऽसि शुक्रमिति काठशाखीययर्चा दीपम्॥ 12. दधिक्राव्णो अकारिषमित्येकयर्चा… 13. हिरण्यगर्भः समवर्ततेत्यारभ्य यश्चिदापो महिनेत्यन्ताभिरष्टाभिर्ऋग्भिर्नैवेद्यम्… 14.… मात्रा आदर्शः।… यानं शिबिकादि। आसनं सिंहासनादि।… एतानि सावित्र्या गायत्र्या देवाय भगवते विनिवेदयेत्।

न नक्तं गृहीतेनोदकेन देवपितृकर्म कुर्यात् । १ । चन्दनमृगमददारुकर्पूरकुङ्कुमजातीफलवर्जमनुलेपनं न दद्यात् । २ । न वासो नीलीरक्तम् । ३ । न मणिसुवर्णयोः प्रतिरूपमलंकरणम् । ४ । नोग्रगन्धि । ५ । नागन्धि । ६ । न कण्टकिजम् । ७ । कण्टकिजमपि शुक्लं सुगन्धिकं तु दद्यात् । ८ । रक्तमपि कुङ्कुमं जलजं च दद्यात् । ९ । न धूपार्थे जीवजातम् । १० । न घृततैलं विना किं च न दीपार्थे । ११ । नाभक्ष्यं नैवेद्यार्थे । १२ । न भक्ष्ये अप्यजामहिषीक्षीरे । १३ । पञ्चनखमत्स्यवराहमांसानि च । १४ ।

प्रयतश्च शुचिर्भूत्वा सर्वमेव निवेदयेत् ।
तन्मनाः सुमना भूत्वा त्वराक्रोधविवर्जितः ॥ १५ ॥ ६६ ॥

अथाग्निं परिसमूह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य परिषिच्य सर्वतः पाकादग्रमुद्धृत्य जुहुयात् । १ । वासुदेवाय संक-

---

LXVI, 1. गृहीतोदकेन V[1]. See LXXIX, 1. 6 om. v; C[1,2] place it before 5. See LXXXI, 5. 8. तु om. C[1,2].

LXVI, 1. उक्तोपचारद्रव्यविवेचनं षट्षष्टितमेन कर्तुम्... 2. दारु सुगन्धिर्देवदारुः ।... 4. कृत्रिममणिसुवर्णादिनिर्मितमलंकारं न दद्यात् ।... 5. उग्रो घ्राणग्लानिकरो गन्धो यस्येति तत् । धत्तूरादि ॥ 7. कण्टकिवृक्षोद्भवं कण्टकारिकादि ।... 9... रक्तोत्पलम्... 10. प्राण्यङ्गं नखशृङ्गादि धूपत्वे न देयम् ।... LXVII, 1... परिषिच्य परितो दर्भानभितोऽभिषिच्य ।:

र्षणाय प्रद्युम्नायानिरुद्धाय पुरुषाय सत्यायाच्युताय वासुदेवाय । २ । अथाग्नये[1] सोमाय[2] मित्राय[3] वरुणाय[4] इन्द्राय[5] इन्द्राग्निभ्याम्[6] विश्वेभ्यो देवेभ्यः[7] प्रजापतये[8] अनुमत्यै[9] धन्वन्तरये[10] वास्तोष्पतये[11] अग्नये स्विष्टकृते च[12] । ३ । ततोऽन्नशेषेण बलिमुपहरेत् । ४ । तक्षोपतक्षाभ्याम् । ५ । अभितः पूर्वेणाग्निम् । ६ । अम्बा नामासीति[1] दुला नामासीति[2] नितत्नी नामासीति[3] चुपुणीका नामासीति[4] सर्वासाम् । ७ । नन्दिनि[1] सुभगे[2] सुमङ्गलि[3] भद्रंकरीति[4] स्रक्तिष्वभिप्रदक्षिणम् । ८ । स्थूणायां ध्रुवायां श्रियै हिरण्यकेश्यै वनस्पतिभ्यश्च । ९ ।

LVII. 3. C[1-2]v omit the figures in 3, 7, 8, 11. 5. भक्षोपभक्ष्याभ्याम् । V[1-4]v: भक्ष्योपभक्ष्याभ्याम् । C[1-2]. भक्षमोदनादिः । उपभक्ष्यं शाकादिः । N.: तक्षोपतक्षाभ्याम् Kâth. Grihyas. 6. पूर्वेणाग्नेः । C[1-2]. 7. अम्बा (अवा). त्वला. नितन्ती (नितन्त्वा), क्षिप्रणिका V[1-4] C[1-2]; अधो, सुप्रताका. असंत्यती v. See Kâth. Grihyas., and Kâthaka XL. 4; Taitt. Saṃh. IV. 4. 5. 1. 8. भद्रकालीति V[1-4] C[1-2]. स्वभिप्रद° C[1-2]. 9. वनस्पतिभ्यः । C[1-2]; °भ्य । v.

3. कठशाखानुसारेण कर्मदेवमाह ।... अग्न्यादिभ्यो द्वादशाहुतीर्जुहुयात् ।... 6. उभयस्यां दिशि अभितः अग्नेः पूर्वं प्रदक्षिणं कृत्वा प्रथमं पूर्वोत्तरकोणे । (Devapâla, Kâthakagrihyabhâshya). 7. अम्बा नामासीति मन्त्र । पूर्वेणाग्निमित्यनुषज्यते (Kâth. Grihyas. and Dev.). 8. अभिप्रदक्षिणं प्रदक्षिणं यथा भवति पूर्वदक्षिणकोणादारभ्य । (Dev.) 9. ध्रुवा गृहाधारभूता स्थूणा सर्वासामस्यां श्रिय इति द्वाभ्याम् । हिरण्यकेश्यांति श्रीविशेषणम् ॥°

धर्माधर्मयोर्द्वारे मृत्यवे च । १० । उदधाने वरुणाय । ११ । विष्णव इत्युलूखले । १२ । मरुद्भ्य इति दृषदि । १३ । उपरि शरणे वैश्रवणाय राज्ञे भूतेभ्यश्च । १४ । इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्य इति पूर्वार्धे । १५ । यमाय यमपुरुषेभ्य इति दक्षिणार्धे । १६ । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य इति पश्चार्धे । १७ । सोमाय सोमपुरुषेभ्य इत्युत्तरार्धे । १८ । ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्य इति मध्ये । १९ । उर्ध्वमाकाशाय । २० । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य इति स्थण्डिले । २१ । नक्तंचरेभ्य इति नक्तम् । २२ । ततो दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे पितामह्यै प्रपितामह्यै स्वनामगोत्राभ्यां च पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् । २३ । पिण्डानां चानुलेपनपुष्पधूपनैवेद्यादि दद्यात् । २४ । उदककलशमुपनिधाय स्वस्त्ययनं वाचयेत् । २५ । श्वकाकश्वपचानां भुवि निर्वपेत् । २६ ।

11. उदपाने । C. K. V.

10. धर्मादिद्वाभ्यां गृहद्वारे । धर्माधर्मयोर्मिलितयोर्देवतात्वमग्नीषोमीयवत् ॥ 12. विष्णवे नम इति... (Nand.) 14. शरणं गृहं तदुपरि अट्टालिकायां वैश्रवणायेति द्वाभ्याम् । 15. शरण इत्यनुवर्तते ।... 22. रात्रौ वैश्वदेवे क्रियमाणे नक्तंचरेभ्य इत्येकम् । 23... चकारादस्त्वादिरूपस्वधाकाराभ्यां च पिण्डदानं कार्यम्...। 25. स्वस्तित्वं ब्रूहीति यं कंचिद्ब्राह्मणं वाचयेत् । तं ब्राह्मणाय दद्यादित्यर्थः ॥

भिक्षां च दद्यात्। २७। अतिथिपूजने च परं फलमधितिष्ठेत्। २८। सायमतिथिं प्राप्तं प्रयत्नेनार्चयेत्। २९। अनाश्रितमतिथिं गृहे न वासयेत्। ३०। यथा वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुर्यथा स्त्रीणां भर्ता तथा गृहस्थस्यातिथिः। ३१। तत्पूजायां स्वर्गमाप्नोति। ३२।

अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात्प्रतिनिवर्तते।
तस्मात्सुकृतमादाय दुष्कृतं तु प्रयच्छति ॥ ३३ ॥
एकरात्रं हि निवसन्नतिथिर्ब्राह्मणः स्मृतः।
अनित्यं हि स्थितो यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ॥ ३४ ॥
नैकग्रामीणमतिथिं विप्रं सांगतिकं तथा।
उपस्थितं गृहे विद्याद्भार्या यत्राग्नयोऽपि वा ॥ ३५ ॥
यदि त्वतिथिधर्मेण क्षत्त्रियो गृहमागतः।
भुक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमपि भोजयेत् ॥ ३६ ॥
वैश्यशूद्रावपि प्राप्तौ कुटुम्बेऽतिथिधर्मिणौ।
भोजयेत्सह भृत्यैस्तावानृशंस्यं प्रयोजयन् ॥ ३७ ॥

30—33 T. and C. om V¹; but 31 is numbered as such. 34. अनित्या हि स्थितिर्य° C². 36. पूजयेत् ॥ C²v.

27. भिक्षां ग्रासमात्राम्।... 29. सायं वैश्वदेवान्ते।... 35. एकग्रामेभवा एकग्रामिणस्तादृशं विप्रम्।... पूर्वपरिचयो विद्यते येनासौ सांगतिकः। तं च।... 37.... भृत्यैः... सह भोजनीयौ न त्वतिथिधर्मेणार्चनीयौ। अब्राह्मणस्यातिथित्वाभावात्।...

इतरानपि सख्यादीन्संप्रीत्या गृहमागतान्।
प्रकृतान्नं यथाशक्ति भोजयेत्सह भार्यया ॥ ३८ ॥
स्ववासिनीं कुमारीं च रोगिणीं गुर्विणीं तथा।
अतिथिभ्योऽग्र एवैतान्भोजयेदविचारयन् ॥ ३९ ॥
अदत्त्वा यस्तु एतेभ्यः पूर्वं भुङ्क्तेऽविचक्षणः।
स भुञ्जानो न जानाति श्वगृध्रैर्जग्धिमात्मनः ॥ ४० ॥
भुक्तवत्सु च विप्रेषु स्वेषु भृत्येषु चैव हि।
भुञ्जीयातां ततः पश्चादवशिष्टं तु दंपती ॥ ४१ ॥
देवान्पितॄन्मनुष्यांश्च भृत्यान्गृह्याश्च देवताः।
पूजयित्वा ततः पश्चाद्गृहस्थः शेषभुग्भवेत् ॥ ४२ ॥
अघं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्यात्मकारणात्।
यज्ञशिष्टाशनं ह्येतत्सतामन्नं विधीयते ॥ ४३ ॥
स्वाध्यायेनाग्निहोत्रेण यज्ञेन तपसा तथा।
न चाप्नोति गृही लोकान्यथा त्वतिथिपूजनात् ॥ ४४ ॥

---

38. इतराण्यपि C[1,2]. 39. सुवासिनीं C[1,2]v. See the C. and M. III, 114. 40. Manu has तु य 41. भृत्येषु स्वेषु C[1,2].

38. इतरान्मूर्धावसिक्तादीन्। सखिसंबन्धिनश्च।... 39. ऊढा पितृगृहस्था कन्या स्ववासिनी। सुवासिनीति पाठे.... 41. विप्रा अतिथयश्चकारादतिथिवदागता अभ्यागताः क्षत्रियाश्च। स्वाः सखिसंबन्धिबान्धवाः। भृत्या भरणीया मातापित्रादयः।... चकाराद्दासीदासाः।... 42. गृह्या देवताः श्र्यादयः। चकाराच्छूकाकादयः।...

सायंप्रातस्त्वतिथये प्रदद्यादासनोदके ।
अन्नं चैव यथाशक्त्या सत्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ४५ ॥
प्रतिश्रयं तथा शय्यां पादाभ्यङ्गं सदीपकम् ।
प्रत्येकदानेनाप्नोति गोप्रदानसमं फलम् ॥ ४६ ॥ ६७ ॥

चन्द्रार्कोपरागे नाश्नीयात् । १ । स्नात्वा मुक्तयोरश्नीयात् । २ । अमुक्तयोरस्तंगतयोः स्नात्वा दृष्ट्वा चापरेऽह्नि । ३ । न गोब्राह्मणोपरागेऽश्नीयात् । ४ । न राज्ञो व्यसने । ५ । प्रवसिताग्निहोत्री यदाग्निहोत्रं हुतं मन्येत तदाश्नीयात् । ६ । यदा हुतं मन्येत वैश्वदेवमपि । ७ । पर्वणि च यदा हुतं मन्येत पर्व । ८ । नाश्नीयाच्चाजीर्णे । ९ । नार्धरात्रे । १० । न मध्याह्ने । ११ । न संध्ययोः । १२ । नार्द्रवासाः । १३ । नैकवासाः । १४ । न नग्नः । १५ । नोदके । १६ । नोत्कुटकः । १७ ।

LXVIII, 3. ०गतयोर्दृष्ट्वा स्नात्वा C[1,2]v. 5. राज्ञो V[1]. N. राजाव्यसने V[1-3]; राजव्यसने C[1,2]v Ap. 8. पर्व om. V[1]. 16. न जलस्थः । C[1,2], from the C. 17. नोत्कुटुकः । C[1,2].

45... विधिपूर्वकं मधुपर्कविधिना ।... 46... पादयोः प्रक्षालनपूर्वकं घृतादिनाभ्यञ्जनम् । दीपो विवासोद्धेशाय ।... एषां प्रत्येकं दानेन... LXVIII, 3... अपरेऽह्नि... उदितौ दृष्ट्वा... अश्नीयात् ।... 4... तद्दिने नाश्नीयात् ।... 9. अजीर्णे धूमोद्गारे ।... 15. नग्नो दशविधः प्रागुक्तः ॥ 16. जलस्थो नौकास्थो वा... 17. उत्कुटक ऊर्ध्वजानुः ॥

न भिन्नासनगतः । १८ । न च शयनगतः । १९ । न भिन्नभाजने । २० । नोत्सङ्गे । २१ । न भुवि । २२ । न पाणौ । २३ । लवणं च यत्र दद्यात्तन्नाश्नीयात् । २४ । न बालकान्निर्भर्त्सयेत् । २५ । नैको मृष्टम् । २६ । नोद्धृतस्नेहम् । २७ । न दिवा धानाः । २८ । न रात्रौ तिलसंबन्धम् । २९ । न दधिसक्तून् । ३० । न कोविदारवटपिप्पलशणशाकम् । ३१ । नादत्त्वा । ३२ । नाहुत्वा । ३३ । नानार्द्रपादः । ३४ । नानार्द्रकरमुखश्च । ३५ । नोच्छिष्टश्च घृतमादद्यात् । ३६ । न चन्द्रार्कतारका निरीक्षेत । ३७ । न मूर्धानं स्पृशेत् । ३८ । न ब्रह्म कीर्तयेत् । ३९ । प्राङ्मुखोऽश्नीयात् । ४० । दक्षिणामुखो वा । ४१ । अभिपूज्यान्नम् । ४२ । सुमनाः स्रग्व्यनुलिप्तश्च । ४३ । न निःशेषकृत्स्यात् । ४४ । अन्यत्र दधिमधुसर्पिःपयःसक्तुपलमोदकेभ्यः । ४५ ।

---

26. मिष्टम् C[1,2]. 29. तिलसंयुक्तम् C[1,2]. 34. नार्द्र° V[4]. 43. °लिप्तः । C[1,2].

23. पाणौ पाणितले ॥ 25. संपङ्क्तौ भुञ्जानात्बालकान्… 29. तिलैः संबन्धो यस्य तद्रात्रौ ।… 30. रात्रौ… 32. यद्देवद्विजातिभ्यो न दद्यात्तन्न भक्षयेत् ।… 37. उच्छिष्टश्चन्द्रादीन्न पश्येत् ।… 38. उच्छिष्टो मस्तकं न स्पृशेत् ।… 39. उच्छिष्टो वेदं नोच्चारयेत् ।… 44. परिविष्टमन्नं निःशेषं नाद्यात् ।… 45. सर्पिर्घृतम् ।…

नाश्नीयाद्भार्यया सार्धं नाकाशे न तथोत्थितः ।
बहूनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन्बहवस्तथा ॥ ४६ ॥
शून्यालये वह्निगृहे देवागारे कथं च न ।
पिबेन्नाञ्जलिना तोयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७ ॥
न तृतीयमथाश्नीयान्न चापथ्यं कथं च न ।
नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः ॥ ४८ ॥
न भावदुष्टमश्नीयान्न भाण्डे भावदूषिते ।
शयानः प्रौढपादश्च कृत्वा चैवावसक्थिकाम् ॥ ४९ ॥ ६८ ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियमुपेयात् । १ । न श्राद्धं भुक्त्वा । २ । न दत्त्वा । ३ । नोपनिमन्त्रितः श्राद्धे । ४ । न व्रती । ५ । न दीक्षितः । ६ । न देवायतनश्मशा-

47. शून्यागारे C[1,2]v. LXIX, 2. न स्नात्वा भुक्त्वा । v. 3. न श्राद्धं दत्त्वा C[1,2]; श्राद्धं from the C. 5. न स्नात्वा । न कृत्वा । न व्रती । नापोष्य भुक्त्वा वा । C[1,2]. The last clause is from the C.

46... बहूनामिति बहुषु साभिलाषं प्रेक्षमाणेषु नाश्नीयात् । 47. शून्यं निर्जनं यदालयं गृहं तत्र । वह्नीनां गार्हपत्यादीनां गृहे शाला-याम् ।... 48... कालद्वयातिरिक्ते तृतीये काले नाश्नीयात् ।... 49. यस्मिन्दृष्टे विचिकित्सा भवति तद्भावदुष्टम्...पीयूषादि... । तच्च जातिदुष्टादेरुपलक्षणम् ।... सप्तविधमभोज्यम् । भावेन चित्तवृत्त्या दूषिते म्लेच्छादिभाण्डसदृशे भाण्डे दुर्ब्राह्मणादिभोजनदुष्टे च ।...शयानो भूमावपि तिर्यग्भूतः । शयनगतस्य प्रागेव निषेधात् ।... LXIX, 3. श्राद्धकरणा-नन्तरम् ॥ 5. व्रतं श्राद्धदिनपर्वद्युत्तनभक्तादश्यादिकं च तद्वान् ।...

न शून्यालयेषु । ७ । न वृक्षमूलेषु । ८ । न दिवा । ९ । न संध्ययोः । १० । न मलिनाम् । ११ । न मलिनः । १२ । नाभ्यक्ताम् । १३ । नाभ्यक्तः । १४ । न रोगार्ताम् । १५ । न रोगार्तः । १६ ।

न हीनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
नोपेयाद्गुर्विणीं नारीं दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ १७ ॥ ६९ ॥

नार्द्रपादः सुप्यात् । १ । नोत्तरापरशिराः । २ । न नग्नः । ३ । नार्द्रवंशे । ४ । नाकाशे । ५ । न पालाशे शयने । ६ । न पञ्चदारुकृते । ७ । न गजभग्नकृते । ८ । न विद्युद्दग्धकृते । ९ । न भिन्ने । १० । नाग्निप्लुष्टे । ११ । न घटासिक्तद्रुमजे । १२ । न श्मशानशून्यालयदेवता-

LXX, 1. स्वप्यात् । $C^{1,2}$v Ap. 2. नोत्तरापरवाक्शिराः । $C^{1,2}$. 4. नानुवंशम् । V^{1-4} Ap.; वंशो मेढो तद्दैर्घ्यमनु N.; नार्द्रवंशम् v. 6. पलाशशयने $C^{1,2}$v. 11. °व्युष्टे $C^{1,2}$; °मुष्टे v.

8... बहुवचनादुत्थलितादिग्रहणम् । 11. न मलिनाङ्गवस्त्राम् ।... रजस्वलोपलक्षणमिदम् ।... LXX, 2. प्राग्दक्षिणयोरभ्यनुज्ञानमनेन । प्राग्दक्षिणशिराः स्वप्यान्नोदक्प्रत्यक्शिराः क्वचिदिति स्मरणात् ।... 8. गजेन भग्नस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥ 9. विद्युता दग्धस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥ 10. न शीर्णखट्वायामिति पैठीनसीयात् ॥ 11. विद्युद्भिन्ने नाप्यग्निना दग्धे ॥ 12. घटैः अा सर्वदा सिक्तस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥

नाश्नीयाद्भार्यया सार्धं नाकाशे न तथोत्थितः ।
बहूनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन्बहवस्तथा ॥ ४६ ॥
शून्यालये वह्निगृहे देवागारे कथं च न ।
पिबेन्नाञ्जलिना तोयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७ ॥
न तृतीयमथाश्नीयान्न चापथ्यं कथं च न ।
नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः ॥ ४८ ॥
न भावदुष्टमश्नीयान्न भाण्डे भाण्डदूषिते ।
शयानः प्रौढपादश्च कृत्वा चैवावसक्थिकाम् ॥ ४९ ॥ ६८ ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियमुपेयात् । १ । न श्राद्धं भुक्त्वा । २ । न दत्त्वा । ३ । नोपनिमन्त्रितः श्राद्धे । ४ । न व्रती । ५ । न दीक्षितः । ६ । न देवायतनश्मशा-

47. शून्यागारे C[1,2]v. LXIX, 2. न स्नात्वा भुक्त्वा । v. 3. न श्राद्धं दत्त्वा C[1,2]; श्राद्धं from the C. 5. न स्नात्वा । न कृत्वा । न व्रती । नापोष्य भुक्त्वा वा । C[1,2]. The last clause is from the C.

46... बहूनामिति बहुषु साभिलाषं प्रेक्षमाणेषु नाश्नीयात् । 47. शून्यं निर्जनं यदालयं गृहं तत्र । वह्नीनां गार्हपत्यादीनां गृहे शाला-याम् ।... 48... कालद्वयातिरिक्ते तृतीये काले नाश्नीयात् ।... 49. यस्मिन्दृष्टे विचिकित्सा भवति तद्भावदुष्टम्... पीयूषादि... । तच्च जातिदुष्टादेरुपलक्षणम् ... सर्वविधमभोज्यम् । भावेन चित्तवृत्त्या दूषिते म्लेच्छादिभाण्डसदृशे भाण्डे दुर्ब्राह्मणादिभोजनदुष्टे च ।... शयानो भूमावपि तिर्यग्भूतः । शयनगतस्य प्रागेव निषेधात् ।... LXIX, 3. श्राद्धकरणा-नन्तरम् ॥ 5. व्रतं श्राद्धदिनपर्वद्युत्तनमेकादश्यादिकं च तद्वान् ।..

न शून्यालयेषु । ७ । न वृक्षमूलेषु । ८ । न दिवा । ९ । न संध्ययोः । १० । न मलिनाम् । ११ । न मलिनः । १२ । नाभ्यक्ताम् । १३ । नाभ्यक्तः । १४ । न रोगार्ताम् । १५ । न रोगार्तः । १६ ।

न हीनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
नोपेयाद्गुर्विणीं नारीं दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ १७ ॥ ६९ ॥

नार्द्रपादः सुप्यात् । १ । नोत्तरापरशिराः । २ । न नग्नः । ३ । नार्द्रवंशे । ४ । नाकाशे । ५ । न पालाशे शयने । ६ । न पञ्चदारुकृते । ७ । न गजभग्नकृते । ८ । न विद्युद्दग्धकृते । ९ । न भिन्ने । १० । नाग्निप्लुष्टे । ११ । न घटासिक्तद्रुमजे । १२ । न श्मशानशून्यालयदेवता-

LXX, 1. स्वप्यात् । $C^{1,2}$v Ap. 2. नोत्तरापरवाक्शिराः । $C^{1,2}$. 4. नानुवंशम् । V^{1-4} Ap.; वंशो मेढो तद्दैर्घ्यमनु N.; नार्द्रवंशम् v. 6. पलाशशयने $C^{1,2}$v. 11. °व्युष्टे $C^{1,2}$; °मुष्टे v.

8... बहुवचनाद्गुल्मलतादिग्रहणम् । 11. न मलिनाङ्गवस्त्राम् ।... रजस्वलोपलक्षणमिदम् ।... LXX, 2... प्राग्दक्षिणयोरभ्यनुज्ञानमनेन । प्राग्दक्षिणशिराः स्वप्यान्नोदक्प्रत्यक्शिराः कचिदिति स्मरणात् ।... 8. गजेन भग्नस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥ 9. विद्युता दग्धस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥ 10 .. न शीर्णखट्वायामिति पैठीनसीयात् ॥ 11. विद्युद्भिन्ने नाप्यग्निना दग्धे ॥ 12. घटैः ज्ञा सर्वदा सिक्तस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥

यतनेषु । १३ । न चपलमध्ये । १४ । न नारीमध्ये । १५ । न धान्यगोगुरुहुताशनसुराणामुपरि । १६ ।

नोच्छिष्टो न दिवा सुप्यात्संध्ययोर्न च भस्मनि ।
देशे न चाशुचौ नार्द्रे न च पर्वतमस्तके ॥ १७ ॥ ७० ॥

अथ न कं च नावमन्येत । १ । न च हीनाधिकाङ्गान्मूर्खान्धनहीनानवहसेत् । २ । न हीनान्सेवेत । ३ । स्वाध्यायविरोधि कर्म नाचरेत् । ४ । वयोऽनुरूपं वेषं कुर्यात् । ५ । श्रुतस्याभिजनस्य धनस्य देशस्य च । ६ । नोद्धतः । ७ । नित्यं शास्त्राद्यवेक्षी स्यात् । ८ । सति विभवे न जीर्णमलवद्वासाः स्यात् । ९ । न नास्तीत्यभिभाषेत । १० । न निर्गन्धोग्रगन्धि रक्तं च माल्यं बिभृयात् । ११ । बिभृयाज्जलजं रक्तमपि । १२ । यष्टिं च

17. स्वप्यात् $C^{1,2}v$. LXXI, 2. हीनाङ्गाधिका° $C^{1,2}v$. 5. वेषं V^{1-3} $C^{1,2}v$.

14. चपलो दुर्व्यसनी हस्तपादादिविलोला ॥ 16... गवादिशब्दैस्तत्काला उच्यन्ते । धान्यवत्साद्यात्तदुपरि शयनासंभवात् ।... 17. उच्छिष्ट ऊर्ध्वाधरोच्छिष्टवान् ।... अशुचौ मूत्रविष्ठाद्युपहते देशे ।... LXXI 1. कं च न सममुत्कृष्टमपकृष्टं वा... 4. स्वाध्यायो वेदाध्ययनाध्यापनक्रियाः ।... 8. शास्त्यति धर्मो यैस्तानि स्मृतिमीमांसादीनि । आदिशब्दाद्धनबुद्ध्यारोग्यादिप्रतिपादकानि ।... 10. गृहेन्धनाद्यभावेऽपि नास्तिशब्दं नोच्चारयेत् । किंतु पूर्णमिति ब्रूयात् ॥

वैणवीम् । १३ । कमण्डलुं च सोदकम् । १४ । कार्पा-
समुपवीतम् । १५ । रौक्मे च कुण्डले । १६ । नादित्य-
मुद्यन्तमीक्षेत । १७ । नास्तं यान्तम् । १८ । न वाससा
तिरोहितम् । १९ । न चादर्शजलमध्यगतम् । २० । न
मध्याह्ने । २१ । न क्रुद्धस्य गुरोर्मुखम् । २२ । न तैलो-
दकयोः स्वां छायाम् । २३ । न मलवत्यादर्शे । २४ । न
पत्नीं भोजनसमये । २५ । न स्त्रियं नग्नाम् । २६ । न
कं च न मेहमानम् । २७ । न चालानभ्रष्टकुञ्जरम्
। २८ । न च विषमस्थो वृषादियुद्धम् । २९ । नोन्मत्तम्
। ३० । न मत्तम् । ३१ । नामेध्यमग्नौ प्रक्षिपेत् । ३२ ।
नासृक् । ३३ । न विषम् । ३४ । अंभस्यपि । ३५ ।
नाग्निं लङ्घयेत् । ३६ । न पादौ प्रतापयेत् । ३७ । न
कुशेषु परिमृज्यात् । ३८ । न कांस्यभाजने धावयेत्
। ३९ । न पादं पादेन । ४० । न भुवमालिखेत् । ४१ ।

23. स्वच्छायाम् । C[1,2]v. 30 om. C[1,2]. 31 om. v. Ap. quotes both Sûtras. 38. कुशास्तेषु वा C[1,2].

19. वस्त्रान्तरसमाप ॥ 22. ...गुरुः श्रयान् ॥ 25. स्वस्य पत्नी वा भोजनकाले... 27. मत्रपुरीषे कुर्वाणम्... 28. बन्धनच्युतं गजम् । चकाराद्व्याघ्रादींश्च ।... 29. विषमे जनसंमर्दादौ पलायनायोग्ये देशे स्थितो वृषगजमहिषादियुद्धम् ।... 32. अमेध्यं ष्ठीवनादि ।... 37. अग्नाविति शेषः ॥ 41. काष्ठादिभिः ॥

न लोष्टमर्दी स्यात् । ४२ । न तृणच्छेदी स्यात् । ४३ । न दन्तैर्नखलोमानि छिन्द्यात् । ४४ । द्यूतं वर्जयेत् । ४५ । बालातपसेवां च । ४६ । वस्त्रोपानहमाल्योपवीतान्यन्यधृतानि न धारयेत् । ४७ । न शूद्राय मतिं दद्यात् । ४८ । नोच्छिष्टहविषी । ४९ । न तिलान् । ५० । न चास्योपदिशेद्धर्मम् । ५१ । न व्रतम् । ५२ । न संहताभ्यां पाणिभ्यां शिर उदरं च कण्डूयेत् । ५३ । न दधिसुमनसी प्रत्याचक्षीत । ५४ । नात्मनः स्रजमपकर्षेत् । ५५ । सुप्तं न प्रबोधयेत् । ५६ । न रक्तं विरागयेत् । ५७ । नोदक्यामभिभाषेत । ५८ । न म्लेच्छान्त्यजान् । ५९ । अग्निदेवब्राह्मणसंनिधौ दक्षिणं पाणिमुद्धरेत् । ६० । न परक्षेत्रे चरन्तीं गामाचक्षीत । ६१ । न पिबन्तं

53. कण्डूयेत V^{1-3} $C^{1,2}$ Ap. 55. अपकर्षयेत् । V^{1-3} $C^{1,2}$v. 57 om. $C^{1,2}$v. 60. प्रदक्षिणं $C^{1,2}$.

42. करेण मृत्पिण्डमर्दनशीलो न स्यात् ।... 44... लोमानि श्मश्र्वादीनि ।... 46. बालातपः प्रातरातपः । संगवातप इत्यन्ये । शारदातप इत्यपरे ।... 49... शूद्रोऽत्र दासव्यतिरिक्तः ।... 52. व्रतं प्रायश्चित्तम् ।... 56. स्वापेक्षया विद्यादिभिरधिकं सुप्तं न प्रबोधयेत् ।... 57. आत्मन्यनुरक्तं रूक्षभाषणादिभिर्न विरक्तं कुर्यात् ।... 60. अग्निः श्रौतः स्मार्तश्च । देवो शिववादिप्रतिमा ।... कण्ठप्रान्तादुत्तरीयाद्बहिः कुर्यात् ।... 61. परकीये यवादिक्षेत्रे निरुद्धं धान्यं भक्षयन्तीं परस्मै गां नाचक्षीत ।... 62. परशब्दोऽनुषज्यते । गोस्तन्यं पिबन्तं वत्सम् ...

वत्सकम् । ६२ । नोद्धतानुत्प्रहर्षयेत् । ६३ । न शूद्रराज्ये निवसेत् । ६४ । नाधार्मिकजनाकीर्णे । ६५ । न संवेद्यवैद्यहीने । ६६ । नोपसृष्टे । ६७ । न चिरं पर्वते । ६८ । न वृथाचेष्टां कुर्यात् । ६९ । न नृत्यगीते । ७० । नास्फोटनम् । ७१ । नाश्लीलं कीर्तयेत् । ७२ । नानृतम् । ७३ । नाप्रियम् । ७४ । न कं चिन्मर्मणि स्पृशेत् । ७५ । नात्मानमवजानीयाद्दीर्घमायुर्जिजीविषुः । ७६ । चिरं संध्योपासनं कुर्यात् । ७७ । न सर्पशस्त्रैः क्रीडेत् । ७८ । अनिमित्ततः खानि न स्पृशेत् । ७९ । परस्य दण्डं नोद्यच्छेत् । ८० । शास्यं शासनार्थं ताडयेत् । ८१ । तं च वेणुदलेन रज्ज्वा वा पृष्ठे । ८२ । देवब्राह्मणशास्त्रमहात्मनां परिवादं परिहरेत् । ८३ । धर्मविरुद्धौ चार्थ-

71 om. v. नास्फोटनं कार्यम् । C[1,2]. See the C. 75. किं C[1,2]. 79. स्वानि खानि C[1,2]. 80. नोपयच्छेत् । V[1]. See M. IV, 164. 82. तन्वा C[1,2]; तर v; तं तु Ap.; तं शास्यमेव N.

63. उद्धतानुन्मार्गवर्तिनस्तदनुकूलाचरणेन नोत्साहयेत् ॥ 67. उपसृष्टो व्याध्यभिभूतः ।... 69... वृथाटनादिर्वृथाचेष्टा ॥ 71. दक्षिणांसारोपिते वामबाहौ दक्षिणपाणिना शब्दकरणमास्फोटनम् । न कार्यम् ।... 75. मर्माणि प्राणायतनानि...वक्ष्यमाणानि (XCVI, 89)। तत्र कंचिदपि न स्पृशेदभिहन्यात् । मर्म दुश्चरितं न प्रकाशयेदित्यन्ये ॥ 77. दीर्घायुष्कामः... 78. सर्पा विषधराः ।... 80. परताडनार्थम्... 81. शास्यं शासनार्हं शिष्यपुत्रादिकम् ।... 83... महात्मानो ऋषयः ।...

कामौ । ८४ । लोकविद्विष्टं च धर्ममपि । ८५ । परं
शान्तिहोमं कुर्यात् । ८६ । न तृणमपि छिन्द्यात् । ८
अलंकृतश्च तिष्ठेत् । ८८ । एवमाचारसेवी स्यात् । ८
श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यग्साधुभिश्च निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ९० ॥
आचाराल्लभते चायुराचाराद्दीप्सितां गतिम् ।
आचाराद्धनमक्षय्यमाचाराद्धन्त्यलक्षणम् ॥ ९१ ॥
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्नरः ।
श्रद्दधानोऽनसूयश्च शतं वर्षाणि जीवति । ९२ ॥ ७१

दमयमेन तिष्ठेत् । १ । दमश्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तित
। २ । दान्तस्यायं लोकः परश्च । ३ । नादान्तस्य क्रिय
का चित्समृध्यति । ४ ।
दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नोति यत्किंचिन्मनसेच्छति ॥ ५ ॥

90. [illegible] M. IV, 155.

85... लोकनिन्दितम ... 87. पवयु ... 89. [illegible]दिभि
रलंकृतस्तिष्ठेत् ... LXXII. 1. दमो[illegible]निग्रहः । [illegible]
ह्यन्द्रियनियमः ... 2. [illegible] नियमः
प्रसिद्ध एव ॥ 4. [illegible] क्रिया ।

दशार्धयुक्तेन रथेन यातो
मनोवशेनार्यपथानुवर्तिना ।
तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिन-
स्तथागतं नावजयन्ति शत्रवः ॥ ६ ॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७ ॥ ७२ ॥

अथ श्राद्धेषु पूर्वेद्युर्ब्राह्मणानामन्त्रयेत् । १ । द्वितीये ऽह्नि शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्णे कृष्णपक्षस्यापराह्णे विप्रान्सुस्नातान्स्वाचान्तान्यथाभूयो विद्याक्रमेण कुशोत्तरेष्वासनेषूपवेशयेत् । २ । द्वौ दैवे प्राङ्मुखौ त्रींश्च पित्र्य उद-

LXXII, 6. याति $C^{1,2}$; याते v. LXXIII, 3. पित्र्ये V^4 $C^{1,3}$.

6. दशार्धेन पञ्चभिरिन्द्रियलक्षणैर्वाजिभिर्युक्तेन पञ्चलक्षणेन रथेन मनोलक्षणसारथिना वशीकृतेन... यो याति न तं तथा वर्तमानं शत्रवः कामक्रोधादयो नावजयन्ति यदि तं रथं ते वाजिनः सारथिनानुगृहीता नापथे प्रवर्तयन्ति ।... 7... यं प्रविशन्त्यन्तरे प्रलीयन्ते । स एव शान्तिं तितिक्षामेति प्राप्नोति ।... नेतरः । कामकामी । काम्यन्त इति कामा विषयास्तान्कामयितुं शीलमस्य ॥ LXXIII; 2... तैलोद्वर्तनादिना सम्यक्स्नातान् ।... स्वाचान्तानिति नियमेनाचमनप्रतिनिधिनिरासः ।... यथाभूयो यथावयोबाहुल्यम् ।...

कामौ ।८४। लोकविद्विष्टं च धर्ममपि ।८५। पर्वसु शान्तिहोमं कुर्यात् ।८६। न तृणमपि छिन्द्यात् ।८७। अलंकृतश्च तिष्ठेत् ।८८। एवमाचारसेवी स्यात् ।८९।

श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यक्साधुभिश्च निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ९० ॥
आचाराल्लभते चायुराचारादीप्सितां गतिम् ।
आचाराद्धनमक्षय्यमाचाराद्धन्त्यलक्षणम् ॥ ९१ ॥
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्नरः ।
श्रद्दधानोऽनसूयश्च शतं वर्षाणि जीवति ॥ ९२ ॥ ७१ ॥

दमयमेन तिष्ठेत् । १ । दमश्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तितः । २ । दान्तस्यायं लोकः परश्च । ३ । नादान्तस्य क्रिया काचित्समृध्यति । ४ ।

दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नोति यत्किंचिन्मनसेच्छति ॥ ५ ॥

90. धर्म° V. N.; धर्म° V. [illegible] M. IV. 155.

85. ... लोकनिन्दितम् ... 8[illegible]. पर्वसु ... [illegible] स्रक्चन्दनादिभिरलंकृतस्तिष्ठेत् ... LXXII. 1. दमो [illegible] निग्रहः । यमो वा ह्यन्द्रियनियमः ... 2. [illegible] नियमेन [illegible] इन्द्रियाणामपि नियमः प्रसिद्ध एव ॥ 4. [illegible] क्रिया ।

दशार्धयुक्तेन रथेन यातो
मनोवशेनार्यपथानुवर्तिना ।
तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिन-
स्तथागतं नाभिजयन्ति शत्रवः ॥ ६ ॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७ ॥ ७२ ॥

अथ श्राद्धेप्सुः पूर्वेद्युर्ब्राह्मणानामन्त्रयेत् । १ । द्वितीयेऽह्नि शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्णे कृष्णपक्षस्यापराह्णे विप्रान्सुस्नातान्स्वाचान्तान्यथाभूयो विद्याक्रमेण कुशोत्तरेष्वासनेषूपवेशयेत् । २ । द्वौ दैवे प्राङ्मुखौ त्रींश्च पित्र्य उद-

LXXII, 6. याति $C^{1,2}$; याते v. LXXIII, 3. पित्र्ये V^{4} $C^{1,3}$.

6. दशार्धेन पञ्चभिरिन्द्रियलक्षणैर्वाजिभिर्युक्तेन पञ्जालक्षणेन रथेन मनोलक्षणसारथिना वशीकृतेन... यो याति न तं तथा वर्तमानं शत्रवः कामक्रोधादयो नाभिजयन्ति यदि तं रथं ते वाजिनः सारथिनानुगृहीता नापथे प्रवर्तयन्ति ।... 7... यं प्रविशन्त्यन्तरे प्रलीयन्ते । स एव शान्तिं तितिक्षामेति प्राप्नोति ।... नेतरः । कामकामी । काम्यन्त इति कामा विषयास्तान्कामयितुं शीलमस्य ॥ LXXIII, 2... तैलोद्वर्तनादिना सम्यक्स्नाताम् ।... स्वाचान्तानिति नियमेनाचमनप्रतिनिधिनिरासः ।... यथाभूयो यथावयोबाहुल्यम् ।...

ङ्मुखान्। ३। एकैकमुभयत्र वेति। ४। आमश्राद्धेषु काम्येषु च प्रथमपञ्चकेनाग्निं हुत्वा। ५। पशुश्राद्धेषु मध्यमपञ्चकेन। ६। अमावास्यायामुत्तमपञ्चकेन। ७। आग्रहायण्या ऊर्ध्वं कृष्णाष्टकासु च क्रमेणैव प्रथममध्यमोत्तमपञ्चकैः। ८। अन्वष्टकासु च। ९। ततो ब्राह्मणानुज्ञातः पितॄनावाहयेत्। १०। अपयन्त्वसुरा इति द्वाभ्यां तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं कृत्वा। ११। एत पितरः सर्वांस्तानग्न आ मे यन्त्वेतद्वः पितर इत्यावाहनं कृत्वा कुशतिलमिश्रेण गन्धोदकेन यास्तिष्ठन्त्यमृता वागिति यन्मे मातेति च पाद्यं निर्वर्त्य निवेद्यार्घ्यं कृत्वा निवेद्य च कुशतिलवस्त्रपुष्पालंकारधूपदीपैर्यथा-

LXXIII, 11. अपयान्त्वसुरा इति श्राद्धविघ्नकर्तॄन्यातुधानानपसार्य तिलैः V^{1-3} $C^{1,2}$. See the C., from which the second clause has crept in.

5. कृणुष्व पाजेति (to read प्रथमेनेति. See Kāthaka XXXIX. 10, and Kāth. (Gṛihyas.) राक्षोघ्नं पञ्चदशर्चं सूक्तं काठके प्रसिद्धम्। तस्याद्येन पञ्चकेन ... वक्ष्यमाणविकल्पेनानन्तरं पित्रावाहनात्पूर्वमेवाग्निहोमः कार्यः ... 10. काठकीयश्राद्धप्रयोगमाह। ततो होमानन्तरं वक्ष्यमाणरीत्या यातुधानानपसार्य ब्राह्मणान्पितॄनावाहयिष्य इत्यनुज्ञाप्यावाहयेति तदनुज्ञातः पितॄनावाहयेत्। ... 11. उक्तहोमसमाप्त्यनन्तरमपयन्त्विति मन्त्रद्वयेन तिलैः श्राद्धविघ्नकर्तॄन्यातुधानानपसार्यावाहयेत्। मन्त्रावाहनादिकमाह॥

शक्त्या विप्रान्समभ्यर्च्य घृतप्लुतमन्नमादायादित्या रुद्रा वसव इति वीक्ष्याग्नौ करवाणीत्युक्त्वा तच्च विप्रैः कुर्वित्युक्ते आहुतित्रयं दद्यात्। १२। ये मामकाः पितर एतद्वः पितरोऽयं यज्ञ इति च हविरनुमन्त्रणं कृत्वा यथोपपन्नेषु पात्रेषु विशेषाद्रजतमयेष्वन्नं नमो विश्वेभ्यो देवेभ्य इत्यन्नमादौ प्राङ्मुखयोर्निवेदयेत्। १३। पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय च नामगोत्राभ्यामुदङ्मुखेषु। १४। तद्ददत्सु ब्राह्मणेषु यन्मे प्रकामादहोरात्रैर्यद्वः

---

12. The Mantras in this and the following Sûtras appear to have been corrupted already in Nandapaṇḍita's time, and have been corrected with the aid of the Kâṭh. Gṛihyas. निवेद्य चानुलेपनं V[4]; नि॰ चा॰ कृत्वा V[1-3] C[1,2]v. The clause चा॰ कृ॰ is not commented on by N., and not found in the Kâṭh. Gṛihyas. घृतप्लुतमन्नम्॰ V[1-3]; घृतप्लुतमन्नम् C[1,2]; घृत॰-आदाय om. v. उक्त C[1,2]; उक्ते V[1].

12. उक्तप्रतीकेन मन्त्रेणावाहनमुक्तप्रतीकाभ्यां मन्त्राभ्यां पाद्यमासनादिभिरर्घ्यं संपाद्य निवेद्य गन्धा-(कुशा॰ ?) दिदीपान्तैर्यथोक्तप्रकारेण शक्त्या देवपितृब्राह्मणान्संपूज्य गृहीतमन्नमग्निर्दिव्येति मन्त्रेणावेक्ष्य पृष्टोत्तरे लब्धे... सोमाय पितृमते स्वधा नमो यमायाङ्गिरसे स्वधा नमो ऽग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इति मन्त्रत्रयेणाहुतित्रयं जुहुयात्॥ 13. ये मामकाः... इति त्रिभिर्मन्त्रैरनुमन्त्र्य यथामिलितेषु सौवर्णेषु दैवे राजतेषु पित्र्ये वा नमं इति मन्त्रेण वैश्वदेविकयोर्ब्राह्मणयोः प्रथमं निवेदयेत्। तच्चोपवीतिना कार्यम्।... 14... ततस्तामुकशर्मणे ऽस्मत्पित्रे ऽमुकगोत्राय वसुरूपायेदमन्नं स्वधा नम इति वाक्यप्रयोगेणान्नं निवेदयेत्।... 15. तन्निवेदितमन्नमदत्सु भुञ्जानेषु ब्राह्मणेषु देवपितृब्राह्मणेषु...

क्रव्यादिति जपेत् । १५ । इतिहासपुराणधर्मशास्त्राणि चेति । १६ । उच्छिष्टसंनिधौ दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु पृथिवी दर्विरक्षितेत्येकं पिण्डं पित्रे निदध्यात् । १७ । अन्तरीक्षं दर्विरक्षितेति द्वितीयं पितामहाय । १८ । द्यौर्दर्विरक्षितेति तृतीयं प्रपितामहाय । १९ । ये ऽत्र पितरः प्रेता इति वासो देयम् । २० । वीरान्नः पितरो धत्त इत्यन्नम् । २१ । अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषयध्वमिति दर्भमूले करावघर्षणम् । २२ । ऊर्जं वहन्तीरित्यनेन सोदकेन प्रदक्षिणं पिण्डानां विकिरणं कृत्वा अर्घपुष्पधूपालेपनान्नादिभक्ष्यभोज्यानि निवेदयेत् । २३ । उदकपात्रं मधुघृततिलैः संयुक्तं च । २४ । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु तृप्तिमागतेषु मा मे क्षेष्टेत्यन्नं सतृणमभ्युक्ष्यान्नविकिरमुच्छिष्टाग्रतः कृत्वा तृप्ता भवन्तः संपन्नमिति पृष्ट्वोदङ्मुखेष्वाचमनमादौ दत्त्वा ततः प्राङ्मुखेषु दत्त्वा

22. करघर्षणं C[1,2]. 23. विकरणं सेचनं ... च निवेदयेत् । C[1,2]
24. उदकपात्रं च C[1,2].

20... पिण्डोपरि वस्त्रं दद्यात् ॥ 22... पिण्डाधःस्थितदर्भमूले करलेपावघर्षणं कुर्यात् ॥ 23... सोदकेन पिण्डशेषेण... विकिरणं सेचनं कृत्वार्घादीन्भक्ष्य भोज्यान्नान्निवेदयेत् ॥ 24... मकारादञ्जनाभ्यञ्जनादीनि ।... 25... श्राद्धशेषमन्नं सतृणं कुशसहितं जलेनाभ्युक्ष्य तस्यान्नस्य

ततश्च सुप्रोक्षितमिति श्राद्धदेशं संप्रोक्ष्य दर्भपाणिः सर्वं कुर्यात्। २५। ततः प्राङ्मुखाग्रतो यन्मे राम इति प्रदक्षिणं कृत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दक्षिणाभिः समभ्यर्च्याभिरमन्तु भवन्त इत्युक्त्वा तैरुक्तोऽभिरताः स्म इति देवाश्च पितरश्चेत्यभिजपेत्। २६। अक्षय्योदकं च नामगोत्राभ्यां दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति प्राङ्मुखेभ्यस्ततः प्राञ्जलिरिदं तन्मनाः सुमना याचेत। २७।

दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः संततिरेव च।
श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहु देयं च नोऽस्त्विति॥ २८॥

तथास्त्विति ब्रूयुः। २९।

अन्नं च नो बहु भवेदतिथींश्च लभेमहि।
याचितारश्च नः सन्तु मा च याचिष्म कंचन॥ ३०॥

इत्येताभ्यामाशिषः प्रतिगृह्य। ३१।

ब्राह्मणोच्छिष्टाग्रतो विकिरणं कृत्वा... श्राद्धदेशं प्रोक्षेत्। इदं च सर्वं दर्भपाणिना कार्यम्॥ 26. रामः काकः (Dev., Kâṭhakagṛihya-bhâshya)... 27. यद्दत्तमन्नोदकादि तदक्षय्यमस्त्विति। दैवे पित्र्ये च नामगोत्राभ्यामुदकं दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति दैवे चोदकं दत्त्वा... आशिषो याचेत। तत्र एवाह॥ 28. नो ऽस्माकं कुले दातारो दानशीलाः पुरुषा वेदाध्ययनाध्यापनाविच्छेदेन वर्धन्तां संततिश्च पुत्रपौत्रपरंपरा वर्धताम्।... देयं चान्नपानाद्यस्माकं कुले बहुलमस्त्विति याचेत॥ 29. ते च याचितास्तथास्त्विति प्रतिब्रूयुः॥ 31. इत्युक्ताभ्यां... मन्त्राभ्यामुक्ता आशिषस्तथास्त्विति प्रतिवचनेन प्रतिगृह्य विप्रान्विसर्जयेत॥

वाजे वाज इति ततो ब्राह्मणांश्च विसर्जयेत् ।
पूजयित्वा यथान्यायमनुव्रज्याभिवाद्य च ॥ १२ ॥ ७३ ॥

अष्टकासु दैवपूर्वं श्राद्धमांसापूपैः श्राद्धं कृत्वा त्वन्व-ष्टकास्वष्टकाषष्ठ्यौ दैवपूर्वमेव कृत्वा मातृ पितामह्यौ प्रपितामह्यौ च पूर्ववद्ब्राह्मणान्भोजयित्वा दक्षिणाभि-श्चाभ्यर्च्यानुव्रज्य विसर्जयेत् । १ । ततः कर्षूः कुर्यात् । २ । तन्मूल प्रागुदगग्न्युपसमाधानं कृत्वा पिण्डनिर्वप णम् । ३ । कर्षूत्रयमूले पुरुषाणां कर्षूत्रयमूले स्त्रीणाम् । ४ । पुरुषकर्षूत्रयं माषमांसोदकेन पूरयेत । ५ । स्त्रीक-र्षूत्रय माषेन पयसा । ६ । दध्ना मांसेन पयसा प्रत्येकं कर्षूत्रयम् । ७ । पूरयित्वा जपेदेतद्वक्ष्यमाणं भवतीभ्यःऽस्त्वि त्याक्षय्यम् । ८ । ७४ ॥

पितरि जीवति यः श्राद्धं कुर्यात्स येषां पिता कुर्या

[illegible]

तेषां कुर्यात्। १। पितरि पितामहे च जीवति येषां पितामहः। २। पितरि पितामहे प्रपितामहे च जीवति नैव कुर्यात्। ३। यस्य पिता प्रेतः स्यात्स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात्परं द्वाभ्यां दद्यात्। ४। यस्य पिता पितामहश्च प्रेतौ स्यातां स ताभ्यां पिण्डौ दत्त्वा पितामहपितामहाय दद्यात्। ५। यस्य पितामहः प्रेतः स्यात्स तस्मै पिण्डं निधाय प्रपितामहात्परं द्वाभ्यां दद्यात्। ६।

मातामहानामप्येवं श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः।
मन्त्रोहेण यथान्यायं शेषाणां मन्त्रवर्जितम्॥ ७॥ ७५॥

LXXV, 2. C[1,2] add कुर्यात्तेषां पिता कुर्यात्। From the C. 3. त्रिषु जीवत्सु नैव कुर्यात्। C[1,2]. From the C. 4. प्रपितामहात् C[1,2]. पूर्वं for परं V. 5, 6 om. . 6. यस्य पितृ om. V. स्यात् om. V. After 6, C[1,2] add the following Sûtra, यस्य पिता प्रपितामहश्च प्रेतौ स्यातां स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात्परं द्वाभ्यां दद्यात्। See Sûtra 4.

LXXV, 3... पित्रादिषु त्रिषु जीवत्सु श्राद्धमेव न कुर्यात्। 4. मृतपितृको जीवत्पितामहकश्च पितृपिण्डं दत्त्वा प्रपितामहवृद्धप्रपितामहाभ्यां पिण्डं दद्यात्।... 6. यो जीवत्पितृकः मृतपितामहकः स पितामहपिण्डं दत्त्वा वृद्धप्रपितामहपर्यन्ताभ्यां पिण्डं दद्यात्।... 7. तत्र मातामहे जीवति प्रत्यनुह्यामेव।... यथाप्रथमादि प्रथमाद्ये प्रथमान्तं द्वितीयाद्ये द्वितीयान्तमित्यादि प्रकारेण मातामहादीनामप्यूहेन कार्यम्।... शेषाणां पितृव्यमातुलभ्रात्रादीनां श्राद्धममन्त्रकमेव पितृवदमन्त्रकं विहितमेव कुर्यात्।

अमावास्यास्तिस्रोऽष्टकास्तिस्रोऽन्वष्टका माघी प्रौष्ठपद्यूर्ध्वं कृष्णत्रयोदशी व्रीहियवपाकौ चेति । १ ।

एतांस्तु श्राद्धकालान्वै नित्यानाह प्रजापतिः ।
श्राद्धमेतेष्वकुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥ ७६ ॥

आदित्यसंक्रमणम् । १ । विषुवद्वयम् । २ । विशेषेणायनद्वयम् । ३ । व्यतीपातः । ४ । जन्मर्क्षम् । ५ । अभ्युदयश्च । ६ ।

एतांस्तु श्राद्धकालान्वै काम्यानाह प्रजापतिः ।
श्राद्धमेतेषु यद्दत्तं तदानन्त्याय कल्पते ॥ ७ ॥
संध्यारात्र्योर्न कर्तव्यं श्राद्धं खलु विचक्षणैः ।
तयोरपि च कर्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्शनम् ॥ ८ ॥
राहुदर्शनदत्तं हि श्राद्धमाचन्द्रतारकम् ।
गुणवत्सर्वकामीयं पितॄणामुपतिष्ठते ॥ ९ ॥ ७७ ॥

सततमादित्येऽह्नि श्राद्धं कुर्वन्नारोग्यमाप्नोति । १ । सौभाग्यं चान्द्रे । २ । समरविजयं कौजे । ३ । सर्वान्का-

LXXVI, 1.... व्रीहिपाकः शरत् । यवपाको वसन्तः ।... LXXVII, 5. आत्मनः पुत्रस्य भार्यायाश्च जन्मनक्षत्रम् ।.... 6. अभ्युदयः पुत्रजन्मादिः ।.... 9.... तत्र कृतं श्राद्धं पितॄणां यावच्चन्द्रतारकावस्थानमुपतिष्ठते कर्तुश्च सर्वगुणातिशयवत्सर्वकामसमन्वितं भवतीति ॥ LXXVIII, 1. आदित्यवारे श्राद्धं सार्वकालिकारोग्यहेतुः । 2. चन्द्रवारे सौभाग्यं जनप्रियत्वम् ॥

मान्बौधे । ४ । विद्यामभीष्टां जैवे । ५ । धनं शौक्रे । ६ । जीवितं शनैश्चरे । ७ । स्वर्गं कृत्तिकासु । ८ । अपत्यं रोहिणीषु । ९ । ब्रह्मवर्चस्यं सौम्ये । १० । कर्मसिद्धिं रौद्रे । ११ । भुवं पुनर्वसौ । १२ । पुष्टिं पुष्ये । १३ । श्रियं सार्पे । १४ । सर्वान्कामान्पैत्र्ये । १५ । सौभाग्यं भाग्ये । १६ । धनमार्यमणे । १७ । ज्ञातिश्रैष्ठ्यं हस्ते । १८ । रूपवतः सुतांस्त्वाष्ट्रे । १९ । वाणिज्यसिद्धिं स्वातौ । २० । कनकं विशाखासु । २१ । मित्राणि मैत्रे । २२ । राज्यं शाक्रे । २३ । कृषिं मूले । २४ । समुद्रयानसिद्धिमाप्ये । २५ । सर्वान्कामान्वैश्वदेवे । २६ । श्रैष्ठ्यमभिजिति । २७ । सर्वान्कामाञ्छ्रवणे । २८ । लवणं वासवे । २९ । आरोग्यं वारुणे । ३० । कुप्यद्रव्यमाजे । ३१ । गृहमाहिर्बुध्न्ये । ३२ । गाः पौष्णे । ३३ । तुरङ्गमाश्विने । ३४ । जीवितं याम्ये । ३५ । गृहं सुरूपाः स्त्रियः प्रतिपदि । ३६ । कन्यां वरदां द्वितीयायाम् । ३७ ।

LXXVIII, 5. जैत्रे C[1.2] v. 10. ब्रह्मवर्चः v. 14. सर्पे C[1.2]. 15. पैत्रे C[1.2]. 25—53 om. v.

10. सौम्यं मृगशिरः । तस्मिन्ब्रह्मवर्चसं ब्रह्मतेजः । ओजो वा ॥ 11. कर्मणामैहिकानां सिद्धिं फलप्राप्तिः । शौर्यं वा । रौद्रमार्द्रा ॥ 14. सार्पमाश्लेषास्तत्र शोभाम् … 18. ज्ञातिषु सपिण्डेषु ज्ञातिश्रेष्ठत्वम् ॥ 29… लवणं लवणक्रियासिद्धिः । … 37. वरदामभीष्टप्रदाम् । कन्यां जामातृंश्च ॥

सर्वान्कामांस्तृतीयायाम् । ३८ । पशूंश्चतुर्थ्याम् । ३९ । सुरूपान्सुतान् पञ्चम्याम् । ४० । द्यूतविजयं षष्ठ्याम् । ४१ । कृषिं सप्तम्याम् । ४२ । वाणिज्यमष्टम्याम् । ४३ । पशून्नवम्याम् । ४४ । वाजिनो दशम्याम् । ४५ । ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रानेकादश्याम् । ४६ । कनकरजतं द्वादश्याम् । ४७ । सौभाग्यं त्रयोदश्याम् । ४८ । सर्वकामान्पञ्चदश्याम् । ४९ । शस्त्रहतानां श्राद्धकर्मणि चतुर्दशी शस्ता । ५० । अपि पितृगीते गाथे भवतः । ५१ ।

अपि जायेत सोऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः ।
प्रावृट्काले ऽसिते पक्षे त्रयोदश्यां समाहितः ॥ ५२ ॥
मधूत्कटेन यः श्राद्धं पायसेन समाचरेत् ।
कार्त्तिकं सकलं मासं प्राक्छाये कुञ्जरस्य च ॥ ५३ ॥ ७८ ॥

अथ न नक्तं गृहीतेनोदकेन श्राद्धं कुर्यात् । १ ।

40, 41 T and C om. V— 40. श्रियं पञ्चम्याम् । C— LXXIX, 1—12 om. V.

42. कृषिं कृषिफलम् । 43. वाणिज्यं क्रयविक्रयफलम् । 53... कार्त्तिकं सकलं मासं... यः श्राद्धं दद्यात् । सोऽप्यस्माकं कुले जायेतेति कालान्तरमपि पितृभिरिष्टमुक्तम् ।... प्राचि छाया प्राक्छायं ।... प्राक्छाया ह्यपराह्णे भवति । तथापि पितरो मधुपायसेन श्राद्धमिच्छन्ति ।...

कुशाभावे कुशस्थाने काशान्दूर्वां वा दद्यात्। २। वासो-ऽर्थे कार्पासोत्थं सूत्रम्। ३। दशां विवर्जयेद्यद्यप्यहत-वस्त्रजा स्यात्। ४। उग्रगन्धीन्यगन्धीनि कण्टकिजानि रक्तानि च पुष्पाणि। ५। शुक्लानि सुगन्धीनि कण्टकि-जान्यपि जलजानि रक्तान्यपि दद्यात्। ६। वसां मेदं च दीपार्थे न दद्यात्। ७। घृतं तैलं वा दद्यात्। ८। जीवजं सर्वं धूपार्थे न दद्यात्। ९। मधुघृतसंयुक्तं गुग्गुलुं दद्यात्। १०। चन्दनकुङ्कुमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलेपनार्थे। ११। न प्रत्यक्षलवणं दद्यात्। १२। हस्ते न च घृतव्यञ्जना-दि। १३। तैजसानि पात्राणि दद्यात्। १४। विशेषतो राजतानि। १५। खड्गकुतपकृष्णाजिनतिलसिद्धार्थका-क्षतानि च पवित्राणि रक्षोघ्नानि च निदध्यात्। १६।

---

3 वास॰ । C[1.2]. 5. कराटकितानि V[1-4]; कराटकिजातानि C[1.2]; कराटकिजानि Ap. See 6, and LXVI, 7, 8. Arrangement of the following sections in v: LXXX, 2—14; LXXXI, 3—15; LXXIX, 13—42; LXXX, 1 (excepting प्रीयन्ते); LXXX, 1, 15 LXXXI, 23 (LXXXI, 3—15 being repeated). 16. चेति॰ दद्यात्। C[1.2].

LXXIX, 3. वासोऽभावे तत्कार्ये कार्पासमभव सूत्रं देयम्।... 9. जीवजं नखधूपादि।... 13...आदिशब्दाद्दधिपायसादि च। हस्ते न देयं किंतु दर्व्यादिना।... 16...पार्थराजततास्रपात्राणि... एतानि पवित्राणि। रक्षोघ्नानि वक्ष्यमाणानि।...

पिप्पलीमुकुन्दकभूस्तृणशिग्रुसर्षपसुरसासर्जकसुवर्चलकूष्माण्डालाबुवार्ताकुपालक्योपोदकीतण्डुलीयककुसुम्भपिण्डालुकमहिषीक्षीराणि वर्जयेत् ।१७। राजमाषमसूरपर्युषितकृतलवणानि च ।१८। कोपं परिहरेत् ।१९। नास्रु पातयेत्। २०। न त्वरां कुर्यात्। २१। घृतादिदाने तैजसानि पात्राणि खड्गपात्राणि फल्गुपात्राणि च प्रशस्तानि। २२। अत्र च श्लोको भवति। २३।

सौवर्णराजताभ्यां च खाड्गेनौदुम्बरेण च।
दत्तमक्षय्यतां याति फल्गुपात्रेण चाप्यथ॥ २४॥ ७९॥

तिलैर्व्रीहियवैर्माषैरद्भिर्मूलफलैः शाकैः श्यामाकैः प्रियङ्गुभिर्नीवारैर्मुद्गैर्गोधूमैश्च मासं प्रीयन्ते। १। द्वौ मासौ मत्स्यमांसेन। २। त्रीन्हारिणेन। ३। चतुरश्चौरभ्रेण। ४। पञ्च शाकुनेन। ५। षट्छागेन। ६। सप्त रौरवेण। ७। अष्टौ पार्षतेन। ८। नव गावयेन। ९। दश माहिषेण। १०। एकादश तूपरेणाजेन। ११।

17. ॰पुनर्नवोपोदकी॰ C. 21. त्वरां नो॰ C. LXXX, 11. एकादशी कौर्मेण। C.

18...कृतं कृत्रिमं लवणम्।...22. आदिशब्दाद्घृतवदधिपायसादि।... 24. औदुम्बरं ताम्रम्।... LXXX, 1. मत्स्याः सिंहतुण्डकादयः।... 5. शकुनः पक्षी लावातित्तिरादिर्भक्ष्यः॥

संवत्सरं गव्येन पयसा तद्विकारैर्वा । १२ । अथ पितृ-
गीता गाथा भवति । १३ ।
कालशाकं महाशल्कं मांसं वार्ध्रीणसस्य च ।
विषाणवर्ज्या ये खड्गास्तांस्तु भक्षामहे सदा ॥ १४ ॥ ८० ॥

नान्नमासनमारोपयेत् । १ । न पदा स्पृशेत् । २ ।
नावक्षुतं कुर्यात् । ३ । तिलैः सर्षपैर्वा यातुधानान्विस-
र्जयेत् । ४ । संवृते न श्राद्धं कुर्यात् । ५ । न रजस्वलां
पश्येत् । ६ । न श्वानम् । ७ । न विड्वराहम् । ८ । न
ग्रामकुक्कुटम् । ९ । प्रयत्नाच्छ्राद्धमजस्य दर्शयेत । १० ।
अश्नीयुर्ब्राह्मणाश्च वाग्यताः । ११ । न वेष्टितशिरसः
। १२ । न सोपानत्काः । १३ । न पीठोपहितपादाः । १४ ।
न हीनाङ्गाधिकाङ्गाः श्राद्धं पश्येयुः । १५ । न शूद्राः
। १६ । न पतिताः । १७ । तत्काम्नं ब्राह्मणं ब्राह्मणानु-

14. वार्ध्रीणसस्य V [illegible] N. See, however, M. III, 271; Y. I, 259; Âpast. II, 17, 3; Gaut. XV, 15 खड्गा [illegible] तांस्तु भुञ्जते । V [illegible] N. LXXXI, 3 [illegible] 23 in V [illegible], but 23 is marked [illegible] in [illegible], just as it is in [illegible] 13. सोपानत्काः V; [illegible] V

LXXXI, 6. [illegible] न पश्येत् [illegible] 18 [illegible] समागतं ब्राह्मणं संन्यासिनं वा [illegible] तमपि भोजयेत् ।

अथ पङ्क्तिपावनाः । १ । त्रिणाचिकेतः । २ । पञ्चाग्निः । ३ । ज्येष्ठसामगः । ४ । वेदपारगः । ५ । वेदाङ्गस्याप्येकस्य पारगः । ६ । पुराणेतिहासव्याकरणपारगः । ७ । धर्मशास्त्रस्याप्येकस्य पारगः । ८ । तीर्थपूतः । ९ । यज्ञपूतः । १० । तपःपूतः । ११ । सत्यपूतः । १२ । मन्त्रपूतः । १३ । गायत्रीजपनिरतः । १४ । ब्रह्मदेयानुसंतानः । १५ । त्रिसुपर्णः । १६ । जामाता । १७ । दौहित्रश्चेति पात्रम् । १८ । विशेषेण च योगिनः । १९ । अत्र पितृगीता गाथा भवति । २० ।

अपि स स्यात्कुलेऽस्माकं भोजयेद्यस्तु योगिनम् ।
विप्रं श्राद्धे प्रयत्नेन येन तृप्यामहे वयम् ॥ २१ ॥ ८३ ॥

न म्लेच्छविषये श्राद्धं कुर्यात् । १ । न गच्छेन्म्लेच्छविषयम् । २ ।

LXXXIII, 18. पात्रम् om. C[1,2]; दाता | v. Ap. has पात्रम्. 19—21, and LXXXIV, excepting a few fragments, om. v. 21, वये C[1,2]

LXXXIII, 2. त्रिर्नाचिकेतं चयनं कृतवानसौ त्रिणाचिकेतः । त्रिणाचिकेतसंज्ञं यजुर्वेदभागं तदध्ययनपूर्वकमधीतेऽसौ वा ॥ 14. मन्त्रविधावादिदेवत्यैर्नित्यं जप्तैः पूतः ।... 15. ब्रह्मदेयं वेदाध्यापनं (°ध्ययनं V[1-3]) तदुपलक्षितः संतानः परंपरा यस्येति । पितृवंशाध्यापकेति यावत् ॥ 16. त्रिसुपर्णं यजुर्भागविशेषमधीतेऽसौ । तथा त्रिः सुपर्णं चितिं कृतवानसौ वा ॥ LXXXIV, 1. वक्ष्यमाणदेशे म्लेच्छदेशे ... 2. तीर्थयात्रां विना म्लेच्छदेशं न गच्छेत् ।

परनिपानेष्वपः पीत्वा तत्साम्यमुपगच्छतीति । ३ ।
चातुर्वर्ण्यव्यवस्थानं यस्मिन्देशे न विद्यते ।
स म्लेच्छदेशो विज्ञेय आर्यावर्तस्ततः परः ॥ ४ ॥ ८४ ॥

अथ पुष्करेष्वक्षय्यं श्राद्धम् । १ । जप्यहोमतपांसि च । २ । पुष्करे स्नानमात्रात्सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । ३ । एवमेव गयाशीर्षे । ४ । वटे । ५ । अमरकण्टकपर्वते । ६ । वराहपर्वते । ७ । यत्र क्वचन नर्मदातीरे । ८ । यमुनातीरे । ९ । गङ्गायां विशेषतः । १० । कुशावर्ते । ११ । बिन्दुके । १२ । नीलपर्वते । १३ । कनखले । १४ । कुब्जाम्रे । १५ । भृगुतुङ्गे । १६ । केदारे । १७ । महा-

LXXXV. 1 पुष्करेषु श्राद्धम् [illegible] पुष्करेषु [illegible]
4. गयाशीर्षे and [illegible] 5. अमरकण्टके [illegible]
12. बिन्दुके [illegible] See the C. 15 कुब्जाम्रे [illegible]

3. परे चातुर्वर्ण्यबहिष्कृता [illegible] तत्साम्यं प्राप्नोति । ... [illegible] LXXXV. 5 [illegible] 7 [illegible] पर्वतविशेषे । 11. कुशावर्त[illegible] [illegible] 12. बिन्दुको [illegible] 14. कनखलमुत्तरपर्वतस्य [illegible] च । 15. कुब्जाम्र[illegible] गङ्गाद्वारस्थं वा । 16. भृगुतुङ्गो [illegible] 17. केदार उत्तरपर्वतस्य ।

लये । १८ । नडन्तिकायाम् । १९ । सुगन्धायाम् ।२०। शाकम्भर्याम् । २१ । फल्गुतीर्थे । २२ । महागङ्गायाम् । २३ । चिहलिकाग्रामे । २४ । कुमारधारायाम् । २५ । प्रभासे । २६ । यच क्वचन सरस्वत्यां विशेषतः । २७ ।

गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसंगमे ।
सततं नैमिषारण्ये वाराणस्यां विशेषतः ॥ २८ ॥

अगस्त्याश्रमे । २९ । कण्वाश्रमे । ३० । कौशिक्याम् । ३१ । सरयूतीरे । ३२ । शोणस्य ज्योतिषायाश्च संगमे । ३३ । श्रीपर्वते । ३४ । कालोदके । ३५ । उत्तरमानसे । ३६ । वडवायाम् । ३७ । मतङ्गवाप्याम् । ३८ ।

---

24. चिहलिकाश्रमे C[1,2]. See the C. 28 is divided into five Sûtras by N.; but the Mitâksharâ quotes it as a S'loka.

---

18. महालयः पर्वतविशेषः ॥ 19. नडन्तिका [नडिन्तिका] नद्यभियुक्तेभ्यो ज्ञेया ॥ 20. सुगन्धा नदी सौगन्धिकनगरसमीपस्था ॥ 22. फल्गुतीर्थं गयास्थम् ॥ 24. चिहलिकाग्रामः शालग्रामः । तगलिकाश्रम इति वा पाठः ॥ 25. काश्मीरदेशे क्रौञ्चपर्वते कुमारशक्तिप्रहारेण जलधारा निर्गतास्ति सा कुमारधारा तस्याम् । दक्षिणसमुद्र इषुपातक्षेत्रे वा ॥ 26. द्वारकासमीपे प्रभासतीर्थम् ॥ 29. अगस्त्याश्रमः पुष्करसमीपे सरस्वतीतीरे ।... दक्षिणदेशे स्वामिस्थाने वा ॥ 30. कण्वाश्रमो मालिनीतीरे ॥ 33...तयोः संगमो विन्ध्यमध्ये । शोणज्योतीरथयोरिति पाठोऽपि तत्रैव ॥ 34. श्रीपर्वतो दक्षिणदेशस्थः श्रीशैलो मल्लिकार्जुनस्थानम् ॥ 35. कालोदकं यामुनस्तीर्थविशेष ।... 36. उत्तरमानसं केदारोत्तरपर्वतस्थम् ॥ 37. वडवा तीर्थविशेषो दक्षिणदेशस्थः ॥ 38 मतङ्गवापी गयादक्षिणभागस्था ॥

सप्तार्षे । ३९ । विष्णुपदे । ४० । स्वर्गमार्गपदे । ४१ ।
गोदावर्याम् । ४२ । गोमत्याम् । ४३ । वेत्रवत्याम् । ४४ ।
विपाशायाम् । ४५ । वितस्तायाम् । ४६ । शतद्रुतीरे । ४७ ।
चन्द्रभागायाम् । ४८ । इरावत्याम् । ४९ । सिन्धो-
स्तीरे । ५० । दक्षिणे पञ्चनदे । ५१ । औसजे । ५२ ।
एवमादिष्वथान्येषु तीर्थेषु । ५३ । सरिद्वरासु । ५४ ।
सर्वेष्वपि स्वभावेषु । ५५ । पुलिनेषु । ५६ । प्रस्रवणेषु
। ५७ । पर्वतेषु । ५८ । निकुञ्जेषु । ५९ । वनेषु । ६० ।
उपवनेषु । ६१ । गोमयेनोपलिप्तेषु गृहेषु । ६२ । मनो-
ज्ञेषु । ६३ । अत्र च पितृगीता गाथा भवन्ति । ६४ ।

कुलेऽस्माकं स जन्तुः स्याद्यो नो दद्याज्जलाञ्जलीन् ।
नदीषु बहुतोयासु शीतलासु विशेषतः ॥ ६५ ॥
अपि जायेत सोऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः ।
गयाशीर्षे वटे श्राद्धं यो नः कुर्यात्समाहितः ॥ ६६ ॥

52. औसजे V. [illegible] N. : औजसे [illegible] 62 गोमयलिप्तेषु [illegible]

39. सप्तार्षं सप्तर्षितीर्थम् ॥ 40 विष्णुपदं गयामध्यस्थितम् ॥ 41. स्वर्गमार्गो रथमार्ग इति पदशाखी... 51 कृष्णावेण्यातुङ्गभद्राकोणानां पञ्चानां नदीनां समाहारदेशः ॥ 52 औसजं शूर्पारके दक्षिणदेशस्थं तीर्थम् ॥ 55. स्वभावाः रघुनाथश्रीकृष्णादीनां जन्मस्थानानि तेष्वपि सर्वेषु ॥ 59. निकुञ्जा वृन्दावनवर्तीनि भगवत्क्रीडास्थानानि लतागृहाणि ॥ 63. मनोज्ञास्तुलसीचत्वरादयः ॥ 65... शीतला हिमवत्प्रभवाः ।...

एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ।
यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्सृजेत् ॥ ६७ ॥ ८५ ॥

अथ वृषोत्सर्गः ।१। कार्त्तिक्यामाश्वयुज्यां वा ।२। तत्रादावेव वृषभं परीक्षेत ।३। जीववत्सायाः पयस्विन्याः पुत्रम् ।४। सर्वलक्षणोपेतम् ।५। नीलम् ।६। लोहितं वा मुखपुच्छपादशृङ्गशुक्लम् ।७। यूथस्याच्छादकम् ।८। ततो गवां मध्ये सुसमिद्धमग्निं परिस्तीर्य पौष्णं चरुं पयसा श्रपयित्वा पूषा गा अन्वेतु न इह रतिरिति च हुत्वा वृषमयस्कारस्त्वङ्कयेत् ।९। एकस्मिन्पार्श्वे चक्रेणापरस्मिन्पार्श्वे शूलेन ।१०। अङ्कितं च हिरण्यवर्णा इति चतसृभिः शं नो देवीरिति च स्नापयेत् ।११। स्नातमलंकृतं स्नातालंकृताभिश्चतसृभिर्वत्सतरीभिः सार्धमानीय रुद्रान्पुरुषसूक्तं कूष्माण्डीश्च

LXXXVI, 9. रतिर् all; रहिर् Ap. and Kâth. Grihyas. 11. देवीति [illegible] = देवीरिति N. Ap. See Rigv. X, 9, 4.

67. बहूनां पुत्राणां मध्ये एकेनापि गयायां श्राद्धे कृते पितृमुक्तिर्भवति... LXXXVI, 5... लक्षणान्युक्तानि तैः सर्वैर्युक्तम् ।... 9... गवां मध्ये गोष्ठ इति देशविधिः ... [illegible] कृत्वा... 10. दक्षिणपार्श्वे चक्रेण वामस्मिन् त्रिशूलेन... 12... रुद्रान्नमस्ते रुद्र मन्यव इत्येकादशानुवाकान् ।...

जपेत् । १२ । पिता वत्सानामिति वृषभस्य दक्षिणे कर्णे पठेत् । १३ । इमं च । १४ ।

वृषो हि भगवान्धर्मश्चतुष्पादः प्रकीर्तितः ।
वृणोमि तमहं भक्त्यां स मे रक्षतु सर्वतः ॥ १५ ॥

एतं युवानं पतिं वो ददामि
तेन क्रीडन्तीश्चरत प्रियेण ।
मा ह्रास्महि प्रजया मा तनूभि-
र्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥ १६ ॥

वृषं वत्सतरीयुक्तमैशान्यां कारयेद्दिशि ।
होतुर्वस्त्रयुगं दद्यात्सुवर्णं कांस्यमेव च ॥ १७ ॥
अयस्कारस्य दातव्यं वेतनं मनसेप्सितम् ।

13. वत्सेति V[1-4] C[2-4]v Ap.; पिता वत्समिति काठकीयो मन्त्रः N. See Kâth XIII, 9; Kâth. Grihyas, etc. 16. ददाम्य° and चरथ V[1-4] C[2-4]v Ap. The Kâth. Grihyas. has the same readings; but the Atharva and Taittiriya (III, 3, 9, 1) Samhitâs [see also the Grihyasûtras of Pâraskara (III, 9, 6) and Sânkhâyana (III, 11, 14)] have ददामि तेन and चरत मदामाः (

.16... हे राजन्... वयं प्रजया संतत्या तनूभिश्च शरीरैश्च मा ह्रास्महि मा न्यूना भवेम द्विषते शत्रवे च मा रधाम मा वशगा भवेम। (हे सोम राजन्वयं प्रजया पुत्रादिकया मा ह्रास्महि प्रजया शून्या मा भूम... तथा तनूभिः शरीरैः मा ह्रास्महि दीर्घायुषः स्यामेत्यर्थः।... Devapâla)

भोजनं बहुसर्पिष्कं ब्राह्मणांश्चात्र भोजयेत् ॥ १८ ॥
उत्सृष्टो वृषभो यस्मिन्पिबत्यथ जलाशये ।
जलाशयं तत्सकलं पितॄंस्तस्योपतिष्ठति ॥ १९ ॥
शृङ्गेणोल्लिखते भूमिं यत्र क्वचन दर्पितः ।
पितॄणामन्नपानं तत्प्रभूतमुपतिष्ठति ॥ २० ॥ ८६ ॥

अथ वैशाख्यां पौर्णमास्यां कृष्णमृगाजिनं सुवर्णशृङ्गं रौप्यखुरं मौक्तिकलाङ्गूलभूषितं कृत्वा आविके च वस्त्रे प्रसारयेत । १ । ततस्तिलैः प्रच्छादयेत् । २ । सुवर्णनाभिं च कुर्यात् । ३ । अहतेन वासोयुगेन प्रच्छादयेत् । ४ । सर्वगन्धरत्नैश्चालंकृतं कुर्यात् । ५ । चतसृषु दिक्षु चत्वारि तैजसानि पात्राणि क्षीरदधिमधुघृतपूर्णानि निधायाहिताग्नये ब्राह्मणायालंकृताय वासोयुगेन प्रच्छा-

20. अधितिष्ठति । V¹; उपतिष्ठति । V² [illegible] Ap. N. has तिष्ठति in V¹; उपतिष्ठति in V². LXXXVII, 1. मधुशृङ्गं मधुरं V¹; but see the C. वस्त्रे च C. [illegible]. च om. V. 6. तैजसपात्राणि C. [illegible].

18 [illegible]... [illegible] भोजनं च दद्यात् । [illegible] [illegible] ॥ 19 [illegible] पितॄनुपतिष्ठति... LXXXVII, 1... [illegible] [illegible] इति [illegible] । 3. ... सुवर्णनाभिं [illegible] कुर्यात् [illegible] । इति [illegible] । 6. पूर्वादिचतुर्दिक्षु तैजसानि [illegible]... पात्राणि [illegible] क्षीरादिभिश्चतुर्भिः पूर्णानि निधायाग्निहोत्रिणे विप्राय

दिताय दद्यात् । ६ । अत्र च गाथा भवन्ति । ७ ।
यस्तु कृष्णाजिनं दद्यात्सखुरं शृङ्गसंयुतम् ।
तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरत्नैरलंकृतम् ॥ ८ ॥
ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।
चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥ ९ ॥
कृष्णाजिने तिलान्कृत्वा हिरण्यं मधुसर्पिषी ।
ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ १० ॥ ८७ ॥

अथ प्रसूयमाना गौः पृथिवी भवति । १ । तामलंकृतां ब्राह्मणाय दत्त्वा पृथिवीदानफलमाप्नोति । २ ।
अत्र गाथा भवति । ३ ।
सवत्सारोमतुल्यानि युगान्युभयतोमुखीम् ।
दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति श्रद्दधानः समाहितः ॥ ४ ॥ ८८ ॥

मासः कार्त्तिकोऽग्निदैवत्यः । १ । अग्निश्च सर्वदेवानां मुखम् । २ । तस्मात्तु कार्त्तिकं मासं बहिःस्नायी गायत्रीजपनिरतः सकृदेव हविष्याशी संवत्सरकृतात्पापात्पूतो भवति । ३ ।

LXXXIX, 3. V[1] inserts जितेन्द्रियः after बहिःस्नायी; but this word must have crept in from 4.

वस्त्रयुग्मेनाच्छादितायोदकपूर्णं च पृष्ठे दद्यात् . 9... चतुरुदधिवेला-वलयिता पृथ्वी... LXXXVIII, 4. सवत्साया रोमाणि यावन्ति तत्समसंख्यानि युगानि...

कार्त्तिकं सकलं मासं नित्यस्नायी जितेन्द्रियः ।
जपन्हविष्यभुग्दान्तः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४ ॥ ८९ ॥

मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्यां मृगशिरसा युक्तायां चूर्णितलवणस्य सुवर्णनाभं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रदापयेत् । १ । अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजायते । २ । पौषी चेत्पुष्ययुक्ता स्यात्तस्यां गौरसर्षपकल्कोद्वर्तितशरीरो गव्यघृतपूर्णकुम्भेनाभिषिक्तः सर्वौषधिभिः सर्वगन्धैः सर्वबीजैश्च स्नातो घृतेन भगवन्तं वासुदेवं स्नापयित्वा गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्य वैष्णवैः शाक्रैर्बार्हस्पत्यैश्च मन्त्रैः पावके हुत्वा ससुवर्णेन घृतेन ब्राह्मणान्स्वस्ति वाचयेत् ।३। वासोयुगं कर्त्रे दद्यात् ।४।

4. दाता C^{1,2}. XC, 1. मृगशिरःसंयुक्तायां C^{1,2}v. 3. पावकं V$^{1-4}$ Ap.; अग्नौ N.

LXXXIX, 2. अग्निमुखा वै देवा इति ॥ 4... नित्यमविच्छेदेनारुणोदये स्नानशीलो बाह्येन्द्रियजयी सावित्रीं जपन् ... XC, 1... पिष्टस्य लवणस्य प्रस्थं षोडशपलं सुवर्णः षोडशमाषो नाभौ मध्ये यस्य तं चन्द्रोदयकाले विप्राय विधिना दद्यात् ॥ 3... गोघृतेन कुम्भपरिमितेनाभिषिक्तः सर्वौषधैः... चकारात्सलिलैश्च स्नातः ... वैष्णवैरिदं विष्णुर्विचक्रम इत्यादिभिः । शाक्रैस्त्रातारमिन्द्रमित्यादिभिः । बार्हस्पत्यैर्बृहस्पते अति यदर्य इत्यादिभिश्चकारात्स्वस्वमन्त्रैः पावके हुत्वा ससुवर्णं घृतं त्रिभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्ते च स्वस्तीति प्रतिब्रूयुः ॥ 4. होमकर्त्रे...

अनेन कर्मणा पुष्यते । ५ । माघी मघायुता चेत्तस्यां तिलैः श्राद्धं कृत्वा पूतो भवति ।६। फाल्गुनी फल्गुनीयुता चेत्स्यात्तस्यां ब्राह्मणाय सुसंस्कृतं स्वास्तीर्णं शयनं निवेद्य भार्यां मनोज्ञां रूपवतीं द्रविणवतीं चाप्नोति । ७ । नार्यपि भर्तारम् । ८ । चैत्री चित्रायुता चेत्तस्यां चित्रवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । ९ । वैशाखी विशाखायुता चेत्तस्यां ब्राह्मणसप्तकं क्षौद्रयुक्तैस्तिलैः संतर्प्य धर्मराजानं प्रीणयित्वा पापेभ्यः पूतो भवति ।१०। ज्यैष्ठी ज्येष्ठायुता चेत्स्यात्तस्यां छत्रोपानहप्रदानेन गवाधिपत्यं प्राप्नोति ।११। आषाढ्यामषाढायुक्तायामन्नपानदानेन तदेवाक्षय्यमाप्नोति । १२ । श्रावण्यां श्रवणयुक्तायां जलधेनुं सान्नां वासोयुगाच्छादितां दत्त्वा स्वर्गमाप्नोति ।१३। प्रौष्ठपद्यां प्रौष्ठपद्युक्तायां गोदानेन सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति । १४ । आश्वयुज्यामश्विनीगते चन्द्रमसि घृतपूर्णं भाजनं सुवर्णयुतं विप्राय दत्त्वा

6. भवति पूतः । V[4]. 7. फाल्गुनी-स्यात् om. V[4]. 23 स—XCIV, 8. चर्म is wanting in v, two leaves having been lost. 11. चेत्तस्यां C[1,2]

8. नार्यपि चेदुक्तविधिनी शय्यां ददाति तदोक्तगुणविशिष्टं भर्तारं प्राप्नोति ॥ 10. वैशाख्यां विशाखायोगे सप्त विप्रान्धर्मराजप्रीतये मधुमिश्रांस्तिलान्भोजयित्वा पापेभ्यो मुच्यते ॥ 11... गोमान्भवति ॥

दीप्ताग्निर्भवति । १५ । कार्त्तिकी कृत्तिकायुता चेत्स्या-त्तस्यां सितमुक्षाणमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्वसस्य-रत्नगन्धोपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दत्त्वा कान्तारभयं न पश्यति । १६ । वैशाखशुक्लतृतीयायामुपोषितोऽक्ष-तैर्वासुदेवमभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा च सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । १७ । यच्च तस्मिन्नहनि प्रयच्छति तद-क्षय्यमाप्नोति । १८ । पौष्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादश्यां सोपवासस्तिलैः स्नातस्तिलोदकं दत्त्वा तिलैर्वासुदेव-मभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा भुक्त्वा च पापेभ्यः पूतो भवति । १९ । माघ्यां समतीतायां कृष्णद्वादश्यां सोप-वासः श्रवणं प्राप्य वासुदेवाग्रतो महावर्तिद्वयेन दीप-द्वयं दद्यात् । २० । दक्षिणपार्श्वे महारजनरक्तेन समग्रेण वाससा घृततुलामष्टाधिकां दत्त्वा । २१ । वामपार्श्वे तिलतैलतुलां साष्टां दत्त्वा श्वेतेन समग्रेण वाससा । २२ ।

16. ०भयं नश्यति C[1,2]. 23. एतत्कृत्वा कृतकृत्यो यस्मिन् ... स तस्योज्ज्वलो C[1,2]

17... एवैर्भगवन्तं संपूज्य यवानेव वासुदेवदारग्रान्तरे वास्टोत्तरसहस्रं घृतं वा हुत्वा ब्राह्मणाय च दत्त्वोक्तेभ्यः पापेभ्यो मुच्यते । 18. यच्च सुवर्णरजतादि तद्दिने दद्यात्तदक्षय्यं भवति ।... 19... तिलैः स्नात्वा तिलैः पितॄन्संतर्पयित्वा... 20... देवाग्रे वक्ष्यमाणलक्षणवर्तिद्वयेन दीपद्वयं कृत्वा भगवते दद्यात् । 21... सदग्रेण वाससा... अष्टोत्तरशतपल-परिमितघृताश्चावितमेकं दीपयेत् ।

एतत्कृत्वा यस्मिन्राष्ट्रेऽभिजायते यस्मिन्देशे यस्मिन्कुले तदोज्ज्वलो भवति । २३ । आश्विनं सकलं मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं घृतं प्रदायाश्विनौ प्रीणयित्वा रूपभाग्भवति । २४ । तस्मिन्नेव मासि प्रत्यहं गोरसैर्ब्राह्मणान्भोजयित्वा राज्यभाग्भवति । २५ । प्रतिमासं रेवतीयुते चन्द्रमसि मधुघृतयुतं रेवतीप्रीत्यै परमान्नं ब्राह्मणान्भोजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपस्य भागी भवति । २६ । माघे मास्यग्निं प्रत्यहं तिलैर्हुत्वा सघृतं कुल्माषं ब्राह्मणान्भोजयित्वा दीप्ताग्निर्भवति । २७ । सर्वां चतुर्दशीं नदीजले स्नात्वा धर्मराजानं पूजयित्वा सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । २८ ।

यदीच्छेद्विपुलान्भोगांश्चन्द्रसूर्यग्रहोपगान् ।
प्रातःस्नायी भवेन्नित्यं द्वौ मासौ माघफाल्गुनौ ॥२९॥९०॥

अथ कूपकर्तुस्तत्प्रवृत्ते पानीये दुष्कृतस्यार्धं विनश्यति । १ । तडागकृन्नित्यतृप्तो वारुणं लोकमश्नुते । २ ।

24. प्रदद्याद॰ C[1,2]. 26. रूपभाग्भवति । C[1,2].

25... दधिदुग्धादिभिर्गव्यैर्विप्रत्रयं संभोज्य राज्यमाप्नोति ॥ 27. चीन्विप्रान्संभोज्य दीप्तौदर्याग्निर्भवति ॥ XCI, 2... नित्यं पिपासारहितो वरुणलोकं प्राप्नोति ॥

जलप्रदः सदा तृप्तो भवति। ३। वृक्षारोपयितुर्वृक्षाः परलोके पुत्रा भवन्ति। ४। वृक्षप्रदो वृक्षप्रसूनैर्देवान्प्रीणयति। ५। फलैश्चातिथीन्। ६। छायया चाभ्यागतान्। ७। देवे वर्षत्युदकेन पितॄन्। ८। सेतुकृत्स्वर्गमाप्नोति। ९। देवायतनकारी यस्य देवस्यायतनं करोति तस्यैव लोकमाप्नोति। १०। सुधासिक्तं कृत्वा यशसा विराजते। ११। विचित्रं कृत्वा गन्धर्वलोकमाप्नोति। १२। पुष्पप्रदानेन श्रीमान्भवति। १३। अनुलेपनप्रदानेन कीर्तिमान्भवति। १४। दीपप्रदानेन चक्षुष्मान्सर्वत्रोज्ज्वलश्च। १५। अन्नप्रदानेन बलवान्। १६। देवनिर्माल्यापनयनाद्गोदानफलमाप्नोति। १७। देवगृहमार्जनात्तदुपलेपनाद्ब्राह्मणोच्छिष्टमार्जनात्पादशौचादकल्यपरिचरणाच्च। १८।

XCI, 10. यस्य देवायतनं C[1,2]. 16. C[1,2] add another Sûtra here, धूपप्रदानेनोर्ध्वं गच्छति। 18. देवायतन॰ C[1,2]. पादादिशौचादकल्यपरिचरणाच्च। C[1,2]; ॰कल्यपरित्यागात्। V[4]. See the C.

3. तृषितीय जलदाता स्वर्ग युगशतं तिष्ठति भवेत्।... 11. अन्यकृतमपि देवायतनं सुधयानुलिप्य यशस्वी भवति॥ 12. यो देवायतनं नीलपीतादिभिश्चित्रयति सः...॰ 18... तस्यैव गोमयादिनोपलेपनाद्विप्रोच्छिष्टपात्रं प्रक्षाल्य तत्स्थलानुलेपनात्तस्यैव पादधावनादस्वास्थ्ये शुश्रूषाकरणाच्च प्रत्येकं गोदानफलमाप्नोति॥

कूपारामतडागेषु देवतायतनेषु च ।
पुनःसंस्कारकर्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥ १९ ॥ ९१ ॥

सर्वदानाधिकमभयप्रदानम् । १ । तत्प्रदानेनाभीप्सितं लोकमाप्नोति । २ । भूमिप्रदानेन च । ३ । गोचर्ममात्रीमपि भुवं प्रदाय सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । ४ । गोप्रदानेन स्वर्गलोकमाप्नोति । ५ । दशधेनुप्रदो गोलोकान् । ६ । शतधेनुप्रदो ब्रह्मलोकान् । ७ । सुवर्णशृङ्गीं रौप्यखुरीं मुक्तालाङ्गूलां कांस्योपदोहां वस्त्रोत्तरीयां दत्त्वा धेनुरोमसंख्यानि वर्षाणि स्वर्गलोकमाप्नोति । ८ । विशेषतः कपिलाम् । ९ । दान्तं धुरंधरं दत्त्वा दशधेनुप्रदो भवति । १० । अश्वदः सूर्यसालोक्यमाप्नोति । ११ । वासोदश्चन्द्रसालोक्यम् । १२ । सुवर्णदानेनाग्निसालोक्यम् । १३ । रूप्यदानेन रूपम् । १४ । तैजसानां पात्राणां प्रदानेन पात्रीभवति सर्वकामा-

XCII, 5, पात्रं भवेत् C.[1,2]

19. कूपादीनामुत्सन्नानां यथावत्करणं पुनःसंस्कारः । तत्कर्ता मौलिकमाद्यकर्तुरेव फलं लभते ।... XCII, 1. चौरव्याघ्रादिभ्यो भीतानामभयदानम्... 7... नानाविधान्ब्रह्मलोकानाप्नोति ।... 10... दशधेनुदानफलमाप्नोति ।... 15. सुवर्णरूप्यादिपात्रदानेन धनपुत्रादिकामानां पात्रं भवति ।...

नाम् । १५ । घृतमधुतैलप्रदानेनारोग्यम् । १६ । औषधप्रदानेन च ।१७। लवणप्रदानेन च लावण्यम् ।१८। धान्यप्रदानेन तृप्तिम् । १९ । सस्यप्रदानेन च । २० । अन्नदः सर्वम् । २१ । धान्यप्रदानेन सौभाग्यम् । २२ । तिलप्रदः प्रजामिष्टाम् । २३ । इन्धनप्रदानेन दीप्ताग्निर्भवति । २४ । संग्रामे च सर्वजयमाप्नोति । २५ । आसनप्रदानेन स्थानम् । २६ । शय्याप्रदानेन भार्याम् । २७ । उपानत्प्रदानेनाश्वतरीयुक्तं रथम् । २८ । छत्रप्रदानेन स्वर्गम् । २९ । तालवृन्तचामरप्रदानेनाध्वसुखित्वम् । ३० । वास्तुप्रदानेन नगराधिपत्यम् । ३१ ।
यद्यदिष्टतमं लोके यच्चास्ति दयितं गृहे ।
तत्तद्गुणवते देयं तदेवाक्षय्यमिच्छता ॥ ३२ ॥ ९२ ॥

---

16 om. C[1,2]. After 22, C[1,2] insert the following clause, which is really a quotation occurring in the C., अकीर्तितानामन्येषां दानात्स्वर्गमवाप्नुयादिति । 25 om. V[1-3] C[1,2]; but 26 is marked २६ in V[1-3].

---

17. औषधं रसक्वाथादि ।... 19. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि ।... 20. सस्यानि हैमन्तिकवासन्तिकानि... 22. यान्यनुक्तानि धान्यानि कुलत्थकोद्रवमकुष्ठकादीनि ।... 26. ... राज्यस्थानमाप्नोति । 27... पूर्वोक्तविधिना शय्यां दत्त्वोक्तलक्षणां भार्यां विन्दते ।... 30... ते दत्त्वा मार्गे सुखी भवति ।... 31. वास्तु गृहं तद्दत्त्वा नगरप्रभुत्वमाप्नोति ।... 32. यद्यस्य लोके प्रियं गृहे वास्य पुत्रदारादीनां वा यदभीष्टं तत्तदेवाक्षय्यमिदं मेऽस्त्विति कामनया पात्रभूताय विप्राय देयम् ॥

अब्राह्मणे दत्तं तत्सममेव पारलौकिकम्। १। द्वि-
गुणं ब्राह्मणब्रुवे। २। सहस्रगुणं प्राधीते। ३। अनन्तं
वेदपारगे। ४। पुरोहितस्त्वात्मन एव पात्रम्। ५।
स्वसा दुहितृजामातरश्च। ६।

न वार्यपि प्रयच्छेत वैडालव्रतिके द्विजे।
न बकव्रतिदे विप्रे नावेदविदि धर्मवित्॥ ७॥
धर्मध्वजी सदा लुब्धश्छाद्मिको लोकदाम्भिकः।
वैडालव्रतिको ज्ञेयो हिंस्रः सर्वाभिसंधिकः॥ ८॥
अधोदृष्टिर्नैकृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः।
शठो मिथ्या विनीतश्च बकव्रतपरो द्विजः॥ ९॥
ये बकव्रतिनो लोके ये च मार्जारलिङ्गिनः।
ते पतन्त्यन्धतामिस्रे तेन पापेन कर्मणा॥ १०॥
न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा व्रतं चरेत्।
व्रतेन पापं प्रच्छाद्य कुर्वन्स्त्रीशूद्रदम्भनम्॥ ११॥

XCIII, 6. दुहिता जामातारश्च पात्रम्। C[1.2]. 7. पापे all. See M. IV, 192. 9. नैष्कृतिकः V[1] (T. and C.)

XCIII, 1... तस्मिन्यावद्दत्तं तावदेव परलोक उपतिष्ठते।... 3. प्रकृष्टमधीतं यस्य यस्माद्वासौ प्राधीतः।... 5. आत्मपुरोहित एव पात्रं न परपुरोहितः।... 6. स्वस्रादयोऽपि स्वस्यैव पात्रं न परस्य... 8... हिंस्रो निर्दयः। सर्वद्रोग्धा सर्वाभिसंधिकः।... 9... निकृतिः परपीडनं तद्यस्यास्ति तत्परो नैकृतिकः। यथा कथंचित्परपीडनेन स्वार्थसाधने निरतः।... 11. यः पापं कृत्वा तन्निमित्तं प्रायश्चित्तं धर्मापदेशेन धर्मव्याजेन करोति न प्रायश्चित्तव्यपदेशेन स तेन व्रतेन प्रायश्चित्तेन...

प्रेत्येह चेदृशो विप्रो गर्ह्यते ब्रह्मवादिभिः ।
छद्मनाचरितं यच्च व्रतं रक्षांसि गच्छति ॥ १२ ॥
अलिङ्गी लिङ्गिवेषेण यो वृत्तिमुपजीवति ।
स लिङ्गिनां हरत्येनस्तिर्यग्योनौ प्रजायते ॥ १३ ॥
न दानं यशसे दद्यान्न भयान्नोपकारिणे ।
न नृत्यगीतशीलेभ्यो धर्मार्थमिति निश्चितम् ॥१४॥९३॥

गृही वलीपलितदर्शने वनाश्रयो भवेत् ।१। अपत्यस्य चापत्यदर्शने वा ।२। पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य तयानुगम्यमानो वा ।३। तत्राप्यग्नीनुपचरेत् ।४। अफालकृष्टेन पञ्च यज्ञान्न हापयेत् ।५। स्वाध्यायं च न जह्यात् ।६। ब्रह्मचर्यं पालयेत् ।७। चर्मचीरवासाः स्यात् ।८। जटाश्मश्रुलोमनखांश्च बिभृयात् ।९। त्रिषवणस्नायी स्यात् ।१०। कपोतवृत्तिर्मासनिचयः

12. गर्ह्यते C[1,2]. चच हे C[1,2]; See M. IV, 199. 13. ॰वेषेन C[1,2]. See M. IV, 200. XCIV, 2. ॰दर्शनेन. C[1,2] XCV om. v.

13: न विद्यन्ते शिखासूत्रादीनि त्रैवर्णिकलिङ्गानि यस्यासावलिङ्गी ।... वृत्तिं जीवनोपायमुपजीवति... 14. यशसे यशःकारिणे स्तावकाय । भयाद्भयकारिणे शत्रवे उपकारिणे मित्राय वृत्त्यर्थं नर्तनगानपरेभ्यश्च धर्मसाधनं न दद्यात् ... XCIV, 9. जटाः शिरसि । श्मश्रु मुखे । लोमानि कक्षोपस्थयोः । नखान्हस्तपादयोः ।... बिभृयात् ।

संवत्सरनिचयो वा । ११ । संवत्सरनिचयः पूर्वनिचित-माश्वयुज्यां जह्यात् । १२ ।

ग्रामादाहृत्य वाश्नीयादष्टौ ग्रासान्वने वसन् ।
पुटेनैव पलाशेन पाणिना शकलेन वा ॥ १३ ॥ ९४ ॥

वानप्रस्थस्तपसा शरीरं शोषयेत् । १ । ग्रीष्मे पञ्च-तपाः स्यात् । २ । आकाशशायी प्रावृषि । ३ । आर्द्र-वासा हेमन्ते । ४ । नक्ताशी स्यात् । ५ । एकान्तर-द्व्यन्तरत्र्यन्तराशी वा स्यात् । ६ । पुष्पाशी । ७ । फलाशी । ८ । शाकाशी । ९ । पर्णाशी । १० । मूलाशी । ११ । यवान्नं पक्षान्तयोर्वा सकृदश्नीयात् । १२ । चान्द्राय-णैर्वा वर्तेत । १३ । अश्मकुट्टः । १४ । दन्तोलूखलिको वा । १५ ।

तपोमूलमिदं सर्वं दैवमानुषकं जगत् ।
तपोमध्यं तपोऽन्तं च तपसा च तथा धृतम् ॥ १६ ॥

XCV, 16. दैवमानुषजं V[1–4]; दैवमानुजं C[1,2]; दैविकस्य मानुषस्य वा जगतः N. See M. XI, 235. वृतम् ॥ C[1,2].

13... पुटं पर्णद्रोणः । पलाशमस्तमेव पर्णम् । पाणिः पाणितलम् । शकलं घटादिकपालं तेन वाश्नीयात् ॥ XLV, 5. दिवाहृतस्यापि नक्त-मेव भोजनशीलः स्यात् ।... 6. एकं द्वे त्रीणि वा दिनान्यन्तरा त्यक्त्वा नक्तं भुञ्जीत ।... 17. यदुस्तरं दुर्ज्ञेयं... यत्संकल्पितमपि बहुतरान्तरायच्छन्न-त्वात्प्राप्तुमशक्यं यच्चासमानदेशकालतया दूरं यच्च दुःखातिसाध्यतया दुष्करं तत्सर्वमपि तपसा साध्यते यतस्तपःफलस्यातिक्रमानर्हं न भवति ।...

यद्दुस्तरं यद्दुरापं यद्दूरं यच्च दुष्करम् ।
सर्वं तत्तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १७॥ ९५ ॥

अथ त्रिष्वाश्रमेषु पक्वकषायः प्राजापत्यामिष्टिं कृत्वा सर्वं वेदं दक्षिणां दत्त्वा प्रव्रज्याश्रमी स्यात् । १ । आत्मन्यग्नीनारोप्य भिक्षार्थं ग्राममियात् । २ । सप्तागारिकं भैक्षमादद्यात् । ३ । अलाभे न व्यथेत । ४ । न भिक्षुकं भिक्षेत । ५ । भुक्तवति जने अतीते पात्रसंपाते भैक्षमादद्यात् । ६ । मृन्मये दारुपात्रेऽलाबुपात्रे वा । ७ । तेषां च तस्याद्भिः शुद्धिः स्यात् । ८ । अभिपूजितलाभादुद्विजेत । ९ । शून्यागारनिकेतनः स्यात् । १० । वृक्षमूलनिकेतनो वा । ११ । न ग्रामे द्वितीयां रात्रिमावसेत् । १२ । कौपीनाच्छादनमात्रमेव वसनमादद्यात् । १३ । दृष्टिपूतं न्यसेत्पादम् । १४ । वस्त्रपूतं जलमादद्यात् । १५ । सत्यपूतं वदेत् । १६ । मनःपूतमाचरेत् । १७ । मरणं नाभिकामयेत जीवितं च

XCVI, 5. भिक्षेत । V¹⁻⁴.

XCVI, 1...सर्वं वेदं सर्वं धनम्... 2. भिक्षार्थमेव ग्रामं प्रविशेन्नान्यथा ॥ 4. सप्तानामपि मध्ये यत्र गृहे भिक्षा न लभ्यते तत्र... 6... अवशिष्टादन्नाद्भैक्षं याचेत ।... 12. वर्षाभ्योऽन्यत्र ग्राम एकरात्रं वसेत् ।... 15. वस्त्रेण पावितं जलं स गृह्णीयात्... 17. वैकल्पिके सांप्रयिके वा शुद्ध्यादौ यत्र मनःप्रसादस्तदाचरेत् ॥ 18...चिरं जीवेय... इति ॥

। १८ । अतिवादांस्तितिक्षेत । १९ । न कं च नावमन्येत । २० । निराशीः स्यात् । २१ । निर्नमस्कारः । २२ ।
वास्यैकं तक्षतो बाहुं चन्दनेनैकमुक्षतः ।
नाकल्याणं न कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ॥ २३ ॥
प्राणायामधारणाध्याननित्यः स्यात् । २४ । संसारस्यानित्यतां पश्येत् । २५ । शरीरस्याशुचिभावम । २६ । जरया रूपविपर्ययम् । २७ । शारीरमानसागन्तुकव्याधिभिश्चोपतापम । २८ । सहजैश्च । २९ । नित्यान्धकारे गर्भे वसतिम् । ३० । मूत्रपुरीषमध्ये च । ३१ । शीतोष्णादुःखानुभवनम् । ३२ । योनिसंकटनिर्गमनान्महदुःखानुभवनम् । ३३ । बाल्ये मोहं गुरुपरवश्यताम् । ३४ । अध्ययनादनेकक्लेशम् । ३५ । यौवने च विषयाप्राप्तावमार्गे तदवाप्तौ विषयसेवनान्नरके पतनम् । ३६ ।

36. तदप्राप्तौ V¹.

21. नमस्कृतो ऽप्याशिषं न प्रयुञ्जीत किंतु नारायणस्मरणं कुर्यात् । नमो नारायणायेति गृहस्थः प्रणमेद्यतिम् । ब्रूयुर्नारायणेत्येवं यतयो ह्यभिवादिता इति । भिक्षार्थमाशिषो न प्रयुञ्जीतेत्यन्ये ।... 22. नमस्कृतो न नमस्कुर्यात्किंतु नारायणं स्मरेदित्युक्तम् । भिक्षार्थं प्रणतिं न कुर्यादित्यन्ये ॥ 27... विपर्ययो वलीपलितादयभिभवन्तं च पश्येदिति सर्वत्र संबन्धनीयम् ॥ 28. शारीरा व्याधयो ऽर्शोग्रहादयः । मानसा मनोविक्षेपादयः । आगन्तुका वातपित्तोद्रेकादयः ।... 32. तत्र गर्भाशये मातृभुक्तपीतशीतोष्णान्नपानादिजन्यं शीतोष्णानुभवदुःखं च ॥ 34... गुरूणां मातापित्रादीनाम् ।... 35. तत उपनीतस्य वेदाध्ययने गुरुशुश्रूषाध्ययनावधानाद्यनेकक्लेशम् ॥ 36. तारुण्ये पुनः स्रक्चन्दनवनितादिप्राप्तावनेकविषयाप्राप्तावनेकक्लेशम् । तेषामेव विषयाणां निषेधातिक्रमेण प्राप्तानां सेवने नरकपातं च ।...

अप्रियैर्वसतिं प्रियैश्च विप्रयोगम् । ३७ । नरके च सुमहद्दुःखम् । ३८ । संसारसंसृतौ तिर्यग्योनिषु च । ३९ । एवमस्मिन्सततयायिनि संसारे न किंचित्सुखम् । ४० । यदपि किंचिद्दुःखापेक्षयद् सुखसंज्ञं तदप्यनित्यम् । ४१ । तत्सेवाशक्तावलाभेन वा महद्दुःखम् । ४२ । शरीरं चेदं सप्तधातुकं पश्येत् । ४३ । वसारुधिरमांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रात्मकम् । ४४ । चर्मावनद्धम् । ४५ । दुर्गन्धि च । ४६ । मलायतनम् । ४७ । सुखशतैरपि वृतं विकारि । ४८ । प्रयत्नाद्धृतमपि विनाशि । ४९ । कामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्यस्थानम् । ५० । पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशात्मकम् । ५१ । अस्थिशिराधमनिस्नायुयुतम् । ५२ । रजस्वलम् । ५३ । षट्त्वचम् । ५४ । अस्थां त्रिभिः शतैः षष्ट्यधिकैर्धार्यमाणम् । ५५ । तेषां विभागः । ५६ । सूक्ष्मैः सह चतुःषष्टिर्दशनाः । ५७ । विंशतिर्नखाः

40. सुखम् om. C[1,2]. 48. वृत्तं C[1,2]. 54. षट् त्वक्पेशि C[1,2]; om. v.

37... प्रियैः पुत्रकलत्रादिभिश्च वियोगः ॥ 41... यत्किंचिद्दुःखाभावापेक्षया सुखत्वेन व्यवह्रियते... 42. तेषां वैषयिकसुखानां रोगादिना विषयसेवाशक्तौ शक्तावपि दारिद्र्येण विषयालाभे वा महदेव दुःखम् ॥ 48. पानभोजनादिजन्यैः सुखशतैर्युक्तमपि पानभोजनादिभिरेव विकारि । तत्तद्गुरुलघुभावेन श्लेष्माजीर्णादिदुःखशताकुलमित्यर्थः ॥ 49. रसायनादिप्रयत्नैश्चिरधृतमपि... 57. सूक्ष्माणि दन्तमूलभूतान्यस्थीनि स्थालाख्यानि द्वात्रिंशत्तावन्त एव तदुत्पन्ना दन्तास्तैः सह ..

। ५८। पाणिपादशलाकाश्च। ५९। षष्टिरङ्गुलीनां पर्वाणि
। ६०। द्वे पार्ष्ण्योः । ६१। चतुष्टयं गुल्फेषु । ६२।
चत्वार्यरत्न्योः । ६३ । चत्वारि जङ्घयोः । ६४ । द्वे द्वे
जानुकपोलयोः । ६५ । ऊर्वंसयोः । ६६ । अक्षतालू-
षकश्रोणिफलकेषु । ६७। भगास्थ्येकम्। ६८ । पृष्ठास्थि
पञ्चचत्वारिंशद्भागम्। ६९। पञ्चदशास्थीनि ग्रीवा। ७०।
जत्र्वेकम । ७१ । तथा हनुः । ७२ । तन्मूले च द्वे
। ७३ । द्वे ललाटाक्षिगण्डे । ७४ । नासा घनास्थिका
। ७५ । अर्बुदैः स्थालकैश्च सार्धं द्वासप्ततिः पार्श्वकाः
। ७६ । उरः सप्तदश । ७७ । द्वौ शङ्खकौ । ७८ ।
चत्वारि कपालानि शिरसश्चेति । ७९ । शरीरेऽस्मि-
न्सप्त शिराशतानि । ८० । नव स्नायुशतानि । ८१ ।
धमनीशते द्वे। ८२ । पञ्च पेशीशतानि । ८३। क्षुद्र-

66. द्वे द्वे। $C^{1,2}$; om. v. 71. जान्वेकं। $C^{1,2}$. 76. स्थानकैश्च $C^{1,2}$v.

59. करपादयोः पृष्ठे शलाकाकाराण्यङ्गुलिमूलभूतानि विंशतिरेवास्थीनि॥ 60. प्रत्येकं विंशत्यङ्गुलीनां त्रीणि त्रीणि पर्वाण्येवं षष्टिः पर्वास्थीनि॥ 67. अक्षः कर्णनेत्रयोर्मध्यभवः शङ्खाधोभागः।... 75. नासा नासिका सा च घनसंज्ञकास्थिमती॥ 76. पार्श्वका वङ्क्रयः।... तासां वक्षसि संध्यस्थीन्यर्बुदान्युभयतो दश दशेति विंशतिः।... तासामेव पृष्ठतः संध्यस्थीनि स्थालका उभयतस्त्रयोदश त्रयोदशेति षड्विंशतिः।... 80... शिराणां वातपित्तादिवाहिनीनाम्... 82. धमन्यः प्राणवाहिन्यो नाड्यस्तासां द्वे शते॥ 83. बाह्याभ्यन्तराणां मांसपेशीनां पञ्च शतानि॥

धमनीनामेकोनत्रिंशल्लक्षाणि नव शतानि षट्पञ्चाशद्धमन्यः । ८४ । लक्षत्रयं श्मश्रुकेशकूपानाम् । ८५ । सप्तोत्तरं मर्मशतम् । ८६ । संधिशते द्वे । ८७ । चतुःपञ्चाशद्रोमकोट्यः सप्तषष्टिश्च लक्षाणि ।८८। नाभिरोजो गुदं शुक्रं शोणितं शङ्खौ मूर्धा कण्ठो हृदयं चेति प्राणायतनानि । ८९। बाहुद्वयं जङ्घाद्वयं मध्यं शीर्षमिति षडङ्गानि ।९०। वसा वपा अवहननं नाभिः क्लोमा यकृत्प्लीहा क्षुद्रान्त्रं वृक्कौ बस्तिः पुरीषाधानमामाशयो हृदयं स्थूलान्त्रं गुदमुदरं गुदकोष्ठम् । ९१ । कनीनिके अक्षिकूटे शष्कुली कर्णौ कर्णपत्रकौ गण्डौ भ्रुवौ

91. क्लोम V^{1-4}v; क्लोमा $C^{1,2}$v; क्लोमा N. यकृत् om. V^{4}. वृक्कौ $C^{1,2}$.

84. स्थूलधमनीनां शाखाः क्षुद्रधमन्यस्तासामपि प्रशाखा धमन्यः ।... 85. मुखस्थानि रोमाणि श्मश्रूणि । शिरोजाः केशाः । कूपा रोमकूपाः स्वेदस्रवणे सुषिराणि ।... 86. मर्माणि मृत्युक्लेशहेतुस्थानानि ।... 88... रोम्णां सूक्ष्मतरा भागाः ।... 89... तत्स्वरूपमुक्तं स्मृत्यन्तरे । हृदि तिष्ठति यच्छुद्धमीषदुष्णं सपीतकम् । ओजः शरीरे संख्यातं तन्नाशान्नाशमृच्छतीति । शेषं प्रसिद्धम् ।... 91. आन्तराण्याह ।... क्लोमा मांसपिण्डो यकृत्कालखण्डस्तौ च दक्षिणकुक्षिस्थौ । प्लीहा मांसपिण्डो ऽवहननं च सव्यकुक्षिस्थौ ।... वृक्कौ हृदयसमीपस्थौ मांसपिण्डौ ।... पुरीषाधानं मलाशयः ।... स्थूलान्त्रं दीर्घान्त्रम् ।... गुदकोष्ठं बाह्याद्गुदवलयादन्तर्गुदवलये द्वे । एकत्वं जात्यभिप्रायेण । एष आन्तरो विस्तारः । अङ्गान्तराण्याह ॥

शष्कुलौ दन्तवेष्टावोष्ठौ ककुन्दरे वंक्षणौ वृषणौ वृक्कौ श्लेष्मसंघातकौ स्तनौ उपजिह्वा स्फिजौ बाहू जङ्घे ऊरू पिण्डिके तालूदरं बस्तिशीर्षौ चिबुकं गलशुण्डिके अवटुश्चेत्यस्मिञ्शरीरे स्थानानि । ९२ । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाश्च विषयाः । ९३ । नासिकालोचनत्वग्जिह्वाश्रोत्रमिति बुद्धीन्द्रियाणि । ९४ । हस्तौ पादौ पायूपस्थं जिह्वेति कर्मेन्द्रियाणि । ९५ । मनो बुद्धिरात्मा चाव्यक्तमितीन्द्रियातीताः । ९६ ।

इदं शरीरं वसुधे क्षेत्रमित्यभिधीयते ।
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः ॥ ९७ ॥
क्षेत्रज्ञमपि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भाविनि ।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञविज्ञानं ज्ञेयं नित्यं मुमुक्षुणा ॥ ९८ ॥ ९६ ॥

92. अवट॰ $C^{1,2}$; अवद्व v. शरीरके V^{1-3} $C^{1,2}$v. 98. क्षेत्रं क्षेत्रज्ञ॰ V^{2} $C^{1,2}$v. See Bhag. Gîtâ XIII, 2 (क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानम्).

92... अक्षिकूटे पक्ष्मणी । नेत्रनासासंधी इत्यन्ये । शष्कुली कर्णशष्कुली ।... वृक्कौ पूर्वोक्तावेव श्लेष्मसंघातप्रवृद्धौ । स्तनाविति स्त्रीणामुच्यते । इदमित्थमेव व्याख्येयमन्यथा बाह्याङ्गाभिधानप्रस्तावे अन्तरंगयोर्वृक्कयोः पुनरभिधानमसंगतं स्यात् ।... ऊरू जानूपरिभागौ । पिण्डिके जङ्घयोर्वामांसलौ भागौ ।...बस्तिशीर्षौ बस्तेर्मूत्राशयस्य शीर्षावुपरि स्थितौ नलौ ।... अवटुर्घाटा । ...अस्मिञ्शरीरे प्राणस्थानानि ।... 96... इन्द्रियागोचरत्वाच्छ्रुत्यनुमानादिगम्याः । 97... तद्यो ग्रहीतुं त्यक्तुं च जानाति तमात्मानमात्मविदो योगिनः क्षेत्रज्ञमित्याहुः ।... 98... सर्वेषु जरायुजाण्डजस्वेदजोद्भिज्जेषु क्षेत्रेषु मामेव क्षेत्रज्ञं जानीहि ।...

ऊरुस्थोत्तानचरणः सव्ये करे करमितरं न्यस्य तालुस्थाचलजिह्वो दन्तैर्दन्तानसंस्पृशन्स्वं नासिकाग्रं पश्यन्दिशश्चानवलोकयन्विभीः प्रशान्तात्मा चतुर्विंशत्या तत्त्वैर्व्यतीतं चिन्तयेत् । १ । नित्यमतीन्द्रियमगुणं शब्दस्पर्शरूपरसगन्धातीतं सर्वज्ञमतिस्थूलं । २ । सर्वगमतिसूक्ष्मं । ३ । सर्वतःपाणिपादं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं सर्वतःसर्वेन्द्रियशक्तिम् । ४ । एवं ध्यायेत् । ५ । ध्याननिरतस्य च संवत्सरेण योगाविर्भावो भवति । ६ । अथ निराकारे लक्ष्यबन्धं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशमनोबुद्ध्यात्माव्यक्तपुरुषाणां पूर्वं पूर्वं ध्यात्वा तत्र लब्धलक्षस्तत्तत्परित्यज्यापरमपरं ध्यायेत् । ७ । एवं पुरुषध्यानमारभेत । ८ । अत्राप्यसमर्थः स्वहृदयपद्म-

---

XCII, 7. तच्चलक्षमन्ततत्परित्यज्य V1-3; तच्चलक्षमन्तत्परित्यज्य C1.2; लब्धलक्षस्थं परित्यजेत् V; लब्धलक्षमन्तत्परित्यज्य Ap.

XCVII, 1... तथोत्ताने सव्ये करे दक्षिणकरमुत्तानं न्यस्य...। पूर्वापरादिदिशश्च... अनवलोकयन् ।... 2. एताद्धि विशेषणानि पुरुषस्य व्यतिरेकिहेतुतया तत्त्वभेदप्रतिपादकानि ।... 3. सर्वगं व्यापकमतिसूक्ष्मं निराकारम् ।... 4. सर्वतः सर्वस्मिन्नपि प्रदेशे पाणिपादाक्षिशिरोमुखैर्व्याप्तं तथा सर्वतः सर्वेष्वपि शब्दादिषु विषयेषु सर्वेषां चक्षुरादीन्द्रियाणां शक्तिर्ग्रहणसामर्थ्यं यस्य तादृशमयमर्थः ।... 7. यदा निराकारे ब्रह्मणि लक्ष्यग्राह्ये बन्धनमन्तःकरणस्थैर्यं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथिव्यादिपुरुषान्तानां दशानां मध्ये पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्ध्यानपरिपाकेनान्तःकरणस्थैर्यविषयतामानीते तत्तत्परिहारेणापरमपरं अन्तःकरणस्थैर्यविषयतामानयेत् ।...बुद्धिर्विज्ञानात्मकं महत्तत्त्वम् । आत्माहंकारः । अव्यक्तं प्रधानम् ।...

स्यावाङ्मुखस्य मध्ये दीपवत्पुरुषं ध्यायेत् । ९ । तत्राप्यसमर्थो भगवन्तं वासुदेवं किरीटिनं कुण्डलिनमङ्गदिनं श्रीवत्साङ्कं वनमालाविभूषितोरस्कं सौम्यरूपं चतुर्भुजं शङ्खचक्रगदापद्मधरं चरणमध्यगतभुवं ध्यायेत् । १० । यद्ध्यायति तदाप्नोति ध्यानगुह्यम् । ११ । तस्मात्सर्वमेव क्षरं त्यक्त्वा ऽक्षरमेव ध्यायेत् । १२ । न च पुरुषं विना किंचिदप्यक्षरमस्ति । १३ । तं प्राप्य मुक्तो भवति । १४ ।

पुरमाक्रम्य सकलं शेते यस्मान्महाप्रभुः ।
तस्मात्पुरुष इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकैः ॥ १५ ॥
प्रागाचापररात्रेषु योगी नित्यमतन्द्रितः ।
ध्यायेत पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पञ्चविंशकम् ॥ १६ ॥
तत्त्वात्मानमगम्यं च सर्वतत्त्वविवर्जितम् ।

---

17. अपूर्वं V^{1-4} v N ; असत्तं $C^{1,2}$. See the C.

---

8. तत्र पृथिव्यादिध्यानक्रमेणात्मध्यानेऽप्यसमर्थः... 10. तत्र क्षेत्रज्ञध्यानेऽप्यसमर्थो भगवन्तं... स्मितललितवदनतोपविभावितसौम्यरूपम्... चरणकमलयुगलाराधनतत्परवसुंधरं श्रीधरं ध्यायेत् ॥ 11...त्यक्तदेहस्य तत्सायुज्यमेव भवतीति ध्यानानां निगूढं तत्त्वम् ।... 14. तं...पुरुषं प्राप्य ध्यानयोगेनाभिन्नत्वेन प्रतिपद्य... 15. सकलं स्थावरजङ्गमात्मकं पुरं भूतग्राममन्तर्यामित्वेनाक्रम्याभिव्याप्य महाप्रभुः परमात्मा यस्माच्छेतेऽधितिष्ठति तस्मादात्मतत्त्वचिन्तकैरध्यात्मविद्भिरसौ पुरुष इत्युच्यते ॥ 17...अगम्यं चक्षुरादिप्रमाणागम्यम् । सर्वैः पूर्वोक्तैः प्रकृत्यादितत्त्वैर्विवर्जितं प्रकृतिविकृति-

असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १७ ॥
बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च ।
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत् ॥ १८ ॥
अविभक्तं च भूतेन विभक्तमिव च स्थितम् ।
भूतभव्यभवद्रूपं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥ १९ ॥
ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ।
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥ २० ॥
इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ।
मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते ॥ २१ ॥ ९७ ॥

भावेन ।... असक्तमिति पाठे प्रकृत्यादावासक्तिरहितम् । सर्वं भूतादिग्रामं बिभर्तीति सर्वभृत् ।... निर्गुणं गुणैः सत्त्वादिभिः शून्यं गुणानां सत्त्वादि-कार्याणां ज्ञानसुखादीनां भोक्तृ साक्षिभूतम् ।... 18. भूतानां प्राणिनां बहिर्भोग्यरूपेणान्तर्भोक्तृरूपेण च स्थितम् । अचरं वृक्षशैलादिरूपम् । चरं जलपवनादिरूपम् । सूक्ष्मत्वादप्रकारत्वाज्जिज्ञासाया अप्यगोचरम् । दूरस्थं बुद्ध्याद्यविषयम् ।... अन्तिके हृत्पद्ममध्ये स्थितम् ।... 19. भूतग्रामेणा-विभक्तमात्यन्तिकभेदरहितं कार्याणां प्रतिभासिकभेदेन च भिन्नमिवाव-भासमानम् । भूतमतीतकालं भव्यं भविष्यत्कालं भवद्वर्तमानकालं तेषां समाहारो भूतभव्यभवत्तद्रूपं जगतो ग्रसिष्णु संहारकं प्रभविष्णूत्पादकं चेति विज्ञेयम् । 20. ज्योतिषां चन्द्रसूर्यादीनां परप्रकाशकानामपि ज्योतिः प्रकाशकम् ।... अत एव तमसोऽज्ञानात्परं तन्निवृत्तौ प्रकाश-मानम् ।... ज्ञानं ज्ञानरूपं चिद्रूपत्वात् । तदेव च घटपटाद्याकारेण ज्ञेयम् । ज्ञानगम्यं ज्ञायते तेनेति ज्ञानं योगस्तेन गम्यत इति ।... धिष्ठितं व्यवस्थितम्... छान्दसोऽलोपात् ।... 21... ज्ञानं ज्ञायते तेनेति व्युत्पत्त्या ज्ञानसाधनं योगः । ज्ञेयं... ब्रह्म ध्येयम् । एतत्सर्वं मदुक्तं विशेषेण ज्ञात्वा मद्भक्तो मद्भावायोपपद्यते योग्यो भवतीति ॥

इत्येवमुक्त्वा वसुमती जानुभ्यां शिरसा च नमस्कारं कृत्वोवाच ।१। भगवंस्त्वत्समीपे सततमेवं चत्वारि महाभूतानि कृतालयान्याकाशः शङ्खरूपी वायुश्चक्ररूपी तेजश्च गदारूप्यम्भोऽम्भोरुहरूपि अहमप्यनेनैव रूपेण भगवत्पादमध्ये परिवर्तिनी भवितुमिच्छामि ।२। इत्येवमुक्तो भगवांस्तथेत्युवाच।३। वसुधापि लब्धकामा तथा चक्रे।४। देवदेवं च तुष्टाव।५।ओं नमस्ते।६। देवदेव।७। वासुदेव।८। आदिदेव।९। कामदेव।१०। कामपाल।११। महीपाल।१२। अनादिमध्यनिधन।१३। प्रजापते।१४। सुप्रजापते ।१५। महाप्रजापते ।१६। ऊर्जस्पते

XCVIII, 1. The older part of v ends with त्वत्. Two leaves are added at the end, in large modern characters; they contain a mere repetition of the last page of the old MS. up to the end of XCVII. 11 om. C[b].

XCVIII, 2. पञ्चानामपि महाभूतानां भगवदेकाधारतायामविशेषादाकाशादीनां चतुर्णां शङ्खादिचतुष्टयरूपेण भगवत्यवस्थानसिद्धौ ममैव किमिति वैलक्षण्यमिति तत्परिहाराय मयापि त्वय्येवावस्थेयमिति प्रार्थना॥ 4...पूर्णकामा पृथिव्यपि तथैवान्वतिष्ठत्॥ 9. देवानामादिरुत्पत्तिस्थानम्... 10. कामैरभिलाषैः सृष्टिस्थितिसंहारकैर्दीव्यतीति कामदेवः। धर्मादिचतुष्टयं वाञ्छद्भिः काम्यत इति कामः स चासौ देवश्चेति वा॥ 14. प्रजानां देवासुरमनुष्यादीनां पतिरन्तर्यामी॥

।१७। वाचस्पते।१८। जगत्पते।१९। दिवस्पते।२०। वनस्पते।२१। पयस्पते।२२। पृथिवीपते।२३। सलिलपते।२४। दिक्पते।२५। महत्पते।२६। मरुत्पते।२७। लक्ष्मीपते।२८। ब्रह्मरूप।२९। ब्राह्मणप्रिय।३०। सर्वग।३१। अचिन्त्य।३२। ज्ञानगम्य।३३। पुरुहूत।३४। पुरुष्टुत।३५। ब्रह्मण्य।३६। ब्रह्मप्रिय।३७। ब्रह्मकायिक।३८। महाकायिक।३९। महाराजिक।४०। चतुर्महाराजिक।४१। भास्वर।४२। महाभास्वर।४३। सप्त।४४। महाभाग।४५। स्वर।४६। तुषित।४७। महातुषित।४८। प्रतर्दन।४९। परिनिर्मित।५०। अपरिनिर्मित।५१। वशवर्तिन्।५२।

---

19. जगतां... चलनादिक्रियाहेतुः॥ 21... पतिः प्ररोहकः॥ 22. पयसो बालादिजीवनहेतोः स्तन्यस्य पतिः प्रवर्तकः॥ 23. पृथिव्याः पतिः बीजप्ररोहणशक्तिः॥ 25. दिशां दिग्भागानां पतिः प्रागादिव्यवहारहेतुः॥ 26. महतो महत्तत्त्वस्य... 28. लक्ष्म्याः पतिः प्रदाता॥ 29. ब्रह्मा निर्वचनीयं रूपं यस्य॥ 30. ब्राह्मणा वेदविदः प्रिया दयिता यस्य।... ब्राह्मणानां वा प्रियः॥ 34. पुरुभिर्बहुभिर्यज्ञेष्वाहूत आहूतः॥ 35. पुरुभिर्बहुभिर्वेदैः स्तुतः॥ 37. वेदानां प्रियः। वेदाः प्रिया यस्येति वा॥ 39. अपरिच्छिन्नमूर्तिः॥ 44... सप्तभक्तिकं साम... यद्वा सप्त लोका ऊर्ध्वमधश्च यस्येत्यर्शआदित्वादच्॥ 47... तुषितो भक्तसमर्पितैः कर्मभिः॥ 48. कर्मव्यतिरेकेणापि नित्यतुष्टः॥ 49. प्रलये सर्वलोकान्प्रकर्षेण तर्दति हिनस्तीति वा॥ 50. परितः प्रपञ्चाकारेण निर्मितः॥ 51. अकृत्रिमः॥ 52. भक्तानां वशे वर्तितुं शीलमस्य॥

यज्ञ । ५३ । महायज्ञ । ५४ । यज्ञयोग । ५५ । यज्ञगम्य । ५६ । यज्ञनिधन । ५७ । अजित । ५८ । वैकुण्ठ । ५९ । अपार । ६० । पर । ६१ । पुराण । ६२ । लेख्य । ६३ । प्रजाधर । ६४ । चित्रशिखण्डधर । ६५ । यज्ञभागहर । ६६ । पुरोडाशहर । ६७ । विश्वेश्वर । ६८ । विश्वधर । ६९ । शुचिश्रवः । ७० । अच्युतार्चन । ७१ । घृतार्चिः । ७२ । खण्डपरशो । ७३ । पद्मनाभ । ७४ । पद्मधर । ७५ । पद्मधाराधर । ७६ । हृषीकेश । ७७ । एकशृङ्ग । ७८ । महावराह । ७९ । द्रुहिण । ८० । अच्युत । ८१ । अनन्त । ८२ । पुरुष । ८३ । महापुरुष । ८४ । कपिल । ८५ । सांख्याचार्य । ८६ । विष्वक्सेन । ८७ । धर्म । ८८ । धर्मद । ८९ । धर्माङ्ग । ९० । धर्मवसुप्रद । ९१ । वरप्रद । ९२ । विष्णो । ९३ । जिष्णो । ९४ । सहिष्णो । ९५ । कृष्ण । ९६ । पुण्ड-

68. विश्वक C[1,2].

53. यज्ञो वै विष्णुरिति श्रुतेः ।... 54. महान्यज्ञो यस्य देवा यज्ञमतन्वतेत्यादि श्रुतिप्रसिद्धम् ॥ 57. यज्ञानां निधनं समाप्तिर्यस्मिन्समर्पणेन ।... 61. मनोबुद्धीन्द्रियातीतः... 63. लेखेभ्यो देवेभ्यो हितः... 70. शुची अत्याकर्णनशीले श्रवसी यस्येति । शुचीनि श्रवांसि नामानि यस्येति वा ॥ 72. घृतनार्चिस्तेजो यस्य ॥ 75. पद्मं करे धरतीति ॥ 80. द्रुह्यत्यसुरेभ्यो धार्मिकेभ्यो ऽधार्मिकेभ्यो वेति द्रुहिणः ॥ 84. महानपरिच्छिन्नः पुरुषः ॥ 85 कपिलो वर्णतो नामतश्च महामुनिः ।...

रीकाक्ष । ९७ । नारायण । ९८ । परायण । ९९ ।
जगत्परायण । १०० । नमो नम इति । १०१ ।
स्तुत्वा त्वेवं प्रसन्नेन मनसा पृथिवी तदा ।
उवाच संमुखं देवीं लब्धकामा वसुंधरा ॥ १०२ ॥ ९८ ॥

दृष्ट्वा श्रियं देवदेवस्य विष्णो-
र्गृहीतपादां तपसा ज्वलन्तीम् ।
सुतप्तजाम्बूनदचारुवर्णां
पप्रच्छ देवीं वसुधा प्रहृष्टा ॥ १ ॥
उन्निद्रकोकनदचारुकरे वरेण्ये
उन्निद्रकोकनदनाभिगृहीतपादे ।
उन्निद्रकोकनदसद्मसदास्थितीते
उन्निद्रकोकनदमध्यसमानवर्णे ॥ २ ॥
नीलाञ्जनेत्रे तपनीयवर्णे
शुक्लाम्बरे रत्नविभूषिताङ्गि ।

102. देवं C[1,2]. XCIX, 2. ०नाभि all.

102... एवं षस्वत्यध्यायोपदेष्टारं महागुरुं भगवन्तं षस्नत्यैव नामभिः स्तुत्वा भगवतीं लक्ष्मीं संमुखं यथा भवति तथा वक्ष्यमाणमुवाच ॥ XCIX, 1. द्रवीकृतसुवर्णवर्णाम्... 2... उन्निद्रं... रक्तोत्पलं तेन तद्वद्वात करतलं यस्याः । (the next clause corrupted) तादृश एव तस्मिन्नेव सद्मनि सदा नित्यं स्थितिमिते प्राप्ते ।...

चन्द्रानने सूर्यसमानभासे
महाप्रभावे जगतः प्रधाने ॥ ३ ॥
त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना
लक्ष्मीर्धृतिः श्रीर्विरतिर्जया च ।
कान्तिः प्रभा कीर्तिरथो विभूतिः
सरस्वती वागथ पावनी च ॥ ४ ॥
स्वधा तितिक्षा वसुधा प्रतिष्ठा
स्थितिः सुदीक्षा च तथा सुनीतिः ।
ख्यातिर्विशाला च तथानसूया
स्वाहा च मेधा च तथैव बुद्धिः ॥ ५ ॥
आक्रम्य सर्वां तु यथा त्रिलोकीं
तिष्ठत्ययं देववरोऽसिताक्षि ।

6. ऽसिताक्षि C[1,2].

3… जगतो विश्वस्य प्रधाना प्रथमोद्देश्या प्रसवित्री प्रकृतिर्वेति ॥ 4. जगतः चतुर्ष्वपि पुरुषार्थेषु प्रधाना मुख्योद्देश्या…मुक्तिः सुषुप्तिर्वा ।… विरतिर्मुमुक्षया विषयसुखेषु वैराग्यम् ।… कान्तिः स्त्रीपुरुषादिशरीरेषु सुन्दरता । प्रभा सूर्यचन्द्रमसोर्दीप्तिः ।… विभूतिर्धनधान्यादिसमृद्धिः । सरस्वती विदुषामर्थकल्पनाशक्तिः ।… पावनी प्रायश्चित्तादेः पापनाशनशक्तिस्त्वमेव ॥ 5. स्वधा पितृतृप्तिः ।… वसुधा धनधारणशक्तिः ।… स्थितिः स्थानशक्तिः । सुदीक्षा यज्ञाधिकारसिद्धिः । सुनीतिः सामाद्युपायसिद्धिः । ख्यातिर्विशाला सार्वजनिनी प्रसिद्धिः ।… स्वाहा देवतृप्तिः ।… 6. यथा त्रैलोक्यव्यापको भगवांस्तथा तच्छक्तेस्तवापि त्रैलोक्यव्यापकत्वं सिद्धमेव शक्तिशक्तिमतोर-

तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि
पृच्छाम्यहं ते वसतिं विभूत्याः ॥ ६ ॥
इत्येवमुक्त्वा वसुधां बभाषे
लक्ष्मीस्तदा देववराग्रतस्था ।
सदा स्थिताहं मधुसूदनस्य
देवस्य पार्श्वे तपनीयवर्णे ॥ ७ ॥
अस्यास्तथा यं मनसा स्मरामि
श्रिया युतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।
संस्मारणे चाप्यथ यत्र चाहं
स्थिता सदा तच्छृणु लोकधात्रि ॥ ८ ॥
वसाम्यथार्के च निशाकरे च
तारागणाढ्ये गगने विमेघे ।
मेघे तथालम्बपयोधरे च
शक्रायुधाढ्ये च तडित्प्रकाशे ॥ ९ ॥

7. उक्ता V^1 N.; उक्तां $C^{1.2}$.

विनाभावादभेद इति। यद्यपि तथापि तव विभूतेर्वसतिं निवासस्थानमहं पृच्छामि ॥ 8. एवं संभाषयेत्यस्य भगवता निर्देशेन यमेवाहं मनसा स्मरामि तमेव सन्तः श्रीमन्तं प्रवदन्ति ।... संस्मारणहेतोर्भगवद्विग्रहो च सति यत्राहं तिष्ठामि तदपि हे लोकधात्रि शृणुष्व ॥ 9. वासस्थानान्याह ।... निर्मेघे गगने । अलम्बं पतनान्मुक्तं पयः पानीयं धरतीति तादृशे शक्रधनुर्भूषिते स्फुरद्विद्युति मेघे चाहं वसामि । चकारास्तथाशब्दश्च प्रत्येकं वासस्थानताभिधानाय ॥

तथा सुवर्णे विमले च रूप्ये
रत्नेषु वस्त्रेष्वमलेषु भूमे ।
प्रासादमालासु च पाण्डुरासु
देवालयेषु ध्वजभूषितेषु ॥ १० ॥
सद्यः कृते चाप्यथ गोमये च
मत्ते गजेन्द्रे तुरगे प्रहृष्टे ।
वृषे तथा दर्पसमन्विते च
विप्रे तथैवाध्ययनप्रपन्ने ॥ ११ ॥
सिंहासने चामलके च बिल्वे
छत्रे च शङ्खे च तथैव पद्मे ।
दीप्ते हुताशे विमले च खड्गे
आदर्शबिम्बे च तथा स्थिताहम् ॥ १२ ॥
पूर्णादिकुम्भेषु सचामरेषु
सतालवृन्तेषु विभूषितेषु ।

10. पयोदमालासु V¹.   11. T. and C. om. V¹.

10. हे भूमे निर्मलयोः सुवर्णरजतयोरमलयोर्वस्त्ररत्नयोश्च सुधाधवलितासु प्रासादपरंपरासु ध्वजभूषितेषु देवालयेषु चाहं तिष्ठामि । 12... आमलके धात्रीफले ।... शङ्खे शङ्खे ।... निर्धौतमले खड्गे तादृशे आदर्शे चाहं तिष्ठामि । 13... चामरं वालव्यजनं तालवृन्तं व्यजनं ताभ्यां सहितेषु विभूषितेषु विविधेषु प्रदेशेषु । शब्दियं चात्र वासाभिप्रायेण न वस्त्राभिप्रायेण प्रकृताध्याये केवलयोरेव प्राशस्त्यमवगमात् । (See

भृङ्गारपात्रेषु मनोहरेषु
मृदि स्थिताहं च नवोद्धृतायाम् ॥ १३ ॥
क्षीरे तथा सर्पिषि शाद्वले च
क्षौद्रे तथा दध्नि पुरंध्रिगात्रे ।
देहे कुमार्याश्च तथा सुराणां
तपस्विनां यज्ञहुतां च देहे ॥ १४ ॥
शूरे च संग्रामनिवृत्तिनिर्गते च
स्थितौ मृते स्वर्गसदःप्रयाते ।
वेदध्वनौ चाप्यथ शङ्खशब्दे
स्वाहास्वधायामथ वाद्यशब्दे ॥ १५ ॥
राजाभिषेके च तथा विवाहे
यज्ञे वरे स्नातशिरस्यथापि ।
पुष्पेषु शुक्लेषु च पर्वतेषु
फलेषु रम्येषु सरिद्वरासु ॥ १६ ॥

14. यज्ञभृतांश्च C[1,2]. 15. स्थितामृते V[1–4] C[1,2]. See the C.

LXIII, 30.) भृङ्गारः कनकालुका पात्राणि स्थालादीनि तेषु मनो-हरेषु... 14. दधिक्षीरसर्पिःक्षौद्रेषु।... शाद्वले हरिते तृणे।... सुराः देवप्रतिमाः। यज्ञे जुह्वतीति यज्ञहुतो ऋत्विजः।... एतेषां देहे तिष्ठामि॥ 15. शूरे चकाराद्धनुषि च संग्रामं जित्वा विनिर्गते पुरुषे संग्रामभूमावेव मृते पतिते शवभूते ऽपि स्वर्गसभां प्रयाते जीवे च... 16... वरे विवाहोद्यते।... शिरसा स्नातः स्नातशिरास्तस्मिन्। श्वेतपुष्पेषु... रम्येषु प्रदेशेषु पुलिनादिषु सरिद्वरासु महानदीषु चाहं स्थिता॥

सरःसु पूर्णेषु तथा जलेषु
सशाद्वलायां भुवि पद्मखण्डे ।
वने च वत्से च शिशौ प्रहृष्टे
साधौ नरे धर्मपरायणे च ॥ १७ ॥
आचारसेविन्यथ शास्त्रनित्ये
विनीतवेषे च तथा सुवेषे ।
सुमुक्षदान्ते मलवर्जिते च
मृष्टाशने चातिथिपूजके च ॥ १८ ॥
स्वदारतुष्टे निरते च धर्मे
धर्मोत्कटे चात्यशनादिमुक्ते ।
सदा सपुष्पे ससुगन्धिगात्रे
सुगन्धलिप्ते च विभूषिते च ॥ १९ ॥

18. ॰वेषे $C^{1.2}$ (bis). सुमुक्ते $C^{1.2}$. मिष्टा॰ $C^{1.2}$. 19. च सुगन्धि॰ $C^{1.2}$.

17. सजलपूर्णेषु सरःसु निर्मलेषु जलेषु । हरितछायाक्रान्तायां भुवि पद्मखण्डे... फलपुष्पवति वने वत्से ऽभिनवजाते शिशौ स्तनंधये प्रहृष्टे हर्षयुते... 18. ... सुमुक्षो जितबाह्येन्द्रियो दान्तो जितमनस्कः । मलवर्जितो निष्पापो मृष्टाशनः शुद्धान्नभोक्ता ।... 19. स्वदारेष्वेव तुष्टः परदारविमुखः । धर्मे निरतो धर्मैकनिष्ठः ।... अत्यशनात्त्रिचतुर्वारभोज-

सत्ये स्थिते भूतहिते निविष्टे
क्षमान्विते क्रोधविवर्जिते च ।
स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे
कल्याणचित्ते च सदा विनीते ॥ २० ॥
नारीषु नित्यं सुविभूषितासु
पतिव्रतासु प्रियवादिनीषु ।
अमुक्तहस्तासु सुतान्वितासु
सुगुप्तभाण्डासु बलिप्रियासु ॥ २१ ॥
संमृष्टवेश्मासु जितेन्द्रियासु
कलिव्यपेतासु पथिस्थितासु ।
धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु
स्थिता सदाहं मधुसूदने तु ॥ २२ ॥

22. कलिव्यपेतास्वविलोलुपासु V^{1-3}; °सु विलोलुपासु C^{1-2}.

नाद्रहितः । सर्वदा पुष्पयुक्तः । सुगन्धि गात्रं येषां तैः सहितः । स्वयं च सुगन्धलिप्तः । विभूषितः कटककुण्डलादिभिरलंकृतश्च ॥ 20. सत्य वक्तरि ।... निविष्टो रतश्च ।... 21 नानाविधभूषणभूषितासु नारीषु... 22. संमृष्टानि मार्जनलेपनादिभिः संस्कृतानि वेश्मानि याभिस्ताः ।... कलहपराङ्मुख्यो नित्यप्रसन्नभावाः । धर्मे विशिष्टापेक्षा यासां ताः ।...

निमेषमात्रं न विनाकृताहं
न जातु तिष्ठे पुरुषोत्तमेन ॥ २३ ॥ ९९ ॥

धर्मशास्त्रमिदं श्रेष्ठं स्वयं देवेन भाषितम् ।
ये द्विजा धारयिष्यन्ति तेषां स्वर्गे गतिः परा ॥ १ ॥
इदं पवित्रं मङ्गल्यं स्वर्ग्यमायुष्यमेव च ।
ज्ञानं चैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्धनम् ॥ २ ॥
अध्येतव्यं धारणीयं श्राव्यं श्रोतव्यमेव च ।
श्राद्धेषु श्रावणीयं च भूतिकामैर्नरैः सदा ॥ ३ ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥

॥ समाप्ता चेयं श्रीविष्णुस्मृतिः ॥

23 om. C[3]. After the comment on C, 3, V[1-3] add the following: इदानीं तस्यैव नित्यकाम्यत्वमाह । य इदं पठते नित्यं भूतिकामो नरः सदा । यो नरस्त्रैवर्णिकः पुमान्स्त्री इदं शास्त्रं पठते स सदा भूतिभिः कल्प्यते । इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे तव । मया प्रसन्नेन जगद्धितार्थम् । सौभाग्यमेतत्परमं पवित्रम् (रहस्यम् V[1-3] C[1.2]) । दुःस्वप्ननाशं बहुपुण्ययुक्तम् । शिवालयं शाश्वतधर्मशास्त्रम् ॥ The clause इदं etc. is found in C[1.2] as well; but there can be no doubt that this entire passage is a modern addition. See the translation.

C, 1. ये द्विजास्त्रैवर्णिकाः स्वयमन्यैर्वा धारयिष्यन्ति ।... 3. V[3] C[1.2] end with the above clause, but V[1-3] add a comment on the latter part of it, which is followed by a strongly corrupted Appendix, consisting mainly of an उत्तरचरितम्, which is designated as the 101. chapter.

अथ श्रीविष्णुस्मृत्यनुक्रमणिका ॥

INDEX TO THE VEDIC MANTRAS

quoted in the Vishṇu-smṛiti.

This Index does not include short sacrificial formulas and invocations, and those Mantras which are quoted by their names only, such as *e. g.* the Purushasúkta. The last word or two words in most of the Pratíkas have been supplied from the Commentaries of Nandapaṇḍita and Devapála (Káṭhakagṛihya-bháshya), and from the Saṃhitás, Bráhmaṇas, and Sútras. See the references in the translation.

AN ALPHABETICAL LIST

*Of those terms in the Vishnu-smriti which appear to be important for the purposes of Sanskrit Lexikography.**

* See the Preface.

శ్రీరస్తు.

శ్రీయోగీశ్వరాయనమః.

సకలనిగమనిగమాన్తేతిహాసషట్త్రింశత్స్మృత్యష్టాదశ
తయాజేగీయ్యమాననిత్యనైమిత్తికక్రియాణామాధా
రభూతైః సర్వమునిపూజితైః అయాతయామప్రథ
మశాఖాధికారి కణ్వమహర్షిభిః ప్రకటితోయం
కణ్వస్మృతినామకధర్మశాస్త్రగ్రన్థః.

శ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్యపదకమలసేవాసమాసాదితాన
వద్యవిద్యావిశారదేన
కూచిపఞ్చాగ్నిమన్నారుశాస్త్రిణా.
శ్రీమేధాదక్షిణామూర్తిపరచరణారుణామ్భోజ
యుగళసేవాసమాసాదితానవద్యవాగ్విభూషితేన
ములుకుట్లవిశ్వనాథశాస్త్రిణాచ.
నానాదేశానీతనిఖిలకణ్వస్మృతిగ్రన్థానుసృత్య
సమ్యక్పరిష్కరణేకృతే నిఖిలసూరిచాతకజలధరాయమాన,

దినకరప్రసాదోపలబ్ధాయాతయామవేద
ప్రవర్తితశ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్యప్రియశిష్యైః
పువ్వాడవేఙ్కటరాయశాస్త్రిభిః
ఆస్తికమూర్ధాభిమానినిఖిలవైదికజనోపకారాయ.

స్వీయవ్యయవర్తమానేనతదీయజీవనపాకూరశాలాయామ్.
శ్రీమద్యావాన్యయసమా... శుభఫలప్రదైస్సిద్ధిర్భ
సితపక్ష దశమ్యాం ... రేతుముద్రిత॥ ...

శ్రీ కణ్వేశ్వరాయ నమః.

కణ్వస్మృతిః.

కణ్వం నత్వా మహాభాగా మునయో బ్రహ్మవిత్తమమ్ । యుగదేశప్ర
భేదేన సర్వధర్మాన్ సనాతనాన్ ॥ ౧ ॥ పప్రచ్ఛురఖిలజ్ఞం తే లోకానాం హితకా
మ్యయా । ఋషయ ఊచుః । కణ్వ వేదవిదాం శ్రేష్ఠ సర్వలోకహితాయ వై ॥
౨ ॥ సర్వవైదికకృత్యానాం ముఖ్యాముఖ్యం గుణాగుణమ్ । ప్రవిభజ్య సమా
సేన సుస్పష్టం కథయస్వ నః ॥ ౩ ॥ ముఖ్యం కల్పమముఖ్యం చ గౌణం కామ్యమి
యత్తను । ఏవమేతత్తథా [illegible] సాధ్యాసాధ్యే చ తత్పరమ్ ॥ ౪ ॥ చిత్రం
సత్యం తథా [illegible] హితాను విస్తరమ్ । సుస్పష్టం సులభం తుర్యం యో
గయోగ్యం తథా వద ॥ ౫ ॥ ఇతి పృష్టో బ్రహ్మనిష్ఠ ఇదం ప్రోవాచ తాన్ ప్రతి ॥

కణ్వ ఉవాచ.

పృష్టం భవద్భిః పరమం రహస్యం సర్వసాధనమ్ ॥ ౬ ॥ చిత్తశుద్ధికరం బ్రహ్మజ్ఞాన
కారణ [illegible] శ్రోతుం చ [illegible] ॥ ౭ ॥ అథాఽపి వః
ప్రవక్ష్యామి [illegible] సుపరీక్షితం । ముఖ్యాముఖ్యం విభజ్యైవ చిత్తశుద్ధ్యర్థం ద్వి
జోత్తమాః ॥ ౮ ॥ క్రియా [illegible] ఫలం [illegible] సర్వమీశ్వరపవే
తి బుద్ధిర్యస్య సదా స్థిరా ॥ ౯ ॥ స ఏవ కృతకృత్యో హి స తు జ్ఞానస్య భాజనం । తత్ర
తస్య చ [illegible] జాయతే ॥ ౧౦ ॥ కదాచిదపి కేనాఽపి నాఽత్ర కా
ర్యా విచారణా । యతః [illegible] కృతం తేన పరమేశ్వరతుష్టయే ॥ ౧౧ ॥ తదత [illegible]
మమోఘం స్యాత్ [illegible] సాధకమ్ । యథా శాస్త్రకృతం చ స్యాత్ శాస్త్ర
కృతమ్ [illegible] ॥ ౧౨ ॥ పరమేశ్వరతుష్ట్యై [illegible] తస్మాదమీ
ము సర్వత్ర పరమేశ్వర [illegible] ॥ ౧౩ ॥ [illegible]

శ్రీ పరమేశ్వర [illegible] కథనం.

మేతత్ పరమేశ్వర [illegible] ॥ ౧౪ ॥ కర్మాదిషు ప్రకు
ర్వంతానాం [illegible] ॥
౧౫ ॥ పరమేశ్వరశబ్దో [illegible] హితైః ॥ వక్తవ్యం వైదికైః సిద్ధిర్బ్ర
హ్మశబ్దో [illegible] సదా ॥ ౧౬ ॥ [illegible] తావన్మాత్రేణ సా క్రియా ॥ వ
[illegible] వేత [illegible] తా ॥ ౧౭ ॥ సర్వాఽజ్ఞో [illegible] సహి
తా సర్వ [illegible] కర్మాఽదౌ ప్రత్యహం

ద్విజైః ॥౧౮॥ తత్ర దేశోఽఖిలానాం తు మేరుదక్షిణభాగగః । షట్పృష్వాశత్రుభేదే
నః స్థిత స్తం తథా వదేత్ ॥౧౯॥ జమ్బూద్వీపం భారతస్య వర్షం భరతఖణ్డకమ్ ।
సర్వసాధారణం ప్రోక్తమిదం సఙ్కల్పమాత్రకే ॥౨౦॥ గఙ్గాయా అపి గఙ్గాయాః న
ర్మదాయా స్తథైవ చ । గోదావర్యాశ్చ కృష్ణాయాః కావేర్యాశ్చ తతః పరమ్ ॥౨౧॥
తామ్రపర్ణ్యాశ్చ సేతోశ్చ మధ్యభాగం వదేత్తదా । కాలం పరార్థం ప్రథమం కల్పం
మన్వన్తరం యుగమ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్పాదం వత్సరం మాసం ఋతుం పక్షం తిథిం తతః ।
క్రమాద్వారేణ సంయుక్తం సముచ్చార్య చ తాదృశే ॥ ౨౩ ॥ నక్షత్రాద్యైః సహిత
మ్ కరిష్యామీతి కర్మణః । నామోచ్చార్య వదేదేవం ఏతత్సఙ్కల్ప ఉచ్యతే ॥ ౨౪ ॥

చాన్ద్రమానప్రశంసా.

సంవత్సరో ఋతుర్మాసో యుగపక్షస్తిథి స్తథా । ఏతే కాలభేదాస్స్యుశ్చన్ద్ర
గత్యా సముద్భవాః ॥ ౨౫ ॥ యావత్కాలా యాశ్చన్ద్రస్య ప్రథమాయా ఉదీరితా ।
వృద్ధిక్షయా వా తావత్తు ప్రథమేత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం సర్వేఽపి తి
థయః జ్ఞేయాః పఞ్చదశాఽపి వై । సుదీపితస్య చన్ద్రస్య కలావృద్ధిక్షయాస్మృ
తాః ॥ ౨౭ ॥ ఘటికాషష్టి సాధ్యాహి ప్రకృత్యా దాపి తే పరమ్ । అతివృద్ధిక్ష
యసమగతిభేదై స్తదాతదా ॥ ౨౮ ॥ యామార్థయామ ఘటికాద్వి త్రిపఞ్చ
క్షణాదయః । వ్యవహారహితాశ్చ స్యుస్తిథ్యాదీనాం నిశాపతేః ॥ ౨౯ ॥ తస్మా
త్సర్వేషు చాఽబ్దాఽదికాలభేదేషు చన్ద్రమాః । ఏక ఏవ భవేత్కర్తా నాఽన్యగ్రహశ్చ
న చోదితః ॥ ౩౦ ॥ సూర్యాదీనాం తు కర్తృత్వముపచారాత్ప్రకీర్తితమ్ । వ
స్తుతస్తు చ కర్తృత్వం యాథార్థ్యాత్తు విధోః స్మృతమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్మాన్మానస్తు చాన్ద్రో
యం సర్వవైదికకర్మసు । పరిగ్రాహ్యో భవేన్మానం తేన మానేన వైదికః ॥ ౩౨ ॥
తస్మాత్ప్రధానికర్మాణి నిత్యనైమిత్తికాన్యపి । పైతృకాణి చ దైవ్యాని యాని శా
స్త్రాఖిలాన్యపి ॥ ౩౩ ॥ కర్మప్రయుక్తాని వివాహాద్యైస్తథైవ సమాచరేత్ । క్రియ
మాణేఽన్యథా తస్మిన్నస్మిన్ కాస్మింశ్చ కర్మణి ॥ ౩౪ ॥ షణ్మాసస్తు భేదస్యా
త్తస్మాత్సఙ్కల్ప ఏవ సః । అన్యథైవ భవేన్మానం తస్మాత్తత్కర్మ సాధనమ్ ॥ ౩౫ ॥
అన్యథైవం కృతం స్యాద్ధి తే తత్ర వినశ్యతి । కాలభేదకృతం కర్మ తస్మాత్తం వితథాఽ
చరేత్ ॥ ౩౬ ॥ యుగాద్యైర్బ్రహ్మమానైస్తు పక్షతిథయస్త్రయ ముఖ్యాః । చాన్ద్ర
మానే సంభవన్తి క్లిష్టాశ్చ నియతాః పునః ॥ ౩౭ ॥ ఏతే కథితాస్స్వభరస్యైవ హ్యా
యతాః కిల । శాస్త్రయోః ఖలు లోకాః ... శేషవర్జితాః ॥ ౩౮ ॥ తేషాం
మాసగణానామేదం ముఖ్య తస్మాన సంభ్రమ్య శేవప్రకృతే...
త్యనతథోదితమ్ ॥ ౩౯ ॥ తదాహి ...స్స్వప్రకీర్తితః ॥ ౪౦ ॥ ఆదిమధ్యాన్తలక్ష్మరాహి
...ద్యనియాప్యతే । ఇన్ద్ర
స్మృతాయాయతే యత్రమా... ...గ్నిషోమాస్థితా ముఖ్యా

సమాప్తా పిత్ర్యసోమకాః। కిఞ్చ తస్మాత్సపర్యాయశబ్దానాం తదనన్వయాత్ ॥ ౪౧ ॥ సరాశయో ముఖ్యమాసాస్తే హి మేషాదితాశ్చ వా। చైత్రాదయో ద్వాదశాఽపి నతు మేషాదయస్తు తే ॥ ౪౨ ॥ మాసనామాఽన్యశబ్దాస్స్యుః రేతే తే ముఖవత్తిభిః । తానప్యుదాహరిష్యామి స్పష్టార్థం సత్తపావృతమ్ ॥ ౪౩ ॥ ద

సంకల్పకాలః.

ర్శాన్తః పూర్ణిమామధ్యః ఋతుత్వర్ధః ప్రతిపన్ముఖః । త్రింశత్తిథిః పక్షయుగః సంక్రాన్త్యాఽబ్దక్షయవృద్ధికః ॥ ౪౪ ॥ మాసవాచకశబ్దాస్స్యుస్త ఇమే తత్ర నేతరాః। సౌరమానే ప్రవర్తన్తే మానే ముఖ్యే సర్వథా ॥ ౪౫ ॥ సర్వే మేషాదిశబ్దాస్తే రాశీనామేవ వాచకాః । సమాసానాం ముఖ్యతో వై గుణతశ్చైత్రకాదయః ॥ ౪౬ ॥ తద్వాచకగణ్యే కార్యాయ భవన్తి కిల తావతా । కథం తే ముఖ్యమాసాస్స్యుస్తద్ద్వయం బ్రూత రీతితః ॥ ౪౭ ॥ తిథ్యష్టకం వత్సరః ప్రోక్తస్తస్మాదబ్దస్మృతం తతః । మాసం పక్షం తిథిం చాఽపి మాసాన్తేనాఽనేన సన్తతమ్ ॥ ౪౮ ॥ సన్ధ్యాగాలోచ్యసఙ్కల్పే వ్యాస్యాసో న భవేత్తథా । తథా సముచ్చరేత్సర్వాన్ మాసానతిక్రమేతః ॥ ౪౯ ॥ తిథ్యాదీన్యపి సఙ్కల్పే వ్యత్యాసేనోచ్చరేత్కదా । పునః కుర్యాత్తు తత్కర్మ నష్టం తత్తేన తావతా ॥ ౫౦ ॥ స్నానద్వయే నిత్యమేవ సఙ్కల్పం సన్న్యగాచరేత్ । కాలాదీన్ప్రవదేచ్చాఽపి త్వరన్యది తదా పునః ॥ ౫౧ ॥ సంప్రాప్తాఽస్మృతిరితక్షయద్వారే తతః పునః । పరమేశ్వరతుష్ట్యర్థం కరిష్యామీతి వా వదేత్ ॥ ౫౨ ॥ కరిష్యే వేతి వా నిత్యం నిత్యకర్మసు కేవలమ్ । అలమేతావదేవేతి రహస్యం వేత్తి తన్మనః ॥ ౫౩ ॥ యత్ర యత్రోచ్చార్యతే సశబ్దోఽయం పారమేశ్వరః । శ్రీశబ్దస్తత్ర తత్ర స్యాదన్యథాఽశుభభాఙ్నరః ॥ ౫౪ ॥ శంభుపుణ్య శుభ శ్రీభిరాద్యన్తకాలకీర్తనాత్ । భవన్తి శ్రీశుభావాసాస్తస్మాదేతాంస్తథా వదేత్ ॥ ౫౫ ॥ అశౌచిప్రోక్తశమ్యాద్వాదిశబ్దానాం శ్రుతిమాత్రతః । భవన్త్యర్థక్షయాత్ఖ్యాస్సేశో లాభస్తాంస్తత్త్యజేత్ ॥ ౫౬ ॥ అశౌచమధ్యే యదితాం శ్రీశంభుశుభపుణ్యకాః । అశౌచి త్రవదేద్భూమావ్యస్తస్యాఽశౌచవన్యసర్వథా ॥ ౫౭ ॥ వృద్ధిరేవ భవేన్మానాంతిస్మ్రాత్ నతియత్నతః । ప్రథమీత్యత్యజేన్మానమన్యథాఽనన్తమవై ॥ ౫౮ ॥ భవేచ్చైవ న సన్దేహః అతస్తాంస్తత్ర సంత్యజేత్ । నైమిత్తికేషు సర్వత్ర సత్స్వప్యపి షు వర్జయేత్ ॥ ౫౯ ॥ దేశం కాలవిశేషాంస్తాన్సఙ్కల్పే ప్రవదేన్నృశమ్ । ఉక్తిరేవ హి సఙ్కల్పః కర్మాఽఽదిమునమానసః ॥ ౬౦ ॥ సభాభ్యనుజ్ఞా చ వరాఽవశ్యకీ దక్షిణా తథా । తిథిభేదాన్మాసభేదాత్పక్షభేదాదృతోఽస్తు వా ॥ ౬౧ ॥ అబ్దభేదాత్కర్మనష్టం ప్రభవేన్మాత్రనంశయః । భేదో నామాఽత్ర సఙ్కల్పే తథోక్తిరితి తత్స్మృతమ్ ॥ ౬౨ ॥ అయనస్య

ప్రభేదోక్తిర్న దోషాయ యథావేదే ౬౨ । యతో౽యనస్య సతతం క్లృప్తిర్నా౽స్తి తతస్తథా ॥ ౬౩ ॥ మేషాదీనామనేనైవ న తత్ర స్యచ సర్వదా । ప్రభేదోక్త్యా న దోషో౽స్తి తేన తేషాం కదాచన ॥ ౬౪ ॥ ఉక్తిరావశ్యకీ నేతి సఙ్కల్పే ప్రశ్రుతి శాసహాపి । తస్మాదబ్దావృతుం మాసం పక్షం తిథిం శివామ్ ॥ ౬౫ ॥ సఙ్కల్పే హ్యుత్సృజన్ కుర్యాత్ ప్రవదేత్సర్వకర్మసు । ఏతేషామన్యథోక్త్యా చేత్సఙ్కల్పే తత్కృతకర్మవై ॥ ౬౬ ॥ నష్టమేవ ప్రభవతి తేన తత్తు పునశ్చరేత్ । అన్యథా దోషమా

వైదికకర్మనిర్ణయః.

ప్నోతి నా౽త్ర కార్యా విచారణా ॥ ౬౭ ॥ శ్రుతిస్మృత్యుదితం కర్మవిహితం వైదికస్య యత్ । తదుక్తేనైవ మార్గేణ కర్తవ్యం నా౽న్యథా చరేత్ ॥ ౬౮ ॥ యది ప్రమాదేన కృతమన్యథా శాస్త్రవర్త్మనః । తస్యోద్దోషశాన్త్యర్థం సర్వ్యాశ్చిత్తం శ్రుతీరితమ్ ॥ ౬౯ ॥ స్మృత్యుక్తం వా౽థ సూత్రోక్తం పురాణోక్తమథా౽పి వా । సమాచరేద్విధానేన భక్తిశ్రద్ధాపురస్సరమ్ ॥ ౭౦ ॥ కృతమాత్రే తు తస్మిన్ వై ప్రాయశ్చిత్తే కృతాత్మనః । తద్దోషో విలయం యాతి తేనా౽యం ప్రాప్నుయాచ్ఛుచిః ॥ ౭౧ ॥ భవేదేవ న సన్దేహో న చేద్దోషో౽భివర్ధతే । కాలేన మహతాం భూయాన్ దృష్టాన్తో వటబీజవత్ ॥ ౭౨ ॥ తస్మాద్దోషం సముద్భూతం సద్యప

నిద్రాపనోదకృత్యమ్.

శమయేత్ ॥ తతో వై ప్రాతరుత్థాయ స్మరేదీశ్వరమవ్యయమ్ ॥ ౭౩ ॥ పాదౌ ప్రక్షాళ్య గణ్డూషం కృత్వా౽౽చమ్య విధానతః । సప్తర్షీన్ సాగరాన్ సప్త మేరుం మన్దరపర్వతమ్ ॥ ౭౪ ॥ గన్ధమాదనసంజ్ఞం చ లోకాలోకం గిరీశ్వరమ్ । హిమవన్తం చ కైలాసం పునరన్యాన్ శుభాకరాన్ ॥ ౭౫ ॥ పతివ్రతాఃపవిత్ర్యా తే ద్వానిసహల్యాం ద్రౌపదీం శివామ్ । తారాం మన్దోదరీం పుణ్యాం సత్యకల్యాణసున్దరీమ్ ॥ ౭౬ ॥ సీతామరున్ధతీం లక్ష్మీం భారతీం పరమేశ్వరీమ్ । కాత్యాయనీం సునన్దాం చ మైత్రేయీం బ్రహ్మవాదినీమ్ ॥ ౭౭ ॥ ఇన్ద్రాణీం పునరన్యాంశ్చ నిత్యకల్యాణమూర్తికాః । బ్రహ్మర్షీన్ మహాభాగాన్ బ్రాహ్మణాన్ సంశితవ్రతాన్ ॥ ౭౮ ॥ లోకపాలాన్ లోకనాథాన్ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాన్ । స్మృత్వా బ్రహ్మైక్యసన్ధానం కృత్వా బ్రహ్మా౽హమిత్యపి ॥ ౭౯ ॥ సర్వేభ్యశ్చ నమస్కుర్యాత్స్వహృద్య ఇతి వై వదేత్ । తత్ర ధ్యానస్మరణయోః కాలా౽దినియమో నహి ॥ ౮౦ ॥ యదా౽వకాశో లభతే తదా నిత్యం తు శక్యతే । కర్తుం

పాదప్రక్షాళనవిధిః.

కాలా౽భావపునః ప్రాతశ్చైతద్విశిష్యతే ॥ ౮౧ ॥ పాదప్రక్షాళనం నిత్యం వహ్నిహోమా౽భిముఖశ్చరేత్ । యద్యన్యథా కృతం తత్తు తదా౽౦భవ స్త్రనేపరమ్ ॥ ౮౨ ॥

మూత్రమేవభవేన్నూనం దక్షిణాఽభిముఖాస్తు తే । ఉదఙ్ముఖే చేత్తుత
జ్జలం త్యక్తమేవహి ॥ ౮౩ ॥ ప్రాక్త్వచేత్తజ్జలం దద్యాంతత్స్పృష్ట్వాఽయం హి జా
యతే । పాదప్రక్షాళనం తస్మాత్పశ్చిమాఽభిముఖేన హి ॥ ౮౪ ॥ కర్తవ్యం సత
తం యత్నాన్నాఽన్యథా హారితోఽబ్రవీత్ । సార్వకాలికధర్మోఽయం సార్వ
వర్ణికఏవచ ॥ ౮౫ ॥ నైశికోనఖిలోభూయనూసంనిశ్చితః నుతోఽధునా । శ్రా
ద్ధే వివాహే యజ్ఞే చ నూత్నాం స్వస్య పరస్య వా ॥ ౮౬ ॥ దిగియం నియతా ప్రోక్తా
తత్కర్మణ్యాగతే సతి । దక్షిణాఽభిముఖో తే తస్మిన్ కదాచిద్యది మోహతః ॥ ౮౭ ॥
అయం మన్త్రో ద్విజపాఽగ్నిష్వాత్తాః పవమానస్సువర్జనః । ప్రాచ్యాదిశస్తథామన్త్రి
స్తమన్త్రరథః శ్రుతిః ॥ ౮౮ ॥ ఉత్తరస్యాం దిశి ప్రోక్తస్తస్యాప్యుత్తరోము
ఖః । శ్రాద్ధకాలే స్వయం చేత్తు తదా విప్రస్య వావశాత్ ॥ ౮౯ ॥ తస్యాఽ
స్యవాఽనువాకస్య దశవారజపో భవేత్ । మాఙ్గల్యే హోమమేవ చేద్భూ
యస్తథా కర్మ స్వదితం వై ॥ ౯౦ ॥ అగ్నే తేజస్విన్నను వాకం ద్వాదశవారక
మ్ । అగ్నేస్సం పురతస్తిష్ఠన్ ప్రశ్నిపిత్వాణిక్షీడనే ॥ ౯౧ ॥ శ్రీసూక్తపూర్వాఽ
నువాకం తతోఽపి ద్విగుణం జపేత్ । యజ్ఞే తు సమ్యగ్యజ్ఞం పిపత్న్యం చా
నువాకకమ్ ॥ ౯౨ ॥ పురుషసూక్తం వైష్ణవం చ ఋచం ద్వాదశవారకమ్ । వ్ర
జపేద్దేవతస్మాత్తు పాదప్రక్షాళనం సదా ॥ ౯౩ ॥ పశ్చిమాఽభిముఖేనైవ కర్తవ్యం

గణ్డూషవిధిః.

నాఽన్యథా కృతమ్ ॥ ముఖశుద్ధిం తు కుర్వీత నిత్యం గణ్డూషమాచరేత్ ॥ ౯౪ ॥
సర్వతోముఖహస్తాభ్యాం శుద్ధాభ్యాం ప్రాఙ్ముఖోఽథవా । ఉదఙ్ముఖో యథేచ్ఛం
వా వాఽశుద్ధిరన్యదా ॥ ౯౫ ॥ తథా శుద్ధాభిరద్భిర్వా పిబస్యపి న చాఽఽచరే
త్ । యది గణ్డూషకాలే తు ముఖాద్బిన్దుః ప్రజాయతే ॥ ౯౬ ॥ వాగ్గతం తజ్జలం
తస్య శ్వమూత్రసదృశం భవేత్ । తద్దోషపరిహారాయ గాయత్రీశతం భవేత్ ॥
౯౭ ॥ ఏవమాచమనే ప్రోక్తం జలపానే చ భోజనే । భక్షణే చాఽపి భక్ష్యాణాం
ఖాద్యానాం పిష్టాదనే ॥ ౯౮ ॥ భోజ్యానాం భోజనే చాఽపి తథా వై లేహ్య
చోష్యయోః । అశక్తం సర్వగణ్డూషం తత్తత్కర్మ సమాచరేత్ ॥ ౯౯ ॥ య
ది శక్తం తథా కుర్యాన్నిద్రోత్థితో యథారుచి । తద్దోషపరిహారాయ పూర్వవత్తం
సమాచరేత్ ॥ ౧౦౦ ॥ ఏకైవ తత్ర విధిర్వయోః ప్రమాదతః । యది శ
క్తస్సముత్పన్నః పానే వా భక్షణే యది ॥ ౧౦౧ ॥ మహానర్థో భవేత్పద్యస్తద్రవ్యం
పద్యమేవ హి । భవేద్దేవనేన ద్వేహస్తస్య దత్తం తత్ర త్వైదమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ చతు
ర్థయావకాహారః నిరాహారో దినత్రయమ్ । అష్టానాం వా చతుర్ణాం వా బ్రాహ్మ
ణానాం చ భోజనమ్ ॥ ౧౦౩ ॥ కుర్యాద్దేవనసద్ద్వే హోమోఽథవా గాయత్రీమా
చరేత్ । త్రిసహస్రజపం మాసం పంహి త్రయమేవ వా ॥ ౧౦౪ ॥ [illegible]

స్నానవిధిః.

యోఽగ్నిర్యస్యానువాకకమ్ ॥ స్నాత్వా సఙ్కల్పవిధినా ప్రజపేత్పఞ్చవారక
మ్ ॥ ౧౪౭ ॥ పవిత్రపాణిరాచాన్త ఉపవిశ్యైవ నాఽన్యథా । తిష్ఠన్ధావన్ప్రజ
ల్పన్వా జపేద్యది నిరర్థకమ్ ॥ ౧౪౮ ॥ భవేదేవ న సన్దేహస్తత్స్నానం న సమా
చరేత్ । యది షష్ఠ్యాం ప్రకుర్వీత చాఽకృత్వా దన్తధావనమ్ ॥ ౧౪౯ ॥ వ్య
ర్థా భవేత్తు సా సన్ధ్యా తస్మాత్తద్భూయ ఏవ వై । దన్తధావనతః పశ్చాత్కుర్వీత త్రై
వ యథావిధి ॥ ౧౫౦ ॥ అపాం ద్వాదశ గణ్డూషైస్స్యాః శుద్ధిర్భవిష్యతి । తథై
వ పైతృకే కుర్యాత్తద్భిన్నే ఘృతధానతః ॥ ౧౫౧ ॥ నిత్యం స్నానం ద్విజః కుర్యాత్ప్రా
తరుత్థాయ ధర్మతః । దేవర్షిపితృతృప్త్యర్థమన్యథా తేఽఖిలాః పరమ్ ॥ ౧౫౨ ॥
శపన్త్యేనం జీవనాశావశతః సుపితా హ్యతే । స్నాతుం ప్రయాన్తం పిబుధాః పిత
రో మునయోఽఖిలాః ॥ ౧౫౩ ॥ గృహ్ణన్తి పయోఽర్థినస్సన్తః సుధావత్తిష్ఠ
తః । యది తేషాం తజ్జలం పాతుమదత్తే వలీవార్ధ్యతః ॥ ౧౫౪ ॥ సర్వస్వాఽగ్ని
సముత్సృష్టమన్యత్రైకిల గచ్ఛతి । తూష్ణీం తిష్ఠేదేవ మూఢః భవేత్తచ్ఛాపభాజన
మ్ ॥ ౧౫౫ ॥ తస్మాత్స్నాత్వా ప్రయత్నేన దేవాఽదీనాం విధానతః । దేయ
మేవ భవేన్నిత్యం సర్వస్వాఽగ్నినిర్గతమ్ ॥ ౧౫౬ ॥ స్నానాఙ్గతర్పణం చాఽపి
నిత్యం కార్యం విధానతః । అకృతే తర్పణం తస్మిన్వృథైవ ప్రభవేత్తత్ ॥ ౧౫౭ ॥
కుర్వీత తర్పణం సర్వస్నానేషు కిల మార్జనమ్ । సఙ్కల్పం తర్పణం చాఽపి న చే
త్స్నానం తు తద్భవేత్ ॥ ౧౫౮ ॥ యద్యశక్తో భవేత్స్నాతుం సలిలేషు విధా
నతః । నదీతటాకకూపేషు స్నానముష్ణేన వాచరేత్ ॥ ౧౫౯ ॥ కణ్ఠస్నానం
కటిస్నానం పాదస్నానం తు వాచరేత్ । తత్రాఽపి యద్యశక్తశ్చేత్సర్వముష్ణే
న వాచరేత్ ॥ ౧౬౦ ॥ అథవా కాపిలస్నానం ప్రోక్షణస్నానమేవ వా । స్నా
తస్నానం వా కుర్వీత శుద్ధవస్త్రాగ్నినాద్ధరేత్ ॥ ౧౬౧ ॥ కాయాఽనుగుణత
స్సర్వం కార్యమేవ న చాఽన్యథా । ప్రాతస్సన్ధ్యోపరి స్నానం స్నామాధ్యం తు
విధీయతే ॥ ౧౬౨ ॥ మధ్యాహ్నే తు యథాశాస్త్రం శక్త్యైస్సర్వం సమాచరేత్ ।
జలస్నానం సర్వదా చేదశక్తస్తు మేవ వై ॥ ౧౬౩ ॥ కాయాఽనుగుణతో య
ద్వా స్నానమేకం సమాచరేత్ । బహుప్రోక్తేష్వపూర్వేషు దివ్యస్నానం విశే
షతః ॥ ౧౬౪ ॥ దుర్లభం స్యాద్దాతద్ధి గఙ్గాస్నానసమం హి తత్ । న సఙ్క
ల్పాఽది తత్ర స్యాత్తర్పణం ప్రాణసంయమః ॥ ౧౬౫ ॥ తథైవాఽచమనం వాఽ
పి వా యద్యప్యత్రైవ వై । తత్తు ప్రయత్నసాధ్యం స్యాత్స్యాయం ప్రాతస్తథాఽ
న్తరే ॥ ౧౬౬ ॥ న వాయవ్యసమం స్నానం త్రిషు లోకేషు విద్యతే । తద్గఙ్గా

స్నానతులితం పఞ్చపాతకనాశనమ్ ॥ ౧౬౭ ॥ ఉపపాతకసన్దోహనిర్మూలీకర

సన్ధ్యావన్దనవిధిః.

ణక్షమమ్॥ తతస్సన్ధ్యాం ప్రకుర్వీత శక్తస్స్నానపూర్వికామ్॥ ౧౬౮ ॥ సతుత్రగు
హీతాం పూర్వాం పశ్చిమాం సూర్యసంయుతామ్। అపోవాదిత్యమన్త్రైర్గాథ్యా
సంయత్రిర్యయతే సదా॥ ౧౬౯ ॥ బ్రాహ్మణస్యైవ సన్ధ్యాస్యాత్సన్ధ్యావహిన్నతుపా
ముఖాత్ । పాత్వాఙ్గఘుల్యుష్ఫూర్వాక గ్రవ్యాగాయత్ర్యార్ఘ్యత్రయం చరేత్ ॥ ౧౭౦ ॥
సమ్యగుచ్చార్య తాం వర్ణస్వరతః క్రమతస్తథా । బ్రాహ్మణ్యమూలం సైవాస్యా
స్నాఽన్యదస్తి జగత్త్రయే ॥ ౧౭౧ ॥ తన్మూలం తు తతస్సాహి సన్ధ్యా వాం త్రి
తయేఽనిశమ్ ॥ జప్యాత్రిత్యై నైకనియమః శనైర్యత్నశతాఽధికాత్ ॥ ౧౭౨ ॥
పతన్మన్త్రజపేనైవ బ్రాహ్మణానాం మహాత్మనామ్। సర్వలోకైకవన్ద్యత్వం న
ర్వాఽఽచార్యత్వమేవ చ ॥ ౧౭౩ ॥ వశ్యాఽఽకర్షణవిద్వేషస్తమ్భనోచ్చాటనాఽ
దికమ్ । నిగ్రహోఽనుగ్రహో సర్వమహిమా సర్వపూజ్యతా ॥ ౧౭౪ ॥ పతన్మూ
లాని సర్వాణి తస్మాదేతం ముహుం పరమ్ ॥ యథాశాస్త్రం మధీత్యైవ స్వరవర్ణక్ర
మాఽన్వితమ్ ॥ ౧౭౫ ॥ సమ్యగేవ జపేద్విద్వాన్ త్రిసన్ధ్యాసు యథోక్తితః ।
అస్యాస్తు బ్రహ్మవిద్యాయాః స్వరవర్ణాదిశూన్యతః ॥ ౧౭౬ ॥ సన్ధ్యాత్ర
యాఽకరణతః బ్రాహ్మణ్యం నూషితం తర్హామ్। దోషయుక్తం చ భవతి వర్ణోచ్చా
రణతః పరమ్ ॥ ౧౭౭ ॥ సర్వస్వరాదిశూన్యేన వ్యత్యాసస్స్వరతస్తథా । త
ద్బ్రాహ్మణ్యం తాన్యగేవ భవేదేవ న సంశయః ॥ ౧౭౮ ॥ పతన్మన్త్రసమీచీన
ప్రోక్త్యా కర్మణి సైన్యకే ॥ అర్థాన్సర్వేఽపి సిధ్యన్తి తద్బ్రాహ్మణ్యం చ పు
ష్కలమ్ ॥ ౧౭౯ ॥ అతిశుద్ధం మహద్బ్రహ్మమన్త్రప్రభవేద్వీర్యవత్తరమ్ । చతు
ర్వింశతివర్ణానాముక్తిమాత్రేణ కేవలమ్ ॥ ౧౮౦ ॥ అభానమాత్రబ్రాహ్మణ్యం
తత్రతిష్ఠతి కేవలమ్। తస్మాత్సమ్యక్స్వరయుతం తన్మన్త్రం వేదచోదితమ్ ॥ ౧౮౧ ॥
పిత్రత్యసిద్ధయే ధీమాన్ సన్ధ్యాకర్మాణి సాధయేత్ । బ్రహ్మధ్యానాఽర్ఘ్యమాత్రా
యపురా పస్మృథువాఽఖిలాః ॥ ౧౮౨ ॥ శ్రుతయో హి విశవత్వేన బ్రాహ్మణానాం
ప్రవర్తితాః । తస్మాద్వేదాన్ప్రపిద్ధ్యానేన సమ్యగ్గురుముఖాత్పరమ్ ॥ ౧౮౩ ॥
అధీత్యాఽగ్రం పదఘనస్థాం గాయత్రీం శిరసా సహ । నిత్యమావర్తయేద్యస్తు త్రి
సన్ధ్యాసు సుఖప్రదః ॥ ౧౮౪ ॥ భూర్భువస్స్వరైస్తత్తద్వర్ణకైరతో
థనైః ప్రజపేద్బ్రాహ్మణో ధీమాన్ తదర్థస్యాఽనుచిన్తయా ॥ ౧౮౫ ॥ ధియోయోన
ప్రచోదయాన్నిత్యం ధియః కర్మసు సత్సు వై । వరేణ్యం సవితుశ్చాఽపి దేవస్య
రమాత్మనః ॥ ౧౮౬ ॥ గాయత్ర్యాః స్యం తు తద్భర్గో జోధీమహి చిన్తయా। ...త్య
వం ప్రజపేద్భక్త్యా బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౧౮౭ ॥ ఏవం తదర్థమాసన్ధాన
స్మరణప్రపూర్వకమ్ । జపం కరోతి యస్సోఽయం నను బ్రహ్మవిదాం వరః ॥ ౧౮౮ ॥

జీవన్ముక్తోఽపి సోఽయం స్యాద్ద్రష్టోఽయం మహాత్మనామ్ । యోగినామపి ది
ధ్యానాం తదర్థస్య మహార్ణవః ॥ ౧౮౯ ॥ తల్లాభో యస్య కస్యాపి స్యాత్స సర్వేషాం
భవేత్కిల । తాదృగర్థాఽనుసన్ధానం యస్యాప్యస్తి సుఖోదితః ॥ ౧౯౦ ॥ నిత్యం జ్ఞా
నమనన్తం వై సచ్చిదానన్దలక్షణమ్ । పరబ్రహ్మ పరంధామ పరం ధ్యేయం పరాత్ప
రమ్ ॥ ౧౯౧ ॥ జగద్ధేతుః శ్రుతిప్రోక్తం జగజ్జన్మాదికారణమ్ । న సన్దేహోఽత్ర క
ర్తవ్యస్సన్దేహీ పాపభాగ్భవేత్ ॥ ౧౯౨ ॥ తాదృగర్థాఽనుసన్ధానకర్తా యస్తస్య కే
వలమ్ । అపేక్షం నాస్తి కిమపి లోకేఽస్మిన్ సచరాచరే ॥ ౧౯౩ ॥ స ఏవ కృతకృ
త్యో వై స ఏవ బ్రహ్మవిత్తమః । తస్య మోక్షో భవేల్లోకే సహి యోగ్యోపి కిం పునః ॥
౧౯౪ ॥ పరం త్వత్ర ప్రవక్ష్యామి కేవలం వస్తుతస్తథా । బహవో బ్రాహ్మణా భూవమా
మన్త్రమాత్రం సలక్షణమ్ ॥ ౧౯౫ ॥ సముచ్చరన్తస్సతతం భక్త్యా సన్ధ్యాము
పాసతే । తావతైవాఽత్ర జగతి చోదయాఽస్తమహాస్మృతౌ ॥ ౧౯౬ ॥ ఏతా
వతి చ తద్వ్యాప్తిర్భావాఽభావా శివాఽశివా । సుఖదుఃఖే జన్మమృతీ జగత్కార్యం
ప్రవర్తతే ॥ ౧౯౭ ॥ జగత్కృత్యం జగత్కర్తా చకమ్మే విప్రసన్ధ్యయా । యేన కేనచిద
న్యేన గుహ్యమేతన్మయోదితమ్ ॥ ౧౯౮ ॥ సర్వేషామపి లోకానాం సర్వేషాం నాకి
నామపి । బ్రహ్మవిష్ణుమహేశానముఖానాం బహూనాం కిము ॥ ౧౯౯ ॥ సర్వకృత్యం స
న్ధ్యయైవ సమ్యగేవం సుపాదితమ్ । బ్రాహ్మణానాం ప్రసాదేన న చేత్కిమపి నాఽ
స్తి వై ॥ ౨౦౦ ॥ సన్ధ్యాభావే సర్వలోకవినాశస్స్యాదపి వై । భవేదేవ న స
న్దేహః బ్రాహ్మణాస్తాదృశా హి వై ॥ ౨౦౧ ॥ సర్వత్రాఽపి వర్తన్తే తథాపి చే
త్తత్తు కేవలమ్ । తిష్ఠేత్తిరోహితత్వేన దేవాజ్ఞా తాదృశీ వరా ॥ ౨౦౨ ॥ బ్రా
హ్మణాస్సర్వజగతాం నిదానం పరమం తరామ్ । తద్వినా చేన్న కిమపి తే నైవైత
త్ప్రవర్తతే ॥ ౨౦౩ ॥ తత్కారణం హి గాయత్రీ వేదమాతా జగన్మయీ । తయై
తత్సృజ్యతే సర్వం తయైతత్పాల్యతే పరమ్ ॥ ౨౦౪ ॥ సంహ్రియతే తయైవేతి
సైషా కిల జగత్ప్రసూః । స్త్రీలిఙ్గేన శ్రుతౌ నిత్యం హి లయా వ్యపహ్రియతే ॥ ౨౦౫ ॥
లిఙ్గానాం వచనానాం చ హ్యుదయస్తత్ర బ్రహ్మణి । సర్వలిఙ్గైస్సర్వశబ్దైర్వచనై
రఖిలైరపి ॥ ౨౦౬ ॥ ప్రతిపాద్యే పరం బ్రహ్మ నాఽన్యత్కిమపి విద్యతే । స్త్రీ
లిఙ్గవ్యవహారోఽయం యథా భవతి తత్తదా ॥ ౨౦౭ ॥ దేవతాహృదయాత్ప్రో
క్తం పుంలిఙ్గో దేవబుద్ధితః । నపుంసకే బ్రహ్మబుధ్యా తదేతదఖిలం స్మృతమ్ ॥ ౨౦౮ ॥
గాయత్ర్యాస్తు ఛన్దో వై గాయత్ర్యేవ న చేతరత్ । విశ్వామిత్రఋషిః ప్రోక్తో దే
వతా సవితా స్మృతా ॥ ౨౦౯ ॥ ముఖమగ్నిస్సమాఖ్యాతశ్శిరో బ్రహ్మ ప్రకీర్తి
తః । నారాయణస్తు హృదయం శిఖా రుద్ర ఇతీరితః ॥ ౨౧౦ ॥ మహామన్త్రస్య
తస్యాఽస్య వర్ణగ్రహణమాత్రతః । బ్రాహ్మణ్యం ముఖ్యతః ప్రోక్తం ప్రథమం తు

తతః పునః ॥ ౨౧౧ ॥ స్వరవర్ణసమీచీనసముచ్చారణతః పరమ్ । పాఠమూల్యం
తస్య సంప్రోక్తం రాహిత్యాత్తుస్వరస్య తు ॥ ౨౧౨ ॥ తద్ద్వారాబ్రాహ్మణ్యమే
వస్యాల్లుప్తవర్ణస్తు మధ్యమే । అబ్రాహ్మణ్యం ప్రకథితం తయోర్బ్రాహ్మణ్య
యోస్తతః ॥ ౨౧౩ ॥ పరివారాధియత్నేన కాలేన మహతా శనైః । వేదా
భ్యాసముఖే నైవ గాయత్రీం గురువాక్యతః ॥ ౨౧౪ ॥ సమీచీనాం తు కృత్వైవమాం
ప్రజపేన్నిత్యమాజ్ఞయా । శుశోధనం తు గాయత్ర్యాః వేదాఽభ్యాసపరో భ
వేత్ ॥ ౨౧౫ ॥ వేదాఽభ్యాసేన వా ఘోషాః మష్టవర్ణస్వరాదికాః । శనైశ్శనైర్వ్య
నశ్యన్తి వశ్యవాగ్భవన్తి చ ॥ ౨౧౬ ॥ ఏతదర్థం పురా బ్రహ్మా తన్మాధ్యాహ్నిక
కర్మణి । హంసమన్త్రోఽర్ఘ్యమేకం గాయత్ర్యాఽకల్పయత్ప్రభుః ॥ ౨౧౭ ॥
తస్మిన్మన్త్రే సమీచీనపాఠాధీనే సతి తత్పరమ్ । పఠ్యగ్వక్తుం హి శక్యన్తే మన్త్రా
స్సర్వేఽత్ర కర్మణి ॥ ౨౧౮ ॥ తస్మాదధ్యయనం నిత్యం గాయత్ర్యాః కిల కేవలమ్ ।
సమీచీనోచ్చారణైకహేతవే తస్య వాఽన్యథా ॥ ౨౧౯ ॥ తస్మాదేవం విధిఖ్యా
తః గాయత్రీగ్రహణాత్పరమ్ । వేదైః కాఽధ్యయనం నిత్యం తత్సంస్కారైకహే
తవే ॥ ౨౨౦ ॥ ఏవం సతి తియో మూఢో గాయత్రీగ్రహణాత్పురా । అధీతే
వటుతం వేద్యమసంశోధ్యైవ తామపి ॥ ౨౨౧ ॥ గాయత్రీం ప్రణవసంయుక్తా
ముచ్చరన్ వేదవర్జనాత్ । శ్రమమన్యత్ర కురుతే శాస్త్రజాలే వృథా శ్రమీ ॥ ౨౨౨ ॥

వేదాధ్యయనవిధిః.

వేదారతేస్తు యో లోకే సోఽపి స్వాధీనైః వాగ్భవేత్ । వేదస్వాధీనవాక్ప్రోక్తస్తే
నమన్త్రాదికం సదా ॥ ౨౨౩ ॥ సమ్యగుచ్చారణాయైవ సభవేత్కులసన్తతమ్ ।
సర్వాఙ్గత్వస్తు వేదస్యాత్సర్వసిద్ధిశ్చ తేన సః ॥ ౨౨౪ ॥ ప్రథమే సపితే నైవ వేదం
నిత్యం సమభ్యసేత్ । వేదాన్ వేదౌ న చేద్వేదం శాఖామాత్రం తు కేవలమ్ ॥ ౨౨౫ ॥
అధ్యేతవ్యం ప్రయత్నేన న చేద్బ్రాహ్మణస్మృతః । మర్బ్రాహ్మణో వానో చేత్తు
బ్రాహ్మణబ్రువ న సంశయః ॥ ౨౨౬ ॥ అథవా బ్రహ్మబన్ధుస్స్యాత్తపతే బ్రహ్మ
యోనిజాః । స్వకృత్యాస్తు చ త్యాగే శ్రేష్ఠోంలమణముచ్యతే ॥ ౨౨౭ ॥ బ్ర
హ్మవీర్యసముత్పన్నో సమ్యక్[illegible]న్నసంస్కృతః । అశ్రోత్రియైకతాతేన
కర్మాభాసైకసంస్కృతః ॥ ౨౨౮ ॥ అబ్రాహ్మణ ఇతి ప్రోక్తః మన్త్రాఽభావ
జపాదికః । గర్భాధానాదిసంస్కారచౌలోపనయనైర్యుతః ॥ ౨౨౯ ॥ వేద
శూన్యైవ తత్ప్రిత్రాసద్భిర్భక్త్యాప్రపూజితైః । వేదవర్జితసంస్కారః మర్బ్రా
హ్మణ ఇతి స్మృతః ॥ ౨౩౦ ॥ మన్త్రశూన్యకృతైస్సర్వైస్సంస్కారైర్బ్రాహ్మ[illegible]
త్రతః । కృతసంజ్ఞైః ప్రతిష్ఠాద్యైర్వ్యపన్యకారపూర్వతః ॥ ౨౩౧ ॥ సంస్కృ
తస్యాఽబ్రాహ్మణబ్రువస్తోష్యం సమర్థరస్తునః । గృహీతమాత్రగాయత్రీవర్ణక

స్వస్వరసూన్యతః ॥ ౨౩౨ ॥ అకాలకృతసన్ధ్యాఽస్యాస్య స్యాద్వర్జితమాన్యతి । కిం
చేదవేతియత్కిఞ్చిద్వేదో వాఽనిఖిలోఽథవా ॥ ౨౩౩ ॥ యత్కిఞ్చిన్నిఖిలా
నాం స్యాద్యావత్స్యాఽపి నాస్తిహి । ఇత్యేవం ప్రలపన్ దుష్టః దుష్టైరితి యు
క్తిభిః ॥ ౨౩౪ ॥ దూషయన్ శ్రోత్రియాన్విప్రాన్ శాస్త్రమాత్రకృతశ్రమః ।
బ్రహ్మరక్షస్థురితిఖ్యాతః బ్రహ్మవిద్భిస్తతస్సదా ॥ ౨౩౫ ॥ తస్మాద్వేదాఽధ్యయనతో
గాయత్రీం వేదమాతరమ్ । ఉపనీతేఽవంయత్నాత్తుర్యైర్ద్వాదశవత్సరైః ॥ ౨౩౬ ॥
కృత్వా శుద్ధాం సమీచీనాం శాస్త్రస్వరసమన్వితామ్ । సన్ధ్యాత్రయే చ ప్రజపే
త్త్వాద్యశేనజపేన వై ॥ ౨౩౭ ॥ గాయత్రీసిద్ధిదా యస్మాచ్ఛన్దైర్భవతి నాఽన్య
థా । శుద్ధస్వరయుతా దేవీ హంసమన్త్రసమన్వితా ॥ ౨౩౮ ॥ సమ్యగ్జప్తా
బ్రహ్మదివ్యసాయుజ్యఫలదాయినీ । సమ్యగుచ్చరణం పూర్వం ఋషిదేవాఽ
దిమన్త్రమ్ ॥ ౨౩౯ ॥ పశ్చాద్వ్యాసస్తదర్థస్యాఽనుసన్ధానం తతః పునః । ఉత్తరో
త్తరతో ముఖ్యస్సర్వస్యార్థాఽనుచిన్తనమ్ ॥ ౨౪౦ ॥ సిధ్యత్యేవ న సన్దేహశ్చిన్త
నం తచ్చ వై క్రమాత్ । అనేకజన్మకృతపాపో భవిష్యతి న చాఽన్యథా ॥ ౨౪౧ ॥
అసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి ధ్యానరూపశ్చ చేతరామ్ । సన్ధ్యాయాస్సమనుష్ఠాన
తయోర్వ్యతామై ప్రచోదితాః ॥ ౨౪౨ ॥ ఆపోహిష్ఠాత్రయో మన్త్రాః యజుష్టైన
సమస్మృతాః । ప్రోక్షణే వినియుక్తాస్స్యుర్దధిక్రావ్ణా చ సఙ్గతాః ॥ ౨౪౩ ॥
హిరణ్యాదిచతస్రశ్చ ద్రుపదా చ శివా తథా । స్నానమాచమనం చాపి ప్రాణా
యామస్తతః పునః ॥ ౨౪౪ ॥ సఙ్కల్పో నిఖిలం చైతత్సన్ధ్యానుష్ఠానహేతవే ।
తత్స్వాజారూపమేవ స్యాదర్ఘ్యదానం సమన్త్రకమ్ ॥ ౨౪౫ ॥ రక్షోఽసురపనా
దన్యదర్ఘ్యనం తస్య కిం స్మృతమ్ । తేనాఽర్ఘ్యయిత్వా తం ధ్యాయేత్ బ్రహ్మత్వేనాఽ
థ తత్స్వయమ్ ॥ ౨౪౬ ॥ అస్మీతి చైవం సన్ధ్యాహి సన్ధ్యోపాస్తిం తు సమాచరేత్ ।
ఉభయోః కాలయోర్మధ్యే ద్విరావారం బ్రాహ్మణస్సదా ॥ ౨౪౭ ॥ మధ్యసన్ధ్యా
చ కర్తవ్యా మధ్యాహ్నే తద్వదేవహి । త్రివారమన్వహం ప్రోక్తం సన్ధ్యాకర్మ
ద్విజన్మనః ॥ ౨౪౮ ॥ యావజ్జీవం భావనాపాశక్తః స్తం న చేదపి । అర్ఘ్య
దానాత్పరం సమ్యగసావాదిత్యమన్త్రకమ్ ॥ ౨౪౯ ॥ వదేద్వా చాకేవలం
వా తావన్మాత్రేణ కేవలమ్ । బ్రహ్మణ్యస్సుస్థిరం స్నేహం తతః కుర్యాత్ప్రదక్షి
ణమ్ ॥ ౨౫౦ ॥ బ్రాహ్మణ్యం గోపనీయం హి సర్వవేదేషు సర్వదా । మన్త్రే
మన్త్రలోపన్యం తదర్థం స్యాఽనుచిన్తనమ్ ॥ ౨౫౧ ॥ యోగినాముపాసకత్వం
తత్ర తత్త్రాయత్తైక కల్పన । సమహాత్మా మహాభాగో బ్రహ్మనిష్ఠో మహామ
నాః ॥ ౨౫౨ ॥ జీవన్ముక్తశ్చ బ్రహ్మైవ నాఽత్ర కార్యా విచారణా । సన్ధ్యామూ
లమిదం బ్రాహ్మ్యం స్నానమూలం తథైవ చ ॥ ౨౫౩ ॥ శౌచమూలం తు మన్త్రమూ

లం జపమాలం క్రియాపరమ్ । వేదశాస్త్రైకమూలంచ సర్వం గాయత్రికాస్మృతమ్॥ ౨౫౪ ॥ ధ్యానప్రదక్షిణాత్పశ్చాదోమిత్యేకాఽక్షరాదికమ్। సవ్యాఙ్గుష్ఠా

ప్రాణాయామవిధిః.

ద్యసంయమ్య నాసికాగ్రహపూర్వకమ్॥ ౨౫౫ ॥ దశప్రణవగాయత్రీం రేచకైః పూరకైస్తథా। కుమ్భకైస్త్రిధానేన ప్రాణాయామం జపంచరేత్ ॥ ౨౫౬ ॥ కృత్వా త్రివారం తత్పశ్చాత్ గాయత్రీం సజలోల్పమానసః । సహస్రవారం ముఖ్యం హి శతవారం తు మధ్యమమ్ ॥ ౨౫౭ ॥ అధమం దశవారం స్యాత్తత్ర త్రిష్వేవమితి స్మృతౌ । జపం కుర్యాద్విధానేన మన్త్రార్థం తత్స్వరాఽన్వితమ్ ॥ ౧౫౮ ॥ తత్తద్దేవీం జపేద్భక్త్యా దేవసన్వరభిన్నతః । వేదభ్రష్టో భవేత్సద్యస్తద్దోషశమనాయవై ॥ ౨౫౯ ॥ త్వదవాన్తరభేదజ్ఞస్తత్రైవేణైవ తన్మనుమ్ । త్రిముహూర్తం జపేద్భక్త్యా తద్దోషాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౨౬౦ ॥ తజ్జ్ఞానమాత్రవికలః బ్రహ్మబన్ధ్వాదినామకః। పరితప్తస్సదా విప్రాన్ సత్యం పరిచరన్ ధియా॥ ౨౬౧॥ ఉపకుర్యాన్ పరం కుర్వన్ ప్రదక్షిణనమస్క్రియాః । దృష్ట్వా తాన్ బ్రహ్మనిష్ఠాన్ శ్రోత్రియాన్ వేదపారగాన్ ॥ ౨౬౨ ॥ సముద్దిశ్య ప్రయత్నేన తత్పాదసలిలం సదా । పిబన్ ధరేచ్ఛిరసా పాపక్షేపక్షయతశ్శుచిః॥ ౨౬౩ ॥ బ్రహ్మకూర్చవిధానేన తత్పిబన్ హోమపూర్వకమ్ । కాలం నయేచ్ఛ విప్రస్య ఏకతా దృశప్యాన్యభేషజమ్ ॥ ౨౬౪ ॥ సమీచీనమహాసద్ధ్యారహితస్య దురాత్మనః । నామాని తారకాణిస్యుః ప్రజప్తాని జగత్పతేః॥ ౨౬౫॥ వేదాఽక్షరైకశూన్యస్య పురాణాఽన్యస్తతాపగాః। శ్లోకాః కేచన సంప్రాప్తాస్సన్ననసద్ధ్యాదికర్మసు॥ ౨౬౬॥ న వైదికపురాణోక్తమన్త్రైః కుర్యాత్కథంచన । కిన్తు తద్రహ్మాఽపి తస్మాత్తైర్వైదికైరేవ చాచరేత్ ॥ ౨౬౭ ॥ సహస్రపరమాం దేవీం శతమధ్యాం దశావరామ్। సద్ధ్యాం నోపాసతే యే తు కథం తే బ్రాహ్మణాస్స్మృతాః॥ ౨౬౮॥ కలౌ తు కేవలం తత్తద్గాయత్రీపఞ్చమాత్రతః । తదేకదేశతశ్చాఽపి క్రియాఽనుకరణావపి ॥ ౨౬౯ ॥ బ్రాహ్మణ్యం తచ్ఛ్రుఘ్నాఙ్జ్యం స్యాన్న విచార్యం ప్రయత్నతః । ననిషేధ్యం విశేషేణ గోపనీయమితి స్మృతిభవేత్ ॥ ౨౭౦ ॥ సన్ధ్యాయాస్స్నానలోమాఙ్జ్యాద్బ్రహ్మైకక్రియయాపరమ్ । మోహనీయం హి విప్రత్వం న విచార్య

మూకోపనయనవిధిః.

తమాంభవేత్ ॥ ౨౭౧ ॥ మూకస్యాపి చ విప్రత్వమస్తీత్యేతిచ కేచన। ప్రోక్ష్మహస్తయోర్మార్జ్యాం గాయత్రీజలపానతః ॥ ౨౭౨ ॥ జలే సంలిఖ్య గాయత్రీం మన్త్రైః కుర్యాఽఖిలాః క్రియాః । ప్రాశయేత్తం విధానేన మూకవిప్రత్వసిద్ధయే ॥ ౨౭౩ ॥ తజ్జాతానాం పరం తత్తు విప్రత్వం మధ్యమం తథా । బహా. ౧౭

కసంభూతాత్పఞ్చపూర్వాత్పరంతరామ్ ॥ ౨౭౪ ॥ తావత్క్రియానివృత్తస్స్యాద్వై
కృతాఖిలస్తత్కృతేఽపి వై । విప్రత్వం ప్రథమే వేద్యం యస్యాః ఫలద్విప్రకృత్యతః ॥
౨౭౫ ॥ యదిమధ్యే తథా నీచాఙ్గ్రాప్తఫలన్నైవస్య ప్రత్యయః । నష్టాపవా భవేయు
ర్వై తావత్తత్ర సముద్భవాః ॥ ౨౭౬ ॥ వేదశాస్త్రపరాశ్చాఽపి సత్క్రియా
భిశ్చ సంవృతాః । సత్కర్మిణోఽపి నితరాం నాఽన్యయోగ్యా ఇతి శ్రుతిః ॥
౨౭౭ ॥ తేపరేషాం హవ్యకవ్యయోగ్యా ఇత్యేవ నిశ్చితమ్ । బ్రహ్మవిద్భిః ప్రకథి
తాపరం పక్షకులోద్భవః ॥ ౨౭౮ ॥ విప్రత్వాపకృతిం యాతి సచేన్నాశ్నాతి స్తు కేవ
లమ్ । కోవాఽనుమేయస్సద్భిర్వై సదసత్త్వద్విలక్షణః ॥ ౨౭౯ ॥ గాయత్రీ
వర్ణరహితే క్రియామాత్రైకభూషితే । కథం తిష్ఠతి విప్రత్వం మూకే కింబహునా
పునః ॥ ౨౮౦ ॥ విప్రస్సన్ధ్యావారకోఽపి స్వక్రియాయై నహ స్త్రోర్హమ్ । ఏనో
మహాదవాప్నోతి గవాం తద్రోధనేన చ ॥ ౨౮౧ ॥ విప్రస్సన్ధ్యారోధనస్య బాల
స్త్రస్య విరోధినః । తత్పాపసమయే తీవ్రభక్త్యా స్తం సముద్యతమ్ ॥ ౨౮౨ ॥ వి
ష్ణుకర్తుశ్శ్రీర్విష్ణుకాలవిష్ణుకర్తుస్సురాత్మనః । రతః కల్యాణమాజ్యాఽదివదత
తాత్కరహారిణః ॥ ౨౮౩ ॥ ఏకస్యాప్యబ్దపసఙ్కల్పః యోద్దేవాదేవజాలకమ్ ।
తూశ్రాణ్డం కథితం దివ్యం శతవారజపాస్త్రవై ॥ ౨౮౪ ॥ ధర్మేష్వశ్రుతిరుత్కృ
ష్టారుద్రైకాదశినీ శ్రుతా । పఞ్చాచ్ఛరుద్రద్వ్యాసేన సర్వకల్మషనాశినీ ॥ ౨౮౫ ॥
విప్రసన్ధ్యావిధాతస్య కర్తా తస్యస్వయం తదా । తస్య సన్ధ్యాయతనుద్యాదస్య
ధాకిల్మిషీ భవేత్ ॥ ౨౮౬ ॥ నసన్ధ్యాః ష్ణుకిరణాఽనిస్యత్పాపం తు పిద్యతే ।
బ్రాహ్మణస్య తు క్రియాదేరపి శూద్రస్య వా పునః ॥ ౨౮౭ ॥ సన్ధ్యాత్పరంతు
హోమమప్యస్యత్సాచ సన్ధ్యాజపోఽపివా । మిత్రస్య చర్షణీమన్త్రైరుపస్థానాఽ
దికం పరమ్ ॥ ౨౮౮ ॥ అహితాఽగ్నిః పూర్వమేవ హోదయాదంశుమాలినః ।
నిఖిలం తద్విజానీయాదగ్నేరుద్ధరణం తథా ॥ ౨౮౯ ॥ అహితాగ్నేరగ్నిహో
త్రం సర్వం శ్రుతిసమీరితమ్ । నిత్యైర్నైమిత్తికైశ్చ కర్మభిశ్చైతత్ప్రత్యుచ్యతే ॥ ౨౯౦ ॥
తత్కర్మణస్సర్వకర్మజాలం యత్తద్విశేషకమ్ । పఠంతదోఽగ్నేర్యోగ్యశ్చామాత్రసమ్పా
దకమితిస్మృతమ్ ॥ ౨౯౧ ॥ తస్మాత్తముదయాత్పూర్వం స్నాత్వాఽగ్నిం సర్వమ్వ్యవాఽ

ఔపాసనవిధిః

ఖిలమ్ । తతస్సఙ్కల్ప్య నియతస్త్వగ్నిహోత్రస్యైకకర్మణః ॥ ౨౯౨ ॥ హోమాప్య
మిత్యేవ సఙ్కల్పం సాయం ప్రాయతస్సమాచరేత్ । సఙ్కల్పాఽనన్తరం తస్య త
ద్ధ్యరణముచ్యతే ॥ ౨౯౩ ॥ అకృత్వైవ తు సఙ్కల్పం నతదుద్ధారణం చరేత్ ।
కృతే తస్మిన్ప్రసఙ్కల్పే తన్మధ్యే స్యాత్తత్కర్మ తత్ ॥ ౨౯౪ ॥ న కిఞ్చిదపి కుర్వీత
మహావైదికకర్మణి । కర్మణోఽన్యస్య సఙ్కల్పేఽన్యకర్మాన్తరముచ్యతే ॥
౨౯౫ ॥ ప్రబలం వైదికం కర్మ సర్వేష్వపి చ కర్మసు । తత్కృత్వైవ పురావశ్చా

పిత్రోః కుర్యాచ్ఛవక్రియామ్ ॥ ౨౯౬ ॥ శవేఽపతితే గేహే పిత్రోరపి పునః క్రి-
యు । స్నాత్వాఽర్ఘ్రివాససహా సర్వస్యాగ్నిహోత్రం యథాపురా ॥ ౨౯౭ ॥
సర్వస్త్రైత్యతత్పరం సర్వం కుర్యాదితి పరాశరః । తద్వైదికస్య కృత్యస్య సజా-
త్యేఽస్మిన్ క్రియతే యది ॥ ౨౯౮ ॥ యస్యాః స్యాదిదేః స్యాద్గర్భస్తు గర్భపాతినామపి ।
మధ్యే వా బుత్విజాం నామ సమా శౌచం సూతకం తు వా ॥ ౨౯౯ ॥ నాఽస్త్యే-
వేతి మనుః ప్రాహ తస్మాద్రాత్రౌ తు న ద్విజః । స్నాత్వా కర్మణి కుర్వీత కర్మకాలే
తు తత్పునః ॥ ౩౦౦ ॥ వైతానికే స్థలం త్యక్త్వా కూరే గ్నిః పినాఽ త్రిరాత్ । యా-
వత్కర్మ తతో భూయః సమారభ్య చేత్ పునః ॥ ౩౦౧ ॥ ఏవం చేత్ స్త్రీ ప్రజానాం స్య
గోత్రిణామపి కేవలమ్ । లగ్నానాంతు గోత్రిణాం కృచ్ఛం కృత్వా తు శుద్ధ్యేత్ ॥
౩౦౨ ॥ తత్సూతకం గస్య పవనాః హితం పరమ్ । తత్పరస్య బ్రాహ్మణస్య
వైదికస్య మహాత్మనః ॥ ౩౦౩ ॥ తేన గర్భస్య కగేపస్య పిత్రాదీనాం దయాఽఖి-
లాః । గర్భాదీనాం దయాస్నిగ్ధే న స్యాఽస్య చ పృథక్ ॥ ౩౦౪ ॥ దినమాత్రం
కేచిదిచ్ఛన్తి వైదికస్యాఽన్యథాంతరామ్ । ఉపయాఽత్ర మయా తూర్ధ్వం

ధురకర్మనిర్ణయః.

సూర్యోపస్థానమీరితమ్ ॥ ౩౦౫ ॥ ప్రోపపత్తౌ స్థిత స్త్రీ గర్భకర్మ హి పర్వణి ।
అతో న పిత్రోరబ్దం సా కేశధారణమూషితే ॥ ౩౦౬ ॥ దివ్యాకే శస్త్రేస్థారా
వాఽనుస్థేయేత్యంతరామ్ । కన్యాకుష్ఠశిఖేషు పత్నీ గర్భేఽనుస స్తతమ్ ॥
౩౦౭ ॥ ప్రత్యబ్దమాసపక్షేషు అమావాస్యుయుగాదిషు । బాధ్యతే వేదవాక్యే
న తస్మాత్ధురకం కృతత్ ॥ ౩౦౮ ॥ అహితాగ్నేః పర్వణి హికం తు విశిష్య
తే । ఇష్ట్యథా వేఽపితత్కర్మమాత్రాఽపి చ కేవలమ్ ॥ ౩౦౯ ॥ యత్కాఖ్యా తత్క-
ర్మకరణాదష్టికర్మైకదేశతః । కరణాదష్టిసర్వశ్చ భవత్యేవేతి తత్కృతమ్ ॥ ౩౧౦ ॥
యావత్కర్మణః శ్రుత శక్తావపి తస్య వై । అగ్నిమాత్రస్య తు కృతౌ సమీచీనం
భవేత్కల ॥ ౩౧౧ ॥ సోఽయం తస్యాఖ్యాహితాగ్నేర్నకాలాదిః రీతుణమ్ ।
ధురస్య కార్యం నైవ స్యాత్పకాలధురకర్మణః ॥ ౩౧౨ ॥ నిత్యతస్సుముపక్రాన్త
స్తస్యాఇష్టేరుపక్రమే । త్యక్తస్తోఽగ్నిహోత్రస్యాఽహితాఽగ్నేరేవ మ
వ్రతి ॥ ౩౧౩ ॥ చోదితం తత్తథైవం స్యాదాహితాఽగ్నితరస్య చ । వహ్నిమాగృ-
హీణశ్చాఽపి వైదికస్యైవ కేవలమ్ ॥ ౩౧౪ ॥ ఉపాకర్మణి చోత్సర్గే వ్రతానాం
న స్తతంతరామ్ । యదాత్తదాధురం స్యాత్తినకాలాఽదిః రీతుణమ్ ॥ ౩౧౫ ॥ కూ-
శ్మాణ్డగణహోమే చ ప్రాయశ్చిత్తే హ్యుపస్థితే । సూతకాన్తే ప్రసూత్యన్తే
తే చాగ్రాయణాఽదిషు ॥ ౩౧౬ ॥ నైమిత్తికబ్రహ్మకూర్చే న కాలాధి నిరీతుణ-
మ్ । దేవాఽసురమనుష్యాణాం త్రివిధం పరికీర్తితమ్ ॥ ౩౧౭ ॥ శ్మశ్రూవపనకేశా-

వాంమానసంప్రథమంస్మృతమ్।ఉపవాసశ్శ్మశ్రుకేశవపనంతదనన్తరమ్॥ ౩౧౮॥
పఞ్చగవ్యంతృతీయంస్యాదాసురంత్వసమాఞ్జసమ్। కేచిత్త్వర్ఘ్యంప్రదాయాఽ
థస్వశుద్ధ్యాతత్పరంశుచిమ్॥౩౧౯॥ వముత్సృజ్యవిధానేనసోదయంతదనన్తరమ్।
జపంకుర్వన్తిగాయత్ర్యాస్త్రిర్యామంసంధ్యసవవై ॥ ౩౨౦ ॥ ఉదయానన్త
రంసూర్యోపస్థానసమనన్తరమ్। అగ్నిహోత్రంహికుర్వన్తితదేతదసమాఞ్జ
సమ్॥ ౩౨౧ ॥ కర్మమార్గస్యనాలంవైజ్ఞానమార్గస్యచేత్పునః।బ్రహ్మోఽర్పణది
యాసర్వంకర్మైతత్క్రియతేపరమ్॥౩౨౨॥ స్నానసంధ్యాఽగ్నిహోత్రాఽ
దిస్మార్తవైదికజాలకమ్। యత్కర్మతత్ప్రబ్రహ్మధియాక్రియతేకిల్తేనవై॥౩౨౩॥
కో భేదఃకర్మణాంచేతికృత్స్నానాంబ్రహ్మరూపతః ।తస్మాత్తదన్యథాంసన్తః
కృత్యైతత్సాధకంతరామ్॥ ౩౨౪ ॥ నథవేదితిథప్రోచుస్తదన్యాసమేవతు।
నోత్తమత్వేనమన్యన్తేజ్ఞానినోవైదికీఃపరమ్ ॥ ౩౨౫ ॥ నకర్మణితుభిన్నత్వ
కర్మణాస్సముపక్రమః। పిధేనాఽలమితిప్రోచుస్తమప్యపికేచన॥౩౨౬॥ ఇ

నిత్యోపాసనప్రశంసా.

ష్టిమధ్యేఽగ్నిహోత్రంతత్క్రియతేవానచేత్పునః। అన్వాధానాత్పరంభూ
యస్త్యజతేకింతముచ్యతామ్ ॥ ౩౨౭ ॥ అతస్సర్వకర్మమధ్యేఽపికర్మాఽ
న్యతాఽర్యముచ్యతే। వస్తుతస్తుపరంవచ్మిమధ్యేస్మిన్స్మార్తకర్మణః॥౩౨౮॥కా
ర్యాన్తరంనకుర్వీతయావత్కృత్వాతతశ్చరేత్ । ఔపాసనాత్పరో ధర్మో
బ్రాహ్మణస్యేహవిద్యతే॥ ౩౨౯ ॥ ఔపాసనేకిలాఽధానమగ్న్యంయావస్తువా
ద్విధా। తేనాఽగ్నిహోత్రంతత్పశ్చాద్దర్శాఽదిస్తదనన్తరమ్ ॥ ౩౩౦ ॥
ఆగ్రయణంచాతుర్మాస్యంనిరూఢపశురేవచ। అగ్నిష్టోమాదయఃపశ్చాత్క్రత
వోనిఖిలాస్మృతాః ॥ ౩౩౧ ॥ తస్మాదౌపాసనసమంనధర్మాన్తరమస్తిహి।
అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే ॥ ౩౩౨ ॥ ఆదిత్యాజ్జాయతే
వృష్టిర్వృష్టేరన్నంతతఃప్రజాః। తస్మాదౌపాసనేనూర్ధ్వాయాఽహుతిర్దీయ్య
తేపరా ॥ ౩౩౩ ॥ తావన్మాత్రేణసర్వేషామన్నదానాంధఫలతే। మహ
తాంవిద్యమానానాంయోగినాంబ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౩౩౪ ॥ జఙ్గమానాంచ
సర్వేషాంతుధాన్తానాంవిశేషతః। అన్నమన్నంమహతున్నకోవాతస్యని
వృత్తయే ॥ ౩౩౫ ॥ ప్రదాస్యతిమహాభాగఃఅటతామితిఘర్వతః । భక్ష్యై
ర్భోజ్యైర్లేహ్యైశ్చచోష్యైరపిసుధాస్రవైః॥ ౩౩౬॥ సూపేనపరమాన్నే
నానాశాకవిశేషకైః।ప్రభూతసర్పిషాదధ్నాపయసామధునాఫలైః॥ ౩౩౭॥
దాతురన్నస్తుయత్పుణ్యంతత్కోటిగుణితంఫలమ్ । మహదాప్నోతివరమంనాఽ
త్రకార్యావిచారణా॥౩౩౮॥ఔపాసనేనవథావేదాదేవాశ్చాసా [illegible]॥

తీర్థాని పుణ్యక్షేత్రాణి వ్రతాని వివిధాన్యపి ॥ ౩౩౯ ॥ కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణా
దీని దానాని వివిధాన్యపి । తులాభారముఖాన్యేవం యాని లోకేఽఖిలాని వై ॥
౩౪౦ ॥ ఫలాధికాని వర్తన్తే తత్రతత్ర తాని విస్తరే । తస్మాదౌపాసనం సాయం

వివాహప్రశంస.

ప్రాతశ్చ సుసమాచరేత్ ॥ ౩౪౧ ॥ ధృత్వోఖయా విశేషేణ నిహారోఽగ్నిం
విశేషవిత్ । బిభృయాద్ దుఃఖనైవైనం స తు భూమౌ వినిక్షిపేత్ ॥ ౩౪౨ ॥
భూమౌ తు గార్హపత్యస్య స్థాపనః శ్రుతిచోదితమ్ । నౌపాసనస్య తత్ప్రోక్తము
ఖాం కృత్వా తతో యథా ॥ ౩౪౩ ॥ సౌలభ్యోద్ధారణాయాఽలంభవేత్తత్పాత్యం ని
ధాయ తమ్ । నిత్యాఽనుష్ఠానం తు స్యాత్ప్రతే తైవం హి తత్ప్రభో ॥ ౩౪౪ ॥ భ
వ్యానుహారణే పూర్వం బభూవుర్యాస్కృత్స్నశః । మాంగల్యాని ప్రతిదినం మహో
త్సవపరంపరాః ॥ ౩౪౫ ॥ పూర్వం తత్ర చ మహాకస్యవిప్రాఽగమ విశేష
కాః । తదర్హాణవిశేషాశ్చ తత్ఫలజనపరంపరాః ॥ ౩౪౬ ॥ సర్వబధ్వాఽగమ
శ్చాఽపి స్వస్తివాచనపూర్వకాః । అభ్యాగతాఽనన్తాస్యస్మృతిధ్వనయోఽ
నిశమ్ ॥ ౩౪౭ ॥ ఉఖ్యాఽగ్నుహారణం యత్తత్ర్యాయతే గృహిణాఽన్వహమ్ ।
సాయం ప్రాతశ్చ విధినా మాంగల్యాఽయతనం హితత్ ॥ ౩౪౮ ॥ అస్యాఽనుహ
రణం వక్ష్య ప్రక్షస్యోక్తస్నానాఽదికః । గృహప్రవేశ మహామాఽఖ్యః అగ్ని
యశ్చ తథాపిధః ॥ ౩౪౯ ॥ సత్తస్య గ్నధిపూజాదర్శనాదిమహోత్సవః ।
ఔపాసన సమారమ్భస్తత్ధర్మసమర్పనమ్ ॥ ౩౫౦ ॥ తద్దినాని యమాదివ్యాః
దన్వశ్యాలాపనాదికాః । మహాదాశీయుత్సవశ్చ భూవణోత్సవపవచ ॥ ౩౫౧ ॥
దీపోత్సవో దీపశాస్త్రితులాఽచారాఽదయోఽఖిలాః । చౌర్యోత్సవో హోళనాఽ
ఖ్యః బన్ధుభుక్తి మహోత్సవః ॥ ౩౫౨ ॥ గీతోత్సవో వాద్యరద్ధ్రిభావణోత్స
వసంజ్ఞికాః । శేషహోమో నాకబలిర్మహేన్ద్రాగ్నిసమర్చనమ్ ॥ ౩౫౩ ॥
త్రయస్త్రింశతో టిసఙ్ఖ్యాక దేవానాం సమర్చనం । మహాదిశాముత్సవశ్చతా
మ్బూలోత్సవపవచ ॥ ౩౫౪ ॥ తన్త్రస్పతిరుహోపూజాత వ్రామోత్త్యుత్సవః
పరః । గృహోద్ధ్రామవినిర్వ్యూహమ్మహాజలమహోత్సవః ॥ ౩౫౫ ॥ హరి
ద్రాజలలిప్యాఙ్గగన్ధకుఙ్కుమవస్త్రకైః । లోళోత్సవో దేవతోద్వాసనసంజ్ఞో
త్సవపరః ॥ ౩౫౬ ॥ కద్య్రోద్వాపనం బద్ధావ్యాసనాఽదికమిత్యుత । తద్భ
వ్యజాతం తత్సర్వం నేన్నహం తద్భుతాఽధికమ్ ॥ ౩౫౭ ॥ భవత్యేవ తతో యత్నాదు
ఖ్యమగ్నిం న దాధరేత్ । యది భూమౌ నిక్షిపేత్తు తత్పరం భూమిగత స్సదా ॥ ౩౫[illegible]
శశాంత్తిం కురుతే తస్మాత్పురోడాశాదివా న తు । హవిషాపాకు క్తైనైవ [illegible]

శ్రౌతాగ్నిప్రశంస.

నో భవేద హో ॥ ౩౫౯ ॥ న చేద్గార్హపత్యాఽఖ్య యజమానస్య సన్తతిమ్ । తస్మి

స్మృతీతేవర్ణితాస్త్రోపలలంపిహితదిచ్ఛతి॥ ౩౬౦ ॥ వహ్నౌహోమా వైదికాస్తస్మాద్గార్హప
త్యాదికాస్త్రయః॥ పఞ్చవాకాస్థాపనీయాః సాఽయమాపాసనస్తదా॥౩౬౧॥
తథాకర్తుమశక్తశ్చేత్సమారోపణతోఽపివా। ఆత్మనస్సమిధో వాఽపిభర్తవ్యం
సతతంద్విజైః ॥ ౩౬౨ ॥ పరిత్యజేద్యదితు తంవీరహాత్యుచ్యతేబుధైః। సాయం
ప్రాతస్తతోనిత్యంవహ్న్యుపస్థానమాచరేత్ ॥ ౩౬౩ ॥ హోమాత్పరము
పస్థానంకార్యం హోమస్తుతత్పరః। హోమాన్తంవిధాయోపస్థానంనకదాచి
త్సమాఽచరేత్ ॥ ౩౬౪ ॥ ప్రసవన్యదితత్కాలేతుదిగ్భక్త్యాసమన్వితః। సూ
ర్యాయేదంనమఇత్యేతద్గృహోఽభిముఖోజపేత్ ॥ ౩౬౫॥ బుధ్వాతంహో
మకాలంవైతథాస్విష్టకృతశ్చవై । చతుర్థ్యన్తేనశ్చత్తుతదుపస్థానమాచ
రేత్ ॥ ౩౬౬ ॥ ప్రణమేతచయత్నేనగోత్రాఽభివదనంచరేత్ । కుర్యాదే
వవిధానేననతుతూష్ణీంస్వయంశుచిః ॥ ౩౬౭ ॥ లౌకికేజుహుయాద్యత్రతు
త్రాపియదివైతథా । చరేత్పృథక్స్థితఃకర్మతదానస్తంభవేద్ధ్రువమ్॥ ౩౬౮॥
యతోఽయంవహ్నిరేవంహిభార్యాహీనోబభూవహి । పురాహిబ్రహ్మనద
నైర్నిర్ణయస్తత్రతత్కృతః ॥ ౩౬౯ ॥ ఔపాసనేస్థితేగేహేభార్యాధీనేనతు
క్వచిత్ । ప్రవాసేయజమానస్యయదిప్రత్యాబ్దమాగతమ్ ॥ ౩౭౦ ॥ తదాతు
లౌకికేకుర్యాదగ్న్యుపాసనంచాఽచరేత్ ॥ దర్శస్తత్వేష్టిపూర్వాజ్యాయామగ్న్య
కరణమాపది ॥ ౩౭౧ ॥ నకుర్యాదేవసహసాపాణావాదిషుహియాజుషః॥ ప
యమోఽయంయాజుషస్యశ్రాద్ధకర్మణిపావకః ॥ ౩౭౨ ॥ వైదికః కథితస్స
ద్భిఃబహ్వృచానాంతథైవవై । ముఖ్యఃకల్పఃపావకేస్యాదగ్నౌకరణకర్మణః॥

పంచమహాయజ్ఞప్రశంస.

౩౭౩ ॥ వికల్పాత్పాణిహోమోఽపితదాదిస్తదనన్తరమ్। ప్రయతోవైశ్వ
దేవాన్తేబ్రాహ్మణానతిథీనపి ॥ ౩౭౪ ॥ భోజయీతచబాలాఽదీన్ మానుషీ
యంమహోత్సవః । అజస్రంవైశ్వదేవాదావపహ్నేఽథవానిశి॥౩౭౫॥ ఔదు
మ్బర్యశ్చసమిధఃజుహుయాద్దధిదారకమ్। తావత్సక్ష్యాకాహుతిశ్చశ్రీకామః
కాలయోర్ద్వయోః ॥ ౩౭౬ ॥ అవహ్నేతిమస్త్రేణనిత్యమేవతుహోమనాః।
దేవయజ్ఞోఽయముదితఃకేచిత్తుశకలాహుతీః॥ ౩౭౭॥ ఇమంయజ్ఞంతమైవోచు
యేఽత్రపితృభ్యస్స్వధేతివై। తర్పణంక్రియతేతత్తుపిత్ర్యయజ్ఞంప్రచక్షతే॥ ౩౭౮॥
యోఽయంపూర్వోబలిఃప్రోక్తోవాయసానాంశునామపి । సైషావైభూతయజ్ఞ
స్స్యాదతిథీనాంతుభోజనమ్ ॥ ౩౭౯॥ నృయజ్ఞఃకథితస్సద్భిఃబ్రహ్మయజ్ఞస్త్వ
యోఽయమయః। ఏవంపఞ్చమహాయజ్ఞాస్సూరిప్రోక్తాస్సనాతనాః॥ ౩౮౦॥ నైషాము
గ్గాఽఙ్గభావోఽస్తిస్వతన్త్రాస్తేపరస్పరమ్। తర్పణంబ్రహ్మయజ్ఞస్యదేవాదీనాం
యదీరితమ్॥౩౮౧॥తదఙ్గమేవతస్యాహ్నస్త్వచ్ఛాస్యమితీరితమ్ । దేవానాంపిత

మంత్రతర్పణం సముదీరితమ్॥ ౩౮౨ ॥ ఋషీణామథ తత్ప్రోక్తం పితౄణాం
తు తతః పరమ్ । బ్రహ్మాదయోఽపి యే దేవా వేదోక్తా అష్టసు స్మృతాః ॥ ౩౮౩ ॥
నమో బ్రహ్మణ ఇత్యుక్తాః కాణ్డానుక్రమతో మతాః । తత్తద్వేదేష్వేవమేవ
కాణ్డానుక్రమతస్త్విమే ॥ ౩౮౪ ॥ వేయాపవనచాఽన్యత్ర బ్రహ్మవాదిభిరీరి
తాః । ఋషయస్త్వేవమేవ స్యుః పితరోఽపి తథా మతాః ॥ ౩౮౫ ॥ శ్రుతిస
మ్బద్ధినః కృతాస్సన్తతపవిహితర్పణమ్ । తేషామేవ ప్రకర్తవ్యత్వేన తచ్చోదితం
పరమ్ ॥ ౩౮౬ ॥ గణాస్తపనకథితా అగ్నయే వాయవాదితః । ఏకాదశైతే
కథితా గపత్న్యస్స్వస్వాదికాస్స్మృతాః ॥ ౩౮౭ ॥ తత్ర పత్న్యనువాకే యా గ
పత్న్యస్తా ఏవ చోదితాః । పితృపత్న్యనువాకోక్తా పత్నీనాం మన్త్రమూ
లతః ॥ ౩౮౮ ॥ పరవాదస్య పత్నీకస్యపత్నీక ఇతీరితః । అపత్నీకో బ్రహ్మమే
ధానధ్యాయీ శ్రోత్రియోఽపి సః ॥ ౩౮౯ ॥ సపత్నీ బ్రహ్మమేధమాత్రాధ్యా
యీ న సంశయః । పత్నీపుత్రాదిరాహిత్యవైకల్యం శ్రోత్రియస్య చ ॥ ౩౯౦ ॥
విశేషేణ బ్రహ్మమేధాధ్యేతుస్తద్వన్న తేన సన్తతమ్ । పఞ్చభార్యో దశసుతోఽప్యప
త్నికోఽప్యపుత్రవాన్ ॥ ౩౯౧ ॥ యో బ్రహ్మమేధానధ్యాయీ స పత్నీకథితస్త
థా । భార్యామాత్రవిహీనేన బ్రహ్మమేధీ కుమారకః ॥ ౩౯౨ ॥ పత్నీమాత్రై
క సంలబ్ధసంస్కారో బ్రహ్మాత్మసంస్కృతః । నిత్యపత్నీసమాయుక్తస్తచ్ఛప
త్నీ వినాశతః ॥ ౩౯౩ ॥ అపత్నీకః కథమయం భవతీత్యస్య కృత్తరామ్। మీమాం
సా చాత్ర కర్తవ్యా ధర్మబ్రహ్మవిదాదిభిః॥ ౩౯౪ ॥ బ్రహ్మ వై చతురాకా
కార స్తేభ్యో యజ్ఞో వినిర్మితః । సహి నారాయణో బ్రహ్మ పురుషరూపేణ
తత్ర చ ॥ ౩౯౫ ॥ వర్తతే చాఽనువాకేన చోత్తరేణాఽన్వయః । సృష్టిస్థితివి
నాశానాం కర్తా కారణకారణమ్ ॥ ౩౯౬ ॥ కరణస్యాఽపి కరణం జగజ్జన్మాది
కారణమ్ । సత్యజ్ఞానానన్దమయం సదసద్విస్మయాత్మకమ్॥ ౩౯౭ ॥ తద్రూ
పేణాఽవతీర్ణం తత్తస్యాద్వైతాత్మకః । బ్రహ్మవాద్యుచ్యతే సద్భిస్స హి
యైర్నని షిధ్యతే ॥ ౩౯౮ ॥ స సర్వవేదయజ్ఞానుసత్కర్మ వ్రతకృన్మతః । స
ఉ వై వైదికశ్రౌతకర్మ స్మార్తకర్మకో భవేత్॥ ౩౯౯ ॥ సర్వాచార్యస్సర్వవన్ద్యస్స
ర్వక్రియాప్రవర్తకః । సర్వాచారస్థాపకశ్చ సర్వలోకవిలక్షణః॥ ౪౦౦ ॥
సూక్ష్మధర్మార్థతత్త్వజ్ఞస్సోఽయం కిల పరోక్షవిత్ । వేదమార్గానుసారీ చ వరం
తేనోక్తమేవ హి ॥ ౪౦౧ ॥ కిరాతకర్మనాఽన్యత్తు గౌణముఖ్యే తథా బలమ్। దే
శకాలమహాపాత్రద్రవ్యహోమాదికే క్షణే॥ ౪౦౨ ॥ ముఖ్యం తత్స్వమనుష్ఠానం

దేవపూజాదిప్రశంస.

రుతే కిల సన్తతమ్ । సతతస్యాగ్నిషు దాపూజాం కరోతి కులసన్నిభః ॥ ౪౦౩ ॥
సపత్రపుష్పాదికప్రాదే|స|

ధిశ్శృతైః ॥ ౪౦౪ ॥ యథాశాస్త్రైకవిహితైరలభ్యైర్మహతీరపి । ప్రోచ్య
తే తద్విశేషజ్ఞైస్సాహి సర్వోత్తమోత్తమా ॥ ౪౦౫ ॥ సా సర్వసాధారణతో న
కర్తుం శక్యతే ఖలు । సాధారణాశ్చ పురుషాస్తాం కృశం దూషయన్త్యపి ॥ ౪౦౬ ॥
తాం క్రియాం తత్స్వరూపం చ తన్మన్త్రాన్వేదవర్జితాః । హేళయన్తస్స్వకాం పూ
జాం శుద్ధికర్త్వేన కేవలమ్ ॥ ౪౦౭ ॥ వర్ణయన్త్యపరం భావం ఘజానన్తశ్శృతేః పథమ్ ।
వ్యత్యాసయన్తి సన్మార్గానమార్గాన్వర్ణయన్త్యపి ॥ ౪౦౮ ॥ తదీయమార్గోద్భా
క్తో వై వైదికోఽపి న వైదికః । అఖణ్డవైదికే మార్గే సర్వేషామేవ కర్మణామ్ ॥ ౪౦౯ ॥
ఆరమ్భకాలే సఙ్కల్పే పరమేశ్వరతుష్టయే । కలిహీనమితి సఙ్కల్ప్య తత్తత్క
ర్మ యథావిధి ॥ ౪౧౦ ॥ సమనుష్ఠాయ తత్పశ్చాత్తత్తత్కర్మార్పణం హి । ప్రీ
ణాతు భగవాన్దేవః పరమాత్మా సదాశివః ॥ ౪౧౧ ॥ అనేన కర్మణా చేతి త్యా
గం కుర్యాజ్జలేన వై । ఏతచ్చక్రధరస్యాఽస్య పూజనం మహదేకటమ్ ॥ ౪౧౨ ॥
సద్భిరుక్తం విధానేన పరమైర్వైదికోత్తమైః । పూజనం దేవదేవస్య పరం కర్మభి
రేవ వై ॥ ౪౧౩ ॥ కథితం తత్సమాసేన తాని కర్మాణి సాంప్రతమ్ । ప్రవక్ష్యా
మి క్రమేణైవ బ్రహ్మజ్ఞానైకసాధనమ్ ॥ ౪౧౪ ॥ ఔపాసనం వైశ్వదేవం పార్వ
ణం చ తథాష్టకా । మాసిశ్రాద్ధం సర్పబలిరీశానబలిరేవ చ ॥ ౪౧౫ ॥ అగ్నిష్టో
మోఽతిపూర్వశ్చ ఉక్థ్యష్షోడశసంజ్ఞికా । అతిరాత్రోఽప్తోర్యామశ్చ వాజపేయ
శ్చ సప్త వై ॥ ౪౧౬ ॥ కథితాస్తు సమాసేన హవిర్యజ్ఞాస్తథైవ చ । అగ్నిహో
త్రం చ దర్శాదిస్తథైవాఽఽగ్రయణం మహత్ ॥ ౪౧౭ ॥ చాతుర్మాస్యం నిరూఢ
శ్చ సౌత్రామణిరతః పరః । పిత్ర్యయజ్ఞశ్చ కథితా ఏకవింశతిసంజ్ఞకాః ॥ ౪౧౮ ॥
కర్మ యద్యపి తత్రోక్తం త్రిగుణస్థాయి కేవలమ్ । తానీమానితు కర్మాణి త్యాజ్యా
హుర్మనీషిణః ॥ ౪౧౯ ॥ కథం తదితి హి ప్రోక్తే పీప్సావాక్యేన కేవలమ్ । శ్రౌ
తేన తేన కథితం కేచిదత్ర మహర్షయః ॥ ౪౨౦ ॥ చత్వారింశత్సంస్కారా
ప్రోచురేవం చ తద్యథా । తదేవాఽద్యాపి వక్ష్యామి క్రమేణైవ పునశ్చ తైః ॥ ౪౨౧ ॥
గర్భాధానం పుంసవనం సీమన్తో జాతకర్మ చ । నామాఽన్నప్రాశనం చౌళం మౌ
ఞ్జీవ్రతచతుష్టయమ్ ॥ ౪౨౨ ॥ స్నానం గోదానికం చేతి వివాహః పైతృమేధికః ॥
పరం నిష్క్రమణం త్వేకం పరో విష్ణుబలిః పరః ॥ ౪౨౩ ॥ సర్వాణ్యేతదయాది
ష్యాన్యర్వాణ్యుక్తాని చ క్రమాత్ । యస్య వేదశ్చ వేదీ చ విచ్ఛిద్యేతే త్రిపూరుష
మ్ ॥ ౪౨౪ ॥ స వై దుర్బ్రాహ్మణో నామ సర్వకర్మబహిష్కృతః । దౌర్బ్రా
హ్మణ్యవినాశాయ ద్విజో భక్త్యాధియా యుతః ॥ ౪౨౫ ॥ నిత్యమేవ యతన్స్వ
శాస్త్రవిజ్ఞానేత్యా సదా యజేత్ । బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణాజ్జాతో న్యాయోపా
యాం క్రియాగుణైః ॥ ౪౨౬ ॥ ఉచ్యతే బ్రాహ్మణ ఇతి స తు జాతో మహాగు

ణీ । స్వాధ్యాయాఽధ్యయనాచ్చాఽపి బ్రహ్మచర్యముఖాదినా ॥ ౪౨౭ ॥ ఋ
ణంతం ప్రథమం లబ్ధ్వా యజ్ఞైర్దేవం తతశ్చరేత్ । పితౄణాం ప్రజయా పశ్చాదే
తేషు త్రిషు సర్వదా ॥ ౪౨౮ ॥ చేతసాభీతియుక్తేన తదపాకరణహేతవే । స్వా
ధ్యాయోఽయమధీతవ్యః సహద్భిర్నియమైర్యుతః ॥ ౪౨౯ ॥ అనధీత్యైవ
యో వేదం శాస్త్రేషు కురుతే శ్రమమ్ । సత్రాపీయాదృషిఋణాన్ముక్తో నైవ భవత్య
లమ్ ॥ ౪౩౦ ॥ విప్రజన్మ సమాసాద్య వేదం తమనధీత్య చ । తేన వేదేన కిం వేతి
వదన్మనుమహోజడః ॥ ౪౩౧ ॥ శాస్త్రమాత్రశ్రమో తీవ సక్తగన్తాస్వహో యచ ।
మఖార్థం నైనసః కుర్వన్ దృష్టప్రసటన్ముఖమ్ ॥ ౪౩౨ ॥ సంపాదయన్ వృ
థాఽతీవ సత్క్రియాశ్చాపి సృజ్యతే । కుటుంబభృతి జేతీవ నిత్యజాగరసమ్ము
ఖః ॥ ౪౩౩ ॥ ఋక్తమ్మిహాథ లేయూష్ణి స భోగచ్ఛతిమానవః । అనధీత్యైవ వే
దో పితరో యాతి స్త్రీమాత్రగః ॥ ౪౩౪ ॥ కృత్వా కర్మాణి నిత్యాని జ్యోతి
ష్టోమముఖాని వై । బ్రాహ్మణో బ్రహ్మసాయుజ్యం లభతే నాఽత్ర సంశయః ॥ ౪౩౫ ॥
శ్రీపూర్వ వేదీమాత్రస్యాపి చ్ఛిత్తౌ కృత్యమేవ వై । బ్రాహ్మణ్యం తస్య వేత్తి స్యాచ్చై
దాగ్నిపశునా యజేత్ ॥ ౪౩౬ ॥ శ్రీపూర్వసోమపిచ్ఛిత్తిదా బ్రాహ్మణ్య
నివృత్తయే । తదాఽశ్వినాఽక్ష్యపశునా యజేతైవాఽపిశప్య యః ॥ ౪౩౭ ॥
వేదోక్తైః స్మృతిభిర్ద్విత్యైరదిరాదేవ జాయతే । చిత్తశుద్ధిర్బ్రాహ్మణస్య వాఽనైత్యక
కర్మశతైరపి ॥ ౪౩౮ ॥ వేదోక్తమార్గో యోఽదివ్యఃసిద్ధితిశ్చిత్తశుద్ధయే । సుల
భోఽయం తమే వాధ సే వే తైవ పిచక్షుణః ॥ ౪౩౯ ॥ చిత్తశుద్ధిత్వం శవృద్ధి పితౄ
ణాం తు ప్రసాదతః । పితృప్రసాదః శ్రాద్ధేన సచాఽన్యేన కదాచన ॥ ౪౪౦ ॥
ఏకవింశతియజ్ఞేషు మాసి శ్రాద్ధం తథాష్టకా । సమం పిత్ర్యయజ్ఞశ్చ పిత్ర్యయజ్ఞస్త
థైవ చ ॥ ౪౪౧ ॥ పైతృకాణ్యేవ కర్మాణి చత్వార్యాహుర్మనీషిణః । ప్రాధాన్యే
నైవ చోక్తాని జాతకర్మముఖాని తు ॥ ౪౪౨ ॥ మానుషాణి సర్వత్ర ప్రసిద్ధాని చ
గత్రియే । పరాణి వైదికాన్యాహుస్తాన్యావశ్యకాని వై ద్విజః ॥ ౪౪౩ ॥ ప్ర
తిసంవత్సరం కుర్యాత్ పితృశ్రాద్ధశక్తితః । శక్తిసాధ్యాని కర్మాణి కథం కుర్యా
దకిఞ్చనః ॥ ౪౪౪ ॥ ప్రభూతధనసాధ్యాని హ్యగ్నిహోత్రముఖాని వై । ఇత్యా
హుః కేచనాఽసాధ్యాన్యైకాననసమాహ్వయః ॥ ౪౪౫ ॥ అపరే వాలఖిల్యా
స్తు వైదికామలయోబ్రువన్ । యస్యాత్రైవార్షికం విత్తం లఘుం లఘౌ ఽగ్ధమేవ
వా ॥ ౪౪౬ ॥ సకథం నిత్యమాత్రమగ్నిహోత్రముపాసతే । పునరన్యేఽ
ష్టమష్టాస్స్వమతం ప్రాహురుత్తమమ్ ॥ ౪౪౭ ॥ రమ్యానమ్యాగకార్యాయ
స్వర్గోఽయం విహితః పురా । పితామహేన దేవేన తత్కార్యాయ మఖః శ
రః ॥ ౪౪౮ ॥ రమ్యాసమ్యాగకామాయతైరే వాతస్సహిక్రతౌ । సమమస్తు

యుపచేతి వాఽన్యకార్యాయ సమ్పృతః ॥ ౪౪౯ ॥ నైమిశాదిషు వా తేష్వత్ర విద్యా
మానేష్వరార్పణాత్ । ముక్తిర్నాఽత్ర వివాదోఽపి హి తస్మాత్కుర్యాద్గృహే సదా ॥ ౪౫౦ ॥ ప్రతిమాసు పురాణేషు స్మృత్వారు ప్రవృత్తాత్మసు । పత్రైః పుష్పైః
ఫలైరర్చ్యం షోడశైరుపచారకైః ॥ ౪౫౧ ॥ నిత్యపూజాం విశేషేణ తథా నై
మిత్తికామపి । కామ్యపూజాం పతుః పూజ్యాం మానవస్థాఽపి పూజనమ్ ॥ ౪౫౨ ॥
జలాఽభిషేకపుష్పాదిధూపాద్యైశ్చ నివేదనైః । పఞ్చరాత్రవిధిమాస్థాయ గీత
నృత్తాఽర్పణేన చ ॥ ౪౫౩ ॥ హరేర్గానం చ నృత్యం చ నటనం చ విశేషతః । సదా
బ్రాహ్మణజాతీనాం విహితం నిత్యకర్మవత్ ॥ ౪౫౪ ॥ స్థగాఽస్తమిత ఆదిత్యే పు
నరర్ఘోదయేఽనిశమ్ । దివైవాఽఽరాధనం తస్య దేవస్య పరమాత్మనః ॥ ౪౫౫ ॥
కైవల్యదం సద్య ఏవ తథా తద్దర్శనమ్ । యతిభిః క్షత్రియైర్యాతే కర్మ లౌకికం
వైదికం తథా ॥ ౪౫౬ ॥ భోజనం గమనం దానమలఙ్కారో హి భూషణమ్ ।
సర్వం తత్త్రిపుటయే కుర్యాత్తన్నిత్యం వ్యపరో భవేత్ ॥ ౪౫౭ ॥ తేనోపభుక్తవ
గ్గన్ధవాసోఽలఙ్కారచర్చితః । ఉచ్ఛిష్టభోజీ దాసశ్చేత్తస్య మాయాం జయ
త్యసౌ ॥ ౪౫౮ ॥ వైదికానితు కర్మాణి శక్రాఽఽదిప్రీతయే కిల । భవన్తి హైనరా
ముక్తిర్భవత్యత్ర కథం తతః ॥ ౪౫౯ ॥ ముఖ్యం తమేవ స్వికార్యం విప్రత్వాస్య
హి సిద్ధయే । గార్హస్థ్యం ధర్మకార్యాయ పరోపకృతిహేతవే ॥ ౪౬౦ ॥ ఏవం తే
వైదికం మార్గం అశ్మకుట్టాఽదయోఽఖిలాః । వైఖానసైశ్చ దేశా వా చక్రురద్యావ
నామేవ వై ॥ ౪౬౧ ॥ తే తు క్రమేణ తద్భక్త్యా వైఖానసమహర్షయః । వాలఖి
ల్యాస్తు సంభూతా వ్యపశ్చాజ్జన్మాన్తరే పునః ॥ ౪౬౨ ॥ సంప్రదాయాభావత్వే
వ పశ్చాజ్జన్మాన్తరే కిల । మరీచిపాఽస్త్వవృతన్తిత్యాస్మిన్ జన్మని కేవలమ్ ॥ ౪౬౩ ॥
వేదమార్గాఽనుగాం బుద్ధిం సంప్రాప్య మహతీం తతః । పితృభిశ్శిక్షితాస్సర్వ
స్వేదాఽధ్యాపనశాస్త్రాన్ ॥ ౪౬౪ ॥ వాసం గురుకులే కృత్వా బుద్ధిచర్యా
మానితానిచ । యజూంషి లబ్ధ్వా పుస్యైన ధవేయక్కిలకృష్ణా ॥ ౪౬౫ ॥ సత్రస్య
పృథగాధీరాశ్చాశ్వలైర్యకపీవర్ణితాః । ఏతాం యజుశ్శాఖాబుక్షశ్రీర్ద్విర్వ్యాస
హారీవరా ॥ ౪౬౬ ॥ తద్వన్తశ్చ తదర్ధజ్ఞాస్తద్భూమానతత్పరాః । క్రమేణైవ
లబ్ధ్వైతం పక్షానం బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౪౬౭ ॥ సంప్రాప్య ఖ్యాత్యం జ్ఞాన[illegible]ధ్యా
ధ్యాసనతత్పరం । సాయుజ్యా వాసకాంక్షుక్తిం లభన్తే సర్వరోత్తమామ్ ॥ ౪౬౮ ॥
ప్రహేదే హై ఏకృపయాపి తపో నానార్చ్యయా తథా । అయమేవ గురు మార్గో వే
[illegible]క్తోత్య వ్రతసౌలభః ॥ ౪౬౯ ॥ అన్యేషాం నాఽ[illegible]హయాత్రేకోఽకరేవముదాహ
[illegible] । బ్రాహ్మణస్యైవ తద్వ్యద్యాశిక్షితస్య విశేషతః ॥ ౪౭౦ ॥ ద్వారైవత్ర
[illegible]దీనాం వేదవాక్యవిచారతః । సూత్రాణాం శీఘ్రయానాఽపి ముక్తిస్స్యా
[illegible]దృశీ వరా ॥ ౪౭౧ ॥ వినా వేదాన్త వాక్యానాం దిన్యోత్తణ దామురదివ్యం

ష్ఠానం లభేన్ముక్తిః పాస్యస్యాత్తేషాం న సంశయః ॥ ౪౭౨ ॥ తదర్థభాషాశాస్త్రాణి చ స్తుత్యా మోహకాని హి । వైదికేన తతస్తాని త్యాజ్యాన్యేన విపశ్చితా ॥ ౪౭౩ ॥ తథా పరకర్మకాలేషు భాషాయాం లౌకికే దశ । వర్జనీయా ప్రయత్నేన తద్వృత్తష్ఠానశుద్ధయే ॥ ౪౭౪ ॥ దివ్యాభాషా సదా గ్రాహ్యా వైదికేన మహాత్మనా । విశేషాత్పరకర్మకాలేషు తతోఽపి శ్రాద్ధకర్మసు ॥ ౪౭౫ ॥ మహావిష్ణోర్నైకకాలేషు క్రియాకారాదినా తదా । గోలోకనాఽదినా కార్యా నాపవసంస్తర్పణం స్మృతమ్ ॥ ౪౭౬ ॥ యదిమానం త్యజేత్త్యాపి హితాన్మోహాచ్ఛతాత్పరధా । వైష్ణవీనిష్కృతిర్దివ్యా వేదస్యైకథా స్మరాః ॥ ౪౭౭ ॥ దివ్యా వ్యాహృతయో యద్వా గాయత్రీ చాఽతిపావనీ । వేదః సూత్రం విచారాఽన్యస్తు తారకం న హి విద్యతే ॥ ౪౭౮ ॥ మరాఽలాపాదికాలేషు నామాన్యాహుర్విపశ్చితః । పావనానామ కేరస్యేత స్తిరి పరమాఽన్నతిమ్ ॥ ౪౭౯ ॥ తస్మాద్వైదికస్త్వేషు నిష్ఠాతస్సర్వదా భవేత్ । నిత్యం యజేత నిత్యాగ్నిత్రైత్రైర్నైమిత్తికైరపి ॥ ౪౮౦ ॥ శక్తస్త్వహీనక్రతుభిశ్చ తనం వత్సరాఽదిభిః । యజేతైవ సదా విష్ణోరర్చనాయ ద్విజాఽగ్రణీః ॥ ౪౮౧ ॥ అవేదవాదినో మన్త్రాః తాన్త్రికా ధర్మదూషకాః । తథాఽగతాన్ముక్తియజ్ఞాః కాన్త్సితా యజ్ఞదూషకాః ॥ ౪౮౨ ॥ పరిత్యజేద్దూరతో వై తాన్పాప్యాఽన్యపలోకయేత్ । విశేషేణ బ్రహ్మవిద్యాపి వమైతైరప్రధానికమ్ ॥ ౪౮౩ ॥ న కుర్యాద్దేవ సహపాశక్త్యా నిత్యసమో భవేత్ । నానాహితాఽగ్నిస్తిష్ఠేత్తు న చ బ్రాహ్మణోఽపివా ॥ ౪౮౪ ॥ యేన కేనాఽప్యుపాయేన కార్యా బ్రాహ్మణ్యం సమాగతమ్ । అపి స్వీకార్యచణ్డాలాన్నాశయేత ధనం ద్విజః ॥ ౪౮౫ ॥ దారిద్ర్యాద్బ్రాహ్మణ్యేన సప్తపాప్యచ్ఛిద్రియత్వేన వాగిథా । అసోమయాజిత్వే నైవ కో లోకః స్యాద్దహంతరామ్ ॥ ౪౮౬ ॥ నైవ జానే నైవ జానే నైవ జానే పునః పునః । వేదవేద్యోతతో యత్నాద్విద్భిస్త్రిర్న భవేత్యథా ॥ ౪౮౭ ॥ మహద్వ్యయత్నః కర్తవ్యస్తద్యత్నాదపి కేవలమ్ । అదృష్టలాభో భవతి విశేషేణ న సంశయః ॥ ౪౮౮ ॥ నాహీనక్రతుభిస్తిష్ఠేద్యజేతైవ సదాఽన్యథా । కలౌ వహీనక్రతవః దుస్సాధ్యాస్స్యుర్హి దేహినామ్ ॥ ౪౮౯ ॥ సర్వేషాం గూనాం ప్రథమమాధానం తు పరం తరామ్ । అగ్నిష్టోమస్త్వనుష్ఠేయ అతిరాత్రో థవా సదా ॥ ౪౯౦ ॥ అతిరాత్రే తు ప్రథమః యది చేత్సమనుష్ఠితే । తత్కారస్తు తతః క్రతుర్నైవ వై ॥ ౪౯౧ ॥ అగ్నిష్టోమే తు ప్రథమం క్రతేతుకీలవత్స్వహమ్ । క్రతూనామపి సర్వేషామనుష్ఠానాయ యోగ్యతా వరం తత్సాధ్యాః ॥ ఉత్తరేషాం భవేదేవ నాఽత్ర కార్యా విచారణా । అతిరాత్రాత్పరక్రతుమానుష్ఠానం తత్ర నైవ హి ॥ ౪౯౩ ॥ అగ్నిష్టోమస్య ముఖ్యత్వం ... తతోఽపి ... ఏవం హి ప్రథమో యజ్ఞః ఖలానాం తు ఖరవరమ్ ॥ ౪౯౪ ॥ మనస్స్యాదుత్కృష్టో హితాతః । అతి

రాత్రోప్తోర్యామశ్చ వాజపేయశ్చ తత్క్రమః ॥ ౪౯౫ ॥ తథైతే సప్తసఙ్ఖ్యాకా
స్సోమసంస్థాశ్చ సన్తతమ్ । అనుష్ఠేయాః బ్రాహ్మణేనాఽకరణే ప్రాత్యవాయి
కాః ॥ ౪౯౬ ॥ హవిర్యజ్ఞాస్తథా భూయః అగ్నిహోత్రం తతః పునః । దర్శ
శ్చ పౌర్ణమాసశ్చాఽఽగ్రయణం తత్పరం తథా ॥ ౪౯౭ ॥ చాతుర్మాస్యాని చో
క్తాని నిరూఢపశు రేవ చ । సౌత్రామణి స్తత్పరం స్యాత్పితృయజ్ఞోఽన్త్య ఉచ్య
తే ॥ ౪౯౮ ॥ ఏతాని కిల కర్మాణి చతుర్దశ మహాన్త్యపి । నిత్యాని కథితాని స్యుః
పావనాని ద్విజన్మనామ్ ॥ ౪౯౯ ॥ బ్రాహ్మణ్యమూర్తిరేతైస్స్యాన్నేతత్పూ
ర్వాణి తాని హి । ఔపాసనం వైశ్వదేవం పార్వణం చాష్టకా తథా ॥ ౫౦౦ ॥
మాసిశ్రాద్ధం సర్పబలి రీశానబలి రేవ చ । సప్తైతే పాకయజ్ఞాస్స్యు రేకవింశతిసఙ్ఖ్
యా ॥ ౫౦౧ ॥ కథితాని సమస్తాని గృహిణో న తు వర్ణినః । వర్ణినోఽధ్యయనం
త్వేకం గురుశుశ్రూషణం తథా ॥ ౫౦౨ ॥ అగ్నికార్యం ప్రతిదినం భిక్షాఽఽచరణమే
వ చ । విప్రస్య జాతమాత్రస్య జాతకర్మ ప్రకీర్తితమ్ ॥ ౫౦౩ ॥ కర్తవ్యత్వేన విహితం
దినాద్ద్వాదశమాత్తు తత్ । నిత్యం కర్తుం భవేద్యస్తు ప్రతీతేషు దశస్వపి ॥ ౫౦౪ ॥
అహస్స్వేకాదశదినే నామకరణాఽఽఖ్యకర్మణా । కర్తుం తచ్ఛక్యతే భూయ స్తచ్చ
నామాఽఽఖ్యకం పరమ్ ॥ ౫౦౫ ॥ తత్పరస్మిన్నపి దినే కర్తుం వై శక్యతే దినే । ది
నేఽతీతే ద్వాదశే తు భక్తప్రాశనకర్మణా ॥ ౫౦౬ ॥ సహైవ విహితం శాస్త్రా
దపృథగ్భిన్నకాలతః । మాసి షష్ఠే తచ్చ కర్మకాలేఽతీతే తు తస్య చ ॥ ౫౦౭ ॥ వ
ర్షే తృతీయే చౌలేన వాఽన్తరా తచ్చ వైస్మృతమ్ । తస్య కాలేఽప్యతీతే తు మౌఞ్జ్యా
సహ విధీయతే ॥ ౫౦౮ ॥ కర్తవ్యత్వేన సతతం జాతకాదీని యాని వా । స్వస్వా
ని నిఖిలాన్యత్ర మౌఞ్జ్యా సహ విధానతః ॥ ౫౦౯ ॥ తదానీమేవ కార్యాణి న తు
భిన్నేన నేహసా । కర్మకర్మాన్తరేణైవ కర్తవ్యం స్యాత్ప్రయత్నతః ॥ ౫౧౦ ॥
తం కృతం కర్మభిన్నే కాలే ప్రమాదతః । ఉపనీతేః తతస్యాఽపి పునః కర
౫౧౧ ॥ పృథగ్దినం భిన్నకాలస్సమాహుర్గాఢయస్స్మృతాః । ప్రా
న తద్ద్వితీయాదనాముఖమ్ ॥ ౫౧౨ ॥ కర్తవ్యం స్యాదుపాక
ః । ప్రాజాపత్యాఽఽఖ్యకాణ్డాని వ్రతాని నవ వై తథా ॥
వ్యాని సప్తాన్యేన్యాని సూరిభిః । వైశ్వదేవాఽఽఖ్యకా
ం ॥ ౫౧౪ ॥ ప్రాజాపత్యం తత్ర కాణ్డం సౌరాడ్యా శే విధీ
స్యాద్ధోతారశ్చ తృతీయకమ్ ॥ ౫౧౫ ॥ హో
శ్చ పఞ్చమః । ణాం బ్రాహ్మణాని స్యూరసు
తయం ప్రక ంచ చోదితమ్ । త
ష× త్సర్గనం చ కథితం స
తత్పరమ్ ॥ ౫౧౬ ॥

వేదకాణ్డవిభాగప్రశంసా.

ఆధ్వర్యవం గ్రహాశ్చాఽపి దక్షిణాశ్చ తతఃపరమ్ । సమిష్టయజుషీ తత్పశ్చాద
వభృథయజూంష్యపి ॥ ౫౧౯ ॥ వాజపేయస్య క్రియాణి నవశ్చైతి తత స్తథా ।
బ్రాహ్మణాని చ తేషాం వై ప్రామాహుస్స్యస్మనీషిణః ॥ ౫౨౦ ॥ ఆపఉందన్తు దేవ
స్య ప్రశ్నద్వితయమధ్వరః । సజోషా ఇన్ద్ర పర్యన్తా ఆదదే ప్రముఖా గ్రహాః ॥ ౫౨౧ ॥
బ్రహ్మసంపవమానోఽసి హోతా వపృధ్వరో వతా । ఉదుత్యమనువాకాస్త్రి
దక్షిణామాచిరే బుధాః ॥ ౫౨౨ ॥ బ్రాహ్మణత్రయమేతేషాం షష్ఠకాణ్డ ఉదా
హృతః । సత్రాత్ప్రాచ్యోఽనువాకాంస్త్రీన్ సపితద్బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౫౨౩ ॥
ఉభయే వై ప్రశ్న ఆద్యపఞ్చమావష్టసప్తమౌ । అగ్నేః ప్రపాఠకే తుర్యమన్నిమా
శ్చతురస్తథా ॥ ౫౨౪ ॥ అధ్వరబ్రాహ్మణం ప్రాహురనువాకానిమానపి । త్రి
వృత్స్తోమ ఇతి ప్రశ్నస్య కాణ్డః పరికీర్తితః ॥ ౫౨౫ ॥ నమో వాచే తదూర్ధ్వం తు
ప్రశ్నాశుక్రియత ద్వితీ । పాకయజ్ఞమితి ప్రశ్నస్య ప్రథమాద్యాష్టదీరితాః ॥ ౫౨౬ ॥
అనువాకా వాజపేయా స్తద్వితీయః ప్రథమేఽష్టకే । ప్రశ్నే తృతీయే దేవా వై యత్తే
త్ప్రవచక్షతే ॥ ౫౨౭ ॥ పవంన వోదితా కాణ్డా సోమస్యాహుర్మనీషి
ణః । అగ్న్యాధానం ప్రథమతోఽగ్నిష్టోమం తతఃపరమ్ ॥ ౫౨౮ ॥ అగ్న్యుప
స్థానమిత్యేవం మహాఽగ్నిచయనం తథా । సావిత్రం నాచికేతం చ చాతుర్హోత్రం
తతఃపరమ్ ॥ ౫౨౯ ॥ వైశ్వసృజాఽరుణాశ్చేతి తద్బ్రాహ్మణమతఃపరమ్ । అను
బ్రాహ్మణమేవం చ సత్త్రాఽగ్నేయాని చోదిరే ॥ ౫౩౦ ॥ రాజసూయః ప్రథమ
తః పశవస్స్యుస్తతఃపరమ్ । ఇష్టయస్స్యుస్తతస్సర్వాః నక్షత్రేష్టిః పరా
తతః ॥ ౫౩౧ ॥ ...వస్యేనా అపాఘాశ్చ సూక్తవాకాని తాని చ । ఉపానువా
క్యం చ తథా యాజ్యానువాక్యా స్తథాపరాః ॥ ౫౩౨ ॥ నరమేధోఽశ్వమేధ
శ్చ పశుబన్ధ స్తథైవ చ । బ్రహ్మమేధ స్తథా కృత్స్నః సౌత్రామణిరథ క్రతుః ॥ ౫౩౩ ॥
అచ్ఛిద్రమఖిలం చాఽపి వైశ్వదేవాఽఖ్య కాణ్డకమ్ । సమ్యక్ షోడశ సఙ్ఖ్యాకం స
ర్వాణ్యేతాని కాలతః ॥ ౫౩౪ ॥ ప్రాప్తాన్యేవ విధేయుర్హి కార్యాణి బ్రాహ్మణే
నహి । అన్యకాణ్డాష్టకః ప్రశ్నః రాజసూయః ప్రకీర్తితః ॥ ౫౩౫ ॥ తద్బ్రా
హ్మణం త్రయః ప్రశ్నాః షష్ఠాఽద్యాః ప్రథమేఽష్టకే । వాయవ్యం కామ్యపశవః పర
కాణ్డేష్టయస్త్రయః ॥ ౫౩౬ ॥ సౌత్రామణ్యాచ్ఛిద్ర నక్షత్రేష్టయస్సముదాహృ
తాః । తుభ్యన్తాద్యాస్తథా ప్రోక్తా దివశ్శ్యేనాఽదయః పరాః ॥ ౫౩౭ ॥ స్వాద్వీ...
త్వానరాన్వగ్ని... పఞ్చాపర్యథాక్రమమ్ । సౌత్రామణ్యచ్ఛిద్రనక్షత్రేష్టయ
స్సముదాహృ... తః ॥ ౫౩౮ ॥ ఘోరాన్త్యాఽనువాకాద్యథవింశతిః ।
యుక్త్వాహి... మారదేశాన్నరసఙ్ఖాసంబన్ధినాః ॥ ౫౩౯ ॥ వేదత్రతానికృత్స్న

వైవాహికదీక్షాదిప్రశంసా.

వంశస్నానం కుర్యాద్విధానతః। విధానేన తతో యత్నాల్లక్షణ్యాం స్త్రియముద్వహేత్ ॥ ౨౪౦ ॥ ప్రధానహోమం నిర్వర్త్య వాహయేత్తాం సమన్త్రకమ్। సమ్యక్ప్రవాహయేద్యావద్వహ్నిమాహృత్య గోరథే ॥ ౨౪౧ ॥ స్వధామ చ విధానేన సమాగత్యాఽవిశద్బయః। గృహప్రవేశహోమాఽఖ్యం కుర్యాద్దేవసమన్త్రకమ్ ॥ ౨౪౨ ॥ స్థాలీపాకం తథాఽగ్నేయం విధానేన సమాచరేత్। కన్యాదాతుర్గృహే త్వన్యస్మిన్గతస్య శనైశ్శనైః ॥ ౨౪౩ ॥ మార్గం చంక్రమతో మన్త్రైః కుర్వాణస్య చతస్రియాః। దినాని యాని సమ్యగ్న్యస్తేషు కాలద్వయేఽన్వహమ్ ॥ ౨౪౪ ॥ గుప్తిహోమః ప్రకర్తవ్యం వివాహాగ్నేర్విశేషతః। అకృతే తు పునస్తస్మిన్ సోఽయమగ్నిర్వినశ్యతి ॥ ౨౪౫ ॥ పునః ప్రధానహోమస్య ప్రాప్తిరేవ భవిష్యతి। పునస్తదగ్నిసిద్ధ్యర్థమియం నిష్కృతిరుచ్యతే ॥ ౨౪౬ ॥ నాఽన్యాఽత్ర నిష్కృతిః ప్రోక్తా గుప్తిహోమం తతశ్చరేత్ । గుప్తిహోమం కరిష్యేతి వహ్నిసంరక్షణాయ మే ॥ ౨౪౭ ॥ సఙ్కల్ప్యైవం విధానేన పరిషిచ్య సమన్తతః । తదాహుతిద్వయం కుర్యాన్నాఽన్యత్కిఞ్చిదపి విద్యతే ॥ ౨౪౮ ॥ అయం హి గుప్తిహోమస్స్యాన్నిత్యం కాలద్వయే చరేత్ । తదగ్నిరక్షణాయైవ తదాత్వేవం విధీయతే ॥ ౨౪౯ ॥ ప్రధానాహృత్య థ వివాహాఽగ్నిసిద్ధో భవేత్కిల । స్థాలీపాకాదథ పునస్తముపక్రమ ఉచ్యతే ॥ ౨౫౦ ॥ ఔపాసనస్య నిత్యస్య కర్మణః శ్రుతిచోదనాత్ । తావన్మాసస్తు పక్షో వా బుధః కుర్యాత్ప్రయనం శరత్ ॥ ౨౫౧ ॥ అహస్సు చ దినం వాఽపి మార్గమధ్యే విధానతః। సాయం ప్రాతస్తస్య కాలః న గృహే సోఽయముచ్యతే ॥ ౨౫౨ ॥ శకటారో
[illegible]ద్వాధ్వా సహాగ్నిశానునా । హోమః కాలే శరాగ్నమధ్యే గుప్తి
[illegible]ముచ్యతే ॥ ౨౫౩ ॥ గృహప్రవేశహోమస్య చాఽర్వాగే
[illegible]వాఽఖ్య సఙ్కల్ప్య వత్నాన్యకార్యో ద్విజన్మనామ్ ॥ ౨౫౪ ॥
[illegible]హాం స్వప్రార్థనాదితః। ఔపాసనారమ్భతుర్యయా
[illegible] శేషహోమం ప్రకుర్వీత మఙ్గళస్నానపూర్వక
[illegible]శ్రాద్ధముదాహృతమ్ ॥ ౨౫౬ ॥ తతః పరం వి
స్తరామ్। తద్దీక్షాయామనుష్ఠేయాః దీక్షాధర్మా
తథైవ సఞ్చరేద్రాత్రౌ [illegible] యాం హి మేఽ
[illegible] దేవాదేవ
[illegible] తకున్త్రైకము

గ్షసైః ॥ ౪౫౯ ॥ స్నానాఙ్గతర్పణం నైవ నసఙ్కల్పోఽపి వా తథా । నిత్యము
క్షేనతత్కుర్యాత్పలితేనసుగన్ధినా ॥ ౫౬౦ ॥ అలఙ్కృతేనపాత్రేణ వేష్టితే
నాఽపివర్ణకైః । గన్ధాఽక్షతాఽదిభిస్సమ్యక్పంస్కృతేసత్కృతేనచ ॥ ౫౬౧ ॥
తథా తైలహారిద్రాభ్యాముద్వర్తనముఖాఽదికమ్ । సర్వమఙ్గళవాద్యైశ్చవినా
శిక్షంచరేదపి ॥ ౫౬౨ ॥ సధ్వ్యాత్రయంప్రకుర్వీతధార్యంచనవనీమేవవై । నాఽ
న్యేనపుణ్డ్రంకుర్వీతకుఙ్కుమాక్తస్సదాభవేత్ ॥ ౫౬౩ ॥ సదాపుష్పస్సదా
మాఙ్గల్యస్సుగన్ధోదివ్యభూషణః । నైశికాన్తాశిభంవేచ్చాఽపివధ్వాబన్ధుభిరేవచ ॥
౫౬౪ ॥ సుమఙ్గలీభిరిష్టైశ్చభోజనంతదనుజ్ఞయా । కుమత్పత్రేర్భవేతీక్ష్ణా
ప్రేక్షతాఽజ్యేనతద్భవమ్ ॥ ౫౬౫ ॥ భుఞ్జీయాదఖిలందివ్యద్రవ్యంబన్ధ్వాభికా
రితమ్ । యస్యత్వన్నిఖిలంద్రవ్యంసముఖస్సుముఖోఽసదా ॥ ౫౬౬ ॥ అశ్నీయా
దేవసతతంప్రసన్నస్సుఖవాసీదపి । దివ్యాస్త్వాపీభవేనైవనాహార్యభక్తిద్వయం
చరేత్ ॥ ౫౬౭ ॥ వధ్వాతయాశయీతాతైవపృథఙ్నైవకదాచన । కృత్వా
దణ్డంగన్ధలిప్తంమధ్యేకృత్వాచతంయతిః ॥ ౫౬౮ ॥ అభ్యర్చ్యవిధినాదేవబు
ధ్యాస్పృష్ట్వైవతంస్వపేత్ । దణ్డంఛత్రంవైణవంచతిరస్కర్తృకామపి ॥ ౫౬౯
విధిత్రామూర్ధ్వగాంకృత్వాచతుర్భిఃషడ్భిరుత్తమైః [illegible]భిర్వాద్యైర్ద్విజైర్ధీరైర్వే
దఘోషపురస్సరమ్ ॥ ౫౭౦ ॥ గీతవాదిత్రసఙ్ఘైశ్చసర్వమఙ్గళసంవృతః । బ
హిర్గచ్ఛేత్తథాగచ్ఛేత్స్వాయంప్రాతశ్చవర్షతి ॥ ౫౭౧ ॥ నచరేన్నైవనిర్గచ్ఛేన్న
తుషారేతిఘుక్షకే । నతస్తాయాంధరాయాంవాసోపానతోఽపిమఙ్గలే ॥ ౫౭౨ ॥
నాద్రాద్రియాంకర్గమేవాఽపిగచ్ఛేదపిచసఙ్కటే । అవశాదాగతందైవాత్పూ
తకంమృతకంత్యజేత్ ॥ ౫౭౩ ॥ ఐన్ద్రాగ్న్యుద్వాసనాత్తద్వదాకఙ్కణవిమో
చనాత్ । లక్ష్మీనారాయణధ్యానపరస్త్వేవసదాభవేత్ ॥ ౫౭౪ ॥ ఇన్ద్రా
ణీమపిగౌరీంతాంసాయంప్రాతస్సమర్చయేత్ । యదిమోహేనతేనార్చ్యేన్ని
త్యామఙ్గళభాగ్భవేత్ ॥ ౫౭౫ ॥ నిత్యమౌపాసనంకృత్వాబృహత్సామేతిమ
న్త్రతః ॥ [illegible]స్యప్రకుర్వీతస్తరణాంతద్విధానతః ॥ ౫౭౬ ॥ వ్రయతోఽ
నామికాఙ్గుళ్యాదేమానస్తేతిమన్త్రతః । వధ్వారక్షాంప్రయుఞ్జీతశుభికే
శిరమన్త్రతః ॥ ౫౭౭ ॥ యామాహరేతిమన్త్రేణమాలికాంహారిద్రాతైల
[illegible]యాదపియత్నేననీరాజనరతశ్చవై ॥ ౫౭౮ ॥ తదాగావమానిభి
విప్రాశీరపిసన్తతమ్ । అత్యన్తాఽవశ్యకేజ్ఞేయోమఙ్గళేముఞ్చపేత్ । వ్యావ
ఆగతానాం [illegible] బన్ధూనాంచద్విజన్మనామ్ । స్నేషుచాఽన్యేషుని[illegible]
[illegible]తః ॥ ౫౭౯ ॥ విధానేనైరకంతరామ్ [illegible] ॥
[illegible]స్తైః । దూరదేశాన్తరస్థానే బన్ధూనాంసుస్తసర్వశాన్త్యర్థంత్వ

తీయదివసేకిల ॥ ౬౨౬ ॥ గణనాథం ప్రపూజ్యాఽదౌ బ్రహ్మాణంచ సరస్వతీమ్।
లోకపాలాన్ తథా బాహ్యప్రాజయిత్వా విధానతః ॥ ౬౨౭ ॥ వివాహమణ్ట
పేభక్త్యా సదస్యకృత్వా బహూన్ ద్విజాన్ । అభ్యర్చ్య సమలంకృత్య ప్రత్యేకం
తైశ్చమాఙ్గళికమ్ ॥ ౬౨౮ ॥ వేదోక్తామాశిషం దివ్యాం గృహ్ణీయాద్గృహిణాఽ
దినా । సర్వపీడావినిర్ముక్తస్సర్వశత్రువివర్జితః ॥ ౬౨౯ ॥ సర్వోపద్రవస
న్త్యక్తస్సర్వాఽరిష్టపరాఙ్ముఖః । దీర్ఘాయుర్ధనసమ్పత్తిః పుత్రపౌత్రసమన్వి
తః ॥ ౬౩౦ ॥ సమ్ప్రాప్తకామస్సమ్ప్రాప్తబ్రహ్మవిద్యో గుణోన్నవాః । బ్ర
హ్మజ్ఞానఞ్చ సమ్ప్రాప్య బ్రహ్మసాయుజ్యమృచ్ఛతి ॥ ౬౩౧ ॥ కిఞ్చాఽన్యద
త్యేనమాహాత్మ్యం యదవం మహాదాశిషమ్ । కళ్యాణమధ్యే శృణుతే కారంస్య
పితా ఉభౌ ॥ ౬౩౨ ॥ కృతార్థౌ సర్వవేదానాం యద్వా పారాయణే ఫ
లమ్ । యన్మఖానాఞ్చ సర్వేషాం కర్మణే ఫలముచ్యతే ॥ ౬౩౩ ॥ ఏతద్వేదత్ర
యోక్తానాం నిత్యనైమిత్తికాత్మనామ్ । కామ్యానాం సకలానాంచ ధర్మాణం నైగ
దవాప్నుతః ॥ ౬౩౪ ॥ మహాత్తద్దివ్యసన్తోషాత్కృత్యప్రాప్తమహాఽశిషామ్ । దా
ర్భ్యాప్తిర్బ్రాహ్మణాన్యుల తేషాం నాస్త్యేవాదశపూర్ణకమ్ ॥ ౬౩౫ ॥ సర్వయాగప్ర
తినిధికల్పోఽయం కణ్వనస్మృతః । బ్రాహ్మణానాం పురాసృష్టబ్రహ్మణైవ మహా
త్మనా ॥ ౬౩౬ ॥ అశ్రద్ధాభిహితాఽర్ధాయక్కృపయాపద్మజన్మనా । వేదక్రియా
సుచాలస్యాఃయేఽపి వాతేవమర్త్యాః ॥ ౬౩౭ ॥ తేషామపిహితార్ధాయ మ
హాశీరియముత్తమా । సృష్టాకిలాఽతిచపలం సర్వవేదస్యపారతః ॥ ౬౩౮ ॥
సముద్ధృత్య సముద్ధృత్య చైకీకృత్య చతాం చిరాత్ । ప్రకాశితా జగత్యత్రగతదేత
త్తాదృశంశివమ్ ॥ ౬౩౯ ॥ సుహృత్త్వైదికం కర్మ బ్రాహ్మణానాం సుమేధసామ్ ।
యస్యాత్రశోధనేతస్యవర్తిం కౌతుకముత్తమమ్ ॥ ౬౪౦ ॥ విధ్యా వా తస్యమా
ఙ్గల్యం వహిన్న స్పృష్టం భవేద్యది । నీర్ధమాత్రింతథాప్యంవాయుతేః శ్వపదపి వాపు
నః ॥ ౬౪౧ ॥ ఉపవిశాహతాః కేశాః మహావస్త్రాన్వధసంశితాః । ద్వేషాచ్ఛ
త్రుభిరుత్కృత్తాస్తేషాం తేషాంచ కర్మణామ్ ॥ ౬౪౨ ॥ ఆయుష్యసూక్తపఠ
నం లక్ష్మీసూక్తస్య చైవహి । పునర్వస్త్రాస్తర్యాదీనాం గన్ధిస్యత్రిపరిగ్రహః ॥
౬౪౩ ॥ నిష్కృతిర్విహితాసద్భిర్వేదవిద్భిర్ద్విజోత్తమైః । యదచగ్రాలవంస్వ
ర్ణవరయోస్స్వప్నేవేత్తథా ॥ ౬౪౪ ॥ తదాపాహ్యఘ్నశిపానశ్చహారిద్రోష్ట్రజలే
తు ॥ యదిశ్వకాకసంస్పృష్టగదోష్ఠైర్నైవవారిణా ॥ ౬౪౫ ॥ హారిద్రామి
శితేనైవంఘృతేనచవిధీయతే । పాన్నానాస్వరం రుద్రజపస్త్రివారంసమ్పృతిర్స్మ
తా ॥ ౬౪౬ ॥ ఆసపేయాదిమాత్రస్యపురీవస్యథవేస్నయు । దీక్షాయామత్ర
తుతయోఃఛత్రేణసహవైతదా ॥ ౬౪౭ ॥ ఇదం పిష్టం వ్యాహృతింశ్చత్రివృ
కంచసుపావనమ్ । పశ్చాచ్ఛుద్ధాఽభమనాదష్టవారం జపేత్క్రమాత్ ॥

౬౪౮ ॥ పునశ్ఛత్రంచఛత్రస్య స్థాపిత్వగృహ్యోక్తయాద్విధానతః । దీక్షాసు సతతం
తస్మాద్వివాహేఽన్యద్విజోత్తమః ॥ ౬౪౯ ॥ నక్షత్రస్నాతపేకుర్యాత్త్యాగం మూ
త్రపురీషయోః । శేషహోమాదూర్ధ్వం ప్రాతఃకుర్యాద్వానాకబలింశివామ్ ॥ ౬౫౦ ॥
తద్విధానంచవక్ష్యామిశచీం గౌరీంసమర్చయేత్ । వేదికేశానదిగ్భాగేకృస
రాన్నైర్వేదనైః ॥ ౬౫౧ ॥ త్రయస్త్రింశత్కోటిసంఖ్యదేవావాహనంక్ర
మాత్ । నమోన్తైర్నైవక్తవ్యంసవ్యాసజల్పపూర్వకమ్ ॥ ౬౫౨ ॥ అష్టాభిః
కలశైఃపూర్వభాగేతస్యచసర్వతః । సంస్థాప్యదేవికాంకృత్వాఽలంకృత్యై
వవిధానతః ॥ ౬౫౩ ॥ తస్మిన్నేవపృథుకైఃకుమ్భైశ్చతుర్భిఃస్థాపితైశ్శివైః । తన్తు
భిర్వేష్టితైర్గ్రథితైఃపుష్పతామ్బూలజాలకైః ॥ ౬౫౪ ॥ హరిద్రాజలకుమ్భేనాద్వి
ముఖేనసుపాత్రకే । నవాన్నాన్యాసనంసిద్ధైఃపాదక్షిణ్యక్రమేణచ ॥ ౬౫౫ ॥
తత్సంఖ్యైర్విష్టరైర్యుక్తైర్భిస్సముద్ధృతైః । పరిక్రమేణకర్త్రిభిస్తత్కృత్య
మఖిలంయథా ॥ ౬౫౬ ॥ సర్వదేవపదస్పృష్టేతద్బాహ్యేసుఘోషతః । త్రిః
పరిక్రమ్యవిధినాదిగ్జయాఽదికల్యాణ్యాసనమ్ ॥ ౬౫౭ ॥ జలాఽక్షతాభ్యాంసం
స్పృశ్యపూజయిత్వాచతస్మవాః । ఐరావతంచసంపూజ్యదక్షిణేచోత్తరేత
థా ॥ ౬౫౮ ॥ సుప్రతీకంధరాఽధారంత్రిఃపరిక్రమ్యతత్పరమ్ । ప్రశ్నప్రతిప్ర
వాదాభ్యాంవినయ్యపరస్పరమ్ ॥ ౬౫౯ ॥ ఉపవిశ్యవిధానేనతత్సమంగల్య
వద్యథా । కృష్ణాస్మణోంశ్వేతశ్చతద్దేవానాంచసన్నిధౌ ॥ ౬౬౦ ॥ బధ్నీ
యాద్గీతవాదిత్రైఃపురంధ్రీగానపూర్వకమ్ । తతఃపునశ్చవంజల్యఫల దా
నానిచాఽచరేత్ ॥ ౬౬౧ ॥ తథాతామ్బూలదానానిదక్షిణాఽదీనిశక్తితః ।
బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రకుర్వీతతదంజారపూర్వకమ్ ॥ ౬౬౨ ॥ సభాపూజాంచ
కుర్వీతతదాశీఃప్రాప్యతత్పరమ్ । దమ్పతీహోపవిశ్యైభోవన్యేపూజనక్రియా
మ్ ॥ ౬౬౩ ॥ ప్రకుర్యాత్తంవిధానేనతదీయామాశిషంశివామ్ । స్వీకుర్యాత్తాం
తత్పరంచదద్యాత్తాభ్యాంచదక్షిణామ్ ॥ ౬౬౪ ॥ తామ్బూలంచక్రమేణైవస
ర్వేషాంచద్విజన్మనామ్ । తత్రత్యానాంచసర్వేషాంతామ్బూలంచాఽపిదక్షి
ణామ్ ॥ ౬౬౫ ॥ శక్త్యాఽలోభేనదద్యాచ్చమాంచారోహణమేవచ । డోలో
త్సవోఽపికర్తవ్యోమహోచ్ఛ్రాణోత్సవస్తథా ॥ ౬౬౬ ॥ వీధీప్రదక్షిణంచాఽపిపు
నర్వేశ్మప్రవేశనమ్ ॥ జలక్రీడావిధానంచతామ్బూలస్యచభక్షణమ్ ॥ ౬౬౭ ॥
మధ్యాహ్నేమఙ్గళస్నానంపునశ్చస్వస్తివాచనమ్ । స్తమ్భపూజాచతుర్థీషు
నమోన్తైర్నైవహోమతః ॥ ౬౬౮ ॥ పుష్పధూపాఽదినైవేద్యాంఽన్తంవైతా
తుసమాఽచరేత్ ... ఽదీనాంతతఃపూజాంపశ్చాద్వాపాత్రకారయేత్ ।
౬౬౯ ॥ నవాన్నముత్రకశ్లో ... ఽన్నంనివేదనమ్ । భక్ష్యైర్భోజ్యైః
ఫలైర్దివ్యైస్తామ్బూలైశ్చసదీపకైః ... ॥ నీరాజనాన్తంకర్తవ్యమనుసాధాఽ

ల్పాయురేవహి । భవేదేవవరస్సద్యోవధూర్వశ్యాత్క్రమేణచేత్ ॥ ౬౭౧ ॥
దరిద్రాస్సుభగాబ్ధవాశ్చతథా తస్మాత్సమాచరేత్ । హరిద్రామిశ్రసలిలదేవ
తాకిలచోదితా ॥ ౬౭౨ ॥ వసన్తశోభనకరస్తస్యాపి జాపరాఽగ్రతః । విశే
షేణప్రకర్తవ్యాభవ్యబాహుళ్యసిద్ధయే ॥ ౬౭౩ ॥ దేవతోద్వాసనం కుర్యా
ద్యజ్ఞేనేతివచస్తతః । మోచనం కౌతుకస్యాఽథతత్సంపూజ్యాఽథతచ్చరేత్ ॥
౬౭౪ ॥ పుణ్యాహంవాచయేత్పశ్చాద్బ్రాహ్మణానపిభోజయేత్ । స్వకుర్యా
దాశిషశ్చాఽపిదక్షిణాదానపూర్వకమ్ ॥ ౬౭౫ ॥ యఏవంవిధినాభవ్యంకురు
తేబ్రాహ్మణోత్తమః । తస్యసన్తతిసర్వేవృద్ధాయుష్ప్రపితామహాః ॥ ౬౭౬ ॥
పితామహాశ్చయేవృద్ధావృద్ధాయేపితరస్తథా । తేపితేశుభదేహాస్సర్వస్సత్తమా
ద్యాఃకులోద్భవాః ॥ ౬౭౭ ॥ తేషాంతుసర్వకులస్యాఽస్యప్రవృద్ధాయతేవరా ।
ఏతేనైవవిధానేనతస్మాత్కళ్యాణసన్తతిమ్ ॥ ౬౭౮ ॥ మన్త్రైఃకుర్వీతసత
తంనిత్యకళ్యాణసిద్ధయే । కళ్యాణంపుత్రయోఃకృత్వా త్వావశ్యసంతతఃపర
మ్ ॥ ౬౭౯ ॥ పిత్రోర్వినావృతాహస్తమస్యపైర్యాదికంతుయత్ । మూర్ఖాఽ
తుతాభ్యాంసర్వంకుర్యాదేవాఽవిచారయన్ ॥ ౬౮౦ ॥ యదిమూర్ఖాఽతు
తాభ్యత్యక్త్వాకారుణ్యావాంపితృక్రియాః । పితృవ్యమాతులాదీవాఽపిదర్భాఽ
దికంచయత్ ॥ ౬౮౧ ॥ తదాదికంపర్యన్తమైరాపణ్యాసంతుభావ్యేఽమ్ । పు
త్రయోస్సర్వస్వామూఢస్సదాసంభీభవేద్ధ్రువమ్ ॥ ౬౮౨ ॥ తస్మాత్తైర్వై
కకృత్యేషుసర్వస్వాపుత్రయోశ్శుభావ్ । పణ్యాసమధ్యప్రాప్తేషునైమి
త్తికాఽదిషు ॥ ౬౮౩ ॥ మూర్ఖాఽత్తుతాఃప్రశస్తాస్సుర్యగ్నిదర్భాన్సలాఅపి ।
పుత్రీవివాహఃవరతఃవివాహోత్తనయస్యచ ॥ ౬౮౪ ॥ యతస్సస్వాగృహేస
మ్యక్క్రియతేఽస్యత్రతస్యచేత్ । తస్మాత్పుత్రీవివాహస్యపణ్యాసాత్తత్పరంత
రామ్ ॥ ౬౮౫ ॥ శుభకర్మసదాచారస్సర్వమప్రియోవిశిష్టతా । పుత్రోపన
యంతస్మాద్వివాహోత్తస్యకర్మణః ॥ ౬౮౬ ॥ శుభాఽచరణవామోన్యైస
తతం తస్మాదత్రవిచ్యతే । యతోవివాహఃపుత్రస్యస్త్రీకృతోహిగృహోత్తరే ॥ ౬౮౭ ॥
త్తుతయోఃపుణ్యోత్సమఙ్గలంసత్యామేవహి । అథేఽపిసమ్యక్కుర్వీతవివాహో
తత్క్రియాంచరేత్ ॥ ౬౮౮ ॥ శుభాచరణకర్మాఽభ్యమాఙ్గళ్యాసంశనైశ్శనైః ॥
పింకుర్యాదపివణ్యామిమాన్దవాలేచసౌఖ్యదే ॥ ౬౮౯ ॥ వరయోరుత్స
[illegible]స్నఙ్గళస్నానపూర్వకమ్ ॥ బన్ధూనాంబ్రాహ్మణానాంచబహూనామ
తిభోజనమ్ ॥ ౬౯౦ ॥ నీరాజనాశీర్వాదౌచకర్తవ్యౌప్రదక్షిణమ్ । భక్ష్య
భోజ్యాఽదికాశ్చాఽపిగీతవాద్యత్రపూర్వకాః ॥ ౬౯౧ ॥ [illegible]యాఃక్రియాః
మఙ్గళార్థాస్తాస్తాస్సర్వాపిచతత్రైః । అత్రమేఽవిష్ణుంవ్యాహృత్య శేదివసేతథా ॥
౬౯౨ ॥ స్థాలీపాకేతథాన్వారంభణ్యాయునాదప్రవారం [illegible]రేషుశుక్రభా

నోఽశ్వయుజశుక్లోత్సవమేవచ ॥ ౯౩ ॥ గమనాఽఽగమనే చైవ నిర్గమే పారిభద్రకే । మోక్షోత్సవః ద్వితీయే థమాసే కళ్యాణనామకః ॥ ౯౪ ॥ శివోత్సవస్తృతీయేఽథతుర్యే స్యాచ్ఛ్రేయసాఽఽఖ్యకః । పఞ్చమే మఙ్గళాఽఽఖ్యశ్చ షష్ఠే భవ్యకనామకః ॥ ౯౫ ॥ వరస్య కేశవృద్ధిస్తు తదాకిల విధీయతే । భుక్త్యుత్సవశ్చ తన్మధ్యే యావత్తావత్తు చోదితమ్ ॥ ౯౬ ॥ శుభమ్యుద్దం తథా తస్మాత్ పృథిక్కర్తవ్యం విచక్షణైః । ఏతాదృశాద్వ్యూఢకన్యాస్తు కళ్యాణాత్ పరం నతు ॥ ౯౭ ॥ పుత్రస్యతు యతస్తస్మాత్ పృథక్కళ్యాణముత్తమమ్ । అతఏవాఽత్రభూయశ్చ లౌకికీ వాఙ్నిరూప్యతే ॥ ౯౮ ॥ పుత్రోచ్ఛ్రితగుణం పుత్రీ యది పాత్రే ప్రదీయతే । ఇతి యా సుమహతీ కీర్త్యాఽగ్రే పునర్వేకకా ॥ ౯౯ ॥ వైదికీ వాక్చ దివ్యా స్యాత్ స్వష్టాఽర్థం సముదీర్యతే । పుత్రీదానం ప్రశస్తం స్యాదనేకకులతారకమ్ ॥ ౨౦౦ ॥

దత్తవిషయప్రశంసా.

తజ్జాతానాం పుత్రతౌల్యం పితృకర్మణి చోదితమ్ । ఏవం తు తనయే దత్తే భిన్నగోత్రాయ చాఽఽపది ॥ ౨౦౧ ॥ తజ్జాతానాం పునస్స్వస్య జనకస్య కులం ప్రతి । సంమాగమనకార్యాయ తజ్జ్ఞాతి ప్రోత్థ నాదికా ॥ ౨౦౨ ॥ సహస్రాఽఽఖ్యవరం భూయో దాయాదానాం చ తత్పితుః । తద్దాయాద్యైః ప్రకర్తవ్యం హార్దం రాజలభత్తణమ్ ॥ ౨౦౩ ॥ పశ్చాచ్చ తత్స్వకారోఽపి తదేతదఖిలం కృతమ్ । కిమాసీదితి చాఽఽలోచ్యచేత పాపశ్యతాఽధునా ॥ ౨౦౪ ॥ గోత్రప్రవేశాదథ చ తత్సంస్పృష్టా తథాతరామ్ । జాతా యా సుపితస్యాఽస్య తద్గోత్రస్య చ తాదృశః ॥ ౨౦౫ ॥ తద్రిక్తన్యస్య బద్ధకథా తస్య సత్త్వకథాఽపి వా । క్వ జాతా తత్పరం చాఽస్య వంశోదగ్బలపవహి ॥ ౨౦౬ ॥ బభూవ కిల హా తావత్ ప్రకృతిం యాతి కేవలమ్ । తావదేవ హి విప్రత్వమ్యానత్వం సముపాగతమ్ ॥ ౨౦౭ ॥ తచ్చాఽపి సమ్యగధునా స్పష్టాయ హి నిరూప్యతే । అన్యగోత్రప్రదత్తో యస్సతు స్వపితరం క్రమాత్ ॥ ౨౦౮ ॥ పాలకం తస్య పిత్రా చ తత్పిత్రా తత్తతేన చ । సపిణ్డీకరణే సమ్యగ్యోజయేదత్ర బాధకమ్ ॥ ౨౦౯ ॥ నభవేత్ కిఞ్చిదపి వా దత్తజస్తు పురా కిల । స్వపుత్రస్య స్వత్వాత్ ఐకగోత్రసిద్ధ్యర్థమాదరాత్ ॥ ౨౧౦ ॥ స్వతాతగోత్రమిత్యుక్తే స్వపితామహగోత్రకమ్ । స్వీతాతతాతగోత్రస్య సిద్ధ్యర్థమితి తన్మనః ॥ ౨౧౧ ॥ సుస్పష్టాయ ప్రకథితం తదర్థో గురుణోదితః । అన్యగోత్రప్రదత్తో యస్సతు స్వతనయం తతః ॥ ౨౧౨ ॥ జనకస్యైవ గోత్రేణ యోజయేదితి వై మనుః । అన్యధా తత్స్య గోత్రస్య పాఞ్చభౌర్యం ప్రభవేత్కిల ॥ ౨౧౩ ॥ తేనచణ్డాలతా భూయాత్ తద్వంశస్య తతస్త్యజేత్ । యది దత్తస్వతనయాన్ స్వగోత్రేణ ప్రవేశయేత్ ॥ ౨౧౪ ॥ దత్తజో వాఽథ తజ్జో వా తద్గోత్రద్వయజాస్స్మృతే । దత్తజం పితరం

వృత్తంగోత్రే తత్పాలకస్య వై ॥ ౨౧౫ ॥ పితుస్సపిణ్డీకరణం కుర్యాదితి మనో
ర్మతమ్ । తజ్జస్స్వపితరం చేత్తు స్వగోత్రాద్భిన్నగోత్రిణమ్ ॥ ౨౧౬ ॥ ముక్త్వా
వరూపాక్షిణం తత్పశ్చాద్యోజయేత్తత్తతాఽదిభిః । తజ్జఃపితామహేనైవ తజ్జస్త
త్ప్రపితామహః ॥ ౨౧౭ ॥ యోజయేదేవ ధర్మేణ శాస్త్రేణచ సువర్త్మనా ।
ఏవంపద్ధామవాన్ప్రోక్తః ఏవంసత్యత్రైదత్తకః ॥ ౨౧౮ ॥ స్వవంశసాఙ్కర్య
భియాయుక్తో ధర్మేణ సంయుతః । స్వపుత్రాన్ స్వపితుర్గోత్రే యోజనాయ స్వ
బన్ధుభిః ॥ ౨౧౯ ॥ సమ్యగాలోచ్య తాన్ జ్ఞాతిజనాన్ సర్వానఖిలానపి । కృ
త్వా ప్రదక్షిణం నత్వా వంశోద్ధరణహేతవే ॥ ౨౨౦ ॥ ఇత్యేవం ప్రార్థయేత్స
ర్వాన్స్వరంగత్వా శతస్వపమ్ । సహస్రంవిభవేకుర్యాద్గోత్రభ్రష్టస్య సోసు
తమ్ ॥ ౨౨౧ ॥ వంశసాఙ్కర్యభూన్యాయయుష్మద్గోత్రేస్వకీర్తకే । ఉపనేష్యా
మియూయం చ స్వీకృత్యైవం స్వగోత్రకే ॥ ౨౨౨ ॥ హంద్రాజలపానేనకృ
తాఽర్థాంకురుతాఽధునా । సమ్యక్తిష్ఠపూర్వపర్యన్తమసౌ యద్యపి నైవ్యభాక్ ॥
౨౨౩ ॥ వంశజానామస్య పితుస్త్యాగపక్షస్య చోదితః । పితామహస్య తత్పశ్చా
ద్ద్వితీయస్య తతః పునః ॥ ౨౨౪ ॥ తృతీయస్య పరిత్యాగస్త్రయాణాం తు తతః
పరమ్ । తద్వంశజానాం సుస్పష్టం స్యాత్సాఙ్కర్యం చ వాతులే ॥ ౨౨౫ ॥ సుస్ప
ష్టమేవ పిత్రాఽదిత్యాగాత్ తత్రైవ వర్తనా । యుష్మత్సాన్నిధ్యం తత్పరం వైవం
శజానాం భవిష్యతి ॥ ౨౨౬ ॥ తావదేనాన్త్యక్తపితరోఽపశ్యత్స్వకృప
యావత । యుష్మాభిర్నసమాహ్యేతే పుత్రపౌత్రాఽదయస్త్రయః ॥ ౨౨౭ ॥
గోత్రప్రవరరిక్తాఽది వ్యవహారేషు వచ్మ్యపి । కృపయాఽపి ప్రమాద్రత్వా స్వీకారే
ణ ముదాయుతాః ॥ ౨౨౮ ॥ అఙ్గీకృత్య చ మామేనమేతద్వంశం చ ధర్మతః । సము
ద్ధరత పాపాఽద్వైశరణం వోగతోస్మ్యహమ్ ॥ ౨౨౯ ॥ ఇత్యుక్తాస్తేఽపి సర్వే
వై తథా కుర్యుస్తదప్యహో । బుమిత్యేవేతి తత్పశ్చాన్యాహృతిశ్చ హుసేచ్ఛత
మ్ ॥ ౨౩౦ ॥ తతో మార్జనం ప్రకుర్వీత తత్పుత్రస్తదనన్తరమ్ । నష్టైస్సమోభవే
త్తావద్గోత్రరీత్యా క్రియాఽదిషు ॥ ౨౩౧ ॥ యావత్తత్క్రమసాపిణ్డ్యం సిద్ధిస్స్యా
త్తావదేవహి । స్వగోత్రాఽగతపుత్రస్య తాదృశస్య పితుర్మృతౌ ॥ ౨౩౨ ॥
ఆశౌచం త్రిదినం ప్రోక్తమేవం మాతుశ్చ తత్సమమ్ । దత్తాఽదిదేవతాశ్చాఽపిపి
తామహముఖాస్త్రయః ॥ ౨౩౩ ॥ నోచ్చార్యశ్చ పితా తేషు శ్రాద్ధమాత్రం త్రి
పూర్షకమ్ । తన్మార్గేణైవ కుర్వీత తతో మాతామహాశ్చ హి ॥ ౨౩౪ ॥ పితామ
హస్య యదేతేస్య చైతస్యాఽపి మృతౌ పితుః । తద్దైవాఽశౌచమిత్యుక్తం మేవంశి
లమహాత్వరమ్ ॥ ౨౩౫ ॥ అత్యన్తబాధకం క్రూరమన్యగోత్రసుతస్య వై । పరి
గ్రహే ప్రకథితం తత్తస్త్వేతన్నచాఽచరేత్ ॥ ౨౩౬ ॥ స్వభావ్రిత్యేషు స్వగోత్రే

చకృతే పుత్రపరిగ్రహే। నకశ్చిద్బాధకం తత్స్యాత్తేష్వాదేశచ్యుతం బుధః ॥ ౨౩౭ ॥
సమీక్ష్య సమ్యగాలోచ్య పుత్రాఽభావే ప్రయత్నతః । స్వీకుర్యాద్భ్రాతృపు
త్రాఽదీన్ తత్సమాధానపూర్వకమ్ ॥ ౨౩౮ ॥ యద్యస్తత్రాప్యర్థితం దత్త్వా
హ్యాత్మనః పుత్రసంశయే । సర్వస్వం వా తస్య దత్త్వా తాదృశే వనమేవ వరమ్ ॥
౨౩౯ ॥ గృహ్ణీయాత్తనయం వంశోద్ధారకాయ విచక్షణః । పుత్రస్వీకారసమ
యే యస్యదుక్తం పురా తయోః ॥ ౨౪౦ ॥ న తస్యాస్త్యన్యథాభావః కదాచిద
పి ధర్మతః । తదుక్త్యుల్లఙ్ఘనకరః బ్రహ్మఘ్న ఇతి సూరిభిః ॥ ౨౪౧ ॥ కథితో హి
తతస్తం వై రాజా రాష్ట్రాన్నిష్ప్రవాసయేత్ । తనయగ్రహణే యో వా తత్పుత్రో
ఽప్రార్థితం తదా ॥ ౨౪౨ ॥ దత్త్వా శపథపూర్వం వై పునరన్యాని భాషతే । పున
శ్చ పుత్రే సఞ్జాతే ద్విరాష్ట్రవేన దుర్మతిః ॥ ౨౪౩ ॥ తమేనం ధార్మికో రాజా తద్బ
ద్రాన తత్పరాన్ ఖలాన్ । తదున్ముఖాత్తస్య యాఽసన్తాడ్య చ కపోలయోః ॥
౨౪౪ ॥ స్వకృత్యైర్భీషయిత్వా చ యథాయోగ్యం యథామతి । సర్వస్వహరణం
కృత్వా తయోః పూర్వాసిబద్ధనామ్ ॥ ౨౪౫ ॥ చాఞ్చల్యరహితాం కృత్వా ద
శాత్తస్మాత్ప్రవాసయేత్ । పరస్మై పుత్రదానే తు హత్యాదోషం పునః ॥
౨౪౬ ॥ బాధకం శాస్త్రతో జ్ఞేయం పుత్రోద్దానే తు సాక్షికమ్ । బహుళం శాస్త్ర
సిద్ధం వై తస్మాదేవ తథోదితమ్ ॥ ౨౪౭ ॥ పుత్రాచ్ఛతగుణం పుత్రీ యది పాత్రే
ప్రదీయతే । యథా పుత్రః పితుః కర్తా తత్పుత్రశ్చ తథా మతః ॥ ౨౪౮ ॥ పుత్ర
శబ్దేన పుత్రాఽదిత్రయః కర్తార ఇష్యతే । ప్రథమం తత్ర పుత్రః సుతః కర్తా తతః
పరమ్ ॥ ౨౪౯ । తనయశ్చ పిదౌహిత్రస్స్వశాస్త్రసనాతనః । విభక్తే
షు తు భ్రాతృషు శేషేషు తత్పరమ్ ॥ ౨౫౦ ॥ స్వార్జనస్య హ్యపుత్రస్య క
ర్తా దౌహిత్ర ఉచ్యతే । దౌహిత్రస్య చ కర్తృత్వం న పునః పుత్రపౌత్రయోః ॥
౨౫౧ ॥ అథాఽవిభక్తధనసంస్పృశ్యేత్ తత్ర తత్పవహిః । తేషామభావే దౌహిత్రః
భ్రాతృపుత్రేషు సత్సు చేత్ ॥ ౨౫౨ ॥ అవిభక్తేషు తైస్సార్ధం తస్మిన్నైవ కేవల
మ్ । సంస్కారయితవ్యం స్యాత్తత్కృత్యానుశేషికమ్ ॥ ౨౫౩ ॥ నాఽయం
తద్ధనభాగీ స్యాద్భ్రాతయో ధనభాగినః । యతిర్విఙ్క్తైః ప్రీతిదత్తనాస్య తద్ధ
వతి ధ్రువమ్ ॥ ౨౫౪ ॥ న దౌహిత్రోఽపి నాస్త్యవిభక్తేషు తు తేషు వై । తద్ధనం
నిఖిలం చాస్య ధర్మతః ప్రభవేద్ధ్రువమ్ ॥ ౨౫౫ ॥ యత ఏవమితి ప్రోక్తే పు
త్రాఽభావే తు చోదితః । ప్రత్యాసన్నస్సపిణ్డో యః కర్తా స ఇతి నిశ్చయః ॥ ౨౫౬ ॥
ప్రత్యాసన్నసపిణ్డత్వం దౌహిత్రస్యైవ ముఖ్యతః । ఇతరేషాం సపిణ్డానామము
ఖ్యత్వేన కేవలమ్ ॥ ౨౫౭ ॥ అఙ్గాదఙ్గాత్సమ్భవతి పుత్రవద్దుహితా యతః । తత్స
ముద్భూతస్తు దౌహిత్రో భ్రాతృపుత్రాదయస్తథా ॥ ౨౫౮ ॥ నభవేయుర్భ్రాతృ

జాహిత్రమత్వనాహి కేవలమ్। సమ్బన్ధస్తత్ర నైతస్య పితృసమ్బన్ధయోగతః
౭౫౯॥ తే సపిణ్డాః ప్రకథితాః నైతత్సమ్బన్ధలేశకః । అత ఏవ వచోఽయం వై దౌ
హిత్రస్సర్వకర్మసు ॥ ౭౬౦ ॥ అమాదర్శాదిషు తథా శ్రాద్ధాఖ్యేషు చ సన్త
తమ్ । స్వోపాసనాఽగ్నౌ పితృభిస్సమత్వేన నిరన్తరమ్ ॥ ౭౬౧॥ మాతామ
హో న్యాస్త్ర వర్త్మసు హపద్ధాసమాశ్రితః। ఋజతే ధనభాగీ వా ధనభాగపి కేవలమ్॥
౭౬౨ ॥ తస్మాత్సర్వసపిణ్డానాం దౌహిత్రో ముఖ్య ఉచ్యతే । నిర్దిష్టం శ్రాద్ధ
కృత్యాయ నాఽన్యకృత్యే నియోజయేత్ ॥ ౭౬౩ ॥ నిర్దిష్టమన్యోద్దేశ్యేన తద్దే

దేవతానివేదనాదిప్రశంసా.

వాయ నివేదయేత్ । నివేదితం యద్దేవస్య న తదన్యేన యోజయేత్ ॥ ౭౬౪ ॥
తథా నివేదితేనాఽపి రుచ్యర్థం వాపి యోజయేత్ । నివేదితేన రుచ్యర్థం యో
జయేన్న నివేదితమ్ ॥ ౭౬౫ ॥ యథా నివేదితం పూర్వం స్వే కుర్యాచ్చ తన్నైవ
హి। అపక్వం వాపి పక్వం వా అత్యన్తోష్ణమనుష్ణకమ్ ॥ ౭౬౬ ॥ నివేదయన్న దేవాయ
కింతు తత్సమ్యగేవ హి। సుశీతోష్ణయిత్వా తత్పక్వం సమ్యగేవ సమీక్ష్య వై ॥ ౭౬౭॥
సూపశాకాదిసంకలం కృత్వా భక్ష్యభోజ్యాదిసంయుతమ్ । అభిఘార్యాఽథ
గాయత్ర్యా పరిషిచ్య హవింతథా ॥ ౭౬౮ ॥ ఆచ్ఛాద్య నం వాతతో మన్త్రైః ప్రా
ణాఽపానాదిభిశ్చరేత్ । నాఽన్యకార్యే నియోజయేత్ తత్తత్కృత్యం ఖిలం
చ తత్ ॥ ౭౬౯ ॥ యోజయేత్తు భవేదేవనాశ్రకార్యాపి చాణ్డాలా। హవిస్స్వీ
కరణాన్తో వై యాగస్సర్వోఽప్యసంయుతః ॥ ౭౭౦ ॥ ఏకం హవిర్నాన్యకార్య
హేతవే ప్రభవేత్క్వచిత్। స్థాలీపాకాదిషు కృతం హవిస్తస్య తు భోజనే ॥ ౭౭౧॥
ప్రభూతసర్పిషాఽన్యస్య కార్యస్య న భవేత్క్వచిత్। పశ్వన్వగాఽదిషు కృతం
యద్ధవిస్తత్తథైవ హి ॥ ౭౭౨ ॥ అన్యకార్యాయ న భవేచ్ఛ్రాద్ధే ... చేద్ధవిః।
ఔపాసనాఽగ్నౌ ... కర్తవ్యం ముఖ్యతో న చేత్ ॥ ౭౭౩ ॥ లౌకికాఽ
గ్నౌ సర్వజనసాలభ్యార్థం కేవలమ్ ॥ ఔపాసనే కృతం చాఽన్న ముద్ధృత్యా
దాజ్ఞయా కృతమ్ ॥ ౭౭౪॥ తస్మాత్తు ... చ ... తస్య ... కోష్ణతః।
యావత్ప్రాశనం తేషాం తావదుష్ణం భవేత్తరామ్ ॥ ౭౭౫॥ తతఃపరం చ పిష్టే
షు గతోష్ణేషు న యోజనః । ... కస్మి
ఞుత్ ॥ ౭౭౬ ॥ అత్యన్తోష్ణేన ... తస్య ప్రాశనకర్మణి। ప్రోక్షణం సేచ
నం చాఽపి యజమానస్య ముఖ్యతః ॥ ౭౭౭॥ కర్తౄణాం గౌణతః ప్రోక్తం సమా
శ్రస్య తు భోజనే । గురోరేవ హి కర్తృత్వం భుక్తిస్సర్వే సర్వతంత్రతరామ్॥ ౭౭౮॥
సేచనే ప్రోక్షణేనస్త్ర బ్రహ్మాదనికకర్మణి। హవిర్ధృతమాత్రేషు సర్వత్రేదం
విధీయతే ॥ ౭౭౯ ॥ ఏవమాగ్రయణే సర్వత్రతుల్యానాం తథా పునః। హవిష

శ్చాఽపితత్రోక్తంనశ్రైస్తకర్మాన్తరంచరేత్ ॥ ౮౮౦ ॥ హుపిరన్తంనర్వకర్మ
తస్మిన్ప్రవృత్తేపునఃక్రియా। హోమాదజాతేవికల్పస్స్యాత్తస్మిన్జాతేషుకేషు
చిత్ ॥ ౮౮౧ ॥ ఇష్యతేసత్యగన్తంచసర్వేష్టిషుతుకేవలమ్ । వినాశేహ
విషోభూయఃప్రారబ్ధఇతీవైజగుః ॥ ౮౮౨ ॥ కదాచిద్దైవయోగేనసఙ్ఘాతప్ర
తిమత్సుచేత్ । ఏకస్మిన్నేవకాలేతైశ్రాద్ధేప్రసముపాగతే ॥ ౮౮౩ ॥ తదా
తుక్రమతస్త్వేకపాకేనైవసమాప్తికమ్ । శ్రాద్ధేతుక్రపణంకృత్వాసర్వంకుర్యా
దదిన్తితమ్ ॥ ౮౮౪ ॥ తత్రాపిమంచప్రత్యేకంమిపితుఃప్రథమంతశ్చరేత్ । పి
ప్రానుద్వాస్యభూమౌశ్చతర్ధవిస్తృవనతేపునః ॥ ౮౮౫ ॥ శాస్త్రేణక్రపణంకృ
త్వాచాఽభిఘార్యతతఃకిల । మాతుశ్శ్రాద్ధంప్రకుర్యాచ్చశర్ధఃపూర్వవత్పునః॥
౮౮౬॥ సంస్కృత్యాఽథపిత్రవ్యస్యతత్పశ్చాత్తతఃపరమ్। భ్రాతురుజ్యేష్ఠస్యత
త్పత్న్యాఃకనిష్ఠస్యతథైవహి॥ ౮౮౭॥ తత్రశక్తస్యతత్పాకక్రమేణైవంశనైశ్శ
నైః । ఏకేనైవతుపాకేనసర్వంకర్తుంహిశక్యతే ॥ ౮౮౮ ॥ శుభకర్మకృతం
చాఽన్నంనశ్రాద్ధాయకదాచన ।తచ్ఛ్రాద్ధకాలేకృతంనతన్నాచ్ఛుభకర్మ
ణః॥ ౮౮౯॥ దేవపూజానర్వకాలసర్వదేశశుభోత్తమా । శ్రాద్ధంతన్నమి
త్తకృతంసమ్పాదితంతథా ॥ ౮౯౦ ॥ ద్రవ్యమన్నంజలంశాకంతత్సర్వంశుద్ధయదు
చ్యతే । నతన్నివేదయేత్పిత్రేదేవబ్రాహ్మణసన్నిధౌ॥ ౮౯౧॥ శ్రాద్ధంకుర్యా
త్పౌత్రియత్నేనశ్రాద్ధంకృత్వావిధానతః । దేవపూజాంప్రకుర్వీతవైశ్వదేవంతతః
పరమ్ ॥ ౮౯౨ ॥ వైదికోఽయంపథిప్రోక్తఃకర్మాఽన్తేబ్రహ్మయజ్ఞకమ్। బ్రహ్మ
బ్రహ్మపరోయస్తుశాఖామాత్రేతిపావనే॥ ౮౯౩ ॥ శాఖాధ్యాయీమహాభా
గఃపఙ్క్తిపావనపావనః । శాఖామాత్రైకదేశస్యాఽధ్యయనాచ్ఛ్రోత్రియత్వక
మ్॥ ౮౯౪॥నప్రాప్నోత్యేవవిధినాశాఖాధ్యాయీతతోభవేత్ । నిత్యస్నానస్స
దాఽచారస్సదావహ్నిస్సదాశుచిః ॥ ౮౯౫ ॥ సదాతుష్టస్సదాదాన్తస్సదా
సూయావివర్జితః । అగ్నిహోత్రాదిక్రియాభావేఽపివేదవిదివర్జితః॥ ౮౯౬॥
బ్రహ్మమేధక్రియాశుద్ధఃపూర్వతుల్యోభవత్యపి । ఇత్యేతముక్తంకణ్వేనమునినా
ధర్మ్యముత్తమమ్ ॥ ౮౯౭॥ శాస్త్రాణాంప్రవరంశాస్త్రంహితాయజగతాం
తరామ్॥..

ఇతి శ్రీఅష్టాశీతిసహస్రమహర్షిపూజిత శ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్య మహాముని
ప్రకాశితపఞ్చదశాఽయాతయామశాఖాసుప్రథమశాఖాఽధికారిణా శ్రీమ
ద్బోధాయనపిత్రా కణ్వమహామునినాప్రోక్తధర్మశాస్త్రంసమ్పూర్ణమ్॥

కణ్వస్మృతిస్సమ్పూర్ణా.
శ్రీకృష్ణాఽర్పణమస్తు.

శ్రీయోగీశ్వరాయనమః.

బ్రాహ్మణులలోఁ గలిగియుండెడి యనేకయంతర్విభాగములు, కర్మానుష్ఠానములు, గోత్రప్రవరసూత్రశాఖాసూత్రారాధనలు మొదలగునవి లోకులకు సర్వసాధారణముగఁ దెల్పఁబడునట్లును, ఎనుబది యెనిమిది వేలకుఋషులలోఁ బ్రశస్తపూజ్యులగు శ్రీయాజ్ఞవల్క్యులవారి ప్రభావము విశదపడునట్లును,

స్కాందాదులు మొదలగుకొన్ని పురాణ
ప్రమాణముల ననుసరించి

బ్రాహ్మణమహిమాదర్శమనియు,
యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషయనియు

ఈ రెండునామములచే నీగ్రంథము - ఉభయవేదాంత
ప్రవర్తకులగు - శ్రీమాన్ నడాదూరు
గోవిందాచార్యులవారివలన సంస్కృతగద్యను.
శ్రీమాన్ నల్లాన్ చక్రవర్తుల శేషాచార్యుల
వారివలనన్ ఆంధ్రవచనమును రచియింపించి

పువ్వాడ. వేంకటరావుగారిచే
వర్తమానతరఙ్గిణీముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రాక్షరాంకితమును జేయించి
ప్రచురింపఁబడెను.
భావసంవత్సర శ్రావణ బ॥ ౩ లు.
౧౮౭౪ సం॥ ఆగస్టు ౩౦ తేది.

శ్రీమతే హయగ్రీవాయ నమః

బ్రాహ్మణ మహిమాదర్శః

రజస్సత్త్వతమస్సిద్ధజగత్సర్గస్థితిక్షయకారిణే । బ్రహ్మణే బృహదానన్దనిధయే విష్ణవే నమః.

శ్రీమదఖిలలోకైకవిచిత్రవిశ్వసృష్టిస్థితిసంహరణకేళిపరవతో భగవతః పరమాత్మనః - తదైక్షత బహుస్యామితి సఙ్కల్పవశాదుదీతమిదం జగత్ । దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరభేదచతుష్టయముపలభ్యతే.- అత్ర దేవా ఇన్ద్రాదయః - తిర్యఞ్చః పశ్వాదయః - మనుష్యా బ్రాహ్మణాదయః - స్థావరాః పర్వతాదయః - అత్ర దేవానాం జన్మ [illegible] మానుషజన్మ [illegible] తథాహి - సత్యపి తత్త్వజ్ఞానే దేవానాం [illegible] చిరకాలస్థిరశరీరత్వాత్ ముక్తిరచిరేణ న ఘటతే - తిరశ్చాం పశ్వాదీనాం [illegible] యా స్థావరాణాం జ్ఞానసామాన్యశూన్యతయా ముక్తిః కుతస్త్వేవ నాస్తి - మనుష్యాణాం [illegible] యా తత్త్వజ్ఞానేన ముక్తిరచిరాదేవ లభ్యతే - ఇతి దేవాదిజన్మాపేక్షయా మానుషజన్మన ఉత్కృష్టత్వం - తథా చోక్తమ్ శ్లో॥ మనుష్యో మానుషో దేహో [illegible] " ఇతి - సత్యపి మనుష్యజన్మని తత్త్వజ్ఞానవిరహే [illegible] శ్లో॥ ఇతరథా కిం న జీవన్తి [illegible] గ్రామ్యపశవోపరే॥ ఇతి ప్రత్యపాది [illegible] తత్త్వజ్ఞానజనకమేవ శాస్త్రమాదరణీయమన్యద్ధేయం కరణీయమితి శ్లో॥ అనన్తశాస్త్రం బహు వేదితవ్యమల్పశ్చ కాలో బహవశ్చ విఘ్నాః। యత్సారభూతం తదుపాసితవ్యం హంసో యథా క్షీరమివామ్బుమిశ్రమ్ ఇత్యభిధాయి - [illegible] నానావిధజన్మనః ప్రాణినస్సుకృతవశాన్మనుష్యయోనౌ [illegible] శ్లో॥ బహువిధపాపవశాద్విహీనా వా యోనిషు జన్మ తృతీయగతిః । దేహిం దైవాదుత్తమమానుష పౌరుషవిప్రదేహవిద్యాసమ్పన్నో [illegible] - తాదృశమనుష్యజన్మా ధర్మార్థకామేష్వభినివిష్టశ్చేత్ [illegible] విముక్తిం నార్హతి - తథా చ శ్రూయతే "న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన" కిన్తు తత్త్వజ్ఞానేనైవ ముక్తిం ప్రత్యుపకారీ భవతి - తథా చ శ్రుతిః "నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే" ఇతి తత్త్వవిదేవ దేహీ దేహమాత్రః - తథా గీతమ్ "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమితి" శ్రుతిస్మృత్యాదివిహిత వర్ణాశ్రమో

రూపం మోక్షాఖ్యం పరమపురుషార్థమధిగచ్ఛన్తీత్యుక్తమ్॥ శ్లో॥ "వర్ణాశ్రమాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్। విష్ణురారాధ్యతే పన్థా నాన్యస్తత్తోషకారక ఇతి॥ శ్లో॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతః పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతీతి చ- ఏవముక్త్యుక్తాశ్చత్వారో జాతయో బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రా ఇతి సన్తి- అత్ర చావాన్తరభేదా బహవో విస్తరభియా నోచ్యన్తే- అత్రాద్యాం జాతిం మీమాంసామహే- బ్రాహ్మణత్వం నామ బ్రహ్మముఖజన్యత్వమ్ "బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీదితి శ్రుతేః - యద్వా బ్రహ్మణి వేదే వా పరబ్రహ్మణి వా నిష్ఠావత్త్వరూపమ్- తదుక్తమ్॥ శ్లో॥ వేదాధ్యయనసమ్పత్త్యా పరబ్రహ్మణి వా స్థితేః॥ బ్రాహ్మణ్యమగ్ర్యవర్ణేషు పరత్ర తత్త్వౌపచారికమితి॥ ఏతే బ్రాహ్మణాః పూర్వం ప్రాయేణ విన్ధ్యోత్తరమధ్యవాత్సుః - తే చ మ్లేచ్ఛరాజాద్యుపద్రవవశాత్త్యక్త్వా తద్దేశం విన్ధ్యదక్షిణమాసాద్య తత్రత్యరాజావలమ్బినస్తద్దేశనివాసలబ్ధతద్దేశీయబ్రాహ్మణసఙ్కేతనామానస్తద్దేశమధివసన్తి॥ తేషాం సఙ్కేతనామానీత్థమ్॥

బ్రాహ్మణాః ప్రథమతో ద్రావిడగౌడా ఇతి ద్వివిధా - తత్ర విన్ధ్యదక్షిణావాసినో ద్రావిడాః - విన్ధ్యోత్తరవాసినో గౌడాః - ద్రావిడాశ్చ బహుధా భిన్నాః॥ శ్లో॥ ఆన్ధ్రద్రావిడకర్ణాటమహారాష్ట్రాశ్చ ఘూర్జరాః। పఞ్చ ద్రావిడసంజ్ఞాస్స్యుర్విన్ధ్యదక్షిణవాసిన ఇతి ప్రమాణానుసారాత్॥ ఇమే చ భేదాస్తేషాం దేశాశ్రయనిబన్ధనాః - తథాహి - పూర్వం బ్రాహ్మణాః కేచిత్ దేశోపప్లవేన విన్ధ్యోత్తరాన్నిర్గత్య కృష్ణాగోదావరీమధ్యమాన్ధ్రదేశమాసాద్య తత్రైవ లబ్ధజీవనోపాయాస్తద్దేశవేషభాషావలమ్బిన ఆన్ధ్రా ఇతి వ్యవహ్రియన్తే - ఏతేషు - వెలనాడు, వేగినాడు, ములికినాడు, కాసరనాడు, తెలగాణులు ప్రభృతిసంజ్ఞాన్తరాణ్యపి సన్తి- తథైతే నిజప్రవృత్త్యైవ విశ్వాససమ్బద్ధాః॥

అపి చ యాజ్ఞవల్క్యా ఇతి వ్యవహ్రియమాణా వాజసనేయిన స్సన్తి- తత్ర చ అనుముకొండలు, కొత్తకొండలు - ఇతి భేదద్వయమ్ ఇహ కొత్తకొండలు బ్రాహ్మణానామేవ అఱవలు, ఇతి వ్యపదేశః - టువ్వాలు - అర్యులు - ఇత్యన్యచ్చ భేదద్వయమ్, ఆర్యాణామేవ ఉప్పుటూరివారు, ఇతి వ్యవహారః - కాశులపాటివారు - ఇత్యాది భేదాస్సన్తి - ఏతేషు ద్రవిడాః, ఆన్ధ్రాః, కర్ణాటాః, మహారాష్ట్రాః ఇతి బహుప్రకారాస్సన్తి॥ వాజసనేయిమహిమానముత్తరత్ర ప్రమాణానుసారేణ వర్ణయిష్యామః - వాజసనేయినః విన్ధ్యోత్తరదక్షిణదేశేషు సర్వత్ర వాస్తవ్యతమాః ప్రాయశః దేశాశ్రయసఙ్కేతనామరహితాః పురాణాది ప్రసిద్ధవాజసనేయి, ప్రథమశాఖి, యాజ్ఞవల్క్యాది సఙ్కేతనామవన్తస్సన్తి - ఇతశ్చాన్యేఽపి అఱువేలనియోగినః, పాకనాటినియోగినః, పెసల

వాయిదిగ్యోగినః, నందవరపునియోగినః, ఇతి భేదాస్సన్తి - పాకనాటినియోగినామాఱువేల నియోగినాంచ సమ్బన్ధః పూర్వస్మిన్ భూతోఽపీదానీం తేషు కేషుచిత్ ప్రచలతి. - అన్యే నియోగినస్స్వవర్గానురూపమేవావతిష్ఠన్తి.

ద్రావిడాః.

వింధ్యోత్తరాన్నిష్క్రమ్య కాఞ్చీమణ్డలాత్ప్రభృతి, కావేరీతామ్రపర్ణీతీరపర్యన్తదేశానభి వ్యాప్యోఽవస్థితాః క్షత్రియరాజానాం వశాల్లబ్ధజీవనోపాయాస్తత్రైవ నివసన్తస్తద్దేశవేషభాషానుసారిణస్స - ఏతేషు పుదూరుద్రావిడాః, తుమ్మగుంటద్రావిడాః, చోళదేశ ద్రావిడాః, తూర్పునాటిద్రావిడాః - కోనసీమద్రావిడాః - అష్టసహస్రద్రావిడాః, త్రిసహస్రద్రావిడాః- ఇత్యనేకశాఖానిబద్ధన బహువిధభేదాః పరిస్ఫురన్తి సఙ్కేతితనానావర్ణైస్సహ ఏవలంకృతసమ్బన్ధాస్సన్తి- పూర్వం తామ్రపర్ణీతీరాదికం ప్రాప్తాస్తత్రాఽలబ్ధవృత్తయస్తత్తద్దేశమధిగతాస్తత్ర లబ్ధవృత్తయోఽపి లబ్ధపూర్వనిజద్రావిడసఙ్కేతముద్యాఽపరిత్యజన్తస్సన్తి. - ఇతోఽన్యేచ ఏతేషు కణ్ఠమాణిక్యా, బృహచ్చరణా ఇత్యాదయో భేదాస్సన్తి।

కర్ణాటకాః.

ఏతే సర్వేపి కావేర్యుత్పత్తిస్థానసహ్యపర్వతప్రాన్తప్రభృతి మైసూరు, నగరపుసీమ, మంగుళూరు, బెంగుళూరు, ప్రభృతిదేశానామాద్యకరణకస్య గోలకొండవ్యాపారస్య వాన్తరభేదసఙ్కేతేనావస్థితాస్సన్తి.

మహారాష్ట్రాః.

ఏతే గోదావర్యుత్పత్తిసమీపనాసికాత్ర్యమ్బకప్రభృతిపునహ, సతారా, హుబ్బళ్లి, ధార్వాడాది జనపదానధిగత్య నిజభుజబలసంపాదితరాజ్య ప్రభవశ్శ్రీమన్త ఇతి ప్రసిద్ధిమవిన్దన్త - అన్యేచ శ్రీమన్తాఽధికారాన్తర్భావలబ్ధ జీవనోపాయాః అధికారాతిశయాఽధిగత బహుదేశతయా దేశస్థా ఇతి వ్యవహ్రియన్తే। అమీషు చిత్పావనాః కరాడీ, కోఙ్కణి, కుశస్థలభేదాస్సన్తి; శ్రీమన్తస్తు నిజరాజ్యాధికారసకరాడేకరాడీ కోఙ్కణానపి నిజవర్గేష్వవాఽన్తర్భావ్య కృతపరస్పరసమ్బన్ధపక్షవర్తిన ఏవాఽతిష్ఠదితి కేచిద్వ్యవహరన్తి- పశ్చిమసముద్రతీరాది కోడాల్బందరు, బటకల్, హొన్నావరప్రభృతిదేశేషు కోఙ్కణకుశస్థలవ్యతిరిక్తానాం పరస్పరసమ్బన్ధః - అన్యయోర్ద్వయోర్వైదయోరితరాఽచార వ్యత్యస్తాఽచారతయా తయోరేవ మిథస్సమ్బన్ధః.

ఘూర్జరాః.

ఏతేవిన్ధ్యోత్తరవృత్తి ఘూర్జరదేశ వాసినస్తద్దేశభాషావ్యవహారిణస్సన్తి - ఏతేష్వనేకేక్రయ విక్రయాదిలబ్ధధనాః ప్రసిద్ధాస్సన్తి - తస్మాద్ధనాఽపితేసర్వే ప్రాయేణలబ్ధవర్తక వృత్తయోనగస్తే ఏతేష్వనేకేచటక శ్రాద్ధమాచరన్తి విశేషేణవైదికానామభావాత్ ॥ కేచిత్ వైదికజాలాస్సన్తి తద్దేశవాసినః బ్రాహ్మణముఖేనాఽపిశ్రాద్ధమాచరన్తి - ఏషుకేడావారు ప్రభృతిబహుభేదాస్సన్తి అథాఽపిభుక్తి ప్రభుక్తి మాత్రమేషాంసాధారణాని యాచలతి - అత్రాఽపిబ్రాహ్మణాదిభేదాస్సన్తి - అన్యచ్చ - పరశురామ నిర్మితాఽచారభేద కేరళీయనంబూరుబ్రాహ్మణ, ఎంబరాన్ద్రి బ్రాహ్మణ, కేరళోత్తర వృత్తిహైగ బ్రాహ్మణ, కోటబ్రాహ్మణ, కోటీశ్వర బ్రాహ్మణ, కందావర బ్రాహ్మణ, శివళ్లి బ్రాహ్మణ, ప్రభృతిబహుభేదాస్సన్తి - ఏతేషునంబూరుబ్రాహ్మణ, ఎంబరాన్ద్రిబ్రాహ్మణయోః పరస్పరింసమ్బన్ధః - హైగబ్రాహ్మణాస్స్వజాతే కన్యకాయాఅలాభేనంబూరు బ్రాహ్మణైస్సహసమ్బధ్నన్తి - కేరళీయాః కేరళభాషామ్, శివళ్లిబ్రాహ్మణాః [illegible] భాషామ్, ఇతరే సర్వేఽపి కర్ణాటభాషామ్, వ్యవహరన్తి - ఇత్థంయథామతి [illegible] దేశ వాసిబ్రాహ్మణభేదానిరూపితాః॥

విన్ధ్యోత్తర వాసిపఞ్చగౌడప్రకారాన్నిరూప్యన్తే.

శ్లో॥ సారస్వతాః కాన్యకుబ్జాగౌడామైథిల ఉత్కలాః। పఞ్చగౌడా ఇతిఖ్యాతా విన్ధ్యస్యోత్తరవాసినః ॥ ఏతేమహారాష్ట్రాద్యుత్తరదేశాభిమానాత్స్వదేశేష్వేవవసన్తః వైదికానుష్ఠానపరా అపిపఞ్చద్రావిడాచారాద్భిన్నలౌకిక వైదికాఽచారతయా పఞ్చద్రావిడసహభోజనాది శూన్యాస్సన్తి పఞ్చద్రావిడానాం భోజనాదికృత్యేషు పఞ్చగౌడస్పృష్టమపినోపయుజ్యతే - పఞ్చగౌడానాంతు శూద్రాదిస్పృష్టమపినోపయుజ్యతే నాఽభిమానః - తేష్వప్యవాన్తరభేదాబహవస్సన్తి విస్తరభియానలిఖ్యన్తే - అన్యచ్చ గయాయాం గయాశ్రాద్ధభుజోగయావాళిబ్రాహ్మణాః - కాశీవాస్తవ్యాఘుత్రాః తత్రైవమార్వాడీబ్రాహ్మణాః, వఙ్గదేశేబఙ్గాళీ బ్రాహ్మణాః, ఓఢ్రి (ఓఢ్రి) బ్రాహ్మణాః, శ్రీజగన్నాథే పణ్డాబ్రాహ్మణాః, ఇత్యాదిభేదాదృశ్యన్తే - తేసర్వేఽపిగౌడాన్తర్భూతాః - ఏతేపఞ్చగౌడా సంస్కృతాపభ్రంశభాషాసభూతహిన్దుస్థానభాషావ్యవహారిణః - అన్యేతుస్వజనసఙ్కేతానుసారిదేశభాషావ్యవహారిణః - ఏవమేతేసర్వేఽపిసజ్జేతనామస్వీయశాఖాసూత్రేషుపిభిద్యన్తే - ఏవం

ప్రపఞ్చవృత్తినిఖిలశ్రౌతాదీనభేద జ్ఞానాయపురాణాదీనాం పర్యాప్తత్వేఽపి ఆధునికేచ్ఛాకల్పితనాడునియోగిప్రభృతి బహువిధావాన్తరభేదజ్ఞానస్య దేశాటనపణ్డితసహవాసాదీనాం కారణత్వమవగన్తవ్యమ్ తదుక్తమ్॥ శ్లో॥ దేశాటనం పణ్డితమిత్రతా చ వారాఙ్గనా రాజసభాప్రవేశః ఇతి॥ అతఃయథామతి బ్రాహ్మణస్వరూపనిరూపణమాకాఙ్క్ష.

తాత్పర్యము॥ శ్రీమదఖిలాణ్డకోటి బ్రహ్మాణ్డనాయకుండగు జగదీశ్వరుని సఙ్కల్పసంభూతంబగు నీ ప్రపఞ్చము చేతనాచేతనస్వరూపంబులని రెండు తెఱఁగులుగనున్నయది. అందు చేతనములు ప్రాణులని పేర్కొనఁబడి॥ శ్లో॥ బహువిధపాపవశాదిహ నానాయోనిషు జన్మన్యాయాతో దేహే దైవాముత్రేమమానుషమ్ ప్రాప్యతే విద్యాసమ్పన్నోఽపి॥ అని యుపనిషహోక్తి చెప్పినట్లు దేహి స్వకర్మములచేత నానాయోనులయందు జనించి యవ్వలవిశేషము చే మానుషజన్మము నొందినందుకు ఫలితార్థమెల్ల నెఱుఁగుటయే ప్రయోజనముగనున్నది. ఎందువలన ననఁగా జన్మజాలములలోవి వేకయుక్తులగు జనులు ధర్మార్థకామమోక్షములను చతుర్విధపురుషార్థములలోఁ గడపటి పురుషార్థమగు జననమరణరాహిత్యమును నిత్యానన్దపదవిని బొందుట యావశ్యక కార్యమైనదను నాపదవి నిత్తత్త్వజ్ఞానము వినా లభించుటయసంభవము అట్టి తత్త్వజ్ఞానసంపాదనమునకు శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసములు సాధనములుగానున్నవి - కావున నట్టి శ్రుతిస్మృతీతిహాసప్రమాణవిహితవిధిలకువిధేయులగు మానవులు బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులను నాలుగు జాతిభేదములు గలిగియున్నారు - పైని యునీనాలుగు జాతులలో నవాన్తరభేదములు పెక్కువిధములుగానున్నవి- వానిలో మొదటిదియగు బ్రాహ్మణజాతిస్వరూపమును విచారించిచూచిన, బ్రాహ్మణః అను శబ్దము బ్రహ్మణి పరబ్రహ్మణి - వేదేవా నిష్ఠా - యద్వా బ్రహ్మణఃముఖేసంభూతః- అని యొకవ్యుత్పత్తులచేత నిష్పన్నమైయున్నది - అనఁగా బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు వేదమునందుగాని పరబ్రహ్మమునందుగాని నిష్ఠగలవారగుటం జేసి బ్రాహ్మణులు; లేక బ్రహ్మయొక్క ముఖమువలనఁ బుట్టినందున బ్రాహ్మణులని గాని చెప్పఁబడుచున్నారు. ఈ బ్రాహ్మణులందఱును బూర్వము వింధ్యపర్వతోత్తర దేశమునందు వసించియుండినవారు - యవనాదిమ్లేచ్ఛ రాజులచేతఁగలిగిన యుపద్రవములసహింపఁజాలక దేశత్యాగము చేసి వింధ్యకుదక్షిణదేశమును జేరి యచ్చటి రాజాశ్రయములను సంపాదించియాయా దేశములనే స్థిరమైన నివాసస్థానములుగాఁ జేసికొని యాయా దేశీయ బ్రాహ్మణులని నిర్దేశనామములుగలవారై [illegible].

వారి సఙ్కేతములు.

బ్రాహ్మణులుసాధారణముగా ద్రవిడులనియు, గౌడులనియు రెండు తెగలుగలవారుగానున్నారు - వారిలో వింధ్యదక్షిణదేశమును జేరిన బ్రాహ్మణులు ద్రవిడులనియు, వింధ్యోత్తరవాసులు గౌడులనియువాడుకొనఁబడుచున్నారు - వారిలోని భేదములేవియన్నన్ ॥ శ్లో ॥ ఆన్ధ్రద్రావిడకర్ణాటమహారాష్ట్రాశ్చఘూర్జరాః । పఞ్చద్రావిడసంజ్ఞాస్యుర్వింధ్యదక్షిణవాసినః ॥ ఈయైదు విధములగు నామములు వారలకుదేశాశ్రయమ్ములవలననేవచ్చియున్నవి.

ఆన్ధ్రులు.

అదెట్లనఁగాఁబూర్వమునందువింధ్యోత్తరదేశమునుండి దేశోపద్రవముల చేత వెడలివచ్చినకొందఱుబ్రాహ్మణులు కృష్ణాగోదావరీనదులమధ్యప్రదేశము మొదలగుదేశములాన్ధ్రదేశమగుటంజేసి యాదేశములయందుభూస్థితిమొదలగుస్థిరజీవనోపాయములను సంపాదించికొనియాదేశవేషభాషలను నవలంబించివాసముచేసిరి; కావునవారేయాన్ధ్రులనిచెప్పఁబడుచున్నారు-వీరిలోవెలనాఁడు, వేగినాఁడు, మురికినాఁడు, కాసరనాఁడు, తెలగాణులు, మొదలగు సఙ్కేతములును మఱికొన్ని సంజ్ఞలును గల్పింపఁబడి పరస్పరము నాయాజాలమువారు తమలోఁదామే సంబన్ధములను జేసికొనుచున్నారు.

మఱియునుయాజ్ఞవల్క్యులని వ్యవహరింపఁబడు వాజసనేయులను వారుగలరు - వారిలోను - అనుముకొండలు, కోత్తకొండలు, (అనఁగా వీరలేయఱవలనఁబడుచున్నారు) దువ్వాలు, ఆర్వేలు, (ఈయార్వేలనువారు - ఉప్పుటూరివారని పిలువఁబడుచున్నారు) కాకులపాటివారు - మొదలగు భేదములుగలవు- వీరిలోవడమలు-ఆన్ధ్రులు - కర్ణాటకులు, మహారాష్ట్రులు- అను భేదములుకలిగియున్నవి - ఈయాజ్ఞవల్క్యులమహిమవిశేషముగా శ్రుతిస్మృతి పురాణములయందుఁజెప్పఁబడియున్నది - వానిని గ్రన్థగ్రాయుటవలన నిచ్చోటవిశేషముగా నుదహరించలేము - ఈవాజసనేయులు వింధ్యోత్తరవింధ్యదక్షిణదేశములయందు సర్వత్రయుండుటంజేసి తెలుచుగా దేశాశ్రయసఙ్కేతనామములు లేక పురాణాములయందుఁబ్రసిద్ధమగువాజసనేయులు, ప్రథమశాఖలు, యాజ్ఞవల్క్యులను మొదలుగాఁగల సఙ్కేతములుగలిగియున్నారు - ఇదియునుగాక యాఱువేలనియోగులనియు, పాకనాటినియోగులనియు, సెసలివాయినియోగులనియు, నందవరపునియోగులనియు భేదములున్నన్ను పాకనాటివారికిని నాఱువేలవారికిని బరస్పరసంబన్ధములుపూ

ర్వము లేకుండిన నిప్పుడు కొందఱు చేయుచున్నారు - తక్కిన వారు స్వజాలానురూపముగా నడచుచున్నారు.

అఱవలు.

వీరలు వింధ్యోత్తరదేశమున నుండి వెడలివచ్చి కాంచీమండలము మొదలుకొని కావేరీ తామ్రపర్ణీ తీరములవఱకు వ్యాపించి యాయాస్థలపగిది యాయాదేశపు రాజాశ్రయములచే జీవనోపాయముల్లను సంపాదించికొని యచ్చోట నివాసము చేయుచున్నారు- వీరిలోను ఋమూరిద్రావిడులనియు తుమ్మగుంటద్రావిడులనియు, చోళదేశద్రావిడులనియు, కూర్పునాటి ద్రావిడులనియు, కోనసీమద్రావిడులనియు, అష్టసహస్ర ద్రావిడులనియు, త్రిసహస్రద్రావిడుల్లనియు నాయాదేశాశ్రయములనుబట్టి యాయాదేశాచారముల ననుసరించినడచుచుండుటచేత నవ్వవ్వికములుగలవారై పరస్పరము సజాతినామములుగల వారితో మాత్రము సంబంధములను సలుపుచున్నారు - పూర్వము తామ్రపర్ణీతీరాముల జేరిన వారే యాదేశములయందుఁ దమకు వృత్తులు జరుగమిం జేసి తత్తద్దేశములకుఁ జని యచ్చటివృత్తులను సంపాదించుకొని జీవించుచున్న వారలైనను బ్రాహ్మణమునఁ దమకు ద్రావిడులను సజాతీయముగలిగినందున నా సజాతమే యిప్పటికిని వివక్షనవలంబించియున్నారు - ఇదియునుంగాక వీరి లోపలఁ గణ్డమాణిశిష్యులు, బృహచ్చరణులు మొదలగు మఱికొన్ని భేదములు సయితముగలవు.

కర్ణాటకులు.

వీరలు పశ్చిమముగా కావేరీయుత్పత్తిస్థానమగు సహ్యపర్వతప్రాంతము మొదలు మైసూరు, నగరపుసీమ, మంగళూరు, బెంగుళూరు మొదలగుప్రదేశములనుజేరి కరణకమ్మలు, గోలకొండ వ్యాపారులు మొదలగు నవ్వచ్ఛేదసజాత నామముగల్గుల్లవారైయున్నారు

మహారాష్ట్రులు.

వీరలుగోదావర్యుత్పత్తి స్థలమునకు సమీపముననున్న నాసికాత్రియంబకము మొదలు పున్నహా, సతారా, హుబ్బళ్ళి, ధార్వాడాది దేశములయందు వ్యాపించి తమ భుజబలాదులచేత రాజ్యమును సయితము కొందఱు సంపాదించి ప్రభుత్వము చేసి శ్రీమంతులని ప్రసిద్ధిఁజెందిరి - తక్కినవారలు వారియధికారమునకు లోఁబడియుండి జీవనోపాయములను సంపాదించుకొని యధికారాతిశయము చేతఁ బలుదేశములయందు వసించియుండినరీతున దేశస్థులనివ్వ

వహరింపఁబడుచున్నారు - వీరిలోపల చిత్పావనులనియు, కరాడీలనియు, కో
ఙ్కణులనియు, కుశస్థలులనియు నన్తర్భేదములను కలిగియున్నారు - అయిన
నుశ్రీమన్తుఁడు ప్రభుత్వము చేయుచుండుతరి కరాడీలను గోఙ్కణులను సయి
తము తనజాలముతోఁ గలుపుకొని పరస్పరము సంబన్ధములు చేసికొని వారి
తోఁ జేరియున్నాఁడని కొందఱు వ్యవహరించెదరు - మఱియుఁ బశ్చిమసముద్ర
తీరమగు గౌడాల్ బందరు, బటకళ్, హొన్నావరము మొదలగు దేశముల
యందుండు కోఙ్కణులు, కుశస్థలు తప్పఁ దక్కిన వారలు మాత్రము పరస్పర
ము సంబన్ధములు చేసికొనుచున్నారు - తక్కిన రెండు తెగల వారలలో నుండు
యాచారములు వీరల యాచారములకంటె నిషిద్ధములగుటంజేసి వారిరువురు
ను బరస్పరము స్వస్వజాలములలోనే సంబన్ధములను జేసికొనియెదరు.

ఘూర్జరులు.

వీరలు పశ్చిమోత్తరమునందుండు ఘూర్జరదేశమున నివసించియుండి యా
దేశీయభాషను వ్యవహరించుచున్నారు - వీరిలో ననేకులు క్రయవిక్రయాది
వ్యాపారములచేత ధనవన్తులై ప్రసిద్ధికెక్కియున్నందున నన్యవిషయము వారలం
దఱును దఱుచుగా వర్తకవ్యాపారము చేయనే వృత్తులు గలిగియున్నారు - వీరి
లోపల ననేకులు చటకశ్రాద్ధములను సలుపుచున్నారు - అయినను వైదికా
నుష్ఠానపరులు విశేషముగా లేమింజేసి శాస్త్రవిహీన చటకశ్రాద్ధమును జే
యుచున్నవారైనను స్వజాలవైదికులుండు స్థలములయందున్నవారలు బ్రా
హ్మణముఖముగానె సయితము శ్రాద్ధములు చేయఁగూడ బడియున్నది- వీరి
లోను సయితము భేదావారను మొదలుగాఁగల బహువిధాన్తర్భేదములు కలి
గియున్నను భోజనప్రతిభోజనములు సాధారణముగానే జరుగుచున్నవి - వీ
రిలో బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యశూద్ర భేదములును గలిగి ఘూర్జరభాషనే వ్యవహ
రించుచున్నారు.

ఇవియునుగాక పరశురామనిర్మితాచార భేదములుగల కేరళీయుల
గు నంబూరు బ్రాహ్మణులనియును, ఎంబరాన్తులనియు బ్రాహ్మణులుండు కేర
ళోత్తరదేశమునందు హైగబ్రాహ్మణులనియు, కోటబ్రాహ్మణులనియు, కోటీ
శ్వరబ్రాహ్మణులనియు, కండావరబ్రాహ్మణులనియు, శివళ్లిబ్రాహ్మణులనియు
పలువిధములగు భేదములు కలిగియున్నారు - వీరిలో నంబూరు బ్రాహ్మణులు
ఎంబరాన్తులు పరస్పరము సంబన్ధము కలిగియున్నారు - హైగబ్రాహ్మణులు
తమలో, కన్యకలు దొరకని సమయములయందు నంబూరిబ్రాహ్మణులతోఁడ
సంబన్ధము చేయుచున్నారు - కేరళీయులు మలయాళభాషను, శివళ్లిలు తౌళవ

భాషను, తక్కినవారలందఱు కర్ణాటకభాషను వ్యవహరించుచున్నారు; ఇవ్విధమున పశ్చిమదక్షిణదేశవాసులగు పఞ్చద్రావిడులలోని భేదములు దెలిసినవఱకు వివరింపఁబడినవి.

ఉత్తరవాసులగు పఞ్చగౌడులు.

సారస్వతాః కాన్యకుబ్జా గౌడమైథిలికోత్కలాః । పఞ్చగౌడా ఇతిఖ్యాతా వింధ్యస్యోత్తరవాసినః అనియెడి సంస్కృతములువచ్చిన ను దేశాభిమానముచే [illegible] పరస్పరస్థానమునందేయుండి వేదోక్తసూత్రానుష్ఠానపరులై యుండినను పఞ్చద్రావిడుల యాచారములకంటె వైదికలౌకికాచారములు భేదించుచున్నందున నిప్పటి పఞ్చద్రావిడులతో సహపఙ్క్తిభోజనములేక యున్నారు. అట్టిమనుగాక భోజనాదికృత్యములను వారినిఁ జూడనిచ్చుట యైనను లేదు. వారలు భోజనాదికృత్యములను శూద్రాదులు చూచినను దృష్టిదోషము లేదనుచున్నారు. వారిలోను సయితము దేశములనుబట్టి యుత్తరభేదములున్నవి. పశ్చిమదక్షిణదేశములందు వారలులేనందున వారిలోని భేదములు మనవారికిఁ దెలియకున్నవి.

సారస్వతులు మత్స్యాదులను భుజించెదరుగనుక యాచారహీనులనియు, కాశీపట్టణమునందు గర్ధాపుత్రులనియు, అయోధ్యలో సనాఢ్య బ్రాహ్మణులనియు, వఙ్గదేశమునందు బఙ్గాళి బ్రాహ్మణులనియు, ఓఢ్రదేశమునందోఢ్రబ్రాహ్మణులనియు, భేదములు కానవచ్చుచున్నవి. వారలందఱును గౌడులలోనే చేరినవారుగానే యున్నారు. ఈపఞ్చగౌడులును సంస్కృతభాషను విడిచి హిందూస్థానభాషను వ్యవహరించుచున్నారు. తక్కినవారలు తమతమ దేశభాషలను వ్యవహరించుచున్నారు. ఇట్లు వీరలందఱికిని [illegible] కలిగియున్నను శాఖాసూత్రానుష్ఠానములును పరస్పరము భేదించియున్నవి. ఇవ్విధముగ పఞ్చములోని భేదములన్నిటిని నెఱుఁగుటకు ప్రతిస్మృతులు గ్రామాచారములు చాలియున్నవాఁడైనను స్వేచ్ఛగా నుగల్పించుకొన్నవాఁడైనను [illegible] తెలుఁగులను భేదములను గనుటకు "దేశాదిసంస్థాపితే మిశ్రితాచారాన్ [illegible] ప్రవేశః" అనినట్లు బహుదేశసఞ్చారమువలననైనను, బహుజనసహవాసముచేతనైనను దెలియవలసినదిగఁ గానఁబడుచున్నదిగదా! ఇత్తెఱఁగున బ్రాహ్మణుల తెగలనిర్ణయము తెలిసినకొలఁది నిరూపింపఁబడియె.

బ్రాహ్మణమహిమాదర్శే మతనిరూపణమ్.

మతనిరూపణమ్.

ఏతైర్బ్రాహ్మణైస్స్వీకృతమతానాం నిరూపయామః.

పాశుపతగాణపతశైవశాక్తప్రభృతి మతానామిదానీం ప్రాయేణాఽప్రసిద్ధతయా ప్రసిద్ధతమానాం ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతానాం స్వరూపమిహ ణప్రతిపాద్యతే.

ద్వైతం నామ జీవపరమాత్మనోర్భేదః - తత్ర ప్రమాణమ్ - జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ; ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామిత్యాదిశ్రుతయః— అస్మిన్మతే జీవస్యాణుత్వ ప్రవేశముక్తితారతమ్య గుణగుణ్యభేద విష్ణుసర్వోత్తమత్వ ముఖ్యప్రాణజీవోత్తమత్వ బ్రహ్మసాయుజ్యముక్తిపుంస్త్వాదిధర్మచేతనగతత్వప్రభృతయో భేదాస్సకాశనే వైష్ణవానాం భావపి తప్తముద్రాస్వీకార పఞ్చముద్రాధారణాద్యాచారభేదాశ్చ బహవస్సన్తి - ఏతత్సిద్ధాన్తప్రవర్తకా ఆనన్దతీర్థాచార్యా మధ్వాఽపరనామధేయా మహాన్తః ప్రసిద్ధాః— ఏతత్సిద్ధాన్తినామేవ మాధ్వా ఇతి వ్యవహారః | ఇమే ఆత్మనః తత్త్వవాదిన ఇతి వ్యపదిశన్తి - ఇతి ద్వైతనిరూపణమ్.

అద్వైతనిరూపణమ్

అద్వైతం నామ జీవపరమాత్మనోరైక్యమ్ - తత్ర ప్రమాణమ్ - ఏకమేవాఽద్వితీయం - నేహ నానాఽస్తి కిఞ్చన - తత్త్వమసి శ్వేతకేతో - సోఽహమస్మీత్యాదిశ్రుతయః— అస్మిన్మతే బ్రహ్మణః ఉపాధికృతో జీవభావః - బ్రహ్మణః సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరాహిత్యమ్, బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వమ్, వ్యావహారికసత్యత్వమ్, బ్రహ్మభావస్య ముక్తిత్వమ్, జీవబ్రహ్మైక్యస్య తత్త్వమస్యాఽఽది వాక్యార్థజ్ఞానేన ముక్తిత్వమిత్యాదయో భేదాస్తిర్యక్పుణ్డ్రాదిధారణ సాయుజ్యశంకరగ్రన్థాదిశ్రౌతస్మార్తాఽఽచారాశ్చ సన్తి - ఏతన్మతప్రవర్తకాశ్శఙ్కరాఽఽచార్యా భగవత్పాదాఽపరనామధేయా మహాన్తః ప్రసిద్ధాః ఏతన్మతావలమ్బిన ఏవ స్మార్తా ఇతి ప్రాయేణ వ్యవహ్రియన్తే - ఇత్యద్వైతనిరూపణమ్.

విశిష్టాఽద్వైతనిరూపణమ్.

విశిష్టాఽద్వైతం నామ కార్యకారణోభయావస్థ విశిష్టబ్రహ్మాఽభేదః - కార్యత్వం నామ స్థూలచేతనాఽచేతనశరీరకత్వమ్ - స్థూలత్వం నామ నామరూపవిభాగాఽర్హత్వమ్ - కారణత్వం నామ, సూక్ష్మచేతనాఽచేతనశ

రీరకత్వమ్ - సూక్ష్మత్వంనామ, నామరూపవిభాగానర్హత్వమ్- అత్రచప్రమాణమ్ — తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః; వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమ్; తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిసూత్రశ్రుతయః; అస్మిన్మతే బ్రహ్మణః జగతాంచ సత్యత్వమ్- అఖిలహేయప్రత్యనీక కల్యాణగుణాకరత్వమ్; జీవపరమాత్మనోర్భేదః, ముక్తిస్సాయుజ్యానన్దసామ్యమ్; బ్రహ్మజగతోశ్శరీరశరీరిభావః, అనన్యాన్ముగుణ్యేనభక్తిప్రపత్త్యోర్ముక్తికారణత్వమ్; శ్రీమన్నారాయణస్యైవపరత్వ మిత్యాదయోభేదాః, నిషిద్ధకామ్యవర్జితనిత్యనైమిత్తికాచారాచరణమ్, శ్రాద్ధాదిషు దివ్యప్రబన్ధగాథాధ్యయనమ్, శ్వేతమృత్తికోర్ధ్వపుణ్డ్రధారణమ్, కేషాంచిత్తప్తముద్రాధారణాది స్వీకరణమ్, జీవస్యముక్తిసాకారత్వమ్, ముక్తావపి భగవత్కైంకర్యాచరణ మిత్యాదిభేదాశ్చసన్తి- ఏతన్మతప్రవర్తకాభగవద్రామానుజాచార్యాః ఏతద్రాజభాష్యకారా ఇతి పరనామధేయావహాస్తస్సన్తి- ఏతన్మతావలమ్బిన శ్రీవైష్ణవా ఇతివ్యవహ్రియన్తే : ఇతిమతత్రయనిరూపణమ్.=

తాత్పర్యము॥ ఈబ్రాహ్మణులచే స్వీకరింపబడిన మతములను జెప్పుచున్నారము- పాశుపతమతము, గాణపతమతము, శైవమతము, శాక్తమతము మొదలగుమతములిపుడు గలుచుగాం బ్రసిద్ధిలేకుండుటవలనఁ బ్రసిద్ధమతములగు ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైత మతములను సంక్షేపముగాఁ జెప్పుచున్నారము.

ద్వైతమతము.

ద్వైతమనఁగాఁబరమాత్మకంటె జీవుఁడు వేఱనుట - ఇందునకుఁబ్రమాణంబెట్టిదనిన "జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశౌ" అనుశ్రుతి - అనఁగా అజౌ - పుట్టువులేనివారును, ఈశనీశౌ - స్వతన్త్రాస్వతన్త్రులునగు - జ్ఞాజ్ఞౌ - పరమాత్మజీవాత్మలు - ద్వౌ - ఇద్దఱు - మఱియును "నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామ్" అనుశ్రుతి- అనఁగా- నిత్యః- నిత్యుఁడగు - చేతనః- చేతనుఁడు - నిత్యానామ్- నిత్యులగు - చేతనానామ్ - చేతనులకుఁగామపూరకుఁడు - ఇదియునుగాక "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా" అనఁగా సయుజా - ఒండొంటినెడబాయనివియును - సఖాయా - ఒండొంటితోఁబరస్పరమైత్రిగలవియును - సుపర్ణా - పక్షులు - ద్వా - రెండు- అనఁగా జీవ పరమాత్మలిద్దఱని భావము—ఈశ్రుతులు పరస్పరము జీవపరమాత్మలకు

భేదముకలదని బోధించుచున్నందున భేదమేసిద్ధమని ద్వైతులు వక్కాణింతురు; ఈమతస్థులు ఒకశరీరమునందు రెండుటివాత్మలును గలదందురు-అదియెట్లనఁగా శ్రీమన్నారాయణుఁడగు శ్రీకృష్ణుని శిశుపాలుఁడనవరతము దూషించుచుండి కడపటముక్తినొందినందున, దూషించినయాత్మయొకటియును, ముక్తిఁజెందినయాత్మయొకటియును శిశుపాలునిశరీరమునందుండెనందురు - తత్వజ్ఞానభేదమునుబట్టి ముక్తియందుభేదముకలదు - అద్వైతమైన బ్రహ్మయొక్కతత్వజ్ఞానముమిగుల విశేషమగునది - అతనిజ్ఞానమునకంటె సన్యాసులతత్వజ్ఞానముతక్కువయగుటంజేసి బ్రహ్మేంద్రుల ముక్తులలోఁ దారతమ్యముగలదు- అప్పగిదియే మనుష్యముక్తివరకును దారతమ్యములుగలవు - అట్టిముక్తి బ్రహ్మకు గలుగునపుడే ముక్త్యర్హులగువారలకెల్లరులకు ముక్తిగలుగును గాని యీమధ్యకాలమునముక్తిలేదు - అదియెట్లనగా సత్వగుణములకు భేద రాహిత్యముకలదందురు - అద్వైతమైన నిశ్వాసకంటెను నానావిధగుణములు వేఱుకానందున గుణియగునీశ్వరునకును గుణమగునానాజ్ఞానాదులకును భేదములేదనుట - అట్టి పరమాత్మయగువాఁడు నారాయణుఁడొకఁడె - వీరలు స్త్రీపురుషత్వాదులు శరీరమునకుఁ గలిగినట్లే యాత్మలకుముక్తియందునుగలవనియును జీవోత్తమత్వము ముఖ్యప్రాణునకనియుఁ జెప్పుచున్నారు - ఈమతస్థులు ముఖ్యముగా నేకాదశీవ్రతమును నాచరించుటచేత నాటిదినమునం దౌపాసనము నుజ్జగించుటయును పక్షముద్రాధారణంబును - యజ్ఞమునుజేసినట్లు ప్రత్యక్షపశుహింసనము నుజ్జగించి పిష్టపశువునుపయోగపఱచి యజ్ఞముననుష్ఠించుట నాచరించెదరు - వీరిసిద్ధాన్తప్రవర్తకులగు గురువులు, ఆనన్దతీర్థస్వాములనియు, మధ్వాచార్యులనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నారు - ఈమతానుష్ఠానపరులేమాధ్వులు - వీరలుతామువైష్ణవులనియెదరు - ఇట్లుద్వైతసిద్ధాన్తము సంగ్రహముగాఁ జెప్పఁబడినది.

అద్వైతమతము.

అద్వైతమనఁగా జీవపరమాత్మలకు భేదములేదనుట - అందునకుఁ ప్రమాణములెవ్వియనిన- "ఏకమేవాఽద్వితీయం బ్రహ్మ" అనుశ్రుతి ॥ అద్వితీయమ్ - స్వవ్యతిరిక్తశూన్యంబగు బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మము - ఏకమేవ - ఒక్కటిగానున్నది— "నేహనానాఽస్తికిఞ్చన" ఇహ - ఈప్రపఞ్చమునందు - నానా - పెక్కువిధములగునది - కిఞ్చన - యెద్దియును - నాఽస్తి- లేదు— "తత్త్వమసి" అనుశ్రుతి - త్వమ్ - నీవు - తత్ - అబ్రహ్మము-

అసి - అగుచున్నావు—అనఁగా జీవుఁడనియుపాధివశముచేతవ్యవహరింపఁబడునీవు బ్రహ్మస్వరూపుఁడవైయుచున్నావని ఫలితార్థము— "సో౽హమస్మి" అనుశ్రుతి - అహమ్ - నేను - సః - ఆబ్రహ్మము - అస్మి - అగుచున్నాను - అనఁగా నాబ్రహ్మతానగుటఁజేసి జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదని ఫలితము - ఈమతస్థులు బ్రహ్మమేయుపాధివలన జీవుఁడని చెప్పఁబడుచున్నారు కావున జీవుఁడనువాఁడు బ్రహ్మవ్యతిరిక్తుఁడు కాఁడనియెదరు - ఈబ్రహ్మమునందు సజాతీయవస్తుభేదమును - విజాతీయవస్తుభేదమును - స్వగతభేదమును లేదు—అనఁగా బ్రహ్మమునందు తనకుసాటిగానైనది యొకటియు సాటికానిదియొకటియు అవయవాది భేదములు లేవనుట - ఐనను ప్రపఞ్చమువలెఁ గానఁబడు వస్తుభేదజ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమగుటవలన ప్రపఞ్చజ్ఞానము సత్యముగాదు - బ్రహ్మ మొకటియె సత్యమనియును, జీవుఁడుబ్రహ్మభావము నొందుటయె ముక్తియనియును, జీవితకాలమునందె "తత్త్వమసి" యిత్యాదివాక్యార్థజ్ఞానముచేత నే జీవన్ముక్తి మొదలగునవియనుటయును, [illegible] మొదలగు చిహ్నములధరించుటయు కాక, యాగములయందు బ్రత్యక్షపశుహింసనమును, శ్రౌతస్మార్తాది కర్మానుష్ఠానములు మొదలగువాని నాచరించెదరు - ఈమతప్రవర్తకులగు గురువులు - భగవత్పాదులనియు, శఙ్కరాచార్యులవారనియు ప్రసిద్ధికెక్కియున్నారు - ఈమతానుష్ఠానపరుల నేఁటికిఁజుగాను *స్మార్తులని వాడుచున్నారు - ఇప్పుడీయద్వైతసిద్ధాన్తము సఙ్గ్రహముగాను జెప్పఁబడియెను.

విశిష్టాద్వైతమతము.

విశిష్టాద్వైతమనఁగా నామరూపములచేత వేఱుపడఁజాలనటువంటి చేతనాచేతనములు శరీరముగాఁగలుగుటయునైన కార్యావస్థగల బ్రహ్మమునకును, నామరూపములచేత వేఱుపడిసూక్ష్మచేతనాచేతనములు శరీరముగాఁగలుగుటయునైన కారణావస్థగల బ్రహ్మమునకును భేదము లేదనుట విశిష్టాద్వైతమనఁబడును - ఇందుకు బ్రమాణం జెప్పియున్నది - "సూ॥ తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః॥ వాచారమ్భణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమ్" "తదైక్షత బహుస్యాంప్రజాయేయే" త్యాదిశ్రుతులు[illegible]

* స్మార్తులనఁగా స్మృతివిహిత కర్మానుష్ఠానపరులు, అట్టి కర్మములనాచరించు[illegible] అద్వైతవిశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తానుష్ఠానపరులందఱును స్మార్తులుగాదన్నారు; అట్లుం[illegible] తులను యుక్తముస్మార్తులనుట యౌపచారికమని తెలియుచున్నది.

మాణములు - అనఁగా వాక్కు - చేత వ్యవహరింపఁబడు నామధేయము తద్వ్యాకా రము; దానికి దృష్టాంతమెట్లనిన - వ్యక్తి కేశః చేయఁబడినకుండ - దాఁక - చట్టి - కాన - మొదలగు వస్తువులకును వికారిణామగు వ్యక్తినిజమున భేద ముండినట్లు స్థూలచిదచిద్విశిష్ట బ్రహ్మరూపంబగు కార్యమునకును, సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్ట బ్రహ్మరూపంబగు కారణమునకును నభేదమనుట - బ్రహ్మము తాను బహుతెఱంగులుగఁ బ్రకాశించునదలఁచెనని శ్రుత్యర్థము - ఈ మాటముచే బ్రహ్మ, జగంబులు రెండును సత్యమనియు - వీరలు "నస్థితోఽనదిక్షానః" ఇత్యాదిశ్రు తులు బోధించెడు నిర్గుణత్వము, హేయగుణరాహిత్యమనియు "స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ" యనుశ్రుతి, బ్రహ్మమునకుఁ గల్యాణగుణములు గలవనియు బో ధించుచున్నదనియు, జీవపరమాత్మలకు భేదము గలదనియును, ముక్తిదశయందు దానస్వరూప్యమును అనఁగా బరబ్రహ్మయొక్క యాకారముతో జీవాకారము సమానమనుట - జీవునకు శరీరమున్న తెఱఁగున నీశ్వరునకు జగత్తు శరీరము గామన్నదనియు, అధికారానుగుణముగాను భక్తిప్రపత్తులు ముక్తికిఁ గార ణములనియు, శ్రీమన్నారాయణునకే పరత్వాదులు మొదలగు భేదములను జెప్పుచున్నారు.

వీరు కామ్యఫలప్రదంబులగు కర్మములనుత్యజించి మోక్షోపయుక్తం బులగు శ్రౌతస్మార్తకర్మముల నాచరించుచు శ్రాద్ధాదికర్మములను జేయున పుడు శ్రీమన్నారాయణుని శఙ్ఖచక్రాదులు శ్రీశఠకోపాది శ్రీవైష్ణవాచార్యులై యవతరించి యానతిచ్చిన ద్రావిడవేదమను దివ్యప్రబంధానుసంధానముఁ జేయు చున్నారు - వీరలు లలాటమునందు విష్ణుపాదాకృతిగాను శ్వేతవ్యక్తిని మార్ధ్వపుండ్రముగా ధరించి యావిష్ణుపాదాకృతియందు పుండ్రమధ్యమునందు శ్రీచూర్ణమును ధరించుచున్నారు - వీరు జీవన్ముక్తియుప్పటికేదు - మఱియు ను వీరిలోఁ గొందఱు క్రతువులనాచరించి పశువిశసనమును నొప్పినవారు మఱ్ఱ శ్రాద్ధాదులు చేయఁగూడదను వారునుగలరు - ముక్తియనఁగను భగవత్కైం కర్యము చేయుటయు సాయుజ్యమునెప్పుడొకానొక ముఁడువిధములగు మోక్ష

కాలక్షేపసహితముగను, భక్తశ్రద్ధఁబులను యాసనియము, త్యాజ్యశ్లోకములను తక్కుఁడగు వానిమున శక్యతకారి; కాలక్షేపమును స్థలంచనవారుము భక్త్యనుష్ఠానమునకెల్ల తక్కుఁడుమున నుచ్చారణము శక్యతకారి - భక్తియనఁగాఁ బరమాత్మునిచే ముక్తి కార్యమనిని తద్భావయామునఁ, తీరి రూపంబగు తైలధారవలె నవిచ్ఛిన్నంబగు ధ్యానపరంపర - ప్రపత్తియనఁగా జ్ఞానకార్యస హితసాధనకలాప రహితత్వాదిన్యాసములు నావలగు శరణాగతిదా యాస్త్ర నిక్షేపము.

ములుకలజేనియును చెప్పెదరు - వీరిసిద్ధాన్తప్రవర్తకులగు గురువులు శ్రీభగవద్రామానుజులనియు, యతిరాజులనియు, భాష్యకారులనియుఁ బ్రసిద్ధి[illegible]యున్నారు. ఇట్లువిశిష్టాద్వైతమతము సర్వశ్రేష్ఠముగని రూపింపఁబడియెను.

అథ ఋష్యాదినిరూపణమ్.

ఋషయో వా మన్త్రద్రష్టారః- తేషు వక్ష్యమాణాఽష్టాదశగణమూలభూతాస్సప్తర్షయః॥ తే చ కశ్యప,అత్రి,భరద్వాజ,విశ్వామిత్ర, గౌతమ,జమదగ్ని, వసిష్ఠ,సంజ్ఞాః।— జామదగ్న్యా,వీతహవ్యా,గృత్సమదా, వాధ్ర్యశ్వా,వైన్యా,గౌతమా, భరద్వాజాః, కపయో, హరితాః, కాణ్వా, విరూపా, ముద్గలా,విష్ణువృద్ధా, అత్రయో,విశ్వామిత్రాః,కాశ్యపా, వాసిష్ఠా,అగస్త్యా, ఇత్యష్టాదశగణాః.

భృగుగణే.

జామదగ్న్యగణః ప్రథమః- తత్ర షోడశ మునయః- తే చ జమదగ్ని,వత్స, శ్రీవత్స, సావర్ణ్య, ఇతిశాయన, బిద,జీవన్తి, జాబాలి, మణ్డ[illegible] ప్రాచీనయోగ్య,వైరోహిత్య, భార్గవ, చ్యావన, ఆప్నవాన, ఔర్వ, ఆర్ష్టిషేణాః—

ద్వితీయో వీతహవ్యగణః - తత్ర షట్ మునయః - తే చ వీతహవ్య,వాధూల, యాస్క, మౌన, మౌక, సావేతసాః.

తృతీయో గృత్సమదగణః - తత్ర గృత్సమద, శునకాద్వౌ మునీ.

చతుర్థో వాధ్ర్యశ్వగణః - తత్ర వాధ్ర్యశ్వ, మిత్రయూద్వౌ మునీ.

పఞ్చమో వైన్య గణః- తత్ర వైన్య, పార్థాద్వౌ మునీ.

ఇతి భృగుగణేఽష్టావింశతిర్మునయస్సన్తీతి జ్ఞేయమ్— ఇతి భృగుగణస్సమాప్తః.

అథాఙ్గిరోగణే.

ప్రథమో గౌతమగణః - తత్ర సప్త మునయః - తే చ గౌతమ, ఆయాస్య, ఔచథ్య, ఔశిజ, వామదేవ, కాక్షీవత, బృహదుక్థాః.

ద్వితీయో భారద్వాజగణః - అత్ర షోడశ మునయః - తే చ భారద్వాజ, ఋత్స, అగ్నివేశ్య, ఊర్జాయన, సర్వస్తమ్బ, కశ, శుఙ్గ, శైశిర, కత, [illegible], గర్గ, బార్హస్పత్య, ఆక్షిల, రౌక్ష, వాన్దన, మాతవచసాః.

తృతీయః పిగణః- తత్ర ఋషయస్త్రయః- తేచ పి, మహయ్యా, ఉమయ్యాః.

చతుర్థో హారీతగణః- తత్ర పఞ్చమునయః- తేచ హారీత, అమ్బరీష, యౌవనాశ్వ, మాన్ధాతృ, కుత్సాః.

పఞ్చమః కణ్వగణః - తత్ర ద్వౌ, అజమీఢ ఘోరౌ మునీ.

షష్ఠః విరూపగణః - తత్ర మునయః పఞ్చ తేచ విరూప, రథీతర, పార్షదశ్వ, వైతహవ్య, దంష్ట్రిః.

సప్తమో ముద్గలగణః - తత్ర త్రయో మునయః తేచ ముద్గల, తార్క్ష్య, భార్మ్యశ్వాః.

అష్టమో విష్ణువృద్ధగణః- తత్ర త్రయోదశ మునయః- తేచ విష్ణువృద్ధ, శఠమర్షణ, భద్రణ, మద్రణ, బాదరాయణ, ఔపమిన్యు, ఔపగవ, సాత్యకి, సాత్యకామ, ఉభయజాత, నితుప్తి, పౌరుకుత్స్య, త్రాసదస్యాః - తత్ర [illegible] గణే చతుఃపఞ్చాశదృషయస్సన్తీతి స్పష్టమ్ • ఇత్యష్టౌ [illegible].

అథ కశ్యపగణః.

కశ్యపగణస్త్వేక ఏవ- తత్ర సప్త మునయః తేచ కశ్యప, అవత్సార, నైధ్రువ, రేభ, శణ్డిల, దేవల, అసితాః.

అథాత్రిగణః.

అత్రిగణోప్యేక ఏవ- తత్రాఽష్టౌ మునయః- తేచ అత్రి, అర్చనానస, శ్యావాశ్వ, గవిష్ఠిర, అతిథి, వామరథ్య, సుమఙ్గల, బీజవాపినః.

అథ వసిష్ఠగణః.

వసిష్ఠగణ ఏక ఏవ- తత్ర దశ మునయః తేచ వసిష్ఠ, ఇన్ద్రప్రమద, ఆభరద్వసు, పరాశర, శక్తి, కుణ్డిన, మైత్రావరుణ, పూతిమాష, సంకృతి, గౌరివీతాః.

అథ విశ్వామిత్రగణః.

విశ్వామిత్రగణ ఏకః - తత్ర చతుస్త్రింశదృషయః, తేచ విశ్వామిత్ర, దేవరాత, చికితమాన, స్తన్త, ఔక్షిక, వారిప, యాజ్ఞవల్క్య, ఉలూక, బృహదగ్ని, బభ్రు, శాలాలి, శాలావత, శాలఙ్కాయన, కాలబవ, ఔదల, రౌక్షాయణ, కాలకాయన, దైవశ్రవస, దైవతరస, ఆజ్య, మధుచ్ఛన్దస, ధనఞ్జయ, అష్టక, రోహిణ్య, పూరణ, వారిధాపయ, యన్త్ర, అకుల, కుఙ్గ, కత, శైశిర, కుశ, అఘమర్షణ, కౌశికాః.

అగస్త్యగణః॥

అగస్త్యగణోప్యేకఏవ । తత్ర త్రయో మునయః - తేచ అగస్త్య, దార్ఢ్యచ్యుత, ఇధ్మవాహాః - అత్రాఽగస్త్యగణం కేచిదధికమిచ్ఛన్తి.

గోత్ర - ప్రవర - వివాహనిషేధవిషయః॥

అత్ర ఋషీ నామానంత్యసంఖ్యాశ్చ గ్రన్థాన్తరేషు బహుధాభిధ్యన్తే- ఋషీణామపత్యాని పరమ్పరా గోత్రమిత్యుచ్యతే- తాని గోత్రాణి సహస్రప్రయుతార్బుదసహస్రసంఖ్యాని - తేషాం ప్రవరా ఊనపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాః- [illegible] స్వగోత్రస్యాపత్యాభావేన తత్సన్తానాః ప్రవరా ఇత్యుచ్యన్తే - సగోత్రాః సపిణ్డాః సమానప్రవరాః పరస్పరం నోద్వాహేయుః॥ వివాహవిషయే స్వస్వగణస్యైవ ప్రాధాన్యాత్ - గణాన్తర్గత్యా మిథో వివాహే నదోషః- ఏకస్యైవ ఋషేః ప్రవరేషు యావదనువృత్తిస్తావత్సమానగోత్రత్వమ్ - ఇదం చ భృగ్వఙ్గిరోవ్యతిరిక్తవిషయమ్ - భృగ్వఙ్గిరోగణేషు పఞ్చార్షేయేషు త్రయాణాం త్ర్యార్షేయేషు ద్వయోరనువృత్తౌ మిథో వివాహో న యుజ్యతే- అన్యగణేష్వేకానువృత్తావపి న మిథో వివాహః.

అప్రసిద్ధగోత్రాణి - వివాహనిషేధోపి.

వత్స - వాధూల, కౌణ్డిన్య, ఆత్రేయ, కౌశిక, విశ్వామిత్ర, భరద్వాజ, శఠమర్షణ, నైధ్రువ, [illegible], గోత్రాణి ప్రసిద్ధాని, సర్వగోత్రేష్వపి పుత్రికాపుత్ర దత్తపుత్రజాః గోత్రద్వయం పరిహరేయుః - అజ్ఞాతగోత్రస్య ఉపనేతృగోత్రతయా ఉపనేతృగోత్ర ప్రవరౌ గ్రాహ్యౌ - జమదగ్ని విశ్వామిత్రగణయోర్దేవరాతగోత్రేణ-[illegible] గణయోః [illegible] గోత్రేణ— అత్రి విశ్వామిత్రగణయోర్ధనఞ్జయగోత్రేణ కశ్యపవసిష్ఠగణయోః [illegible] వామదేవగోత్రేణ—భరద్వాజ విశ్వామిత్రగణయోః కతశైశిరశుఙ్గగోత్రైః- భారద్వాజాః స్వతన్త్రాః పింగళయోర్భారద్వాజాః స్వతన్త్రకపిగోత్రాభ్యాంచ మిథో వివాహో నయుజ్యతే—గ్రన్థాన్తరేషు ఉపనీమ్యవసిష్ఠ [illegible] దృతగోత్రాణాం— సర్వైశ్చ శాస్త్రవ్యాహాయ్యశ్వావాహసోమవాహా అగస్తీనాం— శరద్వన్త కౌణ్డిన్య [illegible] సకరేణు పాల్యౌశనసగౌతమానామ్-ఋభూగణసోమరాజకి గౌతమానామ్- పిప్పలీవర్షి హైమగవ హారీతానామ్- కణ్వ శ్వశైవగవాఙ్గిరోవసిష్ఠానామ్ - గాలవ రేణు గాధినర విశ్వామిత్రాణామ్- శాలఙ్కాయన శార్కరాక్షి సాఙ్కృతి జీవన్త్యాయన పితహవ్యానామ్- ఘోరకా

శ్యేతానామ్— వైన్యశ్యేనానామ్— వాధ్ర్యశ్వదివోదాసానామ్— గృత్సమదశునకగోత్రాణాంచ మిథోనవివాహః— (జాల) (బార్హ) (బాదరాయణసూనుపనహజతరైకహవ్య విశ్వామిత్రాణాంనోద్వాహ ఇత్యేకే— ద్వ్యాముష్యాయణానామప్యుభయగోత్రపరిహారః — అజ్ఞానాత్పితృసగోత్రసమానప్రవరకన్యావివాహే ఉపోష్యత్రిరాత్రం నాభిగమనమ్— పరిత్యాగః మాతృవత్పరిపాలనంచ— జ్ఞానాత్తు ద్విజాతేశ్చాన్ద్రాయణమ్— అజ్ఞానాత్తస్యాం గర్భోత్పత్తౌ చాన్ద్రాయణం— తత్పుత్రః కాశ్యప భారద్వాజాన్యతరగోత్రః స్యాత్— జ్ఞానాత్తు చాణ్డాలత్వం తస్య సుతస్య— వేశః— పితుస్తురుతల్ప ప్రతాంచరణం భవతి— మాతృసన్తానే పఞ్చమామార్ధ్వం పితృసన్తానే సప్తమామార్ధ్వం స్థితాయాః కన్యాయాః వివాహోయుజ్యతే— అథప్రవరాద్వివిధాఅపి త్రిమునిత్రిముని ఆర్షేయత్వే—

ఇమేచ ప్రవరాఏకార్షేయద్వ్యార్షేయత్ర్యార్షేయపఞ్చార్షేయాస్సన్తి—

తత్రప్రథమోయథా—భృగుగోత్రోత్పన్నగృత్సమదశునకయోరేకార్షేయప్రవరత్వమ్— హోతాగృత్సమదవ దిత్బ్రూయాత్ —అధ్వర్యుర్గృత్సమదవత్ ఇతిబ్రూయాత్ —వాధ్ర్యశ్వేతిహోతా—వాధ్ర్యశ్వవదిత్యధ్వర్యుః=

౧. వత్సగోత్రస్య భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వజామదగ్న్యేతి పఞ్చార్షేయప్రవరాః—ఇతిహోతా- జమదగ్నివత్, ఊర్వవత్-అప్నవానవత్ - చ్యవనవత్-భృగువత్ ఇత్యధ్వర్యుః- ఇహకేచిత్ - భార్గవార్ష్టిషేణజామదగ్న్యేతి త్ర్యార్షేయమిచ్ఛన్తి—పఞ్చార్షేయత్రార్షేయత్వమ్—

౨. ఆర్ష్టిషేణగోత్రస్య, భార్గవ- చ్యావనాప్నవానార్ష్టిషేణానూపపఞ్చార్షేయప్రవరాః - కేచిత్, భార్గవార్ష్టిషేణానూపేతి త్ర్యార్షేయమిచ్ఛన్తి.

3. వాధూలగోత్రస్య— భార్గవ, వైతహవ్య - సావేతసత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౪. వైన్యగోత్రస్య— భార్గవ, వైన్య - పార్థత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

అథాఽఙ్గిరోగణే.

౧. గౌతమ } గోత్రయోః - అఙ్గిరస, ఆయాస్య - గౌతమత్ర్యార్షేయ
౨. అఙ్గిరస } ప్రవరాః.

౩. ఔచథ్యగోత్రస్య - అఙ్గిరస, ఔచథ్య - గౌతమత్ర్యార్షేయప్రవరాః

౪. ఔశిజగోత్రస్య - అఙ్గిరస, ఔశిజ - కాక్షీవతత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౫. వామదేవగోత్రస్య - అఙ్గిరస, వామదేవ - బార్హదుక్థత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౬. భారద్వాజగోత్రస్య - అఙ్గిరస, బార్హస్పత్య - భారద్వాజత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౭. గర్గగోత్రస్య - అఙ్గిరస, గార్గ్య - శైన్యత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౮. హారీతగోత్రస్య - అఙ్గిరస, అమ్బరీష - యౌవనాశ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౯. కుత్సగోత్రస్య - అఙ్గిరస, మాన్ధాతృ, కౌత్సత్ర్యార్షేయ ప్రవరాః.

౧౦. కణ్వగోత్రస్య - అఙ్గిరస, అజమీఢ, కాణ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౧౧. విరూపగోత్రస్య - అఙ్గిరస, వైరూప పార్షదశ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౧౨. ముద్గలగోత్రస్య - అఙ్గిరస, భార్మ్యశ్వ, మౌద్గల్యత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౧౩. విష్ణువర్ధన }
౧౪. శతమర్షణ } గోత్రయోః - అఙ్గిరస, పౌరుకుత్స్య, త్రాసదస్యత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

అథాఽత్రిగణే.

౧. అత్రిగోత్రస్య - ఆత్రేయ, ఆర్చనానస, శ్యావాశ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౨. గవిష్ఠరగోత్రస్య - ఆత్రేయ, ఆర్చనానస, గావిష్ఠరత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౩. అతిథిగోత్రస్య - ఆత్రేయ, ఆర్చనానస, అతిథిత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

విశ్వామిత్రగణే.

౧. విశ్వామిత్రగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, దైవరాత, ఔదలత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౨. శ్రౌమతనామకాయనగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, దైవశ్రవస, దైవతరసత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

3. ఆజ్యగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, మాధుచ్ఛందస - ఆజ్యత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౪. పూరణగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, పౌరణ, ద్వ్యార్షేయప్రవరౌ.

౫. కతగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, కాత్య, ఆత్కీల త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౬. కౌశికగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, అఘమర్షణ, కౌశిక త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

అథ కశ్యపగణః.

౧. కాశ్యపగోత్రస్య - కాశ్యప, వత్సార, నైధ్రువ త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౨. రేభగోత్రస్య - కాశ్యప, అవత్సార - రైభ త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

3. శాణ్డిల్యగోత్రస్య - దైవల, అసిత - ద్వ్యార్షేయప్రవరౌ - అత్ర కేచిత్ - కాశ్యప, దైవల, అసితేతి త్ర్యార్షేయ ప్రవరానాహుః.

వాసిష్ఠగణః.

౧. వసిష్ఠగోత్రస్య - వాసిష్ఠేత్యేకార్షేయ ప్రవరః - అత్ర కేచిత్ - వాసిష్ఠ, ఇన్ద్రప్రమద, ఆభరద్వసవ త్ర్యార్షేయప్రవరానప్యాహుః.

౨. పరాశరగోత్రస్య - వాసిష్ఠ, శాక్త్య, పారాశర్య త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

3. కౌణ్డిన్యగోత్రస్య - వాసిష్ఠ, మైత్రావరుణ, కౌణ్డిన్య త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

అగస్త్యగణః.

౧. అగస్త్యగోత్రస్య - అగస్త్యేత్యేకార్షేయప్రవరః - అత్ర కేచిత్ - అగస్త్య, దార్ఢ్యచ్యుత, ఇధ్మవాహ త్ర్యార్షేయప్రవరానప్యాహుః.

అథ క్షత్రియప్రవరవిషయః.

అథ క్షత్రియాణాం త్ర్యార్షేయత్వమేకార్షేయత్వం పురోహిత ప్రవరత్వం చ ప్రాయేణ విద్యతే.

వైశ్యాస్సర్వే ఏకార్షేయప్రవరా ఏవ సన్తి.

తాన్ సర్వానపి చ్ఛన్దోగాస్సర్వవర్ణిక మేకార్షేయం సమామనన్తి- మానవేతి హోతా - మనువదిత్యధ్వర్యుః బ్రూయాత్.

ధర్మసిన్ధుసారగ్రన్థేతు పఞ్చపాదిత్యాది భేదాః పరిష్కరిదర్శ్యన్తే- తే చ భృగవస్సప్త; ఆఙ్గిరసాస్సప్తదశ; ఆత్రేయాశ్చత్వారః; విశ్వామిత్రా దశ; కశ్యపాస్త్రయః; వసిష్ఠాశ్చత్వారః; అగస్త్యయశ్చత్వారః; ఇత్యూనపఞ్చాశద్గోత్రాణి.

భృగుగణః.

భృగుస్సప్తభేదాః జామదగ్న్యవైదాః - భృగవః పఞ్చ; జామదగ్న్యయోర్వత్సబిదభేదేన ద్విప్రకారత్వమ్;

భృగూణామార్ష్టిషేణాదిభేదేన పఞ్చప్రకారత్వమ్— వత్సానాం శతద్వయాఽధికగోత్రభేదాః— బిదానాం పంచాశత్యధికాః— ఆర్ష్టిషేణానాం వింశత్యధికాః— యాస్కానాం త్రిపఞ్చాశదధికాః— మిత్రయువాం త్రింశదధికాః- శునకానాం సప్తదశాఽధికాః— ఇతి భృగుగణః— అస్మిన్ గణే చతుర్వింశతిర్మునయః.

ఆఙ్గిరోగణః.

అథాఽఙ్గిరసాస్త్రివిధాః— గౌతమాఙ్గిరసాః, భారద్వాజాఙ్గిరసాః, కేవలాఽఙ్గిరసా ఇతి - తత్ర గౌతమాఙ్గిరసా దశ; ఆయాస్యా అష్టాదశ - ఏతేషాం ప్రవరాస్సప్తత్యధికాః— ఆఙ్గిరసాదీనాం ప్రవరా దశాధికాః - కరేణుపాలయాదీనాం సప్తాఽధికాః- ఔశనసానాం నవాఽధికాః— భారద్వాజాఙ్గిరసాశ్చత్వారః - భారద్వాజానాం షట్సప్తత్యధికాః - ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చాశదధికాః - గర్గాణాం నవాధికాః - ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చవింశత్యధికాః— కేవలాఙ్గిరసాః షట్. - హరితకుత్సానాం ద్వాత్రింశదధికాః- ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చాశత్యధికాః - విష్ణువృద్ధానాం పఞ్చవింశత్యధికాః - ఏతేషాం ప్రవరా అష్టాదశాధికాః - ఇత్యాఙ్గిరసగణః - అస్మిన్ గణే చతుశ్చత్వారింశన్మునయః—

ఆత్రిగణః.

అథాఽత్రేయాశ్చత్వారః - తేషాం ప్రవరాశ్చతుర్వింశత్యధికాః - వాధ్భూతకానాం ప్రవరా దశాఽవరాః - ఇత్యాత్రేయగణః - అస్మిన్ గణే మునయో ద్వాదశ.

విశ్వామిత్రగణః.

అథవిశ్వామిత్రావశ - కుశికాస్త్రిస్త్రింశత్యధికాః - ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చాశదధికాః - రౌహిణప్రవరాః పఞ్చాశత్ప్రవరాః - అజానాంప్రవరావింశత్యధికాః - ధనఞ్జయాస్సప్తాశదవరాః - ఇతివిశ్వామిత్రగణః - అస్మిన్గణేసప్తశతమునయః—

కశ్యపగణః.

అథత్రయఃకశ్యపాః - అగ్నిధిషణాయ స్త్రయస్త్రింశత్యధికశతావరాః- తేషాంప్రవరా షష్ట్యవరాః - ఇతికశ్యపగణః - అస్మిన్గణేసప్తమునయః.

వసిష్ఠగణః

అథచత్వారోవాసిష్ఠాః - వాసిష్ఠానాం షష్ట్యధికాః - కుణ్డినానాం పఞ్చవింశత్యధికాః - ఉపమన్యూనాం సప్తత్యధికాః - పరాశరాణాంసప్తచత్వారింశదవరాః - ఇతివసిష్ఠగణః - అస్మిన్గణేసప్తమునయః—

అగస్త్యగణః

అథచత్వారోఽగస్త్యాః - తేచేత్రిధ్మవాహాః సోమవాహాశ - ఏతేషాం ప్రవరాఃపఞ్చాశదధికాః - ఇత్యగస్త్యగణః - అస్మిన్గణేషోడశమునయః—

ద్వ్యాముష్యాయణవిశ్వామిత్రాదయః.

అథద్విగోత్రాః - విశ్వామిత్రపుత్రే భారద్వాజశుఙ్గాశైశిరిర్నామఋషిర్జాతః - సతుద్విగోత్రః - తత్ప్రవరాఅష్టౌమునయః- తేషాం ప్రవరాదశాష్టావింశత్యవరాః - పౌత్రకౌశీయప్రవరాశ్చత్వారః - లౌగాక్షాదయఃఅష్టాత్రింశదధికాః - దేవరాతానాం, విశ్వామిత్రాణాం, జాయన్తీనాం, వాసిష్ఠానాం, కపిలానాంచ ద్విగోత్రత్వమ్—

అథకేటిబ్రాహ్మణానాం గోత్రాణిద్వాదశ.

శాణ్డిల్య, శ్యామాయన, కాణ్డిన్య, పూర్ణ, మైత్రాయణ, ఉపమన్య, ఆశ్వలాయన, కపిల, ముద్గల, భారద్వాజ, వత్స, గౌతమాద్యాదశ, గోత్రప్రవర్తకాః- ఋగ్వేదాశ్వలాయనశాఖాధ్యాయినాం గోత్రాణి యజుర్వేదమాధ్యన్దినీయశాఖాయాం సప్తగోత్రాణి—కాత్యాయనఆత్రేయ, కృష్ణాత్రేయ, వాధూల - హరితావాసు. లౌగాక్షాయన. కావస - లాతవసూసగోత్రాణి.

సామవేదమాధ్యన్దినీయశాఖాయాంచత్వారి-తానిచ కాశ్యప, కౌశిక, గార్గ్య, ఔశసనగోత్రా.

సామవేదాఽశ్వలాయనశాఖాయాంచత్వారి - తానిచ - బైల్వా, బర్హివద, ఆఙ్గిరస, విష్ణువృద్ధగోత్రాణి.

క్షత్రియవైశ్యయోఃపురోహితగోత్రప్రవరౌ; క్షత్రియస్యమను గోత్రమ్; వైశ్యస్య భాలన్దగోత్రమ్ - శూద్రస్యకాశ్యపగోత్రమితికేచిత్ - ఇతియథామతిసఙ్గ్రహేణఋష్యాదినిరూపణంకృతమ్.

ఋష్యాదులనిరూపణము.

తాత్పర్యము—ఋషులనఁగా మన్త్రద్రష్టలనెఱిఁగినవారు - వారలెవరనినఁ దిగువఁజెప్పఁబోవు పదునెనిమిది గణములకు మూలపురుషులగు కశ్యపుఁడు, అత్రి, భరద్వాజుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, గౌతముఁడు, జమదగ్ని, వసిష్ఠుఁడు - వీరలుసప్తమహర్షులని చెప్పఁబడుచున్నారు.

అపదునెనిమిదిఋషిగణములు.

జామదగ్న్యగణము - ౧ - వీతహవ్యగణము, ౨- గృత్సమదగణము, ౩ - వాధ్ర్యశ్వగణము - ౪ - వైన్యగణము - ౫ - గౌతమగణము - ౬- భరద్వాజగణము - ౭ - కపిగణము ౮ - హారీతగణము - ౯ - కణ్వగణము - ౧౦ - విరూపగణము - ౧౧ - ముద్గలగణము - ౧౨ - విష్ణువృద్ధగణము - ౧౩ - అత్రిగణము - ౧౪ - విశ్వామిత్రగణము - ౧౫ - కాశ్యపగణము - ౧౬ - వాసిష్ఠగణము - ౧౭ - అగస్త్యగణము - ౧౮-

---

ఈపదునెనిమిది గణములలోనియన్తర్గణములు.

౧. భృగుగణము - ౫ - విధములు - ఋషులు - ౨౮.

జామదగ్న్యగణము. ... ౧ { ఈగణమునకు ఋషులుపదియాఱుగురు - వాంద్రనామధేయుఁడు - జమదగ్నివత్సుఁడు ౨ సావర్ణి - ౩- వితిశాయనుఁడు౪- విదుఁడు-౫-శైవల్య - ౬- జాబాలి - ౭ - మున్దుర- ౮ - ప్రాచీనయోగ్యుఁడు-౯- వైరోహిత్యుఁడు - ౧౦ - శార్ఙ్గరవుఁడు - ౧౧- వైశంపాయనుఁడు - ౧౨ - ఆర్ష్టిషేణుఁడు -౧౩- పౌర్యుఁడు-౧౪- అనూపానుఁడు - ౧౫ , ఉపాస్తిస్థునుఁడు. ౧౬ }

వీతహవ్యగణము......౨ { ఈగణమునకు ఋషులాఱ్వురు - వారినామములు - వీతహవ్యుఁడు - ౧ - వాధూలుఁడు - ౨ - యాస్కుఁడు- ౩- మౌనుఁడు - ౪ - మౌకుఁడు-౫ - సావేదసుఁడు - ౬ }

గృత్సమదగణము. ... ౩ { గృత్సమదుఁడు - ౧ - శునకుఁడు - ౨ - వీరిద్దఱును గృత్సమదగణ ఋషులు=

వాధ్ర్యశ్వగణము. ...౪ { ఈగణమునకు - వాధ్ర్యశ్వుఁడు - ౧ - మిత్రయువు - ౨ - వీరిద్దఱు - వాధ్ర్యశ్వగణ ఋషులు =

వైన్యగణము.........౫ { ఈగణమునకు - వైన్యుఁడు, ౧ - పార్థుఁడు - ౨ - వీరిద్దఱు వైన్యగణ ఋషులు.

---

౨. వది-అఙ్గిరోగణము - ౯ - విధములు - ఋషులు. ౫౪.

౧. గౌతమగణము...... { ఈగణమునకు ఋషులేడుగురు - వారివేర్లేమనఁగా గౌతముఁడు - ౧ - ఆయాస్యుఁడు ౨ - ఔచథ్యుఁడు - ౩ ఔశిజుఁడు - ౪ - వామదేవుఁడు - ౫ - కాక్షీవతుఁడు - ౬ - బృహదుక్థుఁడును ౭.

౨. భారద్వాజగణము. ... { ఈగణమునకుఁ బదియాఱుగురు ఋషులు వారివేర్లేమనఁగా భారద్వాజుఁడు - ౧ - శుఙ్గ్యుఁడు - ౨ - అగ్నివేశ్యుఁడు - ౩ - ఔద్గాయనుఁడు - ౪ - గర్గస్తంబుఁడు - ౫ - శుకుఁడు - ౬ - శుంగుఁడు - ౭ - శైశిరి - ౮ - రేణుఁడు - ౯ - రైభ్యుఁడు - ౧౦ - గర్గుఁడు ౧౧ - గార్గ్యస్తంబ్యుఁడు - ౧౨ - ఆశ్వలుఁడు - ౧౩ - రౌక్షుఁడు - ౧౪ - వాన్దనుఁడు - ౧౫ - మాతవచస్సు - ౧౬

౩. కపిగణము... ...... { ఈగణమునకు ఋషులు ముగ్గురు వారివేర్లేమనిన - కపి - ౧ - మహాయ్యుఁడు - ౨ - ఉరుక్షయుఁడు - ౩.

౪. హారీతగణము ... ... { ఈగణమునకు ఋషులైదుగురు వారివేర్లేమనఁగా - హారీతుఁడు - ౧ - యువనాశ్వుఁడు - ౨ - అంబరీషుఁడు - ౩ - మాన్ధాతృఁడు - ౪ - కుత్సుఁడు - ౫.

౫. కాణ్వగణము ...... { ఈగణమునకు ఋషులిద్దఱు - వారివేర్లేమనిన - కణ్వుఁడు - ౧ - అజామీఢుఁడు - ౨.

౬. విరూపగణము..... { ఈగణమునకు ఋషులైదుగురు వారివేర్లేమనఁగా - విరూపుఁడు - ౧ - రథీతరుఁడు - ౨ - పార్షదశ్వుఁడు - ౩ - శ్వేతపుత్రుఁడు - ౪ - దంష్ట్రుఁడు - ౫.

౭. ముద్గలగణము...... { ఈగణమునకు ముగ్గురు ఋషులు వారివేర్లేమనిన - ముద్గలుఁడు - ౧ - తార్క్ష్యుఁడు - ౨ - భార్మ్యశ్వుఁడు - ౩.

౮. విష్ణువృద్ధగణము....... { ఈగణమునకుఁ బదిమూఁగురు ఋషులు - వారివేర్లేవియన - విష్ణువృద్ధుఁడు - ౧ - శతమర్షణుఁడు - ౨ - భద్రణుఁడు - ౩ - మద్రణుఁడు - ౪ - బాదరాయణుఁడు - ౫ - ఔపమిత్యుఁడు - ౬ - ఔపగవి - ౭ - సాత్యకి - ౮ - సాత్యకాముఁడు - ౯ - రారుణి - ౧౦ - నిఋద్ధి - ౧౧ - పౌరుకుత్సుఁడు - ౧౨ - త్రాసదస్యుఁడు - ౧౩.

౩. కశ్యపగణము - ఋషులు. ౭.

ఈగణమునకు ఋషులేడుగురు వారినామములెవ్వియనిన కశ్యపుఁడు - ౧ - ఆవత్సారుఁడు - ౨ - నైధ్రువుఁడు - ౩ - రేభుఁడు - ౪ - శణ్డిలుఁడు - ౫ - దేవలుఁడు - ౬ - అసితుఁడు - ౭.

౪. అత్రిగణము. - ఋషులు. ౮.

ఈగణమునకు ఋషులెనిమండ్రు - వారినామములెవ్వియనిన - అత్రి - ౧ - అర్చనానసుఁడు - ౨ - శ్యావాశ్వుఁడు - ౩ - గవిష్ఠిరుఁడు - ౪ - అతిథి - ౫ - వామరథ్యుఁడు - ౬ - సుమఙ్గలుఁడు - ౭ - బీజవాపి - ౮.

౫. వసిష్ఠగణము - ఋషులు. ౧౦.

ఈగణమునకు ఋషులు పదుగురు - వారినామములెవ్వియనిన - వసిష్ఠుఁడు - ౧ - ఇన్ద్రప్రమదుఁడు - ౨ - అభరద్వసువు - ౩ - పరాశరుఁడు - ౪ - శక్తి - ౫ - కుణ్డినుఁడు - ౬ - మైత్రావరుణుఁడు - ౭ - పూతిమాషుఁడు - ౮ - సఙ్కృతి - ౯ - గౌరవీతుఁడు - ౧౦.

౬. విశ్వామిత్రగణము - ఋషులు. ౩౪.

ఈగణమునకు ౩౪ - గురు ఋషులు - వారినామములెవ్వియనిన - విశ్వామిత్రుఁడు - ౧ - దేవరాతుఁడు - ౨ - చికితుఁడు - ౩ - మనుతన్తువు - ౪ - ఔల్బకి - ౫ - వారిషుఁడు - ౬ - యాజ్ఞవల్క్యుఁడు - ౭ - ఉలూకుఁడు - ౮ - బృహదగ్ని - ౯ - బభ్రువు - ౧౦ - శాలాలి - ౧౧ - శాలావతుఁడు - ౧౨ - శాలఙ్కాయనుఁడు - ౧౩ - కాలుఁడు - ౧౪ - బలుఁడు - ౧౫ - మోదలుఁడు - ౧౬ - క్రామతుఁడు - ౧౭ - కాలకాయనుఁడు - ౧౮ - దైవశ్రవసుఁడు - ౧౯ - దైవతరసుఁడు - ౨౦ - ఆజ్యుఁడు - ౨౧ - మధుచ్ఛన్దసుఁడు - ౨౨ - ధనఞ్జయుఁడు - ౨౩ - అష్టకుఁడు - ౨౪ - రోహిత్యుఁడు - ౨౫ - పూరణుఁడు - ౨౬ - పారిధాపయన్తుఁడు - ౨౭ - అఘీలుఁడు - ౨౮ - కుజ్ఞుఁడు - ౨౯ - కతుఁడు - ౩౦ - శైశిరుఁడు - ౩౧ - కుశుఁడు - ౩౨ - అఘమర్షణుఁడు - ౩౩ - కౌశికుఁడు - ౩౪.

౭. అగస్త్యగణము - ఋషులు ౩.

అగస్త్యుఁడు; దార్ఢ్యచ్యుతుఁడు; ఇధ్మవాహుఁడు - ఈముగ్వురును అగస్త్యగణఋషులు. ఈగణమునకుఁ గొందఱింకను నధికముగ ఋషులుగలరని చెప్పెదరు - ఇప్పగిదియుండినను గ్రన్థాన్తరములయందు ఋషులును, వారినామములును బెక్కుతెఱఁగులుగ భేదించుచున్నవి.

గోత్రము.

ఋషులయొక్క సంతానాదిపరంపర గోత్రమనఁబడును - ఆగోత్రములు - వేలకొలఁదియు, లక్షలకొలఁదియు - అర్బుదములకొలఁదియుఁగలవు - వానియొక్క ప్రవరములు నలుబదిలోపున్నది.

ప్రవరమనఁగా - హోత్రాధ్వర్యులచే వరింపఁబడిన శిష్యులయొక్కయు - సన్తానములయొక్కయు వంశము — సగోత్రమువారును - సపిణ్డులును - సమానప్రవరులును బరస్పరము వివాహములు చేయఁగూడదు - కావున వివాహవిషయమునందు దమగణమువారు తప్పతక్కినవారలతో సంబన్ధము చేయవలయును. — సమానగోత్రమనఁగా నొకఋషియే, యేయే గోత్రప్రవరములయందుఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడో - ఆగోత్రములు - ఈనియమము భృగుగణము, అఙ్గిరగణము తప్ప తక్కినగణములకుఁ గలదు; — భృగ్వఙ్గిరగణములయందుఁ బఞ్చార్షేయులలో ముగ్గురుఋషులు కలిసియుండిన వాగోత్రమునందు కన్యాగ్రహణము కూడదు.

త్ర్యార్షేయులలో నిద్దఱు ఋషులుగలిసిరేని యాగోత్రమునందుఁ బరస్పరము వివాహము చేయఁగూడదు. తక్కినగణములలో నొక్కఋషి ప్రవరములోఁగలిసియున్నను వారలు పరస్పరము వివాహము చేయఁగూడదు.

ఇప్పుడు మిగులఁబ్రసిద్ధములగు గోత్రములే శ్రీవత్సయనిన - వత్సగోత్రము - ౧ - వాధూలగోత్రము - ౨ - కౌణ్డిన్యగోత్రము - ౩ - ఆత్రేయగోత్రము - ౪ - కౌశికగోత్రము - ౫ - విశ్వామిత్రగోత్రము - ౬ - భారద్వాజగోత్రము - ౭ - శతమర్షణగోత్రము - ౮ - నైధ్రువగోత్రము - ౯ - మౌద్గల్యగోత్రము - ౧౦ - ఈగోత్రములు. —

* పుత్రికాపుత్రుఁడు, ద్వ్యాముష్యాయణుఁడు దత్తపుత్రుఁడు క్షేత్రజుఁడు * రెండుగోత్రములను విడిచితక్కినగోత్రములయందు వివాహము చేయవలయును. —

ఒకవేళ గోత్రము తెలియకనుండువానికి నెవనిగోత్రమును బట్టి యుపనయనము జరుగుచున్నదో యాయుపనయనము చేసినవాని గోత్రమును బ్రవరమును దప్పతక్కిన గోత్రములయందు వివాహము చేయవచ్చును.

వానివివరము.

జమదగ్ని విశ్వామిత్రగణమువారలు - దేవరాతగోత్రులతోఁ గన్యాగ్రహణము చేయఁగూడదు - మౌద్గల్య, విరూపగణమువారలు - మౌద్గల్య

---

* పుత్రికాపుత్రుఁడనఁగా దనకుఁ గుమారుఁడు లేనియెడల కన్యాదానము చేయునపుడే యల్లునితోని చిన్నదానికి జనించుపుత్రుఁడు నాపుత్రుఁడని నిశ్చయము చేసికొనిన నాచిన్నదాని కొమరుఁడు మాతామహునకు కొమరుఁడగుచున్నాఁడు కావున వానికి మాతామహుగోత్రముల నుత్యజించి యన్యగోత్రమునందు వివాహము చేయవలయును.

గోత్రులతోను సంబన్ధము చేయరాదు - అత్రి, విశ్వామిత్రగణమువారు - ధనఞ్జయగోత్రులతో సంబన్ధము చేయఁదగదు - కశ్యప, వసిష్ఠగణమువారలు - సఙ్కృతిపూతిమాషగోత్రులతోను సంబన్ధమువలదు - భరద్వాజవిశ్వామిత్రగణమువారలు, కతగోత్రులతో శుఙ్గగోత్రులతో, శైశిర గోత్రులతోను సంబన్ధము చేయవలదు - భారద్వాజ అస్వతన్త్రి కపిగణమువారలు- భారద్వాజ అస్వతన్త్రి కపిగోత్రములవారితోఁ బరస్పరము సంబన్ధముఁ జేయఁగూడదు.

క్రిన్దా స్తరము నందుండు విధ మేమనఁగా.

౧. ఉపమన్యు - వసిష్ఠ - బాభ్రుతగోత్రములవారు వీరిలోవీరు పరస్పరమును.

౨. సంభవ - శాన్తవాహ - సోమవాహ - అగస్త్యగోత్రములవారు వీరిలో వీరు పరస్పరమును.

3. శరద్వన్త - కౌణ్డిన్య - శైన్యతమస - కరేణుపాలి - ఔశనస - గౌతమగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౪. బుభూగణ - సోమరాజికి - గౌతమగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౫. పిఙ్గళ దర్భ హైమగవ - హారీతగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౬. తణ్డిశంబ - శైవగవ - అఙ్గీరస - వసిష్ఠగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౭. గాలవ - రేణు - గాధి - నర - విశ్వామిత్రగోత్రములవారుపరస్పరమును.

౮. శాలఙ్కాయన - శార్కరాక్షి - సాఙ్కృతి - జీవన్త్యాయన - వీతహవ్యగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౯. ఘోరకాశ్యపగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౧౦. వైన్యశ్యేనగోత్రములవారు - పరస్పరమును.

౧౧. వాధ్ర్యశ్వ - దివోదాసగోత్రములవారు - ఒకరితో నొకరును.

౧౨. గృత్సమద - శునకగోత్రములవారు - ఒండొరులు పాణిగ్రహణరూపసంబన్ధమును జేయవలదు.

౧. జాలకి - ౨ - బాన్ధకి - 3 - బాదరాయణ - ౪ - సూమ - ౫ పనస - ౬ - జఠర - ౭ - పకహవ్య - ౮ - విశ్వామిత్రగోత్రములవారు పరస్పరము వివాహము చేయఁగూడదని కొందఱిపక్షముగల్గుడు.

ద్వ్యాముష్యాయణులు - రెండుగోత్రముల నుచ్చరించవలయును - అనఁగాఁ దాను రెండుగోత్రములు గలవాఁడు గావున నా రెంటినివిడిచి యన్య గోత్రమునందు వివాహము చేయవలయుననుట.

ఒకవేళ నజ్ఞానముచేత సపిండులలోఁగాని, సగోత్రులలోఁగాని, సమానప్రవరులలోఁగాని కన్యను బెండ్లి చేసికొన్నవాఁడు ప్రాజాపత్య హోమము, విన్దా హోమాదులను జేసి. యా స్త్రీని మాతృసంరక్షణము పగిది సంరక్షణ మాత్రము చేయవలయును.

• ఒకవేళ నెఱిఁగి పెండ్లి చేసినయెడల చాన్ద్రాయణము నాచరించవలయును-అజ్ఞానముచేత నా స్త్రీయందు గర్భము కలిగినయెడల సంవత్సరకృచ్ఛ్ర ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయును; ఆగర్భమున జనించినశిశువునకు భారద్వాజ గోత్రముగాని లేక కాశ్యపగోత్రముగాని యీ రెంటిలో నొక గోత్రమగును- ఇది తెలియని గర్భోత్పత్తివిషయము తెలిసి గర్భవమ్యోనేని యా జనించిన శిశువు చండాలులతోఁ జేరవలయును - తండ్రి గురుతల్పవ్రతము చేయవలయును.

తల్లివంశములో నైదుపరంపరలు తండ్రివంశములో నేడుపరంపరలకు పైవర కన్యాగ్రహణము చేయవలయును అనఁగాఁ బినతల్లి, ఆమెకూఁతురు, మాతామహి కూఁతురుకూఁతురు మొదలగువారు తండ్రి చెల్లెలు, ఆమె కూఁతురు పితామహి చెల్లెలి కూఁతురు మొదలగు వారలను వివాహము చేయఁగూడదనుట.

౧ - భృగుగణప్రవరములు.

ఇఁక నీప్రవరములు రెండు తెఱఁగులుగా నుండిన వానిమార్గము తెలియుటకై కొంతమాత్ర ముదహరింపఁబడుచున్నది - ఈ ప్రవరములు, ఏకార్షేయము, ద్వ్యార్షేయము, త్ర్యార్షేయము, పఞ్చార్షేయములుగా నున్నవి - అందు మొదటిదియగు భృగుగణమునందు.

౧ గృత్సమద, ౨ శునక ఈగోత్రములే కార్షేయ ప్రవరములుగలవి - హోత గృత్సమదయనవలయును - అధ్వర్యులు గృత్సమదవత్తనవలయును - హోత వాధ్ర్యశ్వయన వలయును - అధ్వర్యులు - వాధ్ర్యశ్వవత్తనవలయును.

౩ వత్సగోత్రులు - భార్గవ - చ్యావన - ఆప్నవాన - ఔర్వ - } x
• జామదగ్న్యులు పఞ్చార్షేయప్రవరులు... ... ...

జమదగ్నివత్తు ఊర్వవత్తు అప్నువానవత్తు చ్యవనవత్తు భృగువత్తు అని అధ్వర్యువు చెప్పవలయును.

ఇట్టిటఁగొండెను - భార్గవ - ఔర్వ - జామదగ్న్యయని త్ర్యార్షేయ మందురు - ఇప్పగిదియయొల్లెడలఁ దెలుఁగవలయును.

౪. ఆర్ష్టిషేణగోత్రము- భార్గవ - చ్యావన - అప్నువాన- ఆర్ష్టిషేణ- అనూప - పఞ్చార్షేయప్రవరులు... ... ... ౫

త్ర్యార్షేయులని కొండఱు—భార్గవ-ఆర్ష్టిషేణ - అనూప - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౫. వానూలగోత్రము - భార్గవ - వీతహవ్య - సావేతస-త్ర్యార్షేయ-ప్రవరము... ... . ౩

---

౨ - అఙ్గిరగణము.

౧. గౌతమ } గోత్రులు- ఆఙ్గిరస - ఆయాస్య-గౌతమ - త్ర్యార్షేయప్ర
౨. ఆఙ్గిరస } వరులు... ... ... ౩

౩. ఔచథ్యగోత్రులు - ఆఙ్గిరస - ఔచథ్య - గౌతమ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩.

౪. ఔశిజగోత్రులు-ఆఙ్గిరస-ఔశిజ-కాక్షీవత- త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౫. వామదేవగోత్రులు- ఆఙ్గిరస- వామదేవ-బార్హదుక్థ-త్ర్యార్షేయ ప్రవరులు... ... . ౩

౬. భారద్వాజగోత్రులు - ఆఙ్గిరస- బార్హస్పత్య - భారద్వాజ- త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౭. గర్గగోత్రులు- ఆఙ్గిరస-గార్గ్య-శైన్య-త్ర్యార్షేయప్రవరులు ... ౩

౮. హరీతగోత్రులు-ఆఙ్గిరస - అమ్బరీష- యౌవనాశ్వ- త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౯. కుత్సగోత్రులు - ఆఙ్గిరస-మాన్ధాత్ర-కౌత్స-త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౧౦. కణ్వగోత్రులు-ఆఙ్గిరస-అజామీఢ-కాణ్వ-త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౧౧. విరూపగోత్రులు - ఆఙ్గిరస-వైరూప - పార్షదశ్వ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౧౨. ముద్గలగోత్రులు - ఆఙ్గిరస- భార్మ్యశ్వ - మౌద్గల్య - త్ర్యార్షేయ ప్రవరులు... ... ... ౩

౧౩. విష్ణువర్ధనగోత్రులు } ఆఙ్గిరస - పౌరు - కుత్స - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩
౧౪. శఠమర్షణగోత్రులు }

---

౩ - అత్రిగణము.

౧. ఆత్రేయగోత్రులు - ఆత్రేయ - ఆర్చనానస - శ్యావాశ్వ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౨. గవిష్ఠిరగోత్రులు - ఆత్రేయ - ఆర్చనానస - గావిష్ఠిర - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౩. అతిథిగోత్రులు - ఆత్రేయ - ఆర్చనానస - ఆతిథ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౪. విశ్వామిత్రగణము.

౧. విశ్వామిత్రగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - దైవరాత - ఔదల - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౨. శ్రౌమతకామకాయనగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - దైవశ్రవస - దైవతరస - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౩. అజ్యగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - మాధుచ్ఛన్దస - అజ్య - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౪. పూరణగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - పౌరణ ద్వ్యార్షేయప్రవరులు. ౨

౫. కతగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - కాత్య - ఆత్కీల - త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౬. కౌశికగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - అఘమర్షణ - కౌశిక - త్ర్యార్షేయప్రవరులు ౩

౭. కశ్యపగోత్రులు - కాశ్యప - ఆవత్సార - నైధ్రువ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౮. రేభగోత్రులు - కాశ్యప - ఆవత్సార - రైభ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౯. శాణ్డిల్యగోత్రులు. {
దైవల అసిత ద్వ్యార్షేయప్రవరులు. ... ౨
ఇవ్వుటకు కొందరు - కాశ్యప - దైవల - అసిత - త్ర్యార్షేయప్రవరులని చెప్పెదరు. ౩

---

౫. వాసిష్ఠగణము

౧. వసిష్ఠగోత్రులు. {
వాసిష్ఠ - ఏకార్షేయప్రవరులు. ౧
కొందరు - వాసిష్ఠ - ఇన్ద్రప్రమద - ఆభరద్వసు - త్ర్యార్షేయప్రవరులందురు... ... ... ౩

౨. పరాశరగోత్రులు - వాసిష్ఠ - శాక్త్య - పారాశర్య - త్ర్యార్షేయప్రవరులు.... ... ... ౩

౩. కౌండిన్యగోత్రులు - వాసిష్ఠ - మైత్రావరుణ - కౌండిన్య - త్ర్యార్షేయప్రవరులు.... ... ... ౩

---

౭. అగస్త్యగణము.

౧. అగస్త్యగోత్రులు. { అగస్త్య - ఏకార్షేయప్రవరులు... ... ౧
కొందఱు - అగస్త్య - దార్ఢ్యచ్యుత - ఇధ్మవాహ - త్ర్యార్షేయప్రవరులనియెదరు... ౩

క్షత్రియవిషయము.

క్షత్రియులలో త్ర్యార్షేయత్వమును, ఏకార్షేయత్వమును- పురోహితునిప్రవరము గలవారలుగను గాంచఁబడుచున్నారు.

వైశ్యులందఱును - ఏకార్షేయప్రవరులుగా నేయున్నారు - శాలీనలను ధర్మోగులు - సార్వవర్ణులు నేకార్షేయులని చెప్పుచున్నారు - మానవయని యైలాతయును, మనువత్సనియధర్మావ్యయును జెప్పవలయును.

ధర్మసింధుసారమను గ్రంథమునందీ ఋషిగణభేదములు పలువిధములు గాంచఁబడుచున్నవి - అవియెవ్వియనిన - భృగువులేడుగురు - ఆఙ్గిరసులుపదియేడుగురు - ఆత్రేయులునలుగురు - విశ్వామిత్రులు పదుగురు; వసిష్ఠులునలుగురు; అగస్త్యులునలుగురు.

ధర్మసింధుసారములోని - భృగుగణము.

భృగువు లేడుగురిలో జామదగ్న్యులిద్దఱు భృగువులైదుగురు - జామదగ్న్యులలో వత్స, బిద భేదముచేత రెండు విధములుగానున్నారు - భృగువులలో నార్ష్టిషేణాది భేదముచేత నైదువిధములుగానున్నారు - వత్సులలో నిన్నూటికంటె నెక్కువగోత్ర భేదములుగలవు - బిదలలో నిరువది గోత్రములకంటె నెక్కుడుగలిగియున్నవి - ఆర్ష్టిషేణులలో నిరువదిగోత్రములకంటె నెక్కుడుగలదు - యాస్కులలో నేఁబది మూఁటికంటె నధికముగా గోత్రములున్నవి - మిత్రయువులలో నిరువది గోత్రములకంటె నధికముగను -

శునకులలో(బదియేడుగోత్రములకంటె నధికము గలవు- ఇట్లు భృగుగణములోని భేదములు చెప్ప(బడినవి.

ధర్మసిన్ధుసారములోని యాఙ్గిరగణము.

గౌతమాఙ్గిరసులు; భారద్వాజాఙ్గిరసులు; కేవలాఙ్గిరసులని యాఙ్గిరసులు ముత్తెఱఁగులుగనున్నారు - వారిలో గౌతమాఙ్గిరసగోత్రములు పది; ఆయాస్యగోత్రములు పదునేనిమిది; వీండ్రప్రవరములు డెబ్బదికంటె నధికముగా గలవు; ఆఙ్గిరసాదుల ప్రవరములు పదింటికంటె నధికము గలవు; రేణుపాలాదుల గోత్రము లేడింటికంటె నధికము గలవు; ఔశనసుల గోత్రములు తొమ్మిదింటికంటె నధికములు గలవు;— భారద్వాజాఙ్గిరసులు నాలుగువిధములుగనున్నారు - భారద్వాజులలో గోత్రములు నూటయిరువది కంటె నధికము గలవు; వీండ్ర ప్రవరము లేఁబదికంటె నధికములుగనున్నవి; గర్గులలో గోత్రములు తొమ్మిది లక్షలకంటె నధికములుగానున్నవి; వారి ప్రవరము లిరువదినైదింటికంటె నధికముగనున్నవి;— కేవలాఙ్గిరసులు నాలుగువిధములుగనున్నారు - హరితులలో ముప్పదిరెండు గోత్రములకంటె నధికముగ(గలవు; వీరి ప్రవరము లిరువదియొకటికంటె నధికము గలవు; విష్ణువృద్ధుల గోత్రము లిరువదియైదుకంటె నధికముగానున్నవి; వీరి ప్రవరములు పదునేనిమిదికంటె నధికములుగనున్నవి; ఈగణమునందు నలుబది నలుగురుమునులు; ఇట్లాఙ్గిరగణములోని భేదములు చెప్ప(బడెను.

ధర్మసిన్ధుసారములోని - ఆత్రేయగణము.

ఆత్రేయులు నలుగురు - వీరి ప్రవరము లిరువదినాలుగుకంటె నధికము; వాద్భుతుల ప్రవరములు పదింటికం(టె)దక్కువగనున్నవి - ఈగణమునకు మునులు పన్నిద్దఱు ఇట్లాత్రేయగణములోని భేదము చెప్ప(బడినది.

ధర్మసిన్ధుసారములోని - విశ్వామిత్రగణము.

విశ్వామిత్రులు పదుగురు - కుశికులు డెబ్బదికంటె నధికముగనున్నారు - వీరల ప్రవరములైదింటికంటె నధికము గలవు- రౌక్షక ప్రవరములైదింటికంటె దక్కువగనున్నవి - ఆజ్యాల ప్రవరము లిరువదికంటె నధికముగ(గలవు- ధనంజయుల ప్రవరము లేడింటికంటె దక్కువగ(గలవు - ఈగణమునందు ముప్పదినాలుగురు మునులు - ఇట్లు విశ్వామిత్రగణములోని భేదము చెప్ప(బడెను.

కశ్యపులుషట్ప్రస్థ [illegible] ములు నూటయిరువది నలుగురికంటెం దక్కువగనున్నారు - రేఫలప్రవ [illegible] యు లిరువదికంటెం దక్కువగ నున్నవి - ఈగణమునందేడుగురుఋషులు - ఇప్పుగిదికశ్యపగణము చెప్పంబడియె.

ధర్మసింధుసారములోని - వాసిష్ఠగణము.

వాసిష్ఠులునలువురు - వాసిష్ఠులగోత్రము లిరువదికంటె నధికములు కుండినులగోత్రము లిరువదియైదుకంటె నధికముగంగలవు - ఉపమన్యువులగోత్రములు డెబ్బదికంటెం దక్కువగంగలవు - పరాశరులగోత్రములు నలుబదికంటెం దక్కువగనున్నవి - ఈగణమునందేడుగురుమునులు.

ధర్మసింధుసారములోని - అగస్త్యగణము.

అగస్త్యులు నలువురు - వీరిలో నిధ్మవాహాదులు పదుగురు - వీరిప్రవరము లేంబదికంటెనధికములు - ఈగణమునందుం బదియారుగురు మునులు -

---

రెండుగోత్రములవారలు.

విశ్వామిత్రక్షేత్రమునందు భారద్వాజశుంగునివలన శైశిరియను ఋషిపుట్టెను - అతండు రెండు గోత్రములవాండు - వాండ్రప్రవరములకెనమండ్రుఋషులు-సంకృత్యాదులిరువదియెనిమిదికంటెం దక్కువగానున్నారు-సాంకృత్యతేయప్రవరములు నాలుగు - లౌకాక్షాదులిరువదియెనమండ్రకంటె నధికులు - దేవరాతులయొక్కయు, విశ్వామిత్రులయొక్కయు, జాతుకర్ణులయొక్కయు, వాసిష్ఠులయొక్కయు, కపిలులయొక్కయు గోత్రములు రెండువిధములుగనున్నవి.

ఖేటకబ్రాహ్మణగోత్రములు.

ఖేటకబ్రాహ్మణులగోత్రములు పండ్రెండు - శాండిల్య - శ్యామాయన, కాండిన్య, పూర్ణ, చైత్రేయ, ఉపమన్యు, లక్ష్మకాయన, కపిల, మౌద్గల, భారద్వాజ, వత్స, గౌతములను పన్నిద్దఱును గోత్రప్రవర్తకులుగానున్నారు-ఋగ్వేదాశ్వలాయనశాఖులకీ గోత్రములుగలిగియున్నవి - ఋగ్వేదమా

ఖ్యాతి ... ఇందేడుగోత్రములుగలవి ... ఆత్రేయ, కృష్ణాత్రేయ, జాతుకర్ణి, సరుణావాసన, ... లాతవస్యవగోత్రములు—సామవేదమాధ్యందినీయశాఖయందు కాశ్యప, కౌశిక, గార్గ్య, పౌశవసగోత్రములునాలుగున్నవి—సామవేదాశ్వలాయన శాఖయందు శైల్య, అర్షిషద, ఆఙ్గీరస, విష్ణువృద్ధగోత్రములనునవి నాలుగుగలవు—క్షత్రియులకును, వైశ్యులకును పురోహిత గోత్రప్రవరములు . లేక క్షత్రియులకు మను గోత్రమును, వైశ్యులకు భాలంధగోత్రమును, శూద్రులకు కాశ్యపగోత్రమును గలదు—ఇట్లు తెలిసినకొలంది సంక్షేపముగా ఋష్యాది గోత్రప్రవరములు నిరూపింపబడెను.

అథ వేదాదివిభాగసఙ్గ్రహః.

దృష్టాదృష్టార్థహేతుక్రియాభిధాయకో నిత్యశ్శబ్దో వేదః; స చతుర్ధా ఋగ్యజుస్సామాథర్వభేదాత్—తత్ర ఋగ్వేద ఏకవింశతిశాఖాత్మకః— ఋగ్వేదస్యాయుర్వేద ఉపవేదః; ఋగ్వేదినామాశ్వలాయనసూత్రమ్- ఋగ్వేదప్రవర్తకాః కృష్ణద్వైపాయన పైలాదయః—యజుర్వేదో ద్విధా శుక్ల కృష్ణభేదాత్; తత్ర శుక్లం పఞ్చదశశాఖాత్మకమ్ - శుక్లయజుషాం కాత్యాయనసూత్రమ్—ఏతత్ప్రవర్తకాస్సూర్య యాజ్ఞవల్క్య కణ్వాదయః;— కృష్ణయజుష్షడశీతిశాఖాత్మకమ్—యజుర్వేదస్య ధనుర్వేద ఉపవేదః - యాజుషాణాం పూర్వాపరసూత్రాణ్యష్టాదశ - కృష్ణయజుః ప్రవర్తకాః కృష్ణద్వైపాయన వైశమ్పాయనాదయః —అథ సామవేదస్సహస్రశాఖాత్మా- సామవేదస్య గాన్ధర్వవేద ఉపవేదః - సామవేదినాం ద్రాహ్యాయణసూత్రమ్. సామవేదప్రవర్తకాః కృష్ణద్వైపాయన జైమిన్యాదయః—అథాథర్వవేదో నవశాఖాత్మకః - అథర్వవేదస్య శస్త్రాస్త్రాణ్యుపవేదః - అథర్వణానాం వైతులమాత్రమ్—అథర్వ ప్రవర్తకా వేదవ్యాససుమన్త్వాదయః— ఋగాది సఙ్గ్రహస్సమాప్తః

ఋగ్వేదశాఖావిభాగః.

ఋగ్వేదస్యైకవింశతిశాఖాసు-చర్చాశ్రావక-చర్చకశ్రవణ, పారక్రమ, అపారక్రమ-శతక్రమ- అశతక్రమ, దణ్డివాయక చర్చాశ్రావకోపశాఖాభూతా ఆశ్వలాయనీ - సాఙ్ఖ్యాయనసిద్ధాయ - చర్చకశ్రవణోపశాఖాభూత శాకలాఖ్య శతక్రమోప శాఖాభూతమాణ్డూకేయ్యః, పారక్రమోపశాఖాభూతబాష్కలా శాఖాశ్చద్వాదశచరణ వ్యూహప్రతిపాదితాః - ప్రథమతో

వ్యాసాత్పైలమునిరృగ్వేదమధీతవాన్ - పైలాద్ద్విధాకృతామిన్ద్రప్రమితిబాష్కలౌజగృహాతే-బాష్కలాచ్చతుర్ధాకృతాంబోధ్యయాజ్ఞ్యవల్క్య, పరాశరాగ్నిమిత్రా అధిజగిరే - ఇన్ద్రప్రమితే ఋచం తత్పుత్రో మాణ్డూకేయో జగృహే - మాణ్డూకేయాద్దేవమిత్రః, దేవమిత్రాచ్ఛాకల్యాదయః - మాణ్డూకిపుత్రాచ్ఛాకల్యాత్పఞ్చధా కృతాం వాత్స్య, ముద్గల్య, శాలీయ, గోఖల్య, శిశిరా అగ్రహిషుః - ఇతిచరణపరంపరా.

శుక్లయజుశ్శాఖావిభాగః.

శుక్లయజుషః పఞ్చదశ - కాణ్వ, మాధ్యన్దిన, శాబీయ, స్థాపాయనీయ, కాపాల, పౌణ్డరవత్స, ఆవటిక, పరమావటిక, పారాశర్య, వైధేయ, వైనేయా, ఔధేయ, వైజేయ, గాలవ, బైజవాఖ్యాశ్శాఖాః—శుక్లయజుః ప్రవర్తకాః- సూర్య, యాజ్ఞవల్క్య, కాణ్వ మాధ్యన్దినాదయః.

కృష్ణయజుశ్శాఖావిభాగః

కృష్ణయజుశ్శాఖాస్సప్తవింశతిః కేవలమ్—జాబాల, బౌధేయ, ఖాణ్డికేయ, ఆపస్తమ్బీయ, బోధాయనీయ, సత్యాషాఢీయ, హిరణ్యకేశీయ, ఔఖేయ, కాణ్డిక, చరక, ఆహ్వారక, కఠ, ప్రాచ్యకఠ, కపిష్ఠలకఠ, చారాయణీయ, వారాయణీయ, వార్తాన్తవేయ, శ్వేత, శ్వేతతర, మైత్రాయణీయ, మానవ, దున్దుభ, చేకీయ, వారాహ, హారిద్రవేయ, శ్యామ, శ్యామాయనీయాఖ్యాః— యాజుషసూత్రాణ్యష్టాదశ ఆపస్తమ్బ, బోధాయన, భారద్వాజ, సత్యాషాఢ, హిరణ్యకేశ, కాత్యాయన, వైఖానస, శౌనకీయప్రభృతీని.

సామవేదశాఖావిభాగః.

సామవేదశాఖాస్స్వనధ్యయన దివసాధ్యయనకలుషిత సురపతికులిశవిదీర్ణాసు సతీషు శిష్టా ఆసురాయణీయా, వాసురాయణీయాదయః పఞ్చదశ శాఖాః - సామవేదప్రవర్తకాః వ్యాసజైమిని సుకర్మ హిరణ్యనాభప్రభృతయః.

అథర్వవేదశాఖావిభాగః.

అథర్వవేదస్య నవశాఖాః - పైప్పల, దాన్త, ప్రదాన్తప్రభృతయః - అస్య కల్పా నక్షత్ర, విధాన, సంహితా, విధివిధాన, శాన్తికల్పాఖ్యాః పఞ్చ-ఇతి వేదాదివిభాగసఙ్గ్రహః.

యజుషశ్శుక్లత్వం సత్త్వప్రధానత్వాద్ వ్యవస్థితగర్హ్యాదిప్రకరణత
యాబుద్ధిమాలిన్యాహేతుత్వాచ్చ — కృష్ణత్వం యజుషః, వైశమ్పాయన
క్రోధకల్పితయాజ్ఞవల్క్య యోగివమనసత్వేన తయా వ్యవస్థితగర్హ్యాది
ప్రకరణతయాబుద్ధిమాలిన్య హేతుత్వాత్ - కృష్ణయజుస్తైత్తిరీయమితినా
మాన్తరం గురుశాసనాధిగతతిత్తిరీయా వైశిష్టికితయాజ్ఞవల్క్య యోగివమితా
న్తస్యయజుషో జ్వలజ్జ్వలన సదృశస్య భక్షణాజ్జాతమ్ - వైశమ్పాయనశిష్య
ణాంగురుబ్రహ్మహత్యాపాతకాపనోదివ్రతాచరణాత్ప్రకాశిత ప్రసిద్ధిరితి
పురాణాది షూపవర్ణ్యతే అనన్తరం కీర్త్యమాన శ్రీయాజ్ఞవల్క్య ప్రకాశిత
సుశ్లాఘాయాం వాజసనేయ సంహితావగమ ఉదీర్యతే.

తాత్పర్యము. దృష్టాదృష్టార్థహేతువులగు క్రియలను దెల్పు మన్త్రసముదాయ
మునకు శబ్దము వేదమనంబడును - ఆవేదములు ఋగ్వేదమనియు, యజుర్వేదమ
నియు, సామవేదమనియు, నథర్వణవేదమనియు నాలుగు తెఱంగులుగనున్నవి వా
నిలో ఆయుర్వేద ముపవేదముగాఁగల ఋగ్వేదమిరువదియొక్క శాఖలుగలి
గియున్నది- ఈవేదానుష్ఠానపరు లాశ్వలాయనసూత్రము ననుసరించెదరు
ఈవేదమునకుఁ బ్రచారము కృష్ణద్వైపాయన పైలాదులచే గలిగినది — శు
క్లమనియుఁ గృష్ణమనియు యజుర్వేదము రెండువిధములుగనున్నది వాని
లో మొదటిదియగు శుక్లయజుస్సు పదునేను శాఖలు గలిగియున్నది - ఈవే
దానుష్ఠానపరులనుష్ఠించు విధికాత్యాయన సూత్రమున ననుసరించియుండును-
ఈవేదమునకుఁ బ్రచారము సూర్యయాజ్ఞవల్క్యశిష్యులవలనఁ గలిగెను.
కృష్ణయజుస్సన కెనుబదియాఱు శాఖలుగలవు కావున రెండును జేరఁగా యజు
ర్వేదమునకు నూటయొక్క శాఖలైయున్నవి- ఈయజుర్వేదమునకు ధనుర్వేద
ముపవేదముగనున్నది-కృష్ణయజుర్వేదానుష్ఠానపరులకు బౌధాయనాది సూత్ర
ములుపదునెనిమిది- కృష్ణయజుర్వేదప్రచారము కృష్ణద్వైపాయన వైశమ్పా
యనులు మొదలగు వారివలనఁ గలిగెను — గాన్ధర్వవేద ముపవేదముగాఁ గల
సామవేదమునకు వేయిశాఖలుగలవు. ఈవేదాధ్యయనపరులు ద్రాహ్యా
యణసూత్ర ప్రకారముగ విధులననుష్ఠించెదరు - సామవేద ప్రచారము
కృష్ణద్వైపాయనులు జైమిని మొదలగు వారివలనఁ గలిగెను - అథర్వణ
వేదము తొమ్మిదిశాఖలు గలిగియున్నది - ఈవేదమునకు శస్త్రాస్త్రము
లుపవేదముగనున్నవి -ఈ వేదానుష్ఠానపరులు పైప్పలసూత్రోక్తవిధి ననుష్ఠించె
దరు - ఈవేదప్రచారము వేదవ్యాసుమన్తులవలనఁ గలిగెను.

ఋగ్వేదశాఖావిభాగము.

ఋగ్వేదమునకు చర్చాశ్రావకము, చర్చకశ్రవణము, పారక్రమము, అపారక్రమము, శతక్రమము, అశతక్రమము, దణ్డనాయకమును, చర్చాశ్రావకోపశాఖలగు వాశ్వలాయనీ, సాఙ్ఖ్యాయనీయమనవియును, చర్చకశ్రవణమునకుపశాఖయగు శాకల్యాయనమనదియును, శతక్రమమునకుపశాఖయగు మాణ్డూకేయమును, పారక్రమమునకుపశాఖయగు బాష్కలాయనమనదియును జేర్చి పంద్రెండుశాఖలుమాత్రముచరణవ్యూహమునఁ జెప్పఁబడియున్నవి.

మొట్టమొదటనీ ఋగ్వేదమును పైలుఁడు వేదవ్యాసులయొద్ద నధ్యయనముచేసి దానిరెండువిధములుగ భాగించి యిన్ద్రప్రమితునకును బాష్కలునకును పదేశించెను - ఆబాష్కలుఁడు నాలుగువిధములుగ భాగించిన ఋగ్వేదమును బోధ్యునకు, యాజ్ఞవల్క్యునకు, పరాశరునకు, అగ్నిమిత్రునకును జెప్పెను ఇన్ద్రప్రమితిదగ్గర నతనిపుత్రుఁడగు మాణ్డూకేయుఁ డధ్యయనము చేసెను.

యజుర్వేదశాఖావిభాగము.

శుక్లయజుస్సునకు కాణ్వము, మాధ్యన్దినము, శాపీయము, స్థాపాయనీయము, కాపాలము, పౌణ్డరవత్సము, ఆవటికము, పరమావటికము, పారాశర్యము, వైధేయము, వైనేయము, ఔధేయము, వైజేయము, గాలవము, బైజవములనుపదియేను శాఖలుగలవు- ఈశుక్లయజుస్సుయాజ్ఞ్యనియొద్దయాజ్ఞవల్క్యులును, యాజ్ఞవల్క్యులయొద్దఁ గాణ్వమాధ్యన్దినాదులధ్యయనము చేసిరి.

కృష్ణయజుస్సునకు- జాబాలము, బౌధేయము, ఔఖ్యము, ఆపస్తమ్బీయము, బోధాయనీయము, సత్యాషాఢీయము, హిరణ్యకేశీయము, ఔఖేయము, కాఠకము, చరకము, ఆహ్వరకము, కఠము, ప్రాచ్యకఠము, కపిష్ఠలకఠము, చారాయణీయము, వారాయణీయము, వార్తాన్తవేయము, శ్వేతము, శ్వేతతరము, మైత్రాయణీయము, మానవము, దున్దుభము, ఛాగేయము, వారాహము, హారిద్రవేయము, శ్యామము, శ్యామాయనీయములనునిరువదియేడు శాఖలనుగలిగియున్నది.

యజుర్వేదమునకు ఆపస్తమ్బము, బోధాయనము, భారద్వాజము, సత్యాషాఢీయము, హిరణ్యకేశీయము, కాత్యాయనము, వైఖానసము, శాఖీయము మొదలగుసూత్రములు పదునెనిమిదిగలవు.

సామవేదశాఖలు వేయుమేనా సామశిష్యుల నధ్యయనములలోనధ్యయనముఁ జేయఁగానిన్ద్రుఁడుగినుకనొంది తనవజ్రాయుధముచే నఱికిన శాఖలుతప్ప మిగిలినయాసురాణీయము, వాసురాయణీయము, మొదలగుశాఖలుబదియే

నుగలవు-ఈసామవేదమును వ్యాసులయొద్ద జైమినియు, జైమినియొద్ద సుకర్మ్ముఁడు, సుకర్మ్మునియొద్ద హిరణ్యనాభుఁడు మొదలగు వారధ్యయనమును జేసిరి.

అథర్వణవేదమునకుఁ బైప్పలము, దాన్తము, ప్రదాన్తము మొదలగు తొమ్మిదిశాఖలుగలవు - అథర్వణవేదమునకు - నక్షత్రకల్పము, విధానకల్పము, సంహితాకల్పము, విధివిధానకల్పము, శాన్తికల్పమనిపఞ్చకల్పములుగలవు - ఇప్పగిది వేదవిభాగము సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడియెను.

యజుస్సునకు సత్త్వప్రధానమగుటంజేసి వ్యవస్థఁగొనబడు హౌత్రాదిప్రకరణములుగలుగుటచేత బుద్ధిమాలిన్యమును జేయనందున శుక్లత్వముసంభవించినదిగావున శుక్లయజుస్సని పేరొనఁబడియెను.

రెండవయజుస్సునకు వైశమ్పాయనునకిమిక్కుటముగ వినయుఁడైన యాజ్ఞవల్క్యయోగీశ్వరునిచేఁ గ్రక్కఁబడినందునఁ గలిసిపోయినదై వ్యవస్థదప్పిన హౌత్రాదిప్రకరణములు కలుగుటంజేసి బుద్ధిమాలిన్యమునకుఁ గారణమగుటవలనఁ గృష్ణయజుస్సని ప్రసిద్ధికెక్కెను కృష్ణయజుస్సునకు తైత్తిరీయమను నామాన్తరముగలుగుటకు గురుశాసనమువలన యాజ్ఞవల్క్యులు గ్రక్కినవిష్ణులవలెనత్యుగ్రముగ జ్వలించుచున్న వేదములను తిత్తిరిపక్షులై గణ్యశిష్యులు భక్షించినందున నాపేరుగలిగెను.

వైశమ్పాయనశిష్యులు తమగురువునకు సంభవించిన బ్రహ్మహత్యాపాతకమును దొలఁగించుటకై చరకాధ్వర్యము సలిపిరిగావునఁ జరకులని పేరిటంబరఁగిరి.

ఇటులనుజేయఁబోవుచు శ్రీయోగీశ్వరప్రభావమను వస్తువయిన గ్రన్థమునందు వాజసనేయమహిమను జెప్పఁబోవుచు యింతటితో విషయమును జెప్పుటకు విరమించితిమి.

శ్రీమతేహయగ్రీవాయనమః

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషా-

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యయోగీశ్వరధ్యానమ్

శ్రీమద్వైతత్త్వవాక్సీ సరసిరుహభవబ్రహ్మరాతిప్రసూతి ప్రాప్తశ్రీశ్రీస వద్వాజరథభువి మురద్వేషిదత్తావబోధః - శ్రీవైశమ్పాయనాప్తి ప్రబలదురిత హృద్వాక్త్రిశ్రుత్తి వేదపూర్వార్థసత్తే వాసివర్యో జగతివిజయతే యాజ్ఞవ

లోక్యమునీన్ద్రైః నమస్తస్మైమునీన్ద్రాయ యాజ్ఞవల్క్యాయతేజసే. - యే
నప్రణేత్రా యోగస్యనిర్ధూతం ధ్వాన్తమాన్తరమ్ - విచిత్రంతస్యచారిత్రంవిచి
త్రంయత్రవర్ణ్యతే-తత్సఙ్గ్రహం సతాంతుష్ట్యైగద్యైస్సాద్యైః కరోమ్యహమ్.

శ్రీబ్రహ్మరాతిజననమ్.

శ్రీమతస్సకలజగదుదయ విభవవిలయలీలాపరస్యతో భగవతః కలశకల్లో
లమాలికల్లోలకుల శీకరనికరశిశిరసమీరణాహార. సమేధమానసుకుమార భుజఙ్గ
పుఙ్గవపర్యఙ్కనిరఙ్కుశయోగ నిద్రాపరాయణస్య నారాయణస్య సరస్వతీ
వల్లభశైశవవిహారగృహాయమాణనాభికమలాదమలాశయమహనీయ ఖ్యా
తిరనవరతచిన్త్యమానమురారాతిర్బ్రహ్మరాతిర్నామ బ్రహ్మర్షిరగ్రేసరశ్శకలి
తసకలార్థాశ్శిష్టో ఫల్గుతోపనీయస్యాం ఫాల్గున ఫాల్గునాస్యాం పూర్వ ఫల్గునీ
లబ్ధగౌరవేగౌరవేదివసే విస్మయనీయగుణమగ్నేన్వృశ్చికలగ్నేచ జగదానన్దమ
మన్దయితుముదభూత్ ॥

శ్రీసునన్దాపరిణయః.

అనన్తరమసౌబ్రహ్మరాతిరను మారమాణవగ్రహేను గ్రహావతరణక్షి
తేరదితేరపత్యభావమను భవన్తముపచితభువనానన్దాంసు నన్దాముపయేమే.

శ్రీసునన్దాగర్భలక్షణవర్ణనమ్.

తదనుతదనుపఙ్గ్రజృమ్భమాణసన్తోష సన్తతాక్రాన్త స్వాన్తా కాన్తా
మణిరఖిలానన్దన విచక్షణాం కిమపి నౌ హృదలక్షణమురరీచక్రే - అనన్తరమన్త
ర్జఠరముద్భవతో భగవతో యాజ్ఞవల్క్యస్య ప్రాభవమసహిష్ణూనాం కేషా
ఞ్చిద్దృషీణామాన నాన్యేవ మేచకమపి కృష్ణిమానమధిగమిష్యన్తీతి సూచయ
దివసునన్దాచూచుకయుగలమతి మేచకమరాజత అపిచ జఠరశుక్తిమౌక్తికా
యమానస్య మహామహసోఽస్య మహిమ్నైవైశమ్పాయన మహాపాతకమి
థ్యమేవాఽపసరిష్యతీత్యభినయద్ధవళిత్రయమపసస్థారసార సాక్షీజఠరాత్ -
కిఞ్చ భగవతో యాజ్ఞవల్క్యస్య సత్సమ్బద్ధాద్దాగామినీంతదీయానామభివృ
ద్ధిమభినయన్తీవ బ్రహ్మ[illegible]గుదతీముగ్ధాయష్టిరభివవృధే అన్యచ్చ ఉదరా
లఙ్కారమణేరస్యన[illegible]నసాయశాంసి ఖిలహరిన్మణ్డలమేవమతిధవళి
మానమవగాహిష్య[illegible]యదివవిధుముఖివ పురమన్దచన్ద్రికాసున్దర
రుచాభినన్దితమశో[illegible]ముఖ[illegible] [illegible]ప్రసవితుస్సవితుస్సకాశాదయాత
యామంనిగమ [illegible] [illegible]లీం మ... నేవాసిలాభజనితాం ఖ్యాతిము

త్పాదయిష్యన్తం భగవన్తమన్తర్గతముల్లసన్తమవలోకితుకామానామాగ తానామనుపాసరిదివరామామనోరు దరేరోమావలిరతిరామా బభాసే. అనే నానేనసాగర్భజుషామహసా 'సహాకృతవిరోధా వామేతమేవమతి మస్తిమాత్ర విద్యుతీతి ప్రకాశయన్తీవ బ్రహ్మరాతమన్త్రకాశినీ నిర్భరగర్భశ్రమమసహమా నాగతిమన్దిమానమవిన్దత్ - అనయాదౌహృదశోభయా శోభితేవ్వక్షే తేషుకిమేభిర్భూషణైరితీవాశయేనేవకుశేశయాక్షీ భూయాంసి భూషణాని న బిభరామాస; . పరమతమతమ 'స్త్రోమేవిషవల్లరీ విజృమ్భణ కేదారమాత్మా నమవతరీతు మనభిప్రయన్తమన్తరు దరమేవతరన్తం. భగవన్తమానేతుమివ భగవతీవసుమతీ మృత్కణరూపమధిగతవతీ బ్రహ్మరాతసుదతీజఠరమవజగా హే. ఏతస్యాగతాగతాధివ్యాపారేషు సహచరీహస్తోహస్తావలమ్బోభాగిః తా యాజ్ఞవల్క్యేన దాస్యమానం శుక్లయజుర్నిగమహస్తావలమ్బనమభినవా య-అమన్దతరశ్రమతున్దిలయా సునన్దయాముహుర్ముహుః క్రియమాణమప్యగ్ర 'వసితవమనమాగామి' వైశమ్పాయనోనదిష్టస్యయజుషో యాజ్ఞవల్క్యోచి మనమసూచయత.

శ్రీగర్భప్రాప్తిః బ్రహ్మరాతేః ప్రశ్నః.

ఏవమనయా తేప్యపి పశ్చాత్ సుషోయునేషు వాగ్భృజఠరాదబహిర్భవన్త మర్భకమవలోక్యనిస్తులావ్యూతమేద నిర్భరహృదయో బ్రహ్మరాతః హే బాలక వత్సరపఞ్చకవిగమే పికుతో జనని జఠరాదనవతీర్ణోఽసి కిమిమమస్మాకమేవం మాతరం మాపిపీడ ఇతి సకరుణమవాదీత్.

పితరమ్ప్రతి శ్రీగర్భోక్తిః.

అథ పితరమవలోక్య మాతృగర్భగృహమణి దీపాయమానో భగవాన ర్భకః తాతసనిరబ్రూత్ ప్రకాశ నైశమమాయాపిసర్గాన్తేఽహం మాతృజఠరా న్నావతరిష్యామి యద్యరవిన్దలోచనస్స్వమాయాపరి[illegible]వ్రజమ భరమర్భకా రకరుణాను పస్త్వమఙ్గలత రాపాఙ్గతరఙ్గప్రసక్తైః ఫలబోభోవరేతేన మయినో త్పాదయేత్ తదా మమ మాతృగర్భాదవతరణం గమనఞ్చ [illegible] భాషత్.

బ్రహ్మరాతేర్విష్ణులోక [illegible] ధ్యా[illegible].

అనన్తరమమృతల హరిసంబోధనబ్రహ్మరా[illegible]తిపరతిశ్రవణ విజృ మ్భమాణ విస్మయభరో బ్రహ్మరాతి సూరిః - శ్రీవైశ[illegible]నాధ్యయనితి భవ్య భావనమణిగణ భృతకేతనపవర [illegible]తిరుగసివర్గో [illegible] మచలస్థితం

కలహంస కారణ్డవ కోకాదికోలాహల ముఖరితకమలకాసారరమణీయం వఞ్జులప్రముఖ మఞ్జులతరుసురభిశోముకుళ పటల నటనఘటన పటుతరపవనవిహరణ మనోహరం శేష శేషాశన ప్రధాననిత్యసూరి వర్యపరిచర్యమాణతరణసరసిజసరిసిజాక్షం కటాక్షతులబ్ధోదయం శ్రీభూనీలాచరణార విన్దసున్దరమాపురరవసమేధమానకర్ణపుటమహోత్సవం కిమపి వైకుణ్ఠభువనమధిగత్యతత్రత్యం శ్రుత్యన్తసమధిగతమహిమానమతిమాన మహస్సీమానం రమాసఖాభిధానంపరమాత్మాన మాత్మీయవిచిత్రపవిత్రస్తోత్ర సహస్రైకసితాఽత్మానమారచయ్యనిజాగమనహేతుమేవం వ్యజిజ్ఞపత్.

బ్రహ్మరాతేర్విష్ణుసన్నిధౌవిజ్ఞాపనా.

భగవన్ భవదీయమాయయాపరిభవమాత్మన శ్శుజం మానః పఞ్చవత్సరాపగమేఽపి జననీజఠరాదవనిమనవగాహమానో భావత్క భవ్యతరకృపాపాఙ్గసఙ్గేన బ్రహ్మవిదగ్రేసరతామనుభూయ భవన్మాయయాఽనాయవలయలగనం నిరాచికీర్షతి గర్భవృత్తిర్డ్భకః- తత స్తంమామకమాత్రమమఙ్ఘ్రికమల సంసర్గకృతార్థమాధాయాఽర్భకాభిలషితమాపూర్య మర్భకగర్భభరదుఃఖతాంతాంమతాల్క్షాన్తామ శ్రాన్తామాపాదయితుమనుగృహాణేతి.

బ్రహ్మరాతేరాత్రేయమవ్యాప్తిశ్రియఃపత్యురాగమనాది.

అతఃపరంపరమపురుషోయమేతస్య బ్రహ్మరాతేర్భారతీం శ్రవణయుగళవతంసమారచయ్యతస్యాః విజృమ్భమాణకరుణారస వరుణాలయడిణ్డీరమణ్డల శఙ్కావకాశమన్దహసిత సున్దరవదనారవిన్దస్సకల భువనపరిపాలన సకుతూహలయాకమలయా సహసరభసమఖిలనిగమ స్వరూపస్యపతఙ్గపుఙ్గవస్యస్కన్ధ సీమానమనుకృష్టాః ఛత్రచామరాదిరూపపరిగ్రహ సమ్పాదితాఽశేష శేషవృత్తికేన భగవతా శేషఫణికులపరివృఢేనపశ్చాదనుగమ్యమానస్సనకసనన్దనాఖరవిన్దభవ చన్ద్రశేఖరధరసజాగ్రతిసనాది బృన్దారకవన్దిబృన్దవన్ద్యమానమన్దేతరగుణసన్దోహః పరిగృహీతశరీరైః ఋగ్యజుస్సామాథర్వనిగమైరగ్రతస్సమగ్రరీప మేదురమాపూర్యమాణదరీవరై రాదృతశ్రవణయుగళః సనుత్తశీతవాఽచేతనయమునానిపుణతరవేత్రశిఖరైర్నివార్యమాణపురస్సరనిఖిలజనశాక శేషాశనజయవిజయాతిప్రతివారకోలాహలముఖరితహరిన్ముఖః [illegible] [illegible] ప్రముఖపాఞ్చరాత్రానుష్ఠాననిష్ఠాగరిష్ఠమునిశ్రేష్ఠ [illegible] [illegible] [illegible] తారవిక్రమవిశ్వరసరోరుహాసనమాదరవ[illegible]

...యమునయ్యాస్రైర భ క్తజనమస్తకధృతకరపుటః స్వభవనాన్నిర్గత్య మురారాతిర్బ్రహ్మారాతివా నమాతదామ్రపయా పాద్యదినతేన తేనయథావిధివితీర్ణాతిథేయమ్మనర్ఘాజరవిహారోచితరమర్చ్యకమతులతరబోధోపదేశేనకృతార్థయిత్వా లసరసిజభవనమావసాద.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యావతారః.

అనన్తరముజ్జృంభితనిఖిలభువనముదితరవి సన్నుతగుణగణభూయాంశాత్రికశుద్ధసప్తమ్యాం నిరాకృతాఽన్తరఘజలగర్భివటివిరచితవిబుధోల్లాసే దివస్వద్దివసే సకలగుణసమ్పన్నే ధమర్గ్నే చత్రిభువనమనోహరీయ ప్రాభవమకలఙ్కతుహినకరసహస్రసదృశతేజోరాజివిరాజితాఽరిష్టాగారం మూర్తమివవిమలతత్త్వజ్ఞానం సశరీరమివశుక్లయజుర్భాగధేయం పావయవమివ కరాంగతన్త్రిం సవిగ్రహమివస్మృతిసుకృతం నకరణమివబ్రహ్మారాతివశ్వరణం కమపిమహాన్తమూహామువశమిత తపస్తోమ మస్తోకజాతాఽనమ్రాసునన్దా సముజీజనత్.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యావతారోత్సవవర్ణనమ్.

తదానీంభగవాన్విపస్వానాత్మ నైవాసీత్ విప్యన్ర్బహ్మారాతితనయజననోత్సవజనితాఽనన్దఇవమన్దేతరమభిచకాశే- భగవతస్సునన్దానన్దనస్య ధవ్యతరయశశ్శారుమౌక్తికహారపరమ్పరాభిరాత్మాలఙ్కారమాగామి నస్మన్నమాశాభవదిస్యవతయః ప్రసన్నముఖాబభూవుః- పతస్యభగవతో నిరవగ్రహానుగ్రహేణభావినం జడానామపిప్రసాదమభినయదివ జడహృదయమఖిలమపిప్రససాద- అస్యమహతోఽవతరణప్రాభవేనైవపావనస్య తేఽస్మిన్భువనేమమసఞ్చరణంమతో విశేషేణేతిమన్యమానః పవమానః కిఞ్చిచ్చచాల- భగవన్తమేవమేవమహాన్తః ప్రదక్షిణీకరిష్యన్తీతిబోధయన్నివోషర్బుధః ప్రదక్షిణజ్వాలాజాలోజ్జ్వాలవసుధావలయమవతీర్ణమభిపూర్ణమగ్నౌ [illegible] వైరిమణ్డలము వేక్షితుమా [illegible]త్రీనాం తారాగణామివసుమనసాంసుమనస్తోమ కరతలగలితానాం వృష్టిరుదయామాస.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్య జాతకరణాది.

అనన్తరమాత్మజన్మ జన్మోత్సవ న్నముత్సర్పదానన్ద బాష్పధారాసాన్ద్రనయనయుగళ స్సరభసవాథసధనతి సముపగతపారిపంజితనయ గాయత్రీత్ర [illegible] సర్వస్య శ్రీమాన్బ్రహ్మరాతిస్స్వయమమన్త జాతకరణ [illegible] కృతనామకరణ [illegible] రణగీర్వాణగణమునీ రథమా

పూరయామాస సవత్సగవీవితరణమహోత్సవాత్; అథ మహర్షి[illegible]
వరమహాత్మ్యేణ సానన్దస్య యాజ్ఞవల్క్య ఇతి నామాదధిరే.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యశైశవవర్ణనమ్.

అథ సానన్దోఽయం నిపీతసునన్దాపయోధరదుగ్ధరసోద్గారవద్దేహావయవా దకమఞ్జుల మన్దహసితసున్దరముఖారవిన్దః కతిపయేష్వదివసేషు చలత్సురభిగవతో నారాయణస్య మహిళాయామిళాయామాత్మచరణతలవిన్యాసన మహో పాప్పితమితి జానుకరతలకృతరిఙ్గణః నిగమఘురభిళవదన ప్రాన్తయుగళని ష్యన్ది లలితలాలా సలిలప్రృషతీ మాలామయవిలాస మణిజాలాలఙ్కృతవక్షః స్థలః కలభాషితతోషితసకలజనః కథఞ్చిదుత్థానతత్పరేణ పతనాభ్యామాత్మ జనయిత్రోరానన్దమప్యుత్థితపతితమాతన్వన్ నిజచరణసరసిజ లక్షితరథచర ణవరసురతరువరాసికేతనసరసీరుహమకరతోమరడమరుప్రభృతి శుభరే ఖారూపమఙ్గళరఙ్గవల్లీసముల్లసిత మేదినీవలయస్సవయోభిస్సమమనవరత విరచితకేళిరఖిలమపి భువనముల్లాసయామాస.

బ్రహ్మరాతినా సురగురోర్ధ్యానమ్.

అథాఽయాతేష్వేవ వత్సరే బ్రహ్మరాతిః కుశాగ్రీయమేధానమేధమానయశస్సస్సూనో రతురాభ్యాసాద్యవనయ పర్యన్తమఖిలమపి కర్మ భగవతో బృహస్పతేరనవసాదేన ప్రసాదేన సమ్పాదిత మతిస్థిరత్వ వేదితి చిన్త యన్ నితాన్తముదారమతిం బృహస్పతిమేకాగ్రేణ చేతసా భావయామాస. అతః పరమాఙ్గిరసో భగవాననవనవోన్మేషశాలి మనీషావిశేషజుషాం విదుషా మగ్రేసరస్సవినయనమదమరవరిబృఢమకుట తటఘటిత వివిధమణిగణకిరణ రుచిభరభరితచరణనఖమణ్డలః నిరఙ్కుశనిజశాసన నిర్వర్త్యమానని లిమ్పకులయోగక్షేమః శోభమానశుభపరమ్పరా శేవధికటాక్షమాత్ర పరిత్రాత సుత్రామలోకః ప్రాప్తాలోకపథ ఇవ చతుర్దశవిద్యానికాయః సకాయ ఇవవివేకః సాకార ఇవ సదాచారః సావయవ ఇవ ఘువినయః సురగురురాధూతవచ రాతేర్బ్రహ్మరాతేర్భవనమధిగత స్తదీయమాతిథేయమనుగృహ్య తదీయ ప్రార్థనయా సానన్దస్యాక్షరస్వీకరణాద్యఖిలమపి కర్మ నిర్వర్త్య నిజభవన మయాసీత్.

వృద్ధవ్యాసాఽగమనాది.

అనన్తరం నిరన్తర సంస్మృతిమస్మృతి సఞ్చరణసఞ్చిత జన[illegible]
సాయ మహీవలయమధిగత ఇవ వార్షికవలాహకః ప్రతిభాన[illegible]

సతత ప్తరుశిఖాకారజటాజూటాఽవతంసితః హృదయకమల కర్ణికాఽరూఢకల
శజలధిమహిత్వపరిబృంహితనిచయో నేవబహిఃప్రస్పృమరేణుకృష్ణాజినవాససాభు
టితకటితటః స్వచరణసరసిజయుగళ మిళితహృదయమిళిన్దముని సన్దోహోదయ
కన్దళితవిజ్ఞానవిలాసో, వృద్ధవ్యాసో భగవాన్ప్రగాది నిగమానధ్యాప్య సానన్దం
యజురామ్నాయ సమ్ప్రదాయమధ్యాపయితుమాత్మాఽన్తేవాసినం వైశమ్పా
యనస్య సమీపమాపయిత్వా త మాదిశ్య భూమణ్డలప్రదిక్షిణీకర్తుం చచాల.

వైశమ్పాయనేన యాజ్ఞవల్క్యస్య యజురధ్యాపనమ్.

అథ పరమవతంసిత వృద్ధవ్యాసశాసనవశగః వైశమ్పాయనేన నిజా
న్తేవాసిగోష్ఠీగరిష్ఠహారవలయ నాయకతయా పరిగృహీత స్తత్ప్రథయాగృ
హీతయజురామ్నాయసమ్ప్రదాయ స్సనన్దనాదియోగీశ్వరకమనీయపరిగ
రిమాణమూరీచకార. ఏతేనప్రస్మరణీయమతివిశేషోల్లాసినా వైశమ్పాయనము
ఖ్యాఽన్తేవాసినా సురాచార్యమసురాచార్యం వా కదాచిదాక్షిణమూర్ధభావం
కథం సదృశతయావక్తుమీష్మహే. యదీయమతివిశేషస్తోమసమయఘనాస్తవ
వర్ణాధీశమకుటఘటనటదమరతటినీ పూరపరిసరసమ్మిళితజాబాలిభజనటిలనయన
సరసిరుహవిహారతి హరగన్ధారవిన్ద మిళితనికరం యుగ్మప్రతిభాప్రాభవమభివ
దితుమాలేఖితుమాళిఖితమవలోకితు మురగపతి దివసపతి దివస్పతయోఽగ్ర్య
హురాననకరనయన సహస్రాణి-యస్య చ నిజసహోదర తనయస్య మతిమ
మదినముపచీయమానామవలోకమానేన మహానద్భుత్యుల్లేఖాఽరవిన్దజన్మనాఽ
ధిష్ఠితమరవిన్దలోచననాభీపుటా-రవిన్దమవనమితి నాళీకనివాసినీయమితస్థలల
క్షితయా లక్ష్మీదేవ్యా నిజవపురుపరిసరసిజభవపతనమిత్యుత్ప్రేక్షమాణయా సత
తోత్తానితలోచనయా సభయమీక్ష్యతే.

నారదేన మునిభ్యో యాజ్ఞవల్క్యమహిమావర్ణనమ్.

అథ కదాచిదఖిలమునికులలీలాహాయమానః కలశకల్లోల మాలికన్య
కాకమనకమనీయగుణగణావర్ణనపాటవనికేతసన్నాహ్యలః సుజనప్రపఞ్చనవా
ప్రతవివక్షుకాగుణానుఘర్షణ నిష్ఫలఘీమాలయదినచర్యురుధీరనిఘమణి స్ఫురక
రారవిన్దః సరసిజసమ్భవోత్తుఙ్గ భాగధేయావగారః తారాపరిబృఢదోరా
హాటధీరాకారరుచి ధారాసీరాజితదిగన్తరః శ్రీమాన్కలహకుతూహలాఽజీ
వః సురమునిపుఙ్గవః సానన్దమభిగమ్యైరమ్యతదీయమహిమావర్ణన మారచ
య్యాఽభ్యర్ణ ఘూర్ణద్దర్శోదబన్ధుతన్మతరకరనికరవిసరవిక్రమితహాటకకటకతట
ముకురతలదృశ్యమాన ముఖమణ్డల సురసముఖమణ్డలమధ్యగతం తాలహిన్తాల

రసాలతమాలకృతమాల ముఖమహీరుహ నివహచరణతలగళితభయ నిరన్త
రవసదమితతిమిరసముదయం చకోరచక్రాఙ్గ చాష కోకకోకిల కేకి కులకోలా
హలముఖరితహరిదన్తరం సతతవిసరదుపక్ష్మఝరిత్సహస్రతయా వివిధమణి
సరరుచిరధరణీ రమణీకుచకలశశఙ్కాకరకాశం నిఖిలేషుగిరిషువితతయశః
ప్రకాశం సర్వగీర్వాణసౌభాగ్యగురుం సుమేరుగిరివరమాసాద్య తత్రత్యమ్మా
హికులమఖిల స్థానస్థవిచిత్రచరిత్రఖ్యాపనాసాదితవిస్మయసమ్మోహాదధినిర్మ
గ్నహృదయమాధాయయథాగతమగాత్.

వైశమ్పాయనస్య బ్రహ్మహత్యాగమన నిరూపణమ్.

అథ నారదమునివర నివేదితసౌనక్షేయమహిమా సమ్ప్రతిహిమశిఖరిమహా
శిఖరిహహిరణ్యగిరిశిఖరే నిఖిలైరపిమునిభిస్సమేతవ్యం యదిహరాత్రిసప్త
కేనాపినాగచ్ఛే త్తస్యబ్రహ్మహత్యాస్యాదితికృతసిద్ధాన్తో రుపనిబద్ధమపిస
మయం వైశమ్పాయనముని ర్విస్మృత్యైవచక్రామ - అథాపరం వైశమ్పాయనము
నిరపస్వరమామ్నాయముచ్చరన్తం స్వప్రియం కిమపి బాలకం మమస్తకషా
యితనయనయుగళశ్చరణతలేన తాడయామాస తదనుతదీయచరణతలాఽ
ఘాతమాత్రేణ సపది మేదినీతలకృతపతనస్సరభస విధూతకరచరణ స్సబాల
కో నయనే నిమీలయామాస అథ బాలకాన్నవజ్ఞః వైశమ్పాయనాఽన్తేవాసిన
స్సభయాస్సరభసం పలాయాఞ్చక్రిరే తదాత్వే తన్నయనయుగళమాపసి
కనభోమణ్డలమివతారకాజిలోకవిధురమలోక్యత - తస్యకీర్తిప్రభా వైశమ్పా
యనకీర్తిరివదూరమపససార . అనన్తరమపిపరుషరోషభీషణ తరలతరతార
కోపహితలోహిత లోచనాభువనవిగమసమయవివృత పితృపతివదనకుహర
దృశ్యమానదంష్ట్రాభిభయఙ్కర వ్యస్తదన్తురవదనా సలిలభరమేదుర ముదిర
సముదయతిమిరనికరఘననక్షత్రాల పటలవిజయపటిమధురన్ధరనీలిమ నీరన్
హాసురాసురనికరసమున్మథిత మన్దరమహీధరరచితమథనముద్భవ
ధినిధ్వాన నిరాకరణధురీణక్రూరహుఙ్కార విజృమ్భమాణగర్జితతర్జిత
ప్రలయసమయ నిసర్గ   తశలాకికాకార రసనాఞ్చల లేలిహ
భాగాతప్తతామ్ర   సన్మ్యూహపరపలితోర్ధ్వవిసరనికరా
సరుధిరమయితే   తకుటిలతరా సద్యస్సమయ
రఞ్జితవసనావః   కసముదన్యాశనా
కాపిబృహతీత్రి:

వైశమ్పాయనేన బ్రహ్మహత్యాపనోదార్థం శిష్యాణాం ప్రార్థనా.

అథకులిశపతనసమయసఞ్జనితస్వాన్తదసదృశగర్జితభీషణాం పరచిరితబహు విధవికృత్యా నిరాకృత్యా మహత్యా సత్యమాత్మనో ఽత్యాహితమావేదయ న్తీం బ్రహ్మహత్యామవలోక్య సపది మాయమాన మానసస్సకలానన్తేవాసినస్స మాహూయ విస్మితమేవమవోచత్ - భోభోశ్శిష్యాస్సన్నిశప్రతిపాద్యామి శా మిమాన్దశామాలోకయత యతో ఽహం మహాస్తోకస్మిన్ సమయమత్యుగ్రామమ్; తతప్రవహిక్రోధేన కేనాపి పరాభూతస్స్త్రీయం వ్యాఘాస్యాకస్మచ గ్గాలమఙ్గ లక్షేత్ర నామనుభవామి. అథునాపి నానానాస్స మహార్హ నామినాంతరా కృత్వా బ్రహ్మహత్యాసమేత్యమామభిభవితుమభిలషతి. తతో మయి గరీయసీ మనుక మ్పామాకమ్పాం సమ్పాద్య మత్పాతకాపనోదార్థరక్షరం కిమపి వ్రతమనుష్ఠా య గరిష్ఠాదస్మాదేనః పఙ్మోన్ మోక్షయద్ధరతమామితి. అనన్తరమేతస్య బహుధా కృతయాచనస్య గురోస్సత్వరం పాలనే సర్వేప్యన్తేవాసినస్సశోత్రియామాసు స్తే కేచ మథగవాస్పశిస్సరాతి సూనుస్సంబుద్ధస్య వైశమ్పాయనస్య ధామపి గిరమ్మరా రయామాస. భగవాన్ సస్మితం మయికిమస్త్వమేవం చిన్తయసి; కిమి మేజ్యోతిస్సమవస్థితే తేజస్వి ప్రవిదయఘునతి పాతకమిమి రసిరాశి రగాయకల్పన్తే తతో ఽహమేకఏవత్తము వరాగ ఏమ్ము క్షిపిమ్మమఙ్గలస న్నిభం కరిష్యామీతి. అనన్తరమాత్మనేభగవాను యాజ్ఞవల్క్యేన వూర్తముపది ష్టామాథర్వమన్త్రాణాం ప్రాభవేన సుమనోగురోస్తప్తిగామేవ వైశమ్పాయ నాయ తేఽపరాగరూకాం బ్రహ్మహత్యాం ప్రభాగ్నిమయో భాస్వత్ప్రభామణ్డలే నతమస్సన్తతిమివాన్తమయామాస.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యకథా వా సహసం వైశమ్పాయనాదివామ్

అతిఃవఃమమితి యాజ్ఞవల్క్యయోగీశ [illegible] సహసేన వైశమ్పా
యనోఽనైజైనసా దురాకృతి వ్యాఽప్యపనోద[illegible] కృతాః ఖిలాపిగత్య
స్తత్రాన్తరాఽగురువాతికాపహ్రవ[illegible] వ్యర్థకాధ్యర్యవి
పద్రుః అథ సునన్దానక్షణమ సైతరమ [illegible] ప్రభిహాకు మరీచి
పాతకసన్తమసోఽపి వైశమ్పాయన [illegible] యమహాయః ప్ర
గ్రపద్ధతపు ప్రాక్షిప్తశకదా [illegible] సభలావా
త్స్వక్షైకప్రతిదిన మది రోచమణవాడు
స్తారతేపేన స్వభావమవని
మహత్ప్రశ్య శ్రా

జ్యతరైరాశీర్వాదైరభినన్ద్య మన్త్రాక్షతానస్మైదత్వాస మాగచ్ఛేత్ ఏవంసతివరాహ వ్యాఘ్రభల్లూకప్రముఖదుష్టమృగభయశఙ్కా వైదేశికమపహృతరక్షఃపిశాచ ప్రభృతివితతోపసర్గవిధురమనుదినజృమ్భమాణమన్దేతర రసతున్దిలకన్దమూలఫల బృన్దసంబిడితకాననం నిమికులావతంసవిషయమధివసన్తస్సుఖమనుభవేమ వయమితీసమాదిదేశ । తదనుతదను శాసనం వైశమ్పాయనాఽన్తేవాసత్సు సమాచరత్సు సత్సు.

శ్రీయోగీశేన జనకరాజపురస్యాగమనమ్.

అథభగవాన్ సునన్దానన్దనః స్వచరణకమలసఙ్గేన జనకనరపతినగరమనుగృహీతుమవసరముపనతమవలోకమాన స్స్వగురువర చరణమనుసన్ధానఃప్రతస్థే. తదనుమధ్యేనభోఙ్గణతరణి శిష్యభావమనుభవిష్యతాభవతాతవగురురస్మాసుయథా నిజకిరణశ్రేణీభిరభితాపంనకుర్యాత్తథాఽస్మానమగృహాణేతి నిజచరణమమితఫలవితతివినమన కైతవాదభివన్దమానమివ ఫలినతరునికురుమ్బముదారనయనవిలాసైరనుగృహ్ణన్ జనకనృపతిసభామణ్డపస్తమ్భానపి నిజమన్త్రాక్షతవిక్షేపప్రభావేనపల్లవితకుసుమితానారచయ్య ముదమస్మాకమాధాస్యత్యయమితి సమావనయా కేదారసలిల కహ్లారమధుకరైరాతన్యమానమాన్మస్తవమసకృదనిలచటులశిరోభిస్త్యాఘుమానైరివకలమ సముదయైరాకలితనయనోత్సవమగ్రహారావనిమణ్డల మభినన్దన్ వైశమ్పాయనపాతకమివ ఫేనసమూహ రూపతయాపరిణతమస్మాసు బైడౌజ సమ్పాతకమపాకరోతుభవానితి వికస్వరపాత్రేణ మన్దేతరమకరన్దరసమధుపర్కముపాదాయసన్నిహితామివసరితమాచమనాదిభిరాతన్వయన్ నిజోచ్చారియనిరాకరణకుశలకలశతనయముని పరిబృఢవిజిగీషయామధ్యేసలిలమామజ్జ్యతపస్యన్తం విన్ధ్యమహీధరమివాను బిమ్బమపిపరిఘమునాపాదయతాఽవరణవలయేనపరివృతంభావినాశిష్యభావేన భేవన్తమభిఖ్యాపయిష్యన్నయంయోగీశ్వరోఽస్మదధిష్ఠిత నగరపతిమనుగృహీతు మాయాతీతిబోధయితుమివరవి మణ్డలోపకణ్ఠముపనతైస్సౌధైరలఙ్కృతవిశాలవిశిఖం యజనయాజనాది షట్కర్మనిష్ఠాగరిష్ఠముఖజవిక్రమధికృతపరశుధరతాపసాటోప బాహుజరాజరాజనన్యదభిరాజదూరుజవర్గ త్రయశుశ్రూషాధురన్ధర చరణజప్రముఖపౌరజనసమ్బాధంమిథిలానగరముపగమ్యాప్రస్ఫురద్వీర హీరమణి తోరణమృణిశ్రేణీభిరాయాన్తమాత్మాన మవలోక్యసప్రేమహాసితవదనమివరాజమానంజనకరాజసదనమన్తః ప్రవిశ్యతదలఙ్కారమకళఙ్కమణి కుట్టిమస్థగితచేతస్సాలభఞ్జికాభిరభిశోభమానం వలక్షధనశిలామయభిత్తిసముజ్జ్వలితమహాస్థా

ధూపాహరోచిష్ణుకృష్ణాగరుధూమస్తోమ సురభిలీకృతం పరస్పర ప్రతిబిమ్బప్రతిబిమ్బితయా పరస్సహస్రైరివ దృశ్యమానై రాదర్శమణ్డలైరామణ్డితం నటనసమయగలితలలిత వారవనితా చికురకుసుమసముదయ సౌరభలుబ్ధలోలమ్బకదమ్బఝఙ్కృతి సఫలితశ్రవణం సుకుమారహంసతూలికా తల్పోపధానవిచిత్రాసన పతద్గ్రహాణ్డ త్యాచసుఞ్చరి శాఙ్గనసహై దేశికవిచిత్ర చిత్రవితానవితాయమానవిలోచనోత్సవం కమపి సభామణ్డపమవలోక్య తత్ర నిమికులావతంసమనవలోక్య తదాగమనము ప్రతిపాల్య నిజమన్త్రిముఖతపసరణపల్లవితకుసుమితస్తవ్యమారచయ్య యథాఽగతమగాత్.

జనకేన వైశమ్పాయనప్రతి నిజపురుషస్య ప్రేషణమ్.

అనన్తరమనన్తానుభావశేవధి సౌనన్దేయమన్త్రిముఖతసంసక్తపల్లవితకుసుమితస్తవ్యమాత్మసభామణ్డపమవలోక్య జనకరాజో విస్మయపయోనిధేస్తలమవిశత్ - యోగానుభావోద్భూరహసమయే సమాగత్య నిజమన్త్రిముఖతప్రభావేనమామక సభామణ్డపస్తవ్యపల్లవితకుసుమితమారచయ్య నిజగృహమ్ప్రతినివవృతే - సపవప్రతిదినమాగత్య స్వకీయాచరణానుభావధారయామస్మత్కృతప్రస్తారోయామామాసి పరిజ్వలతం సితమారమణమిమమప్రేక్షణీయమాధాయ నాశ్రమానుగ్రహేణ స్వనిజపురుషం కమపి సమాదిశ్య వైశమ్పాయనం సమయాయావిదేహనరపతిః ప్రేషయామాస. అథ గత్వా స పురుషోఽపి తదాజ్ఞాం వైశమ్పాయనసమీపే విజ్ఞాపయతి స్మ.

వైశమ్పాయనేన జనకనగరప్రతి యాజ్ఞవల్క్యస్యాగమనాయ శాసనమ్.

భో భో బ్రహ్మవిద్వరేణ్య! బ్రహ్మరాతబృహత్కృపాసుధాసిన్ధుసుధాకర! మన్దేతరసునన్దాతపః పుఞ్జమఞ్జులపారిజాతఫలాయితావతార! మదీయ శిష్యగోష్ఠీమణిహారగరిష్ఠనాయక! యాజ్ఞవల్క్య! మద్వియమిదం వచనమిదానీం నిజశ్రవణయుగళేఽవతంసయిత్వా నిమికులలలామమదిసమ గృహేఽయాహి - వయం సర్వే కృపితద్విషయమధ్యపావకిత్యత్ర చ్ఛాపనమన్తలఙ్ఘనీయమితి యోగీన్ద్రం యాజ్ఞవల్క్యం వైశమ్పాయనమునిరభ్యధాత్.

• అనన్తరం స్వామినా పూర్వమేకైకమాసుదివం జనకరాజోఽనుగ్రహార్థమాక్షిప్తవాక్యా నానేవమాం కథమాదిశతి; నాహ్యసన్న్యాసికం వక్తుమితి,, హినానీతే - కథమహం శ్రుతిస్మృతివిహిత విధిజాలముపనీతజలాఞ్జలి విధాతుం వేదాన్తైవిద్యాభ్యాసముఖకలేశ్రమనమారచయితుం భగవత్పరిచార విస్తరయోగనిష్ఠాం యోగనిష్ఠామాప్తుం దేవదేవారాధనముపాసనమాకలయితుం భాగవత్స్వ

ఽధిసభాం ప్రవిశ్య సత్కారమాపాదయితుం భగవతో భాస్వతో నమస్కర ణాయ యుక్తస్య రణమాలోచయితుమీశే - నాచ్ఛాదయతి కౌపీనమితి మత్వా స్త్రీత్వమేవ నిష్ఠే యస్వృద్ధా ఇతి వైశమ్పాయన సభాసభం సయుక్తికమసౌ యోగీశ్వరః ప్రత్యుత్తరయామాస.

కుపితేన వైశమ్పాయనేన యాజ్ఞవల్క్యస్య ప్రాప్తితయజుషో దానస్య ప్రతిశాసనమ్.

అథ తస్య యుక్తియుక్తం వచనముపశ్రుత్య విదీర్ణకర్ణశష్కులీకో వైశమ్పాయనః ప్రాయశ్చిత్తేనైవ బ్రహ్మహత్యాపాతకేన రోషానలేన జ్వలితాక్ష ... లోచన ... మామేవ పరిభవసి; నాఽహం భవా ... న్యాయ్య ... చేతసా ... వాసిన మేతావత్తం కాలం ... హస్తగత ... దక్షిణాపి చ తన్ధనేన భవతా ... భవతో భవద్గుణా ... మహ్యామర్పయిత్వా ... లయే యం త్వం ... మమ పదదూపణీయ ...

ప్రతియోగీశ్వరేణ యజుషోర్వమనమ్.

... పవనతనయుభావాప ... కుపిత మనసా తేన సుమనసా ... హృతగురుతా ... అహంకార ముద్ఘటభయవిస్మయవి ... సురోరక్షితమ సామ్ప్రతమి ... యజుష ... దృష్టతదాశ్చర్యేణ నిజస ... మిథిలాకాన్తోనితాన్తముల్ల ... లేవ ...

ప్రతీతిరియం వైశమ్పాయనశిష్యైర్యజుషో భక్షణమ్॥

అథ సభాగతపృథ్వీపాలయ ప్రత్యక్షణప్రకారేణ వృద్ధవ్యాసమునివరేణ ... ధా ... భూ ... తేన సమాదిష్టాః ... జలస్రోతుణమాత్రలబ్ధ ... తిరూపా ఆపస్తమ్బబోధాయన ప్రభృతయో ... యుస్సర భసమధన ... ముద్వా ... మదన్వాదష్కృత్వా ... వహా సహభవమధ్యేతాపితజ ... యం యజురామ్నాయ మహాపీయ తైత్తిరీయం కృష్ణమితి ప్ర

ధా మేధయామాసుః॥ ఇతిశ్రీయాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణి మఞ్జూషాయాం ప్రథమోంశః॥

శ్లో ॥ ముకున్దకరుణాలబ్ధ కుస్తేతరవిభూతయే।
సునన్దానన్దకన్దాయ సానన్దాయ సమోనమః॥

శ్రీసానన్దేన గాత్రీ ప్రసాదస్యోపమ్యాసనమ్.

అథభగవాన్ బ్రహ్మరాతికుమారస్సమస్తమరీచిఘుస్మరఘనతర తరఙ్గాయామమరగఙ్గాయామనుష్ఠితాశేషహిందివ్యాపారోఽనిరన్తరాఽనన్తరాయసన్తమసభాస్వన్తమన్తర్హృదిరమాకాన్తంనిశాన్తంచిన్తయన్ గాయజ్జనమనోరథపూరయిత్రీ మఖిలనిగమజనయిత్రీం చతుర్వింశతితత్త్వవర్ణమయగాత్రీం గాయత్రీముపస్థితేన సాధన సాచిరమ్భావయామాస-అనన్తరసవానన్తరమాన్తరంచధ్యాన్తసన్తానమనన్తరాయవిక్రాన్తహరిద్రస్తేన తేజసాసిమన్తయన్తీంవైశ్వానరవిభాకరసుధాకర నయనత్రయ నిర్వర్త్యమాన జగత్త్రయవ్యాపారాం భక్తజనవిషయ కరుణారసా సారశరజ్జ్యోత్స్నాకరవదాన్యసుధాధారాభిరామ సోమరేఖావతంసిత మస్తకాం హృదయకమలనిర్గమ్భరరాజహంస శోభిత శోభమానమన్ద హసితసున్దరముఖారవిన్దాం జగదిదమస్మదీయశాసన చక్రవర్త్యే వమేవపరివర్తత ఇత్యుత్కులయ పరివర్తనాదభినయన్తీం నిజధ్యానమూరీకృతశరణాగత దరేణ దరేణ సపదిదోధూయమానరిపు చక్రేణ చక్రేణ విహరాఽహిత వినాశేన పాశేననిర్వర్తిత సజ్జనాశయాకశయా దర్శితో పాసకసత్పరణినా సృణినా మనీషి మనీషి తపాలేనకపాలేన నిజముఖసాదృశ్యాది ద్యుతయాంగృహీతే నేవాఽరవిన్దయుగలేన చశోభమానహస్తార విన్దాంచరణనలినచిరపరిచితచేతో మిళిన్దసన్దోహావరాభయప్రదాన ఓచతుణాభ్యాంహస్తాభ్యాంచ విభ్రాజమానాం సన్ధ్యాత్రయప్రతినియతహంసాది వాహనాఽఽఽఘరత్రభణితిశిఖరి శిఖరశృఙ్గాటక విశృఙ్ఖలవిహారామోజస్సహాయా బలప్రముఖవిభవప్రదాత్రీం గాయత్రీమవాప్యానసవిషయాఽనన్దసన్దోహసుధా సిన్ధౌమజ్జయన్తీమాత్మానమక్షిలక్షీకృత్య కృత్యవిదామగ్రేసరోయోగీశ్వర శ్శృత్యన్తీవచనైరభిష్టుత్యనమస్కృత్య నిజాశయమేవంవిజ్ఞాపయామాస-హేభగవతిజగజ్జనని భవదీయచరణ సరోరుహానిబద్ధవిలాసస్య దాసస్యవిజ్ఞాపనామవధేహి కుతశ్చిద్ధేతోఃకుపితస్య గురువతంసస్యశాసనాత్తతోఽధీతమామ్నాయ మనవశేషమవమం - అతోఽహమాచార్యానధిగతమధిగంతు మామ్నాయమశేషమభిమత పూరణపారిజాతాద్భవదీయప్రసాద్ధాదఖిలషామి-నహి జగత్యస్మాక చరణ యుగలమన్తరేణశరణాన్తర

మవలోకే - మన్దేతరమదతున్దిల మన్దేహసన్దోహసమాస్కన్దిని జగదానన్దిని సనన్దన సఙ్క్రన్దనసఙ్కన్దనచన్ద్రభృదరవిన్దభవాదివన్దారు బృన్దారకబృన్దవన్దితపదారవిన్దే సపదివిదారిత సజ్జనతాపయా కృపయా పరయా మమదురితమపాకుర్వతీ భవతీ మనోరథమభిపూరయత్వితి॥

అథపరమవధీరిత సుధాధారం తదీయవ్యాహారమవకర్ణయన్తీ ముహుర్ముహురాఘూయమానమస్తకతయా నిజావతంసకుసుమ మకరన్దరసపూరసమితి మత్యేవ నిస్సారయన్తీ వదనారుచినిచయరుచిరకాసార వికస్వరకుముద విభ్రమావహా మన్దస్మితదర్శితా దర్శనీయదన్తమౌక్తికమణి శ్చరణతలనిపతితయోగీశ్వరోపరి క్షిప్త్వావనతశిరస్తట ఘటితకుముదవిట సుధాసారముపాత్తశరీరమివ కరుణాం ప్రాక్ప్రసారితమభివర్షన్తీ బాల! మాభైషీరితి సముత్తానితస్వహస్తామ్బుజస్యనఖమయూఖైరివ బ్రహ్మరాతిసుతచిన్తాతమస్తోమం శమయన్తీ సాపరాదేవతా కామపి గిరముచ్చారయామాస - భో బ్రహ్మరాతిసౌభాగ్యమూర్తే! గర్భదశాగృహీతయురవైరికట్కూతుమూర్తే! వృద్ధవ్యాసకరుణా విలాససమ్పాదిత విద్యాకీర్తే మహిమనిరాకృత వైశమ్పాయనపాతకార్తే జనకసభోపేర్మితమన్త్రితవైభవపూర్తే పూర్ణాఖిలమర్మదసోమకాసురకిరివ్యమాణమామ్నాయం పహారం జానత్రా భగవతా జలజలోచనేన భగవతి భాస్వతి నిక్షిప్తమయా తయా మమనితరాధిగతమామ్నాయం కమపి విమలబాన్ధవానుగ్రహేణ నిరపగ్రహేణ సమ్పాదయేతి సానన్దమమితానన్ద మాదిశ్య గాయత్రీ తన్నయన పాత్రీభావమహాసీత్॥

ప్రభాతవర్ణనమ్॥

అథభగవతి యోగీశ్వరే పవిత్రగాయత్రీప్రసాదనిర్ధూతవిషాదే భగవన్తం భాస్వన్తమభిలషితి స్తోతుమభిలషతి - తదాసీమఖిలహారిస్వర సంవరణముద్ధతమసమగామి యాజ్ఞవల్క్య చిన్తాతిమిరాపసరణమభినయదపససార - శ్రీమత్సునన్దనస్కన్దసత్కృతకిలహోమావర్గామిన మానసమలినిమానమావేదయదివచాన్ద్రీశణ్డలస్మలిస తామవలిలమ్బే - శ్రీయోగీశ్వరకృతాపరాధ వైశమ్పాయనముని కీర్తయత్తవతారకా నిశాలోకాదభూవన్ - సానన్దగుణసౌరభమిపసరసిజే సౌరభమభితః ప్రససార - బ్రహ్మరాతికుమారే భగవతి తదీయమలిశతవశీకృతే మే వమేనరవిహ్వాయమను రక్తముదేష్యతీతి సూచయదివసన్ధ్యాసమయా మో రక్షితమప్పరిమ గృశ్యత - భావివా భాస్వదనుగ్రహేణ భగవతో యోగీశ్వరస్య ముఖాదేవ మేవ శుక్లయజుస్స్వరా నిస్సరిష్యన్తీతి సూచయన్తీ ఇవ చక్రాఙ్గసఙ్ఘ క్రేఙ్కారరవాః కర్ణపుటోత్సవముత్పాదయా

మాసుః- శ్రీసానన్దప్రసాదేన తదన్తేవసన్తస్సన్తస్త్యక్త తమోగన్ధాభివిష్వ
క్తీతిబోధయన్త్య ఇవదశదిశ స్తమోవేశ శూన్యాఃప్రచకాశిరే- అనన్తరము
నారుకరగృహీతఖరతరకశాగ్రతాడన సరభసపతదమన్దరథసప్తఘోటకఖురపు
టపాటిత పూర్వగిరికటకతట సమ్ముత్సృప్తదమిత గైరికధాతుధూళిపటలసూచి
జనపటుతర సాన్ద్ర తేజఃపుఞ్జరఞ్జిత వియదఙ్గణ దిగఙ్గణజఙ్ఘాలకిరణ కుఞ్చికా
విఘటిత కమలకోశపేటికమాటీక మాన కోకకులకోలాహలస్ఫుట స్వాగత
వ్యాపారముద్గ్రీమత్ప్రిమ రఘుజన్మాలి ముకుళితతామరసగర్భ లసిత్తల సముద్దామ
రన్దరసారవిన్దబృన్దత యాచస్వప్తీవగృహీతి మధుపాళి- భాజనైస్సరోజసరోభి
రివకృతో పస్థానం మరీచిని చయసమాగ్లసీసమృష్టేమిరసజల- రమాఖిలం భు
వన మారచయన్తముల్లసద్దంశు మదుపలపటల సీరాజితముపనీత చకోరాహ
ఙ్కారమవసాదితశ్రితజనామయమపహృతపిశాచాటటోపమనసుగృహీతము న్త
సరణి విశ్రాణనముపశమిత పాతకసఙ్ఘాతము పలాళితచ్ఛాయా విహారిమాన
ఝాఙ్కారిత నీహారప్రహారమలి నిద్రాపితకువలయకులమస్తోకృత దివాన్ధసఙ్గమా
పాదిత నిఖిలజీవాజీవవృష్టిక మున్మీలితపుష్పహాసహాస సంవ్యాససప్యారసర
సివికవకోకనదద్యుతి మాశ్రయన్తముదయ మహీధర శౌధశిరసి మాణిమయ
పూర్ణకలశ శోభాముత్పాదయన్త మాఖణ్డలహరిద్వనాశిరసి సమ్పాదితశి
రోరత్న న్యాసమఖిలాత్మనః పరమాత్మనోనయనతామయనతాంచ భజన్త
మామ్నాయత్రయాత్మానం ద్వాదశాత్మానం భగవన్తంభాస్వన్తముదయన్త
మన్తస్సన్తతభక్తిర్బ్రహ్మరాతి ప్రసూతిరితిస్తుతిసహస్ర పాత్రీకృత్యైకమపివి
జ్ఞాపయామాస - స్వామిన్నన్తర్మణ్డలనిహిత రమాకాన్తనిరన్తరసవస్త బా
హ్యాభ్యన్తరధ్వాన్త భక్తజనకరుణార్ద్ర స్వాన్తస్సజకరదీపికసిత సరసిజన్మన్త
రకరాన్తవతంసిత నిగమాన్తభువన పిగమసమయసముదితస్వర సమ్పృతాన్త
దాన్తశాన్తసమధిగత మహిమాన్తచ్ఛాయాకాన్తన మస్తేనమస్తే- భగవన్
మదీయహృదయకమల మిహికమిహిమమసముల్లాసయ। గురోస్సైశమ్పాయ
నాదవగతం యజురామ్నాయంకుతశ్చిటుధగారేణం-గురుణాసిరేపి దాపితేన్య
నాభూరితంనిగమం మహ్యముపదిశ! హరిస్మరణ్ఖలమివతేజ్ఞ సూచితాత్ సా
విముక్తం మమహృదయం భవత్ప్రపఞ్చాభవతు - స్వాటహలభవచ్చరణయు
గళంవినాకిమపిశరణ మేవలోకేలోకేషు - ఏవమాచరితే పవిత్రస్తోత్రంసున
ద్వాపుత్రం నిజకృపాకటాక్షపాత్ర మాధ్యయనస్థగితేజకులమిత్రం మిత్రోవా
చమమీచరసా మేవమవోదిత్- భోబ్రహ్మర్షయునిగమాస్సర్వేఽపిసన్తితేషు క
తమవగచ్ఛసీతబ్రూహీతి- అథసానన్దే యమునిబ్బృన్దారక స్సవినయమరవిన్ద

బాధ్యమానానన్దసలిల బిన్దుసన్దోహస్తబకితనయన స్సముజ్జృమ్భమాణభక్తిప
శ్రీకాముకులితకరకమలః కాననప్రదేశగిరిశజా ... యామాస - స్వామినా సర్వ
విదితపరమార్థనశ్చరూపా ద్వేషిణే నభవత్యానన్దితస్వప్రత్యుత్పత్తిష్ఠేన అస్తి- తథా౽
పిభవానజ్ఞానాన ఇవమహాంలీలయాపృచ్ఛతి - తచ్ఛ్రుత్వాయికరుణా విలసితమే
వ - భవద్భ్యాసనసనాతనప్ర్యయిత్యుః యథావావిజ్ఞాపయామి - పురాఖిలపు
రారాధ్యప్రముఖబహుహితస్మరభిమకుటమణి మయూథినీరాజిత చరణరాజీవన
ఖిరాజీరాజీవనయనో నారాయణస్త్వనన్తశక్తిః ముస్త్వనన్తశనన్త మాయాను
యా౽నాయణలయాక్రమణ భీతస్య తమసవినయం కాంమానాప్తవల్లి మధిగతఫ
లామాధామస్తుసులబ్రహ్మోపదేశకృతార్థ మారచయామాస - తతోమ
యిగృహీతప్రసాదయానిగృహీతభక్తజనాపసాదయాతయాసము పేతయా
నిఖిలామ్నాయజనయిత్ర్యాగాయత్ర్యాభపతిభగవాన్ భాస్వాన్ నిఖిలనిగమ
యవిగ్రహాత్మాభ్యర్థయి అతో౽హం మహాపదసంభవిష్ప్రసాదమధిగన్తు
మాయాతో౽స్మి భవచ్చరణం శరణమిలి తదాముదాయుక్తస్తత్ప్రసాదసుదారుణతః
మస్మిదానిదానమహిమామిహికృష్ణ నన్తాసన్తనమభినన్దన్ సుధామదహారిణీం
వాణీమభాణీత్ -భో భోః ప్రపన్నారాయణ పౌత్ర సుత్రామప్రీతిపాత్రపిత్ర
ధిపతిరాత్రిఞ్చరయామీశపతిసదాగతిధనద పశుపతి ప్రభృతయప్ర్వే౽పివయం
పరమాత్మశాసనమసు స్త్రామశాసనవిపరీతానస్మాను గ్రహణగోచరాన్ సస
ర్వేశ్వరః కరోతి-తతః తస్మాత్వ్యా౽హమాల భమానః కించిద్భవన్తమామ్నాయ
ముపదేశయం - తతస్త్వం కమప్యుపాయం నివేదయామిత్యమాకలయ-మ
ధ్యే జలధిబడబానలం నికిపామస్వం శజుష స్త్వజ్జన పుష స్త్వర్చ్యస్పృత్తి - తానా
నీయమానస్సకలతన్త్రాలజాల-రోనా దేవా-భవన్తం భవదభీప్సితం నిగమముపది
శేయమితి తదీయచ తురగాజిజ్ఞాసయా భాస్వతిభావగన్ధమభిహితవతి స
తి; తదనుకృతవినయవచన స్తత్రాన్తస్స్నానస్సముల్లసితసరస్సరి దరణ్యాధరణీధ
రనికరస్స్వ శివలోకస్య కస్మిన్నవజ్ఞవక్రోపితామహస్సాటోపముపాయాతీతి
శిరోమేవ కృత్తోర్ఘోష మస్తస్స్వ ప్రస్తరవిస్ఫలోచనమభితస్స ముత్తుఙ్గతరఙ్గస
ముత్తైపకపటాము ధారాయమానవాలవ్యజనం క్వచిత్క్వచిదుద్ఘాత మహా
వర్తతయా పురాతన మన్దరమన్థమహీధరపరిభ్రమమభినయన్తం క్వచిత్క్వ
చిదుల్లసమరుతరఙ్గసఙ్ఘాలయాదగ్ధ నిఖిలభువనగరలదహన జ్వాలావ
లేపకృతవివిధవపుస్ఫోటపటలమివ పరిదృశ్యమానం వితతవిద్రుమలతావితా
నరఞ్జితతయా సఞ్జాతచరా స్ఫురత్సున్దరీబృన్దకుచ కలశఘుసృణఘటితా౽రుణి
మాగమివలక్ష్యమాణం విపులముక్తాఫలజాలవ్యాకీర్ణతయా మథన సమయ
జనితమహాశ్రమ జలపృషతకోరకితవపుషమివ విరాజమానం తత్రతత్రతద్వశే

మానఫేనస్తబకతయా వికీర్ణసురతరునికర సముద్భవసమయగళిత కుసుమ
రాశిమివ ప్రకాశమానం స్వస్యజడాశయత్వంస్వపుత్ర్యాశ్చపతితాంస్వపు
త్రస్యగురుతల్పగమనంచ విమృశ్యైవబహిష్కృతం కిమపిముఖానలమ స్తస్స్తత
మాశ్రయన్తమవ్యాహత సరస్వన్తమాపన్నమ కూలచేలాయమాన మాలిమ్మానమకర
కులసీమ్మానమ్మాలులోకే - తత్రసమనుష్ఠిత వైభాతికవిధానస్సునన్దా నన్దన
శ్శిశిరజలధి జఠరనియతవాసేన శీతాంసుహేనపూరాణపురుషేణ పరిగృహీత
మధూమహాసన్తి కాయన్త్రాగ్నిల్పమివ, దేదీప్యమానం నిజరిపుకేతననికేతన
దాహాయమహాదేవేన చోదితమాలికనయనమివ రోచమానం సుకుమారయా
రమయా సన్నిహితమిదంసుపర్వనజ్యోతిర్న్నసహ్యాత ఇతిభాగినా తార్కైటభజి
తాఽపరత్తనిక్షిప్తం హేతిరాజమివవిరాజమానం శేషాముద్రాయుతస్సగీర్ణోద్గీ
ర్ణాఽఽగ్నవాఽఽగ్నసాసహాపతితమివతమీయజఠరాశుశుక్షణిమివవీక్ష్యమాణం రసా
రశనావలయిముఖఖచితరుచిరవిపులవిపద్మరాగమణి ముల్లసద్భిశ్శ్రోణి మా
స్వాసలమభిష్టూయ యస్యస్త్రీసృష్టిపథోత్సవం దమతితుష్టహృదయ మాయుష్మతుహా
బాన్ధవవచసాసమాగతాయ మహ్యాసకాలమహోత్సవముజ్వల వేగశాలినోవా
జినోదేహీతి నిజమనోరథముద్భావయామాస-అనన్తరమేతదీయమతిశిత ఘృ
తధారాసమేధిత తేజాజాతపదా ఆనన్దభరతుష్టిస్యాఽఽత్మనోవహాసేనసజవా
హనముచ్ఛ్వాసయన్ నిజోస్యన్దస్సత. స్వావహావిలాసకువలయ సముల్లాస
ధూర్వహామన్దహసిత చన్ద్రికామన్దరవమనోస్యన్దిమణ్డలః మహస్సహ తరణిజపవమాన
తేజఃపుఞ్జ మనుదినమనుభవితుమసమర్థాయా మధిగతాఽఽత్మన్యాయాంఛా
యాంనామమాయయా వశాత్తాప్తమపినిర్మాయ రమణీమణీ యసావేగేనస
ముద్రద్వీపమాసాద్య బహుబాహూపేణ విహారనామ్నా ఽఽసంజ్ఞాదేవ్యాం విదితవృత్తా
న్తేనతత్తాప్తన్తేన భవనసబద్ధ నాసకాపి గత.. నాతిరిక్త భూయవిరచితభూ
యోపివహేతేన సముత్పాదితచరాననారలోకిభిషక్సహాయాదరానవఘీరితగరు
డమనస్సమీరా నాస్మన్ దివాకరకృత నిత్యోపాముష్టితదీర్ఘతాసస్తుతాత స్మైభగవ
తేయాజ్ఞవల్క్యాయప్రసాద్యసపదివయనస్వరిణీసలిలచక్రవాసు - అథసప్తార్చిషా
సప్తైస్సప్తసప్తైస్సప్తభిస్సహ సహస్రాస్సముపతిష్ఠమానస్సునన్దాఽఽత్మజన్మాన
మపలోక్యలోకబన్ధునా సమపగాఢవిస్మయసిన్ధు నాథదూహ్యాతేతుష్టతురఙ్గసం
యోజితంకమపిరథమధిరోహ్య తస్మిన్రథనాభిపూరయిత్వా మధిగగనపథంప్ర
తస్థే- తదానీముద్ఘాతతమస్తోమాభ్యాం సాధుచేష్టాభిరిష్టే ధూర్వహాభ్యామా
చార్యచ్ఛాత్రాభ్యామంశుమత్సునన్దాపుత్రాభ్యాముద్భాసిజమానమమ్బర
తలమధిగతదివాకరద్వయమివ సిద్ధమునయస్సోత్కణ్ఠమున్నమితకణ్ఠా స్స

మాలులోకిరే - పఙ్కేరుహాకుల బాన్ధవేనసహగగన పదవీమభిభాసయన్తం భగవన్తం బ్రహ్మరాతకుమారశ్శివలోక్య లోకబాన్ధవసాహాయ్య కాయకమపి దివాకర మపరంపరమాత్మానమజ్ఞాసి మద్దేహ సద్దేహ స్సన్దేహ మగాత్ - స్వార్థానురపిభాసు నాసహాయ్యోర్ధం సానన్దేయమక్షిలక్షీకృత్యావి వస్వన్తసన నైరాశ్యమురరీచక్రే - ఆచార్యాన్తేవసద్భావ్యంతాభ్యాము న్మాపిత భీతిబాహ్యాన్తాన్తరంచతమ్మో మణ్డలమచల గహనమరిహృదయగుహాంచసమ జగాహే, అనన్తరసబ్రహ్మరాతి కుమారస్సమధిగతవాజరూపస్యరాజీవవల్లభస్య ప్రసాదాదయాత యామంయజు రామ్నాయమశైస్సహగృహీత్వాశైశమ్పాయనముని ప్రభృతిమతకులహృదయ కువలయవిభాసనమయేనేవ హాస్యైభవేన శోభమానస్సూర్యస్య సకాశాద్గృహీతమివ సాధుంచక్రానుగ్రహముపబృంహయన్ మునిజనపరాధిష్ఠితంకమపి ప్రదేశమాంచచాల॥

శ్రీయోగీశ్వరేణ విచిత్రరథస్య శిష్యతయాస్వీకరణమ్॥

తదాత్వే చిత్రరథోపాసకోఽపి గన్ధర్వరాజస్తస్య సానన్దస్య సకాశమాసాద్య భో భో బ్రహ్మర్షిసత్తమ భగవతో భాస్వతో దేవా దధీతమ్మహ్యమప్యయనో చేత్త్వాం నద్యాజేయం ప్రశ్నవిశేషస్యైతావతస్య సమ్యగుత్తరమాశు దేహీతి సరణిసాక్రమేణ కానపి ప్రశ్నా నుజ్జృమ్భయామాస- చరాఽచరాత్మకమిదం భువనం యస్మిన్నిమిత్తోపాదానకారణ నిగమజాతం స్మృతి పురాణేతిహాసాదిభిస్సహ యత్ప్రతిపాదకం? స్వాభావిక సార్వజ్ఞ్యాది కల్యాణగుణజాతంయదీయం యచ్చరణారవిన్దమన్దమన్దభక్తిభరితాస్సన్తో వాఙ్మనసాఽవిషమానన్దమనుభవన్తీతి స్మి అనన్తరమే తదీయవచనసమధిగతానన్దస్సానన్దః ప్రశ్నాఽనుగుణముత్తరం ముత్తరీయితు ముపచక్రమే - చరాఽచరాఽత్మకస్య జగతోఽస్యనిమిత్తముపాదానంచయస్సపరమాత్మాస్మృత్యాది సహితమామ్నాయజాతంతమానతి సహజకల్యాణగుణగణస్తతో వాఽధిపసతి తస్యప్రసాదాదేవ సన్తాం ముక్తిః- అత్రాచ చిత్తైకాగ్ర్యగన్ధర్వపతే ఏకమేవాఽద్వితీయం స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ; నాఽస్యాపద్ధాఽయం నాఽయమపిస్తృతేఇత్యాదికం ప్రమాణజాతమవధారయేతి - అథ తమప్యదేశమహిమాని సరోజాకృతహృదయ కలజస్సగన్ధర్వకులశేఖరస్తస్య యోగీశ్వరస్య చరణనఖమయూఖలేఖా రూపచన్ద్రికయైవముకుళీకృతం కరకమలం మాకలయన్ పతితభక్తి స్రోతోవగాహేనేవ సముద్భూతప్రభూతపులకముకుళః సూర్యాఽన్తేవాసినోఽన్తేవాసితాం సముద్భూతమాత్మయశస్సకలాసుదిశాసు ప్రసారయామాస॥

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యేన గోదావరీతీరే నిజావసథనిర్మాణానన్తరం శిష్యాణామధ్యాపనా ॥ అథవసుధావధూహారాయమాణామతిపరుషకలుష సమూలకాషంకషణ ప్రవీణామాశ్రిత జనభవపాశచ్ఛేదాయ ప్రయుజ్యమానైరివరథాఙ్గాయుధై రావర్తమానైస్త్రిభిశ్శోభమానాం సుకృతలోకారోహణాత్సుకసుకృతి పరిగృహీతసోపాన పరమ్పరాభిరివతరఙ్గమాలికాభిరుచ్ఛ్వసమానాం ఫేనాయమానతయా సంశ్రితేభ్యస్సత్త్వగుణమమిశ్రమివప్రతిపాదయన్తీమాత్మసలిల మాధురిమ పరిహేణ మధురసముత్ఫుల్ల కమలవదనైరివపరీతృప్యసముద్గిరన్తీరభిముఖరహం సకలకమలచ్ఛదపిలసిత రసకణాయమాత్మవల్లభమశేషసరిదీశానమభి సరన్తీముద్ధతస్రోతోభిస్తైరివతట స్థితాభిరపి సురభిగళితకుసుమనికరైరర్చ్యమానాం గదాధరచరణారవిన్దాహితోత్పత్తియముదావహో ముదారప్రవాహాం గోదావరీం నామ సరిత మధిగమ్య తత్తీరాలఙ్కారమాత్మనామోపపదం కిమపిపురం పురన్దరాద్యవన్దనీయపదారవిన్దో భగవాన్ యాజ్ఞవల్క్యయోగీశ్వరో నిర్మాయ తత్ర కృతావాసస్త్రిజగద్విఖ్యాతవైభవాన్ శ్వేలాయనమునివరకన్యకావిస్తృతపక్షమాత్రమమస్కీలాంత్రేన మహనీయం ద్వితీయమప్యద్వితీయమాత్రమమాక్షేపి సున్ని స్థిత్యగన్ధమాత్మ భానమాత్మనః పరిహారకాజాబాలకన్యామార్గశ్రేయ ప్రముఖమునివర్యా ... న్ సాఖిలనిగమాధ్యాపనయాసఫలయన్నఖిలదిక్సంచారిణ్యాకీర్త్యా హారకంకమపియశః పూరమకిళజ్జకవికులవదనసరణిం కిరన్తి మభిచకాసయన్నాసావాస॥

శ్రీయోగీశ్వరస్య జనరాజ రాజసూయప్రయోగమ్.

అథ కదాచనయియక్షమాణస్సనిమికులశిఖామణిశ్శ్వాసమాలయా సముత్తంసితశిరాః పురుషః పరుషకలుష వినిర్హారిణా మధ్యేన యాతయామ యజుషోఘోషేణ సహ స్తే అశ్వమేధమానస ... భం ప్రయతమునికులహూతం ప్రభూతంహావిజ్ఞాతం బహిరన్యేభ్యః ప్రదానాయ సిరవల ... ప్తస్మిన్ప్రయాతుమశక్నువతోహవ్యహావ్యహార్యై ఘనతరసేతుసిరగభిరివాఽగ్నిశరణసముజ్జిహానైర్ధూమ సమూహైరాతన్వమానోఽగ్నో ద్వాపరీయపిస్నానాచ మనాద్యనుగ్రహేణ పావయగ్గి ... తపోభిస్తపస్విభిర్గారవితాఽవాసం శ్రీయాజ్ఞవల్క్యపురమాసాద్య తత్ర విజృమ్భమాణమహాస్ప్రహ్మరాతినన్దనస్య శరణారవిన్దమవతంసీకృత్య వైదేహోన్నృపతి ప్రార్థవాంఞ్జ్ఞాపయామాస-భగవన్ భగవన్తం రమాకాన్తం రాజసూయాఖ్యేన సమారిరాధయిషుమాత్మానమనుగృహీతుం భోపదధిష్ఠితాం దిశమనవనత మౌలిముకుళితకరయుగళో వైదేహః ప్రార్థయత ఇతి॥ అనన్తరం పురుషం జ్ఞాపనావచనసమేధ మానజ

సకనృపతివిషయ కరుణాపూరస్ఫీనస్తబకాయమాన హసిత సున్దర స్వాన్తస్స న్దేశహరం నిజాగమనబోధనకృతకృత్యం విసృజ్య దివసమఖిలం బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయామతివాహ్యసాయన్తననియమానుష్ఠానాయ ప్రాయతిష్ఠ - అతస్సపరమాత్మాఽన్తేవాసినం పితృప్రసూపాసనమాలోక్య లోకబాన్ధవోఽపి తాముపాసితుమివ పశ్చిమసముద్రస్నానమవజగాహే - అథమిథిలాఽధిప యజ్ఞవాటం భగవతి బ్రాహ్మరాతౌ జనిష్యమాణి కోపానాన్తాపసానాం మానినాఽరుణిమాన మభినయదివ వరుణదిఙ్ముఖే ముదిష్ఠితసన్ధ్యారఞ్జితమశోభత - యోగీశ్వర మహిమప్రభావిభి ర్జనకమఖజనైర్జస్యమానమధిమిథికుల నృపసభమభిభవమ్మాహీనామభినయదివ తిమిరమఖిలభువనమభిభావయామాస- మూర్తిమద్భిరివ మహనీయయోగీశ్వర యశోభిరుడుభిరశోభి హరిద్వలయమ్ - భాస్వతస్మిన్నివ నాఽస్మనకోఽపి ప్రభావశాలీతి చిన్తాకళఙ్కపఙ్కిలహృదయే కువలయకలమసముల్లసనచతురకృష్ణపక్షే కమలపిపీలకకోరకదవానలే దివసపుటపాకపచ్యమాన జీవఞ్జీవజీవాతుమహోత్సవే చక్రవాకచక్ర విధ్వంసవిస్ఫురదశనిపతనే సన్తమసపిశాచసముద్ఘాటన చటులమాన్త్రికే దిగ్విజయయాత్రాసక్తదర్పకమహావీరమహోరథాగ్రాయుధే విరహిజన మహార్తిభావనా విషయోదపిష్టాఽకృతౌ సురపక్షిసరస్వరరాజహంసే మహానటమకుటతటతటినీవికచవిశదాఽరవిన్దే మానినీమాననిర్మూలనకృతాఽభిమానే సురగురువరవర్ణినీహృదయ పశ్యతోహరే త్రిపురహరరథచరణావతరణ విఖ్యాతవైభవే కమలాకల్పకకౌస్తుభాది సహోదరభావ జృమ్భమాణాఽనుభావే కలశజలధిసుకృతికమనీయఫలే సంశ్రితజనతాపాఽపహరణాను గుణరమారమణదక్షిణేతరాఽక్షిణి రోహిణీతరుణీ మనస్సుదసుభవసుభగమ్భావుకే దివిషదాహారాధారభాజనే తారాహారవలయతరళమణావనన్యాయావల్లభనయనకృతజనుషిజగదానన్దిని చన్ద్రమసి రజనిరాజ్యమధికర్తుముదయగిరి శిఖరధర్మాసనమధిగతవతిసతి. తదాత్వే కృతసాయన్తననియమో భగవాన్బ్రహ్మరాతికుమారస్స పరిగృహీతసముచితయోగాసనస్సన్ప్రాణాయామశకలిత హృదయశకున్తనికురువ్యాఘ్ర. పరిముష్టిత విషయాన్తరధావననిఖిలకరణ స్సంశ్రితజన హృదయగుహాన్ధకార చికురాకర్షణి కుశలచరణనఖమయూఖపరిహసిత సరసిజజాతం కుసుమశరతూణీరసమారమ్భ్యమాణజఙ్ఘాయుగళం తృతీయసదృశే దరిద్రజానుద్వయం రమ్భాస్తమ్భాన్వస్తమ్భప్రతిష్ఠస్తమ్భ జృమ్భమాణోరురమణీయం నిఖిల భువనమణి గర్భితజఠరమఞ్జూషికాముఖసుషిరాయమాణనాభీపుటం కుక్షిగతజగత్త్రయసూచకరేఖాభి రామవళిత్రయం నాభికమలనిర్యద్బిసలేఖాలలిత రోమరాజి విరాజమానం కౌస్తుభమణిదీపదీప్యమానభుజాన్తరభవనసర న్తరవి

హారణరమాపర్యఙ్కీకారవనమాలాభిరామం నిఖిలపుమర్థసమర్థన ధుర
న్ధరభుజసురతరుశోభమాన సుదర్శనపాఞ్చజన్యాదిమహాయుధ ప్రపఞ్చితసురా
రాతిత్రాసం దరవరసుందరగ్రీవం మాంసదృశచుబుకముజ్జ్వలకర్ణలమ్బమానమణి
కుణ్డల విరాజితగణ్డస్థలం పయఃపయోధిపుత్రికాఽధరమాధురిమ హారాధరబి
మ్బం. ముఖరుచినిచయమగ్నజలధినిబద్ధసేతుమాంసకృదున్నతనాసికాదణ్డం గభీ
రసలిల సముచ్ఛ్రితరవికరవికసిత సువాళమహోత్పలప్రతిభటనయనం ప
ఞ్చశరశరాసన రుచిరభ్రూల్లికాకృతోల్లాసం చన్ద్రశకలధరశోభిసముదిత్వర చ
న్ద్రికాసన్దర్శనీయనిటలతటం నయనపుష్పవత్సంవాసజనితస్నిగ్ధనిశాసమాయతి
మిరశఙ్కావకాశచికురనికురం ముఖకమలచరకిశలహంసశిశుకోమలస్మితం
మకుటలలన్తికాకుణ్డలమణిసరకిఙ్కిణకాఙ్గదకాఞ్చీనూపురాదిదివ్యాభరణా
భరణాయమానమభినవముదిరసదృక్షవపురఖిలత్యానాణ పీతకవసనసౌదామి
నీకం మూర్తిమివ నయనమహోత్సవం సాకారమివ సౌన్దర్యసారం పిణ్డీభూ
తమివ సత్త్వగుణమణ్డలం సశరీరమివ నిరస్తనిఖిలహేయగుణజాతం సకలోపని
షదమలాశయం భక్తిప్రపత్తిముఖసమస్తోపాయఫలం సిద్ధోపాయం శ్రీమన్నా
రాయణముద్ఘటయోగ కుఞ్చికోద్ఘాటితనిజహృదయకమలవిష్టరనివిష్టమార
చయన్రజనీమఖిలామతివాహయామాస-తదనుయుగస్వాయి ఢ్వాయి సమస్త
రతలముశనాఽధిరూఢ ఇతిగృహీతతత్తన్నామ భిరధ్వనీనైరుచ్చైరుద్బోధ్య
మానపుత్రకళత్ర మిత్రాదిసుహృజ్జనం పటుతరవటుకుల మధురగళనిర్గతాన
నిగమనిధ్వానవితతపరిమళమనుసంహితరజనిభయపరిభవపరీభృదుపహాసభయ
పలాయమానపేచకబృన్దకృతాఽక్రన్దమతిచటులచక్రవాకచక్రపరిహాసితచకో
రశకునవిసృష్టదీనస్వరం చఞ్చ్వాచరణచరితకణ్డూతిపరిధుతపక్షపుటగృహ్యాక
శుకశారికాదిగృహీతమఙ్గళరఙ్గరిఙ్గాదినినదం కువలయవణ్డపరిహాసనపరకమల
సౌఖశాయనికమధుకరఝఙ్కారముఖరితకాసారం దయితసదననివర్తమాన
వరవారమానినీచరణసరసిజకలహంసకరవకృతకర్ణసుధావర్షం విరచితగళ
శోధనవైణికగాథనమధురస్వరానురోధిపరభృతకూజితరఞ్జితమపధానగృ
హ్యమాణసమయఘంటాఘనారవమాస్ఫాలాభిముఖసజ్జనసమ్భావీకృత .సరి
జ్జలాశయాదితీర్థం భసితపిణ్డసప్రభతారామణ్డలం కళజన్మమాత్రదృష్టకైరవ
బాన్ధవమపచీయమాన తిమిరసలిలమాన మందద్యుతప్రదీపముకుళముకుళిత స
న్ధ్యారుణిమవాసవహరిన్ముఖ పిడవిచ్ఛిత్వానరవదనస్ఫుటంశుమదచిరాలఙ్కరి
ష్యమాణపూర్వోర్వీధర శిఖరమభితశ్శోభమానకుశేశయసురభిళతుషారపవ
నం ప్రాలేయసలిలశీకరాసార శకలీకరణకుశలావిర్భావం ప్రభాతసమయమ
వలోక్య తాత్కాలికేన విధినాపరమాత్మాన మారాధ్య తథావిధైరన్తేవాస

ద్విస్సహాపితన్యమాన వివిధసత్కథావిధూత పథిశ్రమో బ్రహ్మరాతికుమారో
విదేహరాజరాజసూయశాలాం మహనీయమహర్షి మణ్డలవితత తేజో విశ
లామాటీకత॰ అథ బ్రహ్మరాతితనయస్య విజయం జనకేనకృత ప్రత్యుత్థానాది
క్రియస్తారేషు పరిబృఢ ఇవ తారాణాం రత్నసానురివ సానుమతాం గ్రహపతిరి
వ గ్రహాణాం మహామేరురివ శిఖరిణాం సురజ్యేష్ఠ ఇవ సురాణామధ్వరశా
లాజుషామృషీణాం సదసి విప్రరాజ-తేదాసీనమనేక మునిజనగళతలనిర్గళన్నిర్గళ
దామ్నాయముఖరాయమాణమహాధ్వరాత్. ధర్మధ్వజిసంసర్గమూన్నా ఘూర్ణితప్రా
త్యాసికమచుమ్బితమహాకనీసరుకమ్బజాత యథాజాతప్రవేశమాలక్షితసో
మపీథిసమాజమాశ్రితసర్వవేదసమూహ ముజ్జృమ్భిత మహానూచానకుల
ముల్లసిత యాయజూకప్రపఞ్చముదఞ్చిత బ్రహ్మవర్చసి బృన్దముపస్థిత శ్రోత్రి
యజన ముపస్థితోపాధ్యాయినకాయమాగతాచార్యసన్దోహ ముద్దిష్టాదే
ష్టృపరమ్పరము దీక్షితదీక్షితప్రాతి మధ్యాహ్నస్వగ్ని చిదాదిస్తోమమస్తోకసద
స్యప్రకాశముద్భాసమానసభాస్తారమానస్థిత సమావృత్తసఙ్ఘాతమాసీన వివి
ధవనీపకలోకమనిమిషాలోకితసప్తకోపదసముదయమాహూతమఖవస్మృఖలేఖ
లేఖావిజృమ్భిత తేజోవిశేషమతిచతురయాజకరాజివిరాజితమతిపవిత్రాచత్వా
ర వేదివలయదీప్యమాన మతిస్పృథమమ్భో వేష్టితముద్భాత తర్మ్యచషాలభూషిత
యూపశోభితమామథ్యమానారణి దారుకమనుభూతసామిధేనిప్రాభవమా
ఘూయమానపవిత్ర సమిత్ప్రణీతప్రైతావపటల్యృత పృషదాజ్యాదివిస్పృమరసౌ
గన్ధముపాకృతపశుమాలమ్భ సన్తర్పిత నారాయణముద్గీతాఽమృతమతిపావ
నమధ్వర వాటమత్యుజ్జ్వలజుహ్వగ్నితో భగవతో యోగీశ్వరస్య చరణారవిన్దభ
క్తిముద్వహన్ విదేహపతిర్నుష్ఠితాఽవభృథ స్తత్కృత్యస్సమస్తానపి తపోధనాన్
ప్రణమ్య నిజాశయమేవం ప్రశ్నయామాస - భో భో బ్రహ్మవిదగ్రే సరా భవన్తో
దారవిస్మితశ్లాఘాయమాన హృదయస్య మమ సవినయవిజ్ఞాపనాం పరయా కృప
యా కర్ణేశయన్తీ మహిస్సీమారచయితే కనకార్థైనుకదక్షిణా దానకృతో
త్సాహోయ మహ్యం మహీసురమణ్డలేకమపి ప్రథమపూజ్యం ప్రాజ్యమహి
మానమావేదయతేతి - అనన్తరం తేషు తీరప్రత్యుత్తరసమర్పణ పటిమవిరహే
ణ మునిలోకేషు మూకభావమాటీకమానేషు మహామహిమశేవధి స్సనన్దాన
స్సన స్సపది విదేహమహీవల్లభమవలోక్య భవదీయహాటకధేనుసహస్రపరి
గ్రహార్హమగ్రసమ్మాననీయమవేహి మామితిగభీరతరమవాదీత్ - తదను స
పది తద్వచనమామ్నాయ జనన్యా నభసి విజృమ్భమాణేన వచసా సహ సా
ధు సాధ్వితి విస్మాపితసభాసదోద్ధవిషద స్సరభసమన్వవాదిష్ణు॥

యోగీశ్వరేణసువర్ణగోసహస్రస్యప్రతిగ్రహః.

తదానీంనిమికులావతంసోఽపి నాభసభారతీ మవతంసయన్ మన్త్రేణ రాఽనన్దతున్దిల స్సానన్దచరణారవిన్ద సన్నుతదిక్పిన్దిరబృన్ద మోహాళలమ్బచికురని కురుమ్బ స్తమారాధ్య మధుపర్కేణ సన్నిహితపణ్యకరసరసిజమధుధారయా పావనసలిలధారయా బహిరావిర్భూత భక్తిధారయేవ సశరీరయా తద్ద క్షిణహస్తగృహీతయా సహసభాసీనమునికులగోసహస్ర మమర్ఘరాగరూ షిదమాకలయన్నా కలితానురాగస్సువర్ణం గోసహస్రం తస్మైసమర్ప్య కృతకృత్యమూర్ధన్యతామన్వభూత్ ॥

యోగీశ్వరేణమునీనాం వాదాదినా పరాజయః.

పశ్చాదపశ్చిమమహాత్మబహుమానమ సహమానేషు స్వస్థిత భవజ్ఞాన ప్రతిష్ఠాం జానీమ ఇతివాదాయసన్నద్ధమానేషు వైశమ్పాయనప్రభృతిమునిజనేషు ప్రత్యక్షితశిక్షాశిక్షణకౌశలేన ప్రకటిత వ్యాకరణా[illegible]కేన ప్రఖ్యాపితచ్ఛన్దస్స్వచ్ఛప్రభావేన నిరూపిత నిరుక్తియుక్తిజాతేన సమున్మేషిత జ్యోతిషకల్పాలఙ్కారవభావేన సముపవర్ణిత కల్పానల్పకల్పనేన సమ్య[illegible]ఋగ్యజు స్సామాఽథర్వసర్వస్వేన సముద్భావితశైవజ[illegible]స్వా[illegible]ణ సమ్మిష్ఠో తచాపవిద్యాహృద్యాశయేన సమవగమితగానావిగాన స్వరూపేణ సన్దర్శితప్రమాణపురాణన్యాయవిస్తర ధర్మమర్మపారాయణేన సఙ్ఖ్యాపితసాఙ్ఖ్యయోగహృదయేన సాక్షాత్కృత సకలసాహిత్య మహిత్వేన చతుష్షష్టి కలాన్తరఙ్గముష్టిన్ధయేనచ పురుషేణ ప్రతిగ్రాహ్యమిమామాది మామపచితి మతాదృశో భవానర్థమర్హతీతి ముఖరాయమాణేషు స్మయ మానవదన స్సనన్దాతనయ స్త్వపది సాయంసమయకృత నటన నటపతిమకుటతటసురసరి దుపమితేన వచస్ప్రీతసాకమపిభఙ్గమభఙ్గముద్ఘోష్యయన్నాచార్యమణే రమ్బరమణేరాత్మజన్మా సనాథపథోహిమానం సమావి[illegible]నకనకైనుకాప హారణోన్ముఖకిఙ్కరకుల నియోగాయముహుర్హస్తమాకలయామాస - అథ సావధాన తద్ధ్యానసోపానాధి రోహ వశీకృత[illegible] కృతాన్తస్య.గృ హీతనియోగ భణితయ స్సాక్షాత్కృతయాఇవ తమోగుణతతయ స్సకాయా ఇవ దురితనికాయాశ్చ పరుషపురుషప్రతీకాఇవ ప్రలయవలాహకా స్సాకారా ఇవ మహాన్ధకారా స్సకల భువనభయఙ్కరాఙ్గ కిఙ్కరా శ్చణ్డతరచణ్డా లవిగ్రహా స్సగ్రహాగ్ర కోదదాతి కోఽగృష్టోత్యస్మత్పరిగ్రాహ్యాం గోగణమి తి పాటోపకటువ్యాహారా స్సరభస వదనపవన సమ్పూర్యమాణ మహిష విషాణనిస్స్వనవాచాలవియదన్తరాళాగ్ర కరాళాతతకచకలాపకాళిమ కల్పిత

పిశాచ విభ్రమా గళోపరిసమారోపితస్ఫృతచరణ్ణకభారాః కరతలలమ్బ
మానశిక్యపుటనిక్షిప్త పృథులకుక్కుటాణ్డపటలా స్సపది కృత్తకాసరాదికృత్తి
రుధిరరూషితకరశాఖాభిన్నవర్ధమాన గృహీతపిశితఖణ్డా నిపీతసురాసవదర్శి
త దుర్వచవచోనిచయాః స్సమన్తతస్సన్తతే నిష్ఠ్యూతతామ్బూలరసనిషేచిత
భూతలాః కియత్త్వమద్ధృతంగోరోచనస్మదీయ మియదితిమిథః ప్రవర్తితత
త్ప్రవిభాగా విదేహనరపతేస్సపదిమాసాద్య సద్యస్తర్జితమునిజనాః కాఞ్చన
స్థైను కాపహారాయోపచక్రమిరే తదను కిపటుజనస్సమజనదర్శనజనితసన్త్రాసా
న్వైశమ్పాయనాదిమునిసఙ్ఘ స్సపదిపిధూతాగ్ని హోత్రవ్యాపారా విక్షిప్త
వివిధవాదకౌతూహలాః నిరస్తకమణ్డలువిష్టరా విశ్లథమానజటాబన్ధా విముక్త
వల్కలోత్తరాసఙ్గాః కూర్పరాపలితయజ్ఞసూత్రా హాహా కిమిహాఽగత
మత్యాహితమితి పలాయాఞ్చక్రిరే - తదాస్మినుదార హృదయో విదేహనరప
తిరాహూయ తానుద్విగ్నానన్యాన్ ప్రధానపథిచణ్డాలానేవమువాదీత్ - రే రే నీచా
వినేతారము వినీతానాముపితారమనుష్ఠవత్తినామగ్రత స్సన్నిహితమాలో
కనమాన్రైరపి మానుషానాలోకమహాన్తైరివ భవద్భిరలఙ్ఘనీయ మచ్ఛాసనపథలఙ్ఘ
న జఙ్ఘాలతామనుభూయతే తత్సామ్ప్రతమపసరత దూరత ఇతి - అథాఽవధారి
తసక్రోధమిథిలాధిపవచనేషు మస్తకధృతముకుళితహస్తేషు మాయాజనఙ్గ
మేషు దేవేన నిర్జ్ఞవగవాదానాధికారిస్యాఽస్మాస్వేవప్రతిపాదనేన తదాచర
స్త్రోవయం దేవశాసనమీషదపినలఙ్ఘయామ ఇచ్ఛామో దేవసుప్రమాణమితి తూష్ణీ
కేషు స్మయమానమనా నిమికులచూడామణిస్త ప్రాణానుత్పాద్యమావారజిత
మాహేయా సహస్రమాత్మసాత్కురు తేత్యసకృదభిహితేషు మానముద్ర
యావ్యాఖ్యాతాశక్తికేషు వైశమ్పాయనాదిముని లోకేషు తద్గోష్ఠీగరిష్ఠాల
ఙ్కారం బ్రహ్మరాతికుమార మఙ్ఘ్రితలయోరవనతేన శిరసాఽఘ్రాయ తపో
ధనవ్యాఘ్రమాత్మాభిప్రాయం ప్రథయామ్బభూవ - అథ తదీయవాఞ్ఛిత
పారిజాతే బ్రహ్మరాతిజాతే నిజకమణ్డలుశాతకేన మన్త్రవిశేష సంస్కృ
తేన సౌవర్ణసౌరభేయీగణ మభిప్రోక్షతి సతి భగవతి॥

యోగీశ్వరేణ సువర్ణగోసహస్రస్య ప్రాణోత్పాదనమ్॥

తదానీమఙ్కురితాసవః శరభసోన్మీలితచక్షుషః సమారబ్ధామ్బా
రవా శ్చాల్యమానకర్ణపుటధూయమానమక్షికా స్సముత్క్షిప్తఖుర శిఖరత
ణ్డాయమానశ్రవణజాహాః మహీతలేచుమ్బిసాస్నాయవనికా నూతనజనదర్శ
నజనితశృఙ్గవీజనా స్సమన్తత ఉత్పుచ్ఛయమానభావేనసముత్ప్లవమానా
స్సపదిస మోదతర్ణకపీయమానఘటసమానాఽపీనా స్సకరా స్సప్రతా అవశా

అథైతే హతగర్వా రేష్టు కాశ్మబలీప్రభృతయః పరశ్శతా వైదికాస్సకలజనాశ్చర్యచర్యస్య భగవతో యాజ్ఞవల్క్యస్య సవిధం ప్రసాదయామాసుః - అనన్తరం విదేహమహీపతి మాపృచ్ఛ్య తేనాఽనుగృహ్య మునికుల ముద్ధృత్య తదుద్దామపరాభవజలధితలస్పృశమార్చయ్య నిజయశః పతాకయాఽఖిలామపి దిశమలఙ్కృత్య నిజాఽఽచార్య ఇవ స్వయమపి గోసహస్రకృతప్రకాశస్స్వకీయచ్ఛాత్రగణవిరచితవిచిత్రచరిత్రస్తోత్రస్సునన్దాపుత్రస్స్వపురమాససాద॥

ఇతి యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషాయాం ద్వితీయోంశః॥

శ్లో॥ విచిత్రోదారచారిత్రవిస్మాయితజగత్త్రయమ్। వన్దే మహిమసునన్దాయాస్సానన్దం నన్దనం మునిమ్॥

యోగీన్ద్రపరాజితైస్తైర్నిఖిలైశ్చతుర్భిస్సమీపే నిజపరిభవనివేదనమ్॥

అథ సునన్దానన్దనమహిమానమివ తత్కృతమాత్మపరిభవమసహమానా ఇవ వయమపి శిరసి జటాజూటం వహామః కటితటే చ వల్కలం వస్మహే కమణ్డలుం బిసించ సన్నిధాపయామహే పవిత్రం యజ్ఞసూత్రమురసి ధారయామహే - కామమప్యక్షమాలాం కరతలే నిరన్తరం పరివర్తయామహే కృచ్ఛ్రాదినా చ తనుం తనూకుర్మహే పుణ్డరీకచ్ఛాయానుకారిణః పృషదంశుకానివ యాజ్ఞవల్క్యవేషావలమ్బినోఽస్మాకం ధిగ్ధిగితి మిథోభిదధానా విధుమస్త్వదకబలితవిధుమణ్డలోపమితవదనా వైశమ్పాయనప్రభృతయో మునయస్సమభ్యాయ భూయసా వేగేన సరసిజభవనభువనమధిగత్యావగాహ నిగమశిఖరాశయవ్యాఖ్యానకుశలైస్సనకసనన్దనాది యోగిసంస్తోత్రైః ర్నిజాధికారప్రకారజిజ్ఞాసయా సమాగతైస్సమస్తైశ్శివ దనలప్రముఖ దిగీశ్వరైరనన్తానన్తశయగుణగణవర్ణనలబ్ధవరైః ర్నారదాద్యైర్వైణికైః పిశారదైస్తత్తత్సమయోచితనీతిశతప్రణయనకోవిదైర్విచారాయత్తైః గురుప్రధానైః రాచార్యైః స్వస్వాభిలషితనివేదనాయ లబ్ధప్రతీక్షైరనుమాద్యత్తైర్గాన్ధర్వరాగతాళలలితసరణికోవిదైః ర్నారదాదిమునిభిరప్యద్భుతసటనచటులసురవారవనితాభిరాచరితసుకృతవిశేషఫలతయా కర్మదేవత్వామనుభవద్భిర్మహద్భిశ్చ సమన్తతశ్శోభమానాయాం సభాయాం కిమపి రత్నసింహాసనమలం కుర్వాణం నిజచరణనఖముఖకషణనిరస్యమానకణ్డూకేన సమవనతకణ్ఠేన వాహనరాజహంసేన సముపాస్యమానం సన్నిహితసరస్వతీవదనచన్ద్రచన్ద్రికానుషక్తే

విస్గృతవికాసం నిజముఖ కమలం కిమిదమద్భుతమితి నిరీక్షితుమివ సముపన
తేన విమలాతపత్రవ్యాజేన రజనీరాజమణ్డలేన విరాజమానం వాగ్దేవతాగతి
సౌష్ఠవగ్రహణోత్సుకతయా నిజానుగ్రహ సమ్పిపాదయిషుభ్యాముభయ
తోధూయమాన వాలవ్యజనభావాముపస్థితాభ్యా మ్ముఖాభ్యాం హంసపుఙ్గ
వాభ్యాముపచర్యమాణం నిజభ్రూవిక్షేపమాత్ర బోధితసురాసురాఽధికారం
సిద్ధవిద్యాధరకిన్నర గన్ధర్వయక్షరక్షోగ్రప్రముఖ జోఘుష్యమాణ బిరుదప్రప
ఞ్చం విరిఞ్చ్యమవలోక్య సముదఞ్చితభక్తిముకుళితకరాపతన్యసిత శిరసః పవి
త్రైస్స్తోత్రైస్స్ప్రసన్నమానసమారచయ్య వ్యజిజ్ఞపత్ - స్వామిన్ యాజ్ఞవ
ల్క్య నామాసిస్స్వమాయాసింహాసనమా రమారమణావతార ఇవ క్షమాతలేము
నికులలలామాయమానో జయతి తేనఖలుపరిభవమననుభూతచరమధిమిథిలా
ధిపసభమాపాదితా వయమ్-తత స్తదీయస్య ప్రతికలమేధమానస్య ప్రాభవవి
న్ధ్యమహీధరస్యాలోపాముద్రాసహచరం కమప్యుపాయమనపాయమాకల
య్యామురుపశమమఙ్గళితమస్తోమపిశఙ్కలితాస్పృశో స్మాన్స్వవదాలోకే నపాలయే
తి-తదనుకమలాసనస్సకలాన్నివేదబోధనజనానష్టభిర నిష్టనివారకైరతిప్రసన్నై
రక్షిభిరవలోకమాన ఈషదున్మిషితహసితహంసశాబకశోభమానముఖకమల
చతుష్టయస్సావధానేషు సవిహానేషు సభాజనేషు సపదినిరస్తవిచారేషు సమ
స్తశ్రుతివిస్తరేషు లబ్ధావసానేషు ప్రమాణోపన్యాసేషు నిరాకృతేషు పురాణ
పాఠేషు సమాపితేషు న్యాయమార్గశీలనేషు సఙ్గృహీతేషు స్మృతివిమర్శేషు
ప్రత్యాఖ్యాతేషు శిక్షావ్యాఖ్యానేషు విధూతేషు వ్యాకరణాలోడనేషు మన్దీ
కృతేషు ఛన్దస్సఙ్గ్రప్రచారేషు ముక్తేషు నిరుక్తశోధనేషు జాతసంక్షేపేషు జ్యోతి
షసఞ్చారేషు సన్యసితేషు కల్పప్రయోగానుయోగేషు శాన్తేషు శఙ్ఖమృదఙ్గ
మురజపణవానకగోముఖ నిస్సాణజర్ఝరప్రముఖకోలాహలేషు మానముద్రా
మవగాహమానేషు నటనచటులరమ్భోర్వశీ ప్రభృతిచరణనూపురేషు విఘటి
తేషు వాలవ్యజనవ్యాపారేషు విగళితేష్వ వాహానరాజహంసచఞ్చూచరణ
గరుదఙ్గచాలనేషు చవాష్టికపల్లవాహతిస్తనితగభీరాముజ్జ్వలపదవాక్యార్థమ
నోహరాం గిరముద్ఘాటయామాస-భోభో మునయస్సర్వేఽపి యూయమవహి
తా మదీయం వచనమాకలయత-సఖ్యాజ్ఞవల్క్యో నామ బ్రహ్మరాతికుమార
స్సునన్దామన్దేతరసుకృతసురతరుప్రసవాయమానస్స్వ జననీజఠర పవగృహీత
మహిత హృషీకేశకృపాసన్తానస్స వివస్వదనవసాద ప్రసాదసమాసాదిత శు
క్లయజుస్సమ్ప్రదాయస్సకలకలావిలాసినీవిలాసవిశాలారామశ్శ్రీమానస్మ
దాదిభిరపి సమ్మాననీయమహిమా మహీతలాలఙ్కారస్సమేధతే - తస్యాభవ
తాంచపక్షిస్త్రీముక్తికయో ర్మదదన్తిమశకయో రహిరాజరాజిలకయో ర్గగ

చ్చతుర్జ్యోతిరిఙ్గణయోగపుణ్డరీకపృషదంశుకనోరివాఽన్తరమశేషైరప్యధ్య
క్షైః క్రియతే-తం మహానుభావమస్మదీయవచనవిస్మేర సరసిజవిపిననిరన్తరవిహా
రణవిశారదరాజహంసీ శారదాపి విజేతు మనలమితి ప్రత్యేమి - తథాఽపి కంచి
దుపాయం చిన్తయామ ఇతి భగవతి చతుర్ముఖే చిన్తయన్తి సతి.

గార్గీ ప్రత్యువాచ.

అథ వసుధావలయగామినీవ సౌదామినీ స్థాయినీవ రూపసమ్పత్తిస్సా
కారేవ సౌన్దర్యపరమ్పరా లలితమూర్తిరివ లావణ్యపరిస్ఫూర్తిస్సకళశ్రేణేవ కళా
నిధేః కళాసావయవేవ నయనమహోత్సవలక్ష్మీః జాతగౌరాగతేవ జా
మ్బూనదలతా సచేతనేవ కాఞ్చనపాఞ్చాలికా ప్రమాణమప్యపగతమపివిరా
మామాదధానా శర్వాణీమపి గర్వాపపేతామాతన్వతీ సరస్వతీమపి లజ్జావ
తీమాపాదయన్తీ రతిమపి లబ్ధాహఙ్కృతి విరతిమాకలయన్తీ రమ్భామప్యప
మ్భాముత్పాదయన్తీ ధిక్కుర్వతీ చోర్వశీం ఘృతాచీం చ తిలోత్తమామపి హేల
యన్తీ చ హేలామపహసన్తీ చ పుఞ్జికస్థలామపహసన్తీ చేతరాప్సరస్సరసిజ
మిత్రాదాత్మనస్త్రాసమపహర్తు మితుమాసిస్థం సరసిజమాశ్రితేనేవ తమ
స్తోమేనవగ్గాహేమన్తసమయాదిష్వప్యనవరతవికాసతయా మనోహరమివ
ముపనతేనేవ మధువ్రతవ్రాతేన జగదానన్దిన శ్చన్ద్రస్య వినాశహేతుత
యాపితతమాత్మకళఙ్కమపనేతుమవికలపినకుముదబన్ధుమాగతేనేవ కు
హూరజనీసమయేన నిఖిలభువనసంవననాయ పఞ్చశరపరికరేణ పుఞ్జీకృతేనేవ
సిద్ధాఞ్జనేన చికురనికురుమ్బేణ శోభమానా సంప్రాప్తతాదశాయామాత్మ
నస్సర్వాభిముఖీభిర్వేదీభిః స్వీకృతార్ధభావేనేవ సుధాకిరణేన లలాటపట్టేనల
ఙ్ఘితోల్లాసా లీలావిభూతినిత్యవిభూతియుగళవిజిగీషుణా వీరకన్దర్పేణ పరిగృ
హీతేనేవ శరాసనద్వయేన ఝిల్లికాయుగేన విరాజమానా నయనకఞ్జనయో
ర్మిథోవలోకవిమర్దారమ్భవేదివేధ సామధ్యేస్థాపితేనేవ చ్ఛాదనకుడ్యేన నానా
సావంశేన నిరాకృతతిలప్రసూనా వదనసరసి రుచిరస్రోతసి విహారమాణాభ్యామివ
మీనాభ్యాం ముఖవిధుమణ్డలముపగతాభ్యామివ వికచకువలయాభ్యాం లబ్ధశ్రు
త్యన్తాభ్యామప్యనన్తికతరళభావాభ్యాం నయనాభ్యాముద్భ్రాజమానా లో
చనదూరాక్రమణమూరీకరణాయ నిర్గతావధిప్రదేశాభ్యామివ కర్ణశష్కులీ
భ్యాముద్భాసమానా వదనసుధాకరమధ్యవర్తినేవ సుధారసేన రదనరుచిప
య్యగపయోభిశ్యామావేనేవ విద్రుమశకలేన లపనకమలచరలలితహసితహాళీ
సముపభోగ్యేనేవ రక్తోత్పలదళేన ముఖకుసుమశరసౌధతలబద్ధేనేవ మాష్ఠ

ఝషాఙ్కులికేతనపటేన రదనపటేన నిగృహీతబిమ్బాడమ్బరా శమ్బరారాతిశుకభా
రసీమేనేవ పచేళిమదాడిమబీజపుఞ్జేన గళవంశతలసముదిత్వరేణేవ ముక్తాఫ
లజాలేన హృదయసింహాసనసమారూఢమకరధ్వజదేవతార్త్రాణేవ కున్దసన్దో
హేన గన్తుముకుళదామ్నా దత్తాసేచనకభావా రతిరతీశ్వరరమణీయదర్ప
ణాభ్యామివ గణ్డమణ్డలాభ్యాముద్దీప్యమానా విస్ఫురదధరికాన్తిచ్ఛురితతయా
నిస్పృహసార్వభౌమం బ్రహ్మచారికుమారమవశ్యం వశీకుర్వీతి సానునయమా
రచితప్రార్థనస్యేవ మదనస్య ముహుర్ముహురగ్రకరస్పర్శనక్రీతారుణిమ్నా చుబు
కతటేన విఘటితమునిజనమానా మనసిజవిజయశఙ్ఖేనేవ గ్రీవాతలేన సముదగ్రప్ర
భావా నిజవచనసాదృశ్యం వన్దిశ్చన్ద్రికయావిష్టీతీతిమన్దేతరమత్సరాత్పరిభ
హృతేనేవ తదీయప్రకాశేన ముకురకేతనదేవతారాధనాయోపచితేనేవ వికచ
మల్లికానిచయేన పక్ష్మపల్లవామ్యద్దేశప్రవృత్తేనేవ పటుతరహసితేన నఖమయూ
ఖవలయేన నీరాజితకరారవిన్దా చూచుకమేచకిమగృహీత విషరూషిత ముఖ
విషమవిశిఖవిశిఖకమలముకుళవిలసితాభ్యాం విపులవపుఃప్రభాసరిత్పూరవిహా
రపరాభ్యామివ చక్రవాకాభ్యాం రతిరతిపతివిలాసోచితాభ్యామివ పృథులకన్తు
కాభ్యాం తదీయశయ్యోపరినిహితాభ్యామివ వర్తులోపబర్హణాభ్యాం మదన
మహావీరసభాగారహృదయద్వారపూర్ణకలశాభ్యామివ పయోధరాభ్యా
మున్మాలితవిరక్తకులాఽహఙ్కారా కుచకులాచలసకాశమభిగచ్ఛన్త్యేవనా
భీవల్మీకకృష్ణసర్పస్త్రియా విరహిజనకణ్ఠవిచ్ఛేదచతురయా విషమాస్త్రరికా
లాయసచన్ద్రహాసమత్యేవ సమ్భావ్యమానయా మధ్యవేదికామధ్యమధిష్ఠా
య మన్మథేన సమిధ్యమానస్య జగద్వశీకారహోమధూమకేతోరుజ్జ్వల
యేవ ధూమలేఖయా ఘనతరస్తనగుళుచ్ఛయుగళగమనసరతయేవ మధు
వ్రతపీఠికయా వళిత్రయాకారవలగ్నకనకాభరణముఖఖచితహరినీలశిలాశ
కలశ్రేణ్యేవ రోమావళీలతయా వితన్యమానవిలోకకమనోమాలిన్యా విలా
సదీర్ఘికయేవ విషమశరమహారాజస్య షశ్యజ్జనస్యమాకర్షణపటుతరమోహన
చూర్ణసముద్గకేనేవ జగన్మోహకకన్దస్ప్రహ్లకస్యాగభీరావర్తేనేవ రా
లావణ్యప్రవాహస్య చక్రేయుద్ధేనేవ జగచ్చక్రకర్తినరస్య కస్య
నాభిపుటేన నిరాకృతదశాంగిపుఙ్గవమాహాత్మ్యా స్యోపరి
నమాళజస్యకాన్తిలికతయా శిరసి తిష్ఠతీ దమితి
భీరమూపేనిపాతితయా హా ద్రుష్టిపక్షేఘుటీ
పరమాణుపరమసామ్యా మనసిజగజవిహార
స్త నజనితానన్దా మన్మథరథచరణోపమితేన నిత
ఫల్యా కుసుమకళమాఽక్రీడతటరూఢ గమ్భీరరః

ఖరస్తర హస్తీహస్తాహస్తాకేన యువజనమానస మదసిన్ధురయన్త్రిణాఽలానే
నోరుయుగలేన నిమిలితవైరాగ్యప్రపఞ్చా మదనతూణీరమతి జనకమహానీయ
జఙ్ఘారూపాభ్యా ముత్తుఙ్గశృఙ్గారరసకళాచికాభ్యాం కబలితశమవ్యాపా
రా నఖరనిర్మలమరీచి నిభయన్మృదులకుసుమపుఞ్జనిమా స్తృతాయాం క్షితౌ
నిక్షేపాదిపద్మతశోభాభ్యాంచరణకిసలయాభ్యామాచాన్తసత్త్వావిర్భా
వా భగవతస్సరస్వతీవల్లభస్య మానసీగార్గీ నామ కాపి కన్యా కామణి రమణీ
య సారూపవిశేషేణ దుగ్ధసాగరమథన సమయసముదిత్వర మోహినీరూపా
వలేపముపాకుర్వతీ తత్రత్యసుత్రామ ప్రభృతి నేత్రాఽనిమిషతామర్థవతీమాపా
దయన్తీ త్రైలోక్యసీమన్తినీ నామపి దృష్టిచిత్రా షరమారమాతన్వతీ మూర్తిమ
తీవ ప్రథమరసస్ఫూర్తి రాకారవతీవ వైషయిక సుఖసంహతిగ్గ కనకకైతకదల
ద్రోణీసచ్ఛాయదోర్మూలప్రకాశనవివశీకృతనిఖిలహృదయా సాకూతమధుర
స్మితాఽవలోకితసుధారసాఽభిషిక్తమారమహావీరా నిజనగ్నభావాఽవలోక
నేన ముకుళితసజ్జనవిలోచనా సభామధ్యమవాతరత్। అథతయారభసనిబద్ధ
కరముకుళయామామాను శాధీతిముహుర్ముహురనుబద్ధప్రార్థనయా యస్తత
వచేతగ్గపశ్యతోహరస్స ఏవతవదిగమ్బరతామవలోకిష్యతే-యాజ్ఞవల్క్య ఇతి
మహీమణ్డల మణ్డనం యోగిప్రకాణ్డముపస్థాయ. నిజచతురిమ్ణాతమభిభావ్యత
త్పరిభూతమిమం మునిసన్దోహమానన్దయేత్యరవిన్దాసనశాసనావతంసితశి
రస్కయా సవిస్మయాఽనుసరదనేకావనీసురలోకయా లోకేశమానసకన్యక
యా తల్లోకతోనిర్గత్య నిజగత్యవలోకనలజ్జాపలాయమానరాజహంసాయా
మాత్మవధూధరనిహిత సజాతీయతా విభ్రమసమభిధావమాన రథాఙ్గా
హ్వయమిథునాయాం నిజనయనవిలసనవిలోకన సలజ్జమజ్జననిమిషవ్యాపా
యాం నిజముఖచన్ద్రచన్ద్రికానిద్రాపితాఽరవిన్ద బృన్దాయా మూర్వీతలముక్తా
హారాయమాణాయాం గౌతమీసరితిసహమునిలోకైరాచరితాఽప్లవయాసు
సేనా వన్దనసన్దర్శనాయప్రయయే.

నగనుపితామహానుగ్రహేణ నిజహృదయ హారవర్ణముఖైరంశుకా
శమానాక్షిలోకకలోచనాని సుధాసారైస్సిఞ్చతీవమఞ్జ
హ్లాదస్వతి జనచేతాంసివికరతీవ విమలవి
కుచ పికచకువలయదళాని వితన్వతీవ సా
స్వీజృమ్భయన్తీవచరణనఖమయూఖైరధి
స్తీచ ముఖరనూపురనిస్వనేనముగ్ధహంసమి
కలాపశిఞ్జయాఽవలగ్నరూపస్యామ్బరస్యశబ్దవి

యాజ్ఞవల్క్యస్త్రీభావమణివర్ణనా.

శేషగుణవత్తాం భువన మోహనపటిమానమాత్మనోఽవలోక్యన్త్యా యమేవమహో
తోరురోజయోరుదారహసితేనేవ మౌక్తికహారేణ హృదయతలాఽఽరూఢరతి
పతిడోలావిలాస ముల్లాసయన్తీ రదనముకుళరామణీయకమవలోకయితుమవే
పనతేనేవమౌక్తికేన నాసాభూషణేనసీరాజితముఖరాజీవా నిజాఽన్తేవాసినో
భగవతో యోగీశ్వరస్యపత్నీభావమనుభవిష్యన్తీ మహాత్మానమనుగుణ స్త్రై
ణధర్మానుపదేష్టు ముపశ్రవణీయుగళ ముపాత్తరూపద్వయేన మణిమయతా
టఙ్కభావభాజా నభోమణినా నిర్మాస్యమానకపోలతలా భ్రూయుగళాకా
రదళాఽభిశోభమాన నాసావంశోద్భూతకరీరేణేవ మృగమదలలామరేఖయా
విరచితలలాటాలఙ్కారా కర్ణావతంసకుసుమమకరన్దబిన్దుసన్దోహ నిష్యన్దక
పటేన స్వోచ్చాటనాయ ప్రేయతమానమివ నయనమవలోకమానేనోరుదతేవ
శ్రవణయుగళేన విజృమ్భమాణ ప్రభావా లోకబాన్ధవతయా విశ్రుతస్యస్వస్య
సాధుతమస్తోమమత్సరేణ యుజ్యత ఇత్యాశయేన శిరోరుహసన్తమస్తోమము
పనతేనేవ వివస్వతా పద్మరాగమణిచూడామణినా ప్రకటితనిఖిలసీమన్తినీ
ప్రాశస్త్యా గార్గీ నామరామాశిరోమణిః శ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్య పురమాసాద్య
మన్దారచన్దనమాకన్దప్రముఖతరుషణ్డమణ్డితమాక్రీడమవలోకితేన సార్ధయన్తీ
గోదావరీసమీరకిశోర విసరమామోదయన్తీ నికుఞ్జమఞ్జుల వఞ్జులలతాకు
సుమైరాత్మనః కేశహస్తమాభూషయన్తీ తత్రతత్రనియమపరాన వనీసు
రానవలోక్య సబహుమాన మఞ్జలిబన్ధమారచయన్తీ పరితోభాస మాన
హోమధూమ సౌరభమాజిఘ్రతీ మధురతరనిగమఘోషశ్రవణేన శ్రవణ
యుగళమర్థవదాపాదయన్తీ సౌధతలవిహారతత్పరవారాఙ్గనా సఙ్గీతభఙ్గీశ్లా
ఘామఙ్గీకుర్వతీ భగవతో బ్రహ్మరాతికుమారస్యభవనమవజగాహే- సా తత్ర
కత్రపావనతర మాసనమాసికయాపావయన్తం ప్రతిదిన సమేధమాన యో
తరుశిఖాభిరివజటాభిరవతంసితం శ్రీమన్నారాయణచరణాఽఽశ్రయిణాం తమన్వ
ర్థాభావమాలోచ్య. విమలవిలసదూర్ధ్వ పుణ్డ్రవ్యాజేన భగవత్పదారవిన్ద
మాశ్రితేనేవ వదనకుముదబన్ధునా విరాజమానం భవ్యతరభగవన్మన్త్రానుస
న్ధానచటులాధర పల్లవేనాయాస పవనపరిచలకిసలయ మన్దారపారిజాతతరుమను
కుర్వాణముజ్జ్వల విచిత్రమణిమయకుణ్డల విసృమరమరీచినిచయ మఞ్జులరఞ్జి
తవల్లీమతల్లికాలఙ్కృతేనేవ పరమపురుషనివాసభవనేన హృదయప్రదేశేన శో
భమానం హృదయాహ్లాదనరక్షితదామోదరమహాస్తమ్భేరమబన్ధనదామ్నేవ య
జ్ఞసూత్రేణ కృతాలఙ్కారం హృదయస్థాపూర్వ్య బహిరపి కృతప్రకా
కారేణ సత్త్వగుణగణేనేవ విమలవాససా ఘటితకటిప్రదేశం

త్వాం ...త్తరమపి సత్త్వమసమపనేతుమాశ్రితనఖప్రకాశస్వరూపేణేవ చన్ద్రా త్రిలోకే
నసమాశ్రితచరణారవిన్దం ప్రవక్తారమఖిలశాస్త్రార్థానాం ప్రయోక్తారమశేష
కల్పవిధీనాం వక్తారముత్తమాయాస్స్మృతేర్ద్రష్టారం యోగపద్ధతేర్భగవ
న్తం యాజ్ఞవల్క్యమవలోక్య ప్రణమ్య చ సస్మితమేవం విజ్ఞాపయామాస భోభో
మహర్షికులలలామాయమాన ! బ్రహ్మరాతికుమార ! సునన్దాసుకృతసురతరుఫలా
వతార ! తవ సకలకలావిలాసినీవిలాసభవనతాం బహుభ్యస్తపస్విజనేభ్యస్స
మవగతవతీం భవతా శిష్యా నిరవసాదం వాదమార్గచర్యా పాతఞ్జలభణితిపాణ్డి
త్యం పాశ్చ్యచ్చరణవాణీనైపుణీం కాణాదవాదకౌశలం కాపిలతన్త్రస్వతన్త్రి
తాం జైమినిమునివచనకూలఙ్కషతాం శిక్షానిష్ప్రత్యూహపటుతాం ఛన్దస్స్వమ
న్దస్వచ్ఛన్దతాం నిరుక్తిమునిరఙ్కుశయుక్తికతాం జ్యోతిషతన్త్రేష్వజాయమా
నజ్ఞానవిశేషతాం కల్పేష్వనల్పధీకతాం మనస్యాగమేష్వభఙ్గురప్రాభవతా
మితరాస్వపి విద్యాస్వనవద్యహృద్యవివేకతాం చ ప్రకాశ్య విమలయశో
మౌక్తికసరవిభూషితామశేషామపి దిగ్యోషామారచయితుమస్మాకమాగతా
మవేహీతి - ఏవం వదన్తీమిమాం సుదతీమవలోకమానస్స యాజ్ఞవల్క్యముని
బృన్దారకో మన్దమఙ్కురితహసితముగ్ధముఖారవిన్దః కామపి భారతీముదీరయా
మాస అయి సున్దరి ! లజ్జైవ భవత్యాస్త్వమపి మత్సకాశాత్పూరణప్రసర-కులపా
లికాస్తు నైవమ్భవితుమర్హసి - వారాఙ్గనాఽపి వస్త్రైర్వస్త్రీజనసమస్తాన్యఙ్గాని-
నగ్నాయాస్తవ సన్దర్శనేన పురుషస్య భగ్నబహువిధభోగవస్త్రాం సుర్వారమ
షీక్తివిహారభవనతాం చ స్మరన్తి మునయః - తతస్త్వాం ద్రష్టుం ప్రష్టుం చ కుశలం
నాఽహమభిలషామి - కథం త్వయా సహాఖిలశాస్త్రవాదం చికీర్షామి - స్త్రీణాం
హీనహాటకాదిమయాని భూషణాని భూషణాని - అపి త్వపత్రపైవ కాఽపి విచిత్రాల
ఙ్క్రియా - నిరపత్రపాం భవతీం నిర్దస్తసాధవో న జానన్తి ఏవం లజ్జాపేతయా త్వ
యా కృతసన్నిధానమ్మమ అరవిన్దలోచనారవిన్దబాన్ధవావుభావపి న బహుమాకు
ర్యాతామ్ - యస్తు సుఖమైహికం పారలౌకికం చ దూరీకర్తుమభిలషతి స కేవలం
భవతీం దిదృక్షతే - ఏవం భగవతో బ్రహ్మరాతికుమారస్య భారతీం శ్రుత్వా భారతీవ
ల్లభమాననకన్యకా లజ్జాసాధ్వసాభ్యామపాఙ్గహామికయా సమాక్రాన్తస్వాన్తా
కరకిసలయేనైకకేన కుచకుమ్భయుగలమితరేణ జఘనమహీరరాజధానీం చ పి
దధానా మామకీనమపరాధం క్షమస్వ క్షమానిధే ! యోగీశ్వర ! నమస్తే నమస్తే
ఇత్యభిదధానా కిఞ్చిద్వచో విజ్ఞాపయామాస - స్వామిన్ ! భగవతో భారతీవల్లభ
స్య ప్రసాదేన నిజచేతోహారవర్గమఖిలోన్నతముజ్జ్వలామ్బరభూషణభూషితా
యాం శివసేయ నపథమవతీర్ణాయా మమ మద్దిగమ్బరతాం పాటుర్యాణో భ
వా నేవమత్సరమహార్ణవరో భవతి - భవతా సహ సమ్ప్రతి గళకుహరశోషణనిపు

౧౦ం శుకతరం శాస్త్రవాదం నా౽నుతిష్ఠామి-కిన్తు హృదయశాన్త్యా భవతో
నిరవసాదప్రసాదప్రాభవేన మన్దేతరమానన్దమనుభవితుమిచ్ఛామి-ఇతి తదీయాం
ముక్తిమాకలయన్నయం సౌనన్దయో మన్దస్మితపురస్సరాం గిరమిమాం రామహో
ష్ప్రియ్యఙ్గీకరయామ్మాస- అయి? మాయ్యాసహాని గమాన్తవాదచికీర్షయా౽౽స
మాగతాయాస్తవ కుతస్తనీమతిరేవంవిధా జాతా- జలజాక్షి? జగతి విదితమిద
మస్మదీయం పఞ్చశరవశంవదపక్ష్యేస్త్రియో త్సేకసముత్సారణపటుతరయోగికు
లస్తూయమానం. గౌరవమ్-సింహసంహననం పురుషసింహమవధూయ మామ
తథావిధమనఙ్గసఙ్గరకథానైదేశికం కథమభిలషసి- తరుతలిషతైరసారైరే
వశుష్క-పలాశైరురీకృతదేహధారణం కదాచిదాపగాసలిలైర్నైవకల్పితప్రా
ణవృత్తిం కౌపీనగ్రహణమాత్రేణగృహీతసుకుమారదుకూలధారణాభిమానం
పఞ్చాననపుణ్డరీకపోత్రిప్రముఖభయానకమృగకులదుస్తరే కాన్తారే సరసజననిబి
డసౌధతలాసికాసుఖమనుభవన్త మనవరతయోగానుభవేన వాఙ్మనసవైదేశి
కసుఖమయేనపరవశీకృతహృదయం నిరపాయేనవిరాగేణ ధనవతాముపరిపరిగ
తావస్థానం మదనపిశాచకదన విదూరీకరణాలఙ్కర్మీణనారాయణనామపా
రాయణపరాయణప్రవణం మామపి విలోక్యలోకానేచనకరూపం నృపాదికమ
పహాయ ముగ్ధా౽సీతి తవ ముగ్ధతామనుశోచామి, యస్తు శశస్వరూపం పరిశీలయ
తి, వృషలక్షణం నిరూపయతి, విజానాతి చా౽శ్వప్రకారమ్, మృగరీతిమవధత్తే,
బడబాధోరణీమనుసన్ధత్తే, హస్తినీచిహ్నమాలోడయతి, లతావేష్టితకవృక్షా
రూఢకతిలతణ్డులసీగక్షీరప్రభృతిపరిరమ్భస్వరూపాణి నిరూపయతి, స్తిమితస్ఫు
రితఘటితసమాలిఙ్గనాది చుమ్బనభేదాననుభవతి, ఆచ్ఛురితకార్ధచన్ద్రమణ్డల
వ్యాఘ్రపదమయూరపదశశప్లుతాదినఖక్షతలక్షణాని వ్యాచష్టే, మణ్డకోచ్ఛూ
నప్రవాలమణిబిన్దుమణిమాలాదిదన్తక్షతపరీక్షాయామపి చతురో భవతి, కరశా
ఖాలోడనేన పూర్ణచన్ద్రాది నాడీత్రయం సరసతామాపయిత్వా వామలోచ
నాముత్తానకతిర్యగాసితస్థితానతనాగరికోత్ఫుల్లాదియన్త్రభేదైరుదన్వతి మ
హానన్దమయే నిమజ్జయన్నిమజ్జతి సపహసహస్రావరూమోక్షమధితిష్ఠతి,
తత్తాదృశం పుమాంసం సమమా౽సాద్య హృద్యం తవ రూపం సఫలయేత్యుక్త్వా విర
రామ - అథ భగవాన్సనన్దనానన్దనస్తస్యా గరీయస్యా ప్రార్థనయా కృతతత్ప
రిణయమఙ్గళగత్పూర్వమహిష్యామస్యాం దశపుత్రాన్నవోజవ సాపత్న్యాం చతుర్థ్యాం
శతిముత్పాద్య తేషామనుష్ఠితజాతకర్మాదిక్రియగపుత్రపౌత్రాదిసమ్పదమనుభవ
సమ్పాదితమహానన్దస్సహచరబ్రహ్మానన్దానుభవః కతిపయం కాల మతివాహ
యామాస॥

యోగీశ్వరేణ సమముద్దాలకవాదః.

౧ అథ కదాచిదస్మాముపార్ధ్రాకనగీర్ణాముకాశ్యాదకాపిలాఽదితన్త్రస్వతన్త్రతాహఙ్కారగ్రన్థిలహృదయ ఉద్దాలకో నామ కోఽపి విపశ్చిత్ నిగాఢుకశపార్శ్వక్షేన ప్రకాశమానం బ్రహ్మరాతికుమారముపపద్య భో యాజ్ఞవల్క్యమునీన్ద్ర! జననీజఠరాఽవస్థానసమయ ఏవ జగదీశ్వరస్య నారాయణస్య మహతాఽనుగ్రహేణ బ్రహ్మస్వరూపమాజ్ఞాసిషమ్- వృద్ధవ్యాసప్రసాదేన నిఖిలాన్యపి తన్త్రాణ్యధ్యైషి- వైశమ్పాయనబ్రహ్మహత్యామపాకార్షమ్ - గాయత్రీకటాక్షేణ త్రయీతనోస్సూర్యాదయాతయామ యజురామ్నాయసమ్ప్రదాయమగ్రహీషమ్ - చిత్రరథమపి గన్ధర్వరాజమన్తేవాసితయాఽపర్యగ్రహీషమ్ - చతురాననమానసపుత్రీపరిణయమప్యతిష్ఠమిత్యాదిమర్మిన్నారమహో! ఆత్మైకకళఙ్కితమనాస్త్వం దివిషదాం జరామరణాభావస్థితిసదానాం తత్ప్రద్యావశ్చ కుత ఇతి మామకీనప్రశ్నస్య సమ్యగుత్తరముపపాద్య తావకీనం చతురిమాణం మహ్యం ప్రదర్శయేతి మధ్యేమునిసభం నిజవాదకోలాహలవైఖరీం ప్రథయామాస॥

యాజ్ఞవల్క్యేనోద్దాలకస్య పరాజయః.

తదను తదీయవాగ్విభవరూపస్య విన్ధ్యమహీధరస్య కుమ్భభవవిలాసరూపం కిమపి వచనముదఞ్చయితుమ్ బ్రహ్మరాతికుమారః ప్రారేభే- భో వత్స! ప్రాయేణ పణ్డితైరగృహీతం విషయమస్మాన్ ప్రాక్షీః - సకలపురాణమర్మసర్వస్వకోవిదేన మయా ప్రశ్నానుగుణముత్తరముపపాద్యతే- దురాగ్రహం దూరీకృత్య సావధానం మామకీనం వచనమాకర్ణయ=పురా ఖలు పురారాతిశ్చిరాయ ధరాధరకుమార్యా సమారబ్ధమిథునకర్మా బభూవ - తదాసీత్ తారకో నామ సురారాతిః పురన్దరముఖబృన్దారకబృన్దయశశ్చన్ద్రవిలాసనిరాససైంహికేయవిక్రమః ధిక్కృతవసుధాచక్ర ఏధాఞ్చక్రే - తద్బాధామసహమానైరదితినన్దనైరురరీకృత నుతివచనైః కృత్తికాసుఖమయమిథునకర్మణో నిజభర్తుర్గిరిశాత్ తరరోషకషాయితలోచనయా పర్వతకన్యయా నిజతనయోదయాఽన్తరాయనిమిత్తతామాలోచ్య సురేషు నిరపత్యతా శాపో విససృజే - తదనన్తరమమరలోకస్య పుత్రపౌత్రాదిజనవాభావేన లఘుతాఽసీత్ -సుధాశనతయా తేషాం దివిషదాం జరామరణాదేశికతా జాతా - క్షితిసదోఽపి దివిషదనుగృహీతాఽమృతప్రాశనా నిగృహీతజరామరణాః పుత్రపౌత్రాదివిస్తారస్తబకితా ధరాయామధురాముత్పాదయామాసుః-అథ తేన భారేణ గరీయసా మహీ మూర్తిమతీ గతవతీ వసుమతీ స్వయమ్భుసమధిగత్య నిజశ్రమముపప్రథత్ -తతస్తాం స్వయమ్భుతం

స్వయమ్భూరవలోక్య గురుతరమదీయభారకృతదుఃఖనిరాచికీర్షయా తయా మ
హాభగవన్తద్భవానీవల్లభముపవ్రజ్య నిజాగమనతాత్పర్యం ప్రకటీచక్రే- తత్ర
నుఃరవధిదయాశేవధిః పశుపతిస్తం శతానన్దమానన్దేన ముహుర్ముహురుపగూ
హ్యాగుహ్యతరం కిమపి వచనముదఞ్చయాఞ్చక్రే- చతురానన? భవదవిదితం నకి
మపి జగతి- తథాఽపి సౌహార్దాదుపయోక్తారమ్భవన్తమహమ్బ్రవే, శ్రుతిసదాం
జరామరణ విరహనిమిత్తమమృతప్రాశనమ్- తదపాకృత్యద్య తేషాం తణ్డులాఽ
న్నాఽశనమశేషగదనిదానం దేహధారణనిమిత్తతయా సఙ్కల్పితవ్యమ్ - తత
శ్చమనుజానాం రోగవిశేషప్రాదుర్భావాదచిరాయ జరామరణే స్యాతామ్- ధ
రణీచ నిజభారాఽపహారనిబన్ధనం సుఖముపేయాత్ - యవాదిధాన్యరూపేణా
ఽహం గోధూమాదిధాన్యరూపేణ మద్వల్లభా చ భూమీతలమవతరేవ- ధాన్యా
నామేతేషాముత్పత్తయే విశ్వకర్మనిర్మిత హలసహకృతమదీయవృషభసన్తాన
సహచరకృషీవలకులసన్తన్యమానేన కృషికర్మణా పూర్వోత్తరసమయసము
చితఘనసలిలసమున్నమేదినీతలవిరచిత బీజావాపప్రయోజకేన భవితవ్యమ్ -
తదానీమేవ భవదభీష్టమనన్తరాయం సిద్ధ్యేదితి - అథ వేధా వసుధామవధీరిత
సుధారసైస్సుధాకరశేఖరవచనైరాశ్వాస్య యథాఽగతమగాత్ ॥ అత ఏవ
దేవానాం మానవానాం చ జరామరణతద్విరహావితి నిజానుయోగసదుత్తరప్ర
దాతారం సునన్దాకుమారమ్ప్రత్యుత్తరప్రదానాయ పఙ్కజాభవనన్దాలకగవ
లాయాఞ్చక్రే॥

శ్రీయోగీశ్వరేణ సాకం శాకల్యస్య వాదః.

జాతు చిద్యజమానస్య జనకరాజస్య సదసి పరిజ్ఞాతశాస్త్రసాకల్యైశ్శా
కల్యప్రముఖైరహమహమికయా మహనీయమహోహికృతాన్తప్రముఖరాద్ధా
న్తవాదసఙ్గరబద్ధశ్రద్ధైర్గ్లబ్ధవర్ణైరధిష్ఠితాయాం గరిష్ఠాయాం బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠో
బ్రహ్మరాతి కుమారస్సహశిష్యైస్సమాగత్య నక్షత్రసంసది ద్విజరాజ ఇవర
రాజ- తదా త్వేకః శాకల్యో నామ కశ్చన విపశ్చిత్తము శ్రీయోగీశ్వరప్రాభవమస
హమానస్తమభిభాష్య నిజశాస్త్రపరిశ్రమప్రభావేన జనకసదసి మహతీం యశగ
పతాకికాముపలబ్ధుం తేన భగవతా సహ వాదాయోపచక్రమే- యాజ్ఞవల్క్యోఽ
పి శాకల్య వాదేఽస్మిన్నావయోర్మధ్యవర్తితామనుభవితుం కోఽపి విపశ్చితవి
హోర్హతి- తతశ్శుశస్త్వమ్బ్రాహ్మధ్యస్థత్వమనుభవ [illegible] న్యాయపథాపేతన్యావా
దినశ్శిరశ్ఛేదాయకల్పేతేతి కఞ్చనకూర్చ [illegible] శాకల్యే [illegible] కృత్య తేన శాకల్యేన వాదా
యప్రారేభే - జీవాత్మపరమాత్మనోశ్శాస్త్రం [illegible] స్తా ఫలవ్యాప్తేతి వృత్తా
న్తం శాకల్యం పరమాత్మసఙ్కల్ప [illegible] తి శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసాదిస

తస్య ప్రత్యుత్తరస్య జాతితామభిమాయన్మర్యాదమగాసి కాబద్ధముష్టైర్వై శ్వామిత్రస్య సవదిమధ్యవర్తినాకూర్చేణకృత్తేశిరసి సకలమునిసంస్తూయమాన ప్రభావో యాజ్ఞవల్క్యః పటుతరస్మృతసఞ్జీవనీమన్త్రప్రవరాభిమన్త్రితకమణ్డలు సలిలావోక్షణేనప్రత్యుజ్జీవనాచ్ఛ్యుతస్య శాకల్యము నేర్నిమికుల లలామోన్నానర పతేరతిపాతకప్రసఙ్గభీతిమపాకార్షీత్॥

యోగీశ్వరభగవద్దృష్టేన శాకల్యకృతస్తోత్రమ్॥

నారాయణనాభీపుటనళినభవబ్రహ్మరాతతనయాయ।
నిత్యంనమస్సనాతనసద్ధనరత్నాయయాజ్ఞవల్క్యాయ॥౧॥

జననీజఠరముముక్షుర్జలరుహనేత్రస్యయఃకృపాలోకైః।
జజ్ఞేపరాత్మవేత్తాజనిభయహరణాయతంశ్రయేశరణమ్॥౨॥

సురగురుకృతోపనీతింసూక్ష్మనియామగ్రతఃప్రతిష్ఠేయమ్।
సుకృతమివసజ్జనానాంసావయవంయోగిపుఙ్గవంనౌమి॥౩॥

వృద్ధవ్యాసతపోధనవరప్రసాదాదశేషవిద్యాసు।
వితతవిమలావబోధంవ్రజామియోగీశసమ్మాన్యమ్॥౪॥

వైశమ్పాయనవాక్యాద్వామయదస్తగృహీతమామ్నాయమ్।
వహతిస్మయద్గురుత్వంవికర్తనస్తంశ్రయామియోగీశమ్॥౫॥

హరిదశ్వశాసనోక్త్యాహరతిస్మహరీన్హరేస్సుతాన్యోర్ధ్వేః।
హరిహయపూర్వనిషేవ్యంహరివరభక్తంభజామిబహుభక్త్యా॥౬॥

శుచిభిస్తుతిభిఃప్రీతశ్శుక్లయజుర్యద్ధనందపిశ్చన్ద్రే।
శుద్ధేనచేతసాతుశోభనహేతోశ్శ్రియామితంశరణమ్॥౭॥

చిత్రంయస్యమహాత్మ్యంచిత్రరథోవీక్ష్యశిష్యతామాగాత్।
చిత్తేవసతుమమాయంచిరన్తనోత్కృష్టగసారజ్ఞః॥౮॥

గోదావర్యాస్తీరేగురూత్తమోయఃపరంచకారపురమ్।
గోప్తాసశుక్లయజుషోగుణగణసిన్ధుశ్చకాస్తుమేన్మనసి॥౯॥

కాత్యాయనీతిధన్యాక్కన్యాజహ్యేయదాశ్రమప్పస్థానమమ్।
కామోత్సకహారస్తంకలాధరోత్తంసమాకలయే॥౧౦॥

మానయతిస్మవిదిత్వామునిసహవాయేయమగ్రతోజనకః।
మహారజతగవీనామాహ ... శ్రయేశరణమ్॥౧౧॥

...:-అథ శ్లో

నిమికులవతంససంస ... లేనచణ్డాదణ్డాలాఙ్గ।

...త్వానిజశ్రీమం...

నిరసితుమృషికులదర్పంనిస్తులవన్తేరం ... వే॥౧౨॥

ప్రాణాన్తేమగధీషుప్రకల్ప్యనైజమ్ప్రకాశ్యమహిమానమ్।
ప్రముదితవిదేహరాజంప్రణతోఽస్మిస్ఫీతయాభక్త్యా॥౧౩॥
వేధోమానసపుత్రీవాదాయాఽగత్యయత్ప్రతీకరణే।
వాఞ్ఛాంకామపిగార్గీవిదధేతస్మైనమోవిదధే॥౧౪॥

ఉద్దామయుక్తిసూక్తిభిరుద్దాలకనామతాపసాఽటోపమ్।
ఉదవీవసన్మహాన్తమముందారయానప్రకిన్నరంసేవే॥౧౫॥
మత్వాత్రినాఽదానచతురన్మిథిలాఽధీశప్రబోధదాతారమ్।
మహిమాకరంమునీన్ద్రంమిహిరాఽన్తేవాసినంనౌమి॥౧౬॥

౧౭॥ ఏవమతిభక్తిమేదురహృదయేన వినయవిరచితప్రణామపౌనఃపున్యేన ప్రమోదబాష్పస్తబకితనయనేన శాకల్యేన మధ్యేమిథిలాఽధిపతిసభమభిష్టుతప్రాభవో బ్రహ్మరాతిభగవాన్సముపనతాఽన్తేవాసిసముదాయస్స్వనగరమాసాద్య హృద్యతరనిగమాన్తోపదేశేన నిఖిలానపిసాధుజనానుజ్జీవయన్నిరన్తరమరవిన్దలోచనమనుసన్దధానో. వసుధావలయవిభూషణాయమానశ్చిరమవాత్సీత్॥

యాజ్ఞవల్క్యస్య మునిభిర్మఙ్గళాశాసనమ్.

బ్రహ్మరాతిమహాయోగిబృహత్సుకృతమూర్తయే।
సునన్దాసుతరత్నాయసానన్దాయాఽస్తుమఙ్గళమ్॥౧॥
జననీజఠరప్రాప్తజలజాతుడయోదయః।
యోఽభూత్పరాత్మవేత్తాఽస్మై యాజ్ఞవల్క్యాయమఙ్గళమ్॥౨॥

కృపాగురుర్గురుర్యస్య కృతోపనయనక్రియః।
వృద్ధవ్యాసప్రసాదాఽత్త వైదుష్యాయాఽస్తుమఙ్గళమ్॥౩॥
వైశమ్పాయనతత్త్వాదృగ్వ్రజినచ్ఛేదశక్తయే।
వైదేహవసుధానాథవన్దనీయాయమఙ్గళమ్॥౪॥
మైథిలాస్థానగఙ్గాన్తర్మఞ్జుపల్లవకారిణః।
మన్త్రితతాంభుర్యస్య మాననీయాయమఙ్గళమ్॥౫॥
వైశమ్పాయనతోఽధీతం వ[illegible]జ్జ్వలమ్।
యస్సభాయాంతపోభ్రాజాం[illegible]యమఙ్గళమ్॥౬॥
స్వశక్తిఖ్యాపనోద్యుక్తసప్తసైన్ధవశాసనాన్।
ఆహర్త్రేబాడబాఽశ్వానాం మర్క శిష్యాయమఙ్గళమ్॥౭॥

అయాతయామమామ్నాయ మామ్నాయవపుషో హరేః।
అధ్యైష్ట యో మునిస్తస్మై అతుల్యమ్భూరిమఙ్గళమ్॥౮॥

యస్య చిత్రరథశ్శిష్యో యోగినేతుః ప్రసాదతః।
కాత్యాయనీప్రియాయాఽస్మై కృపాసారాయ మఙ్గళమ్॥౯॥

మిథిలాఽధిపదత్తాగ్ర్యమానానాయమహాత్మనే।
ఆహర్త్రే సారభేయీణాం మధ్వరాఽన్నేఽస్తు మఙ్గళమ్॥౧౦॥

పితామహమనఃపుత్రీపరిణేత్రే పటీయసే।
శాన్తోద్దాలకగర్వాయ శాన్తిసారాయ మఙ్గళమ్॥౧౧॥

ధర్షస్తమ్భహృతగ్రీవ దృప్తశాకల్యజీవనమ్।
చకార యః ప్రభావేన చిత్రచర్యాయ మఙ్గళమ్॥౧౨॥

ఇతి మాఙ్గళికైః శ్లోకైరుపనతః కణ్వముఖ్యైస్సద్భిస్సాకమ్।
అనుగృహ్ణాతు శుక్లయజుశ్శాఖాచార్యో మునీశ్వరో జయతి॥౧౩॥

ప్రాయస్స్కాన్దపురాణప్రోక్తం శ్రీయాజ్ఞవల్క్యమహిమానమ్।
సఙ్గృహ్య గద్యకావ్యం వాతోన్య గోవిన్దకోవిదశ్చక్రే॥౧౪॥

గ్రన్థోఽయం గర్హితోఽప్యజ్ఞైర్జనైస్సర్వజ్ఞశేఖరః।
జలజాతైర్విగీతోఽపి చన్ద్రమా ఇవ శోభతే॥౧౫॥

కాయికం బుద్ధిజం దోషం నిబద్ధేఽస్మిన్మహాజనాః।
కృపయా పరయా తుస్తం మర్షన్త్వర్థస్య గౌరవాత్॥౧౬॥

ఇత్యఖణ్డితలక్ష్మీసమ్పన్నవఙ్కమాఽలఙ్కర్మీణ వాజసనేయ శాఖాపరవ్వాడవేఙ్కటగాయపణ్డితప్రార్థనాపరవశహృదయేన భగవద్రామానుజనియమితప్రాథమికభాష్యసింహాసనాఽచార్యవరదవిష్ణ్వాచార్యపౌత్రవరదదేశికకులతిలకవేఙ్కటగురూణాం పుత్రేణ నడాదూరుగోవిన్దాఽచార్యేణ నిబద్ధాయాం శ్రీయాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషాఖ్యాయాం తృతీయాశ్వాసో గ్రన్థశ్చ సమ్పూర్ణః - శ్లో॥ యాజ్ఞవల్క్యప్రభావస్య మణిమఞ్జూషికామిమామ్। బుద్ధ్వోద్ఘాటయత ప్రాజ్ఞాః పరమార్థస్య సిద్ధయే - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

అథ శ్రీయోగీశయాజ్ఞవల్క్యకరుణాకటాక్షలబ్ధప్రాభవవాజసనేయబ్రాహ్మణమహిమాఽదర్శః ప్రారభ్యతే.

శ్రీమద్వాజసనేయబ్రాహ్మణమహిమాదర్శః

బ్రహ్మవిద్యాసర్వభౌమాయ బ్రహ్మరాతిప్రసూతయే।
సానన్దాయ   నన్దనాయ నమో నమః॥

అస్తి ఖలు నిఖిలభువనప్రశస్తమరవిన్దవిలోచనచరణారవిన్దమన్దేతరభక్తివల్లీసముల్లసనసముచితహృదయకేదారముని బృన్దారకబృన్దశరణ్యం నైమిశారణ్యమ్ ॥ ౧ ॥ తత్ర చ విరచితవాసాః శ్రీవైకుణ్ఠదాసాః శౌనకాదయో మహామునయస్సకలపురాణేతిహాసపారావారపారదృశ్వానం విశ్వాతిశాయివిజ్ఞానమహిమానం సూతనామానం భగవద్బాదరాయణాన్తేవాసినం భాగవతచక్రవర్తినముపగమ్యైకమపృచ్ఛన్నయుజ్ఞిత ॥ ౨ ॥ పౌరాణికచక్రచూడామణే ! తత్ర భవతో భవతః ప్రసాదేన వర్ణాశ్రమధర్మాన్ వ్యాగమామ ॥ ౩ ॥ సమ్ప్రతి యదిహ జగతి సకలసమ్పత్సమృద్ధ్యాదికమశేషమపి పచ్ఛోషణమతివిపులభవజలధితరణస్థూలలక్ష్యం తదస్మాసు నిష్ఠావన్నుయానుకమ్పయా వేదయతు భవాన్ ॥ ౪ ॥ భవన్తమన్తరేణ చిన్తామాస్మాకం కీం సీమన్తయితుం నకోఽపి విపశ్చిదీష్ట ఇతి ॥ ౫ ॥ అథ శమథనజననియోగపరవశహృదయస్సూత పౌరాణికసార్వభౌమో భగవతా బాదరాయణేన షట్కర్మవైదేశికతయాఽస్మై నైషముపదిష్టం సమస్తసమ్పదిత్యాదికం శ్లోకముదాహృత్య మహీసురవరచరణారవిన్దపరాగపవనఖిలపురుషార్థసమర్థనధురన్ధర ఇతి తదాశయం ప్రకాశయన్ పునరపి వసుధాసుధాశనమహిమానం మనుస్మృతిముఖసంవాదేన నిరూపయితుమారేభే ॥ ౬ ॥ నిజముఖేనైవ బర్హిర్ముఖాన్ పితౄంశ్చ హవ్యకవ్యాభ్యాం తర్పయన్తః జగత్పవిత్రచరణరేణవగ్రద్విజాభిరశేషాభిరపి ప్రార్థనీయబ్రాహ్మణ్యా జాతయః ॥ ౭ ॥ కరతలాఽయత్తముక్తయః శ్రీమతా నారాయణేనాఽపి నిజదైవతత్వేన గృహీతాః శ్రుత్యాఽపి చతసృషు జాతిషు ప్రాథమికతయా పరిగృహీతా మహీసురాస్సురాతిశాయిమహిమానో విజయన్తే ॥ ౮ ॥ భూదేవభూయమభ్యాయసా తపసా సమాసాద్య ఖలు విశ్వామిత్రాదయో విశ్వాతిశాయివిభవాః ప్రథన్తే ॥ ౯ ॥ భ్రష్టస్యాఽపి కస్యాఽపి బ్రాహ్మణస్య నిగీర్ణస్య తజ్జాతిమాత్రమస్య భగవతో గరుత్మతోఽపి ప్రాణసంశయపదం గళబిలదాహముదపీపదితి కిం న విదితచరీ భవద్భిః పౌరాణికీ కథా ॥ ౧౦ ॥ సత్యేఽపి మహాగసి బ్రాహ్మణస్య న దణ్డో మరణపర్యవసాయీత్యస్మార్షుర్మహర్షయః ॥ ౧౧ ॥ తతస్స్వవృత్తిదుర్వృత్తివిభాగకథ్యావన్తరేణ మహీసురోఽభ్యర్హణీయ ఇతి నిరవద్యం శాస్త్రీహృదయమ్ ॥ ౧౨ ॥ తదనుమునిభిరానన్దితహృదయైరభినన్ద్యైకిమవసీసుమనస్సు సమశ్రోతృతరతమతేతి పృష్టస్సుప్రచేతాః సూతః శ్రుత్యాధ్యయనశాలిషు శ్రితక్రియాకలాపేషు పరావరవేత్తృషు చైవ తైత్తిరీయబహ్వృచసామకవాజసనేయిద్విజాతిషూత్తరోత్తరశ్రేయాంస ఇతి సఙ్గృహీతం వాజసనేయద్విజమహిమానం ప్రపఞ్చయితుముపచక్రమే ॥ ౧౩ ॥ పురా ఖలు భగవాన్ప్రివ్యారాతిసుకృతసురతరుఫలావతారస్సనన్దానన్దనస్సానన్దాపరనామా యాజ్ఞవల్క్యో యోగీశ్వరః కేనాఽపి హేతునా [illegible] నేరక్షితం యజూరామ్నా

యమునలపిణ్డనత్రభమున్దీర్య సపదినిజవివిధమధురతరనుతిశతముది తహృదయా దధిగతవాజి రూపాద్వివస్వతస్సకమప్య యాతయామశుక్లా౽పరనామధేయం యజూంరధీత్యనిఖిల మునిషుప్రచారయన్ సర్వేష్వప్యుర్వీసుపర్వసు ప్రథమపూజ్యతామురరీచక్రే ॥ ౧౪ ॥ తత్తాదృశమహిమ శేవధిరధివసుధంనకో౽పిద్వితీయ థమవతరతి ॥ ౧౫ ॥ అష్టాదశానామపిపురాణానాంప్రణేతుర్జగద్గురోర్వేదవ్యాసస్యకృతో నయనతయాయాజ్ఞవల్క్యగురురితి భారతాదిషూద్ఘుష్యతే ॥ ౧౬ ॥ సత్స్వపిమహామునిషునిమికులచూడామణిర్జనకచూడామణినా యోగీశ్వరచరణారవిన్దమాధ్వీయ బ్రహ్మపారాయణమగ్రహీత్ ॥ ౧౭ ॥ నిరఙ్కుశప్రాభవశాలినః శ్రీయాజ్ఞవల్క్య యోగీశ్వరస్య శిష్యప్రశిష్యాది పరమ్పరా వాజసనేయిన ఇతిప్రథన్తే ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మవిత్సు వాజసనేయిషు సత్సు బ్రాహ్మణా౽న్తరా౽రాధకాన్న ప్రత్యవయన్తి ॥ ౧౯ ॥ అవిద్యమానేషు తేషు తద్భావనయా హవ్యకవ్య ప్రకరణేసోవర్ణాది బిమ్బేషు హరిభావనయేవ బ్రాహ్మణాన్తరమారాధయన్తిమహాన్తః ॥ ౨౦ ॥ వన్దనోత్సర్జనప్రదక్షిణక్రియాసు వాజసనేయవిప్రవిషయీకారేణైవ వాజేవాజే మన్త్రం బ్రాహ్మణా అనుసన్దధతే ॥ ౨౧ ॥ వాజసనేయినే దత్తమేకమపికోటి గుణితమ్భవతి ॥ ౨౨ ॥ దిగమ్బరా౽జ్ఞనాదర్శనదోషనిష్కృతి తయావిహితమిహిరా౽లోకనప్రతినిధితయారాత్రిసమయాదిషు వాజసనేయివిప్రా౽వలోకనంస్మర్యతే ॥ ౨౩ ॥ వాజసనేయివిప్ర ప్రదక్షిణ మహిమానమజానానాజనాఅఖిల మహీమణ్డల ప్రదక్షిణమాచరన్తి ॥ ౨౪ ॥ అభక్ష్యభక్షణప్రాయశ్చిత్తతయా వాజసనేయిద్విజా౽గారశుద్ధోదనా౽దనముశన్తిపశ్చితః ॥ ౨౫ ॥ అస్పృశ్యస్పర్శదోషదూరీకరణ నిపుణతరమఙ్గళాఙ్గస్పర్శాఖిలువాజసనేయినః ॥ ౨౬ ॥ వనరణ శత్రుసలిలాదిమహాపన్నివారసకస్మృతిగోచరాహి వాజిద్విజాతయః ॥ ౨౭ ॥ సంసారకాన్తారసఞ్చారపరిశ్రమా౽పనోదిమధుమఘనదివ్యనామసంకీర్తనంవాజసనేయిద్విజ నామసఙ్కీర్తనంచోభయమేవేతిశాస్త్రిణః ॥ ౨౮ ॥ నరకకూపనిపతితసోఽయం ధర్మసముత్తారసంసారదేన తస్మై ప్రణతాయోపదిష్టం నామాష్టకవిశిష్టం, వాజీవాజసనిర్విప్రపక్షకృత్తజ్ఞసత్తేన పావనః । పాతు వాజిసనేయినామ్ బ్రహ్మిష్ఠోఽమృతపవచేతి శ్లోకరూపం ఆనుష్టుభస్తోత్రంయాజ్ఞవల్క్యదేవ తాకమన్త్రమఖిలాభీష్టనిర్వాహకతయా౽నుసన్దధతేసన్తః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీయోగీశ్వరచ్ఛాత్రతయావిస్పష్టశిష్యతయాబోధాయనపిత్రతయాచకణ్వనామము నిర్యాజ్ఞవల్క్య శాఖిషుమహత్తయా ధ్యాయతే ॥ ౩౦ ॥ ౪ వాజసనేయినాం ప్రభావమహం

వక్ష్యంకీయానితిసూతవచనాఽవసానే శౌనకాదయోమహామునయోనిరస్తసం
శయాముముదిరే॥౩౧॥శ్లో॥ఆదిత్యపురాణోత్తరఖణ్డాత్సఙ్గృహ్యవాజినాం మ
హిమా। ఏతేనసజ్జనేభ్యః గ్రన్థః సద్భిస్సదర్శితోఽస్మాభిః॥ భూప్యాత్పరమశిష్యా
య భూపస్వధర్మాత్మసంహితే। బ్రహ్మరాతికుమారాయ బృహతే మహసే నమః॥

వాజసనేయబ్రాహ్మణమహిమాదర్శస్సమాప్తః॥

శుభమస్తు.

యాజ్ఞవల్క్య మణిమంజూషా సంగ్రహతాత్పర్యము.

శ్రీమన్నారాయణనాభిజలజసంభూతుండగు బ్రహ్మరాతితనూభవుండును, సునన్దాదేవిగర్భంబుననుండునపుడే వెన్నునిచే నొసంగఁజేయఁబడిన తత్త్వబోధగలవాఁడును, వైశంపాయనశాపసిద్ధి బ్రహ్మహత్యాదారసిల్లినపుడాతని వేదములను గ్రక్కి సూర్యోపాసనఁజేసి యాయినునియొద్ద వేదములనధ్యయనము చేసి సూర్యశిష్యుఁడనఁ పేరొందఁబడినమునిశ్రేష్ఠుండగు యాజ్ఞవల్క్యతపసిన రోత్కర్షంబుగవర్ధిల్లుచున్నాఁడు - ఎవ్వానిచేలోకంబు జీకటిపోఁగొట్టంబడెనో యాతేజోరూపుఁడును మునిశ్రేష్ఠుండునునగు యాజ్ఞవల్క్యునికిఁ బ్రణమిల్లి శ్రుతిస్మృతిపురాణాదులు ఘోషించు లెల్లగునవలోకించి యాతని మహిమా వైభవంబగు చరిత్రమును వచనరూపంబుగ నెల్లరులకుహృద్యంబగునటుల రచియించెదను.

కథాప్రారంభము.

శ్రీమత్తంబులగు బుల సృష్టిస్థితిలయకారణస్వరూప లీలావహుండును పాలకడలితరగలతుంపరలతోఁగలిసి వీచు తెమ్మెరలమెసవుటంజేసి పొదలుసుకుమారశరీరుండగు చలువలతోఁ శేషసజ్జ పైన బవళించి యోగనిద్రాపరాయణుండగు శ్రీమన్నారాయణుని పాదకమలములనుమాఁ బొడమినబ్రహ్మరాతియన్ను విప్రవరుండొక్క లజనార్తినివారకంబగు శిశిరఋతువున భాగ్యోదయపూర్ణిమతోఁ జేరిన పూర్వఫల్గునీనక్షత్రశోభిత దివసంబున వృశ్చికలగ్నములో లోకానన్దంబువర్ధిల్లఁజేయుటకై యవతరించెను.

పిదపనీబ్రహ్మరాతి యేదావ నొందినదియు నుపచితభు
వనానన్దయగు సునన్దాదేవిని నాచేవివలనఁ బలుతె
ఱఁగులగు సుఖానుభవ సుజన హృదయాన

ప్రాకారంబగు దౌహృదభావము నొందియుండెను - అంత నాగర్భస్థుండగు యర్భకుని ప్రభావంబుఁగని యోర్వఁజాలని తపస్విమోముల నల్లఁబారు నట్లుఁజేయఁబోవుచున్నాఁడనునట్లు సునన్దాదేవికుచాగ్రములు మేచకరూపంబులై వ్యగ్రంబులయ్యె. అదియునుగాక వైశమ్పాయనమునికి గాఁబోవు దు బ్రహ్మహత్యాపాతకం బిప్పగిదియగర్భస్థుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యయోగి పోఁగొట్టుననుభంగిసునన్దా గర్భవళిత్రయంబును బోఁదోలఁగించెను - మఱియు భగవత్స్వరూపుఁడగు నాశిశువు తదీయుల యభివృద్ధినిట్లు చేయునోకోయనునట్లు సునందాదేవికాను నల్లనల్లనకన్నులకు గోచరంబగునట్లు వృద్ధినొందెను - ఆచూలాలగు సునన్దాదేవిగర్భాలఙ్కారమణియగు నీబిడ్డఁడు మిగులనతిశయించుయశంబుచే నెల్లదిక్కులఁ దెల్లఁజేయునను తెలుఁగు నెఱిఁగించుపగిది నిండుపండువెన్నెలవలె నాసునన్దాదేవియొడలు వెల్లనైయుండెను - నీగర్భస్థుఁడగు శిశువు భగవన్తుండగు పద్మినీవల్లభునకు శిష్యుండై దుర్లభంబగు శుక్లయజుస్సువడసి యావేఁడివెలుంగునకు నపారంబగు కీర్తిని సంపాదించి యిచ్చుగావున వానిఁజూడఁగోరి చనుదెంచిన యమునయకోయను మాటక్రమాగాఁబుతీఁగెయొప్పారెను - ఈయోగీంద్రుని మహిమనుజూచి యోర్వఁజాలని కుమతులడెందంబులఁగనుపట్టుబుట్టుమాందతను ప్రకాశింపఁజేయుమాటక్రా దేవరాతిసీమన్తినీమణియగునాయిందువదనకు గర్భభారజనితంబులగునడలుమందములయ్యె - ఆపడఁతిజ్ఞానరత్నసంపన్నుఁడగునీశిశువుగర్భంబుననునికింజేసి యీతొడవునకు సాటితొడవులు లేవనుమాటక్రాతొడవులఁదొడుగుటయందాశ నిరాశచేసెను - ఆముద్దుగుమ్మ బొజ్జసుండు మహాపురుషుఁడు దనకొదవునాపదలఁ బాపఁగలఁడని చూడనాసించుపుడమి చేడియ మృత్క్రణరూపంబుగ గర్భంబుఁజొచ్చుచున్నది యకోయనునట్లు సునన్దాదేవి మృత్క్రణభక్షణంబుచేయఁదొడఁగెను.

ఈబాలుండమ్ముందయానాతిహస్తాశాఖలకు హస్తావలంబము నిచ్చుట నభినయించుకైనపి సునన్దాదేవి రాకపోకలు మొదలగు వ్యాపారములనుసఖిజనహస్తావలంబములు గలవయ్యెను - అపుండాయానతుందిలయగు నాసునన్దమాటిమాటికిని గ్రక్కుచుండదానిఁజూచువారలకాగర్భస్థుఁడను బాలుఁడిప్పగిదియె వైశమ్పాయనునియొద్ద నధ్యయనము చేసిన యజుర్వేదమును గ్రక్కునని తెలుపునట్లుండెను -- ఇట్లేదుసంవత్సరములుగడచియు గర్భంబుననుండి

బాలుఁడు వెడలకుండుట ... ఓ బ్రహ్మరాతితపసి, గర్భస్థుఁడగు
బాలుమద్దేశించియో ... డచినను నీవు వెలికిరాకయుం
ముటవలన నీతల్లికి ... డియున్నావా! అనియు

డుగఁగా నాగర్భగృహమునకు మణిదీపికమాత్రమె వెలుంగు నాబాలుఁడుతం డ్రినాలోకించి యోతండ్రీ? నిరఙ్కుశంబగు వైష్ణవమాయజగంబున నెల్లెడల నిండియుండుటవలన దానికి వెఱచి రాకయున్నాఁడను - తమ్మికంటియగు వెన్నుఁ డెపుడుదన మాయనాక్రమింపకుండునట్లు కడకంటిచూపులనను గ్రహించియుపదే శించునో యప్పుడీగర్భమునుండి వెడలివచ్చెదనని యాబ్రహ్మరాతికిఁ బ్రత్యుత్త రంబునుడివెను.

అప్పుడమృతలహరీసహోదరంబులగు నాయర్భకుని వాక్యములు వీనులఁజొరసంతసమ్మునెంది యచ్చోటువాసి యరిషడ్వర్గమునకుఁజిక్కని మహనీయ సేవ్యుండును, ఛిలువలపులుగుల రాజులును నిత్యసూరులును మా డిగములు చేయుచుండు చరణయుగళము గలవాఁడును, శ్రీభూనీళారామా లలామవరుండును వేదాన్త వేద్యుండును పరమాత్మ స్వరూపుండుననగు, శ్రీమన్నారాయణునిఁజేరి మ్రొక్కి పలుతెఱంగులనుతింపఁ బ్రసన్నుండగు నావెన్నునకుఁ దనయాశయంబు నల్లనవిన్నవించెను - ఓ నిఖిల చేతనా చేతనాత్మకప్రపఞ్చాధీశుఁడా? నీసంబన్ధంబగు మాయకు వెఱచి వ్యాదేండ్లనుం చి నాతనూభవుఁడు మాతృగర్భమువదలి వెడలిరాకయున్నాఁడు; కావున భక్తజన మనస్సరోజాత పూజితంబులగు నీయడుగులచే మదీయాశ్రమంబు పావనంబుచేసి యాడిమ్భకుని యభిలాషపూర్తినొనర్చి గర్భభరదుఃఖాక్రా న్తయగు మత్కాన్తాలలామంబు నక్రాన్తురాలగునట్లున నుగ్రహింపుమని వేఁ డుకొనెను.

పిమ్మట పరమపురుషుండగు వెన్నుండు తనపాక్కిలిబిడ్డడగు బ్రహ్మరా తి వచనంబులనాలించి కరుణా వరుణాలయంబునకు డిండీరమండలంబు వడువునబెడగడరు చిఱునవ్వుచేమవ్వంబగు ముఖపద్మంబుగలవాఁడై సక లలోకపరిపాలన కుతూహలయగు నిందిరాదేవితోఁబతంగ పుంగవపత్రం బుపైనెక్కి బ్రహ్మరుద్రవారదానంత విష్వక్సేన సనకసనందనాది మహాజనం బుల పరివేష్టించి వెన్నంటిరాఁగ వైకుంఠంబు వెడలి యాబ్రహ్మరాతి యాశ్రం బుప్రవేశించి సునన్దాదేవీ గర్భస్థుండగు నర్భకునకు విష్ణుమాయాతరణోపా యంబగునుపదేశంబిచ్చి యచ్చోటువిడిచి మరల వైకుంఠంబునకువిచ్చేసెను.

పిదప నెల్లజనుల యుల్లంబులను … నుల్లసిల్లఁ
రాఁగాఁగార్తికశుద్ధసప్తమీ [illegible] భానువారవ
సంబున ధనుర్లగ్నమునందు మూర్తిమన్తం
న్నవాఁడును, సశరీరంబగు శుక్లయ…

...హాంగత శాస్త్రంబవయవములనవలంబించి చనుదెంచెనకో యను నట్లున్న వాఁడును, సవిగ్రహంబగు స్మృతి సుకృతంబకో యను నట్లున్న వాఁడును, బ్రహ్మరాతితపః ఫలంబిట్లు మైగైకొనియుద్భవిల్లెంగాఁ బోలునను నట్లున్న వాఁడును విజాతీయంబగు తేజోవిశేషంబు చేనస్తోక, లోకతమస్సమవాయంబులకసహ్యంబు నైనెర్పుబాలుని నా బ్రహ్మరాతికుటుంబినియగు సునన్దాదేవిగనెను.

అప్పుడీయాజ్ఞవల్క్యులవతరించఁగా సైతఁడు డనకుఁ బ్రియశిష్యుఁడు కాఁగలఁడనుడాసలోకు లెఱుఁగుటకై ప్రకాశము చేయుచున్నాఁడో యనునట్లు భాస్కరుండు వాజసనేయగురుని యవతారసంజనిత కుతూహలుఁడగుచు మిగులఁ బ్రకాశించెను - మఱియు దెసలుసునన్దా నన్దనుండెల్లరుల శాస్త్రవాదా వహంబులంజయించి యశోముక్తాహారంబులఁదమకొసఁగుఁ దాపుననిమిగుల విమలంబుగఁ దేజరిల్లెను— ఈయోగివరుండు ముందు జడప్రాయుల హృదయంబుల నెల్లవిమలంబులుగాఁ జేయుట నభినయించుకరణితటాకజడంబులు విమలంబులయ్యెను - ఈమహాపురుషుని యవతారముచేత విష్టపంబుల్లుకష్టంబులువాసి పావనంబులగుచున్నవియనుదానెఱింగి సీతని సేవించుటకై తెమ్మెర మెల్ల మెల్లఁగవచ్చుకైవడి ప్రసన్నంబుగ వీచుచుండెను- ఈబ్రహ్మరాతిసూనుని లోకులెల్లమూఁకగొని తమపాపంబులఁ బాపుకొనుటకై ప్రదక్షిణంబులు చేయుదురని సర్వభక్షకుండనుగావున నేనునుదురితంబులఁ దరించెదనని యాతనివలచుట్టివచ్చుమాడ్కి కృశానుండుదన జ్వాలానివహంబులచేఁ బ్రదక్షిణంబుగ జ్వలించెను- ఈబుద్ధినీ మండలంబున నిండు వెన్నెలతోనిమాడ్కి తే జరిల్లనాడిన్నభకునఁగొలుచుటకై యరుదెంచురిక్కలగుమియకోయనుచందంబున నలుగడలఁబూలసోనలు గురిసెను- ఆనందంబులకు మందిరంబగు నిన్దిరాసున్దరీవల్లభ చరణారవిన్దంబుల నమస్దభక్తి సంపన్నుఁడగు నీయయాతయామశాఖాగురుని యవతారమహోత్సవము ననాకమునసుండి యాకసమునన్గిన్నరవిద్యాధరాదిదేవయోనులు మూఁడవ వేదముచేస్తుతించుచున్నారకో యన్నకరణి గానము చేయుచుండ హరిలోఁగొందఱాగానోచితంబుగ సానకదున్దుభి మర్దళాది వాద్యమ్ములు మ్రోయించిరి - తదనన్త

[illegible] ...హ్మరాతిముని యిదివరకవిద్యానిగహాదావ్యా[illegible] దాహంబునఁదత్తర

మున లో [illegible] నసంబులఁ జల్లార్చుచున్నాఁడకో యనున

నాలమందుఁబుడమి వేలుపులకు దాన మొసగి

తలంపుమాడ్కి - నార్యుల యనుమతినియా

[illegible]బిడియె - అట్లు మహోత్సవము

చేసినపిదపనాయర్భకుఁడు తల్లిఁజేరిపాలుగుడిచి నాకొలఁగ్రక్కుచు నుంట
యదియొకసందేహసంపాదక మగునట్లుగ మెఱయు చిఱునగవుల కిరవగు
మోముదామరగలవాఁడై యొప్పారె - ఇట్లుకొన్నిదినంబులు గడువనా
నందయుఁడు శ్రీమన్నారాయణుని యిల్లాలగు నేలపైపాదంబులూనుటం
చితమకోయనుమాటక్రనఁబచేతులను మోకాళ్లను నేలనూని జో-గుచుం
డుతఱిముక్తాఫలకల్పితహారయష్టియకోయనుచందంబున లాలాబిందుసందో
హంబుహృదయప్రదేశంబున నొప్పారుచుండ మెల్ల మెల్లనలేచుచుదార్ఢ్యంబు
పాలకమరలపడుచుఁదల్లిదండ్రుల డెందంబునకానందంబునొసఁగుచుమండె -
ఆపిదప పదకమలంబుల రేఖారూపంబుగ నొప్పారురథచరణదర సురతరువరా
సికేతన సరసీరుహ మకర తోమర డమరువులచే ముద్రింపఁబడిన పుడమి సర
సిజాదిరంగవల్లుల నలంకరింపఁ బడినదియ కోయనుమాటక్రనడుగులూనినడ
చుచుఁదనతోటి చెలికాండ్రంగూడి క్రీడించుచునుండెను-

బ్రహ్మరాతి సుతగురునిఁబ్రార్థించుట.

పదపడి యాబాలకుఁడు దేండ్లవాఁడు కాఁగాఁగు బ్రహ్మ శేముషీమం
తుండగు నాసీమంతసంతానంబున కక్షరాభ్యాసాది కృత్యంబులొనర్పవల
యునని తలపోసియిత్తఱిసురగురుండవుగు దెంచి నాడెందంబున కానందంబు
సంధించుగాతయనిమనంబునఁ దలఁచుచుమండుతఱి సూరిజనాగ్రగణ్యుండు
ను, సవినయనమదమరపరిబృఢ ముకుటతటఘటిత వివిధమణిగణ కమణరుచి
భరభరిత చరణ నఖమండలుండును; నిజశాసనంబుననిలింపులయోగక్షేమం
బుల నిర్వర్తించుచున్నవాఁడును, శోభమానశుభపరంపరా శేవధి యగుకటా
క్షంబునఁ బరిత్రాతసుత్రామలోకుండును నగుధిషణుండు బ్రహ్మరాతిసదనం
బునకరుదెంచి యతనిచేఁజేయఁబడిన యతిథిసత్కారంబు చేకొనియాతని
ప్రార్థన నెఱింగి యాడింభకునకక్షరాభ్యాసాదికృత్యంబులొనర్చి బ్రహ్మరా
తియనుమతిందన సదనమున కరిగె.

దేవరాతినృపుఁడు వ్యాసునిం బ్రార్థించుట.

అనంతరము నిరంతరసంసృతిదుష్కృతిసంచరణ సం[illegible]
పలోపంబునకై భూమండలంబున కరుగుదెంచినసోన మబు[illegible] య న్నట్లు
తేజరిల్లుచున్నవాఁడును,. సానాటవర్ధిల్లుచున్న [illegible] ఫలమాటక్రజటా
జూటావతంసితుండును, హృదయకమ[illegible] ండగు కరి వేల్లునల్లడాలు
బాహ్యప్రదేశంబున కరుదెంచి [illegible] నావృతుండగు వృద్ధవ్యా

నుండు విచ్చేసి బ్రహ్మరాతితనూభవునిచేఋగ్వేదాది * వేదంబులనధ్యయనము చేయించి యజుర్వేదంబునధ్యయనముచేయించవమనితన యన్తేవాసియగువైశంపాయనునికాజ్ఞాపించిభూప్రదక్షిణంబొనర్చుటకై వెడలెను.

యాజ్ఞవల్క్యులు వైశమ్పాయనునియొద్దయజుర్వేదముచదువుకొనుట.

పిదపవైశంపాయనుఁడుదనగురుండగువ్యాసులనాజ్ఞశిరంబునఁదాల్చి నిత నశిష్యసంతానగోష్ఠీమణిహారంబునకు నాయకరత్నంబుగా సునందాసూనునిచేయజుర్వేదంబునధ్యయనముచేయించెను తత్తలిబ్రహ్మరాతిభవుఁడు కుశాగ్రబుద్ధియగుటంజేసియజుర్వేద సంప్రదాయంబు కూలంకషంబుగనెఱిఁగియజుశ్శాఖాగురునకుగురువుగానున్నవాఁడని లోకులుగొనియాడునట్లు వేదమూర్తియై వెలయుచుండె - ఏయాజ్ఞవల్క్యునిప్రతిభావిశేషంబునాలించి యంబికాజానిదలయూచిన నాశిరంబున ఘూర్ణిల్లుమిన్నేటిసీరుచెదరి చిచ్చుచేనెవ్వనొసటికంటినిప్పు ముప్పుచెందెనో ? ఏయర్భకుని విద్యాగుణమహిమలఁజూచుటకై వేల్పుల దొరవేయికన్నులను, వ్రాయుటకై సూర్యుఁడుసహస్రకిరంబులను, శ్లాఘించుటకై చిలువల ఱేఁడువేయినోళ్లును దాల్చిరో యట్టి యాజ్ఞవల్క్య మహామునినెల్లజనంబులుగొనియాడుచుఁ గృతార్థులై మనుచుండిరి.

నారదుండు యాజ్ఞవల్క్యప్రభావంబు మునులకుఁదెలుపుట.

మఱియునొకనాఁడు నిఖిలతపోధనకులవరేణ్యుండును పాలకడలికూఁతుమగనిగుణగణంబులఁబాడుటంజేసి పావనీకృతరసనాఖ్యలుండును, సుజనప్రపఞ్చసమఞ్చితవిపఞ్చీ గుణాకర్షణ విస్ఫురదమలరుచినిచయ రుచిరనఖమణిసున్దరకరారవిన్దుండును, పసిడికడుపువేల్పు తొడలఁగూర్చుండు భాగధేయావతారమూర్తియును, చందురునిఁబోలు తెల్లనిమేనిచాయవాఁడును, పోరోగిరవుదిండి తపసిపెక్కుబ్రహ్మాండంబులుమిచేనలకృతంబునుతపోజనభూయిష్టంబగుపసిడికొండంజేరి యచటిమునులయుల్లంబుల యాజ్ఞవల్క్య సల్లాపంబులనలరుంజేసితా నుండు నెలవునకరిగెను.

వైశమ్పాయనునికి బ్రహ్మహత్యగలుగుట.

మేరుకొండనుండు తపసులు నారదునియాదేశంబున దైవరాతిమహాజాతహర్ష జలధి నిమగ్నులగుచు నికొండఁగరులయందెల్లమ

* భాగవత ద్వాదశస్కంధషష్ఠాధ్యాయమునందు పైలపరంపరనము చేసిరని విరోధముగానుండినను నీబుగుపడే తెలుఁగవలయును.

హస్తులు సమాజముగఁ జేరవలయు నటుల నేడుదినములలోనే తపసిరాకుం డునో వానికి బ్రహ్మహత్య తారసిల్లునటుల ప్రతిన చేసిరి. ఆకాలశపథములను నతిక్రమించి వైశంపాయనుఁడొక్కఁడు చనకుండెను-ఇట్లుండ వైశంపాయనుఁ డు తనయొద్ద స్వామినుకులఁ జదువుచుండు విద్యార్థులల్లో నపస్వరంబుగఁ దొ లిమినుకుల నుచ్చరించు మేనయల్లుని కాలునందొక పెట్టు పెట్టిన యా పట్టునగు ట్టుచెడి పట్టుననిలువక నేలఁ బడి చేతులఁ కాళ్లఁ దన్నుకొనుచుఁ గొంత సేపునకీల్గె ను - అపుడెల్ల బాలురును సాధ్వసంబునఁ జెచ్చోటు వాసియుంరికిపోయిరి - అ త్తఱియా వైశంపాయనుని కనుగవ మిగుల భయంకరముగనుండెను; అతని మోముచాయయు నాతనికీర్తికైవడి దూరంబున కరిగెను-ఆపిదప పలు తెఱఁగు లుగ లోకులమనంబులఁ దల్లడిలం జేయు బ్రహ్మహత్య వైశంపాయనుని నొందెను.

వైశంపాయనుఁడు బ్రహ్మహత్యఁ దొలఁగింపుఁడని శిష్యులఁ బ్రార్థించుట.

పిదప వేయంచులవాలు పెట్టినఁ బొడమిన పిడుగుచప్పుడుకైవడి నెత్త పునుబుట్టించు గర్జితముగలదియును, పలుతెఱఁగులగు వికారముగల తనయా కృతిచే సత్యముగఁ దనున్నఁ జంపుటకై యరుదెంచిన నిశ్చయము దెలుపుచున్న బ్రహ్మహత్యను గనుగొని తల్లడిల్లినుల్లముగల వైశంపాయనుఁడు శిష్యులనం దఱినిఁ జేరఁబిలిచి తనకొదవిన విపత్తుశను వారలకెఱుక చేసెను - ఓశిష్యు లారా, ఇపుడు నాకొదవినవంకిరను జూడుడీ? ఏహేతువునుబట్టి మహ ర్షి సమూహమునకు నేగకనుల్లంఘించితినో యాహేతువునుబట్టి యెవనిచేత నో శపింపఁబడి నామేనయల్లునిఁ జంపినందున బ్రహ్మహత్యనన్నొంది కర్మచ ణ్డాలునిఁగా వించెనుగాన దానిననుభవించుచున్నాఁడను - ఇపుడా బ్రహ్మహత్య వికారములగు మదీయాంగములచే నందఱకును భయము కలుగునటుల యొ నర్చి నాకవమానమును జేయఁదలఁచియున్నది - కావున మీరలు నాయందు నిశ్చలమగుదయనునిచి యీ బ్రహ్మహత్యను తొలఁగింపు నొకవ్రతము నాచరిం చి యీపాపసాగరమగ్నుఁడగు నను దరిఁ జేర్పుఁడీయని వేడెను - ఇట్లడిగిన గురువాక్యపాలనము చేయుట కశక్తులై శిష్యులెల్ల మాఱుమాటాడకుండిన దేవరాతి తనూభవుండగు యాజ్ఞవల్క్యముని గురుని డాయంజని స్వామీ నావంటి శి ష్యుఁడుండఁ దమకేమిటికిఁ జింత మీరేల చింతించెదరు? మిణుఁగురు పురుగులు తే జంబులుగల వీరలు పెనుచీఁకటిం బోలిన యాపాపంబు మాన్ప శక్తులగుదు రా? నేనొకఁడ వ్రతము సలిపి మీకొదవిన పాపంబు రూపుమాపియుపరాగవినిర్ము క్తచంద్రునిమాడ్కి ప్రకాశించువానిగాఁ జేసెద మీరు వినయంబుగ విన్నవించెను యాజ్ఞవల్క్య తపసియుఁ బూర్వము గదేశించినయథర్వణసా

న్త్రములజపించి ప్రభాతభానుఁడు చీఁకటిఁదోలుమున్కై వడి వైశంపాయనుని పాపమునుబోఁగొట్టి పునీతునిగాఁజేసెను - అనన్తరము వైశమ్పాయనుఁడు యోగీశ్వరుని ప్రభావమునఁదనకలుషంబులువిగళితంబులైనను యాతనిప్రభావముచకోర్వంజాలక యాపాపములు పోనట్లు భావించితనశిష్యులచే బ్రహ్మహత్యాపనోదన వ్రతమునుజేయించిన వారలుచరకాధ్వర్యులను పేరఁబరఁగిరి * ఆవెనుక సునన్దదానన్దనమన్దేతర మహిమా—ర్యద్దమరీచిమాలి నిర్వాపితమరితతమోనికాయుఁడగుటంజేసి యనల్పప్రహర్షమాకల్పుండగు వైశమ్పాయనుండు తనశిష్యుల నెల్లరులఁబిలిచి మీయందఱిలో నొకొ్కక్కఁడొంతుచొప్పున ననుదినమును విదేహపట్టణంబునకరిగి జనకుంజేరఁజని యాశీర్వచనమన్త్రప్రభావకలితంబులగు నక్షతలనొసఁగిరండని యాజ్ఞాపించినవల్లెయని యందఱును సేనలఁగొనిపోవుచుండగా నామైథిలునిసుకృత బృన్దబృన్దారకానోకహఫలంబుసిద్ధినొందినదకో యనునట్లై వడి తనయొంతు చెల్లించుటకై మన్త్రాక్షతలనుగైకొని బ్రహ్మరాతిసూనుండు మిథిలకఱిగెను - అపుడు కర్పూరాగరుచన్దనాది ధూపద్రవ్యవాసనలఁ బిక్కటిల్లు జనకాస్థానమణ్డపంబు చొచ్చి యచ్చోట నాతఁడెవ్వరులేమింజేసి యాతనిరాకకెదురుచూచి కొన్నియక్షతలనచ్చటిస్తమ్భముల పైనైచినవవి యామునిప్రభావమున తత్క్షణంబునఁ జిగిరించిపూలుపూచికాయలుగాచి శాఖానికాయంబుల పిలసిల్లంజేసి ముందరుగుదెంచినక్రోవంబట్టితననెలవునకు విచ్చేసెను - తదనన్తరంబు విదేహుండుచనుదెంచితనయాస్థానప్రదేశమునుజొచ్చి యచ్చోటఁ జిగురుగాయబండ్లఁ నిండికన్నులపండుగఁజేయుకంబంబులహర్షంబున వీక్షించి యచ్చటి జననివేదితయాజ్ఞవల్క్యవృత్తాన్తుండైనచ్చెరువొందిపలుమాఱుచిత్తంబున మెచ్చుకొనుచునిట్టి ప్రభావసంపన్నుఁడనుదినము తనసదనంబునకుఁ జనుదెంచునటులఁవినయంబున విన్నవించితినని యావైశమ్పాయసునకుఁజెప్పుమని చారులకాజ్ఞాపించెను- వారుసబలసివినిచూతవకుళ ంబు జమ్బీర పిచుమన్ద మన్దార సరళ

ఇచటికథభవిష్యపురాణాది గ్రంథములకుభేదించియున్నది- అయినను యిప్పటిదియగు మానసబ్రహ్మకల్పమునందు శ్రీయాజ్ఞవల్క్యులవారిజననముగు నా మానసబ్రహ్మకల్పము నకుఁబిదప- చాక్షుషబ్రహ్మకల్పము - మదకబ్రహ్మకల్పము - శ్రవణజబ్రహ్మకల్పము - నాసిక్యబ్రహ్మకల్పము - అణ్డజబ్రహ్మకల్పము - ఈకల్పములుగతించియేడవదియగు పద్మజబ్రహ్మకల్పముజరుఁగుచున్నది - ఒకవిషయమునుగుఱించే పురాణములనేక ప్రకరణభేదములుగఁజెప్పుటకు కల్పభేదములనిపెద్దలు దలఁచుచున్నారు కావుననిచట నటువలెనేనిశ్చయింపవలయును.

కర్ణికార పనస దాడిమ నీప పూగ నారికేళ హింతాల తాల రసాల సాలాది పలాశినివహ శాఖా నికురుమ్బ నివారిత తపన కిరణ తాపంబు ననగు తపోవనంబు చొచ్చి యచ్చోట నరవిన్దంబు కైవడి హృదయ కర్ణికాధిష్ఠిత రాజహంసుండును, హిమవంతంబు కైవడి నిర్మల మానస పీఠ రాజితుండును నగు వైశమ్పాయనుని, గన్గొని జనకరాజముఖకమల విస్సృత మకరన్ద సన్దోహముల నాయనురాజోక్తుల నాతపసి డగ్గర నుగ్గడించి - ఆతఁడును నారాయణుని మాటికి విశ్వమ్భరాసక్తుఁడును సుమానస హంసుని మాటికి సఙ్ఘటిత విష్ణుపాత్రభావుండును వాచస్పతి ప్రాది యధిష్ఠిత వేద శాస్త్ర నివహుండును, పూర్ణచన్ద్రుని మాటికి నిర్వాపిత తమోనివహుండును మునిజన సుకృతంబు మాటికి యపవర్గ మార్గప్రదర్శకుండును, వైకుణ్ఠు మాటికి హృదయ విరాజిత వైకుణ్ఠుండును నగు నాయోగీశ్వరునిఁ బిలిచి యోయి శిష్యవర్యుండా? మనమెల్లర ముజనక విషయములయందు వసించియుండుటవలన నిపుడా రాజనుదినంబును నీచేతి మన్త్రాక్షతల నపేక్షించుచున్నాఁడు గావున నాయాజ్ఞం గైకొని నీవిద్దినమ్ము మొదలు జనక సౌధంబునకు మన్త్రాక్షతలు గొని పొమ్మని యాజ్ఞాపించెను.

ఇట్లు చెప్పిన గురుని భాషణంబు లాలించి స్వామీ? తాము ముందుదిన మొక్కఁడు పోవలయునని యానతిచ్చి యిపుడు నన్ను దినము పొమ్మనుట న్యాయమా? అట్లు తమయాజ్ఞామాత్రమునకు లోఁబడియుంటినేని నేనొనర్చు వైదిక కర్మములును, భగవదారాధనమును యోగానుష్ఠానమును, అగ్నికార్యములు భాగవతాతిథి పూజనంబును వేదవేదాన్త విద్యాపరిశీలనము చేయుట కవకాశం బిప్పుడ చాలకున్నది గావున నా కార్యంబు చేయఁజాలనని మన్నించునటుల సవినయంబుగ విన్నవించెను.

ఇట్లు యుక్తియుక్తంబుగా మాటలాడుచున్న వాఁడని యెంచి మించిన కినుక చేమిఁడిఁగుడులు గ్రక్కుచున్న లోచనంబుల తాడుచు వైశమ్పాయనుండు బ్రహ్మరాతితనూభవుని వీక్షించి యోరీ? నీవీలాగు గురువగు నాకవమానంజేసితి గదరా? ఇప్పటిది యెల్లరయుల్లంబులు తల్లడిల్లఁజేయు ప్రల్లదుని నీజగానఁ గాననురా? ఒక్కటో యొకటి కంబిలేక యుక్కిదము పన్ని యక్కట టువాకులను గడించితివి. అహహా - మేలు మేలు బాగాయె నీవిదియ గురుదక్షిణ యొసఁగితివి - నీతోటి శిష్యులు నిత్యుతము నిన్నుఁ జూచి నీవలె నన్ని నేర్చికొని మెదరు - చాలుఁ జాలు నీ శిష్యత్వమును నా గురుత్వమును విన్నవారలు నవ్వెదరు- నీవు నాయొద్దఁ జదివిన ప్రామినుకులెల్లఁ గొనసాగి నీదెస కరిగిన దాని మేము మెసవియజిగించికొని మెదర డలెరియునట్లు నుడువుల నుడి

వినినాతఁడును బాగని హృదయమెంచిన నెట్టకేలకుఁ బొట్టనున్న విద్య బట్టబయలుగం గ్రక్కి యాతనికడ్డేదుటను నిలిచెను. కావున కలుషలతాలవిత్రంబగు నీ చరిత్రం బెప్పటి వేత్రధరుఁడొకఁడు జనకునకు శ్రోత్రంబులఁ జొరంపిన నాతఁడును వక్త్రంబు వ్రాయనటుల దేవరాతిపుత్రుని యుంఛమునిప్రభావమును దెలిసి గాత్రము తెలియక శోకసాగరమునఁ మునుఁగుచుండెను — అప్పుడప్పటి తపసులాసచేమాని సిరూపమును బాసి త్తిరుపైదాని మెప్పరి — అవెల్లనిన నీకృష్ణుఁడు వేదము, చుక్కల తెరువున కెక్కుచున్న కంటలుగఁ జేయుచుండ బుడమి నివల గొని యదృచ్ఛ చేసనప్పటు నసిసృధ వ్యాసులను దౌంచిమింటఁ గంటల నెగయుచున్న నిగమమును గనితనకిమండలుజలంబుల సత్యాషాఢ హిరణ్యకేశాదులఁ బ్రోక్షించినవారలు కాటుకపిట్టలై పేవాసురులు తఱకొండఁ గవ్వముగఁ గొని పాలవెల్లి తఱుచుచుండఁ దనజ్వాలా మాలికల నీలోకంబుల కాల్పఁ దెంగున వచ్చు కాలకూట విషమును బసవతేజి వాసవసంఘంబు నిల్చి — అక్కాల ము నవనే నీకృష్ణుఁడు వేదమును దైత్తిరీయమను పేరను కృష్ణయజుస్సను పేరును బొసఁగెను — ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమంజూషయను ప్రబంధమున మొదటియాశ్వాసము ముగిసెను.

శ్రీమన్నారాయణ పాదపీఠమునంబున లక్ష్మీశ్వర్యంబును సునహానస్థ ర్దంబగు పానస్థునియడుగుడమ్ములకెరగి నాడు మొనస్పంబగు యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమంజూషయందు ద్వితీయాశ్వాసంబు నారంభించెను॥ ఆదిమ పరమయోగీశ్వరుఁడు వైశంపాయనుని విడనాడి గహనంబున కరిగి యిట్టి బలోకుల ప్రజాపటలంబు లమటుమాయగా బటాపంచలు గలిగి ప్రోలం బటుపులిగిన నుండు చెప్పుచున్న మిన్నువాఁకఁ గ్రుంకి యకాలమునఁ జేయువలయానెను స్నానంబులఁ దీర్చికొని నిజనాభిలాషపూరయుఁడయి గాయత్రిని జపించుచుండెను. అప్పుడు మున్నొరప్రము శ్లోకనీలధవళ ఛాయలనొప్పు హరిమోముఁ లెండిగవులు వెలయింపుచుండునదియును, వక్త్రగతుండై వజ్రంబగు వ్రాంచు చేసినట్టులున్న జయచిహ్నంబును త్రిరేఖిరాజిత స్వకగ్రీవంబునందు బద్ధంబును, శరదాగతాభ్రకాంతి హాసవ్యంజకంబగు నఖదయంబును, స్వామ్యానుసిద్ధి పవిత్ర హ్యాయయజ్ఞోపవీతమును సిరియాధశి తమౌళిఘటంబగు నంకుశంబును, కృష్ణాజినంబు చుట్టనెయ్యిశంఖంబును, మాసీమ మసీమిత పాలంబగు కపాలంబును, మోముపోలికి నోరయఁడిం జేసిన తమ్ముల జంటను చేకట్లఁ గట్టి పై చెనరుండును నిర్మలపవిత్ర యుగళంబును లోకశాసనదక్షంబగు కశయను బడచేతుల ధరించి నడవ్వాయియు మలకిన్నికన్నుల గాయత్రీ

స్వరూపము వెలికలరిచను తెంపినదియ కోయనునట్లు ప్రసన్నురాలగుటం జేసిపక్షపాతము దప్పియున్న జాతీయుగళంబుల నాతపసి యాచెలువను వీక్షించి యానన్దమ్ముకరాలయి నాగున్నండగుచు హామ్నాయాన్త వచనంబులఁ బొగడిసాష్టాఙ్గ నమస్కృతుల నాకుస్తరించి డెందంబాననవల్చితసల్లాపమ్ముల్లం బునఁ బల్లవించు నాశయంబు నన్నవించెను.

ఓపలుకు చెలీయజుర్వేదంబులకొజ్ఞియగు వైశమ్పాయనుండు కల్తాగ్ని భక్షిత వృక్షంబుపగిది బ్రహ్మహత్యాపగిలిక్కృత్యాకృత్యవివేకశూన్యుండైయుం డినదాని నే ద్రోలఁగించితిని గానఁడనశిష్యసముదాయముచేఁజేయనలవిగాని బ్రహ్మహత్యాపనోదనమును పృథన్యాసోపదిష్టమంత్రప్ర భావంబున నేనొక్క రుండ దొలఁగించితినను నసూయడెందంబున నేనిర్ణకొనిసనయమును బ్రవీక్షిం చుచునుండి యనుదినమును మంత్రాక్షతలఁగొని పోవుటకసంధ్యా మునుదె లుపుటయే వ్యాజముగానిడి నిష్కారణంబుగ నలిగి తనయొద్దంజదివినతొల్లి పలుకులఁ గ్రక్కియిటనుండకుమనిపలికెను – నేనునావాక్యముల విని గ్రక్కనయజుస్సులం గ్రక్కియక్కడి కరుదెంచి మహాత్ముల జనమానసా వాసంబులగు నీయడుగుదమ్ముల నాయుల్లంబున నెలవుకొలిపి నీకటాక్షవీక్ష ణంబునకుఁ గట్టెదుఁట చూచుచుంటిని – నానోముపండెను గాననాకోర్కె లీడేర్చియజుఃపారావారమును దాఁటించవే? నరసురగరుడోరగప్రభృతులు నీచరణంబులఁ గొలిచియేకృతార్థులైరిగదా? —నన్నును నీదాసునిగఁజేసికొ నుమనిపలికెను— ఇట్లుపలికిన యోగీశ్వరుండగు సానన్దునివచనములు వీను లం జూరి వైశమ్పాయనునికృత్యంబకృత్యంబను భావమును వెలుపలుచుచం దంబునశిరఃకంపంబాచరించుచు హృదయాన్తర్గతకరుణాసాగరంబుప్పొం గివెల్లువయైమల్లడిగొని మెల్లమెల్లఁగఁగల్లోలమాలికలు వెలివచ్చుచున్నదియ కోయనుపగిది చిఱునగవు నగుచు నానల్లుపడలి యోరికస్తా నామఁలుగుఁ జొచ్చితివేలువకుము – ఇపుడేనునీకుఁగొడువవలమే – తొల్లిసోమకుఁడుబ్రా మినుకుల దేకరింలించిపాతాళంబునకుఁ గొనిపోవుచుండుట నెఱిఁగిన వెన్నుం డు తొలిజేఁథువులలోఁ గొన్నింటినిసూర్యమణ్డలంబునను నిచియున్నాఁడుగాన నావికర్తుని జేరియవి యామశాఖల వేదంబుల నధ్యయనము చేయు మని యాజ్ఞవల్క్యుని నాజ్ఞాపించియగోచరయయ్యె— అనన్తరమన్నాయ శ్రీప్రసాదనిర్ధూతవిషాదుండును, అర్యమారాధనసాసాదనీయనిగమాభిలాషుం డునునగుయోగీశ్వరుండు సూర్యోదయంబునెట్లు చూచుచుండనలుదెస లఁబ్రసరించియున్న సన్తమసము యోగీశ్వరమానసంబునవసించియున్న

వ్యసన గమనమునభినయించుచు మెల్ల మెల్లగజరుగుచుండెను — మఱియును నస్తాతనయునితోఁగలహించినవారల మోములిప్పగిదియఁ వెలవెలఁబాఱునను వ్యక్తమునభినయించు చున్నాఁడ కోయనునట్లు జాబిల్లియు వెలవెలబాఱి ప్రకాశహీనుఁడయ్యె - శ్రీయోగీశ్వరకృతాపరాధుండగు వైశమ్పాయనునికి త్రివశైగ్యారకా నిదహంబునిర్గాలోకా వహ్నులబులయ్యె — సునస్తాభవగుణ సౌరభమువలెనక్షత్రసౌరభ మెల్లెడలవలగొనియె — తమ్మితావు లెల్లెడలవల గొనుటఁ గాంచియోర్వఁజాలక యుద్యమించినదియ్యకోయనునట్లు సంజయుది కుఙ్కుమరాగైరికభావమునను కరించి మేఱసెను — దైవరాతి సూర్యానుగ్రహం బువడసి యధ్యయనముచేసిన శుక్లయజుస్స్వరంబులకుఁ గరణి నుండునని యెఱుక చేయుమాడ్కి భాస్కరరథచక్ర క్రేంకారధ్వనియెల్ల జనులకు వీనులపండువఁజేసెను. తత్క్షణంబ శర్వరీనారీరత్నంబు తుహినాధిప నఖదన్తక్షతంబులకక్షుణ మ్మైనిశాన్తంబుచేరెననుట దెలిపెడు కైవడినిశాన్తంబుల్లసిల్లెను — పిదపననూరుకరగృహీతఖరతర కశాగ్రతాడన సరభసపతదుద్భట రథఘోటకఖుర పుటపాటితపూర్వగిరికటకతట సముత్సర్పదుత్తగైరికధాతుధూళిపటలమతి జనితవటుతో సాన్ద్ర తేజః పుఞ్జరఞ్జిత వియద్గణరిఙ్ఖణ జఙ్ఘాల కిరణకుఞ్జి కావిఘటితకమలకోశ పేటికి నలరించువాఁడును కోకంబులాత్మవల్లభవిరహసంజాతసంతాపంబులఁదొలఁగించు మొక్కల దేవరయగు దెంచెనని డెండంబుల నిండారుసంతసంబు నెల్లరులతోఁ జెప్పుకొనుచున్నమాడ్కి పలు తెఱఁగులఁగూయుచుండ వెన్నునివల కన్నగునావేఁడి వెలుఁగు వేల్పు తొలిగట్టుమీఁదఁ దోఁచినఁగనియాజ్ఞవల్క్యతపసిము వ్వేలువుల మ్రొక్కయగుటం జేసి జగంబుల వలగొనుతమంబులఁ బాలఁగొట్టు మహిమాసంపన్నుఁడగు సో వేయిచేతుల దేవరా! నీకుం బ్రణమిల్లెదనునన్ను మన్నించి కావవే; మఱియు నాహృదయకఞ్జాతంబు మంజుళసారసకఞ్జాతంబువలె నుల్లసిల్లఁ జేయవే - ఇదియునుంగాక తొల్లి గురువగు వైశమ్పాయనుని యొద్దఁ జదివిన కృష్ణయజుర్వేదంబులగురాజ్ఞాప్రకారంబు గ్రక్కితినిగాన నిపు డాగురుఁడు చదువుకొనని వేదంబు నాకొసఁగుము? స్వామీ? నీవు స్వప్రకాశంబున దిఙ్మణ్డలంబుల వలగొన్న సన్తమసంబుల నివారించిన [illegible]హృదయంబును వలగొన్న చిన్తాతమస్సును [illegible]జన పోషకంబగు నీదయార్ద్రకటాక్షములచేదూరీకృతంబు సేయుము - ఈలోకమ్ములలో నీయడుగుదమ్ములు తప్ప యొండొక్క శరణంబుఁ గనొందనుల్లనసెను - ఇట్లుస్తోత్రముకావించుచున్నసునన్దానన్దనుని సర్వముడు తనకటాక్షమునకుఁ బాత్రునిఁగావించియో యాజ్ఞబ్రాహ్మణుఁడా నాయొద్దనున్ని వేదములుండుట నీ వెఱింగితివి-

దానినాకుఁదేటపడఁ జెప్పుమనియేనితోడఁ జెప్పు మునిబృన్దారకవరుండును,
ఆనన్దార్ణవసలిల బిన్దుసన్దోహ పులకితనయనుండగు యోగీశ్వరుండుభక్తి
చన్ద్రికా ముకుళితకరకమలుండై స్వామీ? యెన్నని వలకన్నగునీవు కాననిదీశ్వ
గానగలదే - అయిననెలుఁగని వానిపోల్కి నాయందుఁగల దయచేవేఁడుచుఁగన
డిగెదవు గావునభవచ్ఛాసనంబు శిరమునఁదాల్చి విన్నవించెదనాలింపుమని చె
ప్పఁదొడఁగెను.

తొల్లి శర్వముఖసుర్వగీర్వాణిగణమకుట మణికిరణ జాలనీరాజిత
సరోజచరణుండగు శ్రీమన్నారాయణుండు నేను మాతృగర్భనివాసుడనైయె
ల్లజగంబులమల్లడించి నల్లి బిల్లిగనల్లికొను మహామాయకు వెఱచి వెడలిరా
చ్చుటకు నిచ్చరాక జఠరంబుననే నారాయణమన్త్రపఠనము చేయుచుండు
టంగనినాదెసదయాళుండై యరుదెంచి తనమాయననుసోఁకకదూరంబగునట్లి
పులన్మూనిపండునొసఁగినపగిది బ్రహ్మజ్ఞానమునుపదేశించెను - అపిదపఁగొం
తకాలంబునకు వినష్టయజుర్వేదుండనై వేదమయురాలగు గాయిత్రినారాధిం
పనామెయుఁ బ్రసన్నురాలై సాక్షాత్కరించి వత్సా? ప్రామిసుఖుల పెట్టియు
యగునిమునఁ జేరినీయిష్టంబువిన్నవించి కావలయునట్టి తొలిజమువులంబడయు
మని పలుకుచెలియానతిచ్చెను - కావునసీచరణంబులు వినానాకుశరణంబు
లేదనితలపోసిమనమలరనిన్నుంజేరితిని నున్నుంజేకొనికృతార్థుఁడనుగావింపు
మనివిన్నవించిననావేఁడివెలుంగు భక్తజనకల్పకుండగుటంజేసి యోయిశ్రీమ
న్నారాయణపౌత్రుఁడా! సుత్రామవీతిహోత్రపిత్రధిపతిరాత్రిఞ్చరయా
దఃపతిపశుపతి ప్రభృతులెల్లరులకు మేమందఱమును శ్రీమన్నారాయణునిశాస
నంబువడసిప్రవర్తించువారముగాని యెద్దియుఁజేయస్వతన్త్రులముకాము - అత
నియాజ్ఞవడయక యొండొకపనిఁజేసితిమేనితత్క్షణంబయాతనికోపానలంబు
నకు శలభంబైయుగ్ర దణ్డంబునకుఁ బాత్రంబయ్యెదము - అదియునుగాక తృణ
కాలంబైననునవ కాశములేకయున్నవాఁడను నిన్ను నేనెట్లుచదివించువాఁడ
ను - అయిననునీకొక్కయుపాయంబు తెల్పెదనది యెద్దియంటివేనివిను మని
యోగీశ్వరుని చతురతను తెలియఁగోరిమున్నిటఁ దుమనతివేగవన్తంబులగ్రస్వ
గుణ్ఠంబులుగలవు వానికడపువాయరదంబునఁగట్టితివేని నీడెందంబుడించుదీ
రనిన్ను వేదంబులఁజదివించెదనని చెప్పెను - ఇట్లినునియాజ్ఞఁబడసియతివేగం
బునసరస్సరిదరణ్యగిరినివహంబులం దాఁటియరుగుదెంచు స్వానన్దుని
మున్నీరుగాంచి తొల్లికోపగిల్లి యాపోశనంబుగఁద్రాగిన ఘనటిమాలిత
పసి మరలయరుదెంచు చున్నాఁడని వెఱచిమొరలిడుచున్నద క్రోయనుచం

దంబున ఘోషించుచున్నదియు మెల్ల మెల్లనొకచోటఁ బొల్లి తటిగట్టు వెట్టితట్టుచుండఁ బొడమిన తెలుఁగునుడు సుల్లికట్టెరలనుండె ననునట్లు జలావర్తంబులుల్లసిల్లుచుండు నదియును మఱియు కెరటములొండొంటిఁ ద్రోయుచుఁ గడచి పైకెగసినం దన మధ్యప్రదేశంబున నిముడఁగొనక యుండు నాశ్చర్యయుతునికి వింజామరంబుల వీచుచున్నదియకోయనునట్లుండు నదియును - తన సుజలాశయుని యందనాకూఁతురు చపలయనియొరుల చనకొనరుండుసు గునువు సుఁడనక్ఱియుఁ పలచియామంఖంబును బడబానలరూపంబు గధరించియున్న దకోయన విలసిల్లుచున్న పాలసంద్రము యోగీశ్వరుఁడు చూచెను.

అప్పోటసమనుస్థితవై భానుకపిధానుఁడుగు సునన్దానన్దనుండు శిశిర జలధిజఠరంబున నెల్లపుడు వసించియుండుటం జేసి చలికోర్వలేని పురాణపురుషుండు చలికాఁగుచున్న యజ్ఞాదశకటయస్త్రిమోయనునట్లొ ప్పొలుచున్నదియును, తనపగతురలను జంపుచున్నదేసి యటు యెంపినపమాఁడపకొండ చిచ్చోయనునట్లున్నట్టిదియును సుకుమారి యగుకడలికొంగుపడ్గు నుండును దర్శనజాలమాతేగంబునోర్వఁ జాలనంచునఁ గైటభారికావునార్తియుంచిన హేతిరాజంబుగైపడి మ్రోయుచున్నదియును, కుప్పనప్పవముని మున్నిటిం ద్రాగినవారలఁ గెకొనపుడు నీతోడ వెలిగ్రక్కినజఠరాగ్నియ కోయనునట్లువిలసిల్లుచున్నదియును పుడమిగరితతన మొలత్రాట మోపునందుఁ జెక్కినరితనములకోయనునట్లుకానఁబడు నౌర్వాగ్నింగాంచి పలు తెఱఁగులనుతియొనర్చి నన్నినుఁడు పంపినవచ్చిన వాఁడను నాకు వేగవన్తంబులగు తురగంబులనొసఁగి నఁజేకొనియరిఁగెదనని స్వాభిలషితంబును నెఱిఁగించిన సంస్తవసన్తుష్టుండగుచుసప్తియను తేజులనా మునివరున కొసఁగెను - అయ్యాజ్ఞవల్క్యమునియును నాగుఱ్ఱములఁ జేకొని యరుగుచుండ నినుఁడును నాతనిసామర్థ్యంబునకిచ్చెరువడియా తురంగంబుల నొక యరదంబునకుఁ గట్టి యాజ్ఞవల్క్యుని తోడ నాశతాగ్రంబునధిరోహించి గగనంబున కెగసిచనెను - అప్పుడు సరితతమోహనహములును సాధుచరిత్రనన్దనార్యోహములును. గురుశిష్యులగు యాజ్ఞవల్క్యమార్తాణ్డులాకసంబున నేగుచుండ నెల్లసిద్ధమునివరు లుస్పృశులై యుదయమియెప్పుడునునిదివఱకు జంటయినులఁ గనమిప్పుడిద్దఱు సూర్యులునభోమార్గంబునఁ జనుచున్నారని మేపడ చచ్చుచుస్సవై చూచుచుండిరి సునన్దాపుత్రుండు లోకబాన్ధవుని తోడనరుగుచుండి యమ స్తెహాయాతుబృన్దంబుగని యామన్దజనకునికి సహాయునిగా నమ్మార్తాణ్డునిఁ బరమాత్ముఁడు నిర్మించెఁ గాఁబోలని శఙ్కించుచుపజటిలి తస్తశయ్య పుకరణిమాగు లాదుడెంపంబుల సంశయం

బునొందిరి - స్వర్భానుఁడుసూర్యునితోడఁ జనుదెంచుసొనన్దునింగాంచి గ్రసనసై రాశ్యుఁడైమిన్న కయుంచెను - మాఱియునీగురుశిష్యులప్రభావప్రభలఁ గనిలో వెలిచీఁకటుల్కు, తమునడలసాగవని వెడలిపగతురహృదయములను పర్వతగుహాలను నెలవుచేసికొనియెను - ఆనిదపసూర్యుని యొద్దసాఙ్గంబగన యాతయామయజుర్వేదంబుకొని యాజ్ఞవల్క్యతపసి వైశమ్పాయనప్రఖ్యాతివిపత్తుజనకయాగ్ని వైభవమార్గాలిండై క్రిందికవతరించి సమస్తమునిజనసమాధిష్ఠితంబగుప్రదేశంబు చేరియుండనొకప్పుడు చిత్రరథుఁడనుగన్ధర్వుఁడరుఁగుదెంచియోబ్రహ్మవిద్వరుఁడా ? నీవుసూర్యుని యొద్దఁజదువుకొనినన యాతయామవేదమును నాకొసఁగుము ? నిన్నువిడువనుసుమీ - ఇపుడు నేనడుగుప్రశ్నములకుత్తరములిమ్మనియడిగెను - ఆప్రశ్నములెవ్వియనిననాకర్ణింపుము - చరాచరాత్మకంబగుజగంబె వ్వానినిమిత్తోపాదానకంబు ? వేదసముదాయంబుస్మృతిపురాణేతిహాసంబులతోఁ జేరికొని యేవస్తువునుప్రతిపాదించుచున్నది ? స్వాభావికసార్వజ్ఞ్యాదికళ్యాణగుణంబు లెవ్వనివి ? ఎవ్వానిపదపఙ్కజనిరజ్యశభక్తిభరితులగు మహాత్ములు వాఙ్మనోవిషయానన్దములననుభవించుచున్నారు - అట్టిదియెద్ది - తెలుపుమనియడిగెను - అప్పుగిజాయుడుగనాప్రశ్నల నాలించిసత్తోభరిత స్వాన్తుండైయాయంశ మన్తాన్తేవాసియగునైత్రేయీకాన్తుండు, చరాచరాత్మకజగత్తునకునిమిత్తమునుపాదానంబగునదియేదో, అదియపరమాత్మయనంబడును స్మృత్యాదిసహితంబగునామ్నాయజాతంబాపరమాత్మనేప్రతిపాదించుచున్నది - సార్వజ్ఞ్యాదికళ్యాణగుణములాపరమాత్మునికేగలవు - ఆపరమపురుషుని యనుగ్రహంబుననేసత్పురుషులు ముక్తినొందెదరు - ఓయిచిత్రరథుఁడా? ॥ శ్రు ॥ ఏకమేవాఽద్వితీయంబ్రహ్మ "స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ,, నాఽన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్యతే" ఇత్యాదిప్రమాణములనెఱిఁగి తెలిసికొనుమనియె - పిమ్మట నాయోగివరునియుపదేశమహిమచేఁదొలఁగిన మనసకళఙ్కుఁడగునాగన్ధర్వశేఖరుండుచేతుల మొగిడించి శిరంబున నఖిడికొని భక్తిప్రవాహామగ్నుండస్తుతం చేసియొడలునందొడమిన పులకాఙ్కురుండై యన్తకజనకాన్తేవాసి కన్తేవాసియై సంతసంబునగురునియశస్సంతతరు కుసుమజాల్లంబుల్ల దిగఙ్గనా నివహంబువలఙ్కరించెను.

యోగీశ్వరుఁడుగోదావరీతీరంబునశిష్యుల నధ్యయనముచేయించుట.

ఆపిదపపుడమి పడఁతిమెడనడరుముక్తాహారంబకోయను నట్లుప్రకాశించుచున్నది యును లోకంబులనల్లి బిల్లిచేయుచునల్లికొనినదురితౌఘంబులను

ల్లసిల్లువెల్లువంబెల్లగిల్లఁజేయుచున్నదియును, ఆశ్రితజనపాశబన్ధంబులభేదించుటకై చక్రనివహంబుధరించిన దక్షోయని తెలియఁజేయుచున్నదియును, ఉదారప్రవాహయగుగౌతమీనదిని (అనఁగాగోదావరి) యాజ్ఞవల్క్యమహామునింజేరితీరంబుననాత్మస్వామాజ్ఞితయగు నాశ్రమమునుగల్పించికొని యచ్చోట వామదేవయు నాశ్వలాయనముని మనుమఁగూఁతురుచే బ్రహ్మచర్యంబుగడచి యొప్పారుజాబాలి, కణ్వ, మార్కండేయప్రముఖశిష్యులనయాతయామవేదంబులఁ జదివించుచునుండెను.

జనకరాజుయాజ్ఞవల్క్యులఁబిలిపించుట.

ఇట్లుకొంతకాలము గోదావరీతీరముననానేకమునివరులకయాతయామవేదములనధ్యయనముచేయించుచుండుతఱి నిమికులశిఖామణియగుజనకచక్రవర్తిజన్నంబుఁజేయఁదలఁచియచ్చోటికి మునిమణిముక్తాహార నాయకమణియగు యోగీశ్వరవరుని దయఁజేయునటుల విన్నవించుమని పంపినజానకపురుషుఁడరుగుదెంచియోగీశ్వరపాదనఖచన్ద్రికల నవాగితహృత్తమోనివహుండై యత్యన్తవినయంబున స్వామీ! మనకులసార్వభౌముఁడా! మిథిలానాథుండు సకలమహర్షులరప్పించి యజ్ఞమొనరించఁదలఁచియచ్చోటికి దాఁమరుదెంచిమాసదనంబుపావనంబు చేయుమనివిన్నపించుమని యాజ్ఞాపించిననేఁబనివినివిన్నవించినాఁడను-అవధరింపుఁడనియెను-అపుడాతద్వచనంబులనాలించివిచ్చేసెదమనిరాజకులావతంసునకుఁదెలుపుమనిపీడుకొలిపి యాదివసంతయువేదాన్తశాస్త్రవిచారముచేఁగడిపిసంజయగుదేయటంగనిసాయన్తననియమానుష్ఠానోన్ముఖుఁడుసుశ్రీమన్నారాయణునకే ప్రథమశిష్యుండగు యోగీశ్వరుఁడుసంధ్యానుష్ఠానమునకు వెడలుటగాంచియాసన్ధ్యను పాసించుటకువలేసినుఁడుపశ్చిమార్ణవమునఁగ్రుంగెను-అత్తఱినిమికులవంశరితసంబగుజనకునియజ్ఞవాటికయందుయాజ్ఞవల్క్యమహామునివాక్ప్రభావముననలిగెడుతపసులముఖారవిందములనభినయించుచున్న పగిదినలుగడలసంజ నెఱ్ఱగనల్లికొనెను-అపుడుపవెల్లనసూర్యుఁడిమిసినోర్వఁజాలకగుహాలంజొరఁబడియుండుచీఁకటిమూఁకవరుణసముద్రముననుముఁడుఁగ్రుంకిగెననిటావోపుణ్యముఁవలరోఁదచేనెఱిఁగినంపూర్ణశత్రుజయమునొందజాలకుండెననుదైజ...యంబగు జనులనేత్రేన్ద్రియములనైనకడగించియీతుచ్ఛశత్రుజయముఁబొందెదనని పదార్థప్రత్యక్షజ్ఞానముకల్గుగకనుండునట్లునల్దిక్కులఁజీకటిగ్రమ్మెను అపుడు వెన్నెలపులుఁగులకిన్నెలపండుగయగుజాబిల్లిపాలకడలివెడలితరంగసోపానమార్గమునఁజనుదెంచితొలికట్టుచేరితమోనివహోద్ఘాటంబుఁజూచి తనజోడుకోడెయరుగుటఁగని

యిట్లులోకులనయనంబులకన్ధస్సునుగలుగఁజేయుత మోజాలంబుఁబటాపంచల
గునట్లుదట్టించెదనని రేగిత మోగ్గజంబుల వేట్లాడుసింగంబు చందంబునయాక
సంబునఁదేజరిల్లెను- అపుడు దేవరాతితనూభవుండుజగత్సృష్టిస్థితిలయకర్తయ
గుశ్రీమన్నారాయణమూర్తిని యోగంబున ధ్యానించుచు నారేయిగడపెను- అ
ట్లురాత్రిగడుచుచుండఁగానీచిన్న ప్రసవమానప్రభతనకునుగలిదను సంశయమని వార
ణముచేసికొనవలయునని తలంచి పునసరుదెంచెనకోయను సందేహంబున వేఁగుటి
కట్టయరుదేర నా బ్రహ్మర్షి ప్రాతస్సంధ్యోపాసన పూర్వ దైవసంజ్ఞింగని తత్కాలానుకూ
లంబుగనాచరించవలయు ననుష్ఠానంబులఁ దీర్చి సశిష్యవర్గుండై వెడలియా
త్మానన్దజనకరిబులగు భగవద్గుణానుభవసాధకకథలచేమార్గశ్రమ నివారితా
న్తేవాసుండగుచు మిథిలానగరంబుఁజేరి సమస్తవేదశాస్త్రనివహంబులు జన
కయజ్ఞంబు వీక్షించుటకై సశరీరంబులై యరుఁగుదెంచినవియకోయనున
ట్లు తేజరిల్లుమునిబృన్దమణ్డితంబగుయజ్ఞశాలను గనిన నచ్చటి తపసులు తన్నుఁ
గని యయాతయామవేదమిచ్చోటికిఁ దనలనడలఁ జేయుటకై యొడలుదాల్చి
వచ్చుచున్నదో? లేకతన వేదమహిమ యిట్టిదనియెఱుఁగని మానకునయాత
యామశాఖాప్రభావంబు దెల్పుటకై మిన్నుండి మన్నఁటిపచ్చు భాస్కరుం
డోయనిసంశయంబునొందుచుండ నాప్రథమశాఖాప్రభావమూర్తియగు యా
జ్ఞవల్క్యతపసిని జనకుఁడెదుర్కొనిసవినయంబుగసింహాసనాసీనునిఁగా
జేయసమస్తఋషిమధ్యంబునఁదారామండలమధ్యవర్తి యగుసూర్యునిప
గిది ప్రకాశించుచుండెను- అపుడాజనకచక్రవర్తియును బ్రహ్మిష్ఠప్రవరునిపా
దారవిన్దధ్యానుండైయధ్వర్యూద్గాతృహోతలు యాగార్హక్రియలను స
లుపశ్రీమన్నారాయణ ప్రీతికరంబగునట్లు యజ్ఞంబునెఱవేర్చి కృతావబృథుం
డై తపోధనబృన్దంబునకు వన్దనంబొనర్చి యో బ్రహ్మవిదులారా? పసిఁడిగిబ్బల
నుసదక్షిణంబుగదాన మొసఁగఁగోరియున్నాఁడను నీభూమణ్డలంబునన గ్రపూ
జ్యుండెవ్వాఁడో వానిఁదెలుపుఁడు? వానిఁగోలుధోదాతఁబూజించెదనని సవిన
యంబుగ విన్నవించెను - అపుడెల్లతపస్విలును బ్రత్యుత్తరంబుచెప్పలేక నొక
నినొకఁడు చూచుచుండ యాజ్ఞవల్క్యతపసియెట్టకేలకుఁగన్పట్టెదుట నిలిచియుం
డుపుడమిఱేనినవలోకించి యో రాజవరేణ్యుఁడా? ఇదివఱకు నీకెవ్వఁడువచ్చి
ప్రత్యుత్తరంబీక్షింజేసి బ్రహ్మతత్వసారజ్ఞుండీబంగిరుగోవుల జేకొనుటకుఁదగి
నవాఁడుయాజ్ఞవల్క్యుఁడుగానియితరులుచాలరని చెప్పెను - అప్పుగిదియాయా
కాశవాణిసరిసరియనిపలుకుచుండ సభికులచ్చెర్వునొందునట్లు వెల్పులమూఁ
కనాకసంబున నిలిచిసరిసరియని యొప్పుకొనెను - అపుడు నిమికులకీర్తిముక్తా

ఫలంబగు మైథిలుఁ డాకాశవాక్య శిరమునఁ దాల్చి భక్తిరసము వెడలివచ్చి నవగిది పత్నీసమేతంబుగ ధారాకలితకనక గోసహస్రంబు జేజేలు జయజయయని పొగడ నాయాజ్ఞవల్క్య మహామునికి దానమొసఁగి కృతార్థుఁడయ్యెను - ఇట్లు దైవరాతమునియాసు వర్ణగోసహస్రంబు చేకొనినఁ జూచి జాలని మునులు వెనవెంటయుచుండ నా బ్రహ్మిష్ఠవరునిఁ జూచి నిలువుము నిలువుము; ఈ దానంబు చేకొనఁదగినవాఁడు శిక్షాదియాంగవేదాంగములను, ఋగ్యజుస్సామాథర్వణ వేదములను గాంధర్వాయుర్వేదధనుర్వేదంబులను, సాంఖ్యయోగములను, పురాణన్యాయవిస్తరధర్మశాస్త్రమీమాంసాది చతుష్షష్టికళాముష్టింధయుని చే గ్రహింపఁదగినది గాయుండఁగా నట్టివారినిఁ దొలఁగించి నేనే యీకనకగోసహస్రమును గొనుటకు తగినవాఁడనని చెప్పితివని వైశంపాయనాదితపసులు పలికినవాని నాలించి విరక్తినాస్తే వారి, గట్టిపట్టు జుట్టు నెట్టుకొని మట్టుమీరి వచ్చు మిన్నువాఁకవలె దయకోయను చందంబున వాగ్వైభవము చూపి మనంబున నిసితనయని ధ్యానించుచుండ నా పితరుల సామియును దేవరాతి సమాభవధ్యాన పసంపరాసోపాన మార్గంబున నవతరించినాఁడ కోయసుభంగి సారతో [illegible] రించినయ మునియాజ్ఞవల్క్యుఁడు సమానవహించి వచ్చిన యనేకులు శిష్యులు చను దెంచి మేము చేకొనఁదగిన గోగణంబు చేకొన్న వాఁడెవండు, ఇప్పునాఁ డెవఁడని సాటోపంబుగ వాగ్వైభవమును జూపిన వైశంపాయనాదులను వెంపించి కొండిశీలలను గాఁ జేయుచు జనకసన్నిధికరుదెంచి యచ్చటిమునిజన నివహంబును దక్షించి కనక గోగణంబులనుహరించుట కారంభించిరి - అపుడు వైశంపాయన నాదులు నా పితరుల సామి పంపున నరుదెంచిన వానిఁ జూచి భయాక్రాంతులై తాము నుగ్గుంచుచుండు నగ్ని కార్యంబు విడిచి వారించు నభిప్రాయము గలవారై స్వకీయ కమండలువు మొదలగు సోపస్కారక సామగ్రులను సమయితము చేకొనక సమయము మిగిలినఁ బసులమేపి బ్రతుకవచ్చునని తమ నోనిశ్చయము గలవారగుచు నేగుచుండు దెసయిట్టిదని తెలియని వారై [illegible] మహాగులిదచ్చుఁబరుగిడిచ్చనిరి - అపుడు మైథిలుఁడు హారింగ్గా యోగయోగసి చలంగా రాతి మహా హోమ జ్వాలను జూడజాలకయుండుటయ కాకరాజ్యత్వము నంతు జాగరూకుఁడనగు నన్నిసు న్యాయాజ్ఞమున్న లక్ష్య పెట్టకపోయెదరు గావ ధానఫలము నిప్పుడే యనుభవించుఁడని యా మీరి స్వర్ణగోగణంబు బ్రతికించి చేకొనుఁడని యనుచు న్నాఁచుచున్న తపసులఁ బిలిచి చెప్పెను - ఆపిదప నక్రోధంబున నిమిత్తమాత్రత్వంబగు జనకుండు పలికినపలుకుల నాలించి శిరంబున కరంబుల జోడించి గోసహస్రంబు మాకొసఁగవలయు ననికల హోమైనను జగదీశ్వరవిధి గనాశించమను నిశ్చయంబుగల వైశంపాయనా

దులూరక మౌనభావులై కూర్చునియుండజనకుండు యాజ్ఞవల్క్యులపాద
బులకెరఁగితన మనంబుననుండభిప్రాయంబును విన్నవించెను - అపుడుదే
రాతితనయ్యుండారాజ తాతన్యము నెఱిఁగితన కమండలుజలంబుల నాసు
గ్న గోగణంబును సమంత్రంబుగఁబ్రోక్షించిన నాయాలసుందప్రాణ వంతంబ
లైకన్నులఁదెఱచి చూచుచున్ గోమ్ములఁగికొనుచుఁదోకల వైత్తికొనిగంత
లువైచుచునంభారవంబు సేయుచున్నవై యువనికినిఁబర్విడికొ నాయాజ్ఞ
ల్క్యులపాదసేవిధమున్ను వచ్చిచేరెను - అపుడుయాజ్ఞవల్క్యతపసియాగో
గణంబును జనశిష్యులవశంబుననిచ్చి కొనిరమ్మనివలికెజనకుని వీడ్కొనితన
లవునకుఁజనెను.

ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషలో
ద్వితీయాంశంబుముగిసెను.

విచిత్రంబును మహాంబగుచరిత్రంబుచేనచ్చెరువు నొందించిన సునన్దా
పుత్రుండగు యోగీశ్వరమహామునియడుగుదమ్ములఁజతుర్థపురుషార్థ
ద్ధికై నేఁబ్రణమిల్లి యుపరికథాక్రమంబు తెలిపెదను.

యోగీన్ద్రపరాజితులగుమునులునలువతోఁజెప్పుకొనుట.

వైశమ్పాయనాదితపసులెల్లరును యోగీశ్వరప్రభావంబును శిరంబ
నఁదాల్చినపగిది పరీభావమును సయితముజటారూపంబున శిరంబునఁదాల్చికట
తటంబున వల్కలంబునుగళంబునఁ గమణ్డలువును కరంబునకుతుపాలంబున
అనామికాఙ్గుళీయందుఁబవిత్రగ్రన్థియును వెన్నునఁగృష్ణాజినాద్యాసనం
ను కరతలంబునజపమాలికయును బెబ్బులినిఁగనిపాఁతిలు వేసికొనినమా
బుపగిది యాజ్ఞవల్క్యయోగీశ్వరుని మనంబునధరించి తమనెలవులవదిలి
సత్యలోకంబుగుఱిపెట్టి చనుచుండ నచ్చటనసనకసనన్దసనత్కుమారసనత్సు
జాతాదులతోనమయధికారానుగుణంబుగ వేదాన్తశాస్త్రార్థ ములవినుచుఁ
డనిరుద్ధకపిలదేవేన్ద్రప్రభృతిదిక్పాలురు గొల్చుచుండ బృహస్పతిమొదలగు
నాచార్యులుపసిఁడిదివియలనలంకరించుచుండ సిద్ధసాధ్యగన్ధర్వాప్సరోగణం
బులుచామరయాఁడిగంబులఁజెల్లించుచుండవాణీసమేతుఁడై పేరోలగంబున
గొలువున్న నలువనుగని శిరంబునవంచి నమస్కరించి రాహుగ్రస్తచన్ద్ర
దృశవదనులగుచుఁజేరంజని పెక్కువిధముల నుతించి వాణీధవునిఁబొగడి యో
స్వామీ మాకొదవిన కొఱను మొఱఁబెట్టుకొన వేఱుగకవెదకి

దకినీకడకునడలు దీర్చుకొనుటకై వడివచ్చితివి - అదియెట్టియదనిన విన్నవించెద మవధరింపుము - భూమండలంబుననిస్సీమమహిమా గరిష్ఠుండును యాజ్ఞవల్క్యమహామునిశ్రీమన్నారాయణుండే తపస్వి రూపుదాల్చి చనుదెంచినసమస్తమునిజనమస్తకరత్నంబై ధ్వస్తేతరపాండిత్యంబుగ విలసిల్లుచున్నాడు - ఇపుడాతపసి మిథిలాధినాథుని సవనసభలో మువ్వురంబెరవారు మదించకుండ ననులనెల్ల జదువుపదుమల్లడించి పరాజితులుగఁ జేసెనయ్యా! - ఇపుడాతని ప్రభావవిద్యాచలంబునకుఁ బనటిచూరి బోల్లు నుపాయంబుకనిపట్టి మా దుఃఖతిమిరంబు నీయాలోకనంబున నివారించి యేలుకొనుమనిరి - అప్పుడాపలుకువెలఁదిమగఁడు మునివరులమాటలు వీనులఁ జొత్తి మోము మెత్తికొలువుదీర్చి యాతపసులఁ జూచి యిట్లనియె - ఓతపసులారా! సావధానచిత్తులై తత్తరపడక చిత్తంబునగలతఁ దొలఁచి నాపలుకులనాలింపుఁడు - సునస్థాగర్భంబుననుండినప్పుడె వేన్నుఁడు మన్నన చేనన్నివిద్యల నుపదేశించెనుసుమీ - అతనిజయించుటకు మముబోటివారలకు నయిన శక్యముకాదు. సూర్యుని క్రిందమిణుఁగురుపురుగులవగిది మీరలెంతమాత్రము ఆమునివరుని ప్రభావదహనమునకు శలభత్వమునొందక సుఖముగా నుండుటకు ఉపాయంబుగజరిగిన మన్నస్కారంబునకరుదెంచినదియ నాడెందంబునకు విందుగనున్నది - కావున మీరలాతపసికి సింగంబునెదిరించు సారంగసామ్యులు గనున్నారు - ఆ తపసిని జయించుటకుఁ బలుకువెలఁదియునలవిగాని దిసుమీ. మీరలు చనుండు దీనికిఁ దగినయుపాయంబు చిత్తించెదనని చింతించుచుండెను.

గార్గిప్రసన్నగ.

ఆపిమ్మట మెఱుపుతీఁగె భూలోకంబునకేగుటకై యరుదెంచినదియకో యనునట్లుండునదియును, రూపసమ్పత్త్యయవయవములఁ బూనియరుదెంచుచున్నదియ కో యనునట్లుండు నదియును జక్కదనంబులగుంపగు లావణ్యంబు మూర్తివంతంబయిచను దెంచినగిదిగకో యనునట్లు మెఱయుచున్నదియును, కళంకరహిత మృగాంకరేఖయకో యనునట్లుండు నదియును, ఉనురుఁబోసినపసిఁడి తీగయకో యనునట్లుండు నదియును, ఊర్వశీరమ్భాతిలోత్తమాఘృతాచీసుఘోషాద్యప్సరస్త్రీలఁ జక్కదనంబున ధిక్కరించుచున్నది యా సైంహికేయునికి వెఱచి గుప్తంబుగఁ జనుదెంచిన జాబిల్లి విలలాటపట్టంబుగ ధరించినదియకో యనునట్లుండునదియు - మల్లెమొగ్గలి దన్తంబులుగను తేఁటిమూఁకను జికురంబుగను చక్రత్రిన్నంబులునట్లుగను పసిఁడిపనటిజంటను బాలింద్లుగను సురపొన్నవిరిఁ జిగురులగను కామపదవిన శ్రేణిని ద్రివళులుగను చీమలబారును నూగారుగ శింశుపాంభబుల మారువులుగను కలమంబుల

జఝ్ఝులుగను లేఁజివుళ్లు పాదంబులుగ నొప్పి నలువమానసపుత్త్రియగు గార్గి యనుసుగువ జేజేలమూఁకల నచ్చెరువునఁ ముంచుచు నలువ పేరోలగంబున నవతరించెను.

ఇప్పగిది బ్రహ్మసంకల్ప సంభవురాలగు గార్గి చేతులు మొగిడ్చి పితామహా! సమ్ముఖంబుగ నిదిరావె స్వామీ? నేనేమి చేయవలయును నాకొనర్పఁదగిన కర్జంబానతిచ్చితివేని నీయానంబు పీసరబోక శిరంబునఁ దాల్చి చనియాకార్యంబు నిర్వహించుకొని వచ్చెదనని ప్రకటించిన నలువయు తెలవను జూచి యోమగువా? నీవు దెస మొలలై భూలోకంబున కరిగి మునిజనంబులఁ బరీభావము నొందించిన యాజ్ఞవల్క్యతపసిం జేరి పరిభవించి యాతపసుల డెందంబున కానందంబొదవ్పవలసిన నాపడఁతి నీవిప్డు చెప్పఁదగు నేనాఁతికిమానంబు తొడవుగాని వేతోమియున్నది కావున దెస మొలనేగుట యుక్తంబేయని విన్నవించిన నలువయో చెలియా? నేనిస్సుఁ జలముపట్టి కల్పించితిని గాన నీవెల్లరుల చూపులకుఁ జీరెకట్టినదానవు గాఁ గానఁబడుదువు; అయినను నిన్నెవ్వాఁడు దిగంబరురాలనుగా నెఱుఁగుచున్నాఁడో వాఁడే నీకు మగండయ్యెడునని యానతిచ్చిన వల్లెయని తనగమన వైభవముసుగని గాయంచలు పరాభవము నొందసున ట్లానవ్వన సందర్శనమునై మర్త్యలోకమునుండి వెడలెను.

ఆపిదప బ్రహ్మమానసపుత్త్రియగు గార్గి భూలోకంబునకరుగుదెంచుచుఁ దనకు మాత్రము దెస మొలదిగా గానఁబడుచున్ననైనను, లోకులకెల్లరులకు వలువగట్టికొనిన దానిపగిది కానఁబడుచుఁ దన్నుఁ జూచువారలకన్నుల సమృత ధారల చేఁదడుపుచు నెల్లయులయుల్లంబుల వశీకరంపసు యకల్లోలినియందుఁ గ్రుంగింపుచును, తన చూపుల చే నెల్ల దెసలనుల్లసిలు నల్లకలువల వెతచల్లుచు వెల్లని మెఱుపుల నొప్పు చిఱునగవు వెన్నెలనుప్పొంగుచుఁ దనకాలిగోళ్ల డాలె స్లైడలఁ బుడమియుంఁ దలంకారరంగవల్లి విచిత్ర రేఖలనుప్పతిల్లఁ జేయుచుఁ ముఖరాయిమానను జీరిరవంబులు డంగటిరాయంచలు దక్కరకలు దెండని పిలుచుచున్న పలు తెఱఁగుల గుసలంకారముల చే నానావిధవిచిత్ర తరవ్యాపారంబులఁ జేయుచు యాజ్ఞవల్క్యతపోవనంబు చొచ్చి యచ్చటవర్ధిల్లుచున్నారచన్దనకుందమాకన్దంబులు నొప్పారి గోద్ధారిలహరీసంఘృష్ణ సంజాత సమీరశాబకనివహ సేవిత కురుమకశోకపల్లవాదులం గైకొని మెఱుగొప్పు నెఱికప్పుకొప్పున ముడిచికొనిత త్రైరవాసంయమానుల దెరఁగి వారియాశీర్వచనంబుల నందికొనుచు నల్లనల్లన బ్రహ్మరాశి ... భవుని భవనంబుఁ జేరెను - ఆ యాశ్రమమునఁ బరిశుద్ధాసనమునఁ గూర్చున్నవాఁడును, తపసిమ్రాసయా

ప్రభావ.

తులసిగిరివర్ధిల్లుచున్న జడ గడివద్దను శ్రీమన్నారాయణ చరణారవిన్దాశ్రితులకుఁదమస్సు శౌరి భాస్కర స్ఫూర్తి నొసంగుచు నిర్మలస్ఫురదూర్ధ్వపుణ్డ్రవ్యాజంబున భగవత్పాదచిహ్నితంబగు మోక్షుచందురుని చేనొప్పారుచున్న వాఁడును, మిగులమంగళకరంబగు భగవన్మన్త్రానుసంధానంబుచేఁ జంచలంబగునధర పల్లవుండును, సముజ్జ్వలమణికుణ్డలాలంకృతకర్ణయుగళుండును పరమపురుషనివాస స్థానంబగుహృదయప్రదేశంబుగలవాఁడగుటంజేసి నచ్చోటనాపరమపురుషునకు నేర్పఱచిన్న యుయ్యాలయకోయను నట్లు వెలయు యజ్ఞసూత్రనివహుండును పరివేష్టితాన్తేవాసినివహంబునకు సకలశాస్త్రార్థంబులనువన్యసించుచున్న వాఁడును సమస్తస్మృత్యంతర్గతరహస్యార్థంబులను జెప్పుచున్న శ్రీయాజ్ఞవల్క్య మహామునిని వీక్షించియమ్మాముని యడుగుదమ్ములకుఁబ్రణమిల్లి చిఱునగవునగుచు నో బ్రహ్మరాతి మహాముని కొమరుఁడా! సు నన్దాసుకృత సురతరుఫలస్వరూపుఁడా? సమస్తవిద్యావిలాసమణిసదనంబును, అఖిలమునిజనప్రేషితుర్థాలును, పతఞ్జలికణాద గౌతమజైమిని మొదలగుమహర్షిప్రణీతశాస్త్రనివహముల చేతను, మఱియునితరంబులగు శాక్తాదిమతసిద్ధాన్తనిర్వాహకశాస్త్రంబుల చేతను శిక్షాదివేదాఙ్గముల చేతను సకలభువనవశంకరంబగు మనోభవశాస్త్రంబుల చేతను మఱియులోకంబున నెన్ని విద్యలుగలవో వాని చేతను నన్నుజయించిదిగంగనల యశోముక్తాహారాలంకృతులుగాఁజేయుటకై యరుదెంచినమగువను గాన న్నె ఱుగుమనియామ యోగీశ్వరుని తో బ్రహ్మమానసపుత్రియగు గార్గి విన్నవించెను.

ఇట్లువక్కాణించుచున్న యా తెఱవను గన్నువిచ్చి చూడక నేమస్థ హాసాలఙ్కృతవదనుండై యామునిహరియష్టినాయకరత్నంబగు పానందుండో సీ పెక్కుమాటలను వక్కాణించెదవు చాలుచాలు స్త్రీకిమానంబుతోడ వనుసామితెనువినలేదా ? లజ్జయనునన్నుఁజేరకున్నందు నసీదగ్గర నెవఁడుచేరును; కులస్త్రీలిట్లు పుట్టింబోగట్ట కొనుట్లు నడితమ దిట్టతనంబును జూపవత్తురే? ఇది తగునే ! వెలయాలిట్లు నువల్లువలేక కడలి కాదుగదా! తెస మోలిమై యరుదెంచిననిన్నుఁగాంచు వారలకుజనించుకామ కల్పంబుని స్వారిధుష్కృతి నివహాకీర్తికరండబుకాదే! మన్నాతుంబు చిడిచినిద్ర్యకృత్య సహంబై చనుదెంచిన యోఁ సుస్దరదనా! మముఁ బోటిభగవత్పాదకమల ధ్యానపరాయత్తచిత్తులు నీతోడ నిట్లు శాస్త్రప్రసఙ్గంబు సలిపెదరు - కావున నాయవృత్తి నవలంబించి నసీతోడఁబ్రసంగించనిచ్చ కొన్నను - స్త్రీలకెల్లతోడవులలో నుత్తమంబగువ యుతమువిడిచి. సిగ్గులేమియనిగ్గు తొడవుగఁగైకొనిననిన్ను సాధుజనులుచూడ

వెలతురు; ఏవ్వాఁడైహికపారలౌ...ములందు లంగించికొనునో వాఁడే నీచ
గ్గరఁ జేరి నిన్నుఁ జూడఁగోరును; కావున... నాయెదుట నిలువక దూరంబె గిచిరఁ
గట్టివచ్చితివేని యప్పుడు నిన్నుఁ గన్నె... చూచి నీవు కోరినవగిది చతుష్షష్టికళ
లచే నీతోడఁ బ్రసంగించెదనని యోగీశ్వరుం డుపలికిన నాపలుకుల మాకరగొని
యావగలాడి సిగ్గు వడి వెలఁచియొక్క చేతఁ బాలిండ్ల జంటను మఱియొక చేతను మూ
రుమధ్యప్రదేశంబును మూసికొని యోగీంద్రుని తోడ నేనిన్నె... పసులమాటల
నెంచివచ్చితిని; నాతప్పు మన్నించి నన్నుఁ గావవేయని వేఁడుచుఁ బలుమాఱు
మ్రొక్కె-యోనా మోమపంటా ? పసిడి బొజ్జవేల్పు, తనమనస్సంకల్పమాత్ర
మున నన్నుఁ గల్పించి తన ప్రసాదమహిమచే నెల్లరులకు వస్త్రాలంకరణాదిభూ
షితురాలుగఁ గనుపడుచుండు వరంబువడసి వచ్చిన నా మానంబుగంటి విగానఁ
బతివ్రతయగు మగువ మానంబు నెక్కడఁ జూచును గాని నితరులు చూచుటదో
సంబని నీవెఱుఁగవే నన్నగ్ని సాక్షిగ సప్తపదీపూర్వకముగఁ బాణిగ్రహణమున
జేకొని నావలన యానందంబు నొందుటనీ కేయుచితవుని సవినయంబుగ నాగా
గ్గి విన్నవించెను - అపుడు • యాజ్ఞవల్క్యతపసి యామాటల నాలించి యా
సౌనన్దేయుఁడు చిఱునగవు నవ్వుచు నోవగలాడీ? నాతోడ వేదాంతశాస్త్రవా
దమును జేయఁగోరి యరుగుదెంచిన నీకిట్టి సాంసారికచికీర్షయెట్లు కలిగెను -
అలరుములుకుల దొరకు వశంవదంబులగు పఞ్చేన్ద్రియములని గ్రహించునా
పెరిమె సమస్త యోగిసందోహవంద్యంబని లోకవిదితమై యుండుట నీవెఱుఁ
గవే? సింహాసనంప్రానులగు పురుషవరులనేకు లుండ వారిని విడిచి సాంసారికకృ
త్యవై దేశికుండనై శ్రీమన్నారాయణచరణారవిందమకరందపానాసక్తుఁడ
గు నన్ను వరించు నభిలాషనీ కేలగలిగెను? అదియునుగాక నావర్తనంబులు నీసు
కుమారవృత్తులకు విరుద్ధంబులగునవి; అవియెద్దియంటివేని, ప్రాణధారణము
నకై మ్రాకులక్రిందఁబడిన యెండిన పండుటాకుల నాహారముగఁ గొని యేటివే
ల్లువనీటిని దప్పితీర్చుకొనుచుంబుగ్ద్రావి... పనిధారణము మానరతుకంబుగ నెంచి,
సింగంబుల్లు, పెబ్బులులు, వరాహంబులు, చిఱుతపులు, తోడేలులు మొదలగు
క్రూరజన్తువుల కిల్లవగు యడవుల వాసము చేయుచుండువాఁడను - ఆఱురసం
బులనొప్పారోగిరములు మెసవుచు దివ్యోదకంబుల గ్రోలుచు దుకూలములైనాంబ
రాదివస్త్రంబులు ధరించి చన్ద్రశాలాది సుకుమారావాసంబుల వసించి పర
మానందానుభవులగు సంపూర్ణాభోగుండవైనా... మణిబోటి నీ సౌఖ్యములకు నెలవిం
పాసఁగునే? తత్తరము విడిచి పత్తనంబులకరిగి... త్రమున నత్తి నన్నుపోస్త్రమునిఁ
జేరి యెల్ల సుఖంబులఁ గొల్లకొనుము నన్నువలఁచుట వెఱ్ఱితనముసుమీ ! పెఱ

[illegible]ండే నైగ్రోలకనింబ తైల[illegible] [illegible]టపగిది యేలకష్టపడెదలం[illegible]ద పుడోపడతీ ! శశస్వరూప [illegible] లను వెగిసినవాండును, తిలతండులనీ రక్షీరప్రభృతి పరిరంభప్రకారవిస్తృయుగువాండును, సకలకామశాస్త్రార్ణవ పారంగతుండగుమగని బడసిపరిపూర్ణధానంద [illegible] [illegible]గాఁటనుడి వినవా తెల్లవయా పలుకులవిని నాయుల్లంబు [illegible] [illegible] వెండ్లి చేసికొననె ల్లదు నీవనామనసు [illegible]సవని ప్రార్థించిన యాయోగివరుడట్ల సమ్మతింగొని యాగ ర్గింబెండ్లి చేసికొనెను - ఆపిమ్మట యోగీశ్వరుండు [illegible] భార్యయందుపవు వెనమంత్రకుమారులను రెండవయిల్లాలియందిరువది నలుగురుకుమారులను గ నవాండ్రకు జాతకర్మ [illegible] [illegible] యనాదిక్రియల నొనర్చి పుత్రపౌత్రాది పరంపరాన్వయభూతైనట్టి [illegible] నానుభవించు చునుండెను.

ఉద్దాలకుండు యాజ్ఞవల్క్యులతో వాదించుట.

ఇట్లుకొంత కాలము గడచినపిమ్మట [illegible] వాక్యములచే మెల యుచున్నవాండును కాణ్వాదకాపిల [illegible] [illegible] గ్రంథనవ్యాఖ్యాతయుం డగునుద్దాలకుండనపరంగిన కోపిపుండు [illegible] [illegible] త్ననని యాజ్ఞవల్క్యమునివరుని జేరి యోయాయుష్మంతుండా నీవుమాత్రగర్వము పొచ్చియున్నపుడ [illegible] [illegible] [illegible] యాసంబద్ధముకలుగక యుండునట్టుల [illegible] చేగనే పరబ్రహ్మ స్వరూపముం దెలుపంబడినవాండనని యును - [illegible] గ్రహంబునసకల సకల కలాతంత్రములుగలవాండనియు, [illegible] చేగనే [illegible] వాయినుత కిసంఘటించిన బ్రహ్మహత్యను [illegible] [illegible] యును, [illegible] లప్రభావముచేత [illegible] [illegible] గాయత్రీప్రప దంబుననిముసం జేసియా [illegible] [illegible] [illegible] గాని యయా యామవేదంబను [illegible] [illegible] చేసి [illegible] డను గన్ధర్వునిశిష్యుని [illegible] యునగల్లుపిక్కొ [illegible] [illegible] డననివీకంబూనిపిల్లి [illegible] నట్ల [illegible] [illegible] జననజరామరణ దూరు [illegible] - [illegible] [illegible] - ఈ రెండుప్రశ్నలకు త్తరంబులు దెప్పి [illegible] [illegible] సభామధ్యంబుననడిగెను - అట్టి [illegible] [illegible] యాయుద్దాలక నివాక్యములను విన్నదినిరికి [illegible] నంబ సుప్రత్యుత్తరంబులం జెప్పందొ [illegible] - అదియెట్టిదనిన.

ఓరివత్సా నను స్తోత్రిత జాబు యొకటి యడుగుమున్ను చూచినను అది నాకు తెలుపిండిగనుండిన సమాచారాగ్రహంబు వారికి రింద నెప్పుడిగాని.

శ్రేయస్కరమై తుష్టి కళల గను యడిగిన గానవాపున నీకొండు మనసిచ్చి వృద్ధి నొసగొనుము.

తొల్లి కల్పాంతంబున సంసార లపటి తోడగా కలిగినపుడు తా పకుండుసుటికి పుడమిడలి మూపున వేల్పు మొదలగు జీవులకు తెలుగుల సుకొండంచి యుండనా తెల్పు మునిగిపోడిచి లిశల కేగినా మిథునకృత్యంబు సలుపుచున్న యుక్తి యనేక పాపములు మాన్పు ననిపలు తెలుగులను లించిరి - అపుడా సులభ వచనంబులు విని లంభడినయా భక్తజనరక్షణము మిథునకృత్యంబును మాని జీవుల యభీష్టమును దీర్పనరు దెంచినవలి మిసుల్ముద్దు హంసపుడు తనకు సంపాదితము చేసిరగాన గంగ్లేజ్జ జేసికొని వేల్పులమూకం గన్గొని యిది మొదలు మీరలు నా వగిది య యపత్యహీనులుకండని శాపంబు నొసంగెను. కావున నే గీర్వాణులందఱు పత్యనిర్వాణహీనులయిరి. వారీయును వీరలు పిన్నవ్యాపంబుజులరి గావున భూ రీకృత జనన సమరణముగల వారలైరి. మానవులు జీజీవనిది యమృతమున్గ్రో లినవారగుటంజేసి జరామరణంబులు లేక పుత్రపౌత్రాభివృద్ధినొంది పుడ మినిండియుండుటం జేసి విశ్వంభరయగు ధరణి బరువు మోయజాలక నలు వం జేరి జనభారంబు సయిపనోపలేనని మొఱపెట్టుకొనెను- అపుడాతమ్మి చూలి పుడమి దేవిపలుకులాలించి యాచెలి వెన్నంటి రాగ సత్యలోకమునుండి వెడలి యుకూలంటి వేల్పు కడకుం జనినంతట నప్పను. నెవ దురవచ్చిన నొండొరులు పరస్పరాలింగనసముచితోపచారంబులైన పిదప కొండెనని యిష్టాలాపకుశ లప్రశ్నంబులు చేయుచుండ నంత యారీతి నేసరిపు పుడమింజూపి దానివృ త్తాంతంబు చెప్పిన యాపరమేష్ఠి! సకల జనులయని కార్యంబు జగంబునంగలుచే వైనను నా దెసడం దెలుపుడమైన నన్నుం గని నావలనంబు భూభారమును మా న్పదలంచి యీదెంచితివి. గాని నా నడపు చేయుకార్యంబు చెప్పెదననెను.

ఈమానవుల మ్రుత్యువును గ్రోలుటం జేసి జరామరణంబులు లేకపొదలుచుండు టం జేసి భూభారంబు సంభవించెను. - ఆయమృతపానమును విహస్పతి రిమానవు మొదలగు నొగిరంబు కల్పించి తెప్పి యమృత ... స్వంబులొండొంటి కింగలుగు విరోధముంచేత రోగంబు ... వ దేవాసుర ముతప్పెదర్పంబు చెడి క్రమక్రమం ... దాన భూభా రంబు నానాటి తగ్గునని చెప్పి ... రోధమాద్రి

ధాన్యరూపముగ నాధార ... యై - ఆహారులు వండుటకు నా
గంటభూమిని దున్నవలయ ... బగు వృషభసంతానంబును స
ర్వకృషి సహాయంబుగాను కాల వేళ్లకు వర్ష సలిలధారలచే భూమి దడిసి బీజ
జాతంబులు లబ్బి మొలకలెత్తి సిఫ్ఫలయను సస్యంబులుగ లుగఁజేసెద ననిన నా
పలుకులు విని పసిడిబొజ్జ వేల్పు భూమిని సూరడించి నీవరుగుము నీయభీష్టంబు నెఱ
వేఱెనని చెప్పెను. కావుననే దేవతలు జరామరణపుత్ర పౌత్రాదిశూన్యులు
గాను మానవులు దేవలలపగిది యమృతపానము చేయమింజేసి జరామరణము
లుగలవారైరని యాజ్ఞవల్క్య మహాముని చెప్పిన నా పలుకు లుద్దాలకుఁడు విని మి
న్నకపలాయితుఁడయ్యెను.

మఱియొకసమయంబున మిథిలానాథుండు జన్నంబు చేయుచుండు తఱి
సమస్తశాస్త్ర సంప్రదాయానుష్ఠానగరిష్ఠులును విచక్షణులగు శాకల్యాదిమ
హర్షులందఱు నేమిందు చనియెద నేముం జనియెదనని సంతసంబున పంతంబు
లుబన్నియరుదెంచిన మహావిద్వత్సభకు బ్రహ్మిష్ఠ ప్రవరుఁడగు దేవరాతిపుత్రుం
డున్న శిష్యవర్గంబు వెన్నంటి రాఁగ వెడలివచ్చి యాయెనుబది యెనిమిది వేలమ
హర్షులనడుమను తారకలనడుమ చుక్కలదొరవలె మెఱయుచుండునపుడు ఋ
గ్వేదశాఖాధ్యయనపరంపరా శిష్యుండగు శాకల్యుండను విద్వాంసుఁడా జనకస
దస్సున నీయాజ్ఞవల్క్యులతో వాదించి యశంబార్జింపఁగోరి సింగంబుతోడఁగో
మాయువు కలహించు కరణి యాజ్ఞవల్క్యులతోడ వాదించ నెదుర్కొనెను.

అపుడు యాజ్ఞవల్క్యులు శాకల్యుంగనుంగొని యోయీ మన మిరువురము
ము ప్రసంగించుచుండ జయాపజయములఁ దెలిసి చెప్ప నేర్పులు లెవ్వరు మనీ
సభంగా నమింజేసి మస్త్రపూతంబుగ నొకదర్భకూర్చంబు స్థాపించి కువాదం
బుఁజేయువాని శిరంబు వ్రక్కలుగ నా కూర్చంబు మోమంగాతయని చెప్పి కూ
ర్చప్రతిష్ఠ చేసి వాదంబున కారంభింప దేని జీవాత్మ పరమాత్మలలో నెవని కిఫలవ్యా
ప్తతయని శాకల్యుఁడడుగ నపరమాత్మ సంకల్పమున కేయని శ్రుతిస్మృతి పురాణేతి
హాసప్రమాణవచనములు చెప్పుచుండు ప్రత్యుత్తరమును యాజ్ఞవల్క్యులు చె
ప్పినవస్మృతివడకకు వాదంబు సేయుఁదొడఁగిన శాకల్యుని శిరంబు వ్రక్కలుగ కూ
ర్చంబాగ్ర మోదిన నా శాకల్యుండు దీర్ఘనిద్రనొందెను - అపుడు సమస్త మహర్షుల
కనులకు గాని శాకల్యరంబు రూపకార్యంబు నెర్చిననున్నంగ్ర తార్థునిఁ జేయ వేయ
నిజమనికి చక్రవర్తినడిగెను - అపుడా యాజ్ఞవల్క్య దేవరాతియుత్రపూతంబులగు స్వాక
మంతులు చనయుద్ధ్యగిరికి పనిచెదనాలి విలోసంబనము గుసంజీవనీ మంత్రిము జె
ప్పి శాకల్యుని యుద్ధీయనిన.

శివమస్తు

లమహిమార్ణవమున మునిఁగి … ముక్తి ప్రభావంబె వ్యా
నికిఁ గలదే నారాయణుడు తప్ప … ఖ్యానింపఁ నోపుదురేయని
కొనియాడుచుండ శౌకల్యుండు … ల్లలకట్టెదుటనిలిచి శిరంబు
ననంజలి వెట్టి ప్రాణరక్షాస్తో … త్రేయఁదొడఁగెను.

ఉ॥ ఎవ్వాఁడుబ్రహ్మరాతసుతుఁ … డుశ్రీధివనాభిసంభవుం । డె
వ్వాఁడుయాజ్ఞవల్క్యుఁడన నెయ్యెడవన్నెకునెక్కువాఁడుదా । నెవ్వాఁడుపా
రసేతుణనిరీక్షణరోచులచేతజ్ఞానము । న్నివ్వటిలంగదాఁటెజనసీజతరాన్ధతవిం
పశ్రిమారముల్ ॥ ౧ ॥

చ॥ ఎవఁడుపరాత్మవేత్తఘనుఁ డెవ్వఁడుజన్మభయాపహుండువే । ద
విధిసురేజ్యుచేవడుగుఁదత్త్వవివేకమునుం గనంగన । య్యెవసుధనేనికిన్సుకృత
మేయిటువుట్టెననంగనొప్పుచున్ బ్రదవభువినెంపమరిదనదు తేజముపర్వఁగ
నెవ్వఁడుండెఁదాన్ ॥ ౨ ॥

ఉ॥ అట్టిమునీశ్వరేశ్వరున కాగమవేద్యునకున్సుగుప్తమై । నట్టిది
శుక్లయాజుషమనాదియటంచునుశిష్యకోటికిన్ । దెట్టదనంబునందెలుపధీయు
తులౌననసూర్యుఁజేరితన్ । ముట్టినవెట్టకోర్చితుషముట్టఁబరించిన యోగిఁ
గొల్చెదన్ ॥ ౩ ॥

క॥ గోదావరితీరంబున । వేదార్ధవిచారగోష్ఠివేవేగతులన్ । మోదిం
చివినెడుశిష్యుల । కాదరమునఁదత్త్వమొసఁగునమ్మునిఁగొలుతున్ ॥ ౪ ॥

క॥ మొక్కుడువైశంపాయను । ధికార్యమొనర్చుపాపధిక్కృతధృ
తినిన్ । నిక్కముగఁగొలుచువాఁడను । మిక్కిలిపుండెలిపియొసఁగి మెలఁపుట
కొఁఅకున్ ॥ ౫ ॥

క॥ నాయసుతులిచ్చిప్రోచిన । యాయోగీశ్వ … నానందముపె
ల్లైయలరఁబుట్టినట్టిక్రి । పాపుత్రునియాజ్ఞవల్క్యుఁడ … స్తున్ ॥ ౬ ॥

సీ॥ ఇట్లుశౌకల్యుండహీనభక్తినిమియల్ … న్నులం
ద । నానందబాష్పముల్ పొఁగగాఁగ … డ … న ।
ప్రాభవంబునవెల్గుబ్రహ్మరాతకుమా …
యంతనాప్రియశిష్యునాదరించినిల …
మశిష్యసమితికి …

శైలిపిమాలిశుక్లయాజు వ ... ప్రభావమణి ... ంజేసెను నెంచను బ్రౌఢు
గుడు ॥ ౭ ॥

క॥ ఏవంవిధమాహా ... ంతోడం । బిర ... ప్తవెలుగులో విస్తారగణముసు
జీవింపంజేయునతనికిం । గాని ... ములచారిమునులే ॥

సీ॥ ... గణంబగునుబ్రహ్మజ్ఞాం ... బ్రహ్మ ... సూ ... దా ...
క్షునకు । శుభమగుశుక్లయజుశ్శాఖ ... వ్యాసుని యాజ్ఞవల్క్య నామక
కెలమి । స్వర్ణస్తంభ వ్యాసనిస్తులకు ... విశ్వాసకు ... పితానివగస్య
ను । భద్రమహామాత్యగర్భమునందేవమాధవునకు ... గానస్త్రీయ నహ్మ ... కెఫ్
మంగళబజపు ... సంగ ... తునకు । ... గల ... బంధ ... సమ్యక్ రంగ్య ... గు ।
నుమంగళ ... ఖిలజ్ఞునకునుహా ... । ... బుసానం ... నసే ... గళం బుధం ... విమ ॥

క॥ అనియుస్సునస్తుతిపాదము । ... నరిం చెమకిన్నాను ఖ్యాలుల్లంబ
బాం । గనయవచనములనాదర । ... యుయాజ్ఞ్యవల్క్య నాము ... డ
లసెర ॥ ౧౦ ॥

క॥ ... నిగమోక్తవిచారంబులు । తగం జేయుమ్య ... పులందు ... నుపల ...
నిగదితగురువాక్యంబులు ... నిగిలంబు ... యినునుమి ... డినతని చేత ॥

క॥ ఉండిరిధర ... నెంచను । జగ్ర ... సుప ... యాచ ... నమ
యగ । ఉండెను నెంచా ... । ... డిచే ... యస్య ... యా ...

క॥ సా ... పురా ... నెలు ... జా
దా । నెంచను పెలయం ... గ ... సవం ... ంపబడి

శ్రీశైలజనతేయబ్రాహ్మణమాహాత్మ్యము.

సకలభువనస ... స్తంబు ... రా ... దుయణ ... పద ... రవి ...
భక్తిలతాసమ ... ముదితహృ ... యిదారిలోని ... ద్రాక్ష ...
న్యాంబగుసైని ... బుము నేకపుణ్యావనంబులుగలమే అచ్చటి ... స్త్రా
ణచరణా ... పతులు శౌనకాదిమహామునులు ... భ ... దా
యణశి ... పుణ్యాణసాగర పారంగతుడగు శ్రీసూతుడు జే
కొ ... పుకొన్నులత్తై ఉల్లసిర్తి ॥ పౌరాణికచూడామ
... సివానవిన్నపు ... పస్త్రాత్రశాస్త్రములను జకిర
స్తుతుపన ... బును విపన్న వారంబునుసంసా
... తపతమాకుపదేశిం

నీవుతప్పక నెవ్వఁడును మా [illegible] యోగులాడు సంశయం
బుఁబోఁగొట్టఁగలండనియామును [illegible] న, సాధనజననియోగక
రవశహృదయుండును పౌరాణి [illegible] షట్కర్మవైదే
శికుఁడగు తనకుబాదరాయణుం [illegible] త్సమవాప్తి, య
సుశ్లోకమును జెప్పిబ్రాహ్మణపాదరజస్సుతప్ప [illegible] పురుషార్థసాధ
కంబుకాదనుస్వాభిప్రాయమును బ్రకాశింపఁజేయుచ [illegible] మహిమావిశే
షమునుమన్వాది స్మృతిముఖసంవాదంబులచేఁజెప్పఁదొడఁగెను.

స్వముఖంబునే హవ్యకవ్యంబుల నొసఁగి దేవపిత్రులఁదృప్తినొందించువారును జగంబులనెల్ల పునీతములుగా నొనర్చెడు పాదరజస్సుగలవారును ఎల్లరు సుడుమకీయుత్తమజా[illegible]వలయునని యుల్లంబునం గోరుచుండు నుత్తమబ్రహ్మజాతిగలవారును, అణిమాదిచేతనంటియున్నముక్తిగల వారును జగంబులను స్వసంకల్పమాత్రమునసృజించిరక్షించిమరలలయము నొందించెడు శ్రీమన్నారాయణుఁడు సయితము తనకు దేవతగా నెంచుచున్నవారును నలుగడలవిలసిల్లుచుండు నాలుగుజాతులలో మొదటిజాతివారగు పుడమివేల్పులు సర్వోత్కృష్టులుగా వెలుగొందుచున్నవారుసుమ్ము - ఈబ్రాహ్మణత్వమునకంటెనతిశయమగునదిలోకంబునఁగానమని యేకదా విశ్వామిత్రప్రభృతులుతపంబాచరించి యావిప్రత్వమును సాధించికొనిమహామహిమ నొందియున్నారు - భ్రష్టుఁడైనను నాబ్రహ్మజాత్యాశ్రయమున నేపూజ్యుఁడగుచున్నాఁడు - తొల్లిగరుత్మంతునకు దాహంబునఁగంఠగతప్రాణుఁడైయుండునప్పుడు తాస్పృశబ్రాహ్మణ జాతినాశ్రయించినమాత్రమునభ్రష్టుండైనను జంతవలదనిననోటనీరు పోసిమనిచెనను పౌరాణికకథమీకువిదితంబైయున్నదియ - కావునసువృత్తదుర్వృత్తులనుపక్షంబులవిడిచిసర్వవిధములబ్రాహ్మణుఁడు పూజింపఁబడగిన [illegible] - ఇప్పుగిదిసూతుండు వలికి

నఁదపసులాలించి యానన్దకల్లోలమగ్న [illegible] ములగుచు సూతునిఁజూచి
యోస్వామీ ? పేరతిశయిల్లిన బ్రాహ్మ [illegible] ఖాధ్యయనపరంపర
ల చేఁబెక్కు తెఱఁగులుగల వారు గను [illegible] ను ముల్యులుగా
నుందురా ? లేకవారిలో తారతమ్యంబు [illegible] చేయమీరలు
చేసినప్రశ్న సర్వోత్తమమగునదియు - ప [illegible] ములను
జక్కఁగనెఱుఁగక సంశయంబు తొల [illegible] ౧పె
దను నాలింపుఁడనచెప్పఁదొ
డునునునుష్ఠితవేదవిహి
గును - వానిక

ఫలము యా మహత్మ్యము

ము - వీరలందఱికంటెను ... నము చేయక క్రియాకలాప ... ము చేత నేపూజ్యు ... జసనేయులెవ్వ

...నేయుండఁదలఁచుసర్వశాఖాధ్యయ... డినను సర్వశాఖాధ్యయన మార్గ ... నిధిసంద్భేదములను గానము - వ ... షాబుదెలిపెదను.

తొల్లి వక్షు ... సంపన్నుఁడగు బ్రహ్మరాతిసుతకల్పతరుఫలంబగుయా జ్ఞవల్క్యమహాముని యనుయోగివరుండు యేదోయొక కారణమును బట్టి వైశం పాయనమునిచ్చుయోగ్యం జనువుకొనినయజుర్వేదంబును గ్రక్కఁగానవియగ్నిశిఖ భూనభోంతరాళంబుల వ్యాపింపఁగానపుడు వైశంపాయనమునియనుగుదెం వానింగనితనకమండలుజలంబులఁ బ్రోక్షించియాక్కఁడు వేదములనుదక్కి నశిష్యులమెక్కుఁడని యాజ్ఞాపించినవారలు తిత్తిరిపక్షులై వానిమెసవినన తైత్తిరీయమను పేరంబరఁగెను-ఆపిదపయాజ్ఞవల్క్యమహాముని యప్పుడప ముపులగునుతుల వేఁడివెలుంగును మెప్పించినాప్రాప్తస్వస్వరూపమునువిడి హాజిరూపముగనరుదెంచిశుక్లయజుస్సునయాతయామ వేదమునొసఁగెను ఆతపసియాశుక్లయజుస్సునుగణ్వకాత్యాయనమాధ్యందివాదిమునులకుప శించుటయకాకసకలమునిబృందమును జయించినసత్తఋషిమధ్యంబునన పూజ్యతను జేకొని ప్రకాశించుచుండెను - అష్టాదశపురాణకర్తయును వా గురుఁడునగు సాత్యవతేయుఁడను వ్యాసునకుపనయనము చేయించియాజ్ఞ ల్క్యమహాయోగి వ్యాసగురుఁడని భారతాదిగ్రంథములయందుఁ జెప్పఁబ యున్నది - ఇట్లుండఁనిమికులచూడామణియగుజనకుండు మహామునిబృంద బుండినమమునిచూడామణియగు యాజ్ఞవల్క్యనిపాదంబులకు శిరంబువా చియుపనిషదర్థంబులను గ్రహించెను - నిరజుకశప్రాబవశలియగు యా వల్క్యులకినుఁడు వాజిర ... నవచ్చెసి వేదంబులుపదేశించినందునవా ము వారిశిష్యపరంపరవా ... వాజులనియు, వాజనులనియు, వా సనేయులను పేరిట ... వ్యాకఖ్యమలావాడి బ్రాహ్మణులకే వేఁగవలయున ... డలకుసువర్ణ ... తామ్రరజితాదిశృద్ధ బింబ లయందు ... వగిది నిమర్తి ... కాపస్తంబామలయందు జిబ్రా ... ధించెదరు - పితృవర్ణనము చేయునపుడు ఉ ... యచేయునప్పుడైనను వాజసనేయ ... నుజకుపుడున్నారు - అ ... గుణితమగును గాన ... లయునని శా

ములు మొరలిడుచున్న ... ణప్రభావమును జెప్ప
టకలవిగాకయున్నది ... నుఁడు - దెసమొ
లపుగువలను జూ ... ఁ బెద్దలుప్రమాదము
సఁజూచి కేని తద్దోషవి ... ృపరంపరవారగు
వాజిబ్రాహ్మణులను గాని ... ఘ - కావునఁబగ
టియందుసూర్యుని జూడ ... జిబ్రాహ్మణునిఁ
జూడవలయుననుట) అదియునుగాక ... ప్రదక్షిణ మహిమ
... బఁగనిజనుల్లు భూప్రదక్షిణమును జేసెదరు - (అనే ... నేకసారి వాజిబ్రా
ప్రదక్షిణము సేసిన భూప్రదక్షిణమగును) అభక్ష్యభక్షణము చేసిన వాఁ
డొ వాజసనేయగృహంబునకేగి వారియన్నమును భక్షించెనేని దానికిఁ బ్రాయ
శ్చిత్తమగును - కావున వానికితరప్రాయశ్చిత్తము చేయఁబనిలేదు - చణ్డా
లాదిస్పర్శ దోషము దొలఁగుటకై వాజసనేయుని వాజశ్రవిగ్రహమును స్పృశిం
చెనేని నీచస్పర్శదోషము తొలఁగును - ఈ వాజసనేయబ్రాహ్మణులను వనరణ
శత్రుజలాదివిపత్తులు సంభవించునపుడు ధ్యానించిననాయాపదలు తొలఁగును-
వైకుణ్ఠనామసఙ్కీర్తనమును, వాజసనేయబ్రాహ్మణకీర్తనంబు నీరెండును
సంసారకాన్తారసంచార పరిశ్రమాపనోదంబులని శాస్త్రములలోని రహస్యా
... ము - మాజియునరకకూపంబునఁ బడియున్న సోమశర్మఁడు దేవమునియ
కష్టర్క ... భ ... నిని మ్రొక్కి నన్ను నీనరకంబు దాఁటిం ... ని వేఁడినన్కణ్వర్షి కంబును
నను ప్తుప్పుందో ... పంబును యాజ్ఞవల్క ... మునగు - మంత్రము
నాతఁడు దయార్ద్రచిత్తుఁడై) ॥ శ్లో ॥ వా ... ఋతజ్ఞః పఙ్క్తిపా
వనః । పాతుమాజసనేయానామాంబ్రాహ్మ ... నుమన్త్రింబును
పదేశించిననతఁడు నరకమునుండి తొలఁ ... భీష్టప్రదంబ
జెప్పలనుష్ఠించెదరు - శ్రీయోగీశ్వరుని ... ము
ష్యుఁడగుటవలననొ, బోధాయనబ
ముని యాజ్ఞవల్క్యశాఖులలో సర్
ట్టి వాజసనేయుల ప్రభావము వకా
తుఁడు చెప్పిన నిరస్తసంశయులగు శౌ
యాదిత్యపురాణోక్తస్సరక్షంబుంబులో ని
ఖాస్వత్పరమశిష్యాయ । ఖాస్వదఖ్య
బృహతేమహాసేనమః ॥